॥ श्रीविठ्ठल ॥

गाथापंचक.

गाथा पहिली.

श्रीज्ञानदेवमहाराज

यांच्या

अभंगांची गाथा.

[श्रीनिवृत्तिनाथमहाराज, श्रीसोपानदेवमहाराज, श्रीमुक्ताई व श्रीचांगदेवमहाराज यांच्या अभंगांसह.]

सांप्रदायिक

ब्रह्मीभूत श्रीनानामहाराज साखरे

ज्ञानेश्वरी-भाषांतरकार

यांच्या संग्रहांतील पुरातन हस्तलिखित वह्यांवरून पाठ दुरुस्त करून तयार केली.

ती

त्र्यंबक हरी आवटे

यांनीं

अभंगांची विषयवार निवड करून

पुणें येथील आपल्या " इंदिरा " छापखान्यांत छापून प्रसिद्ध केली.

विजयादशमी शके १८३०.

Price Rs. 15 Only

हा ग्रंथ **त्र्यंबक हरी आवटे** यांनीं पुणें पेठ सदाशिव येथील आपल्या ' **इंदिरा** ' छापखान्यांत छापून पुणें पेठ सदाशिव घर नंबर १८१ येथें प्रसिद्ध केला.

श्रीनानामहाराज साखरे.

जन्मशक १७५०. समाधिशक १८२५.

॥ श्री ॥

श्रीज्ञानदेवमहाराज श्रीनामदेवमहाराज श्रीएकनाथमहाराज
श्रीतुकाराममहाराज व श्रीनिळोबामहाराज

या

ईश्वरावतार साधुपुरुषांचीं

अमृतवचनें

म्हणजे

अखिल धर्मांचें पुनरुज्जीवन, अखिल शास्त्रांचें ज्ञानभांडार,

आणि

सकल मानवांचें धर्मनीतिव्यवहारबंधनात्मक

गाथापंचक.

हा ग्रंथ

सांप्रदायिक

ब्रह्मीभूत श्रीनानामहाराज साखरे

ज्ञानेश्वरी-भाषांतरकार

यांच्या कृपाप्रसादानें तयार करून
त्यांच्याच प्रेरणेनें

श्रीविठ्ठलस्वरूपीं

श्रीगुरु नानामहाराज साखरे

यांच्या सेवेशीं

अत्यंत लीन होऊन अर्पण करितों.

त्र्यंबक हरी आवटे.

॥ श्रीविठ्ठल ॥

गाथापंचक-प्रस्तावना.

परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥ १ ॥

भगवद्गीता.

धर्माची वाट मोडे । अधर्माची शीग चढे ।
तैं आह्मां येणें घडे । संसारस्थिती ॥ १ ॥

आह्मां का संसारा येणें । हरीभक्तिनामस्मरणें ।
जडजीव उद्धरणें । नामस्मरणें करुनी ॥ २ ॥

सर्व कर्म ब्रह्मस्थिती । प्रतिपादाव्या वेदोक्ती ।
हेंचि एक निश्चिती । करणें आह्मां ॥ ३ ॥

नानामतें पाषांड । कर्मठता अति बंड ।
तयाचें ठेचणें तोंड । हरीभजनें ॥ ४ ॥

विश्वरूप सृष्टी । अर्जुना दाविली दृष्टी ।
भिन्न भेदाची गोष्टी । बोलूं नये ॥ ५ ॥

एकाजनार्दनीं । धरिती भेद मनीं ।
दुऱ्हावले येथुनी । निंदक जाण ॥ ६ ॥

श्रीएकनाथ.

शास्त्रसिद्धांतानुरूप वस्तुतः सर्व जीव ब्रह्मरूप आहेत. परंतु ते अज्ञानानें मोहीत झाल्यामुळें जीवदशेस पात्र झाले आहेत. त्या अज्ञानाचे निवृत्तीवांचून जीवांना स्वस्वरूप प्राप्त होत नाहीं. अज्ञानाची निवृत्ती करण्याकरितां युगायुगांचें ठिकाणीं भगवदवतार होतात, त्यांत मच्छकूर्मादि अवतार तर प्रसिद्धच आहेत. त्याच-प्रमाणें, जे जे अपरोक्षानुभवी असून शरण आलेल्या जीवांचेंही अप-

रोक्षज्ञानद्वारा अज्ञान निवृत्त करितात तेही भगवदवतारच होत, असें बृहदारण्यक श्रुति सांगते; त्याचप्रचाणें ईश्वरापेक्षांही जीवांचे कल्याण करणारे साधु हे श्रेष्ठ होत, असें भागवताचे ११ व्या स्कंधांत नारदवसुदेवसंवादामध्यें असलेलें प्रसिद्धच आहे. त्याच न्यायानें या कलियुगांत बहुत साधु होऊन गेले; त्यांमध्यें विशेष प्रसिद्ध म्हणजे श्रीज्ञानेश्वरमहाराज, श्रीनामदेवमहाराज, श्रीएकनाथमहाराज, श्रीतुकाराममहाराज व श्रीनिळोबामहाराज हे होत. वरील साधुवर्यांचे अवतार व सर्व प्रयत्न हे, लोकांना अज्ञानापासून सोडवावें, आणि धर्म, अर्थ, काम व मोक्ष या चतुर्विध पुरुषार्थांचा व विशेषतः भक्तीचा मार्ग त्यांना दाखवावा, ह्या करितांच झाले आहेत. तें काम त्यांनीं प्राकृत भाषेंत हजारों ओंव्या, अभंग, पद्यें वगैरे रचून परिपूर्ण केलें आहे; तीं वचनें प्राकृत आहेत. तथापि तीं वेदतुल्य आहेत; कारण वेदामध्यें कर्म उपासना व ज्ञान ह्यांचें जें जीवांच्या अधिकारानुरूप वर्णन आहे, त्याचें हुबेहूब चित्र ह्या प्राकृत वचनांत आलेलें आहे; ह्मणून आह्मां अज्ञजन भोळ्या भाविकांचा हा पांचवा वेद आहे असें ह्मणण्यास हरकत नाहीं.

असो; ह्या दुस्तर भवसागरांत मोहीत होऊन पडलेल्या जीवांना आत्मसुखशांति मिळविण्यास, व स्वधर्म आणि भक्ति यांचा मार्ग साधण्यास, सांप्रतकालीं या ईशरूपी साधुपंचकानें केलेल्या गाथापंचकरूपी अमृतवचनाचें भक्तियुक्त सेवन केल्यावांचून दुसरा मार्गच नाहीं. जीं वेदविहित अमृतवचनें प्रत्यक्ष श्रीविठ्ठलांनीं लिहिलीं असून त्यांच्याच मनोगतानुरूप साधुवाणींतून निघालेलीं आहेत, त्यांचें वर्णन करणें मानवाच्या शक्ती बाहेर आहे.—अर्थात् या वचनांचा महिमा अगाध आहे ! ! धन्य त्या महात्म्यांची ! ! !

संसाराच्या नांवें घालूनियां शून्य । वाढता हा पुण्य धर्म केला १
हरिभजनें हें धवाळिलें जग । चुकविला लाग कळिकाळाचा ॥२॥
कोणाही साधनांचा न लगेचि पांग । करणें केला त्याग देहबुद्धि ३
तुका ह्मणे सुख समाधि हरिकथा । नेणें भवव्यथा गाईल तो ४

ज्या साधुवर्यांनीं आपल्या गुरुपरंपरागतज्ञानयुक्त अमृतवचनाच्या योगानें वारकरी सांप्रदाय चालू करून जडमूढ जनास आत्मसुखशांतिकरितां स्वधर्मयुक्त भक्तिमार्ग सुगम करून दाखविला, त्यांचे उतराई होणें ह्मणजे त्यांनीं दाखविलेल्या मार्गाचें अनुगमन करून त्यांच्या वचनांचा अनुभव आपल्या ठिकाणीं बाणून घेणें हेंच होय.

आज सुमारें ७०० वर्षे होत आलीं, वारकरी सांप्रदाय अव्याहत वाढत्या प्रमाणावर चालू आहे. तथापि बहुत काळ हीं अभंगीं वचनें हस्तलिखितच असून शिवाय तीं समग्र अशीं एके ठिकाणीं कोठेंच मिळालीं नाहींत. प्रथम श्रीतुकाराममहाराजांची गाथा कै. शंकर पांडुरंग पंडित यांनीं इंदुप्रकाशांत मोठ्या प्रयासानें छापिली. या कामास सरकारची मोठी मदत असून ही गाथा शुद्ध असल्याबद्दल अखिल हिंदुधर्मीय वारकरी सांप्रदायाचे अध्वर्यू वासकर, यांच्या मंडळींतील हरिभक्तिपरायण भाऊ काटकर, यांनीं आपली संमती दिली. यानंतर प्राकृत पांचही गाथा निरनिराळ्या ठिकाणीं निरनिराळ्या रीतीनें प्रकाशित झाल्या. त्यांत अभंगांच्या संख्येचा कमजास्तपणा बराच दिसून येत असून एकंदर पांच गाथांस १५ रुपयांपासून १७ रुपयांपर्यंत किंमत पडते.

तथापि, ह्या गाथा मुद्रित झाल्यामुळें त्यांजपासून लोकांस मोठा उपयोग झाला, ही गोष्ट कबूल केली पाहिजे. पण सर्वसाधारण लोकांस यांचा उपयोग होण्याचे बाबतींत किंमतीच्या संबंधानें येणारी अडचण दूर व्हावी व आपल्या शक्त्यनुरूप होतां होईल तों मूळप्रतीस धरून आणि विषयवारी जितकी विशद करितां येईल तितकी करून ह्या पांचही गाथा एका धर्तीवर छापून लोकांपुढें ठेवाव्या, या हेतूनें आम्ही हा प्रयत्न करण्याचें धाडस केलें आहे.

हें गाथापंचक, विषयवार निवड करून प्रकाशित करण्याची स्फूर्ती ज्या श्रीगुरू नानामहाराज साखरे यांच्या कृपाप्रसादानें झाली, त्यांच्या सांप्रदाय परंपरेचा वृत्तांत थोडक्यांत येथें देणें इष्ट वाटल्यावरून तो खालीं दिला आहे.

सुमारें १५० वर्षांपूर्वी श्रीज्ञानेश्वरमहाराज ह्यांचे कृपेस पुणें येथील केसकर ह्यांचे वंशांतील श्रीअच्युतमहाराज नांवाचे पुरुष पात्र झाले. जन्मांतरींच्या बहुत पुण्याईनें ह्या भाग्यवान पुरुषास अशी इच्छा झाली कीं, श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांनीं आपलेवर कृपा करून ज्ञानेश्वरी ग्रंथ समजून द्यावा ! ही इच्छा पूर्ण व्हावी ह्मणून त्या थोर पुरुषानें श्रीक्षेत्र आळंदी येथें उपोषित राहून महाराजांचे समाधीपुढें ज्ञानेश्वरीचें पारायण करण्यास आरंभ करून असा निश्चय केला कीं, ज्या दिवशीं महाराजांचा अनुग्रह होईल, त्याच दिवशीं महाराजांस नैवेद्य समर्पण करून पारणा करावयाची; नाहींपेक्षां अनुष्ठान करीत करीत प्राणत्याग करावयाचा ! निश्चयाचें बळ । तुका ह्मणे तेंचि फळ ! ॥ श्रीअच्युतमहाराज ह्यांचा हा तीव्र निश्चय पाहून २७ वे दिवशीं रात्रीं ज्ञानेश्वरमहाराजांनीं स्वप्नामध्यें दर्शन देऊन मस्तकावर वरदहस्त ठेविला आणि सांगितलें कीं, आजपासून तूं जो ज्ञानेश्वरीचा अर्थ सांगशील तोच बरोबर असेल. अशा रीतीनें श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांचे कृपेस पात्र झालेले श्रीअच्युतमहाराज परमानंदाचा अनुभव घेत घेत शेवटीं परमानंदरूप झाले. त्यांस एक कनिष्ठ बंधु शामराजमहाराज ह्मणून होते, त्यांजवर त्यांनीं अनुग्रह केला. असा जीवनमुक्तिसुखाचा अनुभव घेत असतां अनंत जीवांवर त्यांनीं अनुग्रह केला. त्यांतच पुणें येथील राहणारे चिमाजीआप्पा (पेशव्यांचे बंधु) यांचे खासगी कारभारी रामचंद्रपंत जोशी यांजवरही त्यांनीं अनुग्रह केला, तो प्रकार असा:—

एके दिवशीं रात्रीं रामचंद्रपंत घोड्यावर बसून हिंडावयास निघाले असतां, येथील बुधवारांतील पासोड्या मारुतीचे देवळांत श्रीअच्युतमहाराज यांचें कीर्तन चालू होतें, तेथें क्षणभर उभे राहिले. श्रीअच्युतमहाराज यांची ज्ञानपूर्वक भक्ति, व निष्कपट वैराग्य पाहून, आणि अप्रतिम वक्तृत्व ऐकून दैवयोगानें त्यांस उपरति झाली. त्यांचे जवळ २१ लाख रुपये रोख होते. पोटीं पुत्रसंतान वगैरे कांहीं नव्हतें. अशा स्थितींत

त्यांची अशी खात्री झाली कीं, ह्यांचेशिवाय आपलें संसारदुःख कोणी निवारण करणार नाहीं. ते दुसरे दिवशीं सकाळींच येथील सदाशिव पेठेंतील हौदापलीकडे श्रीअच्युतमहाराज यांजकडे गेले, आणि हात जोडून ह्मणाले कीं माझेवर अनुग्रह व्हावा, मी आपला शिष्य असून आपणास शरण आलों आहें. तेव्हां अच्युतमहाराजांनीं सांगितलें कीं, "बाबा, तूं श्रीमंत आहेस, आम्ही गरीब आहों, अशा स्थितींत तुझें व आमचें जमावें कसें? परमार्थाला द्रव्य फार प्रतिबंधक आहे!" असें श्रीअच्युतमहाराजांचे मुखांतील वाक्य श्रवण करितांच त्यांनीं लागलींच २१ लाख रुपयांवर त्यांचे समक्ष उदक सोडलें, आणि बुधवारांतून मोरोबादादांचे हौदाचें पाणी आपल्या खांद्यावर कावडीनें त्यांचें येथें भरलें. तेव्हां, श्रीअच्युतमहाराज यांचें अंतःकरण सुप्रसन्न होऊन त्यांनीं त्यांस उपदेश देऊन त्यांचेकडून श्रीज्ञानेश्वरी ग्रंथ अध्ययन करविला. तसेंच २१ लाख रुपये ब्राह्मणभोजनांत खर्च कर ह्मणून सांगितलें. त्याप्रमाणें त्यांनीं ब्राह्मणभोजनांत त्या द्रव्याचा व्यय केला. हें ब्राह्मणभोजन करतेवेळीं पुणें येथें व श्रीक्षेत्र आळंदी येथें अशी स्थिति झाली कीं, गांवांत व्यापाऱ्यांचे दुकानांत तूप व साखर मिळेनाशी झाली. तेव्हांपासून लोकांत त्यांचें नांव **साखरेबोवा** असें पडलें. साखरेबोवा हे पुणें येथें शनवारांतील मारुतीचे देवळासमोर आंग्रे यांचा वाडा आहे तेथें राहत असत. त्यांनीं गोपालकृष्णाची मूर्ति व श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांच्या पादुका यांची स्थापना ज्येष्ठ शु० १३ रोजीं केली. ते असतांना वाढदिवसाचा उत्साह ज्येष्ठ शुद्ध १३ पासून १५ पावेतों तीन दिवस करीत, तसेंच श्रावणमासांत श्रावण वद्य १ पासून वद्य १० पावेतों गोकुळअष्टमीचा मोठा उत्साह करीत असत. पुढें पुण्यांतील त्यांचे भाऊबंदांपैकीं गोविंदपंत जोशी यांचे चार पुत्र केशवराव, हरीपंततात्या, विनायकराव व पंढरीनाथआबा (हे जन्मभर ब्रह्मचारी होते.) हे चौघेही त्यांचे शिष्य झाले. ह्या चौघांची गृहस्थिति फार गरीबीची होती, तथापि

त्यांची साखरेबोवांच्या ठिकाणीं असलेली गुरुभक्ति मोठी अप्रतिम होती. ज्या वेळीं साखरेबोवांच्या मनांत संन्यास करावयाचें आलें, त्या वेळीं हें संस्थान काणाचे स्वाधीन करावें असा प्रश्न सहजच त्यांच्या व त्यांचे हजार बाराशें शिष्य होते त्यांच्या मनांत आला. त्या मंळळींत श्रीमान् लोक बरेच होते, त्यांनीं त्यांचेजवळ संस्थान आमचेकडे द्यावें ह्मणून प्रार्थना केली, परंतु आह्मी सर्वांचे ह्मणण्याचा विचार करून काय करावयाचें तें करूं असें ते सांगत असत. शेवटीं त्यांनीं सर्वांस बोलावून असें सांगितलें कीं, जरी आमचेजवळ श्रीमान् लोकांनीं देवस्थानची मागणी केली, तरी आमचे मनोगताप्रमाणें देवस्थान चालविण्याचें हरीपंततात्या व पंढरीनाथआबा ह्यांचेशिवाय दुसऱ्याचे हातून होणार नाहीं; जरी ते गरीब आहेत, तरी भगवद्भक्ति म्हणजे काय हें त्यांसच माहीत आहे. असें सर्वांसमक्ष सांगून देवस्थान त्यांचे स्वाधीन केलें. तेव्हांपासून ह्या जोशांचे घराण्यास साखरे असें नांव पडलें, तें अद्याप चालू आहे. पुढें ते संन्यस्त झाले त्या वेळीं त्या आश्रमांतील त्यांचें नांव ब्रह्मानंदस्वामी असें होतें.

ते पुणें येथें समाधिस्त झाले, तेव्हां त्यांचे पट्टशिष्य जे चौघे, जोशी त्यांनीं त्यांचे इच्छेप्रमाणें व निष्ठेप्रमाणें त्यांची समाधि श्रीक्षेत्र आळंदी येथें सिद्धबेटांत त्यांस पुण्याहून नेऊन दिली व पुढें ते त्यांची पुण्यतीथि करूं लागले. ह्या बंधुचतुष्टयाची आपले गुरूंवर इतकी श्रद्धा असे कीं, आपले गुरु ज्या ठिकाणीं रहात असत त्या ठिकाणचा कोणी गडी, मोलकरीण, माणूस, कारकून कोणीही त्यांचेकडे येवो, हे सर्व बंधु त्यांस वंदन करीत असत. इतकेंच नव्हे तर, साखरेबोवा समाधिस्त झाल्यास सुमारें १०० वर्षें झालीं व त्यांचे संस्थानचा उत्साह अद्याप श्रीनानामहाराज जोशी साखरे ह्यांचे वंशाकडे चालू आहे, तरीही पण आंग्रे ह्यांच्या वाड्यांतील जानवी काढण्यास बसणारे तेलंगी ह्यांना पंढरीनाथमहाराजांनीं व्याही असें नांव दिलें. त्याप्रमाणें श्रावणमासाचा उत्साह सुरू झाला कीं,

पहिले दिवशीं त्यांना भोजनास निमंत्रण करावयाचें ही गोष्ट अद्याप पावेतों साखरे यांचे घरीं चालू आहे. जोशी बंधुचतुष्टय यांचा "देह जावो अथवा राहो । पांडुरंगीं दृढ भावो ॥ अन्न आच्छादन । हें तों प्रारब्धाआधीन" इत्यादि वचनांवर पूर्ण निश्चय असल्यामुळें उपजीविकेच्या साधनांत कोणीच प्रवृत्त झाले नाहीं. त्या चौघांपैकीं हरीपंततात्यांस तीन पुत्र व चार कन्या असा परिवार होता. तथापि ते प्रपंचाकडे कधीं ढुंकून देखील बघत नसत. उपरामस्थितींत ते नेहमीं असत. कोणी अंतरंगी पुरुष आलाच तर त्याच्यांशीं अध्यात्मज्ञानाचीच गोष्ट बोलावयाची, ह्यामुळें त्यांचे ठिकाणीं सर्व बंधूंची गुरुबुद्धि असे. त्यांच्या परिवाराचे संगोपनाची खटपट आपण स्वतः ब्रह्मचारी असतां खुद्द पंढरीनाथआबाच करीत असत. हीं मुलें लहान असतांच हरीपंततात्या हे वारले. पुढें पंढरीनाथआबा यांनीं ह्या मुलांचा सांभाळ करून, गुरूकडून भाग्यानें प्राप्त झालेलें श्रीगोपालकृष्णाचें संस्थान व गुरूंची कार्तिक शुद्ध ९ ची साखरेबोवांची पुण्यातिथि हीं कृत्यें ते त्यांचे हातून करवूं लागले, त्याचप्रमाणें श्रीज्ञानेश्वरी व अमृतानुभव ह्या ग्रंथांचेंही त्यांनीं त्यांचेकडून अध्ययन करविलें. श्रीहरीपंततात्यांचे मुलांपैकीं रामभाऊ व नाना हेच कायते अध्ययन करण्याचे वयांत होते; आणि ते त्यांचे शिष्य होते. तिसरे दामूअण्णा हे त्या वेळीं लहान होते. त्यांपैकीं पंढरीनाथमहाराजांचे मनाप्रमाणें श्रीज्ञानेश्वरीचें अध्ययन **श्रीनानामहाराज** ह्यांनीं केलें. साखरेबोवांचे देवस्थानचे संबंधानें गुरुवारीं व एकादशीस रात्रौ जागर व पहांटेस पंचपदी व रोज नित्य पंचपदी असा क्रम आहे; जागरास साखरेबोवांचे शिष्य व पुढें जोशी ह्यांचे झालेले शिष्य येत असत, त्यांचे पुढें पंढरीनाथ महाराजांनीं **श्रीनानामहाराज** ह्यांचेकडून ज्ञानेश्वरी सांगवावी; अशा रीतीनें **श्रीनानामहाराज** ह्यांचा सुमारें दहा बारा वर्षें श्रीज्ञानेश्वरी ग्रंथावर असा कांहीं अभ्यास झाला कीं, सर्व ज्ञानेश्वरी ग्रंथ त्यांस मुखोद्गत झाला. ते स्वप्नांत जरी बरळले तरी ज्ञानेश्वरीच्या ओंवींचा अर्थच बरळत, इतकी त्यांची त्या ग्रंथांत

तयारी झाली. गुरुकृपेनें त्यांचे वक्तृत्वास इतका कांहीं मोहकपणा आला होता कीं, कोणीही सहज जरी श्रीनानामहाराजाचे मुखांतून ज्ञानेश्वरीच्या चार ओंव्या ऐकिल्या तरी त्याची चित्तवृत्ति रंगून गेल्याशिवाय रहात नसे. ह्या अप्रतिम गुणामुळें, वडील व चुलते वारल्यानंतर ह्या संस्थानचे पारमार्थिक कृत्याचा सर्व भार **श्रीनानामहाराजांवरच** पडला. पूर्वी वडिलांनीं कीर्ति संपादन केली होतीच. त्यांतही **श्रीनानामहाराजांचे** अंगचे गुणानें तीं सर्व कृत्यें मोठ्या व्यवस्थेनें चालली. **श्रीनानामहाराज** यांनीं आपलें सर्व आयुष्य श्रीज्ञानेश्वरीचे अध्ययनांत व अध्यापनांत घालविलें. कोणी कोणत्याही वेळीं कोणतेही जातीचा कोणच्याही अधिकाराचा मनुष्य त्यांच्याकडे जावो, त्याला आतां मी सांगत नाहीं असें त्यांनीं कधींही कोणास म्हटलें नाहीं. ते असत तोंपावेतों त्यांचे घरीं रोज ज्ञानेश्वरीचा पाठ चालत असे; आणि तोच गुरुपरंपरेचा क्रम त्यांचे ज्येष्ठ चिरंजीव **विनायकबोवा** हेही आज चालवीत आहेत. **श्रीनानामहाराजांनीं** ज्ञानेश्वरीचा मराठींत सरळ अर्थ केलेली ' सान्वय व सार्थ भगवद्गीतेसह सार्थ व सटीप ज्ञानेश्वरी ' आम्ही पूर्वी प्रकाशित केलीच आहे. **श्रीनानामहाराज** ह्यांनीं शके १८२५ चे चैत्र शुद्ध ९ स चतुर्थाश्रम घेतला; आणि पुढें सुमारें सहा महिन्यांनीं म्हणजे शके १८२५ भाद्रपद वद्य १० रोजीं ते समाधिस्थ झाले.

श्रीगुरु ब्रह्मीभूत नानामहाराज साखरे यांच्या कृपाप्रसादानें हा ग्रंथ विषयवार निवड होऊन व त्यांच्याच घराण्यांतील वह्यांवरून पाठ शुद्ध करण्यास सांपडून आणि अधीक सांपडलेले अभंग त्यांत मिळविण्यांत येऊन प्रकाशित झाला, ह्याबद्दल त्यांचे चरणीं लीन होऊन साष्टांग प्रणिपात करितों. श्रीनानामहाराजांचे परम योग्य चिरंजीव हरिभक्तिपरायण विनायकबोवा साखरे यांनीं वेळोवेळीं विषयवारीसंबंधानें कठीण स्थलीं समजूत केली याबद्दल त्यांचा मी मोठा ऋणी आहे. माझे मित्र गंगाधर रावजी खैरे यांनींही याकामीं मला विशेष साह्य केलें, याबद्दल त्यांचे मी मनःपूर्वक आभार

मानतों. शिवाय ज्या मंडळींनीं निरपेक्षबुद्धीनें मला लोकोपकारार्थ हस्तलिखित वह्या दिल्या व अनेक प्रकारच्या उपयुक्त सूचना केल्या त्या मंडळींचाही मी फार आभारी आहें.

शेवटीं,—

करविली तैशी केली कटकट। वांकडी कीं नीट देव जाणे ॥१॥
कोणा कारणें हें जालेंसे निर्माण। देवाचें कारण देव जाणे ॥२॥
तुका ह्मणे मी या अभिमाना वेगळा। घालूनि गोपाळा भार असे ३

एवढेंच जिज्ञासु, सहृदय व निष्ठावंत वाचकांस हात जोडून सांगून परमपूज्य श्रीगुरु नानामहाराज यांच्या चरणीं मस्तक ठेवून ही अल्प प्रस्तावना पुरी करितों.

विजयादशमी
शके १८३०.

त्र्यंबक हरी आवटे.

॥ श्रीज्ञानदेव ॥

प्रस्तावना.

श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांचें मूळ वडिलार्जित गांव नेवाशाजवळ आपेगांव म्हणून खेडें आहे तें होय. यांच्या वडिलांचें नांव विठ्ठलपंत व आईचें नांव रखुमाबाई. विठ्ठलपंताचे वडील गोविंदपंत हे आपेगांवचे कुळकर्णी, त्यांच्या पत्नीचे नांव निराबाई. ह्या सुशील दंपत्यास विठ्ठलपंत हेच कायतें एकुलतें एक पुत्ररत्न होतें. ह्यामुळें त्यांजवर त्यांची फार प्रीति असे. दृष्टीवेगळें त्यांस कधींही करूं नये असा त्यांचा नेम होता. विठ्ठलपंताची ईश्वरावर फार निष्ठा असे. त्यांनीं मातापितरांची तीर्थयात्रा करण्यास परवानगी मागितली. मातापितरांची आज्ञा घेऊन ते तीर्थयात्रा करीत करीत आळंदी येथें आले. आळंदी येथें शिदोपंत नांवाचे यजुर्वेदी ब्राह्मण मोठे सधन आणि भगवद्भक्त राहात होते. त्यांस रखुमाबाई नांवाची एक कन्या होती ती मोठी सद्गुणी व सुलक्षणी होती. तिला योग्य वर मिळेना या काळजींत ते होते. विठ्ठलपंत स्नान करून इंद्रायणीचे तीरीं पोथी वाचीत बसले असतां शिदोपंत तेथें आले, विठ्ठलपंताची ती निष्ठा पाहून त्यांनीं त्यांस घरीं येण्याविषयीं अतिशय आग्रह केला, त्यावरून विठ्ठलपंत त्यांच्या घरीं गेले. तेथें त्यांचा मुक्काम पडला. त्याच रात्रीं शिदोपंत निद्रिस्त असतां पंढरीनाथानें प्रगट होऊन सांगितलें कीं, आलेल्या पाहुण्यास आपली मुलगी सालंकृत कन्यादान करून द्यावी. दुसरे दिवशीं विठ्ठलपंत निद्रिस्त असतां श्रीपांडुरंग येऊन विठ्ठलपंतास ह्मणाले कीं, तूं शिदोपंताची मुलगी रुक्माबाई इजशीं विवाह कर. इच्या पोटीं तीन पुत्र व एक कन्या फारच सद्गुणी सद्भक्तशिरोमणी होतील. पुढें उभयतांनीं झालेला दृष्टांत एकमेकांस सांगितला आणि लागलीच ज्योतिषाकडून ज्योतिष वर्तवून पाहिलें तों छत्तीस गुण उतरले; मग

लग्नसाहित्याची तयारी होऊन ज्येष्ठमासीं लग्नसोहळा चार दिवस मोठ्या थाटानें करून विठ्ठलपंतानें रखुमाबाईचें पाणिग्रहण केलें.

विठ्ठलपंत गीता वाचीत असतां संन्यास घ्यावा असें त्यांच्या मनांत आल्यावरून त्यांनीं आपल्या पत्नी रखुमाबाई यांची आज्ञा मागितली. त्यावरून रखुमाबाईनें आपल्या वडिलास सांगितलें. " रखुमाई म्हणे ऐकतां जी ताता । संन्यास घ्यावा आतां म्हणताती ॥१॥ संततीवांचुनी न घ्यावा संन्यास । ऐशी सांगा त्यांस शास्त्रनीति ॥२॥ " हें मुलीचें अर्थपरिप्लुत भाषण ऐकतांच मुलीच्या शहाणपणाचें अतिशय कौतुक वाटून विठ्ठलपंताच्या होणाऱ्या कृतीविषयीं फार खेद वाटला. एके दिवशीं विठ्ठलपंतानें पुनः रखुमाबाईस संन्यासग्रहणाविषयीं परवानगी मागितली त्यावरून रखुमाबाईनें रागानें जा म्हणून सांगितलें. मग काय, त्याच वेळेस रात्रसमय मनांत न आणतां घरांतून बाहेर पडून आळंदी सोडून उत्तरेचा मार्ग धरिला. विठ्ठलपंत काशीस पोंचल्यावर दुसऱ्या दिवशीं भागीरथीचें स्नान करून श्रीपादयतीश्वर स्वामीकडून संन्यासाश्रमाचा उपदेश घेतला. आणि चैतन्य नामाभिधान पावून श्रीपादस्वामींच्या मठांत आनंदवृत्तीनें राहिले.

कांहीं कालानें श्रीपादस्वामी श्रीसेतुबंधरामेश्वरास जाण्याकारितां काशीहून निघाले, ते आळंदी येथें येऊन अश्वत्थानजीक उतरले. नित्यनेमाप्रमाणें रखुमाबाई अश्वत्थाची पूजा करून प्रदक्षिणा वगैरे आटोपून घरीं जाणार, तों श्रीपादयतीश्वरास पाहून रखुमाबाईनें त्यांचे चरणीं प्रेमभावानें नमस्कार केला; तोंच यतींनीं " अष्टपुत्रा सौभाग्यवती भव " असा आशिर्वाद दिला. त्यावरून श्रीपादस्वामींनीं शिदोपंत, रखुमाबाई इत्यादि मंडळींस काशीस नेऊन चैतन्यास संतापानें म्हटलें, त्वां आश्रम घेण्याचे वेळेस 'मला स्त्री नाहीं' म्हणून सांगितलेंस तें खरें काय ? हें ऐकतांच चैतन्याची बोबडी वळली, व चेहरा उतरला. पुढें चैतन्यानें स्वामींचे पाय धरून पूर्वींची सर्व स्थिति सांगितली. नंतर श्रीपादस्वामींनीं विठ्ठलपंतास सांगितलें कीं, त्वां ही तुझी स्त्री रुक्माबाई इचा अंगिकार करावा व सुखेनैव संसार करून परमार्थ साधावा. अविधि कर्मांचें भय मनांत

तिळप्राय धरूं नये. तुजवर परमेश्वराची पूर्ण कृपा होईल. विठ्ठलपंतांनीं गुर्वाज्ञेवर पूर्ण श्रद्धा ठेवून कांहींएक मनांत न आणतां गीता भागवतादि पारमार्थिक ग्रंथाचें अवलोकन आरंभून निरंतर भगवन्नामाचें चिंतन करीत आनंदात गृहस्थाश्रमांत काल क्रमूं लागले. याप्रकारें सतत बारा वर्षें सारखा क्रम ठेविला.

नंतर कांहीं दिवसांनीं रखुमाईच्या उदरीं शके ११९० सालीं श्रीनिवृत्तिनाथ अवतरले. हे शंकराचे अंश असून उपजत ज्ञानी होते. श्रीनिवृत्तीनाथाचें वय दोन वर्षांचें झाल्यावर शके ११९३ सालीं श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांचा अवतार झाला, हे प्रत्यक्ष विष्णूचे अवतार होत; हे शुकाचार्यासारखे उपजत ज्ञानी असून जडमूढांचा उद्धार करण्याकरितां अवतरले. शके ११९६ सालीं रखुमाईस तिसरें पुत्ररत्न झालें. त्याचें नांव विठ्ठलपंतांनीं सोपान असें ठेविलें. हे ब्रह्मदेवाचें अंश असून उपजत ज्ञानीच होते. शके ११९९ सालीं मुलगी झाली तिचें नांव मुक्ताई ठेविलें. त्याही पण ज्ञानानंदांत निमग्नच होत्या.

हीं चारी भावंडें केवळ ईश्वरांश असून जगाच्या उद्धारार्थ अवतीर्ण झालीं. पुढें तीं क्रमानें वाढून १६।१२।१०।८ या वयाचीं होत आलीं. परंतु वाळींत असल्यामुळें त्यांच्या मौजीबंधनास आळंदींतील ब्रह्मवृंदांनीं अडथळा केला. त्यामुळें विठ्ठलपंतास फार वाईट वाटलें. त्या आवेशाच्या भरांत ते आळंदीहून निघाले व प्रयाग येथें जाऊन त्रिवेणींत देहार्पण करून मुक्त झाले. हें रखुमाबाईस कळतांच तिनेंही त्यांच्याप्रमाणेंच आपला देह त्रिवेणींत टाकला व पतीच्या भेटीस गेली. याप्रमाणें विठ्ठल-रखुमाईचा शेवट झाला.

ज्ञानेश्वरादि चारी भावंडें जातींत घेण्याविषयीं आळंदींत ब्रह्मवृंदाच्या मागें लागलींच होतीं. त्यांनीं त्यांस सांगितलें कीं, तुम्ही पैठणास जाऊन शुद्धिपत्र आणावें म्हणजे आम्ही तुम्हांस जातींत घेऊं. त्याप्रमाणें तेथील ब्रह्मवृंदाचें पत्र घेऊन पैठणास जाण्याकरितां निघाले. प्रथम ते निवृत्तिमहाराजांच्या म्हणण्यावरून त्र्यंबकेश्वरीं गेले. तेथें निवृत्तिमहाराजांस गयनीनाथांनीं अनुग्रह केला. ती गुरुपरंपरा निवृत्तिनाथांनीं खालील अभंगांत वर्णन केली आहे.

आदिनाथ उमा बीज प्रगटलें । मच्छिंद्रा लाधलें सहजस्थिती १
तेचि प्रेममुद्रा गोरक्षा दिधली । पूर्ण कृपा केली गयनीनाथा २
वैराग्यें तापला सप्रेमें निवाला । ठेवा जो लाधला शांतिसुख ३
निर्द्वंद्व निःसंग विचरतां मही । सुखानंद हृदयीं स्थिर जाला ४
विरक्तीचें पात्र अन्वयाचें मुख । देउनि सम्यक् अनन्यता ५
निवृत्ती गयनी कृपा केली पूर्ण । कूळ हें पावन कृष्णनामें ६

हें पाहून ज्ञानेश्वर सोपान व मुक्ताबाई या त्रिवर्गांनीं निवृत्तिमहाराजांचे पाय धरिले, त्यावरून श्रीनिवृत्तिनाथांनीं श्रीज्ञानदेवमहाराजांवर अनुग्रह केला. त्याबद्दल श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांनीं खालील अभंगांत आपल्या गुरुपरंपरेचा उल्लेख केला आहे.

आदिनाथ गुरु सकळ सिद्धांचा । मच्छिंद्र तयाचा मुख्य शिष्य १
मच्छिंद्रानें बोध गोरक्षासी केला । गोरक्ष ओळला गयनीप्रती २
गयनीप्रसादें निवृत्ती दातार । ज्ञानदेवा सार चोजविलें ३

यापुढें निवृत्तिनाथाचें बंधूचें नातें सुटून गुरुशिष्याचें नातें झालें. पुढें श्रीज्ञानदेवमहाराजांनीं श्रीसोपानदेव व श्रीमुक्ताबाई यांजवर अनुग्रह केला. नंतर ते नाशिक, पुणतांबें या गांवांवरून पैठणास येऊन मुख्य धर्माधिकारी व शिष्टजन यांची गांठ घेऊन सभा करून आम्हांस शुद्ध करावें म्हणून श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांनीं त्यांची प्रार्थना केली. पैठणकरांनीं परमेश्वराची अनन्यभावानें भक्ति करून सर्व भूतांच्या ठायीं समानता ठेवून तीव्र अनुताप पोटीं धरून भगवद्भजन करा, ह्याप्रमाणें वर्तन केल्यानें तुम्ही शुद्ध व्हाल. असें सांगून शुद्धिपत्र दिलें.

पैठणाहून शुद्धिपत्र मिळवून ते नेवाशास आले. येथेंच श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांनीं भगवद्गीतेवर भावार्थदीपिका अथवा आई ज्ञानेश्वरी या नांवाची टीका केली. ती सच्चिदानंदबावांनीं लिहिली. श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांनीं ती टीका श्रीगुरु निवृत्तिनाथापुढें ठेविली. ती पहातांच त्यांस फार कौतुक वाटलें व त्यांनीं श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांची धन्यता

वाखाणिली. आणि म्हटलें; या शिवाय मुकुंदराजांनीं केलेल्या विवेकसिंधूप्रमाणें स्वानुभव विषयक एखादा ग्रंथ केल्यास विशेष होईल. त्यावरून त्यांनीं अमृतानुभव ग्रंथ केला व अभंगही केले. श्रीविठ्ठलाचा आवडता भक्त श्रीनामदेव यांजला श्रीविठ्ठलाच्या परवानगीनें श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांनीं बरोबर घेऊन तीर्थयात्रा केली. त्यांनीं तो सर्वकाल अध्यात्मविषयांच्या चर्चेत घालविला.

श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांस २२ वें वर्ष लागलें तेव्हां त्यांस समाधि घ्यावी असें वाटलें. त्यावरून श्रीविठ्ठलाची परवानगी मागण्याकरितां ते पंढरपूर येथें गेले व आपले मनोगत श्रीविठ्ठलास कळविलें. श्रीविठ्ठलांनीं श्रीज्ञानदेवमहाराजांस आळंदी येथें समाधी घ्यावी अशी आज्ञा करून श्रीविठ्ठलांनीं श्रीनामदेवादि सकल संतासह स्वतः आळंदीस येऊन शके १२१५ कार्तिक वद्य १३ त्रयोदशीस मोठ्या आनंदसोहळ्यानें श्रीज्ञानदेवास समाधि दिली. श्रीसोपानदेवमहाराजांस त्यांच्या वयाच्या एकोणिसाव्यावर्षी म्हणजे शके १२१५ मार्गशीर्ष वद्य १२ द्वादशीस सासवड मुक्कामीं समाधि दिली. चांगदेवमहाराजांस पुणतांबें येथें शके १२१५ माघ वद्य १३ तयोदशीस समाधी दिली. शके १२१६ चैत्र वद्य द्वादशीस मुक्ताबाईस समाधि देण्यांत येत असतां एकाएकी विजेसारखा आवाज होऊन त्या नाहींशा झाल्या. श्रीनिवृत्तीनाथास त्यांच्या वयाच्या २६ वे वर्षी म्हणजे शके १२१६ ज्येष्ठ वद्य त्रयोदशीस समाधि दिली. याप्रमाणें समाधि सोहळा आटोपला.

श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांच्या अमृतवचनानें अखिल जगावर उपकार केला. वेदश्रुतीचें गुह्यज्ञान जडमूढजनांस समजण्यास यांनींच मार्ग दाखविला. श्रीनिवृत्तिमहाराज, श्रीसोपानदेवमहाराज, श्रीमुक्ताबाई व श्रीचांगदेव यांचींहीं अमृतवचनें फार उत्तम आहेत तीं या गाथ्यांत दिलींच आहेत.

विजयादशमी
शके १८३०. } त्र्यंबक हरी आवटे.

विषयानुक्रमणिका.

श्रीनिवृत्तिनाथमहाराज.

श्रीज्ञानदेवमहाराज.

श्रीसोपानदेवमहाराज.

श्रीमुक्ताई.

श्रीचांगदेवमहाराज.

॥ श्रीविठ्ठल ॥

श्रीनिवृत्तिनाथमहाराज.

श्रीहरीच्या सगुण-निर्गुण स्वरूपाचें वर्णन.

१. **जेथुनि उद्गारु प्रसवे ॐकारु ।** तोचि हा श्रीधरु गोकुळीं वसे ॥१॥ जनकु हा जगाचा जीवलगु साचा । तो हरि आमुचा नंदाघरीं ॥२॥ नमाये वैकुंठीं योगियांचे भेटी । पाहतां ज्ञानदृष्टी नये हातां ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे देवो ह्मणविता हे रावो । तो सुखानुभवो यादवांसी ॥४॥

२. **वैभव विलास नेणोनि सायास ।** कल्पनेची आस नाहीं जेथें ॥१॥ तें रूप दुर्लभ कृष्णमूर्तिठसा । वोतल्या दशदिशा नंदाघरीं ॥२॥ योगियाचें ध्यान मनाचें उन्मन । भक्तांचें जीवन गाई चारी ॥३॥ निवृत्ति साकार ब्रह्मींचा प्रकार । ॐतत्सदाकार कृष्णलीला ॥ ४ ॥

३. **उपजे तें मरे मरे तें तें झुरे ।** जन्म येरझारे एकरूपें ॥ १ ॥ तें हें कृष्णनाम गोपिसंगें मेळे । नंदाघरीं सोहळे बाळक्रीडा ॥ २ ॥ अमर अमरे अमरकंद खरें । होउनि गोजिरें दूध मागें ॥ ३ ॥ निवृत्ति परिचार सर्व हा गोपाळ । पुजी दिनकाळ आत्माराम ॥ ४॥

४. **रूप ना अरूप रूपाचें रूपस ।** कांसवी डोळस निगमागमें ॥१॥ तो हा ब्रह्मामाजि गोपाळ संगती । यशोदे हो प्रती दूध मागे ॥२॥ जो रेखा अव्यक्त रेखेसिहि पर । दृश्य द्रष्टाकार सर्वांभूतीं ॥३॥ निवृत्ति तटाक चक्रवाक एक । वासनासि श्लोक गुरुनामें ॥४॥

५. **स्थिर धीर नीर सविचार सार ।** ब्रह्मांड आगर गोपवेषें ॥१॥ तो हा कृष्ण सखा नंदाघरीं देखा । यशोदे सन्मुखा दूध मागे ॥२॥ कळिकाळ कळिता काळा आकळिता । आपण स्वसत्ता विश्व हरी ॥३॥ निवृत्ति निकट ज्ञानदेव धीट । खेचरासि वाट गुरुनामें ॥४॥

६. **विश्रामधर्मता आश्रमपूर्णता ।** आपरूपें कथा निमे जेथें ॥१॥ तें हें कृष्णबाळ गोपिकांशीं खेळे । नंदाघरीं सोहळे आनंदाचे ॥२॥

कथा त्या कथितां पूर्ण त्या मथिता । अरूपें अच्युता सर्व असे ॥३॥ निवृत्ति समाधान कृष्ण हें चोखडें । मनोनिग्रह कोडें चरणीं गोंवी॥४॥

७. **अकर्ता पैं कर्ता नाहीं यासी सत्ता** । आपण तत्त्वतां स्वयें असे ॥१॥ तें रूप चोखाळ कृष्णनामें बिंबे । यशोदा सुलभें गीतीं गाय ॥२॥ व्योमाकार ठसा नभीं दशदिशा । त्यामाजि आकाशा अवकाश होय ॥३॥ निवृत्ति म्हणे गुरु माझा पूर्ण ब्रह्म । उपदेश सुगम कृष्णनाम ॥४॥

८. **सारासार धीर निर्गुण परतें** । सादृश्य पुरतें हरिनाम ॥१॥ तें हें कृष्णनाम यशोदेच्या घरीं । वनीं गायी चारी यमुनेतटीं ॥२॥ सुलभ सुभग आगमु निगमु । तो हा आत्मारामु गोपवेषें ॥३॥ निवृत्तीचे पार गयनीचें गुज । मज मंत्रबीज उपदेशिलें ॥४॥

९. **नीट पाठ आम्हां धीट हा प्रबंध** । जन वन प्रबोध ब्रह्मरसें ॥१॥ तें मेघःशाममूर्ति स्वरूप गोजिरी । गोकुळींची चोरी करी कृष्ण ॥२॥ मुद्दल शामळ नित्यता अढळ । अखंड अचळ स्वरूप ज्याचें ॥३॥ निवृत्ति पुरता गुरु विवरण । गयनीची खूण आगमरूपें ॥४॥

१०. **पियूष पुरतें कासवी ते विते** । संपूर्ण दुभतें काम धेनु ॥१॥ तेंचि हें डोळस सांवळें सुंदर । यशोदे सकुमार बाळकृष्ण ॥२॥ मधुर क्षारता माधवीं अखंड । दिनकाळ प्रचंड आत्माराम ॥३॥ निवृत्तीचें ताट पियूष पुरतें । कांसवी दुभतें वाटियेरी ॥४॥

११. **निर्दोषरहित सर्वगुणीं हेत** । द्वैत विवर्जित अरूप सदा ॥१॥ तें रूप स्वरूप कृष्ण बाळलीला । माजि त्या गोपाळा सदा वसे ॥२॥ गुणागुणीं धीट वासना अवीट । तद्रुप प्रगट निरंजन ॥३॥ विकार विवर्जित विवरण सोपें । अकार पैं लोपे एका नामें ॥४॥ निःसंदेह छंद वासनेचा कंद । ब्रह्माकार भेद नाहीं नादा ॥५॥ निवृत्ति परिवार ब्रह्मरूप गोकुळीं । वृंदावन पाळी यमुनातटीं ॥६॥

१२. **परेसि परता पश्यंति वरुता** । मध्यमे तत्त्वता न कळे हरी ॥ १ ॥ तें हें कृष्णरूप गौळियांचें तप । यशोदे समीप नंदाघरीं ॥२॥ चोखट चोखाळ मनाचे मवाळ । कांसवीचा ढाळ जया नेत्रीं ॥३॥ निवृत्ति सर्वज्ञ गुरूची धारणा । ब्रह्म सनातना माजि मन ॥४॥

१३. **वर्ण व्यक्ति सख्ये वर्णाश्रम मुखें** । ब्रह्मनाम सौख्ये योगी-

जन ॥१॥ तें हें कृष्णनाम देवकी सफळ । वसुदेवकुळ गोपवेशें ॥२॥ धर्म धरी धार धारणा धीरट । निरालंब पीठ सौख्य शोभा ॥३॥ निवृत्ति सौभाग्य ब्रह्म सर्व सांग । गुरुनामें पांग हरे एक ॥४॥

१४. **मंगल्य मांगल्य ब्रह्म हें सखोल** । ब्रह्मरूप बोल ब्रह्म भोगी ॥१॥ तें हें कृष्ण नाम बोळलें त्या नंदा । आनंदें यशोदा गीती गात ॥२॥ विश्वाद्य वेद्याद्य श्रुतीशीं अभेद्य । तें ब्रह्मपणें वंद्य ब्रह्म भोगी ॥३॥ ॐकार मूर्धनि प्रणव प्रणम्य । वेदादि आगम आंगभूत ॥४॥ निराळ वैकुंठ निराकार धीट । निगम एकट एकपणें ॥५॥ निवृत्ति परिवार गुरु गयनी अमर । गोरक्षी कंदर ब्रह्म माझें॥६

१५. **ग्रासुनि भान मान दृश्य द्रष्टा भिन्न** । आपण चिद्घन वैकुंठीं रया ॥१॥ तें रूप सखोल कृष्णरूपें खेळे । नंदयशोदेमेळे गोपीसंगें ॥२॥ नित्यता प्रकाश सर्व पूर्ण सार । आपण श्रीधर सर्व सुखें ॥३॥ तेंची हें रूपडें कृष्णनामें पिकलें । यमुने स्थिरावलें वेणू वाता ॥४॥ ज्योतिरूपें कीर्ण अनंत विस्तारु । ब्रह्मांड आकारु अनंत कोटी ॥५॥ निवृत्ति सोज्वळ नित्य नूतन सोय । आपणाचि होय गोपरूपें ॥६॥

१६. **गगनवाड दृष्टी सर्व तत्व शेखी** । जिव शिव पोखी कारणभूत ॥१॥ तेंची हें सांवळें स्वरूप गोजिरें । कृष्णनाम खरें नंदाघरीं ॥२॥ पृथ्वीचें तळवट अनंत विराट । आपण वैकुंठ गोपिसंगें ॥३॥ निवृत्ति तत्पर लक्ष ते स्वानंद । नित्यता आनंद ब्रह्म नांदे ॥४॥

१७. **नेणती महिमा ब्रह्मादिक भद्र** । आणि ते महेंद्र नानास्थानीं ॥१॥ तें रूप खेळत गौळियांच्या संगें । पुंडलिकामागें भीमातीरीं ॥२॥ उत्पत्ति उलथा न चले तो मार्ग । दुजियाचा संग नाहीं ज्यासी ॥३॥ निवृत्ति प्रगट गुरुमंत्र फळद । गोपाळ विद्गद ब्रह्म सेवी ॥४॥

१८. **सिद्धीचें साधन नेणती ते सिद्ध** । अधिक उद्बोध आनंदाचा ॥१॥ तें रूप सांवळें देवकीये लीळे । भोगिती सोहळे कृष्णरूपें ॥२॥ उन्मनी अवस्था लाविती ते मुनी । अखंड तें ध्यानीं कृष्णसुख ॥३॥ निवृत्ति ठकार श्रुतीचा आकार । गोपाळ साकार अंकुरले ॥४॥

१९. **नसे तो ब्रह्मांडीं नसे तो वैकुंठीं** । दुजियाची गोष्टी नाहीं जेथें ॥१॥ तें रूप सुंदर देवकी उदरीं । वसुदेवा घरीं कृष्ण माझा

॥२॥ ब्रह्मांड-कडवा मनाचा वोणवा । साधितां राणिवा हारपती ॥३॥ निवृत्ति सुंदर कृष्णरूप सेवी । गयनीगोसावी उपदेशिलें ॥४॥

२०. **खुंटले वेदांत हारपले सिद्धांत** । बोलणें धादांत तेंही नाहीं ॥१॥ तें रूप पहातां नंदाघरीं पूर्ण । यशोदा जीवन कृष्णबाळ ॥२॥ साधितां साधन न पविजे खूण । तो बाळरूपें कृष्ण नंदाघरीं ॥३॥ निवृत्ति संपन्न सेवी गुरुकृपा । गयनीच्या द्वीपा तारूं गेलें ॥४॥

२१. **तेथें नाहीं मोल मायाचि गणना** । आपण येसणा ब्रह्मघडु ॥१॥ तें रूप साजिरें निर्गुण साकारु । देवकीबिढारु सेवियेलें ॥२॥ नसंपडे ध्याना मना अगोचर । तें गोपवेषधर गोकुळीं रया ॥३॥ निवृत्ति धर्मपाठ गयनी विनट । कृष्णनामें पाठ नित्य वाचा ॥४॥

२२. **नाहीं छाया माया प्रकृतीच्या आया** । मनाच्या उपाया न चले कांहीं ॥१॥ तें रूप स्वरूप प्रत्यक्ष अमूप । यशोदे समीप खेळतसे ॥२॥ विश्वाचा विश्वास विश्वरूपाधीश । सर्वत्र महेश एकरूप ॥३॥ निवृत्ति सर्वज्ञ नाममंत्रयज्ञ । सर्व हाचि कृष्ण आत्माराम ॥४॥

२३. **प्रतिपाळ सम प्रतिज्ञेचा नेम** । सर्वज्ञता तम गिळीतसे ॥१॥ तें रूप सकुमार गोपवेषधर । सर्वज्ञ साचार नंदाघरीं ॥२॥ त्रिपुर उदार सर्वज्ञता सूत्र । नाम रूप पात्र भक्तिलागीं ॥३॥ निवृत्ति संपदा सर्वज्ञ गोविंदा । सूत्रमणी सदा तेथ निमो ॥४॥

२४. **ज्ञानेंशीं विज्ञान रूपेंशीं सज्ञान** । ध्यानेंशीं धारणा हारपली ॥१॥ तें रूप संपूर्ण वोळलें हें खूण । नंदासि चिद्घन वोळलासे ॥२॥ अरूपें सरूप लक्षिता पैं माप । नंदा दिव्यदीप उजळला ॥३॥ निवृत्ति संपूर्ण नाम नारायण । सच्चिदानन्दघन सर्व सुखी ॥४॥

२५. **आदिरूप सम मूळ प्रकृति नेम** । वैकुंठ उत्तम सर्वत्र असे ॥१॥ तें रूप संपूर्ण वोळलें परिपूर्ण । सर्व नारायण गोपवेष ॥२॥ आ-धारीं धरित निर्धारीं धरित । सर्वत्र पुरत एकरूपें ॥३॥ निवृत्ति साधन सर्वरूपें जाण । एकरूपें कृष्ण सेवितसे ॥ ४ ॥

२६. **वैकुंठ कैलास त्यामाजीं आकाश** । आकाशीं अवकाश धरी आत्मा ॥१॥ तें रूप सुघड प्रत्यक्ष उघड । गौळियासी कोड कृष्णरूप ॥२॥ न दिसे निवासा आपरूपें दिशा । सर्वत्र महेशा आपरूपें ॥३॥

तारक प्रसिद्ध तीर्थ पैं स्वानंद । नामाचा उद्बोध नंदाघरीं ॥४॥ प्रकाशपूर्णता आदिमध्य सत्ता । नातळे तो द्वैता अद्वैतपणें ॥५॥ निवृत्ति स्वानंद कृष्णरूपें खुण । विश्वीं विश्वपूर्ण हरि माझा ॥६॥

२७. **निरशून्य गगनीं अर्क उगवला** । कृष्णरूपें भला कोंभ सरळु ॥१॥ तें रूप सुंदर गौळियाचे दृष्टी । आनंदाची सृष्टी नंदाघरीं ॥२॥ रजतम गाळी दृश्याकार होळी । तदाकार जळीं कृष्ण बिंबे ॥३॥ निवृत्ति साकार शून्य परात्पर । ब्रह्म हें आकार आकारलें ॥४॥

२८. **निरालंब सार निर्गुण विचार** । सगुण आकार प्रगटला ॥१॥ तें रूप सुंदर शंखचक्रांकित । शोभतो अनंत यमुनातटीं ॥२॥ अपार उपाय आपणचि होय । सिद्धीचा न साहे रोळु सदा ॥३॥ सर्व हें घडुलें कृष्णाचें सानुलें । घटमठ बुडालें इये रूपीं ॥४॥ सर्व सुखमेळे नामाकृती वोळे । सिद्धीचे सोहळे कृष्णनामीं ॥५॥ निवृत्ति तटाकु घटमठ एकु । कृष्ण हा सम्यकु नामरूपें ॥६॥

२९. **ज्या नाम अनंत न कळे संकेत** । वेदाचाही हेत हारपला ॥१॥ तें रूप सानुलें यशोदे तान्हुलें । भोगिती निमोले भक्तजन ॥२॥ अनंत अनिवार न कळे ज्याचा पार । जेथ चराचर होत जात ॥३॥ निवृत्तिसंकेत अनंताअनंत । कृष्णनामें पंथ मार्ग सोपा ॥४॥

३०. **विश्वाद्य अनाद्य विश्वरूपें वंद्य** । आणि हा अभेद्य भेद नाहीं ॥१॥ तें रूप साजिरें नंदाचें गोजिरें । येशोदे निर्धारें प्रेमसुख ॥२॥ हारपती दिशा सृष्टीचा कडवसा । आपरूपें कैसा ओळलासे॥३॥ निवृत्तिसाधन वसुदेव खूण । गोपिकांचें धन कृष्ण माझा ॥४॥

३१. **निराकृति धीर नैराश्य विचार** । परिपूर्ण साचार वोळलासे ॥१॥ तें रूप रूपस सुंदर सुरस। तें पूर्ण प्रकाश गोकुळीं रया ॥२॥ नानारूप हरपे दृश्य द्रष्टा लोपे । तो प्रत्यक्ष स्वरूप नंदाघरीं ॥३॥ निवृत्ति सादर निराकार अंकुर । साकार श्रीधर गोपवेष ॥४॥

३२. **निगम आगम वेदादिक सम** । श्रुतीचा उपक्रम हारपला ॥१॥ तें रूप साजिरें नंदाचें गोजिरें । यशोदा श्रीधरें प्रेमभेटी ॥२॥ जेथें हें वाग्वाट शून्यता निघोट । प्रत्यक्ष तें वैकुंठ गोपवेष ॥३॥ निवृत्ति तटाक निवांत सम्यक । सर्वरूपें एक आत्माराम ॥४॥

३३. **आदि मध्य वावो अवसान अभावो** । पाहातां निर्वाहो हारपला ॥१॥ तें रूप माजिठे गोपवेषें खेळे । नंदाचे सोहळे पुरविले ॥२॥ धन्य ते यशोदा खेळवी मुकुंदा । आळवीत सदा नित्य ज्यासी ॥३॥ निवृत्ति सधर ब्रह्मरूपासार । वृत्तीचा विचार हारपला ॥४॥

३४. **जेथें रूप रेखा ना आपण आसका** । सर्व रूपें देखा हरि माझा ॥१॥ तें रूप गोजिरें नंदाघरीं असे । जनीं वनीं दिसे गोपिकांसी ॥२॥ नादभेद कळा जेथें भेद नुठी । ब्रह्मरूपें सृष्टि अवघी होय ॥३॥ निवृत्ती सज्जन जन वन देव । आत्मरूप भाव ब्रह्म जाला ॥४॥

३५. **मध्य-बिंदनाद उन्मनि स्वानंद** । रूपस गोविंद गुणनिधी ॥१॥ तें रूप सुरवर सेवितां अरुवार । नित्यता सविचार भोगिताती ॥२॥ गौळिया गोजिरें दैवत सारें । नंदासि एकसरे प्रम देतु ॥३॥ निवृत्ति निवाला प्रेमरसें धाला । सर्व सुख झेला हरिकृष्ण ॥४॥

३६. **विश्वातें ठेउनि आप निरंजनीं** । नामाची पर्वणी भक्तालागीं ॥१॥ तें रूप संपूर्ण वसुदेवाकुळीं । यादव गोपाळीं बोललासे ॥२॥ व्यापकपण धीर ब्रह्मांड साकार । तें रूप तदाकार भाग्ययोगें ॥३॥ निवृत्ति घनवट आपण वैकुंठ । कृष्णनाम पेठ गोकुळीं रया ॥४॥

३७. **विश्वंभरमूर्ति विश्वाचे पाळक** । वैकुंठव्यापक जीवशीव ॥१॥ तें रूप सुंदर नंदाघरीं वसे । जनींवनीं दिसे कृष्णरूप ॥२॥ निखळ निघोट नितंब परिपूर्ण । आनंदपूर्णघन गोपवेषें ॥३॥ निवृत्ति परिकर वैकुंठ अपार । भाग्य पारावार यशोदेचें ॥४॥

३८. **त्रिभंगी त्रिभंग जया अंगसंग** । एकरूप सांग बोध वर्ते ॥१॥ तें रूप सावळें भाग्ययोगें बोळे । नंदाचे सोहळे पाळियेले॥२॥ श्रुतिप्रतिपाद्य शास्त्रांसी जें वंद्य । निर्गुणाचें आद्य भाग्यनिधि ॥३॥ निवृत्ति नितंब रूपस स्वयंभ । कृष्णनामें बिंब बिंबलेंसें ॥४॥

३९. **ज्याचेनि स्मरणें कैवल्य साजणें** । एकानामें होणें चतुर्भुज ॥१॥ तें रूप वैकुंठ भोगीती गोकुळीं । नंदाचिये कुळीं बाळकृष्ण ॥२॥ न संपडे ध्यानीं लावितां उन्मनीं । तो गोपाळाचे कानीं सांगे मातु ॥३॥ निवृत्ति अरुवार कृष्णरूप सेवीं । मन ठाणदिवी हृदयामाजी ॥४॥

४०. **विकट विकास विनट रूपस** । सर्व हृषिकेश दिसे आम्हां

॥१॥ तें रूप साजिरें नंदाचें गोजिरें । उन्मनि निर्धारें भोगूं आम्हीं ॥२॥विलास भक्तीचा उन्मेश नामाचा। लेशु त्या पापाचा नाहीं तेथें ॥३॥ निवृत्ति म्हणे ते सुखरूप कृष्ण । दिननिशी प्रश्न हरि हरि ॥४॥

४१. **गगनाचिये खोपे कडवसा लोपे** । क्षीरोनियां दिपे दृश्यद्रष्टा ॥१॥ तें वोळलें गोकुळीं वसुदेवाकुळीं। पूर्णता गोपाळीं गोपीरंगीं॥२॥ जिव शिव सीमा नाहीं जेथें उपमा। हारपे निरोपमा तया माजी॥३॥ निवृत्ति तत्पर वेदांचा ॐकार । ॐतत्सदाकार कृष्णरूपें ॥४॥

४२. **गगनीं उन्मनीं वेद होती मौनी** । श्रुतीची काहणी अरुती ठाके ॥१॥ तें ब्रह्म साबडे नंदाचिये घरीं । वनीं गाई चारी गोपवेशें ॥२॥ न पाहतां होय ब्रह्मांड पीठिका । तें युग क्षणिका हारपे रया ॥३॥ निवृत्ति दैवत कृष्ण परिपूर्ण । सर्वत्र जीवन सर्वीं वसे ॥४॥

४३. **गगनीं वोळलें येतें तें देखिलें** । दर्पणीं बिंबलें आपणपें ॥१॥ तें रूप रूपस रूपाचा विलास । नामरूपीं वेष कृष्ण ऐसे ॥२॥ सांडुनी दिठीव जालासे राजीव । सर्वत्र अवेव ब्रह्म येणें ॥ ३ ॥ निवृत्ति घडुला सर्वत्र बिंबला । दर्पण विसरला आत्मबोधीं ॥४॥

४४. **क्षीराचा क्षीराब्धि क्षरोनियां लोटे** । वैकुंठ सपाटे पाट वाहे ॥१॥ तें माये हरिरूप कृष्णरूप माझें । नेणिजे तें दुजें इये सृष्टीं ॥२॥ सांडुनी उपमा गोकुळीं प्रकट । चतुर्भुजपीठ यमुनेतटीं ॥३॥ निवृत्ति निकरा वेणु वाहे धरा। यमुने स्थिरस्थिरा नादध्वनी ॥४॥

४५. **निरशून्य गगनीं अंकुरलें एक** । ब्रह्मांड कवतुक लीळातनु ॥१॥ तो माये वो हरि गोपिका भोगिती । शंखचक्राकृति कृष्ण मूर्ति ॥२॥ निराभास आश निःसंदेह पाश । तोचि हृषीकेश नंदाघरीं ॥३॥ निवृत्ति प्रकार ध्यानाचा विचार । सर्व हा श्रीधर यशोदेचा ॥४॥

४६. **निरोपम गगनीं विस्तारलें एक** । अनंत हे ठक गणना नाहीं ॥१॥ तो माय सांवळा यमुनेच्यातटीं । कृष्ण जगजेठी यशोदेचा ॥२॥ निराकृतिआकार अंकुर गोमटे । तो गोपिकांसी भेटे भाग्ययोगें ॥३॥ निवृत्ति संपन्न कृष्णरूप ध्यान । गयनी तल्लीन नाम घेतां॥४॥

४७. **निराळ निरसी जिव शिव रसीं** । सर्व ब्रह्म समरसीं वर्ते एक ॥१॥ तें रूप परिकर कृष्णमूर्ति ठसा । गोपिका कुंवासा नंदाघरीं ॥२॥

संसाराचें तारूं ठागमाण दिसे । शाम प्रभा वसे तिये ब्रह्मीं ॥३॥ निवृत्ति घनदाट घनश्याम कृष्ण । योगीजनां ध्यान नित्यरूपें ॥४॥

४८. **निरासि निर्गुण नुमटे प्रपंच** । विषयसुख साच नाहीं नाहीं ॥१॥ तें रूप गोजिरें कृष्णमूर्ति ठसा । गोपाळा समरसा माजि खेळे ॥२॥ चित्ताचे राहाविते आपणचि द्रष्टे । नेतुसे वैकुंठें नाम घेतां ॥३॥ निवृत्तीशीं ध्यान सर्व जनार्दन । वैकुंठ आपण गोपीसंगें ॥४॥

४९. **निरालंब देव निराकार शून्य** । मनाचेंही मौन हारपलें ॥१॥ तें रूप साबडें शंखचक्रांकित । यशोदा तें गात कृष्णनाम ॥२॥ मौनपणें लाठें द्वैत हें न साहे । तें नंदाघरीं आहे खेळेमेळे ॥३॥ निवृत्ति आकार ब्रह्म परिवार । गोकुळीं साकार मूर्त ब्रह्म ॥४॥

५०. **दुजेपणा मिठी आपणचि उठी** । कल्पना हे सृष्टि गाळूं पाहे ॥१॥ तें कृष्णरूप गाढें यशोदा घे पुढें । दूध लाडेंकोडें मागतसे ॥२॥ सृष्टीचा उपवडु ब्रह्मांडाचा घडु । ब्रह्मींचा उपवडु उघड दिसे ॥३॥ निवृत्ति उघडु ब्रह्मांमाजि लोळे । नंदाघरीं खेळे गोपवेषें ॥४॥

५१. **अरूप बागडे निर्गुण सवंगडे** । खेळे लाडेंकोडें नंदाघरीं ॥१॥ तें रूप संपूर्ण यशोदा खेळवी । कृष्णातें आळवी वेळोवेळां ॥२॥ सागरजीवन सत्रावीची खूण । मेघ तो वर्षण वोळलासे ॥३॥ निवृत्तीचें धन गोकुळीं श्रीकृष्ण । गयनीं सहिष्णु प्रेमें डोले ॥४॥

५२. **मेघ अमृताला जेथूनि पवाड** । दुजियाची चाड नाहीं तेथें ॥१॥ तें रूप अरूप सुंदर सावळे । भोगिती गोवळे सुखसिंधु ॥२॥ विराट नाटकु वैराज जुनाटु । गोपवेषें नटु नंदाघरीं ॥३॥ निवृत्ति सत्वर सेवि सुखसार । प्रकृति आकार लोपें ब्रह्मीं ॥४॥

५३. **ज्ञानेसी विज्ञान उन्मनिं निमग्न** । द्वैत रूपें भग्न उरों नेदी ॥१॥ तोचि हा गोपाळ गोपिसंगें खेळे । गो-गोपाळ-मेळे नंदाघरीं ॥२॥ दृश्य द्रष्ट्य सर्व तितिक्षा उपरती । श्रुतीसी संपत्ती येथ जाणा ॥३॥ निवृत्ति सधर गोरक्षी गयनी । ब्रह्मरूपीं पूर्णी समरसे ॥४॥

५४. **ब्रह्मांड करी हरि ब्रह्म झाडा करी** । तो नंदयशोदे घरीं खेळतुसे ॥१॥ त्रैलोकीं दुर्लभ ब्रह्मादिकां सुलभ । रुक्मिणीवल्लभ कृष्ण सांवळा ॥२॥ हिरण्याक्ष वधूनि दाढेवरी मेदिनी । तो हा चक्रपाणी

यशोदेचा ॥३॥ रामावतारु गाढा दशशिरा रगडा । रिठासुर दाढा तेणेंपाडे ॥४॥ चतुर्भुज श्रीपति सकुमार साजती । शंख चक्र हातीं हरि माझा ॥५॥ निवृत्ति ध्यानसुरस सर्वरूपें श्रीधर । जिंकिला भौमासुर रणयुद्धीं ॥६॥

५५. **आदीची अनादि मूळ पैं सर्वथा** । परादि या कथा हारपती ॥१॥ तें अव्यक्त रूप देवकीचें बाळ । वसुदेवकुळ कृष्ण ठसा ॥२॥ मुरालीं ब्रह्मांडें अमित्य पैं अंडें । ढिसाळ प्रचंडें जया आंगीं ॥३॥ निवृत्तीचें धन मानी तो श्रीकृष्ण । सांगितसे प्रश्न गयनीराजे ॥४॥

५६. **बिंबीं बिंब एक बिंबलें सम्यक** । आपण तिन्ही लोक एक्यारूपें ॥१॥ तो कृष्णरूप ठसा गोपाळां लाधला । सर्वत्र देखिला चतुर्भुज ॥२॥ निळिमा अंबरीं निळवर्ण तेज । गोपाळ सहज बिंबाकारें ॥३॥ निवृत्ति परिपाठ नीळवर्ण खरा । नंदाचिया घरा कृष्ण आला ॥४॥

५७. **वैकुंठ दुभतें नंदाघरीं माये** । तें पूर्ण पान्हाये यशोदेसी ॥ १ ॥ तें रूप रूपस कांसवी प्रकाश । योगीजनमानस निवताती ॥ २ ॥ सुंदर सुनीळ राजस गोपाळ । भक्तांसी दयाळ एक्या नामें ॥ ३ ॥ निवृत्ति गयनी मन ते चरणीं । अखंडता ध्यानीं तल्लीनता ॥ ४ ॥

५८. **गोकुळीं वैकुंठ वसे गोपाळांमाजी सौरसें** । अभक्ता न दिसे काय करूं ॥१॥ पूर्वपुण्य चोखडें ब्रह्म लाडे कोडें । ते यशोदेकडे शोभे कैसें ॥२॥ वसुदेव असूप देवकी समीप । वैकुंठीचें दीप लाडेंकोडें ॥३॥ उग्रसेन संप्रधार केला राज्यधर । यादव परिवार रामकृष्ण ॥४॥ द्वारकानाथ हरि सोळा सहस्र नारी । बळिराम परिवार हरि माझा ॥५॥ निवृत्ति जीवन ध्यान एक रामकृष्ण । उच्चारणीं कोटि यज्ञ होती नामें ॥६॥

५९. **सर्व स्वरूप नाम सर्व घटीं घनश्याम** । तो गोकुळीं आत्माराम दूध मागे ॥१॥ भाग्येंविण दुभतें दैव उभडतें । नंदाघरीं आवडतें घरीं खेळे ॥२॥ मंजुळ वेणु वाहे लुब्धल्या धेनुवा । नंदाघरीं दोहवा पूर्ण वाहे ॥३॥ घरोघरीं दुभतें गौळियां परिपूर्ण । यशोदा ते आपण गोरस घुसळी ॥४॥ गो-गोपाळ हरिखु नंद यशोदे-

सुखु । गौळणी कौतुकु करिती हरि ॥५॥ निवृत्ति गयनी देव उपदेशिला सर्व । गोरक्षी गुह्यभाव सांगती मज ॥६॥

६०. हें व्यापूनि निराळा भोगी वैकुंठ सोहळा । नंदाघरीं गोवळा हरि माझा ॥१॥ न साहे सगुण अवघाचि निर्गुण । तो कृष्ण आपण गोपाळसंगें ॥२॥ गायी चारी हरि मोहरी खांद्यावरी । वेणु नानापरि वातु असे ॥३॥ निवृत्ति गयनी कृष्ण जप तो अमुप जाण । सांगितल्या खूण गोरक्षानें ॥४॥

६१. न साहे दुजेपण आपण आत्मखुण । श्रुतीही संपूर्ण हारपती ॥१॥ वेदरूप श्रीकृष्ण योगिया जीवन । तें रूप परिपूर्ण आत्माराम ॥२॥ न दिसे वैकुंठीं योगियां ध्यानबीज । तो गोपाळांचें काज हरि करी ॥३॥ निवृत्ति गयनी हरि उच्चारीत । माजि करि पुरी कामसिद्धि ॥४॥

६२. नाहीं हा आकार नाहीं हा विकार । चतुर्भुज कर हरि माझा ॥१॥ हरु जपे जप हरिहर रूप । गौळियांचें तप सहज कृष्ण ॥२॥ हरिरूप घरीं सोळा सहस्र नारी । तो बाळ ब्रह्मचारी गाई राखे ॥३॥ निवृत्ति रोकडें ब्रह्म माजिवडें । तो यशोदेपुढें लोणी मागे ॥४॥

६३. धीराचे पैं धीर उदार ते पर । चोखाळ अमर अभेदपणें ॥१॥ तें हें चतुर्भुज कृष्णरूपें खेळे । माजि त्या गोपाळें छंदलग ॥२॥ किडाळ परतें चोखाळ आरुतें । मी माझें हें कर्तें तेथें नाहीं ॥३॥ निवृत्ति धर्मता विचार चोखाळ । सर्वत्र गोपाळ सखा आम्हां ॥४॥

६४. योगियाचें धन तें ब्रह्म संपन्न । तो हा जनार्दन नंदाघरीं ॥१॥ हरिरूप माये सर्वांघटीं आहे । दूध लोणी खाये गौळियांचें ॥२॥ चिंतिता अजामेळा नाम आलें मुखा । तो वैकुंठीच्या सुखा देतु हरी ॥३॥ निवृत्तीचें धन जगाचें जीवन । नाम नारायण तरुणोपाय ॥४॥

६५. देव मुकुटमणि ऐकिजे पुराणीं । तो हा चक्रपाणी नंदाघरीं ॥१॥ नंदानंदन हरि गौळणी गोरस । गोकुळीं हृषीकेश खेळतसे ॥२॥ हरि हा सुकुमार भौमासुर पैजा । वोळलासे द्विजा धर्मा घरीं ॥३॥ निवृत्ति रोकडें नाम फाडोवाडें । हरिरूप चहूंकडे दिसे आह्मां ॥४॥

६६. वेदबीज साचें संमत श्रुतीचें । गुह्य त्या शास्त्रांचें हरि माझा

॥१॥ तो हरि खेळतु प्रत्यक्ष मूर्तिमंतु । द्रष्टा मुक्ति देतु जीवघातें ॥२॥ अर्जुना साहाकारी द्रौपदी कैवारी । तो विदुराचे घरीं अन्न मागे ॥३॥ निवृत्तीचें धन गोकुळीं श्रीकृष्णु । यादव सहिष्णु हरि माझा ४

६७. **ब्रह्मादिक पूजा इच्छिती सहजा** । तो गौळियांच्या काजा तिष्ठतुसे ॥१॥ देखिलें सांवळें पूजिती गोवळे । नंदाघरीं खेळे स्वामी माझा ॥२॥ निवृत्तिदैवत पूर्ण मनोरथ । योगी तें चिंतीत हृदयीं जया ३

६८. **ब्रह्मांड उतरडी ज्याचे इच्छे घडी** । तो उच्छिष्टें काढी धर्माघरीं ॥१॥ देखिला वो माये चतुर्भुज स्वभावी । वारु तो वागवी अर्जुनाचे ॥२॥ याज्ञिक अर्पिती मंत्राच्या आहुती । तो द्रौपदियेप्रति भाजी मागे ॥३॥ निवृत्तिदैवत पूर्ण मनोरथ । पांडव कृतार्थ कृष्णनामें ॥४॥

६९. **निरालंब बीज प्रगटे सहज** । तो गौळियांचें काज करी कृष्ण ॥१॥ हरि हा सांवळा वेधिलिया बाळा । माजि त्या गोवळा गायी राखे ॥२॥ वंदिती सुरगण ब्रह्मादिक चरण । तो यशोदेसि स्तन मागे हरि ॥३॥ निवृत्ति ध्यान मनाचें उन्मन । योगिया जीवन हरि माझा ॥४॥

७०. **वैकुंठ दैवत देवामुकुटमणी** । ऐकिजे पुराणीं कीर्ति ज्याची ॥१॥ तो हरि बाळक गोपिका कौतुक । गोपाळ सकळिक संवगडे ॥२॥ आदि शिवा जप जपतु अमूप । तें प्रत्यक्ष स्वरूप नंदाघरीं ॥३॥ निवृत्ति समाधि उगवली कळिका । तारी तिहीं लोकां एकानामें ॥४॥

७१. **गगन घोटींत उठी पृथ्वी सगळी दाटी** । आपणचि पाठी कूर्म जाला ॥१॥ कांसवी तुसार अमृत सधर । भक्त पारावार तारियेले ॥२॥ उचलिती ढिसाळ सर्व हा गोपाळ । तो यशोदेचा बाळ नंदाघरीं ॥३॥ निवृत्ति सादर तें हरिरूप श्रीधर । आपण चराचर विस्तारला ४

७२. **गगनींचा गगनीं तेज पूर्ण धरणीं** । आपणची तरणी जगा यया ॥१॥ ब्रह्मां माजीवडे गोपाळ संगती । वेद वाखाणिती ज्याचा महिमा ॥२॥ लोपती त्या तारा हारपे दिनमणी । तो खेळे चक्रपाणी गोपाळामाजीं ॥३॥ निवृत्ति निधान श्रीरंग खेळतु । गोपिकासी मातु हळूहळू ॥४॥

७३. **निरपेक्षता मन अनाक्षर मौन्य** । प्रकाश संपूर्ण तया ब्रह्मा ॥१॥ ऐसें रूप पाहा क्षरे दिशा दाहा । सर्वभावें पोहा एका कृष्ण

॥२॥ नित्यता अढळ नित्यपणें वेळ । विकाश अकळ नित्य तेजें ॥३॥ रूपस सुंदर पवित्र आगर । चोखाळ साचार पवित्रपणें ॥४॥ नेणें हें विषये आकार सामाये । विकार न साहे तया रूपा ॥५॥ निवृत्ति तत्पर गुरु गयनी आमर । ॐतत्सदाकार हरि माझा ॥६॥

७४. **अद्वैत अमरकंदु हा घडला** । ब्रह्मांडीं संचला ब्रह्म साचें ॥१॥ तें रूप कारण कृष्ण तेजाकार । सर्व हा आकार त्याचा असे ॥२॥ विराट विनटु विराट दिसतु । आपणचि होतु ब्रह्मसुखें ॥३॥ निवृत्ति कोंवळें आपण सोवळें । त्यामाजि वोविलें मन माझें ॥४॥

७५. **जयामाजी दीक्षा हारपोनि जाये** । द्वैत हेंही ठाये दुजेपण ॥१॥ तें रूप रोकडे दिसे चहूंकडे । गोपाळ संवगडे खेळताती ॥२॥ उपरति योगियां उपरती हारपे । मायाकार लोपे कृष्णध्यानें ॥३॥ निवृत्ति तत्पर सर्व हा श्रीधर । मनाचा विचार हारपला ॥४॥

७६. **रसज्ञ रसाचा रसामाजी वसे** । जीवन हें सोसे असोस होय ॥१॥ तें रूप स्वरूपाचें रूपचि वोळले । कर्दपें घोळिले नंदाघरीं ॥२॥ नाहीं त्या आकार अवघाचि वैकुंठ । अद्वैत घनदाट ब्रह्ममय ॥३॥ निवृत्ति नितंब कृष्ण तो स्वयंभ । श्रीमूर्तीचें बिंब दिसे सर्वां ॥४॥

७७. **अनंत रचना हारपती ब्रह्मांडें** । हेळाचि वितंडें मोडीतुसे ॥१॥ तें रूप राजस वसुदेव भोगी । देवकियेलागीं वोळलेंसे ॥२॥ विचित्र रचना ब्रह्मांड कुसरी । निरालंब हरि गोकुळीं वसे ॥३॥ निवृत्ति संपदा गाताती गोविंदा । भोगिती मुकुंदा निजबोधें ॥४॥

७८. **व्यासरूपें थोर व्यापक अरूप** । दुसरें स्वरूप नाहीं जेथें ॥१॥ तें अव्यक्त सावडें कृष्णाचें रूपडें । गोपाळ बागडें तन्मयता ॥२॥ उन्मनि माजिठें भोगिती जे मुनी । मूर्तीची पर्वणी हृदयीं वसे ॥३॥ निवृत्ति कारण कृष्ण हा परिपूर्ण । यशोदा पूर्णघन वोळलासे ॥४॥

७९. **आद्यरूपसार जेथुनि ॐकार** । तो प्रणवसाचार हारपला ॥१॥ तें रूप समर्थ रामकृष्णनामें । गोपिका कृतार्थ नाम घेतां ॥२॥ ब्रह्मांड घडलें अनंत घटमठ । आपरूपें धीट मुनिजनां ॥३॥ निवृत्तीचें सार सर्व हा परिवार । कृष्णचि साचार बिंबलासे ॥४॥

८०. **कारण परियेस कामधाम नेम** । सर्व आत्माराम नेभि-

येला ॥१॥ तें रूप सुंदर सर्वां अगोचर । कृष्ण परिवार गोपवेषें ॥२॥ वेदादिक कंद ॐकार उद्‌बोध । साकार प्रसिद्ध सर्वां घटीं ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे धाम कृष्ण हा परम । सौख्यरूपें सम वर्ततुसे ॥४॥

८१. **जेथ रूप रेखा नाहीं गुण देखा ।** चिदाकाशें लेखा आपतत्त्व ॥१॥ तें रूप गोजिरें कृष्णरूपें सांग । यशोदेचा पांग हरियेला ॥२ ॥ जेथें रजतम नाहीं तें निस्सीम । आप शम दम पूर्णघन ॥३॥ निवृत्ति सार पार ब्रह्मसुख घन । सर्व जनार्दन गोपवेषें ॥४॥

८२. **गोत वित्त चित्त गोतासी अचुक ।** चाळक पंचक तत्त्वसार ॥१॥ तें रूप सादृश्य कृष्णनामें सोपें । नंदा यशोदा खोपें बाळलीला ॥२॥ निरसूनि गुण उगवली खूण । गोकुळीं श्रीकृष्ण खेळे कैसा ॥३॥ निवृत्तीचें सार कृष्णनामें पार । सर्व हा आचार हरी हरी ॥४॥

८३. **विश्वाचा चाळकु सूत्रधारी एकु ।** विज्ञान व्यापकु ज्ञानगम्य ॥१॥ तें रूप साजिरें कृष्ण घनःश्याम । योगिया परम जपु ज्याचा ॥२॥ शिवाशिवोत्तम नाम आत्माराम । जनवनसम गोपवेषें ॥३॥ निवृत्ति चाळकु सर्वत्र व्यापकु । आपरूपें एकु सर्वत्र असे ॥४॥

८४. **जाणोनि नेणते नेणत्या मागते ।** आपण पुरते नित्यपूर्ण ॥१॥ तें स्वरूप कृष्ण गौळियाचें भाग्य । नंदासि सौभाग्य भागा आलें ॥२॥ जाणते पूर्णता पूर्णते समता । आपण चित्सत्ता गोपवेष ॥३॥ निवृत्ति परिमाण सर्व पूर्णघन । दिननिशीं कृष्ण भाग्ययोगें ॥४॥

८५. **मृगजळभास लहरी अपारा ।** हा प्रपंच पसारा उदरीं जया ॥१॥ तें रूप वैकुंठ कृष्णरूपें खेळे । गोपाळांचे लळे यमुनातटीं ॥२॥ जाळूनि इंधन उजळल्या दीप्ती । अनंतस्वरूपीं एक दिसे ॥३॥ निवृत्ति सागर ज्ञानार्क आगर । कृष्णाचि साचार बिंबलासे ॥४॥

८६. **गोत वित्त धन मनाचें उन्मन ।** निर्मोनि संपूर्ण तयामाजी ॥१॥ जीवन पावन रसाचें निधान । रसरूपें धन रसनेचें ॥२॥ भोग्य भोग भोक्ता आपण तत्त्वतां । त्याहुनी परता तयामाजी ॥३॥ निवृत्ति आगर कृष्ण हा सागर । सर्वरूपें श्रीधर दिसतुसे ॥४॥

८७. **निराकृत कृत्य विश्वातें पोखितें ।** आपण उखतें सर्वाकार ॥१॥ तोचि हा सांवळा डोळस सुंदर । रुक्मिणी भ्रतार कृष्ण

माझा ॥२॥ निश्चळ अचळ नाहीं चळाचळ । दीन काळ फळ हारपती ॥३॥ निवृत्ति सोपान खेचर हारपे । तदाकार लोपे इये ब्रह्मीं ॥४॥

८८. **मथीन मथन मधुरता आपण** । विश्वीं विश्व पूर्ण सदोदित ॥१॥ तें हें चतुर्भुज मुगुटवर्धन । सुंदर श्रीकृष्ण खेळतुसे ॥२॥ द्रुमद्रुम पाणि द्रुमिळित ध्यानीं । दृढता निशाणीं काष्टीं लागे ॥३॥ ध्रुवाद्य अढळ ब्रह्म हें अचळ । शोखी मायाजाळ निःसंदेहें ॥४॥ क्लेशादि कल्पना क्लेशनिवारण । आपरूपें भिन्न होऊं नेदी ॥५॥ निवृत्ति कठिण गयनिप्रसाद । सर्वत्र गोविंद नंदाघरीं ॥६॥

८९. **मन निवटलें स्नेहें सांडवलें** । ठाणदिवां केलें ध्यानालागीं ॥१॥ उमटला ध्वनि कृष्णनाम ठसे । सर्व हृषीकेशें भरलें दिसे ॥२॥ दिशा द्रुम ध्यान हारपली सोय । अवघा कृष्ण होय ध्यानींमनीं ॥३॥ निवृत्तिमाजि घर मनाचा सुघडु । कृष्णाचि उपवडु दिसतुसे ॥४॥

९०. **अव्यक्त आकार आकारलें रूप** । प्रकाशस्वरूप बिंबलेंसे ॥१॥ तें रूप अव्यक्त कृष्णनाम चोज । नामअधोक्षज चतुर्भुज ॥२॥ वर्णासी अव्यक्त वर्णरूप व्यक्त । भोगिती विरक्त नामपाठें ॥३॥ निवृत्तीचें काज नाम ब्रह्म बीज । गयनी सहज तुष्टलासे ॥४॥

९१. **निरशून्य बिंबी आकार पाहतां** । आपण तत्त्वतां हरी एकु ॥१॥ तें रूप सावडे कृष्ण माजिवडें । सोंवळें उघडें शौच सदा ॥२॥ तेथें वर्ण व्यक्ति कल्पना हारपती । मनाची खुंटती गती जेथें ॥३॥ निवृत्ति नितंब सोंवळा स्वयंभ । प्रकाशलें बिंब चहूंकडे ॥४॥

९२. **पंचतत्त्व कळा सोंविळी संपूर्ण** । त्याचेही जीवन जनार्दन ॥१॥ तो सोंवळा संपूर्ण अमृताचा घन । त्यामाजि सज्जन हरि आत्मा ॥२॥ नित्यता सोंवळा स्वयंपाकीं शौचे । न दिसे आमुचें आम्हा तेथें ॥३॥ निवृत्ति सोंवळा स्वयंपाकीं नित्य । नाम हें अच्युत जपतुसे ॥४॥

९३. **हिरण्यगर्भ माया अंडाकार छाया** । ब्रह्म असलया तेथें नेत ॥१॥ तें रूप वैकुंठ जिवशिवपेठ । मायेचा उद्धाट छायासंगें ॥२॥ माया ब्रह्म हरि माता पिता चारी । जिवशिव शरिरीं एक नांदे ॥३॥ निवृत्तीची छाया जिवशिवमाया । वासना संदेहा लया गेली ॥४॥

९४. **अनंत सृष्टि घटा अनंत नाम मठा** । परिमाण पैठा

आत्माराम ॥१॥ तें रूप साजिरें चतुर्भुजवेष । वैकुंठींचें लेश नंद-भाग्यें ॥२॥ सिद्धीचें साधन चिंतामणि धन । कल्पवृक्ष घन वसती जेथें ॥३॥ निवृत्तीचें मूळ गोपाळ सकळ । साधक दयाळ हरी होय ॥४॥

९५. **नित्य निर्गुण सदा असणें गोविंदा ।** सगुणप्रबंधा साजि खेळे ॥१॥ तें रूप सगुण अवघेंचि निर्गुण । गुणि गुणागुण तयामाजि ॥२॥ अनंत तरंगता अनंत अनंता । सृष्टीचा पाळिता हरि एकु ॥३॥ निवृत्ति प्रमाण अनंत नारायण । सर्व हें चैतन्य आपरूपें ॥४॥

९६. **नामींरूपीं गोडी ब्रह्मांडा एवढी ।** द्वैताची परवडी हारपली ॥१॥ तें रूप सुंदर कृष्ण सकुमार । सेविती सुरवर भक्तराज ॥२॥ विराट अनंतें ज्यामाजि विरतें । नव्हेचि पुरतें शेषादिकां ॥३॥ निवृत्ति लक्ष्मी गरुड चिंतिती । तयाचिये मति आकळ हरी ॥४॥

९७. **खुंटलें साधन तुटलें बंधन ।** सर्वहीं चैतन्य एकरूप ॥१॥ नाहीं तेथें माया नाहीं तेथें छाया । निर्गुणाच्या आया ब्रह्मरूप ॥२॥ चैतन्य साजिरें चेतवी विचारें । आपरूपें धीरे विचरत ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे तें कृष्णरूप सर्व । रोहिणीची माव सकळ सृष्टी ॥४॥

९८. **निकट वेल्हाळ नेणों मायाजाळ ।** विव्हळ पाल्हाळ नेणों कांहीं ॥१॥ तें रूप सादर मानवी आकार । सर्व संप्रधार सिद्धि बोळे ॥२॥ कुटुंब आचार कुळवाडी साचार । सर्व हा श्रीधर एकाएक ॥३॥ निवृत्ति निमग्न गयनीचि प्रज्ञा । नामें कोटि यज्ञा होत जात ॥४॥

९९. **भरतें ना रितें आपण वसतें ।** सकळ हें होतें तयामाजी ॥१॥ तें रूप पैं ब्रह्म चोखाळ सर्वदा । नित्यता आनंदा नंदाघरीं ॥२॥ आशापाश नाहीं आशिजे पूर्णापूर्णे । सकळ जग होणें एकरूपें ॥३॥ निवृत्ति तटाक रूपें ब्रह्म एक । जेथ ब्रह्मादिक हारपती ॥४॥

१००. **न देखों सादृश्य हारपे दृश्यादृश्य ।** उपनिषदांचें पैं भाष हारपलें ॥१॥ तें रूप उघडें कृष्णरूप खेळे । गोपाळांचे लळे पुरवितु ॥२॥ नेघे हा प्रपंच नाहीं त्या आहाच । सर्व हाचि साच हरी आह्मां ॥३॥ निवृत्तीचें पर कृष्ण हें साचार । सर्व हा आचार कृष्ण आह्मां ॥४॥

१०१. **नाहीं त्या आचारु सांवळा परिवारु ।** तो गोकुळीं साचारु अवतरला ॥१॥ हा गाई चारी गोपवेषधारी । नंदाचा खिल्लारी ब्रह्म

जालें ॥२॥ ध्याताति जे ध्यानें चिंतिताती मौन्यें।योगियांचीं मनें हारपलीं ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे तें वसुदेवाकुळीं । अवतार गोकुळीं धरिलासे ॥४॥

१०२. **अजन्मा जन्मला अहंकार बुडाला** । बोध पैं उठिला गोकुळीं रया ॥१॥ आपरूपें गोकुळीं आपरूपें आप । अवघेंचि स्वरूप हरीचें जाणा ॥२॥ रूपाचें रूपस सुंदर साकार । गोकुळीं निर्धार वृंदावनीं ॥३॥ निवृत्तीचें पुण्य वेणु वाहे ध्वनि । जन वन मोहनी एकरूप ॥४॥

१०३. **परेसि परता न कळे पैं शेषा** । तो गौळिया अशेषा माजी हरी ॥१॥ भाग्य पैं फळलें नंदाघरीं सये । यशोदा पैं माय परब्रह्माची ॥२॥ गौळिये नांदती गोधनाचे कळप । त्यामाजि स्वरूप कृष्णमूर्ति ॥३॥ निवृत्तीचें ध्यान गोपाळ आमुचा । आतां जन्म कैचा भक्तजनां ॥४॥

१०४. **ज्या रूपा कारणें वोळंगती सिद्धी** । हारपती बुद्धी शास्त्राचिया ॥१॥ तें रूप साजिरें गोकुळीं गोजिरें । यशोदे सोपारें कडिये शोभे ॥२॥ न संठे त्रिभुवनीं नाकळे साधनीं । नंदाच्या अंगणीं खेळे हरी ॥३॥ निवृत्ति निधडा रूप चहूंकडा । गोपाळ बागडा गोकुळीं वसे ॥४॥

१०५. **उफराटी माळ उफराटें ध्यान** । मनाचें उन्मन मूर्ति माझी ॥१॥ तें रूप आवडे भोगिती साबडें । यशोदेसी कोडें बुझा-वितु॥२॥ मोठेंनि परिमाण हारपलें ध्यान। आपणचि कृष्ण सर्व जाला ॥३॥ निवृत्तीचा जप जपमाळा हे गोमटी। मन हें वैकुंठीं ठेवियेलें ॥४॥

१०६. **सूर्यातें निवटी चंद्रातें घोंटी** । उन्मनि नेहटी बिंबाकार ॥१॥ तें रूप सांवळें योगियाचें हित । देवांचें दैवत कृष्णमाये ॥२॥ सत्रावी उलंडी अमृत पिऊनि । ब्रह्मांड निशाणी तन्मयता ॥३॥ निवृत्ति अंबुटें बोललें अमृत । गोकुळीं दैवत नंदाघरीं ॥४॥

१०७. **न साधे तें योगी न संपडे जगीं** । तो नंदाच्या वोसंगीं उत्संगीं खेळे ॥१॥ कृष्ण माझा हरी खेळतो गोकुळीं । गोपिकीं सकळीं वेढियेला ॥२॥ गाईचे कळप गोपाळ अमुप । खेळतसे दीप वैकुंठींचा ॥३॥ निवृत्ति दीपडें वैकुंठ साबडें । यशोदातें कोडें चुंबन देतु ॥४॥

१०८. **भावयुक्त भजतां हरी पावे पूर्णता** । तो गोकुळीं खेळतां देखों हरी ॥१॥ मुक्ती माजिवडे ब्रह्म चहूंकडे । गौळणी वाडेकोडें खेळविती॥२॥ न संपडे ध्यानीं योगिया उन्मनीं । तो गोकुळींचें लोणी खाये हरी ॥३॥ निवृत्ति संजीवन गयनी निरूपण । तो कृष्ण आपण गोकुळीं वसे ॥४॥

१०९. **जेथुनीयां परा पश्यंती वोवरा** । मध्यमा निर्धारा वैखरी वाहे ॥१॥ तें रूप श्रीधर नाम हें सुंदर । जेणें चराचर रचियेलें ॥२॥ वेदा जन्मस्थान वेदरूपें आपण । तो हा नारायण नंदाघरीं ॥३॥ निवृत्ति दैवत पूर्ण मनोरथ । गोपिकांचें हित हरी माझा ॥४॥

११०. **न साह्यात दुजेपण आपणचि आत्मखुण** । श्रुति जेथें संपूर्ण हारपती ॥१॥ वेदरूप श्रीकृष्ण योगियां संजीवन । तें रूप परिपूर्ण आत्माराम ॥२॥ न दिसे वैकुंठीं तें योगियांचें ध्यानबीज । तो गोपाळांचें काज हरी करी ॥३॥ निवृत्ति गयनि हरि उच्चारितां माजी घरीं । होती मनोरथ पुरी कामसिद्धि ॥४॥

१११. **श्यामाची श्यामशेज वरि निजतेज विराजे** । सहजें केशिराजे क्षीरार्णवीं ॥१॥ शेषशयन अरुवारी गोविंद क्षीरसागरीं । तो नंदयशोदेघरीं क्रीडतुसे ॥२॥ अनंतनामीं क्षीर क्षरलासे साचार । गोपिकांसमोर हरीराजा ॥३॥ नाहीं योगिया दृष्टि मनोमयें करी सृष्टी । पाहतां ज्ञानदृष्टी विज्ञान हरी ॥४॥ शांति नेणें क्षमें पारु विश्रांतिसी अरुवारु । तो कैसा पा उदारु गोपाळांसी ॥५॥ विचाराचें देटुगें आकार निराकार सांगे । तो गोसावी निगे गोकुळीं रया ॥६॥ निवृत्तीचें परब्रह्म नामकृष्ण विजय ब्रह्म । चिंतितां चिंताश्रम नासोनि जाय ॥७॥

११२. **विस्तार विश्वाचा विवेक पैं साचा** । बोलतांचि वाचा हारपती ॥१॥ तें रूप श्रीधर कृष्णाचा आकार । सर्व निराकार एकरूपें ॥२॥ नसतेनि जीव असतेनि शिव । तदाकार माव मावळली ॥३॥ निवृत्ति स्वरूप कृष्णरूप आप । विश्वीं विश्वदीप आपरूपें ॥४॥

११३. **तारक प्रसिद्ध तीर्थ तें अगाध** । नामाचा उद्बोध नंदाघरीं ॥१॥ प्रकाश पूर्णता आदिमध्यें सत्ता । नातळे तो द्वैतां द्वैतपणें ॥२॥ निवृत्ति साधन कृष्णरूपें सुख । विश्वीं विश्वरूप हरी माझा॥३॥

११४. गगनग्रास घोंटी ब्रह्मांड हें पोटीं । निमुनि शेवटीं निरालंबीं ॥१॥ तें ब्रह्म सावडें माजि लाडेंकोडें । यशोदेमायेपुढें खेळतुसे ॥२॥ ब्रह्मांडाच्या कोटी तरंगता उठी । आप आपासाठीं होत जात॥३॥निवृत्तीचें ध्यान यशोदेचें धन । वासुदेव खुण आम्हांमाजी ॥४॥

११५. आगमा निगमा बोलतां वैखरी । तो यशोदेच्या करीं धरूनी चाले ॥१॥ न संपडे शिवा बैसतांही ध्यानीं । जालिया उन्मनीं दृश्य नव्हे ॥२॥ कमळासनीं ब्रह्मा ध्यानस्थ बैसला । पाहतां पाहतां मुळा न संपडे ॥३॥ निवृत्ति गयनीं सांगतुसे खुणा । तो देवकीचा तान्हा बाळ जाला ॥४॥

११६. हा पुरुष कीं नारी नव्हे तो रूपस । शेखी जगदीश जगद्रूपें ॥१॥ तें हें कृष्णरूप यशोदेकडीये । नंदाघरीं होये बाळरूप ॥२॥ ज्यातें नेणें वेद नेणती त्या श्रुती । त्या गोपिका भोगिती कामरूपें॥३॥निवृत्तीचें ब्रह्म कृष्णनामें खेळे । असंख्य गोवळे ब्रह्मरूपीं ॥४॥

११७. अंधरिये रातीं उगवे हा गभस्ती । मालवेना दीप्ति गुरुकृपा ॥१॥ तो हा कृष्ण हरी गोकुळामाझारीं । हाचि चराचरीं प्रकाशला ॥२॥ आदि मध्य अंत तिन्ही जालीं शून्य । तो कृष्णनिधान गोपवेषें ॥३॥ निवृत्तिनिकट कृष्णनामपाठ। आवडी वैकुंठ वसिन्नले ॥४॥

११८. दुभिलें द्विजकुळीं आले पैं गोकुळीं । नंदयशोदेजवळी बाळकृष्ण ॥१॥ खेळे लाडेकोडें गौळणी चहूंकडे । नंदाचें केवढें भाग्य जाणा ॥२॥ ज्या रूपें वेधनें ब्रह्मांड निर्मळे। तोंचि हें आकारलें कृष्णरूपें ॥३॥ निवृत्ति दिवटा कृष्णाचिया वाटा। नामेंचि वैकुंठा पावन होती॥४॥

११९. विश्वीं विश्वपती असे पैं लक्ष्मीनाथ । आपणचि समर्थ सर्वांरूपीं ॥१॥ तें रूप गोकुळीं नंदाचिये कुळीं । यशोदे जवळी बाळकृष्ण ॥२॥ सर्वघटीं नांदे एकरूपसत्ता । आपणाचि तत्वतां सर्वांरूपीं ॥३॥निवृत्तीचें पार कृष्णचि पैं सार । गोकुळीं अवतार नंदावरीं ॥४॥

१२०. जेथें नाहीं वेदु नाहीं पैं त्या शाखा । द्वैताचा हा लेखा हारपला ॥१॥ तें रूप वोळलें नंदायशोदे सार । वसुदेव बिढार भाग्ययोगें॥२॥ नमाये पुरता ब्रह्मांड उभवणी। त्यालागीं गौळणी खेळविती ॥३॥ निवृत्ति ब्रह्मसार सेवितुसे सोपें । नामें पुण्यपापें हारपती ॥४॥

१२१. **अष्टांग साधनें साधिती पवन** । ज्यासी योगीजन शिणताती ॥१॥ तो हा कृष्ण गोपीगोपाळांमाझारी । क्रीडा नानापरी करी आत्मा ॥२॥ अठरा साहिजणें बोलती परवडी । तो माखणासीं जोडी स्वयें कर ॥३॥ निवृत्तीचें ध्येय कृष्ण हाचि होय । गयनिनाथें सोय दाखविली ॥४॥

१२२. **ध्यानाची धारणा उन्मनीचें बीज** । लक्षितां सहज नये हातां ॥१॥ तें हें कृष्णनाम सखे नंदाघरीं । गौळियां माझारीं ब्रह्म खेळे ॥२॥ न दिसे पहातां शेषादिकां गति । यशोदे श्रीपति बाळ जाला ॥३॥ गुंफलें मायाजाळीं अनंत रचनें । तो चतुरानना खुणें न संपडे॥४॥नकळे हा निर्धारु तो देवकी हो देवी । शेखीं तो अनुभवीं भुलविला॥५॥ निवृत्ति रचना कृष्णनाम सार । नंदाचें बिढार ब्रह्म जालें ॥६॥

१२३. **चतुरानन घन अनंत उपजती** । देवो देवी किती तयामाजि ॥१॥ तेंचि हें सांवळें अंकुरलें ब्रह्म । गोपसंगें सम वर्ते रया ॥२॥ निगमा नाठवे वेदांचा द्योतकु । तो चतुर्भुज वशु नंदाघरीं ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे शंखचक्रांकित मूर्ती । आपण श्रीपती क्रीडतुसे ॥४॥

१२४. **ज्या रूपाकारणें देव ओळगणें** । योगी गुरुखुणें सेविताती ॥१॥ तें रूप गोकुळीं गोपाळांचे मेळीं । अखंड समेळीं खेळतुसे ॥२॥ ब्रह्मांड कडोविकडी ब्रह्मांड घडी । या योग परवडी हारपती ॥३॥ निवृत्तीचा तारू गोपाळ नंदाचा । यशोदे देवकीचा लाभ थोरु ॥४॥

१२५. **गगनग्रास घोटी ब्रह्मांड हें पोटीं** । चैतन्याची सृष्टी आपण हरी॥१॥ देखिलागे माये सुंदर जगजेठी। नंदयशोदे दृष्टी ब्रह्म खेळे ॥२॥ आकाश सौरस तत्त्व समरस । तो हा हृषीकेश गोपीसंगें ॥३॥निवृत्ति साधन निरालंबीं ध्यान।तोचि हा श्रीकृष्ण ध्यान माझें॥४॥

१२६. **निज लक्षाचें लक्ष हारपलें भान** । दिनमान शून्य जयारूपीं ॥१॥ तें ब्रह्म गोजिरें गोपाळ संगतीं । संवगडे सांगातीं भाग्यवंत ॥२॥ वेणु वाये ध्वनि यमुनाजळ स्थिर । ध्यानाचा प्रकार कृष्णराशी ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे तें स्वरूप सौख्यडें । पाहाती चहूंकडे योगीजन ॥४॥

१२७. **अनंतरूप देव अनंत आपण** । अंतर्बाह्य खुण योगीयांसी ॥१॥ तो हा हरिमाये गोकुळीं अवतार । गोपिसंगें श्रीधर खेळतुसे ॥२॥ शास्त्रांसि नाकळे श्रुतीहि बरळे । तो गोपवेषें खेळे गोपाळांमाजी ॥३॥ निवृत्तीचें सार गयनी विचार । ब्रह्म चराचर माजि वसे ॥४॥

१२८. **जेथें न रिघे ठाव लक्षतां लक्षणें** । सूर्य तारांगणें हारपती ॥१॥ तें रूप रूपस कृष्णब्रह्मनाम । गौळिया सप्रेम बोळलेंसे ॥२॥ जेथें लय लक्ष हारपोन सोये । द्वैत हें न साहे सोहंबुद्धी ॥३॥ निवृत्ति मान्यता सेवितु साकार । आपण आकार गोपवेषें ॥४॥

१२९. **मीपणें सगळा वेदु हारपला** । शास्त्रांचा खुंटला अनुवाद ॥१॥ तें रूप सुंदर कृष्णनामें पार । निरालंब चर गोकुळींचें ॥२॥ सेवितां योगियां सुलभ दुर्गम । गौळियां सुगम नाम घेतां ॥३॥ निवृत्ति निकट कृष्णनाम सार । पापांचा संभार नामें छेदी ॥४॥

१३०. **जेथें नाहीं मोल मापाची गणना** । आपण येसणा ब्रम्हघडु ॥१॥ तें रूप साजिरें निर्गुण साकार । देवकी बिढार सेवियेलें ॥२॥ न संपडे ध्याना मना अगोचर । तो गोपवेषधर गोकुळींरया ॥३॥ निवृत्ती धर्मपाठ गयनि विनट । कृष्णनामें पाठ नित्य वाचा ॥४॥

१३१. **ज्या कारणें साधिती साधनें** । त्या गोकुळीं खेळणें भाग्यनिधी ॥१॥ तें रूप वैकुंट ब्रम्हादिकां पूज्य । योगियांचें भज्य आत्मलिंग ॥२॥ न पडे आगमा नाहीं त्यासि सीमा । तो गौळियांच्या कामा धांवे कृष्ण ॥३॥ निवृत्तीचें धन ब्रह्म हें रोकडे । गौळणी त्या कोडें खेळविती ॥४॥

१३२. **सुमना सुवासु तैसा हृषीकेशु** । आपण सौरसु जनीं इये ॥१॥ मनादि इंद्रियें चैतन्याभीतरी । अंतर्बाह्य हरी एकु नांदे ॥२॥ हरीवीण दूजें शून्य त्रिभुवन । आपण जीवन तयामाजी ॥३॥ निवृत्ति सुमन जनवनसखा । वेदमुखें लेखा ऐसा आहे ॥४॥

१३३. **चिंतितां साधक मनासि ना कळे** । तो गोपिका आकळे करितां ध्यान ॥१॥ देखिलागे माये सगुण-निर्गुणनिधी । यशोदा गोविंदीं प्रेमपान्हा ॥२॥ न माये सर्वांघटीं आपणचि सृष्टी । तो

यमुनेच्या तटीं गायी चारी ॥३॥ निवृत्ति साधन कृष्णाचें रूपडें। ब्रह्मांडाएवढें तदाकार ॥४॥

१३४. **सप्त पाताळें एकवीस स्वर्गें पुरोनि उरला हरि**। काया माया छाया विवर्जित दिसे तो आहे दुरी ना जवळी गे बाईये ॥१॥ प्रत्यक्ष हरि तो दाविपा डोळां ऐसा सद्गुरु कीजे पाहोनि। तनु मन धन त्यासि देऊनी ते वस्तु घ्यावी मागोनि गे बाईये ॥२॥ पावाडां पाव आणि करी परवस्तुसि भेटी ऐसा तोचि। तो सद्गुरु-विण मूढासि दर्शन कैचें ऐसा तोचि चमत्कारु गे बाईये ॥३॥ एक मंत्र एक उपदेशिती गुरु। ते जाणावे भूमिभारु। निवृत्ति म्हणे तत्त्व साक्षित्वें दावी ऐसा तोचि चमत्कार गे बाईये ॥४॥

सद्गुरुप्रसादानें प्राप्त झालेल्या स्थितीचें वर्णन.

१३५. **आदिनाथ उमा बीज प्रकटिलें**। मच्छिंद्रा लाधलें सहज-स्थिती ॥१॥ तेचि प्रेममुद्रा गोरक्षा दिधली। पूर्ण कृपा केली गयनि-नाथा ॥२॥ वैराग्यें तापला सप्रेमें निवाला। ठेवा जो लाधला शांतिसुख ॥३॥ निर्द्वंद्व निःसंग विचरतां मही। सुखानंद हृदयीं स्थिर जाला ॥४॥ विरक्तीचें पात्र अन्वयाचें मुख। देऊनि सम्यक् अनन्यता ॥५॥ निवृत्ति गयनी कृपा केली असे पूर्ण। कूळ हें पावन कृष्णनामें ॥६॥

१३६. **माता पिता नाहीं बंधु बोधु कांहीं**। सर्व सम डोहीं वर्तताती ॥१॥ सर्व आत्माराम भजन निष्काम। दिन काळ नेम भजनशीळ ॥२॥ दया वसे देहीं क्षमा ते माधवी। कासवीं शांभवी जनीं इये ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे ऐसा गयनि सद्गुरु। उपदेश पूरु अमृताचा ॥४॥

१३७. **पूर्णबोधें धाले आत्माराम जाले**। निखळ वोतलें पूर्ण-तत्त्वें ॥१॥ पूर्वपुण्य चोख आह्मांसि सफळ। गयनि कल्लोळ तुसार आह्मां ॥२॥ चंद्र सूर्य कीर्णे आकाश प्रावर्णे। पृथ्वी अंथुरण सर्वकाळ ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे तो गुरु धडफुडा। ब्रह्मांडा एवढा अनंत माझा ॥४॥

१३८. **आह्मां जप राम गुरुखूण सम**। जन वन धाम गुरुचेंची ॥१॥ नेघों हे कल्पना न चढो वासना। एका पूर्णघना शरण जाऊं ॥२॥

तप हें अमूप नलगे संकल्प। साधितां समीप जवळी असे ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे मज निरोपिलें धन। हेचि ब्रह्मखुण जाणिजेसु ॥४॥

१३९. **आह्मां हेचि थोर सद्गुरुविचार**। नलगे संप्रधार नानामतें ॥१॥ नेघों ते काबाड न करूं विषय। ब्रह्मांड हें होय आत्माराम ॥२॥ नेदूं यासि दुःख उन्मनीचें सुख। न करूं तो शोक आला गेला॥३॥ निवृत्ति ह्मणे आह्मां सद्गुरु उपदेशु। सर्वांभूतीं वासु हरी असे ॥४॥

१४०. **चराचरीं हरि गुरुमुखें खरा**। माजि ब्रह्म सैरा विचरों आम्हीं ॥१॥ आह्मां ऐसें व्हावें तरीच हें भोगावें। निरंतर ध्यावें पोटाळूनी ॥२॥ नाहीं येथ काळ अवघे शून्यमय। निर्गुणीं सामाय तनु माझी ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे पर त्रिकुटीं गोल्हाट। त्यावरील नीट वाट माझी ॥४॥

१४१. **नव्हे हें पोखणें नव्हे तें साधन**। उपदेश खूण वेगळी रया ॥१॥ न भेदें पालथें वज्र मढियेलें। जीवन घातलें न भरे घट्टु ॥२॥ नाइके उपदेशु नव्हे खुण सिध्दु। योनिसी प्रसिध्दु पढिलासे ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे जरी कृपा करील गुरू। तरिच संप्रधारु धरी आत्मा ॥४॥

१४२. **साकार निराकार हे ब्रह्मींचे विकार**। तेथील अंकुर गुरुराज ॥१॥ रज तम नाहीं सात्विकही डोहीं। परिपूर्ण देहीं आत्माराम ॥२॥ सर्वघटवासि सर्वत्रनिवासी। आपण समरसीं बिंबलासे ॥३॥ निवृत्तीची खुण गुरुकृपा उद्धार। सर्व हा निर्धार आत्माराम ॥४॥

१४३. **कांसवीचीं पिलीं करुणा जरी भाकी**। परि सांपडली निकीं चरणसोय ॥१॥ कामधेनु घरीं हरि माझा गोपाळ। मज काळवेळ नाठवे तैसी ॥२॥ चातकाची चिंता जरी न पवे जीवन। तरीच शोकें प्राण तृषा हेतु ॥३॥ निवृत्ति स्वानंदु कामधेनु गुरु। नामाचा उच्चारु तेणें छंदें ॥४॥

१४४. **सार हें निःसार निवडुनि घेईन**। सर्व हा होईन आत्माराम ॥१॥ राम सर्वांघटीं बिंबलासे आह्मां। पूर्ण तो पौर्णिमा सोळा कळी ॥२॥ न देखों दुसरें हरिवीण काज। आणिकाचें चोज नाहीं तेथें ॥३॥ निवृत्ति गौरव गुरुमुखें घेत। आपणाचि होत समरसें ॥४॥

१४५. **पृथ्वी हे श्रीराम आकाश निजधाम**। आपण विश्राम एक-

रूपें ॥१॥ सूक्ष्मस्थूल राम साधक परम । नाम सर्वोत्तम सर्वांरूपीं ॥२॥ आकार विकार सम सारिखाचि हरी । बाह्य अभ्यंतरीं आपणाचि ॥३॥ निवृत्ति निष्टंक ज्ञान तें सम्यक्। गयनि विवेक सिद्ध पंथु ॥४॥

१४६. **प्राकृत संस्कृत एकाचि मथीत** । गुरुगम्य हेत पुराण-महिमा ॥१॥ वेदादिक मत शास्त्र तें बोलत । श्रुतीचा संपत वाद जेथें ॥२॥ पृथ्वी हे ढिसाळ आकाश कव्हाळ । जन मायाजाळ विरे तेथें ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे गुरु गयनि सौरसु । आपण जगदीशु सर्वरूपीं ॥४॥

१४७. **प्रकृतीचा पैठा कल्पना माजिठा** । न पवे तो वैकुंठा कर्म-जाडचें ॥१॥ अहिंसेचें स्वरूप हेंचि हरिरूप । न ह्मणे हरी आप सर्व आहे ॥२॥ नाहीं त्यासि जय नधरे सर्वथा । हरिवीण व्यथा कोण वारी ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे धरी गुरुचरणसोये । तेणें मार्गें पाहे हरी सोपा ॥४॥

१४८. **चेतवी चेतवी सावधान जीवीं** । प्रकृति मांडवी लग्न वोजा ॥१॥ मातृका माया निवेदन हरी । प्रपंच बोहरी रामनामें ॥२॥ निवत्तिदेवीं अद्वैत परणिली शक्ति । निरंतर मुक्ति हरीनामें ॥३॥

१४९. **हरि आत्मा होय परात्पर आलें** । नाम हें क्षरलें वेदमतें ॥१॥ वेदांतासिद्धांत नाहीं अनु हेत । सर्वभूतीं हित हरी आहे ॥२॥ हरिवीण न दिसे गुरु सांगतसे । हरी हा प्रकाशे सर्वरूपीं ॥३॥ निवृत्ति कोंदलें सद्गुरूनें दिधलें । हरिधन भले आह्मां माजीं ॥४॥

१५०. **सुमनाची लता वृक्षीं निपजली** । ते कोणे घातली भोगावया ॥१॥ तैसा हा पसारा जगडंबर खरा । माजि येरझारा शून्य खेपा ॥२॥ नाहीं यासि छाया नाहीं यासी माया । तो हा वृक्ष वाया विंदान करी ॥३॥ निवृत्तिराज ह्मणे तो गुरुविण न तुटे । प्रपंच सपाटे ब्रह्मीं नेतु ॥४॥

१५१. **छेदिला हा वृक्ष तुटलें तें मूळ** । प्रपंच समूळ उडाला रया ॥१॥ गेलें तें सुमन ठेलें फलहेतु । अखंडता रितु गोपाळ रया ॥२॥ सांडिला आकारु धरिला अविकारु । सर्व हरिहरु रूप आह्मां॥ ३॥ निवृत्ति निधान वोळले गयनी । अमृताची धणी आह्मां भक्तां ॥४॥

१५२. **परम समाधान परमवर्यधन** । नाम जनार्दन क्षरलें असे ॥१॥ अक्षर अनंत क्षर हा संकेत । मागुतें भरत आपण्यामाजी

॥२॥ आपण क्षरला आपण उरला । वैकुंठीं वसिन्नला चतुर्भुज ॥३॥ निवृत्ति गुरुगयनी सांगतसे हरी । नाम चराचरीं विस्तारलें ॥४॥

१५३. **विस्तार हरीचा चराचर जालें।** त्या माजी सानुलें गुरु दैवत ॥१॥ गुरुविण व्यर्थ विज्ञान न संपडे । ज्ञान हेतुकडे हिंडणें व्यर्थ ॥२॥ गुरु परब्रह्म गुरु मातापिता । गुरूनें समता दाखविली ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे गुरुबोध दिठी । भाक्ति नाम पेटी उघडिली ॥४॥

१५४. **तुटलें पडळ भेटला केवळ।** सर्व हा गोपाळ गुरुमुखें ॥१॥ न देखों बंधन सर्व जनार्दन । व्यासादिकीं खूण सांगितली ॥२॥ ब्रह्मांडविवरण हरीचा हा खेळ । त्यांतील तो वेल तोडियेला ॥३॥ निवृत्ति बोधला गुरु खुण बोधु । मनाचा उद्बोधु हरिचरणीं ॥४॥

१५५. **मारुनि कल्पना निवडिलें सार।** टाकिलें असार फलकट ॥१॥ धरिला तो हरी गोंविलेंसे सर्व । विषयाची माव सांडियेली ॥२॥ पहातें दुभतें कासवी भरितें । नेलातें करितें तृप्त सदा ॥३॥ निवृत्ति अमृत गुरुकृपा तूं सार । सर्व हा विचार हरी केला ॥४॥

१५६. **आमुचा आचार आमुचा विचार।** सर्व हरिहर एक पुरे ॥१॥ धन्य माझा भाव सद्गुरू उपदेश । सर्व हृषीकेश दावियेला ॥२॥ हरिवीण दुजें नेणें जो सहजे । तया गुरूराजें अर्पियेलें ॥३॥ हरी हेंचि व्रत हरी हेचि कथा । हरिचिया पंथा मनोभाव ॥४॥ देहभाव हरी सर्वत्र स्वरूप । एका जन्में खेप हरिली माझी ॥५॥ निवृत्ति हा हरी प्रपंच बाहेरीं । आपुला शरीरीं हरी केला ॥६॥

१५७. **सर्वांघटीं वसे तो आत्मा प्रकाशे।** प्रत्यक्ष आह्मां दिसे गुरुकृपा ॥१॥ विरालें तें ध्येय ध्यान गेलें मनीं । मनाची उन्मनि एक जाली ॥२॥ ठेला अहंभाव सर्व दिसे देव । निःसंदेह भव नाहीं आम्हां ॥३॥ निवृत्तिसाधन गयनिप्रसाद । सर्व हा गोविंद सांगतुसे ॥४॥

१५८. **हरिविण न दिसे जनवन आम्हां।** नित्य हे पौर्णिमा सोळा कळी ॥१॥ चंद्रसूर्यरश्मी न देखों तारांगणें । अवघा हरी होणें हेंचि घेवों ॥२॥ न देखों हे पृथ्वी आकाश पोकळी । भरलासे गोपाळीं दुमदुमीत ॥३॥ निवृत्ति निष्काम सर्व आत्माराम । गयनी हें धाम गुरुगम्य ॥४॥

१५९. **स्वरूप साजणी निद्रिस्त निजलें** । भलें चेताविलें गुरुरायें ॥१॥ सावध सावध स्मरेंरे गोविंद ।·अवघा परमानंद दुमदुमित ॥२॥ निद्रेचिया भुली स्वरूपविसरू । प्रकाशला थोरु आत्माराम ॥३॥ निवृत्तिदेवो आनंद झालिया । लवति बाहिया स्वस्वरूपीं ॥४॥

१६०. **एक तत्व सांगती वेदादिक बडिवार** । ब्रह्मकर्म आचार भजनालागीं ॥१॥ आदिमध्य अवसान सत्व रज तम । प्रकृति सम अळंकारले ॥२॥ सोहं पैं अनंतु सेवितां साचार । गुरुमुखें सार भजन केलें ॥३॥ देवीं नांदे रसना धर्मीं नांदे भावो । एक तत्वीं देवो क्षरला असे ॥४॥ आदिअंत हरपला नाहीं तेथें कल्पना । देहीं दीपभाना विठ्ठलचरणीं ॥५॥ याचेनि परिपाठें नासतील पापें । एक नाम सोपें हरीचें जाणा ॥६॥ निवृत्ति साम्यता सर्वांघटीं दिसतु । विठ्ठल हेचि मातु नित्य नेम ॥७॥

१६१. **मनाची वासना मनेंचि नेमावी** । सर्वत्र धरावी विठ्ठल सोय ॥१॥ आपेंआप निवेल आपेंआप होईल । विठ्ठलचि दिसेल सर्वरूपीं ॥२॥ साधितां मार्ग गूढ वासना अवघड । गुरुमार्गीं सुघड उपरती ॥३॥ निवृत्ति वासना उपरति नयनां । चराचर खुणा हरी नांदे ॥४॥

१६२. **एक देव आहे हा भाव पैं सोपा** । द्वैतरूपें बापा पडसी नरकीं ॥१॥ द्वैत सांडी अद्वैत धरी । एक घरोघरीं हरी नांदे ॥२॥ सबाह्य कोंदलें परिपूर्ण विश्वीं । तोचि अर्जुनासि दृष्ट जाला ॥३॥ गयनि प्रसादें निवृत्ति बोधु । अवघाचि गोविंदु अवघा रूपीं ॥४॥

१६३. **दिननिशीं नाहीं अवघा दीपक** । एकारूपें त्रैलोक्य बिंबलेंसें ॥१॥ तें रूप सांगतां नये पैं भावितां । गुरुगम्य हाता एकतत्त्वें ॥२॥ सांडावें पैं कोहं धरावें पैं सोहं । अनेकत्व ओहं एकतत्त्वीं ॥३॥ निवृत्ति साकार वैकुंठींचें घर । देह हें मंदीर आत्मयाचें ॥४॥

१६४. **द्वैताचिये प्रभे नसोनि उरला** । निराकार संचला एकरूपें ॥१॥ तें हें सांवळें स्वरूप डोळस । बाळरूप मीस घेतलेंसें ॥२॥ तिहीं लोकीं दुर्लभ न कळे जीवाशिवीं । तो आपणाचि लाघवी मावरूपें ॥३॥ निवृत्तीचें सार जिवाशिव बिढार । गुरूनें निर्धार सांगितला ॥४॥

१६५. **निजतेज बीज नाठवे हा देह** । हारपला मोह संदेहेसी

॥१॥ काय करूं कैसें कोठें गेला हरी । देहीं देहमापारी हरी जाला ॥२॥ विदेह पैं गंगा पारुषली चित्तीं । चिद्रुपीं पैं वृत्ति बुडोनि ठेली ॥३॥ गुरुलागीं भेटी निवृत्ति तटाक । देखिलें सम्यक् समरसें ॥४॥ चित्तवृत्ति धृति यज्ञ दान कळा । समाधि सोहळा विष्णुरूप ॥५॥ ज्ञानदेव गाये हरिनामांमृत । निवृत्ति त्वरित घरभरी ॥६॥

१६६. **नेणें पैं द्वैत अवघेंचि अद्वैत** । एक रूप मात करूं आह्मीं ॥१॥ अवघाचि श्रीहरी नांदे घरोघरीं । दिसे चराचरीं ऐसें करा ॥२॥ सेवा गुरूचरण गुरुमूर्ति ध्यान । गयनि संपन्न ब्रह्मरसें ॥३॥ निवृत्ति चोखडा ब्रह्मरसु उघडा । गुरुकृपें निवाडा निवडिला ॥४॥

१६७. **ह्मणवितो नंदाचा बाळ यशोदेचा** । आपण चौवाचातीत कृष्ण ॥१॥ शब्दासि नातुडे बुद्धिसि सांकडें । तो सप्रेमें आतुडे स्मरतां नाम ॥२॥ उपचाराच्या कोडी न पाहे परवडी । तो प्रेमळाचीं घोडीं धुये अंगें ॥३॥ निवृत्तीचें तप फळलें अमुप । गयनिराजें दीप उजळिला ॥४॥

१६८. **अनंत ब्रह्मांडें अनंत रचना** । शून्य हे वासना तेथें जाली ॥१॥ मन गेलें शून्यीं ध्यान तें उन्मनीं । चित्त नारायणीं दृढ माझें ॥२॥ जेथें नाहीं ठावो वेदासि आश्रयो । लोपले चंद्र सूर्यो नाहीं सृष्टी ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे तो ठाव मज पैठा । नेतसे वैकुंठा गुरु माझा ॥४॥

१६९. **बुद्धि बोध नाहीं क्षमारूप सर्व** । तेथें देहभाव अर्पियेला ॥१॥ नाहीं काळ वेळ नाहीं तो नियम । सर्व यम नेम बुडोनि ठेले ॥२॥ हरिरूप सर्व गयनिप्रसादें । सर्व हा गोविंद आम्हां दिसे ॥३॥ निवृत्ति सफळ गयनि बोलला । सर्वकाळ जाहला हरिरूप ॥४॥

१७०. **व्योमामाजि तारा असंख्य लोपती** । तैसे लक्ष्मीपती माजी विरों ॥१॥ धन्य दिवस नित्य सेवूं श्रीरामासी । जनवन समरसी पूर्णबोधें ॥२॥ तारा ग्रह दीन त्या माजि उन्मन । प्रपंचाचें भान दुरी ठेलें ॥३॥ निवृत्ति निमग्न नाम सेविताहे । ब्रह्मपणें होये सदोदीत ॥४॥

१७१. **खुंटिनलें मन तोडियेली गति** । वेल तो पुढती तोडियला ॥१॥ जाहालें गा उन्मन विरालें तें मन । श्रीराम चरण पुरे आह्मां ॥२॥ गेलें मन रामीं निष्काम कल्पना । बुडाली वासना तिये

डोहीं ॥३॥ धन्य ते चरण नित्यता स्मरण । अखंड संपन्न प्रेम देतु ॥४॥ अमृत कुपिका अमृताचा झरा । पातु एकसरा वाहातुसे ॥५॥ निवृत्ति तिष्ठतु सप्रेमें डुल्लतु । मन हें निश्चितु रामपायीं ॥६॥

१७२. **सौजन्य समाधान सर्व जनार्दन** । आत्मरूपें धन इतुकें पुरें ॥१॥ गोपाळ माधव कृष्णरूपें सर्व । ब्रह्मपद देव सकळ आह्मां ॥२॥ नेघो द्वैतभाव भावो अद्वैत उपावो । सर्व ब्रह्म देवो एक ध्यावो ॥३॥ निवृत्तीचा भावो सर्व आत्माराम रावो । हरि हा अनुभवो वेदमतें ॥४॥

१७३. **मातेचें बाळक पितृचें जनक** । गोत हें सम्यक् हरी आह्मां ॥१॥ मुकुंद केशव हाचि नित्य भाव । हरिरूप सावेव कृष्ण-सखा ॥२॥ पूर्वज परंपरा तें धन अपारा । दिनाचा सोयिरा केशि-राज॥३॥निवृत्तीचें गोत कृष्ण नामें तृप्त।आनंदाचें चित्त कृष्णनामें॥४॥

१७४. **विश्रामींचा श्रम आश्रम पैं नेम** । जप हा परम आत्म-लिंगीं ॥१॥ वैकुंठ घनदाट कृष्णरूपें आह्मां । अखंड पूर्णिमा नंदा-घरीं ॥२॥ निवृत्ति चित्ताची गेली झगबग । केला अनुराग कृष्णरूपीं ॥३॥ निवृत्ति धारणा कृष्णनाम सार । सर्वत्र आचार हरी हरी ॥४॥

१७५. **चातकाचें ध्यान मेघाचें जीवन** । आम्हां नारायण तैसा सखा ॥१॥ चकोरां अमृत चंद्र निववितें । भक्तांसि दुभतें हरी आह्मां ॥२॥ विश्रांतीसी स्थळ वैकुंठ सफळ । दुभतें गोपाळ कामधेनु ॥३॥ आशापाश नाहीं कर्तव्यता कांहीं । चिंतामणि डोहीं एकविध ॥४॥ समिरासगट गति पावली विश्रांति । नामरूप जाति भेदशून्य ॥५॥ नामाची हे धणी तेचि हो पर्वणी । तृप्तातृप्त तृप्ती होतु आम्हां ॥६॥ सांडिलें पैं द्वैत दिधलें पैं अद्वैत । हरिविण रितें न दिसे आम्हां ॥७॥ निवृत्ति परिवार मुक्तलग आगर । रत्नांचा सागर नामें वोळे ॥८॥

१७६. **साधक बाधक न बाधी जनक** । सर्व हरि एक आत्मा असे ॥१॥ हरीविण नाहीं हरिविण नाहीं । हरि हाचि पाही एकरूप ॥२॥ हरि माजी जन हरि माजी धन । हरि हा निर्गुण सर्वांठायीं॥३॥ निवृत्ति हरिलीळा दिनकाळ फळला । निमिषोनिमिष कळा हरी जाणे॥४॥

१७७. **त्रैलोक्य पावन जनीं जनार्दन** । त्यामाजि परिपूर्ण आत्म-ज्योति ॥१॥ नाहीं आम्हां काळ नाहीं आम्हां वेळ । अखंड सोज्वळ-

हरी दिसे ॥२॥ ब्रह्म सनातन ब्रह्मींचे अंकुर । भक्तिपुरस्सर भूत दया ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे दीन दुर्बळ मी एक। मनोमय चोख आह्मां गोड ४

१७८. प्रपंच टवाळ वृक्षच हा सफळ। उपटिलें मूळ कल्पनेचें ॥१॥ गेली ते वासना निमाली भावना । चुकलें बंधना यमपाश ॥२॥ उपजत मूळ खुंटलें तें जाळ । मायेचें पडळ हरपलें ॥३॥ निवृत्ति स्वानंद नित्यता आनंद । जन हा गोविंद आम्हां पुरे ॥४॥

१७९. कल्पना कोंडूनि मन हें मारिलें । जीवन चोरिलें सत्रावीचें ॥१॥ साजीव सोलीव निवृतीची ठेव । कृष्ण हाचि देव हृदयीं पूजी ॥२॥ विलास विकृति नाहीं पैं आवाप्ति। साधनाची युक्ति हारपली ॥३॥ निवृत्ति कारण योगियांचे हृदयीं। सर्व हरि पाहीं दिसे आह्मां ॥४॥

१८०. नामरूपीं सोय नाहीं जया रूपा । तेथिलिये कृपा खेळों आह्मी ॥१॥ आह्मां हेंचि रूप अद्वैत स्वरूप । नाहीं तेथें कीलाफ कल्पनेचा ॥२॥ ध्येय ध्यान खुंटे प्रचंच हा आटे। नाम हें वैकुंठे नेतु असे ॥३॥ निवृत्ति साधन वृत्तीचें संपन्न । नाम हें जीवन अच्युताचें ॥४॥

१८१. कल्पितें कल्पिलें चित्त आकाळिलें । तन्मय घोळिलें चैतन्याचें ॥१॥ सांग माये कैसें कल्पिलें कायसें । सर्व हृषीकेश दिसे आम्हां ॥२॥ निवृत्ति समरस सर्व हृषीकेश । नाहीं आम्हां लेश कल्पनेमाजि ॥४॥

१८२. नाहीं जनीं विजनीं विज्ञानीं । निर्गुणकाहणीं आम्हां घरीं ॥१॥ सुलभ हरी दुर्लभ हरी । नांदे माजघरीं आमुचिये ॥२॥ आनंदे सोहळा उन्मनीचि कळा । नामाचि जिव्हाळा जिव्हे सदा ॥३॥ निवृत्तिदेवीं साधनीं राणीव । हारपला भाव इंद्रियांचा ॥४॥

१८३. प्रपंचाची वस्ति व्यर्थ काह्मा काज। आह्मां बोलतां लाज येत सये ॥१॥ काय करूं हरी कैसा हा गवसे। चन्द्र सूर्य अवसे एकसूत्र॥२॥ तैसें करूं मन निरंतर ध्यान । उन्मनि साधन आह्मां पुरे ॥३॥ निवृत्ति परिपाठ हरिनाम हेचि वाट । प्रपंच फुकट दिसे आह्मां ॥४॥

१८४. सजीव साजिरी तिगुण गोजिरी । नांदे माजघरीं आत्मराजु ॥१॥ सदाचार आह्मां नित्य हरिप्रेमा । नेणों मनोधर्मा प्रपंचाचिया ॥२॥ नित्य पैं सोंविळा अखंड पैं निर्मळा । ह्मणीं

बारा सोळा म्हणाल तया ॥३॥ निवृत्तिदेवीं कलिका पैं अमूप । विश्वींविश्वरूप दावीतसे ॥४॥

१८५. **देहाच्या देवळीं राउळ निद्रिस्त** । मायेचें अनुचित भुलिवेशी ॥१॥ चेतवला आत्मा अचेत पैं हरी । कर्म भरोवरी खुंटलें रया ॥२॥ भ्रांत माया सदा पैं वैरिणी । मारूनी जीवनीं जीव ठेवी ॥३॥ निवृत्ति अमर आत्माचि साचार । माया देवी घर ब्रह्म केलें ॥४॥

१८६. **सृष्टीच्या संमता सुरतरुतरु** । बोलिला विस्तारु धर्मशास्त्रीं ॥१॥ नेघों हे तरु प्रपंच परिवारु । प्रत्यक्ष ईश्वरु पुरे आम्हां ॥२॥ निवृत्ति निवांत हरीच सेवीत । दोअक्षरीं उचित इंद्रियासी ॥३॥

१८७. **चंदनाचें झाड परिमळें वाड** । त्याहूनि कथा गोड विठ्ठलाची ॥१॥ परिमळु सुमनीं जाई जुई मोगरे । त्याहूनि साजिरे हरि आह्मां॥२॥ आह्मां धर्म हरी आह्मां कर्म हरी । मुक्ति मार्ग चाऱ्ही हरी आह्मां॥३॥ कल्पतरु इच्छेसि सागरु। त्याहूनि आगरु हरी माझा ॥४॥ निवृत्ति सुवासु ब्रह्माचा प्रकाशु । विठ्ठल रहिवासु आह्मां पुरे॥५॥

१८८. **पुरुष प्रकृति नांदताती घरीं** । अखंड शेजारीं ब्रह्मसुखें ॥१॥ नाहीं तया भुली प्रपंच अबोला । ब्रह्मसुखें धाला रहिवासु ॥२॥ विषयगरळा टाकिला अभिमानु । सर्व जनार्दनु आह्मां घरीं ॥३॥ निवृत्ति प्रकृति पुरुष नांदती। सर्वत्र श्रीपती होउनि ठेला ॥४॥

१८९. **द्वैताचा दुकाळ अद्वैताच्या देशीं**। प्रपंच उपवासी मेला रया ॥१॥नाहीं नाहीं चाड इंद्रियांचें कोड। कृष्ण हेंचि वाड हृदयीं आम्हां।२॥ देहाचा दिवटा अखंड पैं केला । निरंतर सोहळा कळी नाहे ॥३॥ निवृत्ति परम निरंतर सम । सर्वांघटीं राम बिंबलासे ॥४॥

१९०. **आदि मध्य अंतीं तुज माजि बिंबावो** । ब्रह्मीं ब्रह्मथावो लवण जळीं ॥१॥ तैसें जालें ज्ञान उन्मनिं उलथा । प्रपंच पालथा निमालिया ॥२॥ रिगु निगु काज जाले तुझे धीरू। अवघाचि संसारू कळला आम्हां ॥३॥ गौप्य गुजराज उमजलासे हरी । दिसे अभ्यंतरीं आत्माराम ॥४॥ न देखसी ज्ञाना देहीं आत्माराम । घेतला विश्राम ऐसें दिसे ॥५॥ निवृत्ति निवांत समरसें पाहात । अवघाचि दिसत देहीं विदेहीं ॥६॥

१९१. ज्ञानघन मुक्ति विज्ञानघन संपन्न । सर्वघटीं चैतन्य हरी नांदे ॥१॥ त्या रूपें मोहिलें काय करूं साजणी । अखंड उन्मनि लागे त्याची ॥२॥ समाधि संजिवन कृष्णाचे पैं ध्यान । दिन-निशीं मन निजरूप दिसे ॥३॥ निवृति घनवट स्वामी माझा दिसे । एकतत्त्व पैसे शोभतुसे ॥४॥

१९२. आम्ही चकोर हरि चंद्रमा । आम्ही कळा तो पूर्णिमा ॥१॥ कैसा बाहिजु भीतरी हरी । बिंबे बिंबला एकसूत्रीं ॥२॥ आम्ही देही तो आत्मा । आम्ही विदेही तो परमात्मा ॥३॥ ऐक्यपणें सकळ वसे । द्वैतबुद्धि कांहीं न दिसे ॥४॥ निवृत्ति चातक इच्छिताहे । हरिलागीं वरतें पाहे ॥५॥

१९३. आह्मी किरण तूं सूर्यो । आह्मी अस्तु तूं उदयो ॥१॥ कैसा देहीं देवो दिवटा । परा पश्यंती चारी वाटा ॥२॥ आह्मी कळा तूं चंद्रमा । तूं अमृत आह्मी गरिमा ॥३॥ आह्मी निधि तूं निधान । आम्ही ध्येय तूं साधन ॥४॥ निवृत्ति उपरती वाहे । हृदयीं कृष्णनाम ध्याये ॥५॥

१९४. आह्मी बोध तुम्हीं बुद्धि । आम्ही स्वयें तुम्हीं शुद्धि ॥१॥ कैसा देहीं देह हरी । सर्व नांदे चराचरीं ॥२॥ आम्ही सोहं धरूं भावें । तुवां हृदयींच ठसावें ॥३॥ निवृत्ति पाठ पदा । नामें वैकुंठ तें सदा ॥४॥

१९५. अनुभवाच्या गांवीं ज्ञान हेंचि फळ । विज्ञान केवळ वृक्ष तया ॥१॥ साधनीं स्वानुभव अनुभवीं अनुभव । ब्रह्माची राणीव आह्मां घरीं ॥२॥ रिकामा बरळू नसे खेळेमेळे । ब्रह्माची कल्लोळे भोगी-तुसे ॥३॥ निवृत्ति सरळ निरसलें अज्ञान । सर्वत्र संपन्न आत्माराम ॥४॥

१९६. पूर्विलीये क्षेत्रीं पूर्वज पूरता । तरिच अरुता हरि दिसे ॥१॥ सर्वभावीं नाम बोळलें सर्वदा । अखंड गोविंदा गाऊं गीति ॥२॥ शाम-तनु हरि प्रभा दिसे भानु । तो माझा जीवनु हरि आह्मां ॥३॥ निवृत्ति आवडे सद्‌गुरु गयनी । चित्त नारायणीं तल्लीनता ॥४॥

१९७. ध्यान ना उन्मनीं हठ ना बंधनीं । सर्वी सर्व पूर्णी हरि एकु ॥१॥ वेदाचा वेदकु शास्त्रांचा विवेकु । श्रुति परलोकु हरि आह्मां

॥२॥ उगवलें क्षेत्र पिकतें घोळत । तैसें हें अनंतरूप दिसे ॥३॥ निवृत्ति चोखाळ गयनीप्रसाद । श्रीरंग गोविंद दिधला मज ॥४॥

१९८. **मी माझी कल्पना नाहीं मजसवें** । दिननिशीं उगवे हरि माये ॥१॥ हरिविण दुजें न देखें त्रिभुवनीं । नायाकिजे कानीं भेदबुद्धी ॥२॥ वेदीं ठेलें कर्म शास्त्रासि मोहन । शेषासि अनुमान नकळे माये॥३॥ निवृत्तिदेवी घर हरी आमुचा माये । हरी एक पाहे विश्वरूपीं ॥४॥

१९९. **निमाली ते निशी पळाला तो दीन** । प्रपंचाचें भान लोपिन्नलें ॥१॥ हरिवीण नाहीं सूत्रधारी रूप । वासना संकल्प उपटिला ॥२॥ तोडियेलें सूत्र उगविला गळा । अखंड सोहळा ब्रह्मरूप ॥३॥ निवृत्ति निःसंग परब्रह्म चांग। फेडियला पांग गुरुराजें॥४॥

२००. **रूपस रूपडें दिसे चहूंकडे** । मन तेथें कोडें गोवियेलें ॥१॥ जाला पैं उलट सांपडली वाट । श्रीवैकुंठ पेठ आम्हांमाजी ॥२॥ गेला पैल तीरा आणिलें कापुरा । दीप एकसरा पाजळिला ॥३॥ निवृत्तांचे दीप सद्गुरु पुरविले । भांडवल जालें हरिरूप ॥४॥

२०१. **नाहीं काळ वेळ नाहीं तो नियम** । सर्व यमनियम बुडाले रया ॥१॥ हरिरूप सर्व गयनीप्रसाद । सर्व हा गोविंद आम्हां दिसे ॥२॥ अच्युत अनंत नारायण हरी । नाम चराचरीं विस्तारलें ॥३॥ निवृत्ति सफळ गयानि बोळला । सर्व काळ झाला हरीरूप ॥४॥

२०२. **वेदादिक सम गुरुगम्य पार** । तोचि हा साचार गुरु उपदेशु ॥१॥ नाहीं येथ दुजे सर्व हरिराजे । गोपाळ सहजें विस्तारला ॥२॥ दुजेपणा काटी नियम निस्सीम । सदोदित राम पूर्णपणें ॥३॥ निवृत्ति उपदेशु ज्ञानासी सोहपा । सोपान मंडपा विरहीत ॥४॥

२०३. **हरी हेचि खूण सांगितली आह्मां** । जनवनसमा वर्ता तुम्हीं ॥१॥ ॐकार मूर्धनी करावा कीर्तनीं । नित्य ब्रह्मार्पणीं भजन भावें ॥२॥ नित्यकाळ कथा हरि विचरो सार । जनवन घर आह्मां असे ॥३॥ निवृत्ति म्हणे मी गुरुचा अंकीत । वाचे उच्चारीत हरी हरी ॥४॥

२०४. **सर्व परिपूर्ण भरलेंसे अखंड** । त्यामाजि ब्रम्हांड अनंत कोटि ॥१॥ आपणाचि देव आपणाचि भक्त । आपण विरक्त सर्व

जाला ॥२॥ अनंत संकेत जीवशिवरत । मागुतें भरत सिंधु तोयें ॥३॥ निवृत्ति म्हणती तेर्थांचे हे अंश । साधक विश्वास गयनिराजे ॥४॥

२०५. **भांडवल हरि पैल द्वीपांतरीं।** हरिरूप चारी दिशा पूर्ण ॥१॥ न दिसे तें भान दृश्य द्रष्टा हरी। सर्व घरोघरीं आत्माराम॥२॥ ज्ञानेसी विज्ञान गेले अनाठाया । हरीरूप छाया आम्हांवरी ॥३॥ निवृत्ति दिधला नामेंरूपें दिसे । सर्व हरी असे तेजोमय ॥४॥

२०६. **विवेक वैराग्य उन्मनी विनट** । हरिनामें वाट सांपडली ॥१॥ हरिनाम भला हरिकृष्ण भला । दीन उगवला ब्रह्मरूपें ॥२॥ हरी हरी सार वाचेसि उच्चार । सर्व हा श्रीधर पुरे आम्हां ॥३॥ निवृत्ति निर्माण एकनाम हरी । प्रपंच बोहरी कोटी राशी ॥४॥

२०७. **शिव शांति तेजें रवितेज बिंबे** । जीवशिवा बिजे समतेज ॥१॥ तैसें तुझें ज्ञान जालेंरे हें काज । केशवीराज चित्त जालें ॥२॥ समाधीचें रूप रूपासि आलें काह्या । पसरोनी बाह्या देत क्षेम ॥३॥ प्रवृत्ति निवृत्ति दोहींचे तटाक । उतरलासि एक शुद्धोदकें ॥४॥ क्षिर-निरहंसी जाला तुझा स्वादु । अवघाचि गोविंदु नांदे देहीं ॥५॥ निवृत्ति संपत्ति आलिया पैं हातां । तत्त्वीं तत्त्व नित्यता उलथा तुझा॥६॥

२०८ **विवरण सार हरिहर आप** । सर्व हरिरूप आपणपणें ॥१॥ आपरूपें गोविंद गोंविला सगळा । चरण कमळा विनटलों ॥२॥ भिन्न दुजें लटिं मन उफराटें । उन्मनिये वाटे भेदियेलें ॥३॥ निवृत्ति गो-ल्हाट मार्ग तो सपाट । भेदुनी त्रिकुट साधियेलें ॥४॥

२०९. **निगम नियम सर्व सर्वोत्तम**। दिनानिशीं राम सेवितुसे॥१॥ आम्हां गोड हरी आम्हां चाड धरी । हरी तो संहारी आम्हांमाजी ॥२॥ नेघों हरिवीण दुजें तें पैं भिन्न । सांगितली खूण गुरुराजें ॥३॥ निवृत्ती गयनी प्रसाद उन्मनी । निरंतर ध्यानीं रामनाम ॥४॥

२१०. **मोडिला तो खेळ तोडियेलें सूत्र** । टाकिलें परत्र पैल रूप ॥१॥ रूपें केला गोड वासना मवाळ । जिव्हेसी वाचाळ हरी आला ॥२॥ शोधिलें जीवन निक्षेपिलें धन । मनोमय जाण हरी जाला ॥३॥ निवृत्ति गयनी ध्येय ध्याता ज्ञानी । अखंड निशाणी रामनामीं॥४॥

२११. **छेदिला समूळ प्रपंच विठ्ठल** । तारक गोपाळ भवनिधी

॥१॥ नावाडा नाटकु उतरील तीरा। जन्म येरझारा एके खेपे ॥२॥ नाहीं तेथें मोल नाहीं तो विकरा। आपणाचि सौरा हिंडतुसे ॥३॥ निवृत्तीनें तीर टाकिलें पैं सार। जन्म येरझार तोडियेली ॥४॥

पंढरीमाहात्म्य.

२१२. **अवीट अमोला घेतां पैं निमोला।** प्रत्यक्ष देखिला भीमातटीं ॥१॥ अव्यक्त साकार आकारिलें अंकूर। क्षरला चराचर भक्तिकाजें ॥२॥ अनुमान विटे सर्वघटीं माजिठे। तें परब्रह्म विटे भक्ति साह्य ॥३॥ निवृत्ति घनवट पिकलिसे पेठ। पंडालिकें प्रगट केलें कैसें ॥४॥

२१३. **पंढरीये चोख रूपडें अशेख।** भीमातीरीं देख पुण्यभूमी ॥१॥ आदिपीठ देव ब्रह्म हें स्वयमेव। पुंडलिक भाव प्रगटला ॥२॥ जन हें विव्हळ तारक गोपाळ। कीर्तनीं कळिकाळ दुरी ठाहे ॥३॥ नाम हें विठ्ठल नलगे पैं मोल। नित्यता सफळ पांडुरंग ॥४॥ त्रिविधताप पाप त्यजतील अमूप। पुरतील संकल्प एकानामें ॥५॥ निवृत्ति ह्मणे धन्य जो कीर्तन करी। सर्वत्र चराचरीं बोलियेलें ॥६॥

२१४. **पुंडलिकाचें भाग्य वर्णावया अमरीं।** नाहीं चराचरीं ऐसा कोणी ॥१॥ विष्णुसहित शिव आणिला पंढरीं। केलें भीमातीरीं पेखणें जेणें ॥२॥ ब्रह्मादिकां अंत न कळे ज्या रूपाचा। एवढी कीर्ति वाचा बोलों काय ॥३॥ निवृत्ति सांगे मातु विठ्ठल उच्चार। वैकुंठ उतरे एक्यानामें ॥४॥

२१५. **रूपाचें रूपस विठ्ठलनामवेष।** पंढरीनिवास आत्माराम ॥१॥ पुंडलिकभाग्य फळलें संपूर्ण। दिननिशीं कीर्तन विठ्ठल हरी ॥२॥ त्रैलोक्य उद्धरे ऐसी पव्हे त्वरें। कीर्तन निर्धारें तरणोपाय ॥३॥ पुण्य केलें चोख तारिले अशेख। जनीं वनीं एक रूप वसे ॥४॥ वेदादिकमति ज्या रूपा गुंतती। तो आणूनि श्रीपति उभा केला ॥५॥ निवृत्तीचा सखा विठ्ठलरूप देखा। निरालंब शिखा गगनोदरीं ॥६॥

२१६. **भाग्याचेनि भाग्य उदो पैं दैवयोगें।** पुंडलिका संगें भीमातटीं ॥१॥ ध्यान मनन एक करितां सम्यक्। होय एकाएक एकतत्त्व ॥२॥ उदो अस्तु मैळें ब्रह्म न मैळें। भोगिती सोहळे

प्रेम भक्त ॥३॥ निवृत्ति निवांत विठ्ठल सतत । नघे दुजी मात हरिवीण ॥४॥

२१७. **निराकार वस्तु आकारासि आली** । विश्रांति पैं जाली भक्तजनां॥१॥ भिवरासंगमीं निरंतर समी। तल्लीनता ब्रम्हीं उभी असे ॥२॥ पुंडलिक ध्याये पुढत पुढती सोये। विठ्ठल हेंचि गाये संकीर्तनीं ॥३॥ निवृत्तिसंकीर्तन ब्रह्म हें सोज्वळ। नाम हें रसाळ अनिर्वाच्य ॥४॥

२१८. **पहातां साधन विठ्ठलकीर्तन** । भक्तसंजीवन आत्माराम ॥१॥ विठ्ठल सधर भिवरा तें नीर । नाम निरंतर केशवाचें ॥२॥ शिवसुरवर चिंतिती सुखार । कीर्तनविचार पंढरीसी ॥३॥ निवृत्ति कीर्तन दिननिशीं ध्यान । मनाचें उन्मन इये रूपीं ॥४॥

२१९. **पुंडलिकपेठ वैष्णवाचा हाट** । करिती बोभाट हरिनामाचा ॥१॥ वोळलें अंबर अमृत तुषार । झेलीत अमर चकोर झाले ॥२॥ देव मुनी सर्व ब्रह्मादिक लोटे । पंढरीये पेठे प्रेमपिसे ॥३॥ निवृत्ति निर्वाळला ज्ञानदेव सोपान । खेंचर तल्लीन विठ्ठलनामें ॥४॥

२२०. **मन कामना हरि मनाची बोहरी** । चिंतितां श्रीहरी सुखानंद ॥१॥ तें पुंडलिक तपें वोळलें स्वरूपें । जनाचीं पैं पापें निर्दाळिलीं ॥२॥ वेणुनाद तीर्थ चंद्रभागा समर्थ । विठ्ठलदैवत रहिवासें निवृत्ति साकार विठ्ठल आचार । भिवरा तें नीर अमृतमय ॥४॥

२२१. **विठ्ठल श्रीहरी उभा भीमातीरीं** । तिष्ठती कामारी मुक्तिचारी ॥१॥ मुनिजनां सुख निरंतर लक्ष । भक्तां निजसुख देत असे ॥२॥ पुंडरिकपुण्य मी दीन कारुण्य। उद्धरिले जन अनंत कोटी ॥३॥ निरानिरंतर भीमरथी तीर । ब्रह्म हें साकार विटे नीट ॥४॥ नित्यता भजन जनींजनार्दन । ब्रह्मादिक खूण पावताती ॥५॥ निवृत्ति तत्पर हरीरूप सर्वत्र । नाम घेतां तृप्त आत्माराम ॥६॥

२२२. **भवजळ काया पंचतत्वमाया** । भजन उपाया पंढरीरावो ॥१॥ तारक पंढरी प्रसिद्ध भीमातीरीं । ब्रीदें चराचरीं बोले वेदु ॥२॥ माया मोहजाळ ममता निखळ । सेवितां सकळ होय हरी ॥३॥ निवृत्तीचें फळ सकळ गोपाळ । तोडी माया जाळ संकीर्तनें ॥४॥

२२३. **नित्य हरिकथा नित्य नामावळी** । वैष्णवाचे कुळीं धन्य जन्म

॥१॥ ह्मणोनि पंढरीं उपजावें संसारीं । प्रत्यक्ष श्रीहरी तीरीं उभा ॥२॥ नित्यता दिवाळी नाहीं तेथें द्वैत । नित्यता अच्युत तिष्ठतसे ॥३॥ निवृत्ति सधर विष्णुमय सार । विठ्ठल आचार पंढरीये ॥४॥

२२४. **प्रारब्ध संचित विठ्ठलदैवत** । कुळीं उगवत भाग्ययोगें ॥१॥ तें रूप पंढरीं उभें असे सानें । त्रिभुवन ध्यानें वेधियेलें ॥२॥ उगवली ज्योति प्रभा पैं फाकती । नाहीं दिनराती पंढरीये ॥३॥ प्रभात हरपे सायंकाळ लोपे । दिनमणी दीपे विठ्ठलप्रभा ॥४॥ पृथ्वी हे ढिसाळ वायु व्योमफळ। सेवितां अढळ जोडती रया ॥५॥ निवृत्ति सप्रेम जोडती सर्व काम। पंढरीये राम विश्रामले ॥६॥

२२५. **सर्व काम धन सर्व सिद्ध पूर्ण** । पतीतपावन हरि एकु ॥१॥ तें रूप पंढरीं पुंडलिका बोळलें । आणूनि ठेविलें भीमातीरीं ॥२॥ नलगती त्या सिद्धी करणें उपाधी । नित्य चित्तशुद्धी विठ्ठलनामें ॥३॥ कळिकाळासि त्रासु चित्तीं हृषिकेशु। उगवला दिवसु सोनियाचा ॥४॥ त्रिभुवनीं थोर क्षेत्र पैं सार । विठ्ठल उच्चार भीमातीरीं ॥५॥ निवृत्ति तत्पर निवाला सत्वर । नित्यता आचार विष्णुमय ॥६॥

२२६. **उघडें स्वरूप प्रत्यक्षाचे दीप** । नाम घेतां पाप हरे जनां ॥१॥ तें रूप विठ्ठल विनट सकळ । सेवा दिनकाळ पंढरीयेसी ॥२॥ रजतमें दुरी नामाची माधुरी । निशाणी एकसरी रामकृष्ण ॥३॥ भवाब्धितारक नावाडा विवेक । पुंडलिक देख सेवितुसे ॥४॥ विश्व हें तारिलें नामचि पिकलें । केशवीं रंगलें मन हेतु ॥५॥ निवृत्ति विठ्ठल सेवितु सकळ । दिनकाळफळ आत्माराम ॥६॥

२२७. **जनांसी तारकं विठ्ठल हेंचि एक** । केलासे विवेक सनकादिकीं ॥१॥ तें रूप पंढरीं ओळलेंसें देखा । द्वैताची पैं शाखा तोडीयेली ॥२॥ उगवलें बिंब अद्वैत स्वयंभ । नाम हें सुलभ विठ्ठलराज ॥३॥ निवृत्तीचें गूज विठ्ठल सहज । गयनीराजें मज सांगितलें ॥४॥

२२८. **पिंड हा न धरी ब्रह्मार्पण करी** । विष्णु चराचरीं ग्रंथीं पाहे ॥१॥ तें रूप विठ्ठल ब्रह्माकार दिसे । पंढरीं सौरसें भीमातीरीं ॥२॥ जनाचे तारक पूज्य पुण्य श्लोक । तृप्त सनकादिक नामें होती ॥३॥ पतीतपावन नाम हें जीवन। योगियाचें ध्यान हरि आत्मा॥४॥

वेणुनादीं काला पिंडाकृती जाला। भाग्यें भोगी केला दृष्टी पडे ॥५॥ निवृत्ति ह्मणे तें रूपडें अनंत। विठ्ठल संकेत तरुणोपाय ॥६॥

२२९. **हरिविण व्यर्थ आचार समर्थ।** हरि हेंचि हीत अरे जनां ॥१॥ तें रूप पंढरी पुंडरिकसंगें। एका नामें पांग पाश तोडी ॥२॥ सर्व ब्रह्मार्पण कर्म करी जाण। वेदमतें खुण ऐसी असे ॥३॥ निवृत्तीचा देव सर्व हा गोविंद। नाहीं भिन्न भेद विश्वीं इये ॥४॥

२३०. **प्राणिया उद्धार सर्व हा श्रीधर।** ब्रह्म हें साचार कृष्ण-मूर्ती ॥१॥ तें रूप भीवरें पांडुरंग खरें। पुंडलिक निर्धारें उभें असे॥२॥ युगें अठ्ठावीस उभा हृषीकेशु। पुंडलिका सौरसु पुरवितु ॥३॥ निवृ-त्तीचें गुज पुंडरीक बीज। विश्वजनकाज पुरे कोडें ॥४॥

२३१. **ध्येय ध्याय मनीं उन्मनीं साधनी।** लाविता निशाणीं ध्यानमार्गीं ॥१॥ तें रूप सघन गुणागुणसंपन्न। ब्रह्म सनातन नांदे वीटे ॥२॥ विठ्ठलनाम सार ऐसाचि निर्धार। मुक्ति पारावार तीं अक्ष-रीं ॥३॥ निवृत्ति निवांत केलेंसे मथीत। चित्त समर्पिलें पुंडलिकें ॥४॥

पंढरींतील काला.

२३२. **काळवेषें दुरी काळचक्र करीं।** बाह्य अभ्यंतरीं हरा नांदे ॥१॥ सर्वत्र श्रीकृष्ण नंदाघरीं जाला। कृष्णें काला केला गोपवेषें॥२॥ गोपाळ संवगडे खेळवी लाडेकोडें। यशोदेमायेपुढें छंदलग॥३॥ निवृत्ति ह्मणे तो स्वामी सकळांचा। दिनकाळ वाचा कृष्ण जपों ॥४॥

२३३. **नाहीं यासि गोत नाहीं यासि कूळ।** शेखीं आचार-शीळ कोण ह्मणे॥१॥ सांवळा हा हरी गोकुळीं लोणी चोरी। तो य-शोदा पाचारी थान ध्याया ॥२॥ बाळरूपें हरी वागवी शिदोरी। तो गोपाळांच्या करीं काला देतु ॥३॥ निवृत्ति संपूर्ण कवळु देतु पूर्ण। ब्रह्मसनातन गोकुळीं माये ॥४॥

२३४. **नुवडि तो दृष्टि न बोले तो वाचा।** हरिरूपीं साचा तल्लिनता ॥१॥ उठिं उठिं नाम्या चालरे सांगातें। माझे आवडते जीवलग ॥२॥ कुरवाळिला करें पुसतसे गूज। घेई ब्रह्मबीज सदोदित ॥३॥ ज्ञानासि लाधलें निवृत्ति फावलें। सोपान घडलें दिनकाळ

॥४॥ तें हें रे सखया खेंचरासि पुसे । गुरुनामीं विश्वासे ब्रह्मरूपें॥५॥ निवृत्ति ह्मणे आतां अनाथ श्रीहरी । तूंचि चराचरीं हेंचि खुण ॥६॥

२३५. **आनंद सर्वांचा काला अरुवार** । नामया साचार फुंदतुसे ॥१॥ राहिरखुमामाई सत्यभामा माता । आलिया त्वरिता काल्यामाजी ॥२॥ उचलिला नामा प्रेमाचें फुंदन । नुघडी तो नयन कांहीं केल्या ॥३॥ बुझाबित राही रखुमादेवी बाही । पीतांबर साई करिती हरी ॥४॥ ज्ञानासी कवळु सोपानासी वरु । खेचरा अरुमारु कवळु देतु ॥५॥ निवृत्ति पूर्णिमा भक्तीचा महिमा । नामयासि सीमा भीमातीरीं ॥६॥

२३६. **सत्यभामा माये अन्नपूर्णा होये** । वेळोवेळां सोय कवळ मुखीं ॥१॥ राही रखुमाई आदिमाता मोहे । नामा तो उपायें बुझाविती ॥२॥ घेरे नाम्या ग्रास ब्रह्मींचा गळाला । आवडसि गोपाळा प्रीतीहूनी ॥३॥ कुर्वाळितो हरि नुघडि तो दृष्टी । सप्रेमाच्या पोटीं अधिक होसी ॥४॥ धरुनि हनुवटि पाहे कृपादृष्टी । आनंदाचे सृष्टि माजिनामा ॥५॥ निवृत्ति ज्ञानदेव सोपान चांगा हरी । यांसी परोपरी कवळु देतु ॥६॥

२३७. **उघडुनियां दृष्टि नामा पाहे पोटीं**।आनंदाची सृष्टि तया झाली ॥१॥ घेरे नाम्या कवळु आनंदाचा होसी । तुजमाजि निवासि हरी आहे ॥२॥ नामा पसरीं मुख आनंदला तृप्त। कवळु पूर्णभरित हरिराजा ॥३॥ निवृत्तीनें सेविला कवळु हा हरि । तूंचि चराचरीं दिससी आह्मां ॥४॥

२३८. **गोपाळ संवगडे आले वाडेकोडें** । असंख्य बागडे हरिरूपीं ॥१॥ बिंबली पंढरी हरीरूपीं सार । अवघाचि शृंगार विठ्ठलराजु ॥२॥ कालिया कौशल्य नामदेव जाणे । तेथिलीये खुणे निवृत्तिराजु ॥३॥ ज्ञानदेव सोपान जगमित्र नागा । नरहरि वेगा झोलिताती ॥४॥ वैकुंठ सांवळे माजी भक्त मेळे । काला ऐक्य काळें करिताती ॥५॥ निवृत्ति पूर्णता घेऊनि उद्गारु। सेविला उदारु हरिराणा॥६॥

२३९. **तंव आनंदला हरि परिपूर्ण लोटला** । मुक्ताई लाधला प्रेमकवळु ॥१॥ चांगयाचे मुखीं घालीत कवळु । आपण गोपाळु दयासिंधु॥२॥ दिधलें तें घेई पूर्णते तूं होई । सप्रेमाचे डोहीं संतजन ॥३॥

नामया विठया नारया लाधलें । गोणाई फावलें अखंडित ॥४॥ राहीरखुमाई कुरवंडी करिती । जिवें वोंवाळिती नामयासी ॥५॥ निवृत्ति खेंचर ज्ञानदेव हरि । सोपान झडकरी बोलाविला ॥६॥

२४०. **काला तंव निकट श्रीरंग समीप आले ।** भक्तांचे सोहळे पुरवितु ॥१॥ वेणुनादीं आला एकव पैं जाला । दहींभातु झेला झेलीतुसे ॥२॥ तोचि कवळु घेतु नामयासीं देतु । ज्ञानासि भरीतु पूर्णतोषु ॥३॥ निवृत्ति सोपान कालवले कालीं । खेंचराची धाली तहानभूक ॥४॥

२४१. **वैष्णवांचा मेळ सकळ मिळाला ।** विठ्ठलनामेंकाला पंढरीसी ॥ १ ॥ हरिनाम विनट हरि उच्चारीत । सप्रेमें डुल्लत भक्तजन ॥ २ ॥ चालिला सोपान ज्ञानदेव निधी । मुक्ताई गोविंदीं तल्लीनता ॥३॥ निवृत्ति खेचर परिसा भागवत । आनंदें डुल्लत सनकादीक ॥४॥

२४२. **पाडुरंग हरि माजी भक्तजन ।** कैसें वृंदावन शोभतुसे ॥१॥ ब्रह्मादिक लाठे विमानें अंबरीं । काला तो गजरीं पंढरीये ॥२॥ सनकादिक देव देहुढापाउलीं । गोपाळ वाकुली दावितातीं ॥३॥ पुंडलिक नाचे देवमुनि सर्व । भीमातीरीं देव प्रगटले ॥४॥ ज्ञानदेव सोपान विसोबा खेंचर । नरहरी सोनार नाचताती ॥५॥ निवृत्ति मुक्ताई चांगदेव गाढा । हरीचा पवाडा झेलिताती ॥६॥

२४३. **आपुलेनि हातें कवळु समर्पी ।** ब्रह्मार्पण मुखीं ब्रह्मरूपें ॥१॥ सोपान सांवता निवृत्ति निधान । यासि जनार्दन कवळु देतु ॥२॥ ब्रह्मपद हरि बाह्य अभ्यंतरीं । सर्वत्र श्रीहरि दिसे तया ॥३॥ देऊनि हस्तक पुशी पीतांबरें । पुसतसे आदरें यथाविधि ॥४॥ राहीरखुमाइ कासवी तुसार । अमृत पाझर सर्वांघटीं ॥५॥ निवृत्ति खेंचर सोपान सांवता । हरि कवळु देतां तृप्त जाले ॥६॥

२४४. **चांगया लाधलें नामया दिधलें ।** विठया फावलें हरिकृपा ॥१॥ प्रेमाचें पुतळे भीमातीरा आले । जयजयकार केले हरिभक्तीं ॥२॥ वैकुंठ आपण भक्तांमाजि खेळे । पुंडलिक लीळे खेळतुसे ॥३॥ निवृत्ति निवाला आनंदें नाचतु । उन्मनीं भरितु ज्ञानदेव ॥४॥

नामसंकीर्तनमाहात्म्य.

२४५. **न जाणती कळा कुसरी गोपाळा ।** नाम हें मंगळा अच्युताचें ॥१॥ हेंचि मज द्यावें सप्रेम आपुलें । ध्यातुसें पाउलें एवढ्यासाठीं ॥२॥ न मगे नेणे कांहीं याविण आणिक । सप्रेमाची भूक तृष्णा करी ॥३॥ समर्थाचे घरीं कांहीं नाहीं उणें । अखंड प्रेम देणें कृष्णनामीं ॥४॥ इतुकेंचि दातारा पुरवीं माझें कोड । यावीण काबाड भार नेघें ॥५॥ निवृत्ति सप्रेम संजीवनी मूळ । स्मरतां काळवेळ नाहीं नामीं ॥६॥

२४६. **भावभक्ति प्रेम दया शांति क्षमा ।** अखंडित प्रेमा असों द्यावा ॥१॥ सर्वभूतीं भजन करावें सर्वथा । रामनाम कथा आरंभाव्या ॥२॥ आपपर देहीं विचार करावा । हरिनामें दोहावा सर्वारूपीं ॥३॥ निवृत्तीचें जाप्य आतु नाहीं चित्तीं । रामनामें तृप्ती सदा असे ॥४॥

२४७. **जनीं जनार्दन हाचि भावो दृढ ।** अवघेंचि गूढ नारीजना ॥१॥ जडमूढ तरती हरिनाम छंदें । एकानाम पदें वैकुंठ रया ॥२॥ सत्वर उच्चार रामनाम चित्तीं । संसारखंती नाहीं तया ॥३॥ निवृत्ति सत्पद इच्छित सर्वदा । भिन्न भेद कदा नाहीं चित्तीं ॥४॥

२४८. **हरि प्रेम नित्या ज्यासी पैं वसे ।** सर्वघटीं दिसे हरि आम्हां ॥१॥ रामकृष्णमाळा नित्य जप करी । तयासी संसारीं सुख आहे ॥२॥ अंतींचिये वेळे रामनाम जोडी । वैकुंठ परवडी तया नरा ॥३॥ निवृत्ति अखंड हरिध्यान चित्तीं । संसार समाप्ति जाली तया ॥४॥

२४९. **नाम मुखीं सदा तोचि पैं भाग्याचा ।** तयासी यमाचा धाक नाहीं ॥१॥ रामराम हरि सर्वकाळ वसे । तेथेंचि वसे बसे हरी ॥२॥ हरिध्यान वसे अखंड पैं सर्वदा । न पवे तो आपदा इये जनीं ॥३॥ निवृत्ति समता हरिभजन करी। सर्वत्र कामारी ऋद्धिसिद्धी ॥४॥

२५०. **आशा पिपाशा नेघों पैं चित्तीं ।** एका नामें तृप्ति सर्वकाळ ॥१॥ रामराम नाम आम्हांसी अखंड । नेणों पैं पाषांड नानामतें ॥२॥ हरिनाम वाचे सार मंत्र आम्हां । अखंडित प्रेमा वसे चित्तीं ॥३॥ निवृत्ति संचित गयनी पैं सांगे । एका श्रीरंगें जोडी करा ॥४॥

२५१. **ज्याचे मुखीं नाम अमृतसरिता ।** तोचि येकु पुरता घट्ट

जाणा ॥१॥ नामाचेनि बळें कळिकाळ आपणा । ब्रह्मांडा येसणा तोचि होय॥२॥ न पाहे यम काळ तयाकडे अवचिता। नामाची सरिता ज्याचे मुखीं ॥३॥ निवृत्ति नामांमृत उच्चारी रामनाम । नित्यता परब्रह्म याचे घरीं ॥४॥

२५२. नित्य नाम वाचे तोचि एक धन्य । त्याचेचि शुद्ध पुण्य इये जनीं ॥१॥ रामनामांकित नित्य नाम वाचे । दहन पापाचें एका नामें ॥२॥ ऐसा जो नित्यता पढतसे नाम। नाहीं तया सम दुजें कांहीं ॥३॥ निवृत्ति अव्यक्त रामनाम जपे । नित्यता सोहपे रामनाम ॥४॥

२५३. **अखंड जपतु नाममंत्र वाचे** । त्याहूनि दैवाचे कोण भूमीं ॥१॥ अमृतीं राहिला त्यासि कायसें मरण । नित्यता शरण हरिचरणा ॥२॥ नाममंत्रराशि अनंत पुण्य त्यासी । नाहीं पैं भाग्यासी तयाहूनी ॥३॥निवृत्ति ह्मणे सार रामनाम मंत्र । कैचा त्यासि शत्रु जितीं जनीं॥४॥

२५४. **नाम नाहीं वाचे तो नर निर्दैव** । कैसेनी दैव फावेल तया ॥१॥ जपे नाम वाचे रामनाम पाठें । जाशील वैकुंठे हरि म्हणतां ॥२॥ न पाहे पैं दृष्टी कळिकाळ तुज । रामनाम बीज मंत्रसार ॥३॥ निवृत्ति म्हणे नाम जपावें नित्यता। आपणची तत्त्वता होईल हरी ॥४॥

२५५. **नामाचेनि बळें तरिजे संसार** । आणिक विचार करूं नको ॥१॥ नाम जपे वेगीं ह्मणे हरी हरी । प्रपंच बोहरी आपेआप ॥२॥ नित्यता भजन देवद्विज करी। नाम हें उच्चारी रामनाम ॥३॥ निवृत्ति जपतु रामनाम वाचे। दहन पापाचें आपेआप ॥४॥

२५६. **नलगे मंत्रसार न लगति तपें** । रामनाम सोहपें मूळ मंत्र ॥१॥ रामनाम मंत्र जप तूं रे जना । तुटेल यांतना भवमूळ ॥२॥ ज्याचेनि स्मरणें तरली पैं गणिका। वैकुंठ लोका प्राप्त जाली ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे नाम हेंचि सार तप । जपकारें अमूप निरंतर ॥४॥

२५७. **वेगु करीं मना धरावें पैं सार** । नामाचि आचार रामनामें ॥१॥ तरसील रे जना स्मरतां नामावळी । राहसि आढळीं वैकुंठीं रया ॥२॥ सार तेंचि धरी असार तें निवडी । वैकुंठ चढोवढी रामनामें ॥३॥ निवृत्ति म्हणे सिद्ध असतां पैं मंत्रु । रामनामें शत्रु नाशतील ॥४॥

233820

२५८. **नामाचेनि स्मरणें नित्यता पारणें**। तेंवि विठ्ठल नामनाणें पंढरीये ।।१।। विठ्ठल विठ्ठल मंत्र हेंचि निजशास्त्र। विचारितां सर्वत्र दुजें नाहीं ।।२।। नामेंविण मूर्ख नित्य पैं तया दुःख । नामें शुकमुख नित्य सदा ।।३।। निवृत्तीचें जाप्य विठ्ठल नामपाठ। एका नामें पाप कोटि जाय ।।४।।

२५९. **रामनाम नित्य अखंड पैं चित्तीं**। तयाचे पुरती सर्व काम ।।१।। रामराम नामें तुटती संसार। नाहीं त्या येरझार योनिमाळे ।।२।। हरिध्यान आह्मां हाचि मंत्र थोर। न करी विचार अन्यशास्त्रीं ।।३।। निवृत्ति अखंड जपतुसे नाम। हृदयीं सप्रेम मूर्ति त्याची ।।४।।

२६०. **हरिवीण दैवत नाहीं पैं अनुचित्तीं**।अखंड श्रीपति नाम वाचे ।।१।। रामकृष्ण मूर्ती या जपा आवृत्ति। नित्य नामें तृप्ती जाली आम्हां ।।२।। नामांचेनि स्मरणें नित्य पैं सुस्नात। दुजियाची मात नेणों आम्हीं ।।३।। निवृत्ति जपतु अखंड नामावळी। हृदयकमळीं केशीराज ।।४।।

२६१. **परापवाद कानीं परनिंदा ह्मणीं**। ऐकतां निजमौनी कृष्ण जप ।।१।। हरी हरी ह्मणे नायके ते मातु। द्वैत तया आंतु नेघे बापा ।।२।। दुजियाची निंदा अपवाद सदा। वाचेसि गोविंदा जप करी ।।३।। निवृत्ति तत्पर नाइके ते शब्द। नित्यता गोविंद जपतसे ।।४।।

२६२. **परनिंदा ह्मणीं परपीडा जनीं**। नित्यता कीर्तनीं हरि जपे ।।१।। उच्चार पापाचा विभाग ये त्याचा। वेगें हरि वाचा जपे रया ।।२।। दुजिया पिडणें द्वैत तेंचि जाण। अद्वैत ते खूण हरी एकू ।।३।। निवृत्ति तटाक सर्व कृष्ण एक। अद्वैत हे लेख ब्रह्म सत्य ।।४।।

२६३. **मीपण कळलें तूंपण सांडिलें**। कल्पने तोडिलें मुळींहुनी ।।१।। मुळ तें बुगवे फळ तें निमालें। हरि हें घेतलें जीवन हेतु ।।२।। जालों पैं सरता हरिनाम पाठें। नेतसे वैकुंठे गुरुकृपा ।।३।। निवृत्ति गयनी नाम नारायणीं। अखंडता ध्वनी रामनाम ।।४।।

२६४. **कामना कामीकु वासना तार्किकु**। रजतम सात्विकु एकरूपें ।।१।। तें हें कृष्णमय कृष्णनामें बळे। भक्तीभाव निखळे पोखितसे ।।२।। नित्य तें अनित्य आपणाचि सत्य। कार्याकारण कृत्य हरपे जेथें ।।३।। निवृत्तीचें ध्यान धारणा विसर। सर्व रूपें घर वैकुंठ माझें ।।४।।

२६५. **भवसागर सार तरणोपाव सोपा**। कृष्णनामें खेपा हरती जनां

॥१॥रामकृष्ण मंत्र जनांसि उद्धार।आणिक हे साचार मार्ग नाहीं॥२॥ निष्काम कल्पना आधीं साधीं मना। ऐक्य समीरणा हेंचि करीं ॥३॥ निवृत्ति धारणा गुरुचरण खुणा। ब्रह्मांड त्या खुणा गुरुकृपा ॥४॥

२६६. **नलगती धनें असार संपत्ती।** वायांचि गुंफती वासना रया ॥१॥ सार हरिनाम सार हरिनाम। नित्यता सप्रेम जपों आम्हीं ॥२॥ ध्येय ध्यान स्थिर मनाचा सांठा। नामेंचि वैकुंठा भक्त गेले॥३॥ निवृत्ति तत्पर रामनाम चित्तीं। एकानामें तृप्ति सर्वकाळ ॥४॥

२६७. **शांतीचें भजन क्षमेचा कळवळा।** गोपाळ सकळां देहीं नांदे ॥१॥ आचार पवित्र नामाचि पैं पात्र। सांठविलें अक्षर दों अक्षरीं ॥२॥ रूपाचें सगुण निर्गुण दाटलें। नामोंचि आटलें मोहजाळ ॥३॥ निवृत्ति पडळ उडालें तें भान। गयनीनें ज्ञान उपदेशिलें ॥४॥

२६८. **रामनाम मुखीं तो एक संसार।** येन्हवीं अघोर नरक रया ॥१॥ संसार नरक रामनाम सार। तरले पामर पतित देखा ॥२॥ अजामेळा ऐसा तरला पतित। नारायण त्वरित आले तेथें ॥३॥ उघडा मंत्र मार्ग गोविंद स्मरणें। रामनामकीर्तन मोक्षपद॥४॥ निवृत्ति संचीत रामनाम महिमा। अवघीच पौर्णिमा सोळा कळीं ॥५॥

२६९. **शून्य साकार घटीं जीव शीव काष्ठीं।** मीपणासि तुटी एक्या-नामें ॥१॥ तें हें नाम सोपें रामकृष्णमाळ। यासि काळवेळ नाहीं नाहीं ॥२॥ शून्य हेंही ठाये जीव जाये शिवीं। मन हें माधवीं हारपत॥३॥ निवृत्ति निमग्न शून्याकार घट। गुरुनामें मठ तेथें केला ॥४॥

२७०. **रामराम जप समत्वें साधावा।** अहंकार टाकावा अहंबुद्धी ॥१॥ सुटसी रे नामें आपेंआप संभ्रमें। नित्य नाम नेमें जप तूं जाये॥२॥ देवेंविण नाहीं सर्व शास्त्र बोले। हरिरूपीं बोधले तेचि धन्य ॥३॥ सुखावरी सुख निसंगरे आचरे। केशव निर्धारें तुष्ट सदा ॥४॥ नि-वृत्ति ह्मणे होईल अगाध। एकनामें गोविंद तुष्ट सदा ॥५॥

२७१. **प्रल्हाद परीक्षिती ध्रुव बाळ म्हणती।** उपमन्यूची गती क्षीरसागरीं ॥१॥ भक्त हे तरले नामाचेनि बळें। कळिकाळासि खेळे दों अक्षरीं॥२॥ आदि अंबऋषी भक्त निजसखा। दों अक्षरीं लेखा केला तेणें ॥३॥ उद्धव अक्रूर आणि तो विदूर। दों अक्षरीं पार

उतरले ॥४॥ हनुमंत दास रामनामें उदास । कळिकाळासी भाव सांगतसे ॥५॥ द्रौपदी सुभद्रा गोपाळ गोपिका । बळीभद्र सखा दों अक्षरीं ॥६॥ नंद तो वसुदेव उग्रसेन राजा । यादव पैं पैजा दों अक्षरीं ॥७॥ निवृत्ति म्हणे ते अक्षर दोनी राम । जपतां पावे धाम वैकुंठींचें॥८॥

२७२. **पुंडलिक सुख सांगतां अशेख** । दिनकाळ हरिख कोंदाटला ॥१॥ तें रूप सेविती मुनिजन साधु । विठ्ठलनामें कंदु तुटे जनां ॥२॥ नित्यता कीर्तन तुटेल बंधन । आत्माराम घन तुष्टेल जना ॥३॥ विवेक वैराग्य ज्ञानाचें सौभाग्य । नित्यता आरोग्य हरिनामें ॥४॥ पर्वणीचें सार विठ्ठल उच्चार । नित्यता आचार विठ्ठलनामें ॥५॥ निवृत्ति घनवट विठ्ठलनाम पेठ । नित्यता वैकुंठ पंढरीये ॥६॥

२७३. **हरिवीण चित्तीं न धरीं विपरीत** । तरताती पतीत रामनामें ॥१॥ विचारूनी पाहा ग्रंथ हे अवघे । जेथें तेथें सांगे रामनाम ॥२॥ व्यासादिक भले रामनाम पाठीं । नित्यता वैकुंठीं तया घर ॥३॥ शुकादिक मुनि विरक्त संसारीं । रामनाम निर्धारीं उच्चारिलें ॥४॥ चोरटा वाल्मिक रामनामीं रत । तोही एक सरत रामनामीं ॥५॥ निवृत्ति साचार रामनामीं दृढ । अवघेंचि गूढ उगविलें ॥६॥

२७४. **सर्वभूतीं दया शांति पैं निर्धारी** । तो योगी साचार जनीं इये ॥१॥ नलगे मुंडणें काया हे दंडणें । अखंड कीर्तनें स्मरे हरी ॥२॥ शिव जाणे जीवीं क्षरला चैतन्य । हें जीवीं कारुण्य सदाभावी ॥३॥ गगनीं सूर्य तपे अनंत तारा लोपे । एकुचि स्वरूपें आत्मा तैसा ॥४॥ उगवला कळीं उल्हासु कमळीं । तैसा तो मंडळीं चंद्र देखा ॥५॥ निवृत्तिमंडळ अमृत सकळ । घेतलें रसाळ हरिनाम ॥६॥

२७५. **गगनीचि तारा वायो-वसे सैरा** । गगन गाभारा स्थिर होय ॥१॥ अवचित गगनीं वर्षे पैं संपूर्ण । आपणचि पतन तारा पावे ॥२॥ निवृत्ति तारा त्यापरी विचारा । रामनाम खरा तरावया ॥३॥

२७६. **द्वैताची वाढी अद्वैत सुरवाडी** । नामाची परवडी आह्मां घरीं ॥१॥ नाम थोर आम्हां जपूं पैं साचार । विठ्ठल विचार हृदया माजी ॥२॥ निवृत्ति स्वानंदें विठ्ठलीं आनंद । नित्य परमानंद हृदयामाजी ॥३॥

२७७. अचेत आत्मा चेतविला साचा । प्रबोध नामाचा रामनामीं ॥१॥ हें सुख साचार निरंतर सर्वी । एकतत्त्वीं भावीं आचरण ॥२॥ निवृत्ति ह्मणे आत्मा हाचि पैं विठ्ठल । नाहीं बहुसाल कर्मकांड ॥३॥

२७८. रूप ध्यावो ध्यानीं आईकों पैं कीर्तनीं । पारणें श्रवणीं नयनाचिये ॥१॥ हृदयीं विठ्ठलु ध्याता निरंतरु । वैकुंठ साचारु प्राणियांसी ॥२॥ अनंत जन्माचें प्रायश्चित्त हरी । विठ्ठल साजिरी ब्रीदावळी ॥३॥ निवृत्ति साधन रूप ध्यान ध्यानीं । मनाची उन्मनि हरिचरणीं ॥४॥

२७९. ध्यान धरा हरीं विश्रांति नामाची । विठ्ठलीं साची मनोवृत्ति ॥१॥ ध्यानेंविण मन विश्रांतिविण स्थान । सूर्येंविण गगन शून्य दिसे ॥२॥ नलगे साकार विठ्ठल मनोवृत्ति । प्रपंच समाप्ति ती अक्षरीं ॥३॥ निवृत्ति समता विठ्ठल किर्तन । करितां अनुदिन मनमेळे ॥४॥

२८०. हरिवीण भावो तो वायांचि संदेहो । हरिदेवा देवो आहे सत्य ॥१॥ हरिवीण वाचे ऐसें जया साचे । नाहीं त्या यमाचे मोहोजाळ ॥२॥ हरिवीण सार नाहीं पैं निर्धार । हरिवीण पार न पविजे ॥३॥ निवृत्ति श्रीहरि चिंतिता निरंतरी । हरि एकु अंतरीं सर्वी नांदे ॥४॥

२८१. नाममंत्रसार नित्य निरंतर । येणेंचि संसार तरे जाणा ॥१॥ एकेविण दुजें नाहीं नाहीं सहजें । नाम मुखें भोजे घेईजेसु ॥२॥ निवृत्ति ह्मणे पारु विठ्ठलीं उच्चारु । तयाचा संसारु मोक्षरूप ॥३॥

२८२. मोक्षाचेनि देठें मोहपाशा गिळी । कैसेनि गोपाळीं सत्ता होय ॥१॥ मोहाचें मोहन चिंतिता श्रीहरि । बाहिजु भीतरीं अवघा होय ॥२॥ दिनानिशीं नाम जपतां श्रीहरीचें । मग या मोहाचें मोहन नाहीं ॥३॥ निवृत्ति आगम मोहन साधन । सर्व नारायण एकातत्त्वें ॥४॥

२८३. प्रवृत्ति निवृत्ति या दोन्ही सहज । जनीं वनीं काज करूनी असती ॥१॥ नारायणनाम जपतांचि दोन्ही । एकतत्त्वींकरणीं सांगिजे गुज ॥२॥ आशेचे विलास गुंफोनि महिमा । तत्त्वीं तत्त्व सीमा निजज्ञानें ॥३॥ निवृत्ति तत्त्वता मनाचें मोहन । नित्य समाधान रामनामें

२८४. सम सुखाचें विषम मोहाचें । द्वैत पापाचें घेसी क्षणीं ॥१॥

समसेज बाज सर्वत्तरे भोगी । एकरूप जगीं हरी नांदे ॥२॥ स्वरूप सु-लभु हरि माझा लाठा । नामेंचि वैकुंठा नेतु असे ॥३॥ निवृत्ति दिवटा सर्वकाळ जपे । वैकुंठ सोपें एक्यानामें ॥४॥

२८५. **नामामृत पिक हेंचि घेई सुख** । नलगती शोक जन्म-मृत्यूचे ॥१॥ रामनामकथा साधि का परमार्था । पावसील पैं हिता नाम घेतां ॥२॥ विश्व हें पैं अंध मायेचें विशद । नेणे अर्थभेद तरुणोपाय ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे रूप तें प्रकाशलें दीप । पंढरिसमीप भीमातीरीं ॥४॥

२८६. **हरिवीण भाव तो सर्वचि व्यर्थ** । हरि हा समर्थ भाव थोर ॥१॥ रामकृष्णनाम हाचि थोर उच्चार । भावा भाव सार एका नामें ॥२॥ नित्य नाम घोष उच्चारितां वाचे । यम काळ साचे वंदी तया ॥३॥ निवृत्ति स्मरस्तु रामनाम भाव । सर्व एक देव चाड आम्हां ॥४॥

२८७. **मन गेलें देवीं ध्यान गेलें रूपीं** । राहिलें स्वरूपीं तल्लीन देखा ॥१॥ सुखदुःख नाहीं सुखदुःख नाहीं । नाम मात्र पाहीं हरी बोळे ॥२॥ एकतत्त्व सार रामनाम सुख । नलगे ते भूक प्रपंचाची ॥३॥ नि-वृत्ति सत्वर उच्चारण नाम । वैकुंठधाम तया देहीं ॥४॥

२८८. **एक तत्व हरि असे पैं सर्वत्र** । ऐसें सर्व शास्त्र बोलियेलें ॥१॥ हरिनामें उद्धरे हरिनामें उद्धरे । वेगीं हरित्वरें उच्चारी जो ॥२॥ जपतां पैं नाम यम काळ कांपे । हरी हरी सोपें जपिजेसु ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे हरि नामपाठ जपा । जन्मांतर खेपा अंतरती ॥४॥

२८९. **जपतां कुंटिणी उतरे विमान** । नाम नारायण आलें मुखा ॥१॥ नारायण नाम तारक आह्मां । नेणों पैं महिमा अन्य तत्त्वीं ॥२॥ तारिले पतीत नारायण नामें । उद्धरिलें प्रेमें हरिभक्त ॥३॥ नि-वृत्ति उच्चार नारायणनाम । दिननिशीं प्रेम हरी हरी ॥४॥

२९०. **उपरति मनाची साधन विदेही** । तारिजेल बाही रामनामें ॥१॥ हरिवांण सुटिजे ऐसें नाहीं बोलिलें । सर्वही शोधिलें शास्त्र आम्हीं ॥२॥ द्वैताची हे वाढी प्रपंचाच्या घरीं । अद्वैत कामारी भोगिजेसु ॥३॥ निवृत्तीचें सार हरी हरी निर्मळ । साधन केवळ हरिपाठें ॥४॥

२९१. **एकेवीण दुजें नाही पैं सृष्टी** । हें ध्यान किरिटी दिधलें हरी ॥१॥ नित्यता श्रीहरी जनीं पैं भरला । द्वैताचा अबोला तया

घरीं ॥२॥ हरीविणें देवो नाहीं नाहीं जनीं । अखंड पर्वणी हरि जपतां ॥३॥ निवृत्ति साकार हरिनाम पाठ । नित्यता पैं वाट हरिपाठें ॥४॥

२९२. **हरिमार्ग सार येणेंचि तरिजे** । येऱ्हवीं उमजे संसार रया ॥१॥ जपतां श्रीहरी मोक्ष नांदे नित्य । तरले पैं सत्य हरिनामें ॥२॥ काय हें ओखद रामनाम अमृत । हरिनामें तृप्त करी रया ॥३॥ निवृत्ति साचार हरिनाम जपतु । नित्य हृदयांतु हरी हरी ॥४॥

२९३. **संसार सुफळ हरिनाम उच्चारितां** । येऱ्हवीं मरतां अधोगति ॥१॥ संसार असारु श्रीपति साचारु । नामेंवीण पारु न पविजे ॥२॥ हरिहरि ह्मणतां उतरले पार । दुर्धर संसार तरले रया ॥३॥ निवृत्तीचा जप हरी हा उच्चार । संसारसागर तारक हरी ॥४॥

२९४. **राम नाम वाचे तोचि एक धन्य** । त्याचेंचि शुद्ध पुण्य इये जनीं ॥१॥ रामनामांकित नित्य मंत्र ज्याचे । दहन पापाचें एका नामें ॥२॥ ऐसा जो नित्यता पढतसे नाम । नाहीं तया सम दुजें कांहीं ॥३॥ निवृत्ति अव्यक्त रामनाम जपे । नित्यता सोहपें रामनाम ॥४॥

२९५. **सर्वरूपें हरी ऐसें मन करी**। वासना प्रहरी नामपाठें ॥१॥ रामकृष्ण वाड सर्व हें वैकुंट । दिसेल प्रकट निजरूपें ॥२॥ व्रत तप तीर्थ नाम हें अनंत । माजि सामवत आत्मनाथीं ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे तें नाम नामनुदे जप । फळले संकल्प रामनामें ॥४॥

२९६. **विश्वीं हा विश्वात्मा क्षरला असे आत्मा** । अहं बोध रामा दूर करी ॥१॥ भाव धरी जनीं विचरे जनार्दनीं । हरिनाम कीर्तनीं सुख भोगी ॥२॥ येथुनि हें सर्व आकारले भाव । रोहिणीची माव ऐसी आहे ॥३॥ निवृत्ती सागर सेवी पांडुरंग । रंगे हा श्रीरंग सर्व रंगें ॥४॥

संतमहिमा.

२९७. **शांति क्षमा दया सर्वभावें करुणा** । तोचि नारायणा आवडे दासु ॥१॥ तोचि एक साधु बोलिजे पैं जनीं । निरंतर ध्यानीं कृष्णमूर्ति ॥२॥ जीवशिव एक सर्वत्र चैतन्य । ऐसें जया कारुण्य तोचि धन्य ॥३॥ तोचि एक भक्तु हरिहरि ह्मणे । नित्य नारायणें

तारिजे त्यासी ॥४॥ येउनी जनीं सदा पैं तो विदेही। तारकु सबाहीं सप्रेमळु ॥५॥ निवृत्ति सांगतु भक्तीचा महिमा। करी शांति क्षमा तो विरळा असे ॥६॥

२९८. **हरिदास संगें हरिरूप खेळे**। ब्रह्मादिक सोहळे भोगिताती ॥१॥ संत मुनिदेव सनकादिक सर्व। तींहीं मनोभाव अर्पियेला ॥२॥ पुंडरिकफळ वोळलें सफळ। शंकर सोज्वळ प्रेमें डुले ॥३॥ निवृत्ति लोळत चरणरजीं लाठा। माजि त्या वैकुंठा आत्मलिंगीं ॥४॥

२९९. **सोपान संवगडा स्वानंद ज्ञानदेव**। मुक्ताईचा भाव विठ्ठलराज ॥१॥ दिंडी टाळघोळ गाती विठ्ठलनाम। खेचरासी प्रेम विठ्ठलाचें ॥२॥ नरहरि विठा नारा ते गोणाई। प्रेमभरित डोहीं वोसंडती ॥३॥ निवृत्ति प्रगट ज्ञानदेवा सांगे। पुंडलिकसंगें हरी खेळे ॥४॥

३००. **वोळलें दुभतें सर्वांसि पुरतें**। प्रेमाचें भरतें वैष्णवांसी ॥१॥ लोळती चरणीं वैष्णव गोमटे। पुंडलिकपेठे हरी आला ॥२॥ सोपान खेचर ज्ञानदेव लाठा। देताती वैकुंठा क्षेम सदा ॥३॥ निवृत्तीनें हृदयीं पूजिलें तें रूप। प्रत्यक्ष स्वरूप विठ्ठलराज ॥४॥

३०१. **धन्य हा खेचर धन्य हा सोपान**। भक्तीचें जीवन जनक हेतु ॥१॥ धन्य याचें कूळ पवित्र कुशळ। नित्य या गोपाळ जवळीं असे ॥२॥ याचेनि स्मरणें नाशती दारुणें। कैवल्य पावणें ब्रह्मामाजि ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे परब्रह्म हें साकार। तेथील अंकूर उमटले ॥४॥

३०२. **कमळाच्या स्कंधीं गुणी गुढारलें**। वरी आकारलें फूल तया ॥१॥ सुमनाचेनि वासें भ्रमर भुलले। मार्ग पैं विसरले इंद्रियांचा ॥२॥ तैसेहे संत विठ्ठलीं तृप्त। नित्य पैं निवांत हरिचरणीं ॥३॥ नाठवे हे दिन नाठवे निशीं। अखंड आह्मांसि हरिराजा ॥४॥ तल्लिन प्रेमाचे कल्लोळ अमृतांचे। डिंगर हरीचे राजहंस ॥५॥ टाहो करूं घोरु विठ्ठल कीर्तनें। मनाच्या सुमनें हरी पुजूं ॥६॥ निवृत्ति निवांत तल्लीन पैं जाला। प्रपंच अबोला हरिसंगें ॥७॥

३०३. **गयनि गहिवरु कृपेचा उद्गारु**। वरुषला उदारु अमृतमय ॥१॥ तोचि ओघ साचा मुक्ताईसी लाठा। चालिलों वैकुंठा समारंभें ॥२॥ कुंचे गरुडटके टाळ श्रुति हरी। चालिले गजरीं हरिसंगें ॥३॥ निवृत्ति वैष्णव सोपान खेचर। करिताती गजर हरिनामाचा ॥४॥

उपदेश.

जन व मुमुक्षु यांस उपदेश.

३०४. **देहाच्या दीपकीं एकी वस्तु चोख**। असोनियां शोक कां करितोसी ॥१॥ देहभरी आत्मा नांदे निरंतर। असतां हा विचार कां धांवतोसी ॥२॥ तुझें तूं पाहीं आहे तें घेई। एकरूप होई गुरुखुणें ॥३॥ निवृत्तीचें सार हरिरूप सदा । नित्य परमानंदा रातलासे ॥४॥

३०५. **समता धरा आधीं टाका द्वैतबुद्धी**। आपेआप शुद्धि गोविंदीं रया ॥१॥ शम नांदे हरि विषम अघोरीं। निवृत्ति चराचरीं सांमतुसे ॥२॥ शमशेजबाज शम केशिराज। शमेतुष्टे भोज आत्मराज ॥३॥ निवृत्तीचें धन अखंड परिपूर्ण। आपणाचि नारायण तुष्टे सदा ॥४॥

३०६. **देहीं देव आहे हें बोलती वेद**। परि वासनेचें भेद न दवडिती ॥१॥ वासना पैं चोख तेथेंचि वैकुंठ। भावेंचि प्रगट होये जनां ॥२॥ नलगती सायास करणें उपवास। नाममात्रें पाश तुटे जनां ॥३॥ निवृत्ति पहातु देहामाजि प्रांतु। देवोची दिसतु सर्वांघटीं ॥४॥

३०७. **सर्व हरि दिसे जनींवनीं वसे**। भव दृश्य भासे भक्तजनां ॥१॥ ऐसें कांहीं करा सहज तें आचरा। जन्मभरोवरा पडों नका ॥२॥ भावना श्रीधर भाविक हरिहर। भजनीं श्रीवर सर्व तुष्टे ॥३॥ निवृत्ति निधान आत्मा हाचि जीवन। भवयुक्त धन भावें पावे ॥४॥

३०८. **परासी परते परनिंदा नको**। सर्व विष्णु एको हेंचि ब्रह्म ॥१॥ यातें पैं निंदितां न पवसी अच्युता। हरिहरि ह्मणतां उद्धरसी ॥२॥ जन ब्रह्म हरि यातें ह्मणें निंदितां। ब्रह्मसायोज्यता न पविजे ॥३॥ निवृत्ति तत्पर सर्व लेखी आप। वासना संकल्प रामकृष्ण ॥४॥

३०९. **दुजियाची निंदा दुजेपण सदा**। द्वैत तें गोविंदा नावडे रया ॥१॥ दुजेपणा भिन्न सर्व जनार्दन। ब्रह्म सनातन पावसी रया ॥२॥ वाया द्वैतभाव दुजिया छळणें। ब्रह्म हें येसणें ठाव नेदी ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे तो नर येथें गुंफला। द्वैताचा गोविला योनिमाळे ॥४॥

३१०. **अपशब्द कानीं पडतांचि द्वैत**। नाम हें अच्युत नये रया ॥१॥ परनिंदा पीडा करितांचि मूढा। पडिलासि वेढा योनिमाळें ॥२॥

आपस्तुति नको आपपर एको । विष्णुपणें लोपो भान तुझें ॥३॥ निवृत्ति सत्वर द्वैत हें निरसी । अद्वैत समरसीं दिधला असे ॥४॥

३११. **आपपर शून्य आपीं करी लीन** । आपपर जाण हरी असे ॥१॥ करितां उपाधि द्वैत तें उपजे । तया अधोक्षजें नुद्धरिजे ॥२॥ दुजिया सौजन्य दुजेपण सांडी । अद्वैत पैं मांडी सुखगोष्टी ॥३॥ निवृत्ति साकार परासि अद्वैत । परे परमांमृत गोपवेषें ॥४॥

३१२. **वासनेचें द्वैत सांडुनि परतें** । अद्वैता अरुतें भोगी हरी॥१॥ दुजियाची सृष्टि नाहीं नाहीं भिन्न । सर्व नारायण बिंबलासे ॥२॥ आत्मरूपें जन मानी कारे मूढा । होसी माजिवडा ब्रह्मामाजि ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे द्वैत सांडी सांडीं कथा । अद्वैत अच्युता नित्य सेवीं ॥४॥

३१३. **पितृ मातृ निंदिता द्वैत हेंचि खोटें** । अर्चन गोमटें एको विष्णु ॥१॥ निंदिता पितरांसि नपवे हृषीकेशी । योनीचे माळेसि गुंफसील ॥२॥ वित्त शाठ्य करी प्रपंचाचरण । पितृ जनार्दन न पावसी ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे नरु द्वैताचा पामरु । अद्वैतीं सुरवरु नाहीं रया ॥४॥

३१४. **कल्पना मासोळी भवजाळ जळीं** । पाशाचिये जाळीं गुंतताहे ॥१॥ मायाजाळ गोंवी भवसिंधु दावी । मन हें माधवीं गोंवी जनां ॥२॥ विषयाचें पोखणें पाहातां तेथ शून्य । ह्मणी हें तूं मन जाऊं देसी ॥३॥ निवृत्ति साधन मन हें आवर । गुरुचरणीं स्थिर बिढार धरी ४

३१५. **भवार्णव हेतु काय सांगो मातु** । कल्पना हे तंतु छेदीयेला ॥१॥ नाहीं आह्मां ठावो नाहीं आह्मां गांवो । वासना संदेहो बुडलासे ॥२॥ मनाचें सुमन हरिचरण स्थान । जन जनार्दन यया हेतु॥३॥ निवृत्ति निरोपण ब्रह्म हें साधन । गुरुकृपा खूण हिता आली॥४॥

३१६. **आगम निगम सर्व सर्वोत्तम** । दिनदिशीं राम सेवीतसे ॥१॥ आत्मा गोड हरि आह्मां चाड धरी । अरिते संहारी आह्मांमाजी ॥२॥ नेघो हरिविण दुजें तेथें भिन्न । सांगितली खूण गुरुराजें ॥३॥ निवृत्ति गयानि प्रसाद उन्मनी । निरंतर ध्यानीं रामनाम ॥४॥

३१७. **कल्पना काजळी कल्पिलें कवळी** । कैसेनि जवळी देवो होय ॥१॥ टाकीं हे कल्पना दुरित वासना । अद्वैत नारायणा भजकारे ॥२॥ मोहाच्या जीवनीं नको करूं पर्वणी । चिंती कां आसनीं

नारायण ॥३॥ निवृत्ति अरुवारु कृष्णनाम पैं सारु । कल्पना साचारु हरी जाला ॥४॥

३१८. **भाग्येविण नसे जनां भाव वसे** । तेथें सर्व दिसे हरि माये ॥१॥ फळलें अमूप कृष्णनाम तप । उच्चारितो खेप हरे जना ॥२॥ नंद ते यशोदा देवकी मुकुंदा । वसुदेव सदा भाग्यनिधी ॥३॥ निवृत्ति संपूर्ण गुरुमुखें खुण । भाग्येंविण जाण नये मुखा ॥४॥

३१९. **निःसंदेह हरि भावयुक्त करी** । भजन निर्धारी सत्वशीळ ॥१॥ रज तम खंडी वासना हे मुंडी । चित्त हें अखंडी हरिपंथी ॥२॥ साधन हरिपंथु हाचि निज हेतु । गुरु मुखें मातु ऐशी असे ॥३॥ निवृत्तीचें धन हरि आत्मा जाण । हरि हाचि पूर्ण जनकु रया ॥४॥

३२०. **सुखदुःख कांहीं भजनप्रवाहीं** । मायामोह पाही हरि रया ॥१॥ हरिरूपीं सुख हरिरूपीं दुःख । हरिरूप शोक आत्मा माझा ॥२॥ साकार निराकार सर्व हा आचार । हरिरूप सार भजनभाव ॥३॥ निवृत्तीचें ज्ञान हरिरूप ध्यान । मनाचें उन्मन हरिरूपीं ॥४॥

३२१. **पितृपिता हरि पूर्वज पुरातनु** । नाम नारायणु पांडुरंग ॥१॥ तो ध्यायिजे जनां अद्वैत वासना । द्वैताची भावना दुरी करी ॥२॥ वेदार्थाचा अर्थ पहातां समर्थ । तोचि हा भरींत कृष्णराजु ॥३॥ निवृत्तीचा जपु गयनी समीप । सर्व कृष्णरूप गुरु माझा ॥४॥

३२२. **द्वेषितां अच्युता द्वेषता पूर्णता** । नपवे अनंता भाव त्याचा ॥१॥ भावेंशील काज भावें अधोक्षज । भावें सकळ काज सफळ होय ॥२॥ भाविक भजन भाविक पूजन । तेथें जनार्दन तुष्टतसे ॥३॥ निवृत्ति करुणा भाव नारायणा । सर्व जनार्दना अर्पियेलें ॥४॥

३२३. **पितृगोत माता भजन स्वभावता** । जन्मोनि अनंता प्रिय होसी ॥१॥ तोचि भजनपंथ सुगम समर्थ । नित्यता अनंत तृप्त असे ॥२॥ पितृमाता विष्णु एक भाव प्रश्नु । दिननिशीं कृष्णु न विसंबे रया ॥३॥ निवृत्ति सादर कृष्ण परात्पर । माता पिता सार आह्मां होये ॥४॥

३२४. **कैवल्य देही आत्मा असोनि हिंडसीं** । गर्भवासा येशी नाना जन्मीं ॥१॥ मन करीं एकट आत्मा करीं सुभट । आपेंआप वैकुंठ एकातत्रें ॥२॥ या रूपें चिंतितां आत्मरूपें पाहतां । तत्त्वींतत्त्व समता

मिळोनि जाये ॥३॥ निवृत्ति सधर एकतत्वीं विचार। मन मार्ग साचार हारपला ॥४॥

३२५. **क्षेमाचा विस्तार क्षेत्रज्ञ वृत्ति** । अवघीं हे क्षिती एकरूपें ॥१॥ शांति दया पैसे क्षमा जया रूप । अवघेंचि स्वरूप आत्माराम ॥२॥ निंदा द्वेष चेष्टा या अभिमान भाजा । सांडुनियां भजा केशवासी ॥३॥ निवृत्ति तिष्ठतु एकरूप चित्त । अवघींच समस्त गिळियेलीं ॥४॥

३२६. **तिमिर पडलें प्रपंच भासे** । झाकोळला दिसे आत्मनाथ ॥१॥ हरिवीण दुजें चिंतितां निभ्रांत । अवघेंचि दिसत मायाभ्रम ॥२॥ सांडूनि तिमिर सर्व नारायण । हेंचि पारायण नित्य करीं ॥३॥ निवृत्ति सज्जन अवघा आत्माराज । एकतत्वबीज जपा लाहो ॥४॥

३२७. **दिसे वरिवरि नाम अवघें वैकुंठधाम** । जपतो शिव वर्म रामनाम ॥१॥ तें रूप समरस गोकुळीं हृषीकेश । नंदाघरीं गोपवेषें हरि खेळे ॥२॥ समाधिधनधाम वैकुंठ हरिसम । योगियां पूर्ण काम हृदयीं सदा ३ निवृत्तीनें कथिलें गुरुगयनी प्रसादें सकळ हा गोविंद आत्माराम ४

३२८. **भक्तिज्ञान वैराग्य तिहींचें शोधन** । जनीं जनार्दन हेंचि खरें ॥१॥ भक्तीविण देव नपवे सावेव । रोहिणीची माव तैसा दिसे ॥२॥ वैराग्यें तापलें ब्रह्मांड देखिलें । वासनें मुंडिलें निःसंदेहें ॥३॥ निवृत्ति ज्ञानार्क विज्ञान सम्यक । भावशीळ देख जनीं इये ॥४॥

३२९. **लटिका संसार वाढविसी व्यर्थ** । विषयाचा स्वार्थ ह्मणें करीं ॥१॥ नको शिणों दुःखें कां भरसि शोकें । एकतत्त्वें एकें मना लावीं ॥२॥ लावीं उन्मनी टाळी टाळिसी नेई बाळी । अखंड वनमाळी हृदयघटीं ॥३॥ निवृत्ति चपळ राहिला अचळ । नाहीं काळ वेळ भजतां हरी ॥४॥

३३०. **गगनीं अभ्र चाले चंद्र असे निश्चळ** । पृथ्वीतळीं बाळ चाले ह्मणे ॥१॥ भ्रमाचें भुलीव आलेंसे पडळ । प्रत्यक्ष केवळ डोळियांसी ॥२॥ असें तें न दिसे नसे तें अभासे । विषयांच्या विषें घारलेंसे ॥३॥ निवृति कवळ भ्रमाचा सांडिला । अखंड ध्यायिला हृषीकेश ॥४॥

३३१. **मोक्षमुक्ती चारी एकतत्त्व हरी** । बाहिजुभीतरीं हरि करी ॥१॥ तराल स्वभावें एकाएक देवें । एक हरी भावें ऐसा कीजे ॥२॥

टाका हें पैं द्वैत अद्वैत सिद्धांत । मोक्ष मार्ग हेत एकातत्त्वें ॥३॥ निवृत्तीचा मार्ग एक रूपें सांग । नाहीं पैं पांग कल्पनेचा ॥४॥

३३२. **गगनींचा ईश गगनीं समरसे** । अवचिता काळपाश टाकी-तुसे ॥१॥ न लोटे पैं निशी कैंचा अहर्निशी । काळाचे कवेसि जनु आहे ॥२॥ निवृत्ति ह्मणे जन नेणतां पतन । हरिचरणीं मन स्थिर राहे ॥३॥

३३३. **देवेवीण ठावो नाहीं रये मही** । आत्मप्रकाश पाहीं बिंबलासे ॥१॥ वासना संगु करिते पांगु । जिवशिव भंगु कल्पनेचा ॥२॥ सर्व जीवशिव हाचि धरा भाव । हारपला सर्व हरी रूपीं ॥३॥ निवृत्ति तारक हरिरूप एक । हाचि एक विवेक एकतत्त्वीं ॥४॥

३३४. **ज्ञानाचिया गोष्टी सांगतो चावटी** । भाव नाहीं पोटीं ते काय करूं ॥१॥ भावबळें देव भावबळें देव । भक्तीचा स्वभाव ऐसा असे ॥२॥ जनां उपदेशी जनीं हृषिकेशी । आपण भक्तीसी दुऱ्हावितु ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे भक्तिभाव हा सफळ । तेथें अद्वैत कृपाळ बिंबलेंसे ॥४॥

३३५. **मी माझें रोकडें केलें फाडोवाडें** । ब्रह्मांडा एवढें ढिसाळ थोर ॥१॥ मी माझें टवाळ अवघाचि गोपाळ । मी तूं हें सोज्वळ ब्रह्मरूप ॥२॥ मीपण उतरे तूंपणत्व नुरे । वेगीं विठ्ठल धुरे शरण जावें ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे मीतूंपणें सगळा । तुजमाजि गोपाळा रहिवासु ॥४॥

३३६. **समता वर्तावी अहंता खंडावी** । तेणेंचि पदवी मोक्ष-मार्ग ॥१॥ क्षमा धरीं चित्तीं अखंड श्रीपति । एक तत्त्व चित्तीं ध्याईजेसु ॥२॥ नाम हाचि मंत्र नित्य नाम सार । दुसरा विचार घेऊं नको ॥३॥ अन्य शास्त्रें भजतां नाहीं पैं मुक्तता । हरिनाम गातां मुक्ति रोकडी ॥४॥ नित्य सुख घ्यावें नामचि अनुभवावें । तरिच सुख पावावें इहींलोकीं ॥५॥ निवृत्ति भजन नित्य अनुष्ठान । एक-रूपध्यान मनीं ध्यातु सदा ॥६॥

३३७. **क्षमा सम नेम हाचि परिपूर्ण** । राम होई तूं निष्काम निःसंदेह ॥१॥ तूंचिरे साकार होसील पूर्णता । निर्गुणी समता नाहीं जैसी ॥२॥ व्योमामाजीं अभ्र जातसे सरळ । त्यासी अळुमाळ दृश्य नव्हे ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे नव्हे हें तैसें चोख । अंतरबाह्य वेष आत्मरूपें ॥४॥

३३८. **दीपाची कळिका दीपींचि सामावे** । तैसा जिवशिव

वोळखीवोजी ॥१॥ दीप आहे देहीं तयाचे हे प्रकाश । त्याचेनि सावकाश हरी भजे रया ॥२॥ न मिळे आयुष्य न मिळे घटिका । देह क्षण एका जाईल रया ॥३॥ निवृत्तीचा दीप दीपाचिये मुसे । आटोनि सौरसें एक जाला ॥४॥

३३९. **भेदूनि ब्रह्मांड आणियेली कळा** । नित्यता सोहळा हरि-प्रेमें ॥१॥ हरि धरा चित्तीं मन मारा मुक्ती । प्रपंचसमाप्ति हरिपाठें ॥२॥ विश्रांतिशीं स्थान आसनीं शयनीं । हरिध्यानपर्वणी पुरे आह्मां ॥३॥ निवृत्तिसागर हरिरूप नित्य । सेविला तो सत्य दो अक्षरीं ॥४॥

३४०. **जाणिवेचेनि पैसे वासना हे हिंडे** । आनान ब्रह्मांडें शो-धिताहे ॥१॥ तैसें नको जनां निरंतर वासना । वैकुंठ भजना करी जो रया ॥२॥ जाणीवनेणीव अवघा श्रीअनंत । नेणोनि उचित हरि भज ॥३॥ निवृत्तीचे तट भजन अविनाश । भजनेंचि पाश तुटे रया ॥४॥

३४१. **संसार भ्रमें भ्रमले हे जीव** । नेणती हे माव रोहिणीची ॥१॥ जाईल हा देह सरेल आयुष्य । आपेंआप भविष्य उभें राहे ॥२॥ वेगु करा आधीं रामनाम चिंतना । जंव नाहीं पाहुणा काळ आला ॥३॥ सर्वत्र श्रीराम ऐसा करा वाचे । सुटतील मोहाचे मोह-पाश ॥४॥ तिमिरपडळ निमाली पैं दृष्टी । प्रपंच हे सृष्टि दिसतुसे ॥५॥ निवृत्तीचें सार रामकृष्णनाम । वैकुंठ परम सर्वकाळ ॥६॥

३४२. **आकारी दिसे निराकारी वसे** । तोचि हृदयीं दिसे अरे जना ॥१॥ नाहीं तो आहे न दिसे ना पाहे । अवघा होउनि राहे तन्मयता ॥२॥ स्वरूप उखर मनोमन सार । एकतत्त्व निर्धार हरी नांदे ॥३॥ नि-वृत्तीची खूण अवघेंचि होणें । एका नारायणें भरलें दिसे ॥४॥

३४३. **परंपरा भक्त उद्धरिले प्रेमें** । सांडिलें दुर्गमें संसारिके ॥१॥ नसतें भवभय होतें जें मानसीं । स्मरतां नाम त्यासी नाहीं केलें ॥२॥ पाहतां तुझें नाम रूप दृश्य नोहे । तो भक्तालागीं होय कृष्णठसा ॥३॥ निवृत्तीचें नाम रूप निराकार । कृष्ण हा साचार गयनी कृपा ॥४॥

३४४. **एकरूपें दिसे भेदरूप भासे** । ज्ञानियासी कैसें एकतत्व ॥१॥ तत्त्वता श्रीहरी एक असे सर्व । सांडूनी देहभाव पूर्ण पाहा ॥२॥ देवेंविण कोठें रितें नाहीं सर्वथा । संपूर्ण पुरतां हरी आहे ॥३॥ निवृ-त्तीची खूण एकतत्वरूपें । पाहातां सोहपें गुरुखुणें ॥४॥

ज्ञान.

३४५. **उन्मनी अवस्था लागली निशाणी** । तन्मयता ध्यानीं मुनीजनां ॥१॥ मन तेथें नाहीं पहासीरे कांहीं । सर्व हरी डोहीं बुडी देका ॥२॥ मनाची कल्पना देहाची भावना । शून्य ते वासना हरिमाजी ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे सर्व हरिपिक पिकलें । ज्ञानासी लाधलें गुरुकृपा ॥४॥

३४६. **सनकसनंदन भक्त अंतरंग** । हरिरूपें सांग पूर्ण झाले ॥१॥ तेथील उद्बोध उद्गार पारुषे । सर्व हाची दिसे हरी आम्हां ॥२॥ बुद्धिबोध नाहीं क्षमारूप सर्व । तेथें देहभाव अर्पियेला ॥ ३ ॥ निवृत्ति निःसंग सुलभ श्रीरंग । टाकिला उद्वेग कल्पनेचा ॥४॥

३४७. **ध्येय ध्यांता ध्यान ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान** । दृश्य द्रष्टा भान हारपती॥१॥ पूज्यते पूजक पूजन स्वभाव । अंतीं ब्रह्ममेव ब्रह्मामाजी॥२॥ तेची हे धारणा तर्क सर्व पूर्णा । विवेकही खुणा सहज स्थिती ॥३॥ निवृत्ति धारणा ब्रह्म सनातना । नित्य नारायणा चिंतितुसे ॥४॥

३४८. **श्रुतिशास्त्र वेद यांसि नाहीं भेद** । भेदवादी द्वंद्व वेगळा पडे ॥१॥ वेगळे भाविता वेगळाची होये । ब्रह्मासि न साहे तेथींचा मळु ॥२॥ माळेसीं वेगविला राहाटी गोंविला । तो कैसा सुटला बोलों आह्मीं ॥३॥ निवृत्ति साधन न करा हा विश्वास । गुरुविण पाश न तुटती ॥४॥

३४९. **सर्व हरि ब्रह्म वेदादिकमतीं** । श्रुतीही बोलती तेणें पंथें ॥१॥ ब्रह्मामाजि जयो ब्रह्मांड उदयो । ब्रह्म हें स्वयमेवो आत्माराम ॥२॥ शास्त्रें समवाय उपनिषदें गाती । चैतन्याची सृष्टी ब्रह्ममय ॥३॥ निवृत्ति निरोपण सर्व नारायण। हरिविण दिन रिता नाहीं ॥४॥

३५०. **भक्तीचें महिमान भक्तांसि फळलें** । दीनकाळ केलें ब्रह्मार्पण॥१॥ ब्रह्मार्पणें राम संतोषरूप जाला । ब्रह्मरूप केला आपण ऐसा ॥२॥ सर्वब्रह्म राम वेदादिक शब्द । आपण गोविंद सर्वांघटीं ॥३॥ निवृत्तीनें ब्रह्म देखिलें परिपूर्ण । माजि सनातन ब्रह्मसुखें ॥४॥

३५१. **विनट विठ्ठला प्रकृति अबोला** । सतत संचला नेणो हरी ॥१॥ मोहें वेटाळला पाहे चहूंकडे । प्रपंच गडबडे लोळतुसे ॥२॥ निवृत्तिदेवीं प्रपंचु पैं सोडिला । प्रकृति अबोला ब्रह्मडोहीं ॥३॥

३५२. **तंत आणि वितंत त्यामाजि मथित।** नाद उमटत स्वानंदाचा ॥१॥ सोहं बीजतत्व गुरुनाम मंत्र । ज्ञानी उपासित हरिराज ॥२॥ भेदुनी कुंडलिनी गोल्हाट निकट । आत्माराम पेठ पांडुरंग ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे मी सर्वस्व होईन। हरी हा भरीन पूर्ण देहीं ॥४॥

३५३. **गोविली चरणीं टाकिली सांडणी ।** विषय पोखणी दुरी ठेली ॥१॥ पाहाट पाहाली ब्रह्में उगवली । दिननिशीं जाली एकरूप ॥२॥ नाहीं तारा ग्रह नाहीं हे मेदिनी । सर्व जनार्दनीं बिंबलेंसे ॥३॥ निवृत्ति निकट ब्रह्म सर्व घोट । अवघा निघोट राम आह्मां ॥४॥

३५४. **देहाचि दिवटी अखंड पैं सतेज ।** चंद्रसूर्य भोज नाहीं तेथें ॥१॥ नाहीं तेथें रवि नाहीं तेथें चंद्र । अवघाचि महेंद्र एकतत्त्वें ॥२॥ दीपकोंचि दीपक विस्तार अनेक। अवघाचि त्रैलोक्य एकतत्त्वें ॥३॥ निवृत्ति संपन्न एकतत्त्व सेवी। सर्वत्र गोसावी दिसे आम्हां ॥४॥

३५५. **व्यर्थ हा प्रपंच विस्तारला साचा ।** पाहातां आहाचा फुकट रया ॥१॥ सर्व घटीं हरि क्षरोनियां घरीं । वैकुंठ कामारी भोगीतुसे ॥२॥ यासी नाहीं द्वैत आपणचि अद्वैत। सर्वरूपीं संमत एकतत्वें ॥३॥ निवृत्ति प्रतिमा वयत्रयसा व्योमा। प्रपंच गरिमा नाहीं तेथें ॥४॥

३५६. **निराकारी घर आकारलें व्यर्थ ।** सांगतां परमार्थ न बुझे हरी॥१॥ काय करूं माये कैसा हा गोवळू । सरळ सुकळु नाहीं ह्मणे॥२॥ देहाचा दीप कीं नाहीं म्हणे माया । तेजाकारें छाया हाचि घेतु ॥३॥ निवृत्तीचें सार प्राणापानीं स्थिर । मनें चराचर आराधिलें ॥४॥

३५७. **प्रथम अक्षर क्षरलेंसे साचार ।** तेंचि चराचर बिंबलेंसे ॥१॥ अर्जुनीं क्षरला अक्षर संचला। विश्वरूपें अबोला एकतत्त्वें ॥२॥ आत्मा हा अविट बिंबलासे नीट । स्मरतांची पैं वैकुंठ देतु आम्हां ॥३॥ निवृत्ति प्रतिमा अक्षरीं दिन व्योमा । एकतत्त्वीं सीमा ध्यायेजेसु ॥४॥

३५८. **काया हे ब्रह्मांड ठसावले पिंड ।** जीव जीवनीं अंड एकातत्वें॥१॥ आत्मा हा चराचरीं व्यापक कुसरी। एकतत्व निर्धारी क्षरलासे ॥२॥ घटमट व्यापिलें आपेंआप संचलें । कल्पनें बुडालें संकल्प रया ॥३॥ निवृत्तीचें निराळ जीवन पैं सकळ । प्रत्यक्ष गोपाळ घटीं दिसे॥४॥

३५९. **परिपूर्ण ब्रह्में विज्ञानेंसी ज्ञान ।** योगियाचें ध्यान आत्मज्योति ॥१॥ आत्माराम सार दृश्य द्रष्टा विचार । नाम संकेत धीर

निरंतर ॥२॥ ध्येयाचें पैं ध्यान मनाचें उन्मन। भक्तासी पावन वैकुंठीचें॥३॥ निवृत्ति ह्मणे भक्तां स्वानंद जीवन। ब्रह्मसनातन सर्वांघटीं॥४॥

३६०. ज्याचेनि सुखें चळत पैं विश्व। नांदे जगदीश सर्वांघटीं ॥१॥ त्याचें नाम हरी त्याचें नाम हरी। प्रपंच बोहरी कल्पनेची॥२॥ शांति त्याची नारी प्रकृति विकारी। उन्मनि वोवरी हृदयांतु ॥३॥ निवृत्तिदेवीं धरिली निर्गुणी। शांति हे संपूर्णी हरिप्रेमें ॥४॥

३६१. गगनींचा घन जातो पैं वारेन। अवचिता पतन अधोपंथें ॥१॥ अधउर्ध्व हरि भाविला कुसरी। प्रपंच बाहेरी आपेंआप ॥२॥ निवृत्ति ह्मणे जन हरीचें स्वरूप। काळाचें पैं माप हरिनामें ॥३॥

३६२. अव्यक्ताचे घरीं व्यक्त पैं नांदे। मायेचेनि छंदें जग दावी ॥१॥ गगनीं अभ्रपडळ वायो संगें येत। तैसें तें निभ्रांत मेघवृष्टी॥२॥ अद्वैत संचलें द्वैताचा आचार। मायेचा घरचार वोडंबरी ॥३॥ निवृत्ति देवीं धरिली माया हे असार। प्रपंच परिवार निर्दाळिला ॥४॥

३६३. एकेवीण पाहा न दिसे द्वैत। एकी हेची मात वेदशास्त्रीं ॥१॥ वेद शास्त्र सांगे आह्मां हा श्रीरंग। या नाहीं भंग आत्मपणें ॥२॥ आनंदैक सुख यासी नाहीं मोहो। भूतबाधा ग्रहो नामेंचि तारी ॥३॥ निवृत्ति म्हणे पिता सकळतत्त्व रहितु। वेदशास्त्रीं दृष्टांतु पहा तुह्मीं ॥४॥

३६४. एकेवीण तत्व नाहीं पैं सृष्टी। विश्वरूपें भेटी अर्जुनासी ॥१॥ त्या रूपें वेधिलें काय करूं सये। एक रूप होय कृष्णराजा ॥२॥ निरसे पैं द्वैत अद्वैत श्रीहरी। अवघा घरोघरीं हरी नांदे ॥३॥ निवृत्ति परिवार एकतत्त्व दिवटा। एक्यारूपें वैकुंठा नेतु आम्हां ॥४॥

३६५. नाहीं दिनमान नाहीं तेथ रात्री। अवघेंचि गोत्रीं लावियेले॥१॥ उदो अस्तु ठेला वेदांसि अबोला। श्रुतीचा संपला अनुवादु ॥२॥ तेथील तारक ब्रह्म निजसुख। केलासे विवेक सनकादिकीं ॥३॥ निवृत्ति गयनी लाविली उन्मनी। पावले निर्वाणीं ब्रह्मपद ॥४॥

३६६. विश्वामाजी अक्षर क्षरलें साचार। त्या रूपा आधार पुससीं काई ॥१॥ आपणची विश्व आपणचि विश्वेश। जेथें द्वेषाद्वेष मावळले ॥२॥ निवृत्ति म्हणे तें रूप संतासमीप। ध्याती आपेंआप वोसंडत॥४॥

३६७. आकार निढळी साकार मंडळी। एकु वनमाळी क्षरलासे ॥१॥ पंच ब्रह्मछाया पंच ब्रह्ममाया। एकु जाये विलया एक संगें ॥२॥

ऐसियें तत्त्वें होताती परत्वें । धरुनियां सत्य आहे भाव ॥३॥ निवृत्ति दिवटा उमगुनियां वाटा । पंढरी चोहटा देखिला हरी ॥४॥

३६८. **प्रकृतीचेनी घायें घायवट नव्हे** । आत्माराम सोयें आत्मकळिके॥१॥कळिका उन्मनी गोल्हाट कवळी । सत्रावळीचे जवळी आत्मा स्वामी ॥२॥ हे खुण घेई सोपानाजवळी । मनाची काळजी उरों नेदी ॥३॥ निवृत्ति ह्मणे ज्ञान सोपान सांग । विकल्पाचा पांग नाहीं नाहीं॥४॥

३६९. **काळिकेसी ज्योति सामावली तेजीं** । तैसा हरी हा सहजीं सर्वगतु॥१॥ सर्वत्र भजन हरी हेची खूण । हरी हा प्रमाण दों अक्षरीं ॥२॥ नित्य मुक्त एक आत्मतत्व दीप । हरी हा संकल्प करीजेसु ॥३॥ निवृत्ति सर्वदा हरिभजन दाट । नित्यता वैकुंठ अखंडित ॥४॥

३७०. **एकतत्त्व हरि अवघी सृष्टि त्याची** । वासना मोहाची जाली असे ॥१॥ तत्त्व तें श्रीहरी अद्वैतकुसरी । ब्रह्मांड वोवरी क्षरलासे॥२॥ त्रिपुटी त्रिगुण सत्वरजसार । नामेंचि वेव्हार तुटे रया ॥३॥ निवृत्ति समता हरी प्रेमगुण । कृष्ण हेचि ध्यान मनामाजी ॥४॥

३७१. **पीतांबर दीपडें दीपकाळिका श्याम** । शिव आत्माराम प्रेमतनु ॥१॥ ब्रह्मांड धवळलें दिसे दशदिशा । ब्रह्मचि सहसा ब्रह्मपणें ॥२॥ न दिसे भानमान दृश्याचा अनुमान । आपणचि पूर्ण तदाकारें ॥३॥ निवृत्ति निर्विकार मनोमय साचार । सर्व हा आकार ब्रह्मरूपें ॥४॥

३७२. **शून्य हें पुशिलें निरशून्य बिंबलें** । ब्रह्म उगवलें तेजाकार ॥१॥ कळिसि कळिते वासना आकळीते । दिनकाळ हरितें सेवितुसे ॥२॥ माजिठा श्रीहरि दिसे परोपरी । घटमठसरीं एकु शोभे ॥३॥ निवृत्ति दाटुगें गुरुमुखें कळलें । सर्वत्त गोपाळें केलें मज ॥४॥

३७३. **करुणाकल्लोळणी अमृताची खोटी**। भरलीसे सृष्टि हरीच्या नामें॥१॥ सर्व ब्रम्ह आत्मा वेद बोले सीमा । हरि परब्रह्म रामकृष्ण ॥२॥ हरिविण ठावो न दिसे सर्वत्र । हरिविण परत्र नाहीं नाहीं ॥३॥ निवृत्तीचें घर गयनी साचार । त्यामाजि उच्चार हरि आह्मां ॥४॥

३७४. **जेथें पाहे तेथें व्यापिलें अनंतें** । तयाविण रितें कोण ठाये ॥१॥ गगनेंविण ठावो नाहीं जैसा रिता । तैसा या अच्युताविण कांहीं ॥२॥ तेथें माझ्या चित्ता करी रहिवासु । न करी उदासु ऐसीयातें ॥३॥ निवृत्तीनें मन ठेविलें चरणीं । नामाची निशाणी अखंडित ॥४॥

॥ श्रीविठ्ठल ॥

श्रीज्ञानदेवमहाराज.

श्रीहरीच्या सगुण-निर्गुण स्वरूपाचें वर्णन.

१. **रूप पाहतां लोचनीं** । सुख झालें वो साजणी ॥१॥ तो हा विठ्ठल बरवा । तो हा माधव बरवा ॥२॥ बहुता सुकृताची जोडी । ह्मणुनि विठ्ठलीं आवडी ॥३॥ सर्व सुखाचें आगर । बापरखुमादेविवर॥४॥

२. **अनुपम्य मनोहर** । कांसे शोभे पितांबर । चरणीं ब्रिद्राचा तोडर । देखिला देवो ॥१॥ योगियाची कसवटी । दावितसे नेत्रपुटीं । उभा भीवरेच्या तटीं । देखिला देवो ॥२॥ बापरखुमादेविवरु । पुंडलिका अभयकरू । परब्रह्म साहाकारू । देखिला देवो ॥३॥

३. **सत्य ज्ञानानंत गगनाचें प्रावर्ण** । नाहीं रूप वर्ण गुण जेथें ॥१॥ तोहारे श्रीहरी पाहिला डोळेभरी । पाहते पाहणें दुरी सारोनियां॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे ज्योतीची निजज्योती । तेहे उभी मूर्ति विटेवरी ॥३॥

४. **बरवा वो हरि बरवा वो**। गोविंद गोपाळ गुण गरुवा वो ॥१॥ सांवळा वो हरि सांवळा वो । मदनमोहन कान्हो गोवळा वो ॥ध्रु०॥ पाहतां वो हरि पाहातां वो। ध्यान लागलें या चित्ता वो ॥२॥ पाढिये वो हरि पाढिये वो । बापरखुमादेवीवरु घडिये वो ॥३॥

५. **तुज सगुण ह्मणो कीं निर्गुणरे** । सगुण निर्गुण एकु गोविंदुरे ॥१॥ अनुमाने ना अनुमाने ना । श्रुति नेति नेति ह्मणती गोविंदुरे ॥ध्रु०॥ तुज स्थूळ ह्मणों कीं सूक्ष्मरे । स्थूळसूक्ष्म एकु गोविंदुरे ॥२॥ तुज आकारु ह्मणों कीं निराकारुरे । आकारु निराकारु एकु गोविंदुरे ॥३॥ तुज दृश्य ह्मणों कीं अदृश्यरे । दृश्यअदृश्य एकु गोविंदुरे॥४॥ निवृत्तिप्रसादें ज्ञानदेव बोले। बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुरें॥५॥

६. **त्रिभंगी देहुडा ठाण मांडूनियां माये** । कल्पद्रुमातळीं वेणु वाजवितु आहे ॥१॥ गोविंदु वो माये गोपाळु वो । सबाह्य अभ्यंतरीं अवघा परमानंदुवो ॥२॥ सांवळें सगुण सकळां जिवांचें जीवन । घनानंद मूर्ति पाहतां हारपलें मन ॥३॥ शून्य स्थावर जंगम व्यापुनि राहिला अकळ । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु सकळ ॥४॥

७. **पांडुरंगकांती दिव्य तेज झळकती** । रत्नकीळा फांकती प्रभा ॥ अगणित लावण्य चरणीं पुंजाळलें । न वर्णवे तेथींची शोभा ॥१॥ कानडा हो विठ्ठलु कर्नाटकु । येणें मज लाविलें वेधीं ॥ खोळ बुंथी घेऊनि खुणाची पालवी । आळविल्या साधुनेदी ॥२॥ शब्दें-वीण संवादु दुजेवीण अनुवादु । हें तव कैसेंनि गमे ॥ परेहि परते बोलणें खुंटलें । वैखरी कैसेनि सांगे ॥३॥ पाया पडूं गेलें तंव पाउलचि न दिसे । ऊभाचि स्वयंभु असे ॥ समोर कीं पाठीमोरा न कळे । ठकाचि पडिलें कैसें ॥४॥ क्षेमालागीं मन उतावीळ माझें । म्हणवूनि स्फुरताती बाहो ॥ क्षेम देऊं गेलें तव मीचि मी एकली । आसावला जीव राहो ॥५॥ बापरखुमादेविवरु हृदयींचा जाणुनी । अनुभवु सौरसु केला ॥ दृष्टीचा डोळा पाहों मी गेलीये । तंव भीतरीं पालटु झाला ॥६॥

८. **चिदानंद रूप चेतवितें एक**। एकपणें गुणागुणीं दावी अनेक ॥१॥ आदि अंतीं गुण सर्वत्र निर्गुण । गुणासी अगुण भासतीना ॥२॥ कैसें जालें अरुपीं गुणीं गुणवृत्ती । सगुण पाहतां अंतरलें गती ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु नंदानंदनु । आदिअंतु एकु पूर्ण सनातनु गे माये ॥४॥

९. **तुरे कांबळा डांगेवरी विषाण वेणु घेऊनि करीं** । वैजयंति रुळे कैसी वक्षस्थळावरी ॥१॥ गोविंदु वो पैल गोपाळु माये । सुरतरु तळवटीं देखे कसा उभा राहे ॥ध्रु॥ आडात्रिपुंड्र शोभन द्रमिळ भारोंसि जे जात । नागर केशरीचीं पुष्पें कैसा खोप मिरवत ॥२॥ हिरिया ऐशा दंतपाक्ति अधर पोंवळ वेली । श्रवणीं कुंडलें ब्रह्मरसाचीं वोतलीं ॥३॥ विश्वाचें जीवन तें म्यां सार देखियेलें । योगी ध्याती ध्यानीं ब्रह्म तेंचि गोकुळासि आलें ॥४॥ आजि धन्य

धन्य जालें राया कृष्णासि देखिलें । निवृत्तिमुनिरायप्रसादें ध्यान हृदयासि आलें ॥५॥

१०. **सुंदर सुरेख वोतिलें** । परब्रह्म तेज फांकलें । तें व्योमीं व्योम सामावलें । नयनीं वो माय ॥१॥ कमलनयन सुमन फांकलें । त्या परिमळा आथिलें मकरंदीं वो माय ॥२॥ संकोचला संसार । पारुषला व्यवहार । ब्रह्मानंद अपार । जहाला वो माय ॥३॥ मधुर वेदवाणी । न पवे ज्याच्या गुणीं । तें ठकावलें निर्वाणीं । नेति मुखें वो माय ॥४॥यापरतें बोलणें । न बोलणें होणें । तें म्यां आपुल्या अंगवणें । केलें वो माय ॥५॥ ऐसियातें वोटी । लागलें तयाचे पाठी । रखुमादेविवरा भेटी । विठ्ठलीं वो माय ॥ ६ ॥

११. **देव आहे जैसा तैसा नेणवे सहसा**। भांबावला कैसा विश्वजनु॥ तया रूप ना रेखा लय ना लक्षण । ते प्रतिमेंसी आणून वासना रूपें ॥१॥ देव सर्वगत निराळा अद्वैत । तया मूर्तिमंत ध्याय जनु॥ तिहीं देवासि आकारु जेथुनि विस्तारु। तो ध्वनि ओंकारु त्या आरुता ॥ तेथें नाद ना बिंदु कळा ना छंदु । अक्षय परमानंदु सदोदितु ॥२॥ अवतरे तैसाच नव्हे होय तें न संभवे । आहे हें आघवें लाघव रया ॥ तो येकवट एकला रचला ना वेचला । आदिअंतीं संचला अनंतपणें॥ पृथ्वी आप तेज वायु आकाश । हीं सकळही हारपती प्रळयांतीं ॥ तीं निरशून्य निरूपम निरंजन निर्वाण। ते दशा पाषाण केंवि पावती ॥३॥ पाहतां या डोळा परि न दिसे कांहीं केल्या। व्यापुनियां ठेला बाहिजु भीतरी॥ तो पदपिंडा अतीतु भवभावविरहितु । बापरखुमादेविवर विठ्ठलु हृदयांतु रया ॥४॥

१२. **पैल सुखाचेनि माये सुकाळु** । नवल पाहिजे हो गोपाळु । म्हणोनि योगयाग तप साधन । व्रत दान उद्यापन । पंचाग्नि गोरांजन अनुष्ठान । परि पद निर्वाण नकळे हें ॥१॥ तुझ्या नामाचेनि आनंदें । गातांवातां जोडसी विनोदें रया ॥ध्रु०॥ या गोंवळेनि जग । न दिसे जगपण भाग । पाहेंपां सकळीं योग । तुझा तूंचि ॥२॥ अर्धुनि पाहे दृष्टी । तंव तुझ्यापायीं पडे मिठी । आवडी नोसंडी गांठी । तुझिया पायाची ॥३॥ आतां जरी निरुतें । तूंचि आत्मा

तूंतें । सुखी सुखाचेनि निजप्राप्ति रया ।।४।। तुझें स्वरूप अदृश्य । तो मुनिमानसींचा प्रकाश । इंदु तूं पूर्णांश । चैतन्यघन ।।५।। बापरखुमादेवीवरा । विठ्ठला पाहतां उघडा डोळा । दाविलें निधान रया ।।६।।

१३. लाउनि मनगणीची दोरी । विपरित तयाची कुसरी । अकळू न कळे श्रीहरी । अवघड वोडंबर तुझें ।।१।। अष्टदळकमळाची वोवरी । विपरीत तयाची कुसरी । एकविस खणांचे उपरी । बाहीजु कां हरी दाखविली ।। ध्रु० ।। तेथें रात्रीं दिवस नेणिजे । सोहं प्रकाश सहजे । नाचविसी पंचभूतें वोजे । कवतुक तुझें तूं पाहसी ।।२।। भानु निसियेचा कुसावा । येक राहिलें याचिया आशा । येक ह्मणाति अढळ धुरु कैसा । तयाचा भरंवसा त्यांसि नाहीं ।।३।। ऐसीं तयाचीं बोलणीं । अंगीं राहिलीं खेळणीं । साही पावठणी करूनि । सातावरि घातु मांडिला ।।४।। करीं घेऊनि आळवणी । करूं नेणें वोवाळणी । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला चरणीं । चौघी जणी निमालिया ५

१४. एकांति बाळा । कीं सोहंसुखशयन वेळा । पाहे चरणकमळा । सुंदराचे ।। तेथें अरुण उदेला । कीं सुमनीं प्रगटला । कमळणी जाला । अंतरीं विकासु ।। तें चरण कमळ केवळ । भक्ता आळिउळ । सेविती सकळ । योगिजन ।। तेणें तृप्त जालें । कीं हृदयीं वोसंडलें । ह्मणोनि वाहावले । ज्ञानडोहीं ।। तोचि ते परमानंद गे माय ।।१।। न संगवे माय परा पारुषली । दोंदिल दृष्टी जाली देखणेंपणें ।। मनाचा अंकुर उगवीच मुराला । तो कृष्णाचि होउनि ठेला अनुभविया ।।ध्रु०।। तये पदांम्रीचे रज । तेणें तृप्ति वो सहज । वरि त्रिवेणी ऊर्ध्वंत्र । मज पाहतां ।। तंव ते रेखा । वरि सखोल देखा । त्यावरी वोळले पियूषपाणी ।। तियेचेनि मार्गें । उद्धरणें जगें । ह्मणोनि संतसंगें । तया सोई ।। ते दोहों भार्गीं । विस्तारलें जगीं । ह्मणोनि तया भार्गीं । चरणांगुष्ठ ।। दृष्टीचा डोळा । न निवडेच बाळा । तेथें जाला एकवळा । मुनिजनां गे माये ।।२।।तेथें बिंबलीं नखें । कीं विवळणी विशेखें । काळेपणाचेनि द्वेषें । वाहावली पुढां ।।उगमींच संचलें । कीं वियोगें वाहावले । पुनरपि जडले । कृष्णपदीं । गंगा अंगुष्ठधार । कीं वांकीचा बाडिवार । तेथें सप्तही स्वर । उमटताती ।। स्वरूपीं रमली ।

ह्मणोनि अधोमुख जाली । शोभती घाघुरली । पायीं प्रभावळी गे माये ॥३॥ तंव ते निजानंद भरितें । नेणती आणिकांतें । विसरली आपणातें । हास्यवदनें ॥ ह्मणती नेति नेति गर्जना । कीं माणिका खेवणा । घोव्या अनुमाना । बाळसूर्यो ॥ पोटरिया निवाळा । कीं उभलिया सरळा । जानुद्वय सोज्वळा । उच्च स्तंभ ॥ उंच युगळ कटीं । माज सामावे मुष्टीं । सोहंभाव समदृष्टी । दोहीं भागीं गे माये ॥४॥ वरि वेढिला पिंवळा । कीं मिरवे सोनसळा । कीं कल्पतरु फुलला । नाभिस्थानीं ॥ तेथें वेधु गोपिबाळा । कीं अंतरीं सांवळा । पालवी मेखळा आभिळाखिया ॥ तेथें मदनु गूढपणें । रतिशयें रमणें । दुजे अनुभउ अनुभवणें । न निवडे कही ॥ सखोल नाभिमंडळ । तें ब्रह्मस्थान केवळ । कैसें पाहाले विवळ । तेथें जयामाजी गे माये ॥५॥ रोमराजवेळा । कीं वेणी एकवळा । दावी निराळा । उदरामध्यें ॥ हृदय निर्मळ । तेथें ध्येय ध्यात केवळ । वरि चरणकमळ । द्विजोत्तम ॥ वैजयंति माळा । शोभतसे गळां । उभलेनि वक्षस्थळा उभारली ॥ सरळ बाहुदंड । न कळे कानवड । अंगोळिया धडफुड । खुणा दावितो गे याये ॥६॥ ऐशा खुणा दावितसे एका । तंव दावी अनेकां । अंगोळिया देखा । दशावतारीं ॥ नखांची मंडणी । तेथें तेज तारांगणी । होत असे प्रवणी । त्रिमिर द्वैत ॥ शुक्लपक्ष । कीं अंतरीं लक्ष । सारूनियां साक्ष । दशादिसवीं ॥ एकाएकीं संचरे । कीं माजि घरीं दुसरें । स्वयें येसरे । नवल चोज गे माये ॥७॥ तेथ सानुसानु स्वर । दोहिलें अंबर । हास्यवदन सुंदर । पावया छंदें ॥ निमासुरा नेटका । न कळे ब्रह्मांदिका । वेधुनि गोपिका मोहियेलें जग ॥ समदृष्टी नासापुटीं । नेत्र द्वय निघाले भेटी । रविशशि कोटी । लोपले तेथें ॥ मना मारुनि मेळा । कीं कुंडलें शोभे किळा । तेथें जाला एकवळा । योगिजनां गे माये ॥८॥ व्योमींचा मणी । तया तळीं सहस्रफणी । तो लाधला निर्वाणीं । आराधितां ॥ शेष वर्णितां श्रमला । ह्मणोनि शरण आला । शयन होउनि ठेला । तया तळीं ॥ ऐसी सुमन सेजा । कीं मवाळपण बरावेया वोजा । तेथें रातली रमा भाजा । न निवडे कही ॥ ऐसा झाला एकवळा । शेष

ह्मणे दैव आलें फळा । आतां पाहेन सुनिळा । काय सेज माजी ॥९॥ ऐसयाचें ध्यान । जरि हें न करी मन । तरीच पतन । जन्ममरण ॥ चिंता सारी फेडीं । कीं उभारूनियां गुढी । स्वयें सुखाचिया आवडी । कां सांडितासी ॥ आतां करूं पाहे ध्यान । तरि सहजचि उन्मन । ह्मणोनि समाधान । होय जीवा ॥ तीर्थ व्रत तप दान । जरी न करी हें मन । तरी सहजचि साधन । गोपिनाथु ॥१०॥ तीर्थी जातां सायासीं । तूं काय एक देसी । ह्मणोनि स्तविलासी । बहुतांपरी ॥ तंव परापश्यंती मध्यमावैखरी । या युक्तिनो बोलविसी ॥ निवृति ह्मणे लीळा । विश्वव्यापक निराळा । पाहें उघडा डोळां । परब्रम्ह ॥ ज्ञानदेवा मीपणीं । निवृत्ति ऐक्य चरणीं । सरो दुजेपणीं । हांव जीवा ॥११॥

१५. **नभ नभाचेनि सळे** । क्षोभु वाहिजे कालिंदी जळें। सासिन्नले जगाचे डोळे । तें रूप पाहावया ॥ भलतैसी हांव । मना न पुरे तेथींची थाव । लावण्यसिंधु सिवा सांडुनि जातो गे माये ॥१॥ सुलभ गे माये परमात्मा। मन मुरोनि देखणेपणा उरी । याचि कारणें उभा भिवरेतीरीं । अनुपम्य जगाची थोरी गे माये ॥धृ०॥ कालिंदी जळाचा भोंवरा । कीं माजी वेढूनि इंदिरावरा। माळ बांधोनियां मधुकरा । मधें रोमामाजी ॥२॥ सकल सिद्धींचा मेळा। तैंवि विभूति शोभे भाळा । मुगुटीं रत्नकिळा ॥ लिंग अनुपम्य गे माये ॥३॥ क्षीरसागरींचें निवांत सुख । असो हें निमासुरें मुख । श्रीयेचे मनोहर देख। टवकारलें दों भागीं ॥ पहावया ऊरूंची शोभा । सकळ तेजाची प्रभा । तेथें तारांगणें कैंची नभा । लेइलागे माये ॥४॥ कटावरी ठेवूनि हात । जनां दावी संकेत । भवजलाब्धीचा अंत । इतुलाची ॥ सम चरणींच्या खुणा । उभा पंढरीचा राणा । तो आवडे जनांमना । दुर्लभ गे माये ॥५॥ कैवल्याचा गाभा । कीं ब्रह्मविद्येचा वालभा । निकटपणाचिया लोभा । कैसा उभा असे ॥ देवा पायींची वीट । तेचि माये नीट । वरि येउनि भीमातट । वोळग दावी गे माये ॥६॥ नेति नेतिचेनि बिरारे । उभऊनियां श्रीकराकरें । शृंगारा-

चेनि पडिभरें । चराचरें वोळगतीं ॥ हा मेखळेचा मध्यमणी । उदो केला ग्रहगणीं । मध्य नायकु तरणी किरणीं । विराजितु गे माये ॥७॥ आमुची हृदयींची श्रीमूर्ति । घेऊनि विठ्ठलवेषाची बुंथी । आतां चाळविसी किती । बापा पालटू नेघे ॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला । त्वां मजशीं कां अबोला धरिला । जीवीं जीव आहे उरला । तो निघों पाहे ॥८॥

१६. **वेद प्रमाण करावया गोकुळासि आला ।** कीं नाटळीचा कुवांसा जाला । ब्रह्म आणि गोवळु । ब्रह्मादिकां वंद्यु । ऐसा निगमु पैं लाजविला ॥ गणिका स्वीकारी राहो मांडला । कीं दशरथ पतनीं चुकविला । एका तें म्हणे जागा । एका तें म्हणेरे निजा । तैसा मुचकुंदापैं काळयवनु आणिला रया ॥१॥ विरोचनसुत । बळी बांधोनि जेणें । निगड निबद्ध गजा सोडविलें । एकाचीं बालकें काळापासूनियां हिरे । एका बाळाचें बाप विदारिले । शिशुपाळासी जैत देऊनियां शेखिं पाहेपां आपणचि जिंकिलें रया ॥धु०॥ गुरुदुर्वास याचिये भक्ति आणि त्याचियेचि रथीं । देविरुक्मिणीसहित स्वादु चालिविला । तो तेणें मानें फुंदो पाहे तंव कोलतिया भेणें त्रैलोक्य हिंडाविला । पैज सारूनि हातीं सुदर्शन वसाविलें कीं भीष्मपण साचू केला । जितुकाचि कौरवा तितुकाचि पांडवां अचोज हा अमुला रया ॥२॥ जमदग्नी जनकाचा बोल भूमीं न पडावा । हा ठावो वरि पितृभक्तांची आवडी । जेणें साचपणा कारणें माता वधिली । कीं पुराणें खोंचिलीं तोंडीं ॥ असुरदैत्य संहारितां बापु तयांचीं पातकें दवडी । प्रजासि रायाची आण रायासी कवण नेमु हे तो संततपणाची प्रौढी रया ॥३॥ या परि चराचरींचें दानव गिंवसूनि पुसिले परोपरी । तंव यादवांसि अंबुलेपणाची आस जाली थोरी । प्रभास क्षेत्रीं अवघियातें केली एकसरी । देवकी पुतना नोळखिजे वैरभक्तीसी एकिची वोवरी । पवनु काय हा पंथु शोधूनियां चाले समर्थु करिल तें उजरी रया ॥४॥ या गोविंदाची माव । हे तों ब्रह्मादिकांसि कुवाडें । तो हा मायेचेनि साचपणें न घेपवे । प्रकृतीचे गुण ते याचिये गांवीचे तो करील तें अनुचित बरवें ॥ लाघवि-

याचे भ्रमु लाघवींच जाणे यासि कांहीं नवल नव्हे । बाप रखुमादेवीवरु जाणितला तरि उकलेल हें आघवें रया ॥५॥

१७. सांति बारी दोन्ही आपणचि होऊनी । सुरतरु माझारी ओळगे ॥ तळीं त्रिभंगा मांडूनि ठाण घेऊनि मेघाचे मान । विजु एकी वेढून बरवे गर्जतुगे माये ॥१॥ नवलावोगे माये न्याहाळितां कैसे मनाचे नयन उमळताती । तीही एक दृष्टि जिव्हा लाभतां तरी सुलभु देखतां बोलतांगे माये ॥धु०॥ पाहो याचे पाय । शंभूच्चिया माथां माये । सासिन्नली चंद्रदाहे गंगेतें ॥ तेथ असुरार्चीं शिरें । येथ सकळ शरीरें । तोडराचेनि बडिवारे । गर्जतुगे माये ॥२॥ तेज सांवळें । रूप लाधलें परिमळें । अनंगाचेनि सळें । कासें कासियेला ॥ तो पालउ पांढर गळे । होतुका जगाचे डोळे । दुरूनियां सुनिळें । रोविलेंगे माये ॥३॥ उपनिषधाच्या गाभा । माजी सौंदर्याची शोभा । मांडिला दो खांबा । तैसा दिसे देखा ॥ वेगळालिया कुंभस्थळा । परि हातु सरळा । पालटु बांधिला माळा । मेखळा मिसेंगे माये ॥४॥ भलतेउती वाहे न वाहे नदी । जेंवी स्थिरावे अगाधीं । जैसी पुंजाळता हे मांदी । दोंदी वेदाची ॥ वरिलिया वक्षस्थळा । नुपुरे स्थानींच्या डोळा । मागून निघे कमळा । नव्हे रोमराजी ॥५॥ लावण्य उदधी वेळा । तेंचि पैं वैजयंती माळा । वरी शोभतसे सोहळा । साकारवेचा ॥ ह्मणे प्रेम पुष्कळां । थडिये लाभे सकळां । नयनसुखाच्या सुकाळा । जग मेळवितुगे माये ॥६॥ भोंवतीं तारांगणें पुंजु । माजी अचळ सुरिजु । आला वक्षस्थळा उजु । कैसा दिसे देखा ॥ जेवणें न अंगें । उभऊनि श्रीकरायोगें । योगनादातटीं रिगे । नभु दुमदुमितवो माये ॥७॥ इंद्र धनुष्य काढिलें । तया तळीं बहुडलें । तेंचि कुरळी वोढिलें । समाधिसुख देखा ॥ आरीचा गुणु । श्रुतीगर्भी समवर्णु । दोहीं स्वरीं गोडी वेणु । जग निववीतुवो माये ॥८॥ या वेधितां कांहींच नुरे । रूपा आलें हेंचि खरें । वरी दाविता हें माजिरें । गोपवेशाचें ॥ तमावरि हातियेरे । रविकाज काईयेरे । तैसा रखुमादेविवरें । विरें घेतलेंगे माये ॥९॥

१८. मदनमूर्ति विश्वीं अळंकारली । ते डोळयां असुमाय जाली ।

पाहतां मनाची वृत्ति नुपुरे तेथिंची सोय । तेथें भरोनि वोसंडली गे माये ॥१॥ अभिनव रूप कैसें मना अगोचर अरूप रूपासि आलें । तें हें कल्पद्रुमातळीं ठाण मांडूनि देहुडें । तेणें आनंदघनें निववितेंगे माये ॥धु०॥ चिदानंदाची मांदुस किंचिद्घन चिदाकाश । तेजःपुंज प्रकाश चरणीं शोभा ॥ निडारलें दृष्टी पाहतां रूपाचा एकवळा । कैसा साकार सोहळा भोगीतसे गे माये ॥२॥ सकळ तीर्थें आर्तलीं । तीं ऋषिवृंदें घेऊनि बैसलीं । पावन झालीं चरणांगुष्ठीं ॥ वांकी तोडरु गजरीं । गर्जतुसे नानापरी । तो श्रुतिनादु अंबरीं । सांठवलागे माये ॥३॥ उपनिषदाचा गाभा । परि हा देहुडा पाउलीं उभा । जानुजघनींच्या प्रभा । नभ धवळलें ॥ सुरंग सोनसळा । वरी वेढिला पिंवळा । त्यावरी गांठियला मेखळा । रत्नखाचितगे माये ॥४॥ हा जगडंबरु जगदाभासु । कीं ठसावला आभासु । नाभिकमळीं प्रकाशु । चतुरानना ॥ पाहतां तेथींची हाव । मना न पुरे तेथींची धांव । ह्मणउनि सगुण ध्यान । करीतुसेगे माये ॥५॥ ब्रह्मांडाचिया कोडी । रोमरंध्रीं उतरडी । मदन सांडुनियां प्रौढी । उदरा आला ॥ सुघटित वक्षस्थळ । निरोपम केवळ । वरी पद्मयुगुळ । द्विजोत्तमगे माये ॥६॥ चहूं पुरुषार्थांचें साधन । तोंचि आयुधें मंडन । बाहीं बाहुवटे मंडण । मंडण जालें ॥ वीर कंकण मनगटीं । कांडोवाडी मुद्रा दाटी । कैसा अलोहित नखें बोटीं । वेणु वाहे वो माये ॥७॥ ब्रह्मरसें घनु आतला । कीं सुधारसु मुराला । तोचि नादु सुस्वर आला । पावया छंदें । अधरींचें अमृत । पिकलेंसे ब्रह्मरसु । तेणें जाला सौरसु । गोपिजनांगे माये ॥८॥ नयनींचे तारे दो पक्षीं प्रेम पुरे । द्वैताद्वैत एकसरे । ठकलें ठेलें ॥ कुंडलाचिये दीप्ती । लोपला गभस्ती । सुखस्वरूपाची शांति । येणें सुखे गे ॥ माये ॥९॥ आतां पाहतां पाहतया दृष्टी नपुरे । ध्यातां तरी मनचि नुरे । आंत बाहेरी पुरे । व्यापूनि ठेलें । मावळलिया दृष्टी पाहतां देखणें ठसावले । निर्गुण गुणासि आलें सदोदित गे माये ॥१०॥ आतां हा कोंवि पाहावा पाहतयेचि दृष्टी । मन मनोंचि दिधली मिठी ।

तेथील ते गोडी रूपा आली। ह्मणे निवृत्ति। ज्ञानदेवा पाहें चित्तीं। आतां जागृतीच्या अंतीं। सुखशांति रया ॥११॥

१९. **ब्रह्मादिकां आठकु तो**। शिवध्यान ध्यानकु तोगे बाई ॥१॥ गौरी जाप्य सहस्रनामीं तो। पुण्यपावन त्रैलोक्य तो गे बाई ॥२॥ रखुमादेविवरु तो। सहजपूर्ण ओघ तोगे बाई ॥३॥

२०. **सर्वादि सर्वसाक्षी तो**। विश्वंभर स्वल्विद तो गे बाई ॥१॥ आनंद आनंद तो। प्रबोधा प्रबोध तो गे गाई ॥२॥ रखुमादेविवरु तो। विटेवरी उभा तो गे बाई ॥३॥

२१. **श्रुतीस्मृति वेचन तो**। गुह्यागुह्य तो गे बाई ॥१॥ जागता निजता तो। निज चेवाविता तो तो गे बाई ॥२॥ परात्पर तो। रखुमादेविवरु तो गे बाई ॥३॥

२२. **निजगुजा गूज तो**। मोहना मोहन तो गे बाई ॥१॥ बोधाबोध बोधाविता तो। द्वैताद्वैत अद्वैत तो गे बाई ॥२॥ रखुमादेविवरु तो। सर्वादि सर्वेश्वरु तो गे बाई ॥३॥

२३. **जरासंदुमल्लमर्दनु तो**। गजपित्राहटणुतो गे बाई ॥१॥ कुब्जकपान तो। सुदाम्या अनुसंधान तो गे बाई ॥२॥ रखुमादेविवरु तो। कंसचाणुरमर्दन तो गे बाई ॥३॥

२४. **कांहीं नव्हे तो**। अमूर्ता मूर्त तो गे बाई ॥१॥ सहजा सहज तो। सहज सुखनिधान तो गे बाई ॥२॥ रखुमादेविवरु तो। पुंडलिकवरद तो गे बाई ॥३॥

२५. **निज ब्रह्म ब्रह्म तो**। ब्रह्मादिकां वंद्य तो गे बाई ॥१॥ अचिंताचिंतन तो। सारासार गुह्य तो गे बाई ॥२॥ बाप रखुमादेविवरु विठ्ठलु तो। जनीं वनीं कृपाळु तो गे बाई ॥३॥

२६. **सारंगधरु तो**। चक्रा आधारु हरि तो गे बाई ॥१॥ सुलभा सुलभु तो। आटकु नटके तो गे बाई ॥२॥ रखुमादेविवरु तो। द्वैताद्वैतातीत तो गे बाई ॥३॥

२७. **विश्व भुलवी योगमाया तो**। गोकुळीं रहिवासु तो गे बाई ॥१॥ वसुदेवकुमरु तो। देवकीनंदनु तो गे बाई ॥२॥ रखुमादेविवरु तो। शुकादिकां चिंतन तो गे बाई ॥३॥

२८. **पैल गोल्हाटमंडळ तो** । त्रिकुटा वेगळा तो गे बाई ॥१॥ सहजबोधीं अनुभव तो । परमतत्त्वीं अनुराग तो गे बाई ॥२॥ रखुमादेविवरु तो । ब्रह्म विटेवरी तो गे बाई ॥३॥

२९. **राम बरवा कृष्ण बरवा** । सुंदर बरवा बाइयांनो ॥१॥ केशव बरवा माधव बरवा । गोपाळ बरवा बाइयांनो ॥२॥ बाप रखुमादेविवरु त्रिभुवनीं गरुवा । विठ्ठलु बरवा बाइयांनो ॥३॥

३०. **आतसिकुसुमकोशशामवनु** । तुळशीवृंदावनामाजि मुनीमनोपद्मदळविशाळजिरे आयो ॥ ध्रु० ॥ जलधीशयन कल्लाळजीवनु । बापरखमादेविवरु विठ्ठलु घनानंदुमूर्ति ॥१॥

३१. **निळिये मंडळीं नीळवर्ण सांवळी** । तेथें वेधलिसे बाळी ध्यानरूपा ॥१॥ वेधु वेधला निळा पाहे घननीळा । विरहणी केवळा रंग रसनें ॥२॥ नीळवर्ण अंभ नीळवर्ण स्वयंभ । वेधें वेधु न लभे वैकुंठींचा ॥३॥ ज्ञानदेव निळी हृदयीं सांवळी । प्रेमरसें कल्लोळीं वुडी देत ४

३२. **नीळवर्ण रजे नीळवर्ण बुझे** । निळिमा सहजे आकारली ॥१॥ नीळ प्रभा दिसे नीळपणें वसे । निळिया आकाशें हारपलें ॥२॥ निळेपण ठेलें निळिये गोविलें । निळेपण सोविलें आह्मां जालें ॥३॥ ज्ञानदेवीं निळा परब्रह्मीं गोंवला । कृष्णमूर्ति सांवळा हृदयीं वसे ॥४॥

३३. **निळिये पेरणी निळियेपणीं खाणी** । गुणाचीं लेणीं कृष्णवर्ण ॥१॥ नवलाव गे माय नवल ब्रोज । निळीं निळिमा काज आकारलें ॥२॥ नीळवर्ण तनु नीळवर्ण गुणू । निळी निळिमा पूर्णू हृदयीं नांदे ॥३॥ ज्ञानदेवीं लीला मन मनीं निवाला । निळिये अवलीला हरपला ॥४॥

३४. **निळें हें व्योम निळें हें सप्रेम** । निळेपणें सम आकारलें ॥१॥ नीळवर्ण ब्रह्म नीळवर्ण कर्म । निळवर्ण आश्रम गुरु देखे ॥२॥ निळेपणें वर्तो नीळपणें खातों । निळेपण पहातों निळेपणें ॥३॥ ज्ञानदेव आला नीळवर्ण शाळा । निळपण गोंवळा रातलीये ॥४॥

३५. **निळिये रजनी वाहे मोतिया सारणी** । निळेपणें खाणी तांपडली ॥१॥ आंगणी चिंतामणि जळधरु सिंपणी । अमृतसाजणी जीवनकळा ॥२॥ सुमनाचे शेजे विरहिणी विराजे । शयनीं सुलजे तारळ सेज ॥३॥ माजयानें हटीं मुखकमळ टेंकी । निळिये अव-

लोकीं कृष्णमूर्ति ॥४॥ कमळणी आमोद सुस्वाद मकरंद । चंदनाची अभेद उटी अंगीं ॥५॥ कर्पूरपरिमळे दिव्य खाद्य फळें । ठेऊनि सोज्वळें वाट पाहे ॥६॥ मन तो निळिये गोविंदाचिये सोसे । विरहिणी पाहे वाटुलि ऐसे ॥७॥ ज्ञानदेवी निळिये वाटुनि गोविंदीं । कृष्ण निळिये पदीं ठाव जाला ॥८॥

३६. **निळिये सारणी वाहे मोतियाचें पाणी** । चिंतामणी अंगणीं पेरियेला ॥१॥ कैसा हा भाव करूं गोंविला संसारू । कृष्णसंगें धुरंधरू तरलों आह्मी ॥२॥ हिरियाची खाणी दिव्य तेज मणी । सांपडला अंगणीं सये मज ॥३॥ सूर्यकर रश्मी चंद्र अहं मस्मी । प्रकट झाल्या रश्मी जेथुनियां ॥४॥ कल्पतरु चोखु चिंतामणी वेखु । मनामाजि हरिखु देखियेला ॥५॥ ज्ञानदेवी वल्ली विद्युल्लता सलीलीं । फळपाके दुल्ली दुभिनल्या ॥६॥

३७. **सुनीळ गगना पालटु** तैसा दिसे अंगीं नटु । कृष्णीं वाणलासे नीळवर्णुगे माये ॥१॥ यमुनेच्या पाबळीं तनु घेउनि सांवळी । पांवा वनमाळी वातु आसे ॥२॥ पांवयाचेनि नादें कृष्णाचेनि वेधें अमुतघनु वोळला । आकाश वोळुनी वर्षाव झाला ब्रह्मरसपूर आलारे ॥३॥ कान्हा अति सुंदर वदनारविंद आळी सेविती अनिवाररे आयो ॥४॥ चंदनादिटिळकुलल्लाटीं जया साजे मोर विसांवेटीरेआयो । सुरतरुकुसुमें कबरीं भाररे कुंडलें झळकति कपोळींरे आयो ॥५॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुरे । त्रिभुवनजनमोहन रे आयो ॥६॥

३८. **काळेपणाचा आवो अंबरीं बाणला** । तो एकु दादुला देखियेला डोळां ॥१॥ काळें मनुष्य मानव जालें । अरूप रूपा आलें गोविंदपणें ॥२॥ रखुमादेविवरु विठ्ठलु सोहधरु । त्यानें माझा वेव्हारु बहु काळें नेलागे माये ॥३॥

३९. **मन मुरडोनि डोळां लेइलें** । काळेपणें मिरवलें रूप त्याचें ॥१॥ बरवें रूप काळें अमोलिक । ह्मणोनियां सांगतसे शुद्ध भावें ॥२॥ रखुमादेविवरु अगाध काळें । ह्मणोनि सर्वत्र व्योम अर्पियलें ॥३॥

४०. **नवाहूनी परतें तेराहूनि आरुतें** । अंबरेंहूनी परतें काळें दिसे ॥१॥ तेथें सातही मावळलीं पांचांहूनि परते । बहुकाळें निरुतें

देखिलें डोळां ॥२॥ तेथें सत्रावी दुभते योगिया पुरतें । बहुकाळ निरुतें सारासार देखा ॥३॥ बापरखुमादेविवरु अभोक्ता भोगिला । काळेपणें जाला अमोलिक ॥४॥

४१. **सांवळेचें तेज सांवळें बिंबलें** । प्रेम तें घातलें हृदयघटीं ॥१॥ निरालंब बाज निरालंब तेज । चित्तरस निज निजतेजें ॥२॥ आदिमध्यअंत राहिला अनंत । न दिसे द्वैताद्वैत आत्मा स्या ॥३॥ ज्ञानदेवीं सोय अवघाचि सामाय । सुखदुःख माय आह्मां नाहीं ॥४॥

४२. **सांवळियाचें तेज सांवळा श्रीहरी** । शेजबाजवोवरी ब्रह्मांडाची ॥१॥ गृहदारा दिनमणि तेज देऊनि मेदिनी । मेरूप्रदक्षणि आप होये ॥ ध्रु० ॥ ऐसा हा सांवळा सतेज साजणी । म्यां आपुल्या आंगणीं देखीयला ॥२॥ ज्ञानदेवा साजण सांवळिये प्रभेचें । मी माझें मोहाचें हरिरूप ॥३॥

४३. **नवल देखिलें कृष्णरूपीं बिंब** । सांवळी स्वयंभ मूर्ति हरीची ॥१॥ मन निवालें निवालें समाधान जालें । कृष्णरूपें बोधलें मन माझें ॥ २ ॥ बापरखुमादेविवरु सांवळा सर्व घटीं । चित्त चैतन्यें मिठी घालितें खेवों ॥३॥

४४. **हरपली सत्ता मुराली वासना** । सांवळाचि नयना दिसतसे ॥१॥ काय करूं माय सांवळा श्रीकृष्ण । सांगितला प्रश्न निवृत्तीनें॥२॥ बापरखुमादेविवरु सांवळीये तेज । सेजबाज निज कृष्ण सुखें ॥३॥

४५. **चतुरपणें चतुराननु पैं भागला** । शिवुपणें शिवरूपु पैं जाहला॥१॥हरिपणें हरि अंग रिघाला । या तिहींचा मेळा न दिसे गे माये ॥२॥रखुमादेवीवरु तिहीं गुणां वेगळा । शक्ति नव्हे दादुला गे माये॥३॥

४६. **चंचळ चांदिणें सोमविणें भासलें** । तेज निमालें रविबिंबेविणें ॥१॥ जगत्रजीवनु ह्मणे जगासी कारण । तें अणुप्रमाण तेथें दिसे ॥२॥ बापरखुमादेविवरु अणुप्रमाण भासला । सगुण निर्गुण जाला बाईये वो ॥३॥

४७. **स्वर्ग जयाची साळोंखा** । समुद्र पाळी पिंड देखा । शेषासारिखी बैसका । जो आधार तिहीं लोकां ॥१॥ लिंग देखिलें देखिलें । त्रिभुवनीं विस्तारलें ॥२॥ मेघधारीं तपन केलें । तारापुष्पीं

वरी पूजिलें । चंद्रफळ ज्या वाहिलें । वोवाळिलें रविदिपें ॥३॥ आत्मनैवेद्य समर्पिले । ब्रह्मानंदीं मग वंदिलें । ज्योतिर्लिंग मग ध्याईलें । ज्ञानदेवीं हृदयीं ॥४॥

४८. मूळ ना डाळ शाखा ना पल्लव । हा कैसा देव आला घरीं ॥१॥ निर्गुणपणें उभा सगुणपणें शोभा । जिवींशिवीं प्रभा दाविताहे ॥२॥ नकळे याची गती नकळे याची लीळा । आपिआप सोहळा भोगितसे ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे न कळे याची थोरी । आपण चराचरीं नांदतसे ॥४॥

४९. ज्ञानविज्ञान हरि नांदे आमुच्या घरीं । बाह्यजु अभ्यंतरीं जाला देव ॥१॥ काय सांगूं माय त्रिभुवन धाय । पाहतां न समाय नाना रूपीं ॥२॥ चढत्या वाढत्या गोष्टी प्रगट दिसे घटीं । नानारूपें वैकुंठीं नेऊनि घाली रया ॥३॥ ज्ञानदेवा गोडी हरिपदीं आवडी । प्रवृत्तीची थडी उलंडिली ॥४॥

५०. विज्ञानाचें ज्ञान अज्ञानीं घनवट । ज्ञानें अज्ञान नीट लाविलें दिसे ॥१॥ मी तूं हे मात हरपले दृष्टांत । हृदयीं हृदयस्थ निजतेजे ॥२॥ साकार निराकार शून्याशून्य दिठा । रूपीं रूपवाटा हरि माझा ॥३॥ बापरखुमादेविवरु हृदयस्थ घटीं । बिंबोनि उफराटी कळा दिसे ॥४॥

५१. सारासार दोन्ही । न दिसती नयनीं । अवचिता गगनीं बिंबलासे ॥१॥ लोपले रविशशी । तेज न माये आकाशीं । मेघःश्यामें मेघाशीं । लपाविलें ॥धु०॥ दिव्य रूप तेज । तीव्र ना तेजबीज । कुंडलि विराजे । लोपलें सूर्यो ॥२॥ ज्ञानदेवा ध्यान । मनाचेंही मन । हरिचरण स्थान । दृढ केलें ॥३॥

५२. स्वरूपीं पाहतां बिंबीं बिंब उमटे । मेघःश्याम दाटे बुंथी मनीं ॥१॥ चित्त वित्त हरि जाला वो साजणी । अवचिता आंगणीं म्यां देखियला ॥२॥ सांवळा डोळसु चतुर्भुज रूपडें । दिसे चहूंकडे एकतत्व ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे द्वैत निरसूनि बाही । एका रूपा सोयीं बाही तरशील ॥४॥

५३. मनाचा भाव माझा खुंटला हरिध्यानें । अवघेंचि येणें

मनें काळापिवन केलें ॥१॥ लघु ह्मणों तरी सूक्ष्महि नव्हे । सूक्ष्म ह्मणों तरी अगाधही नव्हे । या काळियाची जालि गे माये ॥२॥ बाप रखुमादेविवरु सुनीळ नीळ काळा । अवंध्या सहित गोपाळा बुडी दिधली गे माये ॥३॥

५४. ज्याचें गुणनाम आठवितां मनाचि नाहीं होय । अनुभवाचे पाय पुढें चालती ॥१॥ निर्गुणगे माय गुणवंत जाला प्रतिबिंबीं बिंबतसे चैतन्याचे मुसे । प्रति ठसावत तें वृंदावनीं ब्रह्म असेगे माये ॥२॥ बापरखुमादेविवरु डोळसु सांवळा । द्वैत अद्वैत सोहळा भोगविगे माये ॥३॥

५५. ऐसा अवतार नरहरिस्तंभामाझारी । भक्तांपरोपरी धरी रूपें ॥१॥ धरुनियां महत्त्व झाला नृसिंहरूप । वेदशास्त्रांसी अमूर्त मूर्तीस आला ॥२॥ बापरखुमादेविवरु नरहरी अवतारु । वर्ण शार्ङ्गधरु निजरूप ॥३॥

५६. दोही बाही संतांचीं सभा । सिंहासनीं उभा श्रीविठ्ठल ॥१॥ गाती नारद तुंबर प्रेमें । हरीचीं नामें गर्जती ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु उभा । त्रैलोक्याची शोभा शोभतसे ॥३॥

श्रीपंढरीमाहात्म्य.

५७. आनंदाच्या ताटीं अमृताचीं वाटी । विवेक तारूं घोटीं रसनाबळें ॥१॥ तें हें रूपडें रूपस विठ्ठल । पुंडलिकें बहुसाल प्रार्थियेलें ॥२॥ तारावया जन व्हावया पावन । जडमूढ अज्ञान हरिपाठें ॥३॥ कर्मे धर्म करितां शिणली येतां जातां । मग पुंडलिकें अनंता प्रार्थियेलें ॥४॥ येउनियां श्रीहरी भीमेच्या तीरीं । सुदर्शनावरी पंढरी उभविली ॥५॥ अमरतरुवर तीर्थ सरोवर । वेणुनादीं श्रीधर खेळताती ॥६॥ बागडे गाती हरी वाकुल्या कुसरी । तेथें पुंडलिक परोपरी स्तवन करी ॥७॥ धन्य पंढरीनगरी फावली चराचरीं । धन्य जो भूमीवरी दृष्टीभरी हरी देखे ॥८॥ ज्ञानदेवा बीज विठ्ठल केलिराज । नव्हे हें नवल चोज प्रत्यक्ष हरी ॥९॥

५८. न चलति शब्द खुंटलें पैं वाद । एकतत्त्व भेद नाहीं रूपा

॥१॥ तें रूप पंढरी क्षरलें चराचरीं । माझें माझ्या घरीं बिंबलेंसे ॥२॥ बापरखुमादेविवरु पुंडलिका वरु । निळियाचा आगरु पंढरीये ॥३॥

५९. दुजें द्वैत सांडी एकतत्व मांडी । अद्वैत ब्रह्मांडीं पैसु कीजे ॥१॥ तें रूप पंढरी पुंडलिका द्वारीं। मुक्तिमार्ग चारी वश्य रया ॥२॥ अनंतीं अनंत ओतिलें संचित। वैकुंठ अद्भुत उभें असे ॥३॥ ज्ञानदेवीं ध्यान मनमौन्य चरण। आपणचि मग्न तेथें जाले ॥४॥

६०. एकी ह्मणे भाव धरूं नेदी मौन । तेथींचें वो ज्ञान मज सांगे ॥१॥ एकीनें सांगितलें दुजीनें परिसिलें। प्रपंच पुसलें तेणें रूपें ॥२॥ तें घरटीं कडी सोकरी बागडी । सोहं कथा उघडी पंढरीये ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्तीस मनें। नयनांसी पारणें देखतांची ॥४॥

६१. तत्वें तत्व धरी कोहंभाव होकरी । सोहं सोहं करी कोण सये ॥१॥ सोकरी पुंडलिकु ज्ञान पुण्यश्लोकु। विठ्ठलीं त्रैलोक्यु उद्धरिलें ॥२॥ सखी जाय तेथें भाव बळिवंत। प्रपंच देहांत नाहीं तुज ॥३॥ ज्ञानदेव पुसे निवृत्ति सौरसें। पुंडलिकें कैसें पुण्य केलें ॥४॥

६२. जयातें पाहतां परतला आगमु । निगमा नाकळे दुर्गमु । सिद्धसाधक निरुतें वर्मु । न पडे ठायीं सर्वथा ॥१॥ तें या पुंडलिका ओळलें । प्रेम प्रीतीनें घोळलें। भक्तिमातेनें चाळाविलें । आधीन केलें आपणया ॥२॥ जें माये आविद्ये वेगळें। गुणत्रया नातळे । काळें गोरें ना सांवळें । निर्धारिता नेणवे ॥३॥ जें द्वैताद्वैताहूनि परतें । जें सुखातें वाढवितें। योगी लक्ष्मीं लक्षित ज्यातें। परि नेणते सर्वथा ॥४॥ जें रूपा अरूपा वेगळें । सहस्रनामांहूनि आगळें। परम कृपेचें कोवळें। क्रियाकर्माविराहित ॥५॥ जें ब्रह्मरसाचें गोठलें । तें पंढरिये प्रगटलें। बापरखुमादेविवरु विठ्ठलें। नामें आथिलें चोखडें रया ॥६॥

६३. जन्मोजन्मींच्या सायासीं। विठ्ठल लाधला पुंडलिकासी ॥१॥ पूर्वीं पुण्य केलें वो माये। विटे लाधले या विठोबाचे पाये ॥२॥ बापरखुमादेविवरु आहे। तया तीर्था केधवां जाती पाये ॥३॥

६४. आनु नेणें कांहीं । विठ्ठलु स्मरें देहभावीं ॥१॥ पुंड-

लिका हें चिंतन । ह्मणोनि विटेवरी हें ब्रह्म ॥२॥ रखुमादेविवरु शाहाणे । विठ्ठलु पाहुणे पुंडलीक ॥३॥

६५. **तळवे तळवटीं असे** । विटें फावलें अनयासें ॥१॥ आह्मां न संडवे पंढरी । विठ्ठलराज विटेवरी ॥२॥ जानु जघन बरवे दिसे। तें देखोनि मन उल्हासे ॥३॥ पदकमळ जोंडिलें । तेथें मुनिजन रंगले ॥४॥ कासे कासिला पितांबरु । चरणीं ब्रिदाचा तोडरु ॥५॥ नाभीकमळीं जन्म असे। ब्रह्मादिकां अपैसे ॥६॥ हस्तकडगे बाहुवटे। विठोबा शृंगार गोमटें ॥७॥ अंगीं चंदनाची उटी । तें देखोनि मन संतुष्टी ॥८॥ गळां वैजयंती माळा । मणीमंडित वक्षस्थळा ॥९॥ कानीं कुंडलें झळाळ । श्रीमुख दिसतें वेल्हाळ ॥१०॥ वदन सकुमार गोजिरें । जैसे पोवळिवेल साजिरे ॥११॥ दंतपंक्ति झळाळ । जैसी माणिकाची कीळ ॥१२॥ नाशिक मनोहर दिसे । जैसें वोतिलेंसे मुसें ॥१३॥ लोचन बरवें विशाळ । श्रवणीं कुंडलें झळाळ ॥१४॥ टिळक रेखिला मृगनाभीचा । बाप राजा मन्मथाचा ॥१५॥ माथां मुगुट झळाळित। बाप पुंडलिका न्याहाळित॥१६॥ निवृत्तिदास शरणागत। विठ्ठला चरणींचें आरत ॥१७॥

६६. **क्षीर सागरींचें निजरूपडें** । पाहतां पारखिया त्रिभुवनीं न संपडे । तें उभें आहे वाडेकोडें । पुंडलिकाचे आवडी ॥१॥ मेघश्याम घेउनियां बुंथी । जयातें श्रुती पैं वानिती ॥ कीं तें पुराणासी चाडे । तें पंढरिये उभें असे कानडे गे माये ॥२॥ आवडीच्या वालभें गोजावले गोजिरें । पाहतां साजिरें त्रिभुवना एक गे माये॥३॥ जें सकळ मंगळदायकाचें प्रेम आथिलें । कीं ब्रम्हरसाचें वोतिलें घोसुलें ॥ ब्रम्हविद्येचें सार मथिलें । देखा सकळ आगमींचें संचलें । कीं बापरखुमादेविवरु विठ्ठल नामें मढिलें । श्रीगुरु निवृत्तीनें दिधलें प्रेमखुण रया ॥४॥

६७. **नेणो विठो मार्ग चुकले** । उघडे पंढरपुरा आले । भक्तें पुंडालिकें देखिले उभे केले विटेवरी ॥१॥ तो हा विठोबा निधान । ज्याचें ब्रह्मादिकां ध्यान । पाउलें समान । विटेवरी शोभती ॥२॥ रूप पहातां तरी डोळसु । सुंदर पाहतां गोपवेषु । महिमा वर्णितां

महेशु । जेणें मस्तकीं वंदिला ॥३॥ भक्ति देखोनि लांचावला । जाऊं नेदी उभा केला। निवृत्तिदास ह्मणे विठ्ठला। जन्मोजन्मीं न विसंबे ॥४॥

६८. **हें नव्हे आजिकालिचें** । युगां अठ्ठाविसांचें । मज निर्धारितां साचें । हा मृत्युलोकुचि नव्हे ॥ हाचि मानिंरे निर्धारु । येर सांडिंरे विचारु । जरी तूं पाहासि परात्परु । तरि तूं जायें पंढरिये ॥१॥ बाप तीर्थ पंढरी । भूवैकुंठ महीवरी । भक्त पुंडलिकाचे द्वारीं। कर कटावरी राहिला ॥२॥ काशी अयोध्या अवंति कांति । मथुरा माया गोमती । ऐशीं तीर्थें इत्यादिकें आहेती । परि सरी न पवती पांडुरंगीं ॥३॥ हाचि मानिंरे विश्वासु । येर सांडिंरे हव्यासु । जरि तूं पाहासि वैकुंठवासु । तरि तूं जायें पंढरिये॥४॥ आड वाहे भीमा। तारावया देह आत्मा । पैल थडीय परमात्मा । मध्य राहिला पुंडलिकु ॥५॥ या तिहींचें दरुशन । प्राप्त्या नाहीं जन्ममरण । पुनरपि आगमन । येथें बोलिलेंचि नाहीं ॥६॥ पंढरी म्हणजे भुवैकुंठ । ब्रह्म तंव उभेंचि दिसताहे नीट । या हरिदासासी वाळुवंट । जागरणासी दीधलें ॥७॥ ह्मणोनि करा करारे क्षीरापति । नटा नटा कीर्तनवृत्ति। ते नर मोक्षातें पावती । ऐसें बोलती सुरनर ॥८॥ हें चोविसा मूर्तींचें उद्धरण । शिवसहस्रनामासी गहन । हेंचि हरिहराचें चिंतन । विश्ववंद्य हे मूर्तीतें ॥९॥ तो हा देवादि देव बरवा। पांडुरंग सदाशिवाचा निज ठेवा। बापरखुमादेविवरु पंचविसावा। चोविसा मूर्ति वेगळा १०

६९. **पंढरीचे वाटे अनंत घडती याग** । वैकुंठींचा मार्ग तेणें संगें ॥१॥ जप तप अनुष्ठान क्रिया कर्म धर्म । हें जाणताती वर्म संतजन ॥२॥ भक्तिमार्ग फुकटा आनंदाची पव्हे । लागलीसे सवे पुंडलिका ॥३॥ दिंडी टाळ घोळ गरुडटकियाचे भार । वैष्णवांचे गजर जिये नगरीं ॥४॥ तिहीं लोकीं दुर्लभ आमर नेणती । वृक्ष होऊनी पुढती सेविताती ॥५॥ सनकादिक मुनी ध्यानस्त पैं सदा । ब्रह्मादिकां कदा न कळे महिमा ॥६॥ ज्ञानदेव निवृत्ति पुसतसे कोडें। पुंडलिकें केवढें भाग्य केलें ॥७॥

७०. **कल्पना वृक्षासि देखिलें** । चिंतामणीस चिंतिलें । कामधेनुसी आपेक्षिलें । जीण्या जिवविलें तेंचि हरिरूप पंढरिये ॥१॥ धन्य

कुळ धन्य जन्म । जयासि पंढरीचा नेम । चित्तीं अखंड विठ्ठल प्रेम । ते धन्य भक्त भूमंडळीं ॥२॥ तोचि तीर्थरूपसदा । तया दोष न बाधिती कदा । जो रातला परमानंदा । तेथें सर्व सिद्धी वोळंगती ॥३॥ ऐशीं वेदशास्त्रीं पुराणीं । जो रातला नामस्मरणीं । धन्य तया तीर्थ पर्वणी । धन्य वाणी तयाची ॥४॥ पंढरीसी कीर्तन करी । पुंडलिकासी नमस्कारी । विठ्ठल चरण अंतरीं धरी । धन्य जन्म तयाचा ॥५॥ सकळ कुळाचा तारकु । तोचि जाणावा पुण्यश्लोकु । पांडुरंगीं रंगला निशंकु । धन्य जन्म तयाचा ॥६॥ त्यासी अंतीं वैकुंठप्राप्ती । ऐसें शुकें सांगितलें परीक्षिती । जे जे हरिचरणीं भजती । ते ते पावती वैकुंठ ॥७॥ नामें स्फुंदत नाचत रंगणा । प्रेम विठ्ठल चरणीं । सर्व सुख खाणी । बापरखुमादेविवरु विठ्ठल ॥८॥

७१. **जोडुनियां जोडी जेणें डुंडारिली दुरी ।** भिकेची आवडी तया नावडे पंढरी ॥१॥ करंटे कपाळ ज्यांचें नाम नये वाचे । सदैव सभाग्य तोचि हरीरंगीं नाचे ॥२॥ आपण न करी यात्रा दुजियासि जावो नेदी । विषयाचा लंपट शिकवी कुविद्या कुबुद्धी ॥३॥ ऐसें जे जन्मोनि नर भोगिती अघोर । न करिती तीर्थयात्रा तया नरकीं बिढार ॥४॥ पुंडलिकें भक्तें तारिलें विश्वजनां । वैकुंठींची मूर्ति आणिली पंढरपुर पाटणा ॥५॥ कायावाचामनें जिवें सर्वस्वें उदार । बापरखुमादेविवरा विठ्ठलाचा वारिकर ॥६॥

७२. **वाजतसे बोंब कोण्ही नायकती कानीं ।** हरिहरि न म्हणती तया थोर जाली हानी ॥१॥ उठा उठा जागा पाठीं भय आलें मोठें । पंढरीवांचुनी दुजा ठाव नाहीं कोठें ॥२॥ तापत्रय अग्नीचा लागला वोणवा । कवण रिघे आड कवण करी सावाधावा ॥३॥ देखोनि ऐकोनि एक बहिर अंध जाले । विषयाचे लंपट बांधोनि यमपुरीस नेले ॥४॥ आजा मेला पणजा मेला बाप मसणा नेला । देखत देखत नातु पणतु तोही वेडा जाला ॥५॥ व्याघ्र लासी भूतेंये लागतील पाठीं । हरिभजन न करितां सगळें घालूं पाहे घोटीं ॥६॥ संतसंग धरा तुह्मी हरिभजन करा । पाठीं लागलासे काळ दांत

खातो करकरां ॥७॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला शरण । भावे न निघतां न चुके जन्ममरण ॥८॥

७३. **शरीर हें स्थळ । मळानिर्मळाचें मूळ** । पाहोनि चोखाळ । आदिपुरषासी ॥१॥ जन्म मरणाच्या उचटुनि पेडी । मग तये बिंवडीं ज्ञान पिके ॥२॥ पंढरीचें पिक नसमाये अंबरीं । तें शेत सोकरी पुंडलिकु ॥३॥ ऐहिक्य परत्र दोन्ही शेताचीं आउतें । मुंड मुंड तेथें कुळवाडिये ॥४॥ उचलुनि पेंडी कासिया समुळीं । मग पुण्यकाळीं ओलवले ॥५॥ गरुडटके दोन्ही शेताची बुजावणी । दश कुडपर्णी नामघोष ॥६॥ एकवीस स्वर्गाचा घालूनियां माळा । मग ते गोपाळामाजि खेळे ॥७॥ जये शेतीं निवृत्ति भीतरे । तये शेतीं साजे पुरे । राउळीं निदसुरे । दंडिजती ॥८॥ राती दिवस तुम्हीं हरिचरणीं जागा । तेणें तरालगा भवसागरू ॥९॥ अठराही बलौतें तें केलें धडौतें । खळें दान देते सनकादिकां ॥१०॥ ज्ञानदेव ह्मणे जगदानीं पिकला । पुरोनि उरला पंढरिये ॥११॥

७४. **विवेक नदीये बैसोनी** । सांगड सत्वाची बांधोनी ॥१॥ एक पंढरी वैकुंठ । येर वाउगे बोभाट ॥२॥ चारी वेद विवादती । पुराणें साक्ष देती ॥३॥ बोले निवृत्तीचा दास । संत गर्जती पाप नाश ॥४॥

७५. **वाराणशी यात्रे जाईन** । प्रयाग तीर्थ पाहीन । त्रिवेणिये स्नान करीन । परि मी वीट नव्हेन ॥१॥ विठोबा पाईंची वीट । मी कईंबा होईन ॥धृ०॥ गोदावरी यात्रे जाईन । बारा वरुषाचें फळ लाहीन । अब्जकतीर्थीं स्नान करीन । परि मी वीट नव्हेन ॥३॥ मल्लिकार्जुन यात्रे जाईन । श्रीशैल्य शिखर पाहीन । पाताळगंगे स्नान करीन । परि मी वीट नव्हेन ॥४॥ मातापुर यात्रे जाईन । सह्याद्री पर्वत पाहीन । गहनगंगें स्नान करीन । परि मी वीट नव्हेन ॥५॥ कोल्हापुरीं यात्रे जाईन । महालक्ष्मी पाहीन । विशाळतीर्थीं स्नान करीन । परि मी वीट नव्हेन ॥६॥ एका अंगुष्ठीं तप करीन । पृथ्वीपातान्ही लाहीन । देह कर्वतीं देईन । परि मी वीट नव्हेन ॥७॥ बहुता पुण्यांच्या सायासीं । चरण जोडले विटेसी । निवृत्ति दासु ह्मणे परियेसी । परि मी वीट नव्हेन ॥८॥

७६. **त्रिपुटीं भेदुनी मनाच्या मौळीं**। तें आलें भूमंडळीं पंढरिये ॥१॥ नाम लाधलें नाम लाधलें। पुंडलिकें केलें खेवणें देखा ॥२॥ समर्थांचे पायीं भोजन जालें। पंचामृत घेतलें धणीवरी ॥३॥ बाप रखुमादेविवरु विठ्ठलेंसी तृप्ती। यथार्थ भाविता कळों येईल चित्तीं ॥४॥

७७. **पातेजोनि खेंवासि आणिलें**। येणें आपणिया समान मज केलें गे माये ॥१॥ पाहें पा नवल कैसें वितलें। मन उन्मनीं उन्मन आसिलें ॥२॥ पाहें पा येणें रखुमादेविवरा विठ्ठलें। पाहे पा राहणें पंढरपुरीं केलें ॥३॥

७८. **जें येथें होतें तें तेथें नाहीं**। ठाईंच्या ठाईं हारपलें ॥१॥ घरींच्या घरीं जाली चोरी। आपणावरी आळु आला ॥२॥ पंढरपुरीं प्रसिद्ध जाणा। पुरविल्या खुणा ज्ञानदेवा ॥३॥

७९. **आकानिकेळेचिकनामातु**। कारले धनिगे मरुळादने ॥१॥ चलुवाने चलुवाने पंढरिराया चलुवाने। यह्ले दौनर्कबारन्ने ॥२॥ पुंडलिकने भक्तिगे बंदा। रखुमादेविवर विठ्ठलुने ॥३॥

८०. **माझे जिवींची आवडी**। पंढरपुरा नेईन गुढी ॥१॥ पांडुरगीं मन रंगलें। गोविंदाचे गुणीं वेधलें ॥२॥ जागृति स्वप्न सुषुप्ति नाठवे। पाहतां रूप आनंद साठवे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु सगुण निर्गुण। रूप विटेवरी दाविली खुण ॥४॥

८१. **अवघाची संसार सुखाचा करीन**। आनंदें भरीन तिन्ही लोक ॥१॥ जाईनगे माय तया पंढरपुरा। भेटेन माहेरा आपुलिया ॥२॥ सर्व सुकृताचें फळ मी लाहीन। क्षेम मी देईन पांडुरंगीं ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलेशीं भेटी। आपुले संवसाटी करुनि ठेला॥४॥

बुद्धिरूपी सखीशीं संवाद.

८२. **येऊनि वऱ्हाडिणी बैसल्या टेकी**। कोण तो नोवरा नाहीं वोळखी ॥१॥ मी कवणाची मज सांगा कोण्ही। वऱ्हाड आलिया वऱ्हाडिणी ॥२॥ कवण ते वरमाय कवण तो वरबाप। कवण तो नोवरा कवण तो मंडप ॥३॥ वऱ्हाड नव्हे स्वप्न गे माये। बापरखुमादेविवराचे वेगीं धरावे पाये ॥४॥

८३. एकी धावे सुनाट एकीनें धरीलें बेट । एकीनें शेवट साधियेला ॥१॥ कोणे तत्वीं हरि कैसी यासि परी । नांदे कवणे घरीं सांगिजेसु ॥२॥ सखी सांगे बाई भावो धरीं देहीं । एकारूपा सोयी येईल घरा ॥३॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठल अवचितां । निवृत्ति समता सांगितलें ॥४॥

८४. येरी ह्मणे भेद सृष्टी दाविती शब्द । तत्वीं तत्व बोध कोठें गेले ॥१॥ सखी ह्मणे बाई आकाराची सोय । तुज मज काय इयें देहीं ॥२॥ चपळता सांगों उष्णता घोटी । घोटुनियां होटी समब्रह्मीं ॥३॥ ज्ञानदेवीं तट भाग्य जैं उत्कट । तैं हे वाक्पट पडती दृष्टी ॥४॥

८५. सखी ह्मणे बाई समपण तें कैसें । येरी ह्मणे देश हिंडूं नको ॥१॥ आधीं शोधीं आप मग पाहीं दीप । कोहं सोहं रूप दवडी दुरी ॥२॥ त्रिपुटीं झोंबों नको मायावी सकळ । अवघा सरळ हरी आहे ॥३॥ ज्ञानदेव बुझवी बुझे ज्ञानधारण । तुज मज सौजन्य येणें न्यायें ॥४॥

८६. सांग सखिये बाई मज हें न कळे । कैसा हा अकळे समतेजें ॥१॥ भाव दृढ धरीं चित्ताची लहरी । प्रकृति कामारी सत्रावीची ॥२॥ येरी म्हणे वाजट झाली हो पुराणें । समरस जाणे कोणे घरीं ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे आदिमध्य समता । सुखें पहातां चढे हातां ॥४॥

८७. सखीप्रती सखी आदरें करी प्रश्न । जीवा शिव पूर्ण कैसा दिसे ॥१॥ सखी सांगे मात उभयतां ब्रह्म । नाहीं हो विषम हरीवीण ॥२॥ सूर्यप्रकाश मही घटमठीं समता । तैसा हा उभयतां बिंब एका ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठल जिवाचा । व्यापक शिवाचा शिवपणें ॥४॥

८८. सखी सांगे सार शांति क्षमा दया । अर्धांच्या विलया बरळ मोक्षीं ॥१॥ सखी ह्मणे एका दुजी ह्मणे अनेकां । अनेकीं सिंम्यका गुरुगम्य ॥२॥ सावव निबंध आघ्याचा उकल । रसनेचा पालव रसना तोयें ॥३॥ ज्ञानदेव सांगे रखुमादेवी जप । अगम्य संकल्प एक दिसे ॥४॥

८९. सम्यक् करीं शांति बैसें एके पातीं । क्षेमेसि निवृत्ति वाड करीं ॥१॥ ऐसा हा उपदेश सखी सांगे जीवास । ह्मणी कासावीस होसी बाई ॥२॥ सज्ञानी विज्ञान ज्ञानीं ज्ञानपण । अन्वयीं शोधून पाहा लक्षीं ॥३॥ ज्ञानदेवीं शिवा उन्मनि रिघावा । हरीचा विसावा सर्वांघटीं ॥४॥

९०. ममता पुसे सये शिवींजिवा ठाये । पूर्णता पान्हाये कोणे घरीं ॥१॥ एक सखिये पुससी बाईये । परब्रह्म समाये पुंडलिका ॥२॥ नाहीं यासी ठावो संसार पैं वावो । एकतत्व रावो घरीं वसे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु उदारु बोळला । विश्वजनपाळा ब्रीद साजे ॥४॥

९१. अष्टदळ पाहे पद्म नेत्र दाहे । सोहं मंत्र कोहं ठाकी दुरी ॥१॥ आडवीं आडव रूपाचा बरव । सखिये तो राव रामराणा ॥२॥ उपरती साधि प्रपंची अवधी । गुणें गुण उद्बोधी शेजे सये ॥३॥ ज्ञानदेवीं लपे विज्ञान हारपे । काळ यम मापें न बाधिती ॥४॥

९२. चित्तींचें चैतन्य रूपीचे अनुकार । रूप असे साचार नयनांमाजि । तेजाचें तेज दीपीं कळिका सामावे । दीपक माल्हावे तेज तेजीं ॥१॥ काय सांगो सखिये तेज पैं अढळ । इंद्रियें बरळ देखतांची ॥२॥ घनदाट रूपीं एकरूप तत्त्व । दीपीं दीपसमत्व आप दिसे । निराकार वस्तु आकार पैं अपार । विश्वीं चराचर बिंबलीसे ॥३॥ प्राणप्रिया गेली पुसे आत्मनाथा । कैसेनि उलथा गुरुखुणें ॥४॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं उपरति । रूपीं रूपदीप्ति एक जाली ॥५॥

९३. प्राणासवें सखी आत्मा हा बिंबला । सर्वगुणीं निमाला याच्या वृत्ति । ध्यान गेलें ठायां मन गेलें सुखा । नयनीं नयनसुखा अवलोकीं ॥१॥ तेंचि सखी रूप वोळखे स्वरूप । विश्वीं विश्वरूप एका तेजें ॥२॥ द्वैत पैं न दिसे अद्वैत सुरवाडु । एक दीपें उजेडु सर्वां घटीं ॥३॥ विराल्या कामना अमूर्त परिपाठीं । चैतन्याची दृष्टी उघडली रया ॥४॥ सखी ह्मणे सुख प्राणासि भुललें । आत्मपणें मुकलें काय करूं ॥५॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलें रूप । दाऊनि स्वरूप एक केलें ॥६॥

९४. प्राणाची पैं सखी पुसे आत्मयासी । ईश्वरीं ध्यानाची वृत्ति गेली ॥१॥ पांगुळल्या वृत्ति हारपली भावना । निमाली कल्पना

ब्रह्मीं रया ॥२॥ हें सुख साचार सांगे कां विचार । आत्मयाचें घर गुरुखुणें ॥३॥ चेतविते कोठें गुंफलें सगुण । निर्गुणीं पैं गुण समरस ॥४॥तें सुख अपार निळीये वेधलें । कृष्णरूप हें देखिलें सर्वांरूपीं ॥५॥ या ध्यानीं गुंफलें मनामाजि वेख । द्वैतभानसुख नाठवे मज ॥ अद्वैत घरकुलें गुणाचें पैं रूप । मनामाजि स्वरूप बिंबलें रया ॥६॥ विस्मृति गुणांची स्मृति पैं भजना । दृष्टादृष्ट जनां ब्रह्मरूप॥७॥याचेनि सुलभें नाठवे संसारु । ब्रह्मची आकारु दिसत असे ॥८॥ वेगी सांग ठसा कोण हें रूपडें । कृष्णचि चहूंकडे बिंबलासे॥९॥बापरखुमादेविवरु विठ्ठल सखी । कृष्णरूपीं सुखी तनु जाली ॥१०॥

९५. **तत्त्वतां पैं तत्त्व धरितां नये हातां** । मग ममतेची चिंता तयासि पुसे ॥१॥ बाई कोणे घरीं सांगे वो जिवित्व । परेचें परतत्त्व कोणे घरीं ॥२॥ सखी सांगे गोष्टी बाईये रूप वो धरीं । आपणाचि घरीं सांपडेल ॥३॥ निवृत्तीनें खुणें सांगितलें ज्ञान । रखुमादेविवरु ध्यान विठ्ठल वरदा ॥४॥

श्रीनिवृत्ती व श्रीज्ञानदेव यांचा संवाद.

९६. **संसारसातें आलों मी पाहुणा** । दिस दोन्ही आनंदा पाहाचयासी ॥१॥ तंव त्याचेनि तेजें झडपिलें मज । मजमाजि काज होऊनि ठेलें ॥२॥ चित्त जंव निवडी तंव आपणहि पळे । अवचिता जवळी येतु असे ॥३॥ जाऊं पाहे परता तव नेतु असे पंथा । वैकुंठींच्या कथा आपण सांगे ॥४॥ एकरूप दिसे तव सभोंवता आपण । अवघा नारायण ज्ञानदेवा ॥५॥

९७. **विश्वरूप पाहे तंव सभोंवतें रूपडें** । पाहे चहूंकडे तोचि-दिसे ॥१॥ काय करूं सये कैसा हा देव । माझा मज भाव एकतत्वीं ॥२॥ सम तेज पाहे तव एकचि वो तेज । ॐकार सहज निमाला तेथें ॥३॥ मुळींची मूळ खुण न संपडे सर्वथा । व्यापियेलें चित्ता तेजें येणें ॥४॥ स्वानुभव दिवटी उजळूनि जंव पाही । तंव एक बिंब दाही दिशा दिसे ॥५॥ ज्ञानदेव निवृत्ति हे खूण पुसत । सांगावें त्वरित गुरुराजें ॥६॥

९८. **अरे स्वरूपाकारणें विश्वरूप घेतलें।** सगुणें झांकिलें निर्गुण रया ॥१॥ तत्त्वीं तत्त्व कवळी उगवे रविमंडळी। अवघीच झांकोळी आपल्या तेजें ॥२॥ द्रष्टाचिये दीप्तीं दृश्यचि न दिसे। समरसी भासे तेज त्याचें ॥३॥ तत्स्वरूपीं नांदे चित्स्वरूपीं भासे। ॐकारा-सरिसें तदाकार ॥४॥ प्रेमकळीं ओतलें सप्रमळीत तेज। तेथें तूं विराज ज्ञानदेवा ॥५॥

९९. **स्वामीचे कृपेनें चिद्घन ओळलें।** रसातळ पाल्हेलें ब्रह्म-तेजें ॥१॥ कृपाळु श्रीगुरु ओळला सर्वत्र। आपेआप चरित्र दृष्टी दावी ॥२॥ ॐकाराचें बीज समूळ मातृकीं। दिसे लोकां लोकीं एकतत्त्वीं ॥३॥ विकारीं साकार अरूपीं रूपस। दावी आपला भास आपणासहित ॥४॥ सर्वांग समतेज ऐसा हा चोखडा। पाहतां चहूंकडा दिव्य तेज ॥५॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्तीशीं पुशिलें। सत्रावी दोहिलें पूर्ण अंशीं ॥६॥

१००. **अरे अरे ज्ञाना ज्ञान उघडें बोलसी।** तुझा तूंचि होशी हरी ऐसा ॥१॥ आपुलें तें झांकी पर तें दावी। पश्यंतिये भावीं म-ध्यमे राहें ॥२॥ तत्त्व तेंचि धरीं रजो गुण चारी। पंचमा आचारी सांपडती ॥३॥ षड्रसी भोक्ता हरिरूप करी। सप्तमा जिव्हारीं कळा धरीं ॥४॥ अष्टमा अष्ट सिद्धी अष्टांग नेमेशीं। तें जीवेंभावेंसी तूंचि होसी ॥५॥ नवमा नवमी दशमावृत्ती। एकादशीं तृप्ती करी ज्ञाना ॥६॥ ऐसा तूं एकादश होईं तूरे ज्ञाना। द्वादशीच्या चिन्हां सांगो तुज ॥७॥ निवृत्ति द्वादश गुरुसेवनीं भाष्य। एकविध कास घाली ज्ञाना ॥८॥

१०१. **अरे अरे ज्ञाना ज्ञान हे निवृत्ति।** देहीं देहा उपरती तुज प्राप्त ॥१॥ अर्थावबोध अर्थुनि दाविला। ज्ञानिया तूं भला ज्ञानदेवा ॥२॥ सोहं तत्व साधलें प्रमाण सर्वत्रीं। उभयतां गात्रीं प्रेम तनू ॥३ बिंबीं बिंब रसीं उपरम देखिला। प्रपंच शोखिला तुवां एकें ॥४॥ विष्णुनाम मंत्र सोहं तेज दिवटा। उजळून चोहटा शुद्ध केला ॥५॥ निवृत्तीचा शिष्य ज्ञानदेवीं भाष्य। शांति समरस बोध उतरे ॥६॥

१०२. **ऐसें हें अंडज सांगितलें देवें।** सांगोनियां भावें गिळीयेलें

॥१॥ गिळिला प्रपंच समाप्ति इंद्रियां। वैष्णवीं हे माया बिंबाकार ॥२॥ निरशून्य शून्य साधूनि उपरम। वैकुंठीचें धाम हृदय केलें ॥३॥ जिव शिव शेजे पंक्तीस बैसली। पंचतत्वांची बोली नाहीं तेथें ॥४॥ तत्त्वीं तत्त्व गेलें बोलणें वैखरी। वेदवक्ते चारी मान्य झाले ॥५॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्ति तुष्टला। सर्वांगें दीधला समबोध ॥६॥

१०३. **परेसी जंव पाहें तंव दिसे हें अरुतें।** तळीं तळाखालतें विश्वरूप ॥१॥ दिव्य चक्षुदृष्टि निवृत्तीनें दिधली अवघीच बुझाली विष्णुमाया ॥२॥ शम दम कळा दांत उदांत। शांतितत्वता माव-ळत उपरमेसी ॥३॥ रयनि दिनमणी गगनासगट। अवघेची वैकुंठ तया घरीं ॥४॥ उद्भट कारण केलें हो ऐसें। तुष्टोनि सौरसें केलें तुम्हीं ॥५॥ ज्ञानदेव शरण निवृत्तीच्या चरणां। कांसवीचा पान्हा पाजियेला ॥६॥

१०४. **सार सप्तमीसि हारपली निशी।** दशवे द्वारेसीं उभा राहे ॥१॥ तेथें तूं सावध अवधाचि गोविंद। देहीं देहाभेद करूं नको ॥२॥ इंद्रियांच्या वृत्ति दशवे द्वारीं गति। देहगेहउपरति होईल तुज ॥३॥ विस्तारीं विस्तार गुण गुह्य सार। एकाएकीं पार सार घरीं ॥४॥ विकृति विवर प्रकृति साचार। तत्वाचा निर्धार समरसीं ॥५॥ निवृत्ति सांगे ज्ञाना एक तूं करी। तरी तूतें कामारी होईल चित्तें ॥६॥

१०५. **सूक्ष्म साध्य काज सांगितलें स्वामी।** धृति धारणा क्षमीं हारपल्या ॥१॥ सूक्ष्म सख्य नेलें विश्वरूप देहीं आलें। प्रपंचेंसि माव-ळलें तिमिर रया ॥२॥ विशेषेंसि मिठी दिधली शरिरें। इंद्रियें बा-हिरें नाईकती ॥३॥ ऐसें हें साधन साधकां कळलें। चेताविता बुझा-विलें मन माझें ॥४॥ उतावेळ पिंड ब्रह्मांडा साहित। नेत्रीं विका-शत ब्रह्मतेज ॥५॥ ज्ञानदेव विनवी निवृत्तीस काज। हरपली लाज संदेहेसी ॥६॥

१०६. **अरे अरे ज्ञाना झालासि पावन।** तुझें तुज ध्यान कळों आलें ॥१॥ तुझा तूंचि देव तुझा तूंचि भाव। फिटला संदेह अन्य-तत्वीं ॥२॥ मुरडुनियां मन उपजलासि चित्तें। कोठें तुज रितें न दिसे रया ॥३॥ दीपकीं दीपक मावळल्या ज्योती। घरभरी वाती

शून्य झाल्या ॥४॥ वृत्तीची निवृत्ति आपणासकट । अवघेंची वैकुंठ चतुर्भुज॥५॥निवृत्ति परमानुभव नेमा । शांति पूर्ण क्षमा ज्ञानदेवो ६

१०७. **अवेवी सावेव सम साम्य बुद्धी** । शांति दया सिद्धी प्रगटल्या ॥१॥ बोळली हे कृपा निवृत्ति दयाळा । सर्व रोम पाल्हाळा प्रेमांकुर ॥२॥ दिवसाचें चांदिणें रात्रीचें ऊष्ण । सांगितला प्रश्न निवृत्तिराजें ॥३॥ सोहंसिद्धमंत्रें प्रोक्षिला संसार । मरणाचि येरझार खुंटियेली ॥४॥ चित्तवित्तगोत आपण पैं जाला । देहीं देह गेला भाव माझा ॥५॥ ज्ञानदेवा रसिं स्नान दान गंगे । प्रपंचेसी भंगे विषयजात ॥६॥

१०८. **आदिमध्यअंत तुजमाजि बिंबे** । ब्रह्मीं ब्रह्म थांबे लवण जळीं ॥१॥ तैसें झालें ज्ञाना उन्मनीं उलथा । प्रपंच चळथा उडालिया ॥२॥ रिगु निगु काज जालें तुझें घर । अवघाचि संसार कळला आम्हां ॥३॥ गोप्य गुजराज उमजलासे हरी । दिसे अभ्यंतरीं आत्माराम ॥४ ॥ न दिससी ज्ञाना देहीं तुझ्या राम । घेतला विश्राम ऐसें दिसे ॥५॥ निवृत्ति निवांत समरसें पाहात । अवघाचि दिसत देहीं विदेह ॥६॥

१०९. **निज तेज बीज नाठवे हे देहो** । हारपला मोहो संदेहेंसीं ॥१॥ काय करूं सये कोठें गेला हरी । देहीं देह मापारी हरी जाला ॥२॥ विदेह पैं गंगा पारुषली चित्तीं । चिद्रुपीं हे वृत्ति बुडीयेली ॥३॥ गुरुलिंगीं भेटी निवृत्ति तटाक । देखिलें सम्यक् समरसें ॥४॥ दत्तचित्तवृत्ति ज्ञेयज्ञानकळा । समाधि सोहळा विष्णुरूपीं ॥५॥ ज्ञानदेव गाय हरिनामामृत निवृत्ति त्वरित घरभरी ॥६॥

११०. **सुखीं सुख मुरे तेथें कोण झुरे** । जळीं लवण विरे तैसें जालें ॥१॥ ज्ञान तें विज्ञान प्रपंचेसि भान । तेजोरूप गगन बिंबलें दिसे ॥२॥ आत्मा आत्मरूप परमात्मा समीप । कोटि कोटिरूप एकलोंचि दिसे ॥३॥ नानातेजीं भासे प्रपंचीं प्रकाशे । विरुळा समरसें ध्याये त्यासी ॥४॥ ऐसें जालें तुज प्रगटलें निज । कांसवीचें बीज अंकुरलें ॥५॥ निवृत्ति निजबोध आनंदादि कंद । शाखाद्रुम भेद हरि जाला ॥६॥

१११. आत्मरूपीं रूप रंगलें सहज । रिगो निजगुज सतेजिलें ॥१॥ तेज बीज विवड पेरिलेंनिवाडे । उगवलें चोखडें ब्रह्मरूप ॥२॥ शांतीची गोफण उडाविला प्रपंच । धारणा आहाच स्थिर केली ॥३॥ वेटाळिलें धान्य खळेदान दिठीं । दिधलें शेवटीं भोक्तियासी ॥४॥ देते घेते जीवे नुरेचि शेखीं । शिवमेव खोपी समरसीं ॥५॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्ति उदारा । ऐसा एकसरा तुष्टलासी ॥६॥

११२. खळेदान देसी भोक्तया सांपडे । ऐसें तुवां चोखडें रूप केलें ॥१॥ ज्ञान तेंचि धन ज्ञान तेंचि धान्य। जालेंरे कारण ज्ञानदेवीं ॥२॥ तळवटीं पाहे तंव रचिलें दान अपार । वेदवक्ते साचार बुझावले ॥३॥ साचार आठरे भासासीं । उपरति भूसि निवडली ॥४॥ मोक्ष मुक्ति फुका लाविली तुवां दिठी । तुझा तूं शेवटीं निवडलासी ॥५॥ निवृत्ति प्रमाण केलें तुवां ज्ञाना । ब्रह्मीब्रह्म अगम्या रातलासी ॥६॥

११३. रवितेजाकिरण फांकलिया तेज। उडेरे सहज तिमिर स्या ॥१॥ तैसा तूं गभस्ति निवृत्ति उदारा । उगवोनि चराचरां तेज केलें ॥२॥ तेजीं तेज दिसे अव्यक्ताचा ठसा । उमजोनि प्रकाशा न मोडे तुझा ॥३॥ चंद्रोदयीं कमळें प्रकाशिलीं सितें । तैसें तुझें भरितें करीं आह्मां ॥४॥ वृत्तीची निवृत्ति देखिली म्यां तुझी । हरपली माझी चित्तवृत्ति ॥५॥ ज्ञान ऐसें नांव ज्ञानदेवा देसी । शेखीं तुवां रूपासी मेळविलें ॥६॥

११४. आत्मतेजें तेज रवितेज बिंबें । जीव शिवीं बिंबे ज्ञान तेजें ॥१॥ तैसें तुज ज्ञान जालेंरे हें काज ॥ केशवीं विराज चित्त जोडे ॥२॥ समाधीचें रूप रूपासि आलें काह्या । पसरुनी बाह्या देती क्षेम ॥३॥ प्रवृत्ति निवृत्ति दोहींची तटाक । उतरलासि एक सिंधोदकें ॥४॥ क्षीर नीर हरी जाला असे स्वादु । अवघाची गोविंदु नानादेहीं ॥५॥ निवृत्तिसंपत्ति आलिया पैं हातां । तत्वीं तत्व निमथा उलथा तूं ॥६॥

११५. देहधर्मीं काज गुरुराज चित्तीं । तरीच या संपत्ती फळद होती ॥१॥ तैसें तुझें ध्यान करितां उद्धट । सांपडली वाट वैकुंठीची ॥२॥ ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान ध्येय ध्याता हरी । समरसें श्रीहरी तत्त्व जालें

॥३॥ पृथ्वी आप तेज गगनाकृति वायो । फिटला संदेहो ये जन्मीं-चा ॥४॥ उपदेश द्रष्टा जरि असे श्रेष्ठ । तरीच भाग्य विनट विष्णुरूपीं ॥५॥ ज्ञानदेवीं सिद्धी साउली श्रीहरी । गुरुकृपा करीं कुरवाळिलें ॥६॥

११६. **अनुपम्य तेजें धवळलें ब्रह्मांड** । विश्वरूपीं अखंड तदाकार ॥१॥ रसीं रस मुरे प्रेमाचें स्फुंदन । एकरूपीं घन हरी माझा ॥२॥ नाद आणि ज्योति परिपूर्ण आम्हां । परेसि माहात्मा उजेडला ॥३॥ जाला अरुणोदयो उजळलें सूर्यतेज । त्याहूनि सतेज तेज आलें ॥४॥ हारपल्या रश्मी देहभाव हरी । रिद्धि सिद्धि कामारी जाल्या कैशा ॥५॥ निवृत्ति उपदेश ज्ञानियां लाधला । तत्वीं तत्त्व बोधला ज्ञानदेव ॥६॥

११७. **त्रिपदा चतुष्पदा गायत्रीस्मरण** । त्याचें विस्मरण हरिप्रेमें ॥१॥ निवृत्ति सांगे हरीनामगंगे । जालासि सर्वांगें गंगोदक ॥२ पाणिपाद चित्तवृत्ति हे बुडाली । देहीं देहा गेली प्रीति सदा ॥३॥ चक्षुद्वय तेज हरिरूपीं बिंब । पृथ्वीतळ अंभ हरि दिसे ॥४॥ सुलज्ज निर्लज्ज मेघवर्ण शाम । सांवळा सप्रेम गुणग्राह्य ॥५॥ थोडेनि आतुडें सडेनि पदार्थें । येतु असे अर्थें हृदयामाजी ॥६॥ नाममंत्र रूप इतुकेन संकेत । देतुसे अर्थ दीनाचा दाता ॥७॥ बापरखुमादेविवरु विनत सोपारा । मरणाच्या येरझारा दूर केल्या ॥८॥

११८. **आधींच तूं ज्ञान वरी जालें उन्मन** । हरी हें जीवन हृदयीं आलें ॥१॥ स्थिरावलें ध्यान ज्ञानाचिये वृत्ति । विज्ञानसंपत्ति साधलिया ॥२॥ अंधकारपट नासला समतेज । रामरूपीं पैज दीपज्ञान ॥३॥ संतशांत शांति उलथीचा ठसा । कृष्णरूपीं दिशा तेजो तेज ॥४॥ अलक्ष लक्षिते अगोचर पर । तेथेंही गव्हर संचलें असे ॥५॥ ज्ञानदेव सुखीं जालीसे विश्रांति । परमानंद चित्तीं निरंतर ॥६॥

११९. **अमर रस द्वंद्व विसरला भूक** । त्याहूनि एथें सुख अधिक दिसे ॥१॥ जंववरि भूली तंववरी बोली । समुद्रींचि खोली विरळा जाणे ॥२॥ आशापाश परि निवृत्ति तटाक । पडियेले ठक चिद्रुपरूपीं ॥३॥ प्रकाश हरीचा प्रकाशला देहीं । नेणतीच कांहीं मूढजन

॥४॥ ऐलतीरीं ठाके पैलतिरीं ठाके । तेथें कैसेनि सामर्थ्यें पाहों आतां ॥५॥ जागिव शाहाणिव तूंचि निवृत्ति देवा । हरी उभय भावा ज्ञान देसी ॥६॥ ज्ञानदेवा शांति उन्मनि रहस्य । हरिरूप भाव्य करविलें ॥७॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठल हृदयीं । आलिंगितां बाही भ्रमर जाला ॥८॥

१२०. ऐकें तूं ज्ञान सुख विश्रांति रूपा । हरिरूप दीपा पाहे ऐसा ॥१॥ चित्तवृत्तीचिया आदिमध्य अंतीं । रूपींरूप आनंदीं समरसें ॥२॥ निवृत्ति सांगे ज्ञाना योगाची धारणा । जीवशीव करणा चक्षु दृढ करी॥ ३॥

१२१. साध्यसाधनकाज निवृत्तीचें गुज । केशव सहज सर्वभूतीं ॥१॥ रामकृष्ण मंत्रें प्रोक्षियेलीं गात्रें । हरिरूप सर्वत्र क्षर दिसे ॥२॥ गुरुगम्य चित्त जालें माझें हित । दिननिशीं प्राप्त हरि आह्मां ॥३॥ पूर्णिमाप्रकाशचंद्र निराभास । हरी हा दिवस उगवला ॥४॥ चकोरें सेवीत्ति आळीउळें पाहाती । घटघटा घेती अमृतपान ॥५॥ ऐसें हें पठण ज्ञानदेवा जालें । निवृत्तीनें केलें आपणा ऐसें ॥६॥

१२२. पहाते पहाणें पहातां निरुतें । पाहिलिया तेथें तेंचि होय ॥१॥ तोचि तो आपण श्रीमुखें जाण । आणिक साधन नलगे कांहीं ॥२॥ भानुबिंबेवीण निरसलें तम । ज्ञानदेवी वर्म सांगितलें ॥३॥

१२३. सकळ तीर्थें निवृत्तीच्या पायीं । तेथें बुडी देईं माझ्या मना ॥१॥ आतां मी न करी भ्रांतीचें भ्रमण । वृत्तीसी मार्जन केलें असे ॥२॥एकार्णव जाला तरंगु बुडाला । तैसा देह जाला एकरूप ॥३॥ बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें नवल केलें । तारूं हरविलें मृगजळीं ॥४॥

१२४. देहभाव ठेवावे योगभाव सेवावे । हें बोलणें जाणणें सोय नव्हेगे माये ॥१॥ जिजे मरिजे ऐसें नाहीं आमुते । सांगों कोणातें तुज वांचुनी ॥२॥ देंठीहुनि सुटलें जीवनासी आलें । बापरखुमादेविवरें ऐसें केलेंगे माये ॥३॥

१२५. विश्रांतीचें स्थान कोण रूप आह्मां । ऐसा हा महिमा सांगा स्वामी ॥१॥ चित्त नेईं चित्ता चेत नेईं तत्त्वा । कर्म परतत्वा हारवी रया ॥२॥ हें तत्त्व सांगे ज्ञानदेवा निवृत्ति । संसार पुढती नाहीं बापा ॥३॥

१२६. निजाचें तेज कीं तेजाचें निज । तेथील तें गुज सांग मज ॥१॥ ब्रह्म तें कायी ब्रह्म तें कायी । ब्रह्म तें कायी सांगा गोसावी ॥२॥ ब्रह्म सदोदित असे सर्वभूतीं । ह्मणउनि सांगे जनांप्रती ॥३॥ ब्रह्म ऐसें नामयानें जाणिलें । हृदयीं धरिलें प्राणलिंग ॥४॥ बापरखुमादेविवरु हृदयीं प्रगटला । निवांत राहिला ज्ञानदेवो ॥५॥

१२७. सोंग संपादणी एका रूपें करी । आत्मा घरोघरीं वर्ततुसे ॥१॥ माय सांग आह्मां कोण सुख ब्रह्मा । तुह्मां आह्मां समा कोण्या रूपें ॥२॥ चेतनें चेतवी बुद्धितें पाचारी । कल्पना मापारी निवृत्ति ठायीं ॥३॥ज्ञानदेव दिवटा विठ्ठलीं रमला । संसार अबोला एकातत्त्वें॥४॥

१२८. परब्रह्मीं वस्ति कोण्या रूपें करूं । सकळ हें भरूं आत्मतत्त्वें ॥१॥ देहाचा दीप कीं समत्व पैं ज्योती । एकरूपें वाती सर्वांरूपीं ॥२॥ तें रूप सांगा निवृत्ति उदारा । संसार एकसरा तया माजि ॥३॥ समान निघोट क्षेमत्त्वें अवीट । श्रीगुरूनें वाट सांगितली ॥४॥ ज्ञानदेवी घर वस्तीसी बिढार । तळींवरी साचार एक तत्व ॥५॥

१२९. आकारीं नाहीं तें निराकारीं पाहीं । निराकारीं राही शून्याशून्य ॥१॥ जेथें शून्यचि मावळलें तेथें काय उरलें । हेंचि सांगे एकें बोलें मजपासीं ॥२॥ शून्य कासया पासाव जालें शून्य तें कवणें केलें । हें सांगिजोजी एक्या बोलें गुरुराया ॥३॥ आपण शून्याकार कीं आपण निराकार । आकार निराकार मूर्तिमंत दाऊ ॥ आकार निराकार ये दोन्ही नाहीं तेंचि तूं पाहीं आपणापें ॥४॥ जेथें अनुभवचि नाहीं तेंचि तूं पाहीं । स्वानुभवीं राहीं तुझा तूंचि ॥५॥ जेथें चंद्र सूर्य एक होती तेथें कैंचि दिनराती । ऐसें जे जाणती ते योगेश्वर ॥६॥ कर्माकर्म पारुषलें देवधर्म लोपले । गुरुशिष्य निमाले जाले क्षीरसिंधु ॥७॥ तेथें गोडीवीण चाखणें जिव्हेवीण बोलणें । नेत्रेंविण पाहणें तेंचि ब्रह्म ॥८॥ हातीं घेऊनियां दिवटी लागिजे अंधारापाठीं । अंधार न देखे दृष्टी उजियेड्ड तो ॥९॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु देखणा । दृश्यद्रष्टेपणा माल्हावले ॥१०॥

सद्गुरु श्रीनिवृत्तिनाथप्रसादानें प्राप्त झालेली स्थिति.

१३०. **कापुराचे कळिवर अनळाचा मरगळा** । भेदून द्वैताचा सोहळा केंवि निवडों पाहे ॥१॥ बोलु अखरीच वळला भीतरी नाहीं आला । तो केंवी विठ्ठला पावेजी तुह्मां ॥२॥ मन बुद्धीसी जें आद्य तयासी जें वेद्य । कळिकाळा कवळेना संधि जोडुनि जाये ॥३॥ वाचाळपणें परा येत्रो नल्हाये दातारा । अनुभवो भीतरा बाहेजु वेडावला ॥४॥ निरयदृष्टी ती खोली येऊनी राहे बुबळीं । लवण थाव घेऊनी जळीं केविं निवडो पाहे ॥५॥ निवृत्तिदासु तेथें निवृत्ति करुनी यातें । श्रीगुरुनिवृत्तिनाथें फुढें केलें ॥६॥

१३१. **व्यक्ताव्यक्त दिठी घालूनि कल्पांता** । कल्पना नुरेचि तेथें आतां ॥१॥ पाहाणियाचा प्रपंचु पाहता । निमाला कवणा बोलु ठेऊं आतां ॥२॥ दुजें म्हणो जाय तंव मी माजी हारपे । न वर्णवे तुझी सत्ता रया ॥ गोडियेचें गोडपण गोडी केविं मिरवी । तुजमाजी असतां ते वेगळीक रया ॥३॥ निशीं जागरणीं निमाला कीं तंतुचि तंतीं आटला । रसीं रसु दुणावला तुझ्या ठाईं ॥४॥ तेथें कल्पनेसी मूळ विरोनियां पाल्हाळ । तैसें उभय संदीं तूं विदेही रया ॥५॥ यालागीं बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु उदारु दिठीचे दिठीं माजी अंजन । सुखीं सुख दुणावलें चौघां पडिलें मौन्य । येणें निवृत्तिरायें खुणा दाऊनियां सकळ । डोळ्यांविण दिठी प्रबळ रया ॥६॥

१३२. **अनुभव खुण मी बोले साजणी** । निरंजनीं अंजन लेईलें अंजनीं ॥१॥ गुरुमुखें साधन जालें पैं निवृत्ति । तत्त्वसार आपणाचि जाला निवृत्ति ॥२॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठल कृपा चित्तीं । पुंडलिका साविलें प्रेम तत्त्वार्थी ॥३॥

१३३. **पदोपदीं निजपदा गेलें वो** । कर्म संचित सकर्म जालें वो ॥१॥ तेथें आपुले नाठवे कांहीं वो। आपआपणा न पडे ठाईं वो॥२॥ श्रीगुरुप्रसादें ज्ञान बोधु झाला वो । नव्हे तें ठाउकें पडिलें माय वो॥३॥

१३४. **इवलेंसें रोप लाविलें द्वारीं** । त्याचा वेल गेला गगना-

वरी ॥१॥ मोगरा फुलला मोगरा फुलला । फुलें वेंचितां अति-
भारु कळियांसि आला ॥२॥ मनाचिये गुंती गुंफियेला शेला । बाप-
रखुमादेविवर विठ्ठलीं अर्पिला ॥३॥

१३५. **प्रकृतीचें पूजन प्राप्तीविण जाण** । प्राप्ति सिंचन दोन्हीं
वांया गेलीं ॥१॥ पूजन कवणा करूं सिंचन कवणा करूं । नाहीं
नव्हे तें धरूं गुरुमुखें ॥२॥ रखुमादेविवरु गुरूमुखा भ्याला । होता
तो लपाला नाहीं ते ठाईं ॥३॥

१३६. **जन्मा आवर्ती येरझारी फिटली** । ब्रह्मसमदृष्टी जाली गु-
रुमुखें ॥१॥ भागल्याचा सिणु भागल्यानें नेला । भाग्योदय जाला
भाग्येंविण ॥२॥ रखुमादेविवरु भाग्यें जोडला । जोडोनी मोडला
कांहीं नव्हतेपणें ॥३॥

१३७. **दृश्यादृश्य नातळे स्थूळ प्रपंचभान** । तेथें मायेचें कारण
हेत नाहीं ॥ ह्मणोनि ज्ञान विज्ञान कल्पना लक्षण । तेथें सुखासि सुख
जाण भोगिताहे ॥१॥ नामावांचुनि संवादें निवृत्ति अभेद पदें । निज
भजनीं स्वानंदें नवल पाहे ॥२॥ तेथें दिवस ना रात्रीं सर्वहेतुविव-
र्जितु । स्वयंभासक तूं नवल त्याचें ॥३॥ चिन्मय ना चिन्मात्र वेद्य
सर्वगत । स्वसंवेद्य साक्षभूत । आपणवासी ॥४॥ स्वसंवेद्य सन्मुखता
भेदु नाहीं आतां । भक्ति आणि परमार्था हेंचि रूप ॥५॥ निवृत्ति
प्रसादें संपर्केसी बोध । नीच नवा आनंद ज्ञानदेवा ॥६॥

१३८. **अंतरींच्या सुखा नाहीं पैं मर्यादा** । यापरि अगाधा
होऊनि खोल ॥१॥ तेथें गोविंदु अवघाचि जाला । विश्व व्यापुनियां
उरला असे ॥२॥ बाह्यअभ्यंतरीं नाहीं आपपर । सर्व निरंतर नारा-
यण ॥३॥ मीपण माझें न देखे दुजें । ज्ञानदेवो ह्मणे ऐसें केलें निवृत्तिराजें ४

१३९. **लेऊनि अंजन दाविलें निधान** । देखतांचि मन मावळलें
॥१॥ ऐसिया सुखाचे करूनियां आळें । बीज तें निर्मळ पेरु आतां
॥२॥ ज्ञानाचा हा वाफा भरुनियां कमळीं । सतरावी निराळी तिंब-
तसे ॥३॥ निवृत्तिप्रसादें पावलों या सुखा । उजळलिया रेखा
ज्ञानाचिया ॥४॥

१४०. **मी माझें अद्वैत द्वैत होऊनि ठेलें** । सद्गुरु एका बोलें ठेविलें

ठायीं ॥१॥ द्वैत गिळी अद्वैत मेळीं। चित्ताची काजळी तोडी वेगीं ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे निवृत्ति उदार। दीपीं दीप स्थिर केला सोयी ॥३॥

१४१. **अनंत अनंतापरी देखतां तो अंतरीं** । हृदयाभीतरीं मज निवावितो माये ॥१॥ चाळवी चक्रचाळ अलगट गोपाळ। यानें केला सुकाळ सहज सुखाचा वो माये ॥२॥ सांगवी ते सांगणी उमगूनि चक्रपाणी। त्या निर्गुणाचे रहणी मी रिघालें वो माये ॥३॥ भ्रांतिभूली फेडुनियां निवृत्ति। रखुमादेविवरुविठ्ठलीं गती जाली वो माये ॥४॥

१४२. **पंचविसा वेगळें महत्तत्त्व बोलिजे** । तें मज अंगविजे ऐसें निवृत्तीं केलें वो माये ॥१॥ सहज बोधें बोधलें न विचारी आपुलें। ह्मणोनियां मुकलें अवध्यांसी वो माय ॥२॥ पांचाहूनि परती मी जाहालिये निवृत्ति। चिदानंदीं सरती स्वरूपीं वो माये ॥३॥ ऐसें जाहलें चांग अचिर देवांग। रखुमादेविवरें पांग फेडिला वो माये ॥४॥

१४३. **सत्व रज तम प्रकृति अपारा** । याही भिन्न प्रकारा हरी रया ॥१॥ दिसोनि न दिसे लोकीं व्यापारी। घटमठ चाऱ्ही हरी व्यास ॥२॥ स्वानुभवें धरी अनुभवें वाट। तंव अवचित बोभाट पुढें मागें ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे न कळे याची लीला। ते निवृत्तीनें डोळां दाविली मज ॥४॥

१४४. **देखिले तुमचे चरण** निवांत राहिलें मन। कासया त्यजीन प्राण आपुलागे माये ॥१॥ असेन धणीवरी आपुले माहेरीं। मग तो श्रीहरी गीतीं गाईनगे माये ॥२॥ सकळही गोत माझें पंढरिसी जाण। बापरखुमादेविवरा विठ्ठलाची आण ॥३॥

१४५. **तृप्ति भुकेली काय करूं माये** । जीवनीं जीवन कैसें तान्हेजत आहे ॥१॥ मन धालें परि न धाये। पुढत पुढती राजा विठ्ठलु पाहे ॥२॥ निरंजनीं अंजन लेईजत आहे। आपुलें निधान कैसें आपणाचि पाहे ॥३॥ निवृत्ति गार्हस्थ्य मांडलें आहे। निष्काम आपत्य प्रसवत जाये ॥४॥ त्रिभुवनीं आनंदु न माये गे माये। आपेआपु परमानंदु वोसंडतु आहे ॥५॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुगे माये। देहभाव सांडुनि भोगिजत आहे ॥६॥

१४६. **सांवळा सकुमार लावण्य त्रिभुवनीं** । अवचिता आंगणीं

देखिला रया ॥१॥ आळवितां नयेची सचेतनीं अचेत । भावेंचि तृप्त माझा हरी ॥२॥ अज्ञानी न दिसे ज्ञानी येऊनि उभा । विज्ञानेंसी शोभा दावी रया ॥३॥ ज्ञानदेवा सार सांवळिये मूर्ति । निवृत्तीनें गुंति उगविली ॥४॥

१४७. **श्रीगुरुसारिखा असतां पाठिराखा** । इतरांचा लेखा कोण करी ॥१॥ राजयाची कांता काय भीक मागे । मनाचिया जोगे सिद्धि पावे ॥२॥ कल्पतरुतळवटीं जो कोणी बैसला । काय वाणी त्याला सांगिजोजी ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे तरलों तरलों । आतां उद्धरलों गुरुकृपें ॥४॥

१४८. **ब्रह्मीं ब्रह्म होणें हें तो कठीण सांगतां** । आब्रह्मीता जयाचिया सत्ता विस्तारले ॥१॥ सांगतां नये सांगावें तें काय । तेथील हे सोय गुरुखुणा ॥२॥ मन हें अमोलिक जरी गुंपे अमूपा । तरिच ह्या सोपा मार्ग रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरु ब्रह्मविद्येचा पुतळा । तेथील हे कळा निवृत्तिप्रसादें ॥४॥

१४९. **परे पडे मिठी तेथें बोलणेंचि तुटी** । आवडी गिळुनियां आतां जिवें नाहीं तुटी ॥१॥ सांगिजे बोलिजे तैसें नव्हेगे माये । सुमरीं मारिलें येणें श्रीगुरुरायें ॥२॥ निवृत्तिदासा सन्निधान दुरी । आवडी गिळुनि आतां जिवे नाहीं उरी ॥३॥

१५०. **समसुखें शेजे निजोनियां काज** । साधिलेंसे बीज निवृत्तिरायें ॥१॥ पृथ्वीतळ शय्या आकाश प्रावरण । भूतदया जीवन जीव भूत ॥२॥ निर्जी निज आली हारपल्या कळा । ब्रह्मानंद सोहळा गुरुशिष्यीं ॥३॥ ज्ञानदेवी काज निरालंब रूप । तळिवरी दीप सतेजला ॥४॥

१५१. **साकारु निराकारु वस्तु सद्गुरु आमुचा** । तेणें या देहाचा केला उगऊ ॥१॥ उगविलें उगविलें मायेतें निरसिलें । एकत्व दाविलें त्रिभुवन रया ॥२॥ सत्रावी दोहोनी इंद्रिया सौरसु । गुरुमुखें उल्हासु भक्ति महिमें ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे मी नेणता प्रपंचीं । तोडली मोहाची पदवी आम्हीं ॥४॥

१५२. **अमित्य भुवनीं भरलें शेखीं जें उरलें** । तें रूप आपुलें

मज दावियलें वो माय ॥१॥ आतां मी नये आपुलिया आस। तुटले सायास भ्रांतीचे वो माय ॥२॥ मंजुळ मंजुळ वायो गती झळकती। तापत्रयें निवृत्ति निर्वाळिलें वो माय ॥३॥ वेडावलें एकाएकीं निजधाम रूपीं। रखुमादेविवरु दीपीं दिव्य तेज वो माय ॥४॥

१५३. शुद्धमतीगती मज बोळला निवृत्ती। त्यानें पदीं पदीं प्रीति स्वरूपीं वो माय ॥१॥ आतां मी जाईन आपुलिया गांवा। होईल विसावा सुखसागरीं वो माय ॥२॥ पाहतां न देखे आपुलें कोणी नाहीं। निजरूप पाहीं अनंता नयनीं वो माय ॥३॥ हा रखुमादेविवरु गुरुगम्य सागरु। न करीच अव्हेरु माझा वो माय ॥४॥

१५४. आपुलें कांहीं न विचारितां धन। निर्गुणासी ऋण देऊं मेलें ॥१॥ थिथें होतें तें निध सांठविलें। विश्वासें घेतलें लक्षवित ॥२॥ ऐसा हा निवृत्तिप्रसादु फळासि आला। निर्फळ केला मज निर्गुणाकारें ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु साच ह्मणोनि रिघालों। तेणें नेऊनि घातलों निरंजनीं ॥४॥

१५५. चौदा भुवनीं चौघां भुलविलें। वेव्हार नासिले स्मृति व्यालोंगे माये ॥१॥ अवघे धन देऊनि मज निधन केलें। ऋण मागावया धाडिलें नये ते ठायीं ॥२॥ ऐसें श्रीनिवृत्ति शब्दें अगाध जालें। माझें मीपण गेलें धन देखा ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु साक्षी। तो मज पारखी घेऊनि गेला ॥४॥

१५६. अवघड तें एक घडलें माझ्या अंगीं। तींहीं ऋण चौघीं मज देवविलें॥१॥ ज्यासि दिधलें त्यासी नांव पैं नाहीं। जया रूप नाहीं त्यासी ऋण देवविलें ॥२॥ निवृत्ति गुरूनें अधिक केलें। निमिष्यमात्रीं दाविलें धन माझें ॥३॥ येणें रखुमादेविवरु विठ्ठलें होतें तें आटिलें। सेखी निहाटिलें निळारंभीं ॥४॥

१५७. मायाविवर्जित जालें वो। माझें गोत तें पंढरिये राहिलें वो ॥१॥ पतिव्रता मी परद्वारिणी। परपुरषेंसी व्यभिचारिणी ॥२॥ सा चारी चौदा जाली वो। सेखीं अठरा घोकुनी राहिलें वो ॥३॥ निवृत्ति प्रसादें मी गोवळी वो। माझा भावो तो विठ्ठलु न्याह्यळीवो ॥४॥

१५८. प्राण जाये प्रेत न बोले चित्रींचे लेप न हाले। तैसें दृश्य

द्रष्टा दर्शन त्रिपुटी वो करी हे शब्दची वाउगे ठेले रया ॥१॥ आतां आपणिया आपण विचारी । शेखीं प्रकृति ना पुरुष निर्धारी ॥२॥ आतां प्रेताचे अळंकार सोहळे । कां शब्दज्ञानें जे डौरले । दीपने देखती कांहीं केलें । ऐसें जाणोनियां सिण न मनीं ती प्रतिष्ठा भोगिती भले रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरुविठ्ठल देखतांचि जे बोधले ते तेणें सुखें होऊनि सर्वात्मक जे असतांचि देहीं विस्तारलें । येणें निवृत्तिरायें खुणा दाऊनी सकळ। बोलतां सिणु ह्मणे होईल रया ॥४॥

१५९. **पृथ्वी आडणी आकाश हें ताट** । अमृत घनवट आप तेज ॥ नित्य हें जेवितां तेज प्रकाशत । सर्वांलि गोमटी ब्रह्मद्वारें ॥१॥ जेवणार भला जेउनियां धाला । योगि जो निवाला परमहंस ॥२॥ चांदणा वोगरु दिसे परिकरु। नवनित घातलें व्योमीं बरवें ॥ निळिये परवडि शाक जालें निकें । अंबट घाला तिखें प्रेम तेथें ॥३॥ गंगा यमुना तिसरीये सागरीं । ह्मणौनि प्रकारी क्षीर जाली ॥ सोज्वळ ब्रह्मतेजें साखर सांजोरी । जेवितो हे गोडी तोचि जाणे ॥४॥ इडा क्षीर घारी पिंगळा मूळ वरी । त्यामाजि तिसरी तेल वरी ॥ सुषुम्नेचे रुची तूर्या आतुडली । अहिर्निशि जाली जेवावया ॥५॥ सितळ भिनला चंद्र अंबवडा । सूर्य जो कुरवडा खुसखुसित ॥ तया दोहीं संगें भाव हेचि मांडे । मग जेवा उदंडें एक चित्तें ॥६॥ पवित्र घापड्ड मस्तकीं गुरुहस्त । ह्मणउनि अंकित तयातळीं ॥ सौरसाची गोडी जयासी लाधलीसे । उपदेशितां जालीं अमृतफळें ॥७॥ कपट वासनेची करुनियां सांडई । शेवा कुरवडई गोमटी किजे । गुरुचरणीं लाडु करुनियां गोडु । मग जेवी परवडी योगिराजु ॥८॥ गुरुपरमार्थें ग्रासुनियां भूतें । क्षेम अवकाशातें आच्छादुनि ॥ जेवणें जेवितां ध्वनि उठे अंबरीं । तें सुख अंतरीं प्रेम वाढे ॥९॥ षड्साची उपमा देऊं ह्मणों जरी । ब्रह्म रसापरतें गोड नाहीं ॥ येणें दाहिभातें जेवणें हें जालें । तिखटही आलें प्रेम तेथें ॥१०॥ अमृत जेविला अमृतें आंचवला। सेजे विसावला निरालंबीं । मन हें तांबूल रंगलें सुरंग । नव जाये अभंग कऱ्हणीकडे ॥११॥ कापुर कस्तुरी शुद्ध परिमळु । गोडियेसि गुळु मिळोनि

गेला ॥ सुमनाचि मूर्ति सुमनीं पूजिली । सुमनीं अर्चिलि कनकपुष्पीं ॥१२॥ ऐसें नानापरींचें जेवण जालें। बापानिवृत्तियोगियानें वाढिलें॥ ज्ञानदेव ह्मणे धणिवरी जेविलों। बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें सुखिया केलों १३

१६०. अनुभवें अनुभवु बोधा बोध आथिला। निःशब्दीं निःशब्द नादावला ॥१॥ माझा श्रीगुरु ब्रह्म बोलणीं बोलवीतु । तेथील संकेतु कोण्ही नेणें ॥२॥ निवृत्तिप्रसादें म्यां ब्रह्माचि जोविलें । ब्रह्म ढेंकरी पाल्हाईलें नेणोनियां ॥३॥

१६१. रूप सामावलें दर्शन ठाकलें । अंग हारपलें तेंचि भावीं ॥१॥ पाहों जाय तंव पाहाणया वेगळें । ते सुखसोहळे कोण बोले ॥२॥ जेथें जाय तेथें मौन्यचि पाडिलें । बोलवेना पुढें काय करूं ॥३॥ सारिता ना संगम ओघ ना भ्रम । नाहीं क्रिया कर्म तैसें झालें ॥४॥ जाणों जाय तंव जाणणिया सारिखें। नवल विस्मयें कवणा सांगों ॥५॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलाचि अंगीं । निवृत्तिरायें वेगीं दाखविला ॥६॥ तोचि सबरा भरितु रूपनामरहितु । अपरंपार मी तूं निच नवा ॥७॥

१६२. मीतूंपण विकल्प मावळला मूळीं। दोही माजी बळी कवण पाहो। पाहातां पाहणें द्रष्टत्व ग्रासिलें। स्वरूपाचि उरलें कवणा पाहों ॥१॥ बोलों नये ऐसें केलें वो माय येणें । बोलतांचि गुणें आठऊ नाहीं ॥२॥ आठवितां विसरु संसार नाठवे । हे खुण स्वभावें बोल-त्याचा। बोलतां बोलणें ठकाचि पडलें मुळीं । स्थूळींचा स्थूळीं प्रकाश झालागे माये ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु उघडा । निजबोधीं निवाडा ऐसा झाला। निवृत्तिरायें खुण लेऊनि अंजन । दाऊनि निधान प्रकट केलें ॥४॥

१६३. मजमाजी पाहतां मीपण हारपलें । ठकलेंचि ठेलें सये मन माझें ॥१॥ आंत विठ्ठलु बाहेर विठ्ठलु। मीचि विठ्ठलु मज भासतसे ॥२॥ मीपण माझें नुरेचि कांहीं दुजें। ऐसें नाहीं केलें निवृत्तिराजें ह्मणे ज्ञानदेवो ॥३॥

१६४. देखोनी पूजावया गेलें द्वैतभावो । तेथें एक उपदेशी श्रीगुरुरावो ॥१॥ द्वैतभावो नाशिला माझा द्वैतभावो नाशिला ।

पूजा उद्धंस केला तें ब्रह्ममय ॥२॥ रखुमादेविवरु देखण्या वेगळा देखिला । सगुण निर्गुण जाला बाईये वो ॥३॥

१६५. **दीपप्रकाश दीपीं सामावला कळिके सामावली ज्योती ।** ज्योति सामावोनि बिंब हारपलें तैसी जाली स्वयें स्थिती । संचित प्रारब्ध दग्ध पटन्यायें हे दृश्यभ्रांति । देहो जावो अथवा राहो फिटला संदेहो मृतिकेचि कायासि खंती रया ॥१॥ रूप पाहोनियां दर्पण ठेलें शेखीं अभास दृष्टि राहिला । न पाहतां मुख जाणें तो आपण तैसा अनुभव जाला रया॥२॥या प्रपंचाचें कवच सांडुनि बाहेरी अविद्या दृश्य संहारी । पदीं पद ग्रासुनि ठेलें जें बुडोनि राहिलें अंतरीं । चैतन्याचें मुसें हेलावत दिसे जेंवि तरंगु सागरीं । कूर्मीचिये परि आंगाचि आवरी तो स्थिर जाला चंद्र करी रया ॥३॥ तेथें जाणणें निमालें बोलणें खुंटलें जेवि जीवनीं जीवन मिळालें । दश दिशा भरुनि दाटलें किं सुख सुखासि भेटो आलें । ज्ञानदेव म्हणे आह्मां जितांचि मरणें । कीं कोटी कोटी जिणें ऐसें निवृत्तीनें केलें रया॥४॥

१६६. **चातकाची तृषा मेघें पुरविली ।** ब्रह्मस्तनीं पान्हाईली बाईये वो ॥१॥ निवृत्तिप्रसाद माझ्या मुखीं सूदला । प्रेमरसें धारा फुटल्या दोहीं पक्षीं ॥२॥ बाप श्रीगुरु तेणें मज अफाविलें । अंवघें ब्रह्म दाविलें ज्ञानदेवा ॥३॥

१६७. **ऋणाचेनि मिसें निर्गुण आलें आपैसें ।** तेणें मज सर्वस्वें ठकियेलें ॥१॥ घेऊनि गेला माझें धन । केलें पैं निर्वाण मना देखा ॥२॥ त्यासि वोळखिना अनोळखी । दृश्य ना अदृश्य ऋण म्यां सादृश्य दिधलें देखा ॥३॥ निवृत्तिप्रसादें इतुकें पै जालें । रखुमादेविवरु विठ्ठलें मज गोवियेलेंगे सये ॥४॥

श्रीविठ्ठलप्रसादानें प्राप्त झालेली स्थिति.

१६८. **बावनाचे संगती तुम भावें रातलें ।** सेखीं आपुलिया मुकलें जातीकुळा ॥१॥ लोहाचे सायास परिसेंसि फिटले । तैसें मज केलें गोवळ्यानें ॥२॥ मेघजळ वोळे मिळे सिंधुचिया जळा । तैसा

नव्हे तो वेगळा एक होऊनि ठेला ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं नुरेचि कांहीं । उत्तम मध्यम ठाईं व्यापूनि असे ॥४॥

१६९. **जें ब्रह्मीं पाहतां मन न सिरे कोठें ।** ऐसियाचे पेठे मज उभें केलें ॥१॥ नावाडा श्रीरंगु जाहला हाळुवारु । तेणें पावविला पारु ब्रह्मविद्येचा ॥२॥ श्रीगुरुविण सर्व शून्य हेंचि मी जाणें । तेथिचिये खुणें निवृत्तिराजु ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं अनुसंधान । रात्रिदिन लीन ब्रह्मस्थिति ॥४॥

१७०. **नवांची खाणी दहाव्यानें शोकिली ।** अकराव्यानें जाली देशधडी ॥१॥ तें ब्रह्मपंथीं माखलें ब्रह्मपंथीं माखलें । मरोनि जागृत जालें मन गे माये ॥२॥ अवघें अंबर माझें तिंवलें । ब्रह्मरसें पिळिलें वो रंग नव्हे ॥३॥ सारवियोगें माझें कर्म बुडालें । निष्कर्म जालें म्हणोनि नातळे ॥४॥ जागृति स्वप्न सुषुप्ति बुडाली । रखुमादेविवरें सहित गिळिली ॥५॥

१७१. **ब्रह्माची पुतळी मीचि पैं जालें ।** ब्रह्मचि लेईलों अंजनगे माय ॥१॥ ब्रह्माचि सुख ब्रह्मपदीं पावलों । ब्रह्मसुखीं निवालों निजीं निज देखा ॥२॥ बापरखुमादेविवरु ब्रह्मपदीं सामावला । मजसहित घेउनि गेला निजपुटीं ॥३॥

१७२. **सिद्ध सांडूनि निजबोधा गेलें ।** निजबोधु मुकलें ब्रह्ममुळीं ॥१॥ आठवेना माझें पूर्वजन्मग्राम । अवघाचि श्रम माझा हिरोनियां नेला ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलें वेडावलें । आपणासहित मज ब्रह्मीं बुडविलें ॥३॥

१७३. **मन हें राम जालें मन हें राम जालें ।** प्रवृत्ति ग्रासुनि कैसें निवृत्तीसी आलें ॥१॥ श्रवण कीर्तन पादसेवन कैसें विष्णुस्मरण केलें । अर्चन वंदन दास्य सख्य आत्मनिवेदन केलें ॥२॥ यम नियम प्राणायाम प्रत्याहार संपादिलें । ध्यान धारणा आसन मुद्रा कैसें समाधीसी आलें ॥३॥ बोधीं बोधलें बोधितां नये ऐसें जालें । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलें माझें मीपण हारपलें ॥४॥

१७४. **देखावया लागी जव अनौतें पाहिलें ।** तव तनु मनु त्रिभुवनी व्यापिलें गे माये ॥१॥ नवलावो जालें जग हरिच होऊनि

ठेलें । आठऊं विसरलें काय करूं ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलें साच केलें । लोह परिसेंसि झगटलें तैसें जालेंगे माये ॥३॥

१७५. **नेणते ठायीं मन पाहों गेलें** । तंव मनाचि पावलें जागृतीये माये ॥१॥ जागृती अंतीं स्वप्न देखिलें । जागृती स्वप्न दोन्ही हरपलें ॥२॥ रखुमादेविवरु मरणधरणा भ्याला । तेणें मज दाविला तेजोमय ॥३॥

१७६. **मन मारुनियां मुक्त पैं केलें** । मीपण माझें नेलें हिरोनियां ॥१॥ मज लाविला चाळा लाविला चाळा । विठ्ठलाचि डोळां बैसलासे ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु लाघवी भला । आपरूपीं मज केला सौरसु ॥३॥

१७७. **अगाधपण माझे अंगीं बाणलें** । वरपडें देखिलें मृत्तिका लिंग ॥१॥ त्यासि चैतन्य नाहीं गुण नाहीं । चळण नाहीं गुण रूप नाहीं ॥२॥ माझ्या शरीरीं ज्योतिलिंग उगवलें । अगाध कवळिलें हस्तेंविण ॥३॥ बापरखुमादेविवरु ज्योतिलिंग विश्वनाथ । तेणें माझा मनोरथ पुरविलागे माये ॥४॥

१७८. **अकरावरी सातवें होतें** । सातवें कोठें मावळलेंगे माये ॥१॥ सहस्राची भरोवरी जालीगे माये । लय लक्षीं पाहे तंव चोजवेना २रखुमादेविवरु दोन्ही घेतलीं । विरूनि टाकिलीं ब्रह्मडोहीं ॥३॥

१७९. **नेत्र लाउनि मनासी जंव पुसों जाय** । तंव देवें नवल केलेंगे बाईये ॥१॥ देवें नवल केलें देवें नवल केलें । शेखी सांगतां लाजिरवाणें ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलें । माझें बाह्यअभ्यंतर व्यापिलें ॥३॥

१८०. **चैतन्य चोरूनि नेलें चित्त माझें सर्वे गेलें** । पाहे तंव तन्मय जालें गे माये ॥१॥ देवें नवल केलें मन माझें मोहिलें । विसरु तो आठऊ जालागे माये ॥२॥ यासी जाणावयालागीं अनुउते पाहे । तंव त्रिभुवन तन्मय जालेंगे माये ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलरायें । माझें सबाह्याभ्यंतर व्यापिलेंगे माये ॥४॥

१८१. **हस्ती घोडे हरण सिंहाडे** । तैसें हें गुजराती लुगडें गे माये ॥१॥ पालव मिरवित जाईन । शेला पदरीं धरूनि राहीन ॥२॥

बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु सांवळा। तेणें मज माजिठा दिल्हा साउला ३॥

१८२. **एकतत्व साधि तंव हारपलों तेथ**। मज पाहतां येथ मी नाहीं ॥१॥ काय करूं सांगा कैसा हा आकळे। एकतत्वीं मिळे हृदयींगे बाईये ॥२॥ संपादनीं नट नटोनियां हरि। एकरूपें करी आपण्या ऐसें ॥३॥ ज्ञानदेवीं चित्त तत्वसार हारी। चित्तानु लहरी झेपावली ॥४॥

१८३. **आपुलेनि भारें श्रीरंग डोलत गेलें**। तंव अवचितें पाचारिलें पाठिमोरें ॥१॥ माझें चैतन्य चोरिलें चैतन्य चोरिलें। अवघें पारुषलें दीन देहें ॥२॥ बापरखुमादेविवरु दिनानाथ भेटला। विठ्ठल विठ्ठल झाला देह माझा ॥३॥

१८४. **उन्मनि अवस्था लागली निशाणी**। तन्मयता ध्यानीं मुनीजनां ॥१॥ मन तेथें नाहीं पहासीरे तें काई। सर्व हरीडोहीं बुडी दे कां ॥२॥ मनाची कल्पना देहाची भावना। शून्य ते वासना हरिमाजी ॥३॥ निवृत्ति म्हणे सर्व हरिपीक फळलें। ज्ञानासी लाधलें हरिकृपा ॥४॥

१८५. **तुजमाजी विरावें तुज गिळूनि राहावें**। तुझें रूप पाहावें रूपेंविण ॥१॥ तूतें अवघें गुज म्यां सांगावें। वाचेविण बोलावें निःशब्दाकारें ॥२॥ रखुमादेविवरु वाचे विनविला। प्रसन्न जाला ब्रह्म दाऊनी ॥३॥

१८६. **कमळावरी कमळ ठेवुनी उल्हाटे**। कमळीं कमळ उफराटेंगे माय ॥१॥ वासना निरसलिये वासना निरसलिये। ब्रह्मकमळीं उगवलीयेगे बाईये ॥२॥ कारण कामातें करुनि आपैतें। महाकारण तें गगना परौतें गे बाईये ॥३॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठल तेजसु। ब्रह्मकमळीं दाविता प्रकाशुगे बाईये ॥४॥

१८७. **निरखित निरखित गेलिये**। पाहें तंव तन्मय जालिये ॥१॥ उन्मनीं मन निवालें। सांवळें परब्रह्म भासलें ॥२॥ रूप येवोनियां डोळां बैसलें। पाहें तंव परब्रह्म अवतरलें ॥३॥ बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें। मुस ओतुनियां मेण सांडिलें ॥४॥

१८८. **सदैवपण आलें गोपाळातें देखिलें**। लक्षा एका जोडलें

अमिल गुणीं वो माय ॥१॥ दैन्याचे सांकडीपासूनि वेगळावलें । पैं जवळी बैसाविलें आनंदपदीं वो माय ॥२॥ जागृतिशेवटीं निद्राभुली तुटी । मायेसी म्यां मिठी दिधली वो माय ॥३॥ मागुती नको परतणी या शरीरीं उरवणी । प्रपंचाची काहाणी निमाली वो माय॥४॥ सदोदित भरलें त्या तिहीं गुणां वेगळें । तें अगणित वर्षलें प्रेमघरीं वो माय ॥५॥ सबराभरित भरला या देहाभावा वेगळा । रखुमादेविवरु जवळी जोडला वो माय ॥६॥

१८९. निरालंब स्तंभ घातला निजयोगु । साही वेगळेसि वो माय ॥१॥ आणिकां न कळे तें त्रिगुणां वेगळें । तें मज गोवळें दाविलें वो माय ॥२॥ दुर्घट घडतां न वर्णवे योग्यता । मज पुढारी वो माय ॥३॥ खुणा जरी बोलों तरी मौन्य पडलें । तें परब्रम्हीं उवडलें दिव्यचक्षु वो माय ॥४॥ तो चिदानंदु पुतळा रखुमाई जवळा । सोईरा सकळांसहित वो माय ॥५॥

१९०. दिप दिगांतरीं दिपीं पाहतां । परेहूनि परता तो देखिला वो माय ॥१॥ पाहीन मी आतां निरंजन स्वरूपता । त्यानें मज तत्वतां वोजाविलें वो माय ॥२॥ देहाचा दिवा उजळूनि ज्ञानज्योती । परपुरुषीं निवृत्ती झाली वो माय ॥३॥ कवळुनि भेटी प्राणेंसि देईन मिठी । मी निःशब्देंसी गोष्टी सांगेन वो माय ॥४॥ निजभावें निरोपिला सच्चिदानंदपदीं । मग मज परमानंदीं गोष्टी जोडली वो माय ॥५॥ ऐसें मीं अनुसरलें यानें आपंगिलें । रखुमादेविवरु विठ्ठलें वो माय ॥६॥

१९१. दीनपण दवडूनि दिनानाथें मेळविलें । तें येणें गोवाळें केलें रूप नवल वो माये ॥१॥ पाहतां पारणीं फिटली चक्षूंचीं । सर्व आवडींची कोथळी लाधली वो माये ॥२॥ आतां असो हें भरोवरी सांगणें या शरीरीं । उगवले अंतरीं दृष्टीचिया वो माय ॥३॥ सहज अंगवणें निजगूज पाहाणें । ते आनंदें निर्गुणें नयनीं प्रकाशलें वो माय ॥४॥ डोळाची वाढिले परब्रह्म फळलें । त्या सुखाचे निमाले सांगणें वो माये ॥५॥ गुण गिन्हाईक जोडला अमोल मोलें घेतला । रखुमादेविवर विठ्ठला वो माय ॥६॥

१९२. **जन्माचें व्याज आपणचि गिळिलें** । मुद्दलाचा ठावो नाहीं ऐसें केलें ॥१॥ ऋणाईत नव्हे हा निर्गुणासि समंधु । येणें परमबोधु बोधविला ॥२॥ ऐसी आपुली साक्षी कवणें पैं द्यावी । निवृत्ति म्हणे कांहीं ठायीं न ठेवीची ॥३॥ बापरखुमादेविवरें केला घातासि घातु । आपुला लक्षाचा लाभु वरी दिधला ॥४॥

१९३. **दुरुनि येक ऋण मागावया आलें** । माझें मीं पाहिलें तंव कांहीं नाहीं ॥१॥ भीतरील माझीं पंचरत्नें नेलीं । स्वस्वरूप वाहवलीं मध्य गिळियेलें ॥२॥ निवृत्ति बोधें मीं बोधलें । सांगतें वाहवलें सर्वस्वेंसी ॥३॥ ऐसा रखुमादेविवरुविठ्ठलु आपण पुढारला । माझा निर्वाळा केला संसारींचा ॥४॥

१९४. **सत्राविये कोठडिये माजी निक्षेपिलें** । एकी केलें धन तें बाविसे नेलें पातेजोनि ॥१॥ आपण नेणतां ऋण घ्यावयासी गेलों । तंव तंव सर्वस्वेंसी बुडालों परोपरी देखा ॥२॥ मंत्र सांगितला माझ्या कानीं । जाणोनि ज्ञानविज्ञानीं वेडावलों ॥३॥ ऐसें रखुमादेविवरा विठ्ठलाच्या बोला । पातेजलों सर्वस्वासी ठेलों प्राङ्मुख ॥४॥

१९५. **चौ तेरा आह्मी चौसष्टीचे भागे सांचिलें** । तें एका ऋणाईतें घेतलें वोळखीविण ॥१॥ आपुलें अकरावें एक सोईरें जाणा । तेंही पैं तयासि मिळोनि ठेलें ॥२॥ आतां मी चौघांपाशीं जाईन तिहींचि नागविलें पाहीं । तेथें कांहीं नाहीं ऐसें ह्मणितलें ॥३॥ ऐसा देहाचा दिवाळखोर दुसऱ्यासी घेऊनि गेला । तेणें मज दाखविला अद्वैत पारु ॥४॥ सहस्रापरि कांहीं धरियेली जरी । ज्ञानमूढें तरी कायि जाणती ॥५॥ ऐसा बापरखुमादेविवरु विठ्ठल मध्यावर्ती भला। तेणें उगाणा केला परावृत्त होऊनियां ॥६॥

१९६. **पांचासहित लयातीत जालिये वो** । प्रेम भक्ति अनुसरलें काळ्या रुपासी ॥१॥ ठायींचाची काळा अनादि बहु काळा । म्हणोनि वेदा चाळा लाविलागे माये ॥२॥ बापरखुमादेविवरें जन्मावेगळें केलें । म्हणोनि भाज जालें बाईयेवो ॥३॥

१९७. **अकल्पित द्रुम आजि संयोगें घडलें** । अपार आपणातें विसरलेंगे माय ॥१॥ महुरलें महुरलें मन माझें मोहरलें । भक्ति-

फळासि कैसें आलेंगे माय ॥२॥ देंठींहुनि सुटलें पुढति कैसें जीव-नासि आलें । बापरखुमादेविवर विठ्ठलें ऐसें केलेंगे माये ॥३॥

१९८. **चतुर्देहाची भरणी पुरली** । एकाएकीं देखिली निजतनु ॥१॥ त्याचें नांव गोवळु फिटला काळ वेळु । जाला सकळु सकळांसहित ॥२॥ऐसा बापरखुमादेविवरु सुंदरु । तेणें माझा वेव्हारु खंडियेला ॥३॥

१९९. **संसार तुकलिये वेव्हार मुकलिये** । घराचारा पारुषलिये काय सांगों ॥१॥ माझें जिणेंचि बुडालें माझें जिणेंचि बुडालें । विठ्ठलें कुडें केलें काय सांगों ॥२॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलें । सहज मोलेंविणें विकत घेतलें ॥३॥

२००. **जीवन कैसें तान्हेजत आहे** । मन धालें परि न धाये ॥१॥ पुढती पुढती राजा विठ्ठल पाहे । निरंजनी अंजन लेईजत आहे ॥२॥ आपुलें निधान आपण पाहे । निवृत्ति गाऱ्हाणें मांडलें आहे ॥३॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलाचे पाये । विसंबतां क्षण माझा जीव जाऊं पाहे ॥४॥

एकविध.

२०१. **काय करिसी सकळ देवांचें वैभव विलास** । माझिया स्वामीविण ते अवघे उद्वस रया ॥१॥ तपन त्या कमळा कमळीं विकासु । सुकवि मयंकु काय करिसी अरे बा सुधांशु ॥२॥ साताही वारांचे दिवसु एकियाचि सुरिजे । तैसें सर्वी सर्वपण माजीये न श्रीराजे ॥३॥ सर्वज्ञ सुंदर देव होतुकां भलतैसे । परि जडातें चेष्टविते आणिकां पैं नसे ॥४॥ जया नांव नाहीं रूप चिन्ह कांहीं । नामरूप चिन्ह स्वयेंचि पाही ॥५॥ बापरखुमादेविवरु आहे तैसाचि पुरे । काय करिसी आणिकां देवांचीं गोवारें रया ॥६॥

२०२. **पूर्वदिशे भानु उगवला नळनी** । कमळणी कमळीं विकासु केला । उष्णकरु अस्तु जाला सीतकरु प्रवर्तला कमळणी संकोचु केलागे बाईये ॥१॥ पढियंते मानसीं बहुवसे । असे दुरी तें जवळीच वसे रया ॥२॥ दोलक्षीं सोम अंबरीं । त्याचे गुण उमटती सागरीं । आंबसे कळाहीनु येरु दिसे अंधारीं । तैसा समंधु ये शरीरीं

रया ॥३॥ गगनीं वोळलीं घनुचरें तेणें क्षितीवरी नाचती मयूरें । सोम शीतपणें कळा मिरवी अमृत घेवों जाणती चकोर रया ॥४॥ वोळलीं स्वातीचीं अंबुटें तें तत्त्व झेलिती शुक्तिका संपुष्टें । येरें नक्षत्रें वरुषती निकटें काय जळ तयाचें वोखटें रया ॥५॥ चातकु चंद्रातें चिंतितु । तो तयाचे मनोरथ पुरवितु । बापरखुमादेविवरुविठ्ठलु तो मी सदा असे हृदयीं ध्यातु रया ॥६॥

२०३. **पतीचा जिव्हाळा ह्मणोनि सासुऱ्याचे साहिजे** । येऱ्हवीं हें वाविजे चासाची मोट ॥१॥ न पाहे वास न धरी मनीं आस । वांया निकण भुस काय उपणिसी ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुचि पुरे । चाड नाहीं आह्मां दुजेविण ॥३॥

उपासना.

२०४. **देहाचेनि दीपकें पाहे जों सभोंवतें** । तंव अवचितें तेंचि ध्यान केलें ॥१॥ निराकारींची वस्तु आकारा आणिली । कृष्णीं कृष्ण केली सकळ सृष्टी ॥२॥ लय गेलें ध्यानीं ध्यान गेलें उन्मनीं । नित्य हरिपर्वणी सर्वारूपें ॥३॥ आनंद सोहळा हरी रूपीं आवडी । कृष्ण अर्धघडी न सोडी आह्मां ॥४॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठल अभये । भयांचें पैं भय हरपे कृष्णीं ॥५॥

२०५. **स्वप्नींचें सुख मी पहावया गेलें** । तंव स्वप्नीं स्वप्न ठेलें येरा विस्मोगे माये ॥१॥ काय सांगो निदसुरी कवळलें संसारीं । करितां येरझारी येणेंचि छंदें ॥२॥ सुषुप्तीचें सुख जागृती जाणती । तरी परतोनि मागुती कासयातें ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु राणे रावो । ऐसा जाणोनि तयाचा भावो ठाकियला ॥४॥

२०६. **वोल्हावलें मन परतोनि पाही** तंव प्रपंच दिसे अया गेले । पिटुनि बाळ वैराग्याची गुढी उभऊनि ह्मणे म्यां जिंकिलें ॥ आपपर न दिसे शेखीं चरणीं स्थिरावलें । जळतरंग लहरी सरिता संगम जीवनीं जीवन ऐक्य ठेलें रया ॥१॥ तोंचि ब्रह्मज्ञान बोधितां पाहतां । सगुण निर्गुण आतां भेदु नाहीं । वाउगाचि शिणसी विचारी मानसीं । वायां कल्पना करूनि दाहीदिशीं रया ॥२॥ ह्मणोनि पटीं

तंतु ओतप्रोत होतु । तैसें विश्वजात ब्रह्मीं असे ॥ सतीं कल्पिसि भेद सगुण निर्गुण द्वंद्व । तेणें कल्पने न प्रत्यया नये । सर्वस्वें उदासीन होईं तूं निश्चय जाण एक सगुणींचि काय न लभे रया ॥३॥ आह्मां सगुण निर्गुण समान । नेणों जन्म जातक भान । दृश्य द्रष्टा दर्शन त्रिपुटीं नलगे । महावाक्यादि शब्द तत्वमस्यादि बोध हेही आह्मां सकळ वाउगें रया । बापरखुमादेविवरु विठ्ठल चिंतितां । सुख सगुणींच जोडे येणें अंगें रया ॥४॥

२०७. आजि संसार सुफळ जाला गे माये । देखियले पाय विठोबाचे ॥१॥ तो मज व्हावा तो मज व्हावा । वेळोंवेळां व्हावा पांडुरंग ॥२॥ बापरखुमादेविवरु न विसंबे सर्वथा । निवृत्तीनें तत्वतां सांगितलें ॥३॥

२०८. अवघाची संसार सुखाचा करीन । आनंदें भरीन तिन्ही लोक ॥१॥ जाईनगे माये तया पंढरपुरा । भेटेन माहेरा आपुलिया ॥२॥ सर्व सुकृताचें फळ मी लाहीन । क्षेम मी देईन परब्रह्मीं ॥३॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलाची भेटी । आपुलिये संवसाठीं घेऊनि राहे ॥४॥

२०९. विठ्ठलयात्रे जाति वो माये । त्याचे धरीन मी पाये ॥१॥ विठोबा माझें माहेर । भेटेन बुद्धि परिकर ॥२॥ रखुमादेविवर विठ्ठलें । मन ठेउनि राहिलें निर्धारें ॥३॥

२१०. या अमरामाजीं येखादा वोळगों म्हणे तरी तो ठावो ठाकितां अतिदुस्तरू । भूमंडळींचें राज्य वोळगों म्हणे तंव तेथें न लभे अवसरू । निःसंग होउनि यतिधर्म चालूं म्हणे तरी भिक्षेसी पडे विचारु । निःप्रपंच हातीं टाळ दिंडी घेऊनियां वोळगे तो हरिहररेरे ॥१॥ हरीचे विद्यावंत जालोंरे आम्ही जाऊनि पंढरपुरीं राहिलों । कळिकाळाच्या माथां पाय देऊनियां वैकुंठ भुवनासि गेलोंरेरे ॥धु॥ अष्टांगयोगें शरीर दंडूं पाहे तंव येवढें कैचें कष्टसाधन । लय लक्ष लावूनि गुरुमंत्र जपों म्हणों तरी स्थिर नव्हे अंतःकरण । तल्लीन होऊन हरिकथा आयिकों म्हणों तरी ठायींचेचि बधिर श्रवण । कुदंड वाचे हरिहरि म्हणतां फुकासाठीं चुके पतनरेरे ॥२॥ चहूं वे-

दांचे गव्हर धांडोळितां वेडावलीं साही दर्शनें । शून्य स्थावर जंगम सर्वत्र व्यापून असणें । जळीं स्थळीं काष्ठीं पाषाणी सरिसें या दृष्टी पाहाणें । ऐसियातें सेवितां अविद्या लोपे मा विश्वास मानिला मनें ॥३॥ जयाचिये वोळगे जातां आडकाठीच नाहीं भीतरी गेलिया मान पाविजे । अरोधें विरोधें समतुल्य देणें न मगतां अभरा होईजे । तो क्षणामाजी दे तें नसरे कल्पकोटि ऐसिया धुरे कां दुऱ्हाविजे । ऐसियाचे गांवींची सुखवस्तीचे पुरे मा बहूत काय अनुवादिजेरेरे ॥४॥ ऐसा वैकुंठपुरपति पुंडलिकाचिये भक्ती अमूर्त मूर्तीस आला । भक्तां अमरपद देतुसें अवळीला नामें यमलोक विभांडिला। जिहीं जैसा भाविला त्या तैसा पालटु दाविला परि । अणु एक नाहीं वेंचला । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु आम्हां गीतीं गातां जोडलारेरे ॥५॥

संतमहिमा.

२११. अखंड हरि वाचेसी । जरी सुकृताची राशी । तरीच हरि ये मुखासी । धन्य जन्मासी तो आला ॥१॥ देखतां ज्याचे चरण । यम जातसे शरण । ऐसें सुकृताचें वर्णन । कवणें करावें तयाचें ॥२॥ तोचि एक साधु देखा । नित्य पुसावें त्या विवेका । तो कांहीं न धरी शंका । हरिनाम ह्मणतसे ॥३॥ ज्ञानदेवी निजसूत्र । तोचि धन्य शुद्ध पवित्र । हरिवांचूनि त्याचें वक्त्र । नेणें आणिक दुसरें ४

२१२. आनंदले वैष्णव गर्जती नामें । चौदाही भुवनें भरलीं परब्रह्में ॥१॥ नरोहरि हरि नारायणा । सनकसनंदनमुनिजनवंदन ॥२॥ गातां वातां नाचतां प्रेमें उल्हासें । चराचरींचे दोष नासिले अनायासें ॥३॥ हरी मनीं हरी चित्तीं हरी अंकु शरीरीं । तयातें देखोनि हरि चाऱ्ही बाह्या पसरी ॥४॥ अंघ्रिरेणु ज्याचा उद्धरितो पतिता । प्राकृत वाणी केविं वर्णूं हरिभक्तां ॥५॥ तीर्थी पावन धर्म जिहीं केला धडौती । कैवल्यकल्पद्रुम ते त्रिजगतीं ॥६॥ मत्स्यकूर्मादिक ज्याचे महिमेसी आले । धन्य वैष्णव तेज रविशशिसी पाहाले ॥७॥ बापरखुमादेविवरा पढियंती जया तनु । तया संताचरणीं स्थिर होका मनु ॥८॥

२१३. **श्रवणें कीर्तनें जाले ते पावन** । सनकादिक जाण परम भक्त ॥१॥ जाली ते विश्रांति याचकां सकळां । जीवीं जीवनकळा श्रीमूर्तिरया ॥२॥ पादसेवनें आक्रूर जाला ब्रह्मरूप । प्रत्यक्ष स्वरूप गोविंदाचें ॥३॥ सख्यपणें अर्जुन नरनारायण । सृष्टि जनार्दन एकरूप ॥४॥ दास्यत्व निकट हनुमंतें केलें । म्हणोनि देखिले रामचरण ॥५॥ बळि आणि भीष्म प्रल्हाद नारद । बिभीषणावरद चंद्रार्क ॥६॥ व्यास आणि वसिष्ठ वाल्मिकादिक । आणि पुंडलिक शिरोमणी ॥७॥ शुकादिक योगी रंगले श्रीरंगीं । परिक्षितीचा अंगीं ठसावलें ॥८॥ उद्धव यादव आणि ते गोपाळ । गोपिकांचा मेळ ब्रह्मरूप ॥९॥ अनंत भक्त राशी तरले वानर । ज्ञानदेवा घर चिदानंदीं ॥१०॥

२१४. **संत भेटती आजी मज** । तेणें जालों चतुर्भुज । दोन्ही भुजा स्थुळीं सहज । दोन्ही सूक्ष्मीं वाढल्या ॥१॥ आलिंगनीं सुख वाटे । प्रेम चिदानंदीं गोठे । हर्षें ब्रह्मांड उतटे । समुळ उडे मीपण ॥२॥ या संतांसी भेटतां । सरे संसाराची व्यथा । पुढता पुढती माथां । अखंडित ठेवीन ॥३॥ या संतांचें देणें । कल्पतरुहूनि दुणें । परिसा परीस अगाध देणें । चिंतामणि ठेंगणा ॥४॥ या संतांपरीस उदार त्रिभुवनीं नाहीं थोर । मायबाप सहोदर । इष्टमित्र सोईरे ॥५॥ कृपाकटाक्षें न्याहाळिलें । आपुल्यापदीं बैसविलें । बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें । भक्तां दिधलें वरदान ॥६॥

२१५. **अकार उकार मकार करती हा विचार** । परि विठ्ठल अपरंपर न कळे रया ॥१॥ संताचे संगति प्रेमाच्या कल्लोळा । आनंदें गोपाळांमाजि खेळे ॥२॥ बाळे भोळे भक्त गाताती साबडें । त्यांचें प्रेम आवडे विठोबासी ॥३॥ बापरखुमादेविवरु परब्रह्म पुतळा तेथिल हे कळा निवृत्ति जाणे ॥४॥

२१६. **शर्करेची गोडी निवडावया भले** । साधु निवडिले सत्संगती ॥१॥ सत्संगें प्रमाण जाणावया हरी । येर ते निर्धारीं प्रपंचजात ॥२॥ भानुबिंब पाहा निर्मळ निराळ । अलिप्त सकळ तैसे साधु ॥३॥ ज्ञानदेव हरी जपोनि निर्मळ । सदा असे सोज्वळ निवृत्तिसंगें ॥४॥

२१७. भाग्याचा उदयो कीं दैवाची गति । मज जोडली संगती सज्जनांची ॥१॥ माझें मीच भांडवल घेउनियां निगुती । लाभाची गति श्रीविठ्ठल ॥२॥ देशदेशाउरा न लगेची जाणें । ठायींच जोडणें एक्या भावें ॥३॥ खेपखेपांतर अनेक सोशिलें । मुद्दल उरलें लेखाःचारी ॥४॥ मुद्दल देउनि वाणेरा फेडिला । उत्तीर्ण झाला दोहीं पक्षीं ॥५॥ चौघे साक्ष ठेवुनि अंतरीं । वेव्हार ज्ञानेश्वरीं खंडियेला ॥६॥

२१८. सोळा कळि चंद्र पूर्णिमे पूर्ण बोधु । संतजनां उद्बोधु सागरन्यायें॥१॥नित्यता पूर्णिमा हृदयीं चंद्रमा । आलिंगन मेघश्यामा देतु आहे ॥२॥ ज्ञानदेवा मोहो निःशेष निर्वाहो । रूपीं रूप सोहंहो एका तेजें ॥३॥

२१९. आवेगे ज्ञानजननी ज्ञाना आईगे ।ज्ञाननाथेगे ज्ञानें काम धेनु तूं माझीयेगे॥१॥ज्ञानाई तूं माय माझीगे। ज्ञानाई तूं बाप माझागे ॥२॥ ज्ञानाई गुरुदेव ज्ञान ध्यान । साधन परत्रपावन ॥३॥ इह तुज वांचून आन मज कोणगे । बाई नुपेक्षींगे ज्ञानबहिणी ॥४॥ राउळींचे कन्हे हारपले हाटीं । माणूसप्राति झाडा घेताती वोंठीं ॥५॥ नवल विपरीत देखिलें सृष्टीं । माणुसप्राति झाडा घेताति वोटी ॥६॥

२२०. कुंचे पताका झळकती । टाळ मृदंग वाजती । आनंदें प्रेमें गर्जती । भद्रजाती विठ्ठलाचें ॥१॥ आले हरीचे विनट । वीर विठ्ठलाचे सुभट । भेणें जाहले दिप्पट । पळति थाट दोषांचे ॥२॥ तुळसीमाळा शोभती कंठीं । गोपीचंदनाच्या उटी । सहस्र विघ्नें लक्ष कोटी । बारा वाटा पळताती ॥३॥ सतत कृष्णमूर्ति सांवळी । खेळे ज्याचे हृदयकमळीं। शांति क्षमा तया जवळी। जीवेंभावें अनुसरल्या ॥४॥ सहस्र नामाचें हातियार । शंख चक्राचे शृंगार । अति बळ वैराग्याचें थोर । केला मार षड्वर्गा ॥५॥ ऐसें एकांग वीर । विठ्ठल-रायाचें डिंगर । बापरखुमादेविवर । तींहीं निर्धारीं जोडिला ॥६॥

२२१. कुंचे पताकाचे भार । आले वैष्णव डिंगर । भेणें पळती यमकिंकर । नामें अंबर गर्जतसे ॥१॥ आले हरिदासांचे थाट। कालि-काळा नाहीं वाट। विठ्ठलनामें करिती बोभाट । भक्तां वाट सांपडली ॥२॥ टाळ घोळ चिपळिया नाद । दिंडी पताका मकरंद । नाना बा-

गडियाचे छंद । कवच अभेद नामाचें ॥३॥ वैष्णव चालिले गर्जत । महावीर ते अद्भुत । पुढें यमदूत पळत । पुरला अंत महादोषा ॥४॥ निवृत्ति संत हा सोपान । महावैष्णव कठीण । मुक्ताबाई तेथें आपण । नारायण जपतसे ॥५॥ ज्ञानदेव वैष्णव मोठा । विठ्ठलनामें मुक्तपेठा । ज्ञान दान घडे श्रेष्ठा । वैकुंठवाटा संत गेले ॥६॥

२२२. **पूर्वजन्मीं सुकृतें थोर केलीं** । तीं मज आजि फळासि आलीं ॥१॥ परमानंदु आजि मानसीं । भेटी जाली या संतांसीं ॥२॥ मायबाप बंधु सखे सोयरे । यांतें भेटावया मन न धरे ॥३॥ एक एका तीर्थाहूनि आगळें । तयामाजि परब्रह्म सांवळें ॥४॥ निर्धनासि धनलाभु जाला । जैसा अचेतनीं प्राण प्रगटला ॥५॥ वत्स विघडलियां धेनु भेटली । जैसी कुरंगिणी पाडसा मिनली ॥६॥ हें पियुषापरतें गोड वाटत । पंढरिरायाचे भक्त भेटत ॥७॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलें । संत भेटतां भवदुःख फिटलें ॥८॥

२२३. **आजी सोनियाचा दिनु** । वर्षे अमृताचा घनु ॥१॥ हरी पाहिलारे हरी पाहिलारे । सबाह्याभ्यंतरीं अवघा व्यापक मुरारी ॥ध्रु०॥ दृढ विटे मन मुळीं । विराजीत वनमाळी ॥३॥ बरवा संत समागमु । प्रगटला आत्मारामु ॥४॥ कृपासिंधु करुणा करु । बापरखुमादेविवरु ॥५॥

नामसंकीर्तनमाहात्म्य.

२२४. **दसविये द्वारीं वोहट पडिला** । नेणता पैं गेला पाहावया ॥१॥ अवचिती वाट सांपडली पंथें । ब्रह्मनाम तेथें आलें हातां ॥२॥ ज्ञानदेवा गीती निशाणी नाम । समाधि संजिवनी तारक हरी ॥३॥

२२५. **भावाचेनि बळें घेतलें वैकुंठ** । हरिनाम नीट वैकुंठ मार्ग ॥१॥ सोपें हो साधन साधावयालागीं । नलगे उपाधि नाना मतें ॥२॥ ज्ञानेसहित ज्ञान विज्ञानेंसि धन । वृत्तीचें समाधान निवृत्ति करी ॥३॥ शांति दया क्षमा करुणानिधि प्रेम । नेउनि परब्रह्म भावें मिळती ॥४॥ ज्ञानदेवो सांगे भावो मिनला गंगे । सुस्नात सर्वांगें हरी गंगा ॥५॥

२२६. **आलिया जवळा भक्तिसुख देखे** । पालव पोखे वाणिव

भोगी ॥१॥ तें सुख आम्हां विठ्ठलचरणीं । निवृत्ति करणी व्यासा-चिये ॥२॥ जप तप ज्ञान क्रिया कर्म धर्म । रामकृष्ण नेम गुरुभजनें ॥३॥ ज्ञानदेवो ह्मणे संसार निरसी । अखंड मानसीं विठ्ठल हरी॥४॥

२२७. **अभाव संगती नाना भूत व्यक्ती** । संसार पंगती मेळवी त्यासी ॥१॥ हरिनामें शोक करी अभाव कामारी । यातें दुरी करी हरिपाठें ॥२॥ संतांची संगती वेदश्रुतीची मती । घेउनियां हातीं ब्रह्मशास्त्र ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे नारायण नाणें। घेउनि पारखणें भक्तिपेठे४

२२८. **यश कीर्ति वानु नेणें मी वाखाणूं** । रामकृष्ण आम्हां सणू नित्य दिवाळी ॥१॥ नरहरि रामा नरहरि रामा । पुराणपुरुषो-त्तमा हरि गोपाळा ॥२॥ या नेमीं अक्रूर बोधला परीक्षिति उपदे-शिला । अर्जुनासि जाला साहाकारी ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे नामेंविण जो नरु । तो होय भूमिभारु ये संसारीं ॥४॥

२२९. **प्राप्तीवीण फळ केंवि लाहे प्राणी** । जैसा चातक धरणीं उपवासु ॥१॥ वोळलिया मेघु सावधु बोभाये । बिंदुमात्र घेई जीवन देखा ॥२॥ तैसें केंवि घडे संसारिया चित्तें । प्राप्तीच्या अर्थातें साहे संत ॥३॥ सगुण निर्गुण समरस आहे । विरुळा येथ साहे समता बुद्धी ॥४॥ जंववरी समान शांति बुद्धि हे ठेली । तंववरी हे भूली बोली कैसी घडे ॥५॥ दिन काळ पळपळ स्मरण नामाचें । विरुळा या मंत्राचें करी पठण । ज्ञानदेव ह्मणे नामया हें तूं गा जाणसी । भजन केशवासी तूंचि तुझा ॥६॥

२३०. **कापुरीं परिमळु दिसे वो अळुमाळु** । हळु हळु सुढाळु पवनपंथें ॥१॥ पवनीं न माये पवनही धाये । परतला खाय आपणासी ॥२॥ मुखवात नाहीं तरतसे बाहीं । नांवें दिशा दाही आप घोषें ॥३॥ ज्ञानदेवा मौन्य नामाचें तारण । तारक हरिवीण दुजा नाहीं ॥४॥

२३१. **श्रवण त्वचा चक्षु जिव्हा घ्राण** । दशहि इंद्रियें जाण हरीच्या ठायीं ॥१॥ अवघा हा गोविंदु अवघा हा मुकुंदु । अवघा हा विठ्ठदु भरला दिसे ॥२॥ पतीतपावन नामें दिनोद्धारण । स्मर-लिया आपण वैकुंठ देतु ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे हें पुंडलिक जाणे । अंतकाळीं पेणें साधीयेलें ॥४॥

२३२. **अनंत नामाचें पाठांतर** । रामकृष्णनाम निरंतर । सर्व सुखाचें भांडार । हरि श्रीधर नाम वाचे ॥१॥ हरिनाम गजर खरा। येणें तूं तरसील सैरा । जन्म जुगाच्या येरझारा । खंडती एक्या हरिनामें ॥२॥ अनंत तीर्थांचे मेळ। साधलिया हरीनाम कल्लोळ । पूर्वजांसहित अजामेळ । उद्धरिला सहपरिवारें ॥३॥ कोटिजन्मांचे दोष । हरतील पातकें जातील निःशेष । अंतीं होईल वैकुंठवास । कोटि कुळांसी उद्धार ॥४॥ हें योगियांचें निजजीवन । रामकृष्ण नारायण । येणें जगत्र होय पावन । हरिस्मरण जिवांसी ॥५॥ ज्ञानदेवीं घर केलें । हरी ऐसें रत्न सांठविलें । शेखीं कोटिकुळां उद्धरिलें । हरिहरि स्मरिलें निशीदिनीं ॥६॥

२३३. **पदपदार्थसंपन्नता** । व्यर्थ टवाळी कां सांगतां । हरि-नामीं नित्य अनुसरतां । हें सार सर्वार्थीं ॥१॥ हरिनाम सर्व पंथी । पाहावें नलगे ये अर्थीं । जे अनुसरले ते कृतार्थी । भवपंथा मुकले ॥२॥ कूळ तरलें तयांचें । जीहीं स्मरण केलें नामाचें । भय नाहीं त्या यमाचें । सर्व ग्रंथीं बोलियेलें ॥३॥ नलगे धन नलगे मोल । न लगति कष्ट बहूसाल । कीर्तन करितां काळ वेळ । नाहीं नाहीं सर्वथा ॥४॥ हरि सर्व काळ अविकळ । स्मरे तो योगिया धन्य केवळ । त्याचेनि दर्शनें सर्वकाळ । सुफळ संसार होतसे ॥५॥ ज्ञानदेवी जप केला । मन मुरडुनि हरि ध्याईला । तेणें सर्वांगीं निवाला । हरिच जाला निजांगें ॥६॥

२३४. **सर्वव्यापक सर्व देहीं आहे** । परि प्राणियांसि सोय नकळे त्याची ॥१॥ परमार्थ तो कडु विषय तो गोडु । तया अवघड संसार ॥२॥ नामाचें साधन जिव्हे लावी बाण । तया अनुदिन जवळी असे ॥३॥ धारणा धीट जरि होय विनट । तया प्रेमें वैकुंठ जवळी असे ॥४॥ सुलभ आणि सोपारें केलेंसे दातारें । आह्मीं एकसरें उच्चारिलें ॥५॥ ज्ञानियासि ज्ञान ज्ञानदेवि ध्यान । कलिमल छेदन नाम एक ॥६॥

२३५. **तिहीं त्रिगुणीं वोतिलें** । **त्रिपुटिसी गोंविलें** । आणुनी बांधिलें । चर्मदेहीं ॥१॥ न सुटतां शिणताहे । भवति वास पाहे । प्रपंच मोहताहे । काय करूं ॥२॥ कृष्णनाम मंत्रु सुटे । विषय

प्रपंचु तुटे । मोहनमुद्रा निघोटे । वैकुंठ रया ॥३॥ सावधपणें विरुळा । जाणें तेथिंचि कळा । विज्ञानपणें सोहळा । निमथा गातूं ॥४॥ ज्ञानदेव सांगतु । हरिपंथें मुक्तिमातु । एकतत्व सांगातु । जनींवनीं ५

२३६. **अळुमाळु सोय रातलीची धाय** । सत्वतेजीं माये एकतत्वीं ॥१॥ तें तत्वसाधन मुक्तामुक्त घन । कृष्णनाम पूर्ण तेजीं माये ॥२॥ सोकरी पापपुण्या ठायीं आपा । आयुष्याच्या मापा हरि धांवे ॥३॥ ज्ञानदेव गीत गातसे नित्य । कृष्णकृष्ण सत्य इतुकें सार ॥४॥

२३७. **जन्मजन्मांतरीं असेल पुण्यसामुग्री** । तरिच नाम जिव्हाग्रीं येईल श्रीरामाचें॥१॥ धन्य कुळ तयाचें रामनाम हेंचि वाचे । दोष हरतील जन्माचे श्रीराम म्हणतांची ॥२॥ कोटीकुळाचें उद्धरण मुखीं राम नारायण । रामकृष्ण स्मरण धन्य जन्म तयाचें ॥३॥ नाम तारक सांगडी नाम न विसंबे अर्धघडी । तप केलें असेल कोडी तरिच नाम येईल ॥४॥ ज्ञानदेवीं अभ्यास मोठा नामस्मरण मुखावाटा । पूर्वज गेले वैकुंठा हरिहरि स्मरतां ॥५॥

२३८. **अढळ सप्रेम उपरति पेवो** । हरिहरि घेवो तारक नाम ॥१॥ संवगडे वागणें हरीपथीं चालों । हरि हरि बोलों दिननिशीं॥२॥ पाहाते निमते सरे हंसिगती । हरीची पंगती जेऊं बैसो ॥३॥ ज्ञानदेव सांगे रामकृष्ण आशा । संसार पिपाशा दुरी करी ॥४॥

२३९. **कापुराचें कलेवर घातलें करंडा** । शेखीं नुरेचि उंडा पाहावया ॥१॥ मा ज्योति मेळे कैसा उरेल कोळिसा । भावें हृषिकेशा भजतां ऐसें ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे वासना हे खोटी । नाम यज्ञें मिठी दिधलिया विरे ॥३॥

२४०. **सुकुमार वेल्हाळ रूपें पैं सुंदर** । तोचि पैं आगर नंदाघरीं ॥१॥ अवघ्या सुख देतु अवघ्या विदटे । अवघेची पेठे हरिनाम ॥२॥ यापरि आगरु कृष्णनाम ठसा । वोतला सरिसा भाग्ययोगें ॥३॥ बापनिवृत्तिराज उपदेशिती आह्मां । ज्ञानदेवा महिमा नामें आला ॥४॥

२४१. **ज्याचेनि तेजें तेजस रविग्रह** । त्याचेनि मोह निरसती ॥१॥ तें नाम परिकर कृष्णाचि सुंदर । वैकुंठींचें घर आम्हीं केलें

॥२॥ जपतां नाम स्मरतां पैं हरिहरि । प्रपंच बोहरी कृष्ण-नामें ॥३॥ निवृत्ति सांगे ज्ञाना कृष्णचि नयना । सर्वां सर्वत्र पान्हा कृष्णरूपें ॥४॥

२४२. **समरसें घटु विराला विनटु** । एकरूपें पाटु गेला सांगसी ॥१॥ कृष्ण कृष्ण वाट सांपडली नीट । जिव्हेसी घडघडाट इंद्रियेंसहित ॥२॥ मनाच्या मोवनीं समाधीच्या ध्यानीं । चिंतिला पद्मासनीं आत्मराजु ॥३॥ ज्ञानदेवा चित्त कृष्णध्यानीं रत । जन्म-जरामृत्यु हारपली ॥४॥

२४३. **सर्वत्र समान भावयुक्त पूर्ण** । धृति धारणा घन वर्ते जया ॥१॥ सामान्यत्व हरी समसेज करी । वित्त वित्त घरीं हरि-पाठें ॥२॥ आकार निराकारीं त्रिपथ शेजारीं । हरी भरोवरी घेतु विरुळा ॥३॥ ज्ञानदेवा जिणें अवघें ज्ञान होणें । विज्ञानीं राहणें गुरुकृपा ॥४॥

२४४. **सांवळिये तेजीं भक्ति पसु वोल** । इंद्रियां सरण रज चरण रजीं ॥१॥ निवालों वो माये अमृतरसनें । रामनामपेणें वैकुंठीं-चें ॥२॥ आळवितां सगुणनिर्गुणरूपडें । वचनें फाडोवाडें हातां येत ॥३॥ ज्ञानांजन लेवों ज्ञानदेवी निज । निवृत्तीनें गूज सांगितलें ॥४॥

२४५. **समाधि साधन संजीवन नाम**। शांति दया सम सर्वभूतीं ॥१॥ शांतीची पैं शांति निवृत्ति उतारू । हरिनाम उच्चारु दिधला तेणें ॥२॥ शम दम कळा विज्ञान सज्ञान । परतोनि अज्ञान नये घरा ॥३॥ ज्ञानदेवा सिद्धि साधन अवीट। भक्तिमार्ग नीट हरिपंथी ॥४॥

२४६. **परेसि परतें स्वरूप या हरीचें** । भक्तिमार्ग साचे विरुढे रूप ॥१॥ चला जाऊं पाहूं आत्मराज घटीं । नामें नेतु तटीं वैकुंठी-चिया ॥२॥ समाधि विधान हरिपाठगुण । उगीयाची मौन असिजे रया ॥३॥ ज्ञानदेव निवृत्ति पुसों जाय भाव। तंव तेणें स्वयमेव दाविले डोळां ॥४॥

२४७. **त्रिभुवनीचें सुख एकतत्त्व विठ्ठल** । नलगे आह्मां मोल उच्चारितां ॥१॥ विठ्ठल उघडा मंत्र कळिकाळा त्रास । घालुनियां कांस जपों आधीं ॥२॥ सत्वर सत्वाचे जपती नामावळी । नित्यता

आंघोळी घडे रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरु जिव्हाळा हृदयीं। जीवाचा जीव ठायीं एक पाहीं ॥४॥

२४८. **कांरे स्फुंदतोसी कांरे स्फुंदतोसी** । न भजतां विठ्ठलासी नरकीं पडसी ॥१॥ पुण्यपाप बाधा न पवसी गोविंदा । पावशील आपदा स्मर परमानंदा ॥२॥ पुण्य करितां स्वर्ग पाप करितां भोग। नाम जपतां सर्वांग होईल पांडुरंग ॥३॥ देहीं आत्मा जंव आहे तंव करूनियां पाहें । अंतीं कोणी नोव्हे धरीं वैष्णवाची सोय ॥४॥ जाईल हें आयुष्य न सेवीं विषयविष । पडतील यमपाश वेगीं करीं सौरस ॥५॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं मन चरणीं गोंवीं । हारपला देहभावीं जालासे गोसावी एकरूपें ॥६॥

नाममाला.

२४९. **सहज कर्मभक्ति घडावया कोडें** । ज्ञानधन निवाडें नाम जपों ॥१॥ नाम मात्र नमन ज्ञानधन पूर्ण । रामनामें कर्ण भरूं रया ॥२॥ सत्वाचे सागरीं उतरों पैलथडीं । रिती अर्धघडी जावों नेदों ॥३॥ ज्ञानदेवा चित्त अवघें धन गोत। रामनामें तृप्त सकळ जीव ॥४॥

२५०. **सकळमंगळनिधी** । श्रीविठ्ठलाचें नाम आधीं ॥१॥ **ह्मण कांरे ह्मण** कांरे जना । श्रीविठ्ठलाचें नाम वाचे ॥२॥ पतीतपावन साचें । श्रीविठ्ठलाचें नाम वाचे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु साचें। श्रीविठ्ठलाचें नाम वाचे ॥४॥

२५१. **आरंभीं आवडी आदरें आलें नाम** । तेणें सकळ सिद्धि जगीं जालें पूर्ण काम ॥१॥ रामकृष्ण गोविंद गोपाळा । तूं माय माउली जिवीं जिव्हाळा ॥२॥ तुझियेनि नामें सकळ संदेहो फिटला। बापरखुमादेविवरा श्रीविठ्ठला ॥३॥

२५२. **सोनयाचा दिवस आजि अमृतें पाहाला** । नाम आठवितां रूपीं प्रगट पैं झाला ॥१॥ गोपाळारे तुझें ध्यान लागो मना। आनु न विसंबे हरि जगत्रजीवना ॥२॥ तनु मनु शरण विनटलों तुझ्या पाईं । बापरखुमादेविवरा वांचूनि आनु नेणें कांहीं ॥३॥

२५३. **अष्टांगयोगें न सिणिजे** । यम नेम निरोध न किजे रया

॥१॥ वाचा गीत गाईजे । गातां वातां श्रवणीं ऐकिजे रया ॥२॥ गीताछंदें अंग डोलिजे । लीला विनोदें संसार तरिजे रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु नामें । जोडे हा ऊपावो किजे रया ॥४॥

२५४. **अंडज जारज स्वेदज उद्भिज आटे** । हरिनाम नाटे तें बरवें ॥१॥ जो नाटे तें नाम चितीं । रखुमादेवीपति श्रीविठ्ठलाचें ॥२॥ शरीर आटे संपत्ति आटे । हरिनाम नाटे तें बरवें ॥३॥ बापरखुमादेविवराचें नाम नाटे । युगें गेलीं परि उभा विटे ॥४॥

२५५. **रामनामा वाटा हेचि पैं वैकुंठ** । ऐसी भगवद्गीता बोलतसे ॥१॥ अठरा साक्षी साही वेवादत । चौघाचेनि मतें घेईन भागु॥२॥ शेवटिले दिवसीं धरणें घेईन । बापरखुमादेविवरा बळेंचि साधीन॥३॥

२५६. **कर्म आणि धर्म आचरिजे जयालागीं** । साधक सिणले साधन साधितां अभागी ॥१॥ गोड तुझें नाम विठो आवडलें मज । दुजें विचारितां मना वाटतसे लाज ॥२॥ भुक्ति आणि मुक्ति नामापासीं प्रत्यक्ष । चाऱ्ही वेद साही शास्त्रें वदताती साक्ष ॥३॥ बापरखुमादेविवरा तुझी आण। काया वाचा चित्त चरणीं डुललें गाहण॥४॥

२५७. **प्रेमाचा जिव्हाळा नाम मुखाशीं आलें** । सार्थक पैं जालें संसाराचें ॥१॥ केशव नाम सार विठ्ठल उच्चार । राम निरंतर हृदयीं वसे ॥२॥ पाहतां हा भाव लीळा तो विग्रह। तेथींचा अनुभव विरळा जाणे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु पाहतां विस्तारु । नामाचा बडिवारु न बोलवे ॥४॥

२५८. **रामकृष्ण नामें ये दोन्हीं साजिरीं** । हृदय मंदिरीं स्मरा कांरे॥१॥आपुली आपण करा सोडवण संसारबंधन तोडा वेगीं ॥२॥ ज्ञानदेवा ध्यानीं रामकृष्ण माळा । हृदयीं जिव्हाळा श्रीमूर्तिरया॥३॥

२५९. **आठविता विसरलें आपुलिया गोता** । हरिनामें त्वरिता मोक्ष जाला ॥१॥ त्याचें नामचि त्वरित प्रल्हादें केलें प्रसन्न । तेणें संजिवन जाले त्याचे देह ॥२॥ बापरखुमादेविवरु नृसिंहरूपें देखे । दैत्य हरिखे धरी जानु ॥३॥

२६०. **विठ्ठल नाम नुचारीसी** । तरी रवरव कुंडीं पडसी ॥१॥ विठ्ठल नाम उच्चारीं । आळसु न करीं क्षणभरी ॥२॥ विठ्ठल नाम

तीन अक्षरें । अमृतपान केलें शंकरें ॥३॥ रखुमादेविवरा विठ्ठलें । महापातकी उद्धरिले ॥४॥

२६१. श्रम धरिसी या देहाचा । विठ्ठल ह्मणें कांरे वाचा ॥१॥ पडोन जाईल हें कलेवर । विठ्ठल उच्चारीं पा सार ॥२॥ रखुमादेविवरू अभयकरु । मस्तकीं ठेविला हा निर्धारु ॥३॥

२६२. विठ्ठल विठ्ठल न ह्मणसी । पुनरपि पडसी गर्भवासीं॥१॥ अंतकाळीं स्मरें । स्मरें विठ्ठल राणा ॥२॥ रखुमादेविवरु निर्धारी । पडों नेदी चराचरीं ॥३॥

२६३. एक मूर्ख नेणती । नाम हरीचें न घेती । मुखें भलतेंचि जल्पती । ते पावती अधःपंथा ॥१॥ नामेंविण सुटका नाहीं । ऐसी वेदशास्त्रीं ग्वाही । जो वेद मस्तकीं पाही । ब्रह्मयानें वंदिला ॥२॥ नित्य नामाची माळा । जिव्हे घे तूं गळाळा । तो नर कर्मा वेगळा । ऐसें बोलती पुराणें ॥३॥ नयनीं श्रवणीं हरी । आणिक काम न करी । तो साधु भक्त निर्धारीं । हरिचा आवडता ॥४॥ ज्ञानदेवीं पाहिलें । हरिनाम साधुनी घेतलें । तें समाधीस केलें । पुष्पशयनीं आसन ॥५॥

२६४. नाममाला घे पवित्र । अंतीं हेंचि शस्त्र । राम हा महामंत्र । सर्व बाधा निवारी ॥१॥ भवकर्मविख । रामनामीं होय चोख । हरेल भवव्यथादुःख । पुढें सुख उपजेल ॥२॥ माळा घालीं हेचि गळां । घे अमृताचा गळाळा । होईल वैकुंठीं सोहळा । रामकृष्ण उच्चारणीं ॥३॥ ज्ञानदेवीं माळा केली । सुखाची समाधि साधिली । जिव्हा उच्चारणी केली । अखंड हरिनाम ॥४॥

२६५. समाधीचें साधन । तें रामनाम चिंतन । चित्ता सुखसंपन्न । हर्ष जीवनीं केला ॥१॥ कोटी तपाचिया राशी । जोडती रामनामापाशीं । नाम जपतां अहर्निशीं । वैकुंठपद पाविजे ॥२॥ हेंचि धुरुसी आठवलें । उपमन्यें हेंचि घोकिलें । अंबऋषीनें साधिलें । रामकृष्ण उच्चारणीं ॥३॥ पांडवांसि सदा काळीं । कृष्ण राहिला जवळी । ज्ञानदेव हृदयकमळीं । तैसाचि स्थिरावला ॥४॥

२६६. निरंतर ध्याता हरी । सर्व कर्मांची बोहरी । दोष जाती

दिगंतरीं । रामकृष्णउच्चारणीं ॥१॥ जप तीर्थ हेंचि नाम । जपव्रता हेंचि नेम । ऐसें धरोनियां प्रेम । तोचि भक्त तरेल ॥२॥ जीव शिव एक करी । शांति क्षमा जरी धरी । त्यापाशीं नित्य श्रीहरी । प्रत्यक्ष आपण उभा असे ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे नित्य । त्याचें वचन तेंचि सत्य । त्याचें वचन सर्व कृत्य । सिद्धी पावेल सर्वथा ॥४॥

२६७. **जन्म जरा दुःख बाधा** । स्मरतां नाहीं गोविंदा । ऐसा जयासि नित्य धंदा । तोचि सदा सुखरूप ॥१॥ धन्य कुळ धन्य याती । धन्य जन्म पुढती पुढती । भक्तिवीण नाहीं गती । मुखीं हरिनाम उच्चार ॥२॥ विश्वीं विश्व जो व्यापकु । तोचि माझा हरि एकु । त्यासी भक्तिवीण साधकु । नोळखे पैं दुर्बुद्धि ॥३॥ ज्ञानरजनीं रंजला । ज्ञानबोधें उपजला । ज्ञानदेवीं हरी सेविला । निरंतर सर्वकाळ ॥४॥

२६८. **संपत्तिविपत्तिदुःख** । हरेल अवघा शोक । वेगीं करूनियां विवेक । हरिस्मरण करीं ॥१॥ मंत्र यंत्र सूत्रधारी । सिद्ध साध्य तोचि हरी । नित्य जपोनि वैखरी । आप्तता करी हरीसी ॥२॥ ध्यान मन एक चित्त । अलक्ष लक्षी अच्युत । न सांगे हिताची मात । अखंड जपे हरिनाम ॥३॥ ज्ञानदेवें जप केला । मग समाधीस बैसला । नाम घेतां बोध जाला । देव आला हृदयासी ॥४॥

२६९. **देवाविण शून्य मुख** । नाम न घेतां नाहीं सुख । अंतीं होईल रे दुःख । नाम नसतां मुखीं ॥१॥ राम कृष्ण गोविंद । हरि माधव परमानंद । नित्य ऐसा जयासि छंद । तोचि सुलभ गर्भवासीं ॥२॥ अनंत नाम निरसून । एक मार्ग तोचि मान्य । जेणें जोडे नित्य सौजन्य । तोचि रामकृष्ण उच्चारीं ॥३॥ ज्ञानदेवें अनुमानलें । मग भक्तिसुख साधलें । रामकृष्ण उच्चारिले । जे तारक तिहीं लोकीं ॥४॥

२७०. **प्रेम जयाचें कथेवरी** । तोचि धन्य ये चराचरीं । राम कृष्ण निरंतरी । मुखीं आवडी जपतसे ॥१॥ धन्य धन्य तोची वंशी । धन्य धन्य माता कुशीं । धन्य धन्य काळ तयासी । रामकृष्ण ह्मणतांची ॥२॥ ऐसें धन्य जन्म तयाचें । धन्य धन्य पुण्य साचें ।

त्यासी भय कळिकाळाचें । नाहीं जन्म घेतलिया ॥३॥ एवढा महिमा नामाचा । धन्य जो राम उच्चारी वाचा । धन्य जन्म तयाचा । ज्ञानदेव ह्मणे ॥४॥

२७१. **नाम प्रल्हाद उच्चारी** । तया सोडवी नरहरी । उचलुनि घेतला कडियेवरी । भक्तसुखें निवाला ॥१॥ नाम बरवया बरवंट । नाम पवित्र आणि चोखट । नाम स्मरे नीळकंठ । निजसुखें निवाला ॥२॥ जें ध्रुरुसी आठवलें । तेंचि उपमन्यें घोकिलें । तेंचि गजेंद्रा लाधलें । हित जालें तयांचें ॥३॥ नाम स्मरे अजामेळ । महापातकी चांडाळ । नामें जाला सोज्वळ । आपण्यासहित निवाला ॥४॥ वाटपाडा कोळिकु । नाम स्मरे तो वाल्मिकु । नामें उद्धरिले तिन्ही लोकु । आपणासहित निवाला ॥५॥ ऐसें अनंत अपार । नामें तरले चराचर । नाम पवित्र आणि परिकर । रखुमादेविवराचें ॥६॥

२७२. **जें शंभूनें धरिलें मानसीं** । तेंचि उपदेशिलें गिरिजेसी ॥१॥ नाम बरवें बरवें । निज मानसीं धरावें ॥२॥ गंगोदकाहूनी निकें । गोडी अमृत जालें फिकें ॥३॥ सीतळ चंदनाहुनी वरतें । सुंदर सोनियाहूनी परतें ॥४॥ भुक्तिमुक्तिदायक । भवबंधनमोचक ॥५॥ बापरखुमादेविवरें । सुलभ नाम दिधलें सोपारें ॥६॥

२७३. **भक्तीचें तें ज्ञान वाचे नारायण** । दया तें संपूर्ण सर्वांभूतीं ॥१॥ ज्ञान नारायण ध्यान नारायण । वाचे नारायण सर्वकाळ ॥२॥ संसारग्रामीं नाम हाचि सांठा । पावाल वैकुंठा नामें एकें ॥३॥ गोविंद गोपाळ वाचेसी निखळ । पद पावाल अढळ अच्युताचें ॥४॥ नामेंचि तरले शुकादिक दादुले । जडजीव उद्धरले । कलीयुगीं ॥५॥ स्मरण करीतां वाल्मीक वैखरी । वाहला भीतरीं रामराम ॥६॥ सर्वांमाजी श्रेष्ठ पुण्य भू वैकुंठ । विठ्ठल मूळपीठ जगदोद्धार ॥७॥ निवृत्ति निरोपण ज्ञानदेवा ध्यान । सर्वत्र नारायण एकरूप ॥८॥

२७४. **कर्माचिया रेखा नुलंघिती अशेषा** । म्हणोनि विशेषा केशवसेवा ॥१॥ रामकृष्णमाळा घाला पां गळां । अखंड जीवनकळा राम जपा ॥२॥ करावा विचार धरावा आचार । करावा परिकर रामनामीं ॥३॥ सकळांचा सकळी त्यांतें तूं आकळीं । जिव्हा हे

वाचाळीं रामरतीं ॥४॥ रिघेंरे शरण तुज नाहीं मरण । ठाकिसी चरण श्रीविठ्ठलाचे ॥५॥ निवृत्तिप्रसादें जोडे विठ्ठलनामें घडे । ज्ञानदेव बागडे पंढरिये ॥६॥

२७५. **नाम पवित्र आणि परिकरु** । कल्पतरूहुनी उदारु । ते तूं धरीं कांरे सधरु । तेणें तरसी भव दुस्तरु ॥१॥ नरहरी नाम उच्चारीं । तेणें तरसी भवसागरीं ॥ध्रु०॥ जपें न लाहसी तपें न लाहसी । क्रियें षट्कर्में न पवसी । नामें एकेंरे पावसी । स्वर्गीं अमृत पान ॥२॥ क्षीर गोड ऐसें ह्मणसी परि तेथेंही वीट असे । नाम उच्चारितां वाचे कोटि जन्माचें पातक नासे ॥३॥ मन मारुनियां सायासीं । परि तेथेंही अवगुण असे । नाम उच्चारितां वाचे सकळिक ध्यान डोळां दिसे ॥४॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलाचे विपायें नाम आलें वाचे । जळती डोंगर कल्मषाचे भय नाहीं कळिकाळाचें ॥५॥

२७६. **यमधर्म सांगे दूता** । परिसावी निजकथा । जेथें रामनाम वार्ता । तया देशा नव जावें ॥१॥ नाम महादोषां हरण । नाम पतीत पावन । नाम कलिमलदहन । भवबंधनमोचक ॥२॥ जये देशीं नाम वसे । नाम श्रवणीं विश्वासें । गाती नाचती उल्हासें । ह्मणीं पाहाल तयांकडे ॥३॥ जये ग्रामीं हरिपूजन । जये नगरीं हरिकीर्तन । तेथें गेलिया बंधन । तुह्मी पावाल त्रिशुद्धीं ॥४॥ जये देशीं गरुडटका । कुंचे ध्वज आणि पताका । जेथें संतजन आइका । तया देशा नवजावें ॥५॥ आणिक एक ऐकारे विचारु । जेथें रामनामाचा गजरु । तेथें बापरखुमादेविवरु । तयाबळें नागवती ॥६॥

२७७. **तत्वमस्यादि वाक्य उपदेश** । नामाचा अर्धांश नाहीं तेथें । ह्मणोनि नामसंकीर्तन करितां जवळी जोडलासि आतां । क्षणु भरी न विसंबे जिवाचिया जीवना रया ॥१॥ नाम निजधीर गर्जती वैष्णव वीर । कळिकाळ यमाचे भार पळाले तेथें ॥२॥ ह्मणोनि नाम वज्रकवच तोचि निर्गुणाचा अभ्यास । पाहेपां स्वयें प्रकाश विचारूनी । ऐसें सुंदर रुपडें हृदयीं धरिलें आतां । पाहातां केंवि होये पुर्णयोनि रया ॥३॥ ऐसा सकळां अकळ कळला । हृदयीं धरिला समताबुद्धी । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु चिंतितां।तुटली जन्माची आधि व्याधि रया ॥४॥

२७८. **अशौचिया जपों नये** । आणिकांतें ऐकों नये । ऐसिया मंत्रातें जग बिहे। त्याचें फळणें थोडें परि क्षोभणें बहु । तैसा मंत्रराज नव्हेरेरे ॥१॥ नारायण नाम नारायण नाम । नारायण नाम ह्मणत्कारे रे ॥ध्रु०॥ बाह्य उभारावी त्यावरी काहाळ लावावी । गातिया ऐकतिया उणीव येवों नेदावी । उत्तमापासुनि अंत्यजवरी । मुक्तीची सेल मागावीरेरे ॥३॥ काय करील यागें न सिणावें योगें हें तों व्यसनचि वाउगें । नरहरि नरहरि उदंडा वाचा ह्मणाल तरि कळिकाळ राहेल उगेरेरे ॥४॥ चरणीं गंगा जन्मली अहिल्या उद्धरली नामें प्रतिष्ठा पावली गिरिजा । सकळिकां साधना वरिष्ठ हें नाम मा मनीं भाव न धरी दुजारेरे ॥५॥ तीर्थीं भजिजाल अमरीं पूजिजाल तुमचिया भावासारिखा देवो होईल। बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु तुमचा ऋणवई ह्मणतां नलजैलेरेरे ॥६॥

२७९. **जिव्हेच्या निडळी नामाक्षराची बोळी** । कान्हो वनमाळी या वोजा ॥१॥ लेहोन घाली पान-पुसती जैसी । भलतिये रसीं बुडी दे कां ॥२॥ माझे डोळसमजी सुनिळ सहजी । होय तूं बिजीं बाहुलिये ॥३॥ ऐसि वाचा दृष्टी नामरूपें आथिली । वासनेवरी वहिली उठो दे कां ॥४॥ तुझें उठिलेंपण आम्हां होवावें निकें । तरी गोसावी पाइकेंसि यावें किजी ॥५॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु आंतु बाहेरी सुखें । तरी तुजसी म्यां एकें नांदावें किजी ॥६॥

२८०. **रसने वोरसु मातृके वो माये** ॥१॥ रमणिये माये रमणिये । रामनामांमृत रस पी जिव्हे ॥२॥ निवृत्तिदासाप्रिय । माय रमणिये माय रमणिये ॥३॥

२८१. **सकळ धर्मांचें कारण** । नामस्मरण हरिकीर्तन । दया क्षमा समाधान । संतजन साधिती ॥१॥ निजधर्म हा चोखडा । नाम उच्चारु घडघडां । भुक्तिमुक्तीचा संगवडा । हा भवसिंधुतारक ॥२॥ लावण्य मान्यता विद्यावंत । सखे स्वजन पुत्रकलत्र । विषयभोग वयसा व्यर्थ । देहासहित मरणांतीं ॥३॥ जें जें देखणें सकळ । तें हें स्वप्नींचें मृगजळ । म्हणोनि चिंती चरणकमळ । रखुमादेविवर विठ्ठलाचें ॥४॥

२८२. माझ्या कान्हाचें तुम्हीं नांव भरी घ्यावो। हृदयीं धरोनि यासी खेळावया न्यावो ॥१॥ भक्तांकारणें येणें घेतलीसे आळी। दहा गर्भवास सोशी वनमाळी ॥२॥ कल्पनेविरहित भलतया मागे। अभिमान सांडुनी दीनापाठी लागे ॥३॥ शोषिली पुतना येणें मोडियेले तरू। आळी न संडी बापरखुमादेविवरु ॥४॥

२८३. सार सार सार विठोबा नाम तुझें सार। ह्मणोनि शूळपाणी जपताहे वारंवार ॥१॥ आदि मध्य अंतीं निजबीज ओंकार। ध्रुव प्रल्हाद अंबऋषी मानिला निर्धार ॥२॥ भुक्तिमुक्तिसुखदायक साचार। पतीत अज्ञान जीव तरले अपार ॥३॥ दिवसेंदिवस व्यर्थ जात संसार। बापरखुमादेविवर विठ्ठलाचा आधार ॥४॥

२८४. हरि आलारे हरि आलारे। संतसंगें ब्रह्मानंदु जालारे ॥१॥ हरि येथेंरे हरि तेथेंरे। हरिवांचूनि न दिसे रितेंरे ॥२॥ हरि पाहींरे हरि ध्याईंरे। हरिवांचूनि दुजें नाहींरे ॥३॥ हरि वाचेरे हरि नाचेरे। हरि पाहातां आनंदु साचेरे ॥४॥ हरि आदींरे हरि अंतींरे। हरि व्यापकु सर्वांभूतींरे ॥५॥ हरि जाणोरे हरि वानारे। बापरखुमादेविवरु राणारे ॥६॥

२८५. रामकृष्ण गोविंदाचें नामस्मरण वाचे। घडिये घडिये साचें ध्यान श्रीविठ्ठलाचें ॥१॥ एकनाम आठवितां दुतां पडियेली चिंता। नाम आनंदें गातां पाविजे सायुज्यता ॥२॥ तिहीं लोकीं नाम थोर वेदशास्त्रांचें सार। सगुण निर्गुणाकार निज ब्रह्म सार ॥३॥ बापरखुमादेविवरु कृपाळु उदारु। नामस्मरणें पारु उतरी हा निर्धारु ॥४॥

२८६. पन्नास अक्षरीं करिसी भरोवरी। शेखीं तुझें तोंड तुज वैरी रया ॥१॥ या परी नामाची वोळ हे मांडुनी। संसार दवडुनि घालीं परता ॥२॥ रकारा पुढें एक मकार मांडी कां। उतरसी समतुका शुंभूचीया ॥३॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलु हृदयीं। आपुली आण वाही त्रिभुवनीं रया ॥४॥

२८७. सकळ नेणोनियां आन। एक विठ्ठलुचि जाण ॥१॥ पुढती पुढती मन। एकला विठ्ठलुचि जाण ॥२॥ हेचि गुरुगम्याची

खूण । एक विठ्ठलुचि जाण ॥३॥ बुझसि तरि बूझ निर्वाण । एकला विठ्ठलुचि जाण ॥४॥ हेचि भक्ति हेंचि ज्ञान । एकला विठ्ठलुचि जाण ॥५॥ बापरखुमादविवरा विठ्ठलाचि आण । एक विठ्ठलूचि जाण॥६॥

२८८. आपुलेंनि रंगें येती होती साजणी । तंव एकें वनवासीं आळंगिलेंगे माये ॥१॥ बोलेना बोलों देईना । तेथें पाहणें तें अवघे पारुषलेंगे माये ॥२॥ आपुलें केलें कांहीं नचले वो आतां । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला देखतां ॥३॥

२८९. गाते श्रोते आणि पाहाते । चतुर विनोदि दुश्चिते । सोहंभावी पूर्ण ज्ञाते । या सकळांतें विनवणी ॥१॥ करा विठ्ठलस्मरण । नामरूपीं अनुसंधान । जाणोनि भक्तां भवलक्षण । जघनप्रमाण दावितो ॥२॥ पुंडलीकाच्या भावार्थी । गोकुळींहुनी जाला येता । निजप्रेमभक्ति भक्तां । घ्या घ्या आतां ह्मणतसे ॥३॥ मी माझें आणि तुझें । न धरीं टाकीं परतें ओझें । भावबळें फळती बिजें । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं ॥४॥

२९०. निजानंद हें पैं ब्रह्म । ऐसें जाणती योगी वर्म ॥१॥ विठ्ठल विठ्ठल स्मरे मना । चुके संसारदर्शना ॥२॥ रखुमादेविवरावांचुन । कवण पुरविल जिवींची खुण ॥३॥

२९१. शिव भवानी उपदेशी प्राणप्रिये । निजमानसीं ध्यायें परमानंदु पाहे ॥१॥ रामु सखा हरि रामु सखा । रामु सखा हरि रामु सखा ॥२॥ सहस्र नामावरी कळसु साजे । तोचि तो अतरीं बाहिजु भीतरीं ॥३॥ हेंचि निजधर्म हेंचि निजकर्म । हेंचि परब्रह्म वर्म हेंचि एकु ॥४॥ जिवांचें जीवन मनाचें मोहन । सुखाचें साधन भक्तिज्ञानाचें अंजन ॥५॥ बापरखुमादेविवरु सुलभु साकारु । अर्धमातृका अक्षरु चिदानंदु सुख थोरु ॥६॥

२९२. सदा परिपूर्ण । तो हा जनार्जन । नित्य जपतां नारायण । कोटि याग घडतील ॥१॥एवढा महिमा नामाचा । काय मंत्र जपसील वाचा । जो विठ्ठल म्हणे तो दैवाचा । ऐसा ब्रह्मा बोले पूर्वी ॥२॥ तो नित्यकाळ पंढरी । आणि देव तेहतीस कोटी । वृक्ष जाले निरंतरीं । उद्धार करावया कुळाचा ॥३॥ एवढें क्षेत्र पांडुरंग।

तेथें उद्धरिलें हें त्रिजग । आनंदत ब्राह्मण याग । कोटिकुळें उद्धरती ॥४॥ कीर्तन केलीया वाळवंटीं । घेतां वैष्णवांची भेटी । होईल संसाराची तुटी । चरणरज वंदितां ॥५॥ तुळशीच्या माळा । घालितां हरिदासाच्या गळां । तो न भिये कळिकाळा । त्यासी जिव्हाळा हरिविठ्ठल ॥६॥ पंढरीसी जाऊं ह्मणती । तयांकडे यम न पाहती । तयांचे पूर्वज उद्धरती । म्हणती वैकुंठा जाऊं आतां ॥७॥ देव जाणे ऐसा । तोचि हरिदास भरंवसा । ज्ञानदेव म्हणे परियेसा थोर पुण्य तयाचें ॥८॥

२९३. **विठ्ठलु नाहीं जये शरीरीं** । वाया कांगा जन्मले संसारीं । विठ्ठलु नाहीं जये नगरीं । तें अरण्य जाणावें ॥१॥ विठ्ठलु नाहीं जये देशीं । स्मशान भूमी ते परियेसीं । रविशशिवीण दिशा जैसी । रसना तैसी विठ्ठलेंवीण ॥२॥ विठ्ठलावेगळें जितुकें वर्म । विठ्ठला वेगळा जितुका धर्म । विठ्ठला वेगळें बोलती ब्रह्म । तितुकाही श्रम जाणावा ॥३॥ सच्चिदानंदघन । पंढरिये परिपूर्ण । कर ठेवोनियां जघन । वाट पाहे भक्तांची ॥४॥ विठ्ठलेंविण देवो ह्मणती । ते संसार पुढती पावती । विठ्ठलाविण तृप्ती । नाहीं प्रतीविठ्ठलेंविण ॥५॥ श्रीगुरुनिवृत्तीनें दिधलें । तें प्रेम कोणे भाग्यें लाधलें । बापरखुमादेविवर विठ्ठलें दिधलें । ऐसें केलें ज्ञानदेवा ॥६॥

२९४. ॥ **ॐनमोभगवतेवासुदेवाया** ॥ **वो**डियाणा बंदु देहुडा घालुनि लागसील पा**वो** । **वो**तप्रोत मना सांडुनि धरिसी अहंभा**वो** । **ॐ**कार बिंदुचा न पवसि ठा**वो** । **वो**ळगे वोळगे कृष्णद्वारावत्तिये **रावो** ॥१॥ ॐनमोभगवतेवासुदेवाया । द्वादशाक्षरी मंत्रु न जपसि **का**ह्या ॥२॥ **ना**गिणि उत्सोंह नवहि द्वारें निरोधु**न** । **ना**डित्रयामाजि **सुषुम्नासंचरण** । **न** साधे हा मार्ग ऐसे बोलती मुनिज**न** । **न**रहरि चिंतनें अहर्निशि मुक्तिस्था**न** ॥२॥ **मो**डिसि करचरण **ते**णें पावसी अंत स**मो** । **मो**हो तृष्णा न तुटे ब्रह्मविद्या केविं ग**मो** । **मो**ठा हा अन्यावो जे हरिचरणीं नाहीं न**मो** । **मो**क्षाची चाड तरी **मु**कुंदीं मन र**मो** ॥३॥ **भां**बावसी ह्मणे हें शरीर कर्दळीस्तं**भ** । **भस्म** **कृ**मि विष्ठा उभें आहे तों सुशो**भ** । **भा**विता किटकी जाली भृंगी

तिया कामिलें नभ। भावें भाक्ति सुलभ वोळगा वोळगा पद्मनाभ ॥४॥ गति मती इंद्रियें जव आहेती समयोग। गणित आयुष्य न पुरे जंव हे न वचे भंग। गमला हाचि योग जे अनुसरावा श्रीरंग ॥ गरुडध्वज-प्रसादें निस्तरिजे भवतरंग ॥५॥ वनीं सिंह वसतां गजीं मदु केवीं धरावा। वन्हिदग्धबीज त्यासि अंकुर केंवि फुटावा। वज्रपाणी कोपलिया गिरीं उदधि केवीं लंघावा। वदनीं हरि न उच्चारा तेणें संसार केवीं भुंजावा ॥६॥ तेज नयनींचा भानु जेणें तेजें मीनले ते। त्याचे मानसिंचा चंद्रमा तो सिंपोते अमृतें। त्याचे नाभिकमळीं ब्रह्मा तेणें सृजिलीं सकळही भूतें। तें विराटस्वरूप वोळखावें विष्णुभक्तें ॥७॥ वाताघातें फुटे गगनीं मेघाचा मेळावा। वारिबिंदु पद्मिणिपत्रीं केवीं हो ठेवावा। वानराच्या हातीं चिंतामणी केंवि द्यावा। वासुदेव चिंतनें तोचि कल्मशा उठावा ॥८॥ सूक्ष्म स्थूल भूतें चाळिताहे परमू हंसू। शूळपाणी देवोदेवि जयाचारे अंशु। शुभाशुभीं कर्मीं न करिं नामाचा आळसु। सुखें निरंतरी ध्याई ध्याई हृषिकेशु ॥९॥ देव होऊनी उदार भक्तां देतो अमरपदें। देता न ह्मणे सानाथोर वैरियासि तेंचि दे। देहे सार्थक अंति वासुदेव अघ छंदें। देखा अजामेळ उद्धरिला नामें येणें मुकुंदें ॥१०॥ वाडा सायासि मनुष्यजन्म पाववा। वियाला पुरुषार्थ तो कां वायां दवडावा। वाचामनें करुनि मुरारी वोळगावा। व्रतें एकादशी करूनि परलोकठाकावा ॥११॥ या धनाचा न धरी विश्वास जैशी तरुवर छाया। यातायाती न चुके तरी हे भोगिसील काह्यां। या हरिभजनेंविण तुझें जन्म जातें वायां। यालागीं वैकुंठनाथाच्या तूं चिंती पारे पायां ॥१२॥ इहींच द्वादशाक्षरीं ध्रुव अढळ पद पावला। प्रल्हाद रक्षिला अग्निशस्त्रापासुनि जळा। बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु तुह्मी ध्यारे वेळोवेळां। तो कळिकाळापासुनी सोडविल अवलीला ॥ १३ ॥

देवापाशीं प्रेमाचें भाषण.

२९५. तुज पासाव जन्मलों हरी पुढती सामावलों तुझ्या उदरीं। तुझिया व्यापकपणें चाले सत्कर्माची दोरी। सायीखडियाचें बाहुलें

कैसें हावभाव धरी । सूर्यकांत वेधें अग्नीच प्रसवे सहजे समंधु ऐसा धरी रया ॥१॥ तुझें तुज देवा सांगतां निकें। समर्थेसि केविं बोलावें रंकें ॥ध्रु०॥ अहंकार महदादि भूतें तेणें गुणेंसि आलीं तें चैतन्य-नयनीं अधिष्ठिलीं। सर्व शरिरीं वायो व्यापिला कीं पृथ्वीसि मिळोनि आकाशा भरोवरी जाली । ते हे स्थूळ लिंग कारण तिहीं तत्त्वेंसी प्रकृति अधिली रया ॥२॥ सर्व होणें तुज एकाचें । दुजेपण तेथें आणावें कैचें ॥ध्रु०॥ चंद्रमा मनःचक्षुसूर्योदिशाश्रोत्रः अकार उकार मकार प्रणवो । मन बुद्धि चित्त अहंकार ब्रह्मा विष्णु महेश राजस तामस सात्विक माया ब्रह्मींचा दावी पा उपावो । तुजवेगळें काय आहे तें सांग पां तरि मज कां ह्मणवितासि जिऊ रया ॥३॥ जेथें पाहें तेथें तूंचि दिससी । लपोनियां अबोला कासया धरिसी ॥ध्रु०॥ रसना रस सेवावे हे तो जीव आत्म्याची स्थिती । श्रवणीं ऐकणें कीं नेत्रीं देखणें हे तो तुझीच नाद श्रुती । घ्राणासि परिमळ घेणें कीं हस्तपादादिकां चळणगती । हे तों तुझींच पांचै तत्त्वें तरी तूं मज कां भोगवितोसि यातायाती रया ॥४॥ लाजेसि ना तूं देवा माझें ह्मणतां । संन्याशासवें कैंचीरे कांता ॥ध्रु०॥ इंद्रियें दारुणें जीव आत्मयासी हे तो सुखदुःख प्राप्ती । तेणें हें कारण कीं आत्मा पावे यातायाती । इंद्रियें दंडून तप जें करावें ऐसें बोलती वेद श्रुती । साहीजणांसि तो वेवाद लाविला हे तो तुझीच करणी सांगती रया ॥५॥ दुजेंविण एकला खेळतो स्वारी । कवणातें जय कवणा आली हरी ॥ध्रु०॥ अंगें ब्रह्म जालासि उत्पत्ती करावया सृष्टी। ते समयीं ते रचिली विषयांची कसवटी। ऐसे तुझें वालभ मिर-ऊं जाय सृष्टीं । तंव सुखदुःख लागतसे पाठीं। येथें काय माझा अपराध जाणसी तरि शस्त्रेंसि मान निवटीं रया ॥६॥ सगुण रचना वोजा विस्तारिली । भुजंगी व्याली तिची काय झाली पिलीं ॥ध्रु०॥ वेद प्रमाण करावया कारण कीं कृष्णमूर्तिची बुंथी घेणें । अनंत-ब्रह्मादिकांसि आदि वंद्य तो तूं राखसी गौळियाचीं गोधनें । अंब-ऋषीकारणें गर्भवास साहिले कीं अजामिळादिकांसि उद्धरणें । वैरियां भक्तां येकिंचि मुक्ती मा समर्थु नाहीं येणें मानें रया ॥७॥

अनंत ब्रह्मांड घडिसी मोडिसी । अकर्तेपणें जैसा तैसा अससी ॥ध्रु०॥ एक वीरा माय मारावी कीं गणिका उद्धरावी हे कवण प्रवृत्ती। दशरथपिता रौरवीं कीं वैरिया सायुज्यता मुक्ती। कर्मभ्रष्ट पांडव सरते केले कीं अज्ञानासि मोक्षप्राप्ती। शास्त्रें पुराणें वारूं जाय तंव अधिक पडतसें गुंती रया ॥८॥ सुताचें गुंडाळें उगवीं पा वहिलें। खड्डनियां सांडी देवा एकाचि बोले ॥ध्रु०॥ मिथ्या हा प्रपंच कीं दर्पणींचें दुजे जळीं बिंब प्रकाशे। एक साचें दुजें दिसे तैसेंचि दुसरें कां प्रतिभासे। लटिकें ह्मणों जाय तंव तेथें मन कां विश्वासे। सगुण निर्गुण हे तों तुझीच माया तुझी तुजमाजी दिसे रया ॥९॥ अर्धनारी सोंग पाहतां निकें। साच लपऊनि दाविती लटिकें॥ध्रु०॥ सिद्धासी साधन हे तों कष्टचि वायांविण। अनंत प्रत्यक्ष जाणोन कायसें परिमाण। स्वयंभासि प्रतिष्ठा करणें हें तों देखतचि अज्ञानपण। निजबिंबामाजी प्रतिबिंब बिंबलें तैसें सगुण निर्गुण तुजमाजी रया ॥१०॥ सहजसिद्ध तें तूं आपणपें पाहीं। बाहिजु भीतरीं ये दोन्हीं नाहीं ॥ध्रु०॥ विश्वरूप अळंकारलें कीं मुसें आटली भांगारें। अथवा घटमटादिकीं अभावीं परिपूर्ण असिजे अंबरें। उदकीं पडिला काश्मिरा तो नागवे निरा तो न सरे। दुसरेपणें तैसा आदि मध्य अंतीं हृदयींचा जाणोनि पूर्णबोधेविण द्वैत न सरे रया ॥११॥ सच्चिदानंदरूप तत्वता। लटिकेंचि बंधन बंधना मुक्ता ॥ध्रु०॥ ह्मणसी माझा संकल्प फळला तरि म्यां दुःख नाहीं इच्छिलें। अवघा तुझा खेळ बहुरूप असें विस्तारलें। जाणसी तें करी देवातें तुझें तुज पुढां सांगितलें। तेथ काय माझा अपराध देखसी तरी देह कां नाहीं खांडिले ॥१२॥ पुरे पुरे आतां जड जालें जिणें। उरी नाहीं देवा लाजिरवाणें ॥ध्रु०॥ ऐसीं इंद्रियें वासनेसी आणीजती ते तुझी तुजमाजी सामावती। समस्त जीव हे तो तुझें आकारलें येरी ते लटकीच भ्रांती। जाणसी तें करीं देवा तेंचि तें सांगों किती। दग्धबीज तरु बीजीं सामावला तैसा तुजमाजी श्रीगुरुनिवृत्ति रया ॥१३॥ ऐक्य जालें तेथें नित्य दिवाळी। सहज समाधि तेथें काम्रसिरे टाळी ॥ध्रु०॥

२९६. **सर्व जीव तूं जालासी आपण** तरी निरय आरदा भोगि-

ताहे कवण । परमात्मया तुमचें अविनाश स्वरूप तरी येवढें कां कष्ट साधन । तूं अंतरीं परब्रह्म सांवळें ह्मणोनि जगत्रय व्यापिलें या ध्यानें । ह्मणोनि तुमचा पुत्र जालों स्वामिया जगाधिन कां केलें माझें जिणें रया ॥१॥ तूं बाप ह्मणतां मी लाजिलों लाजोनि माघारा ठेलों। एकीकडे काळ एकीकडे संसार मध्येंची वाटे मी ठेलों । ऐसिया संनिधि तुज जवळी येवों पाहे तंव तुझीया देवपणा भ्यालों ॥२॥ नादबिंदापासाव शरीर जन्मलें असाध्य करूनी वरी साक्ष देऊनी मदामांसामाजी वाढविलें । कर्मदेह वेचुनी सत्य सुकृतालागि उपजविलें तरी हें दैन्य दारिद्र कां भोगाविलें । तुझिया बापपणा बोलु लागला तरी मज पुत्रसें वांया ह्मणितलें रया ॥३॥ आयुष्याची गणना करूनियां प्रमाण वरी मनुष्य देह ऐसें नाम ठेविलें । तें आयुष्य कां स्वामी दों ठायीं वाटिलें । अर्ध रात्रींचे अर्ध दिवसाचे निरय सत्व वेचिलें । पैल समर्थाचें बालक रंकें गांजिलें त्याचें थोरपण तें काय जालें रया ॥४॥ बांधोनी जन्म आह्मांकडे भोगविसी आपणया मायबापा ह्मणविसी । विश्व प्रसवला या जगासी तरी आधारु आहे ऐसें अनुवादसी । जव जीव तत्र शिव हें तों नये माझिया मनासी । पैल कीटकिये भृंगिये जैसी जाले तैसें कां न करिसी आह्मांसीरे ॥५॥ अल्प दोषासाठीं आह्मांतें दंडिसी येवढें कैचें मंत्रसाधन जे भक्ति करूनि निरसूं तयासी । तुज देखतां काळ शरीर फाढफाडूं भक्षिताहे कणव कां सांडिली ऐसी । जठर सीणसीणु फुटतील देवां वायां कष्टविसिल आह्मांसिरे ॥६॥ दर्पणीं पाहतां येकाचि दिसे तेथें अनुसारिखें कांहीं न दिसे । रविबिंब उगवलिया किरणीं प्रकाश आस्तु जालियावरी कांहीं न दिसे। तैसे गुरुशिष्य संवादु सोहं बोध ऐक्य जालें अभ्यासें । याहूनि जाणसी तें करि वेळोवेळां आतां सांगों मी तें कैसें रया ॥७॥ यमा जाचितां कांहीं नुरे यालागीं मुनि सेविती वनवासु । खवणीक खपणीक लुंचनीक वसैत भटभराडे धाकें करिती आगम संन्यासु । योग साधावया वनवास सेविती करिती पवनअभ्यासु । इंद्रियें दंडुन परतोनि भृगस्थान न

पवतीच खंडु पानरसु रया ॥८॥ जळींचा तरंगु जळीं निमाला तो अनुठाया वेगळा नाहीं गेला । तैसा तुजमाजी दातारा मध्यें कां हा प्रपंच वाढविला । तूं देव आम्ही प्राकृत मनुष्यें हा आगमु कां गमला । मज पाहतां हें अवघेंचि लटिकें जैसें असेल तैसें सांग पां उगला ॥९॥ लवण पाणीयासी कीं पाणी लवणासी ऐक्य जालियाविण निवडेना गुणासि । लोहो लागलें परिसीं तें उठिलें कनकेंसी बापरखुमादेविवरा विठ्ठला परियेसी । आजिपासून ये तरी तुझीच आण पुढती न घाली न निघें गर्भवासीं रया ॥१०॥

२९७. **देखोनि हांव बांधे तें तंव नाहीं होये** । आहे तें कहीं न जायरे बापा । असें तें दिसों नये नाहीं तें घेवों पाहे थोर काजेविण विटंबिलें कैसें रया ॥१॥ शिव शिव लटिकेचि शिणले । येणें लटिकेंनि बहु श्रमविलें । साच तें लटिकें लटिकें तें साच लिंगा हें खुण जाण रया ॥२॥ आपुली प्रतिष्ठा पूज्य जे होती । ईहीं गुणीं आह्मां उपहति बापा । मनाचा फाळका फाळुनि केला बाउला तोचि तो खेळवूं किती रया ॥३॥ आपुले युक्तीचे वाति वेन्ही गिवसीतां त्या पदार्थाचे पोटीं लपती रया । तें सांडुनियां अभिप्रायाचें बळ निजतत्वीं तें केवीं निवती रया ॥४॥ निज लाळा लिंपोनि जुन्या हस्ति श्वान चघळूनि करितसे गोड रया । तैसा जातिविशेषें निरसे म्हणोनि पुरवुनि करितसे कोड रया ॥५॥ हातां पायांचा निखळ स्त्रीपुरुषांचा एक मेळ । देह ऐसा यातें ह्मणती बापा आपण पैं जगा प्रतीति मानवपणें हें तंव चिळसवाणें रया ॥६॥ मायबापें आडनांवें त्यांचिया वोसंगा । निघों म्हणों तरि आपुलिये साउलिये कां न बैसावें रया ॥७॥ प्रजाचें पोसिलें पुढें पाइकाचें रक्षिलें । इंद्रियांचें वोळगणें तें काळाचें खेळणें । जगीं राय बोलिजाति आतां गोसावी कवणातें म्हणावें रया ॥८॥ मृगजळ तंव मृगजळींच भरतें देखोनि धांवणें तंव सीणणें । या परि ह्मणी करिसि सदाशिवा जगा प्रतीति पावउनि झकणें रया ॥९॥ आतां असो हा बोलु तूं एक गोसावी साच येतुलेनि आम्हां उजरीकोटि स्वप्न एक नेईलिया । कैचें ज्ञानदेव म्हणे ऐसें करी रया ॥१०॥

२९८. **तूं विष्णु ह्मणोन हें जगाचि केवळ**। येर सकळीक मजशीं सहोदर। तेणें कारणें गोत्रेंसि येकोपजिवीं आह्मां न संडवे कोडें रया। माहेरावांचूनि आन कांहीं नेणें। माहेर तें उपजवी तरंगाचें जीवन। तोय वरी सामावे वेगळालें असिजेल केविं रया॥१॥ उदरीं सिनार घरदारीं सिनार सिनार दृश्य द्रष्टा। करी त्या मायबापाचेनि उद्वेगें। मी तो सांगोनियां आलों तुझिया पोटा रया॥२॥ अंगें ब्रह्म झाला तें तुवां वो जाणितलें। परि तो आविये घायतळीं सुद्ला। ते तूं मजलागीं नेणसीच माउलिये आपुठे पान्हाये वाडविलें रया॥३॥ तंवाचि मी जालों परि उदर न भेदीत जननीये जोडले ना वाटी। चक्षु पक्ष निघाले मज तुझाचि वाहाणी ह्मणोनि सामावलों तुझ्या पोटीं रया॥४॥ ऐशापरि तुह्मां सम सरिसा जालों परि तो नामें वोळखिजे। मी तो बाळ कीं मी तो वृद्ध ऐसें अनन्यपणें लोक कीजे रया॥५॥ चेवो तरि स्वप्न स्वप्न तरि चेवो माय पुता नेणें ऐसें माझें तुझें। आपलें आपण ह्मणतां लाजिजे नमो नमो तुज व्याली वांझे रया॥६॥ आयुर्वित भव विभव जगीं जिवा निढळीं लिहिलें। अलक्ष तें मज नेणतया अजंगमा लागुनि पुसोनि घातलें मूळ सानु रया॥७॥ दृष्टिभेणें रूपा नये काळा भेणें नामाची सोय सांडियेली। तुझ्या रूपीं सर्व रूप स्वरूप होउनियां दिठी उतरिलिया परि रया॥८॥ आपुलें वित्त आपणा देखतांचि शांकिजे त्या विभागाची केउती परी। बापरखुमादेविवरा विठ्ठला तूं येक सचराचरीं रया॥९॥

२९९. **सर्वगत निर्धारितां आत्मा एक** चराचरीं तेथें तंव नाहीं दुजेयाची परी। चारी खाणी चारी वाणी चौऱ्यांयशीं लक्ष जीव योनी मी अपत्य तुमचें अवधारीं। तुझिये भेटीलागीं रोडेलों दातारा हे तनु होतसे संकीर्ण भारी। जवळीच असतां भेटि कां न दिसी थोर शिणविलों वोरबारीं रया॥१॥ तुजविण मी कष्टलों दातारा कष्टोनि क्षेदक्षीण जालों। संसारश्रम लिविधतमें मार्ग सिद्धचि चुकलों। उपजोनियां बुद्धि येऊं पाहे तुझे शुद्धी तंव द्वैतसंगें भांबावलों रया॥धु०॥ मागील कष्ट सांगतां दुर्घट नको नको ते आठवण।

सुखदुःखें प्राण पिडला गा बापा गुणत्रयें ओझें जडपण । भव विभव निरय आपदा ऐसें ऐकिलें आनेआन । तूं हे जीव तरी भोगितां हे कवण हे आकळितां वाटे विंदान रया ॥२॥ वेळावेळ भावाभाव बोलतां अवचितां चोरटा काम उठी । तुज देखतां अनादि वाटे पडे वधापरी धैर्य धांवणें न करिसी गोष्टी । तुझिये दृष्टी शरीर काळ फाडफाडूं खातो कवण काकुलती तया ना तुज तुठी । ऐसें विपरीत नवल वाटे ये सृष्टी रया ॥३॥ ऐसा न कळतां भरंवसा मी हिंडे दाही दिशा हें तंव मन जालेंसे पिसें । असोयी जातां अपायीं पडिजे श्वास उच्छ्वास पाळती सरिसे । वय वित्तांचा अंत घेउनि नाडळेपण परत्र पथ नकळे भरंवसें । कर्म वाटे आड गवें रिगतां तंव विघ्नचि उदैलें अपैसें रया ॥४॥ ऐसी माया मोहाची भुलवणी घालुनि कीं बापा लाविलें अविचार कामा । उपाधि वळसा नाथिला धिंवसा जड केला शुद्ध आत्मा । मी तूं कवणाचें विंदान न कळेचि ऐसी नित निगुति सीमा । तर्कबीज कैसें सांपडलें वर्म मा हाचि भावो कल्पिला आम्हां रया ॥५॥ ऐसा वाउगाचि सोसु पुरला गा बापा परि तूंज न पडसी ठाउका । साही दरुशणां अठरा पुराणां वेवादु नाहीं खुंटला । आपुलाला स्वमार्गु संपादितां केउतां जासी गावींचा गावीं । विश्वास नाहीं चित्ता ये देहीं ऐसियासी कीजे कायि रया ॥६॥ ऐसा जन्मोनि कां उबगलासी मायबापा कणव कां सांडिली ऐसी । रंका काळाचेनि धाकें सत्कर्मे अनेकें विश्रांति नाहीं या जीवांसी । समर्थपणें वेगळें घातलें तरि दैन्य दारिद्र कां भोगवितासी । आपुलें ह्मणतां न लजसी देवा तरि सांगपां माव आहे कैसी रया ॥७॥ समुद्रींचें जळ घेऊनि मेघ वरुषतां मेदिनीं तें कां मागुतें मिळे सागरीं । आकाशा पासाव उत्पत्ति वायु हिंडे दशदिशीं परि तें ठायींच्या ठायीं राहणें जालें । जळींहूनि तरंग अनेक उमटती परि ते जळींचे जळीं निमाले । स्वप्नसंगें परदेशा गेले तरी जागृती ठायीं संचले रया ॥८॥ ऐसा तुज पासाव सगुण स्वरूप जन्मलों गा देवा आतां कैसेंनि वेगळा निवडे । लवण पडिलें जळीं कीं कर्पूरासि नुरे काजळी तैसें भावार्थ प्रेम चोखडें ॥ ज्ञानदेव ह्मणे रुक्मिणीरमणा देई क्षेम वर्म न बोलें पुढें । निवृत्तिप्रसादें खुंटला अनुवादु फिटलें सकळही सांकडें रया ॥९॥

३००. **आदि पुरुषा जय विश्वंभरिता नानापरि तुझा खेळू ।** जया ब्रह्मगोळु कल्पकोडी गडी मोडिता नलगे वेळु । वेदपुराणें मत्सरें भांडती बहुते करित होती कोल्हाळु । होय नव्हे ऐसी भ्रांतिसी गुंतली तयासि तूं आकळु गा ॥१॥ तुझें नाम बरवें तुझें नाम बरवें। हरि वोळगों आपुल्या साच भावें ॥ध्रु०॥ गायत्री पासाव वोळलें क्षीर करणी पासाव विस्तारु । दूध दहीं ताक नवनीत आगळे चहूंचा वेगळा पडिभरु । जो ज्या विषयें पाढिये तोचि मानिती थोरु । सांठवण करितां एकवट नव्हे तैसा भक्तिआचारू ॥२॥ कवणा एका राया बहुत पैं सेवक त्यासि दिधला वेगळा व्यापारु । आपलाले ह्मणिये सुचित राहाटतां मान करील अपारु । समर्थाचा मोहो जाणोनि वेगळा करूं नये तयासि मत्सरु । साभिलाषपणें वर्णतां देखेल शिक लाविल हा निर्धारु ॥३॥ कव्हणा एका राया बहुत पैं लेंकुरें आळविती नानापरी । एकें पाठीचीं एकें पोटीचीं एकें वडिलें एकें धाकटी सेखीं सारिखाचि मोहो करी । द्वैतभेदु जया नव्हे संवादु सेखीं तयासि तो निर्धारी गा ॥४॥ सागरींचे तरंग आनेआन उमटती तेतुले अवतार होती । शिव केशव उंचनीच आगळे कासियानें मानावी भक्ति । परमात्मया सौरसें तेचि हे मानली विश्वमूर्ति । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला परियेसी ज्ञानदेवो करिताहे विनंती गा ॥५॥

३०१. **यम नियम पाप पुण्य आम्हांसी** आपण भलतोंचि करिसी । तुझिया थोरपणा बिहुनि असावें कवणें शंकावें रायासी । प्रत्यक्ष जगीं बाटली नारी तिचें स्मरण लोकांसी । पुराणें डांगोरा पिटिताती हें पतिव्रता पण तयेसी ॥१॥ आवडे तें करिसी देवा कवण करी तुझा हेवारे ॥ध्रु०॥ बहुता परी उणें ऐकिजे पांडवा सांगो या गोष्टी । पांचापासुनि जन्मले पांचैजण येक पत्नीच्या पोटीं । गोत्रवध करुनि राज्य करिती विश्वासि वंद्य शेवटीं । जन्मेजया ऐसें बोलिला सत्य तो पापिया जाला कुष्टी ॥३॥ प्राण जाई तंव बोभाइला तुज पतन तया दशरथा । गणिका एक पाखिरु पोखिलें होतें पाचारिलें प्राण जातां । कीं तयेसी ऊर्ध्वगति ऐसीं बोलती पुराणें कासया न मिळे पाहतां । बोलणें खुंटलें तुजपासीं देवा वे-

व्हारु नाहीं सर्वथा ॥४॥ तपाचा जो राशी पुण्यपणें थोर । तीर्थरूप सर्वां तीर्थांमलाचा अवतार । देव आणि शकती सूर्य तैसा विचारितां । तो मांडव्य ऋषि वाहिला सुळीं एक ऊजाला वधिता। पुत्रा पाचारिलें पापियें दुर्जनें तो वैकुंठी आजामेळु सरतारेरे ॥५॥ यज्ञ मुखीं अवदानें देती त्या करिसी वांकडें तोंड। लोणी चोरावया जासी घरघरीं उघडिसी त्यांचीं कवाडें। छप्पन कोटि यादव संगती हे तुझे ते त्वां केले शापावरपडे । कोळियानें तुज विंधिलें पायीं त्यासी सायुज्यता कोडेंरे ॥६॥ अष्टांगयोगें शरीर दंडिलें तुजलागीं जाली पिसी। पुत्रदाराधन सांडूनियां जन हिंडताती वनवासी। घाती वाती पूजिती तूंतें त्यांसि निजपद सायासीं। विष पाजूं आली पूतना राक्षसी सायुज्यता देणें तियेसि रया ॥७॥ वारया मोट बांधेल कोण आकाशा कुंप कायसा। सूर्यापुढें दिवा लाऊनियां चालणें वाऊगाची शिण जैसा। विचित्र तुझें रूप अव्हेरून जासी सर्वज्ञा । ज्ञानदेव ह्मणे देवादिदेवा जग भांबावलें ऐशीया मावा रया ॥८॥

३०२. देवा तुज नेणतांना कांहीं न सांभाळितां नानायाति धरुनी धाविन्नलों। धावतां धावतां पुढें सुनाट देखिलें त्याचि पाउलीं मागुती मुरुडलोंजी सुंदरा ॥१॥ आलों भक्तिशाळे अतौता तेथें कांहींएक गौरव गमलें। जेणें वेषें आहे तेणें तुजजोगें नव्हे मग ऐसें कांहीं एक गुंथावें केलेंजी सुंदरा ॥२॥ असो येणें औटहातें काई होईल ह्मणौनि एकचि वेळां उगाविलें । आब्रह्म सकळैक जग आपणापैं तुज एकलागीं आणियेलें हो सुंदरा ॥ ३ ॥ आतां अवघा तुज डोळां पाहेन दातारा तुज आलिंगीन अवघाची बाहीं। अवघा मुखीं तुजसी बोलत आहें न ध्याईजे मा चालिली अवघाचि पायींजी सुंदरा ॥४॥ आतां अवघा वेळु अवघेपणें तुज अवघीयातें गिळूनि ठेलों। तुझिये भक्तीची चवी जों लागली तंव अवघेपणा उबगलोंजी सुंदरा ॥५॥ पाहतां दर्पण परता नेलिया दुजेपण रिघे पाहाते भागीं। ऐसें आदि मध्य अवसान जाणोनि अवचितां जडिनलों तुमच्या अंगीं हो सुंदरा ॥६॥ आतां तुज पावेन कवणे दशे नातळसी दुजेपणा केला हो तूंपण नाहीं। तेथें मीपण

कैचें होतेंनि मिळणें तें गेलें ठाईंच्या ठाईंजी सुंदरा ॥७॥ ऐसा न जेविलाचि जेविला कीं जेविलाचि भुकेला तृप्तातृप्त दोन्ही नाहीं। बापरखुमादेविवर विठ्ठला वरपडा जालों ऐसियाशीं कीजे काईंजी सुंदरा ॥८॥

३०३. **तो आपुलिया चाडा** कोटिगर्भवासा येतां श्लाघिजे। तुझिया गोमटेपणा पकडलों दातारा हें बोलणें बोलतां लाजिजेजी सुंदरा ॥१॥ तुमतें देखिलिया हें मन मागुतें मोहरेना। वज्र द्रवे परि मन न द्रवे हाचि विस्मो पुढत पुढती जी सुंदरा ॥२॥ ऐसें स्थावर जंगम स्थापिलें कीं आपुलें वालभ केलें। तूतें देखिल्या त्रिगुणपरें ऐसें कोणें निष्ठुरें घडविलेंजी सुंदरा ॥३॥ म्हणौनि तुजमाजी विरावें कीं देवा तूंचि होऊनि राहावें। बापरखुमादेविवरा न बोलावें परि बोलें हें स्वभावेंजी सुंदरा ॥४॥

३०४. **चंद्रा पूर्णिमे पूर्ण शोभा**। कळा तुटलिया कैंची तेथें प्रभा ॥१॥ तैसा कां गा निकुरवृत्ती करिसी। सर्वां ठायीं विभांडिसी गा देवा ॥२॥ कापुरें द्दत्तीसी रुसणें केलें। तरि सांगपा कवणाचें काय गेलें ॥३॥ तरंगु निमालिया जळसागरु। सागरासि नाहीं दुसरा उपचारु ॥४॥ शिरा शरिरा एक वंकीं जैसी। आतां तुझ्या पायीं आह्मां पाइकी तैसी गा देवा ॥५॥ रखुमादेविवरा विठ्ठला राणे राया। मी न बोलें तरि बोलें काजा तुझिया गा देवा ६

३०५. **ह्मणोनि तुझें रूप देखिलिया** दिठी। जयसच्चिदानंदपदेंसी मिठी। ओंकारेंसी त्रिपुटी न साहे तो तूं सगुण जगजेठी। या दृष्टिचेनि सुखें माये हृदयीं भासलें रूप। शेखीं पाहतां कां आह्मां चाळविसी रया ॥१॥ आतां सेवेलागीं सेवा करणें कोणाच्या अंगें। स्वामीपणें जगीं होउनि ठेलें ॥२॥ तें सांवळियें प्रमाण न दिसे अनु आन। शेखीं ध्यानीं विरालें तें मन गे माये। रूप खुंतलें पण पाहाचि हा संपूर्ण तेथें द्वैताद्वैतपण हारपलें रया ॥३॥ आतां बुद्धियोग इंद्रियांचा तो तूं गोपवेष साचा। भक्तियोगाचा सौरसु दाविसी आतां। बापरखमादेवीवरा विठ्ठलाच्या पायीं सुख। तेंच दरुशन एक जालें रया ॥४॥

३०६. **आपुलिये खुणें आपणपा दावी** । कीं सगुणबुंथी चोख मदवी । ऐसा सुंदर गोपवेष । कीं तत्त्वमस्यादि सौरसु जेथें श्रुति नेति नेति ठेल्या पायीं । तो तूं सगुण निर्गुणी निजानंदें सहजचि कळे विदेहीं रया ॥१॥ एक म्हणतां दुजें नाहींरेरे तेथें शून्य तूं सांगसी काई । निरशून्य तें असतां सगुण तें निराळलें तेथें हे कल्पना काई रया ॥२॥ नामरूपछंद गोडी ऐसी इंद्रियांची आवडी । परतोनि पाहे घडिघडी तोचि तूं । तेथें आठऊ ना विसरू परी तोचि गा तूं । थोरु ऐसा निर्धाराचा धीरु धरी । ऐसें जाणोनियां जरी सांडी मांडी करिसी । तरी पावसी कोण येरझारी रया ॥३॥ तोचि तूं जगदात्मा विसावा क्षण घडि न विसंबावा । हाचि होऊनि रहावा प्राण माझा । म्हणोनि धीरु धीरु बापरखुमादेविवरु । विठ्ठला आतां । प्रपंचीं न गुंते साचे आम्हां जितांचि मरणें कां मेलिया कल्पकोडी धरी या निवृत्तिची आंत रया ॥४॥

३०७. **डोळयाची निशी कोणें काढिली** । कीं रविबिंबा हारीं कोणें आणिली ॥ कीं काळिमा पाठी प्रकाशु तरि चंद्र हा नव्हे चकोरां पारणें । फिटलें विकासित कमोदिनी चंद्र हा न दिसे सेखीं नवलावो हे तुझी बोली रया ॥१॥ तूं आर्त चंद्रमा चकोरें आह्मीं । तृप्त झालों तुज्या नामीं रया ॥ध्रु०॥ जाणाचिया सुजाणा । कीं जीवाचिया जीवना । जिवलगा सोईरिया निधाना गा ऐसा । तो तूं प्रकृतिपरु न कळे तुझा विचारु । साचारी वेवादती दाही दिशा । ऐसेंचि लाघव कोणा दाविसी दातारा । बोलु ठेविसी कोणा कसा रया ॥२॥ आवडी माजी लागे हे गोडी । नाम रसनेसि सुखनिजकीर्ति हे गाढी । कीं तुझा स्वरूपतंतु लागो या मना । अंतरींच्या जीवना अगा तूंचि ॥४॥ लक्षालक्ष संभार नातुडे हा विचार ह्मणोनि श्रुति नेति नेति । तो तूं येकलाचि नट ना देखिलासि दातारा न कळे तुझी हेही स्थिति । ह्मणौनि सांडिमांडी करूं नको मना सगुण जोडे तें करी प्रीति रया ॥५॥ यालागीं मनोंसि बोध चाळावा कीं जोडलेपणें पाह्यावा । कीं कोणाहि या मावा इंद्रियांचिया । सकळ इंद्रियेंसी नगर कोंदलें दशदिशीं विस्तार । ह्मणौनि तुझें रूप अनावर कोणें धरिजे

दातारा । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला धिरा उघडा । डोळां देखिजे निधान तंव मार्ग सोपा रया ॥६॥

३०८. **मंगळमूर्ति तूं किं मनाचिया लावण्यवाणा** । वेधीं वेधक तूं सहजगुणा । सगुण निर्गुण न कळे तुझें विंदान । कैसें आपचि पर दाटुन रिगसी । तेथें नवलाव वर्णूं काय कोणा रया ॥१॥ वर्णितां तुझे गुण मना मौन्य पडे । कळिकाळ बापुडें काय करील आह्मां ॥२॥ ध्यानमूर्ति तुझी मनें अळंकारली मनामाझारि संचरली । संचरतां इंद्रियें समानपदीं तुजविण न दिसे आन बोलीं । तेथें भिन्नाभिन्नपणीं कोणा पाहों दातारा दिठी सुखाचेनि सुखें स्थिरावलीं रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरविठ्ठलें कीं आनंदाचे ओळले ठेले। वोतप्रोत सघन नावेक नुरे कांहींएक केल । तुझें तुज गाऱ्हाणें किती देऊं दातारा बोलवितां नव्हे भलें रया ॥४॥

३०९. **तुझी सेवा करीन मनोभावें वो** । माझें मन गोविंदीं रंगलें वो ॥१॥ नवसिये नवसिये माझे नवसीयेवो ॥ पंढरिचे दैवतें विठ्ठलें नवसिये वो ॥२॥ बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें वो । चित्त चैतन्य चोरुनि नेलें वो ॥३॥

३१०. **तुझी गुण कीर्ति ऐकोनि आर्ते मन उचंबळलें** । आलिंगना धाविन्नलें उतावेिळ ॥१॥ तनु मनु विगुंतलें मन वाचा गुंतलें । मी माझें विसरलें दर्शन गे माये ॥२॥ उतावेळपणें भुजादंड उचलले । नेणोनि ठकले ठेले रूप पाहातांचि बाईये ॥३॥ प्रातिया पातें नलगे पाहाणें तेंचि ठेलें । तैसें बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें केलेंगे माये ॥ ४ ॥

३११. **तुझे पवाडे सांगतां तुजपुढें** । मुक्तीचीं कवाडें उघडती ॥१॥ नाहीं जातिकुळ म्यां तुज पुसिलें । मन मावळलें देखोनियां ॥२॥ तुझें तुज पुसतां लाजिरवाणें । तरि हांसती पिसुणें प्रपंचाची ॥३॥ उगवितां भलें कीं नुगवितां सांपडलें । ज्ञानदेवो बोले निवृत्तीसी ॥४॥

३१२. **फळाचें बीज कीं बीजाचें फळ** । ह्मणोनि पत्र पुष्प मूळ चोजवेना ॥१॥ ऐसि हे रचना नकळे गा देवा । सिद्धांतु अनुभवा

साक्ष देतो ॥२॥ मृत्तिकेची पृथ्वी कीं पृथ्वीची मृत्तिका । या गति अनेकां चोजवेना ॥३॥ बापरखुमादेविवरु निरंतरीं । बाह्यअभ्यंतरीं नांदुतसे ॥४॥

३१३. **आकार स्थूल नाशिवंत।** हे तरी जाईल भूमि आंत। तयावरि हरि चालत। तेणें होईल कृतकृत्य॥१॥ देहो जावो अथवा राहो पांडुरंगीं दृढ भावो ॥२॥ दुजा गुण आपीं मिळे। तरि मी होईन गंगाजळे। हरि आभिषेक अनुदिनीं। सुखें सर्वांगावरी खेळे॥३॥ तिजा गुण तेजरूप। तरी मी होईन महादीप। हरि रंगणीं दीपमाळा। दीप उजळीन समीप ॥४॥ वायु व्यापक चौथा गुण। तरि मी विंजणा होईन। हरि अष्टांगें निववीन मना। ऐशा दृढ धरिन खुणा ॥५॥ आकाश पांचवा गुण। तरी मी प्रासादीं राहेन। बापरखुमादेविवरा अखंड तुझें अनुसंधान ॥६॥

३१४. **भुक्ति मुक्ति कारणें न घालीं तुज साकडीं।** हें तों ठायींचीच जोडी। कांहीं जोडिली असे तूज नेणतां हें तुझेंचि दळवाडें ऐसें जाणोनि फुडें न बोलें दातारा ॥१॥ सलिलीं तरंग तरंगीं सलिल। निवडूनियां कोण वेगळें करील ॥२॥ उपाधिभेदें भूमि झाली क्षिती ऐसें विचारितां चित्तीं अनु न देखे। इतुलालें जीवपण तूज मज दातारा वेगळेंचि नाहींरे गोवळ्या ॥३॥ दर्पणाचें दुजेपण दर्पण जंववरी तें काय वेगळाल्या व्यापारीं ठेवूं येईल। नाम घेऊनि ठेले हेम अळंकारु। इतुलाले अंतरु तुज मज रया ॥४॥ वाहटुळीची धांव केवढा वेळु आकाशीं। सहज स्वभावें निमे अपैसी। गगनावरि जातां नलगे पाल्हाळ। तैसें तुज मज सकळ ऐक्य रया ॥५॥ गगना वेगळा घटु केविं निपजे दातारा यापरी सर्वेश्वरा तूं . ी एक। बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु भोगिया। येरी असतु वाजुगिया गोठी रया ॥६॥

३१५. **अगुणाचिया समंधा गुणसंबंध करू।** नकळे हा वेव्हारू लोकांमाजी। हा नाटकु विंदाणी न कळे याची करणी। अटोनि अंतःकरणीं रिघों पाहे ॥१॥ सर सररे परता गुणाचिया गुणा। निजसुखनिधाना तूंचि एकु ॥२॥ तुझ्या गुणागुणीं वेधलीं मुनिवृंदें। मा-

नसाचिया छंदें वर्तसी तूंचि । आपुलें निज सोंग भुलविलें जयासी । अखंड मानसीं जवळी आहे ॥३॥ ऐसा हा नवलावो विस्मो हा वाटला । भाव हा गळाला काय सांगों । रखुमादेविवरु विठ्ठलु हृदयीं वसे । बाह्यअभ्यंतरीं केव्हां वेगळा नव्हे रया ॥४॥

३१६. **तुझिया गुणासाठीं लागलों भजनापाठीं** । तुझी सगुण-गोठी हृदयीं वसे । मी ह्मणें तें जीवन कीं निर्गुण चैतन्यघन । व्याप्य व्यापक स्थान दुजें नाहीं । विश्वाकारें जगडंबरला जो श्रुति नेति नेति ह्मणोनि ठेला । हेंची भावें विचारी भलें । परि दृष्टी सगुण हृद-यींचि हे खुण परी न विसंबे तुझीया पायां रया ॥१॥ तूं एकुची एकला बाहिजु भीतरीं । कोणा द्वैतपरी सांगों बापा ॥ध्रु०॥ ह्मणोनी परापर स्थूलसूक्ष्म विचार । तो तुझा सगुणची आधार मज वाटे । ह्मणोनि ते तुझी बुंथी हेचि उरो आह्मां स्थिती । कीं द्वैताद्वैत भ्रांती न लगे मना ॥३॥ ते तुझेनि सुखें पडिपाडे आणि हें मनची स्वयें उजाडे । जेथें थोडें बहू न निवडे ऐसें जालें । तेथें आपुलिये अंगा विसर पडो ठेलें । शेखीं सोंगची तुझें दुणावलें रया ॥४॥ या मनाचीं भ्रांती फेडावया तो तुझा सगुणभाव मज गोड लागे । पाहातें पाहा-णियामाजि स्वयेंची विस्तारलासी कीं देखणेंची तेणें होऊनी अंगें । त्रिपुटीसहित शून्याशून्य निमाले ॐकार मार्गही हे नचले । रखुमादेविवरु विठ्ठलें उदारें । सुख भोगिजे येणें अंगें रया ॥५॥

३१७. **काळां पैं गोवळु काळासि आलोट** । नामामृतें पाठ भक्ता देहीं ॥ नित्य सुख आम्हां तपांचिया कोडी । न लगती पर-वडी व्रतें तीर्थें ॥१॥ सुलभ सोपारा सर्वांघटीं अससी । साधुसंगें दिससी आह्मां रया ॥२॥ चैतन्याशेजारीं मन पैं मुरालें । सांवळें सानुलें हृदयघटीं ॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलराज । निवृत्तीनें बीज सांगितलें ॥३॥

३१८. **अवघां डोळां तुज स्यां पाहावें** । अवघां श्रवणीं तुजचि ऐकावें॥१॥अवघी मूर्ति तुजपें ध्यावें। अवघां चरणीं तुझ्या पंथीं चाला-वें ॥२॥ रखुमादेविवरु अदट दाविला। माझ्या देहीं वाढला ब्रह्माकारें ३

३१९. **व्योमाचा पालऊ शिरेंविण पांगुरलें** । मस्तकेंविण तुरं-

बिलें सुमन वो ॥१॥ सुखाचें सुख निजसुख नव्हे । नव्हे तें होय म्यां गिळिलेंगे माये ॥२॥ नेणोनि शाहाणे झाले चौघेजण । अठरांसी खुण बागली माये ॥३॥ रखुमादेविवरु जीवनीं जीवनु । त्याहून माझें मनु परतें देवा ॥४॥

३२०. **कांहीं न करिजे ते तुझी सेवा** । कांहीं न होसी तें तूं देवा ॥१॥ नेणिजे तें तुझें रूप । जाणिजे तितुकें पाप गा देवा ॥२॥ स्तुति करणें ते तुझी निंदा । स्तुति जोगा नव्हेसि गोविंदा ॥३॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला । एवढा साभिलाषु कां दाविला ॥४॥

३२१. **निमीष नलगे मन वेधितां** । येवढी तुझी स्वरूपता ॥१॥ विठोबा नेणों कैसी भेटी । उरणें नाहीं जिवेसाटीं ॥२॥ उरलें उपाधि कारणें । तें त्वां नेमिलें दरुशनें ॥३॥ निवृत्तिदासा वेगळें । सांगावया नाहीं उरलें ॥४॥

३२२. **पावलोंजी ह्मणे देखिलें जें देखणें**। गेली आधीं तेणें दृष्टि माझी ॥१॥ उचललिया बाह्या क्षेम देईन तया । गेली माझी माया देहत्यागें ॥२॥ आनंदें स्फुंदत येती अश्रुपात । अगा गुरुनाथ देव राया ॥३॥ निवृत्तिदास ह्मणे तुतें जिवें वोवाळिलें । शिर निरोपिलें तुझ्या चरणीं ॥४॥

३२३. **तुझेनि बळें मांडली फळी** । तुवां जवळी असिलें पाहिजे ॥१॥ ऐसिये झुंजी घालिसी मज । काकुळती तुज नाहीं आतां ॥२॥ रणभूमी आला रणवट घातला । पाहे जों लागला न देखे कांहीं ॥३॥ ज्ञानदेवो ह्मणे उफराटें पाहाण । खुंटलें येणेंजाणें येचि भेटी॥४

३२४. **पाहे पां ध्वजेचें चिरगूट** । राया जतन करितां कष्ट ॥१॥ तैसा मी एक पतीत । परि तुझा मुद्रांकित ॥२॥ मसीपत्र तें केवढें । रावो चालवी आपुल्या पाडें ॥३॥ बापरखुमादेविवरदा। सांभाळावें आपुल्या ब्रिद्रा ॥४॥

करुणा.

३२५. **मी माझें करूनि देह चालविसी वायां** आतां जेथींचा तेथें निमोनि जाय ऐसें कीजे देवराया ॥१॥ जंव जंव गोड तंव तंव

जाड । जाड गोड दोन्ही नको रया ॥२॥ त्रिगुणवोझें जडपण रचुनि लोटूनि देसी महापुरीं । आवर्त वोळसा पडिलिया मग तेथें कैंची असे उरी रया ॥३॥ ऐसें लटिकेंचि गान्हाणें देवों मी किती । तंव तुज नये काकुलती । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला म्यां तुजमाजी घेतली सुति रया ॥४॥

३२६. **परिमळाची धांव भ्रमर ओढी** । तैसी तुझी गोडी लागो मज ॥१॥ अविट गे माय विटेना जवळी । आहे परि भेटेना ॥२॥ तृषा लागलीया जीवनातें ओढी । तैसी तुझी गोडी लागो या जिवा ॥३॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलीं आवडी गोडियेसि गोडी मिळोन गेली ॥४॥

३२७. **रंगा येईंवो ये रंगा येईंवो ये** । विठाई किठाई माझे कृष्णाई कान्हाई ॥१॥ वैकुंठवासिनी वो जगत्रजननी वो । तुझा वेधु माझे मनीं वो ॥२॥ कटीं कर विराजित । मुगुटरत्नजडित । पीतांबरु कासिला । तैसा येई कां धांवत ॥३॥ विश्वरूप विश्वंभरे कमळनयने कमळाकरे वो । तुझें ध्यान लागो बापरखुमादेविवरे वो ॥४॥

३२८. **पडलें दूर देशीं मज आठवे मानसीं** । नको नको हा वियोग कष्ट होताती जिवासी ॥१॥ दिनु तैसी रजनी मज जालिये माये । अवस्था लावूनी गेला अझुनी कां नये ॥२॥ गरुडवाहना गंभिरा येईंगा दातारा । बापरखुमादेविवरा श्रीविठ्ठला ॥३॥

देवापाशीं मागणें.

३२९. **तुज जाणावया जाय देवा** । तंव आठवे इंद्रियांचा हेवा । मनें करूनियां ठेवा । स्थान एक निर्मिलें ॥१॥ मग इंद्रियें भजती मना । अल्प जाली पैं वासना । स्वरूप देखावया नयना । मन नयन एकरूपें ॥२॥ तुझें ध्यान आवडे कान्हा । रूप न्याहाळीं नयना । निजीं निरंतर वासना । कृष्ण ध्यानीं तत्पर ॥३॥ ऐसें तुझें रूप चोखडें । मनें निवडिलें पैं कोडें । जें योगियां न संपडे । ध्यानरूपीं स्या ॥४॥ या रूपाचा सोहळा देईं । हेंचि मागतुसे पाहीं । आणिक नमगे गा कांहीं । तुजवांचोनी स्वामिया ॥५॥ जरी स्वार्थ करूं कल्पनेचा ।

तरि हाचि विस्तारू प्रपंचाचा । काय यासि वर्णूं वाचा । तूं दीनाचा स्वामी होसी ॥६॥ नको हा संसार व्यर्थ । भक्ति ज्ञान वैराग्य परमार्थ । हाचि देईं मनीं स्वार्थ । नलगे अर्थ मायेचा ॥७॥ माझ्या मनें ध्यान केलें । रूपीं रूप हिरोनि घेतलें । थितें मीपणहि नेलें । मज आपुलें ह्मणावें ॥८॥ गोंवीं विज्ञान पदविये । ज्ञानाग्नि दावीं मांडवीये । दृश्य द्रष्टा सर्वज्ञ सोये । अवघा होये दातारा ॥९॥ विश्व हें तूंचि क्षरलासि । आत्मा जगदाकारें होसी । सर्वेचि क्षरलें मोडिसी । तदा शेखीं एकत्व ॥१०॥ बापरखुमादेवीवर ध्यान । वृत्तिसी साधलें पूर्ण । ज्ञानदेव म्हणे निधान । विठ्ठलीं मन स्थिरावलें ॥११॥

३३०. **आल्हादपण काय सांगशी देवा** । मन बैसें भावा तैसें करीं ॥१॥ हा घोडा हा राऊत करुनियां दावा । मग पदीं बैसवा ब्रह्माचिये ॥२॥ मी डोलेन आनंदें तुमचेनि प्रसादें । रत्न जेंवि अंधें देखियेलें ॥३॥ करा तत्वीं सौरसु म्हणे निवृत्तीदासु । जेथें रात्री दिवसु आथिचिना ॥४॥

३३१. **शहाणियाची दासी होईन कामारी** । तो अनुसरु तेथें नव्हेरी । चित्तासारिखा मिळो गोंवळु रानींचा । तो मज मेरु कनकाचागे बाईये ॥१॥ लक्ष असो त्या मूर्खांचे गोठी परि तो नाणावा माझिये दृष्टी । कर्पूराची राशी कुह्लाळ नासीं । कवण साहे त्याची तुटी गे माये ॥२॥ अविंधे मोतिये तेजें सुढाळें सोहरू जाणे ते शहाणे । टाकियाच्या घायीं पाषाण विंधिती तैसें त्या मूर्खांचें जिणें गे बाईये ॥३॥ चंदनाच्या दृतीं वेधिल्या वनींच्या वनस्पती । परि तो वेळु न वेधे चित्तीं । उदकामाजी जैसी कां पाषाणाची वस्ती । तैसी त्या मूर्खांची संगती गे बाईये ॥४॥ भ्रमरु काळा भोगी पुष्पयाती सकळा । तेथें ह्मैसा येवो नेदावा जवळा । परिसु पाषाणाचा परि तो गुणें आगळा । तैसा वैष्णव मिळो मज दुबळागे माये ॥५॥ ऐशा सकळ कळा भोगिसी । नंदरायाचा गोंवळु ह्मणविसी । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला तुज । न विसंबें अहिर्निशी रया ॥६॥

३३२. **नामरूपीं प्रीति कीं ध्यानीं सगुण मूर्ति** । हेचि तुझी यश कीर्ति जाणोनियां ॥ हृदयीं तुझें रूप मुखीं नाम घोष । नैवेद्य

प्रसाद जठरीं आम्हां ॥ निर्माल्य मस्तकीं वंदूं तुमचे चरण । हाचि अच्युता तुमचा महिमा रया ॥१॥ अखंड नाम वाचे हेंचि तप साचें । तेंचि स्वरूप दिसें हृदयीं तुझें ॥२॥ तुझें नाम निर्धारितां हेंचि गा तप आतां । काया वाचा मनें न विसंबे तत्त्वतां । म्हणौनि आसनीं पंथीं शयनीं जड पडो भलतैसें परि नाम न संडी अनंता । जीवाचिया जीवना सगुणगुणनिधाना हेंचि प्रेम देई निज भक्तां रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला आनंद सुखाचिया वोवरा । पाहें तंव भरला दशदिशां दुसरा न दिसे सोयरा । तेविं गुण नामकीर्ति तेचि आम्हां मूर्ति हृदयीं न विसंबे दातारा । येणें निवृत्तिरायें खुणा दाऊनि सकळ आतां जोडलासी माहेरा रया ॥४॥

३३३. भेटी जाली धुरेसीं । पालटू जाला या जीवासी । लोहो लागलें परिसेसीं । तें सुवर्ण जालें ॥ ऐसा गुणागुणाचा दाता । तो विश्व व्यापिलेंरे अनंता । काय पाहतोसि आतां । विमानीं वाट पाहातुसे ॥१॥ तरि मी गुंतलों दातारा । येऊनियां संसारा ॥ध्रु०॥ नट घेऊनियां अंवगणीं । करूं नेणे संपादणी । एकत्र जालें लवण पाणी । तें मिळोनि गेलें ॥ ऐसा बहुतां गुणांचा दाता । तो विश्व व्यापिलेंरे अनंता । काय बा पाहातोसि आतां । आपुल्या सारिखें करीं बापा ॥२॥ चंद्र चकोरां नावडे । सेखीं होणार तेंचि घडे । वृथा वेंचितासि खडे । परिस ह्मणोनि ठेविसी ॥ आतां असो हा डांगोरा । शरण रिघें रखुमादेविवरा । अरे अरे विठोजी दातारा । नवजे घरा आणिकांच्या ॥३॥

३३४. आठवी तंव तूंचि जवळिकें नाठविसि तरी निजसुखें । आठव ना विसरु पाहे तंव सगुणचि हृदयीं एक रया ॥१॥ तुझ्या नामाचा आठऊ रूपाचा आठऊ ध्यानाचा आठऊ असो मना ॥२॥ विसरु पडो संसाराचा आठऊ हो तुझिया रूपाचा । येथें नाम रूप ठसा हृदयीं राहो ॥ जिवाचिया जिवलगा माझिया श्रीरंगा । गोडी घेऊनियां द्वैत नाहीं पाहो रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला सगुणीं सुमनीं गुंफिलें । प्रीति आवडे तों कोंदाटलें सुमनीं हें विरालें ॥४॥ जाली नामरूपीं ऐक्यभेटी । नामरूप सार जाणोनि जीवन संसारा जाली तुटी रया ॥५॥

३३५. **कितिये स्तुति स्तवनें स्तविती स्तोत्रें विधिगुणें** । विधि ते कर्म करणें परि नेणती मार्गु । अकर्मीं विकर्मीं जगीं शब्द ह्मणती। हा ब्रह्म कर्मांचा भागु । शेखीं ब्रह्मकर्म तो योग चुकले पंथ शेखीं ब्रह्म तें तूंचि आतां । सगुण हृदयीं धरुनि । अनु नातळे वाणी रया ॥१॥ तुझा गोपवेश हृदयीं सौरसु मज सुखाचें सुख निजप्रेम देईं रया ॥ध्रु०॥ ह्मणोनि यज्ञ यज्ञादिकें तपें व्रतें अटणें। बहुविधि अनेकें पंचाग्नि गोरांजनें । सुखें करिती विधी द्वादश अग्नि जळवास । ऐसा धरुनि हव्यास परि ते चुकले कार्यसिद्धि । तुझें भजन सगुण मज प्रिय गा दातारा । अनु न लगती मजलागीं आधि रया ॥२॥ बाप-रखुमादेवीवरा उदारा सोईरा । सगुण गुणाचिया निर्धारा गुंतल्या येसीं । मना पुरली हांव विश्वीं अळंकारला देव कीं दिठी न विकारें अनुध्यासीं । येणें निवृत्तिरायें खुणा दाऊनि सकळ सुखीं सुखवोनि ठेलें निजध्यासीं रया ॥४॥

३३६. **मन हें लोधलें प्रपंचा विसरलें** । मीपण गेलें तुजमाजी । तूं आह्मां गोसावी सुखादि क्षेम न ठेवी । आपली सुखपदवी देईं भागू । तेथूनि वेगळें होतां प्राण जाईल आतां । नामाचा न व्हावा वियोगु रया ॥१॥ तुझें नाम ध्यान कीर्तन आतां । न विसंबे सर्वथा तुझिया पायां । पायापासूनि वृत्ति माथां चढे । हृदयीं धरिलासि सबाह्य रया ॥२॥ ऐसिये वृत्ति ध्याना ध्यावो कां माझें मन । होय तुज समान मीपण नाहीं । अनंत गोंवळु अलुगटु दावितासी नेटपाटु काय वानूं तुझी सुरपदवी । ठाण त्रिभंगीं देखोनी देवढें सुंदर आठवू विसरु हा नाहीं रया ॥३॥ तोचि तूं आतां वेगळेपणें पाहतां । इंद्रियांची सत्ता वर्तविता । कीं परतोनि पाहातां प्रपंच निमाला । तुजमाजी तेथें नातळे द्वैतभावो । बापरखुमादेविवरा विठ्ठल पाहातां। पाहणें निमोनियां उरे सत्ता रया ॥४॥

३३७. **परतोन पाहासी न बोलसी आम्हांसी** । तुझीया रूपासी नांव नाहीं ॥१॥ सागतां नवल पाहतां बरळ । मायामृगजळ देखियेलें ॥२॥ ज्ञानदेवो म्हणे उफराटिये दृष्टी । परतोनियां भेटी देईं क्षेम ॥३॥

३३८. **राज्य पद गाढा पदपाद नसतां** । हरिनामीं वसतां सर्व-पद ॥१॥ पदाभिमानु कांहीं तोही देहीं नाहीं । आला गेला ठायीं न संपडे दृष्टी ॥२॥ ब्रह्मानंद आशापाश तोडीं । दाऊनी उघडी मूर्ति आम्हां ॥३॥ ज्ञानदेवीं सोहं मंत्राचें आवर्तन । मदमत्सरभान विरालें देहीं ॥४॥

३३९. **होरे तूं विठ्ठला होरे तूं विठ्ठला** । होरे तूं विठ्ठला होरे तूं गोपाळा । क्षेम देईं रे वेल्हाळा ॥१॥ तुज पाहतां भुलली पैं चित्ता काय करूं मी आतां येईं पंढरीनाथा ॥२॥ पिसुणें परावीं मज काय करावीं । तुजची आठवीं श्रीचरण दाखवीं ॥३॥ तुजविण वेल्हाळा कैं सुखसोहळा । रखुमादेविवरा विठ्ठला शेजे नलगे डोळां ॥४॥

३४०. **माझिये हृदयीं बुंथी ते डोळयां सगुणप्रीति** । वाचे नाम संपत्ति ऐसेंचि असो । म्हणोनि तुझें नाम आवडे हेंचि प्रेम न विसंबें वर्म निजध्यास रया ॥१॥ श्रवण नाम गोडी श्रवण नाम गोडी । हीच आवडी देईं मना ॥२॥ तुझिये सगुण बुंथीचा वासु व्हावा माझ्या हृदयीं ऐसा निज सुखाचिया निजध्यास । तुझिये आवडी अनुसंधान तुझिया स्वरूपीं मन डोळां बैसो । कां ध्यान हेंचि रूप हेंचि निज आवडी देईं कां दातारा चुकवीं येरझारा गर्भ-वास ॥३॥ म्हणौनि रखुमादेविवरा विठ्ठला उदारा भावें जोडलासि आम्हां । श्रुतिपुरागें वर्णिती नेति नेति तुझा महिमा । तुझें नाम रूप सुंदर हेंचि निरंतर देईं आम्हां सर्वोत्तमा रया ॥४॥

ज्ञान.

स्वस्थितीसंबंधानें उद्गार.

३४१. **एकतत्त्व बाही उतरला भक्त** । द्वैतदशा विरक्त पाहातां ठेली ॥१॥ द्वैताची काजळी क्रोधु दशा पाजळी । नाहीं ते उजळी तमदृष्टी ॥२॥ जंववरी कामना आसक्त मोहो । तंववरी ग्रहो कल्प-नेचा ॥३॥ ज्ञानदेवा चित्तीं आनंदमय हरी । द्वैताची कामारी नाइके कानीं ॥४॥

३४२. **आदि मध्य प्रांत टाकोनि वासना** । करूं हरिध्यान सोहंभावें ॥१॥ दिवसा कामान रात्रीचा बाडिवारु । हरिसहपरिवारु जाला आह्मां ॥२॥ जातीची विजाती नाहीं पैं कुळधर्म । कुळींचा कुळकर्म हरी आह्मां ॥३॥ ज्ञानदेव सांगे वेदशास्त्र थोर । सांगतसे विचार आह्मां तुह्मां ॥४॥

३४३. **अवघ्या बाहीं म्यां व्योम कवळिलें** । अवघा हृदयीं अरूप धरिलें ॥१॥ अवघेपणें मी त्याचीच जालें । तेंचि पावलें तदाकारें ॥२॥ कांहीं नसोनियां कांहीं एक जालें । अवघाच्चि शोखिला ब्रह्मरसु ॥३॥ रखुमादेविवरु अवघाच्चि धरिला । अवघाच्चि गिळिला अवघेपणें ॥४॥

३४४. **तनु चोरिली कोठें मी पाहों** । भूक लागली काय मी खावों ॥१॥ पाहणें नाहीं काय पाहों । ध्येय नाहीं काय ध्यावों ॥२॥ भिंत नाहीं काय चित्र लिहो । चित्र सरलिया तया नाहीं ठावो जी देवा ॥३॥ निवृत्तिदास ह्मणे कैसें हो काई । रखुमादेविवरा विठ्ठला ध्यायीं ॥४॥

३४५. **तुडतालेवांचूनि अवस्था काईसी** । दुजे तरी बोलों कवणासिगे माये ॥१॥ अनुमानालागीं नुरिजे उरी । सांगतां लोकाचारीं लाजिजे ॥२॥ अबोलणेंसी बोलणें विनोदें । बापरखुमादेविवराविठ्ठला गुणनिधि ॥३॥

३४६. **मन सुमन घालूनि माळा** । करूनि सकळा गळां पूर्ण वो माये ॥१॥ आउट पिठींची दुरुगुळी घातली । तेथें दोघें गुजे बैसविली वो माये ॥२॥ तेथें अद्वैत रूप परोपरी वासु । करूनियां सायासु वैराग्यज्ञाने वो माये ॥३॥ ऐसा हृदयमंदिरीं दुर्गादेवी अंतरीं । रखुमादेविवरु निर्धारी वो माये ॥४॥

३४७. **दुधावरली साय निवडुनि दिधली** । तैसी परी जाली आह्मां तुह्मां ॥१॥ घालोन ब्रह्म उद्गार सब्रह्मे । अनुदिनीं प्रेमें डुल्लतसे ॥२॥ नांठवे आशा देहावरी उदास । मीतूंपण भास चोजवेना ॥३॥ रखुमादेविवर विठ्ठलीं मुरोनि राहिला । तो आनंदु देखिला संतजनीं ॥४॥

३४८. **जगासि गवसणी ब्रह्मरूपें देखिली** । ते मी अंतरीं पांगुरलों अंतरामाजी ॥१॥ अंतरींचें सुख अंतरीं निमालें । अंतर बैसविलें ब्रह्मपदीं ॥२॥ बापरखुमादेविवर ब्रह्मपदीं देखिला । मजमाजी सामावला अद्वैतपणें ॥३॥

३४९. **करीं वो अद्वैत माला केलें इसन्यों सहिंवर** सिद्ध पुरासि गयो । बोल्लु नाहीं तया दादुला भवसागरीं न सरत कीयो ॥१॥ मान्हा वऱ्हाडिणी नवजणी सांगातिणी सवें बारा सोळा । अनुहात तुरे वाजोनि गगनीं जगीं जया सोहळा । मान्हा पतीपर्यंत त्यालें देखि वो जग जाया आंधला ॥२॥ बाप दिन्हो ज्या घरीं त्या लेवो नाहीं । जाति ना कुळ त्यान्हा पालऊ धरि गयो तंव तो सूक्ष्म ना स्थूळ ॥३॥ बिहति बिहति मी गयो तंव त्यान्हें माले धरी वो हातीं । पाठिमोरा वरु वोलख्या त्यान्हें मी बैसे पाठी ॥४॥ निरंजनीं मंडप घाल्यावो । लग्नेविण जाया पाणिग्रहण ब्रह्माक्षरीं । बोलीनें तंव त्यान्हे नेतीं दिन्ही वो खुण ॥५॥ पांचजणी सावधान म्हणीयावो । आशा सवती अडधरे । जननिक करंडिये देहे समाविन त्यान्हे माल्हे दिन्हे चिर ॥६॥ याचि सखिया मान्हीया येरा वो चौघींजन्हे । मिले सुमले येकी करोलीले । जासो यापरी चालविजे सुघरवासु ॥७॥ जान्हे सेजे मी पहुडन्यावो तंव तो नपुंसक वो । जाया इंद्रियांविण जान्हा विस्तारु तो पुरुष जगीं कैसा वो जाया ॥८॥ सोहं वो घरदारीं नांदतां मी वो लाधन्यो येक पुत नाराज तोही योगिया चालवाव्या इसने मिवो जाया वांझ ॥९॥ पांच तान्हीं वो पांच पारिठी पांच वो सत्य मान्हां पोटीं । अझुनी मी करणकुमारी वो परपुरुषेंसी नाहीं जाया भेटी ॥१०॥ मज चौघे दीर भावे राखती चौघी वो नणंदा आटिती । तेणें मज लागलें पिसें । बाईये वो तत्त्वमसी डोळां लेती ॥११॥ ज्यानें माझें मन सुखी जाया निरालंबीं निरंतरीं । राणे रखुमाई भ्रतार श्रीकृष्ण तो म्यां दिठा वो अंतरीं ॥१२॥ दशदिशा दाही देहीं जाण दस वो अकरावें मन । बारा सोळा मान्हा सखिया येचिवो मानी निजसज्जन ॥१३॥ करीं वो कांकण शिरीं बासिंग दाखडाव्या

पंढरपुरासि गयो । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु त्याचे चरणीं समरस गयो ॥१४॥

३५०. **मी माझें मोहित राहिलें निवांत** । एकरूप तत्त्व देखिलेंगे माय ॥१॥ द्वैताच्या गोष्टी हरपल्या शेवटीं । विश्वरूपें मिठी देतु हरी ॥२॥ छाया माया काया हरिरूपीं ठाया । चिंतीतां विलया एक तेजीं ॥३॥ ज्ञानदेवा पाहा ओहंसोहं भावा । हरिरूपीं दुहावा सर्वकाळ ॥४॥

३५१. **प्रथम नमूं तो गुरुदेवो** । जेथें निमाले भावाभावो । अनादि स्वरूप स्वयमेवो । तो आदिदेवो नमियेला ॥१॥ जें हें मनाचें पैं मूळ । जेथें द्वैताचा दुष्काळ । स्वरूपीं स्वरूप केवळ । तो अढळ नमियेला ॥२॥ हें जग जेणेंसि संचलें । परी कोठेंही नाहीं नाडलें । जेवि हालिया अंतराळें । तैसा सर्व मेळे असतांही ॥३॥ ऐसा सर्वा-अतीत। परी ऐसा जगभरीत। कनक कांकणीं रहात। तैसा अविकृत निरंतर ॥४॥ जो मन बुद्धिसी अगोचर । तोचि झाला चराचर । हा आत्मसुखाचा विचार । अपा विस्तार केला जेणें ॥५॥ तो जाणावा ज्ञप्तिरूप । निवृत्तिनाथाचें स्वरूप । एकदंत नामें ज्ञानदीप । बोध स्वरूप ज्ञानदेवा ॥६॥

३५२. **मी तूं प्रवृत्तीसी आलें** । समग्र गिळिलें वासनेसी ॥१॥ नाहीं त्यास मेरु कैचा विवेकु । जनवन लोकु ब्रह्म दिसे ॥२॥ उजे-डली शांति मावळली निशी । अवघा ब्रह्मरसीं पाजळलें ॥३॥ ज्ञान-देवा चित्तीं क्षमाचि उपजली । प्रवृत्ति सामावली निवृत्ति रया ॥४॥

३५३. **दुरी ना जवळी त्रिभुवन मंडळीं** । तें मनाचा मुळीं बै-सलेंसे ॥१॥ पाहतां न दिसे भानुप्रकाशें । येऱ्हवी तें असे मशकीं रया ॥२॥ बोलों जातां जेणें जिव्हाचि खादली । पाहातां पाहातां नेली चर्मदृष्टी ॥३॥ दांतेंविण जेणें स्थूळदेह खादले । शस्त्रेंविण छेदिले लिंगदेह ॥४॥ त्वंपदीं सिद्ध निवृत्ति लाधलें । गुरुलक्षीं हारपलें द्वैतभान ॥५॥ निवृत्तिदासा तुह्मी बहूत न बोला । रखुमादे-विवरा ध्याइजेसु उगला ॥६॥

३५४. **अधिक देखणें तरी निरंजन पाहाणें** । योगराज विनवणें

मना आलें वो माये ॥१॥ देहबळी देउनि साधिलें म्यां साधनीं । यानें समाधानीं मज जोडलें वो माये ॥२॥ अनंगपण फिटलें मायाछंदा सांठवलें । सकळ देखिलें आत्मस्वरूप वो माये ॥३॥ चंदन जेविं भरला अश्वत्थ फुलला । तैसा म्यां देखिला निराकार वो माये ॥४॥ पुरे पुरे आतां प्रपंचा पाहाणें । निजानंदीं राहणें स्वरूपीं वो माये ॥५॥ ऐसा सागरु रखुमादेविवरु । विठ्ठलीं निर्धारु म्यां देखिला वो माये ॥६॥

३५५. **पंधरयाची खाणी अनर्घ्य रत्नाचें पाणी** । तें निरंजनीं वनीं शोभतसे वो माय ॥१॥ गुणांची लावणी लाविली गगनीं । निरंजनीं निर्गुणीं आथिले वो माय ॥२॥ पूर्णानंद सच्चिदानंदकंदु-तो निरंजनीं स्वादु आळवितो माय ॥३॥ लक्ष कोटी एकला अनंत-गुणी जाहला । तो अंगें अंगवला निजस्वरूपीं वो माय ॥४॥ ब्रह्म-रसें भरला दाही दिशा व्यापिला । आनंदु सच्चिदानंदीं वोसंडला वो माय ॥५॥ ऐसा सुखसंवादु सागर भरला । रखुमादेविवरा विठ्ठला वो माय ॥६॥

३५६. **पुरे पुरे वो आतां जिणें निमालें** । मज निरंजनीं आफा-विलें गोवळें वो माय ॥१॥ आणिकांची चाड न लवावो मातें । ए-कल्या अनंतें मज बरवें केलें वो माय ॥२॥ तें परदीपीं उजळलें अंधारें फेडिलें । कोडें कवतिकें जोडलें स्वरूप वो माय ॥३॥ आतां मी वेगळावलें पांचाहुनी जाहालें । परब्रह्म जोडलें किरु वो माय ॥४॥ ऐसा जगजीवनु जोगावला जगमूर्ति देखिला । तो जगदेश्वरु फळला निरंजनीं वो माय ॥५॥ भुक्तीभरीं निडारला निजानंदु घना-वला । रखुमादेविवरु स्थिरावला हृदयीं वो माये ॥६॥

३५७. **अमित सूर्य प्रकाशले तेज उदयो जाहाले** । ज्ञानज्योति फांकले दुणावोनि वो माय ॥१॥ दामोदर नामें मना बांधिलें दावें । निरंजन ह्मणावें आपणा वो माय ॥२॥ गुणाचि नाहीं त्यासी काय लाऊं गुण । अतीत निरंजन देखिला वो माय ॥३॥ डोळां जरी पाहों तरि वो डोळियासि आरुवारु । सेऊं ह्मणों तरि पारु न कळे खेवावो माय ॥४॥ आतां असो हव्यासु लागला निजध्यासु । निरं-

जनीं नईरसु करीतसे वो माय ॥५॥ आतां आहे तैसा असो माझ्या हृदयींच वसो । हा रखुमादेविवरु विठ्ठलु वो माय ॥६॥

३५८. **ठसावली देहीं परब्रह्ममूर्ति** । सोहं शब्दीं गती प्राप्त जालीवो माय ॥१॥ सहजीं सहज स्थिती जाली वो माय ॥ध्रु॥ विरालीं अष्टांगें देखोनि गोमटें । पाहातां प्रेम फुटे पातीं श्रमती वो माय ॥३॥ अष्टभुजांचिया रिघालिये खेवा । तंव विश्वाचा बाहुवा देखिला वो माय ॥४॥ नसमाय लेववितां लेईजे कैसेनि । निरंजन अंजनीं लेईले वो माय ॥५॥ हे भुली सांडूनि भुलवि परमबोध बोधवी । तोहा रखुमादेविवरु विठ्ठल वो माय ॥६॥

३५९. **थोकलें पांचा गुणीं तनुमनासहित** । त्या निजतत्त्वीं प्रीत निमालें वो माय ॥१॥ साही संवादले चौघे अनुवादले । पुरोनि उरलें म्यां देखिलें वो माय ॥२॥ कापुराची भांडुली परिमळें भरली । दीपीं उजळी रूपनाश वो माय ॥३॥ तेथें नाहीं ल्याया रूप ना छाया । ऐसी ज्योति कर्पूराचिया उजळल्या वो माय ॥४॥ तेथें नाहीं उरवणी एकला एकपणीं । देखतांचि नयनीं उमळला वो माय ॥५॥ ऐसी जाली प्राप्ती खुंटली मागिल गती । रखुमादेवीपती जोडला वो माय ॥६॥

३६०. **टपपरी धरिला मनोवेगें बांधला** । तो ठेंगणाचि जाहाला अनिवाड वो माय ॥१॥ समाधी ध्यान निजध्यासिं आरुढलें । तंव अवघेंचि पारुषलें अभावा वो माय ॥२॥ हा असो जैसा तैसा हृदयमंदिरीं ऐसा । परपुरुषीं अपैसा अनुसरलें वो माय ॥३॥ बरवा देखोनि न्याहाळीं दिव्य कांति झळाळी । परब्रह्मीं दिवाळी चहूंदिशांची वो माय ॥४॥ त्यानें निवाला मनु भेटला जगजिवनु । तो आनंद सुख गहनु उचंबळे वो माय ॥५॥ हा निरालंब वोळला भक्तिभावें मिळाला । रखुमादेवि दादुला विठ्ठल राणा वो माय ॥६॥

३६१. **पाहातां सप्त पाताळें एकविसांवेगळें** । तें विरंजन आगळें खुंटलें डोळांगे माय ॥१॥ पांवा वाहे तलालोरी नादु. उमटे अंबरीं । तया सुखसागरीं बुडालें वो माय ॥२॥ सुखसंवादु लागला जिवनीं जिवनु भेटला । भेटी देऊनि गुंतला मनोमंदिरीं वो माय

॥३॥ आतां न सोडी न राहे आणिकु न पाहे । तंव हाचि लवलाहें मिळाला वो माय ॥४॥ आवडीं रिघालें घर आपुलें । सहजीं सामावलें स्वरूपीं वो माय ॥५॥ वैराग्यभक्ती ज्ञानाची माउली । ते रखुमादेविवर विठ्ठलीं भेटला वो माय ॥६॥

३६२ **जनीं वनीं हरि आहे निरंतरी** । बोलिली वैखरी व्यासमुखें ॥१॥ जगजीव ईश्वर क्षरला चराचर । लक्षालक्ष पार अलिप्तपणें ॥२॥ चहूं देहां ग्रासी व्याला तत्त्वें तत्त्वेसीं । हरी वैराटेसी एक वृक्ष ॥३॥ ज्ञानदेवो म्हणे वृक्षही वृक्ष न होणें । असोनि नसणें सुमनीं जैसें ॥४॥

३६३. **सुवेळेची शेज अवेळे घातली** । प्रवृत्ति मोहिली निसंदेह ॥१॥ मोहें न खुंटलें ममते तुटलें । एकरसीं भरलें तत्त्वीं तत्त्व ॥२॥ प्रपंचाचें घरीं दिसतें कारण । अवघे निराकारण तत्त्वीं तत्वमय ॥३॥ बापरखमादेविवर त्रिपुटीं न दिसे । रसीं रस भासे हृदय दीपीं ॥४॥

३६४. **जुगादीचें जुग युगादीचें युग** । लक्षाआदि लक्ष मावळलें गे माये ॥१॥ मावळल्यावीण भ्रांति जाल्या कोण्ही । निजब्रह्माची खाणी ठायीं न पडेगे माये ॥२॥ बापरखुमादेविवर निघोनि घेतला । निर्गुणचि जाला तया सहितगे माये ॥३॥

३६५. **आत्मा आंगें प्रसिद्ध देखिला** । अंतर्बाह्य अलिप्त व्यापला ॥१॥ देखिजेसें नाहीं देखिलें ह्मणती काई । देखणें तेंही देखतुसे ॥२॥ रूपरेखा नाहीं लक्षावा कवणें ठायीं । लक्षीं लक्षितांही परतल्या दृष्टी ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे आनंद होईल पूर्ण । अनुभवें तेचि खुण देखतसे ॥४॥

३६६. **गगन डोळां भासलें तें वाहाटुळीनें कवळिलें** । तेथें कांहीं एक उगवलें रूप अरूप वो माये ॥१॥ पूर्ण पीठिका टाकुनी मायास्तंभ उभउनी । निजानंदीं माळा घालुनी तंव तो वरिला वो माये ॥२॥ हा कामीं कामरंजनु गुणाहि निर्गुण । पाहातां परिपूर्ण तरी तो सहज वो माये ॥३॥ हा पुरोनि उरला नयनीं वोसंडला । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला । तरी तो वरिला वो माये ॥४॥

३६७. **चौ दारवंटा ओलांडूनि वोजा** । अंतरीं आत्मकाजा बोधिलें वो माय ॥१॥ आनंदाचे चक्षु उघडी पातीं । शब्दां निशब्दां अतीति मी जाहालिये वो माय ॥२॥ पांगुळें इंद्रियें प्रासु संवादें आत्मारामु । तो ईश्वरु पूर्णकामु मज भेटवा वो माय ॥३॥ तेथें गोरस जाहालें ज्ञाना अंतरीं वोजावलें । सदैवपण आलें मज वो माय ॥४॥ पाहतां ठेंगणें डोळे न्याहाळितां आगळें । तें पदप्राप्ती वेगळें सगुणनिर्गुण वो माय ॥५॥ ऐसा हा दिपीं दीपपरनायकू । रखुमादेविवरु एकु जोडला वो माय ॥६॥

३६८. **गगन डोळां भासलें** । तें बाहुलीनें कवळिलें । कांहीं एक उरलें रूप अरूपीं वो माये ॥१॥ पूर्वपीठिका सांडूनि मायास्तंभ लंघुनी । निजानंदीं माळ घालूनि म्यां वरिलें वो माये ॥२॥ जो कामिक कामिनी निरंजन निर्गुणीं । पाहातां पूर्णापूर्णीं पूर्ण सहज वो माये ॥३॥ हा भरोनियां पुरला नयनीं वोसंडला । रखुमादेविवरुं विठ्ठला मिळाली वो माये ॥४॥

३६९. **नव्हे त्याची दुराशा म्यां सांडिली वो आस** । ज्ञानवैराग्यभक्तिसार वोळला वो माय ॥१॥ सच्चिदानंदघनु आनंदें ओळला । मग मज फावला हा विठ्ठल वो माये ॥२॥ संभोग वोवरीं होतिये निदसुरी । योगिणी खेचरी मज जागविलें वो माये ॥३॥ ऐसा हा योगिराजु तो विठ्ठल मज उजू । बापरखुमादेविवर देऊं ठेलें वो माय ॥४॥

३७०. **दृष्टीचें गुज सच्चिदानंद सहज** । तें चक्षूच्या अंतरीं निज निरोपिलें वो माये ॥१॥ अनुवादु खुंटला एकपणें एकला । संबंधु तुटला मागिलाचा वो माय ॥२॥ पुरती दृष्टी पूर्ण ब्रह्मींच भासली । त्या सुखा दोंदुली वाढलीवो माय ॥३॥ अवलोकितां न अवलोकवे बोलिजे तैसा नव्हे । हा रखुमादेविवरु भावें माथिला वो माय ॥४॥

३७१. **ब्रह्मपदाची प्राप्ति उमगेल दृष्टी** । परम चैतन्याचे पोटीं विश्वंभरू वो माय ॥१॥अवघाचि देखिला अवघा मालयला । देखोनि निवाला जीवगे माय ॥२॥ कापुराची पुतळी कर्पुरदिपु पाजळी।

तैसी मी त्याच्या मेळीं जाहलें वो माय ॥३॥ तेथें रूप ना छाया त्रिगुण ना माया । रखुमादेविवराचिया उपाया उपायें वो माय॥४॥

३७२. **अंजनीं अंजन साधिलें निधान** । द्वैताद्वैतघन विज्ञानेसीं ॥१॥ सारिलेंसे द्वैत अद्वैत सकळ । निर्गुण निर्मळ निवळलें॥२॥ साध्य साधक वस्तु आलिया पैं हातां । मुरडोनि पाहतां वस्तुमय ॥३॥ ज्ञानदेवी साध्य अज वस्तूचें । देहीं देह साचें नुरे तरी ॥४॥

३७३. **न चुकतां चुकलें** संसार वाटे भांबावलें । अवचितें पडलें ज्ञानपेठे वो माये ॥१॥ माझा निवृत्ति तूं सारा लाधला विकरा । गिऱ्हाइक पुरा विठ्ठल गे माये ॥२॥ कांहीं नाहीं उरलें प्रेम वो माये ॥३॥ हा पुरोनियां उरला निजानंदु सांवळा । रखुमादेविवरु जोडला कष्टीं वो माये ॥४॥

३७४. **न गणवे परिमाणें न बोलवे अनुमानें** । तो सहज निर्वाणीं ज्ञानें फळला वो माय ॥१॥ मुक्ताची साउली मजवरी पडली । ढेसी ढेसीं वोल्हावली अमूर्तधारी वो माये ॥२॥ तेथें एक नवल वर्तलें वो साजणी । सांगतां मिठी मौनी पडली वो माय ॥३॥ ऐसा परोपरी फळला दिव्यरूपें फावला । तो रखुमादेविवरु जोडला वो माय ॥४॥

३७५. **आपला गुणग्राम सांडोनियां गेलिये** । निवांत राहिलिये निर्गुणीं वो माय ॥१॥ परोपरी पाहतां सर्वरूपीं गोपाळ । तो मजपाशीं परि वेळ न लगतां वो माय ॥२॥ अनुवाद खुंटला सर्वांगें भेटला । गुणग्राम तुटला सहज वो माय ॥३॥ ऐसें म्यां रूप आपुलें आपणचि केलें । रखुमादेवीवरें विठ्ठलें वो माय ॥४॥

३७६. **पुरे जरी ह्मणों तरी अमित्य पुरला** । पुरोनियां उरला तेजःपुंज वो माय ॥१॥ ज्ञानाचे खाणीं माणिकें निर्वाणीं । लाधलें मी निर्गुणीं निरालंब वोमाय॥२॥ आत्मत्वाचिया परी खेवणिलीं भूषणें । तें मीं आवडीचें लेणें लेइलें वो माय ॥३॥ हा सुजडु जडला विटेसि लाधला । त्या रखुमादेविवरा विठ्ठला मी न्याहाळीं वो माय ॥४॥

३७७. **ज्ञानाचें गरोदर वाढलें परपुरुषें** । व्यभिचारिणी ऐसें म्हणितलें वो माय ॥१॥ नव्हे व्यभिचारिणी नाहीं मज कोणी ।

पाहातां निर्वाणीं सहज जोडलें वो माय ॥२॥ निवृत्ति पुराडला देहेभाव चोखाळला । अंगेंसि मर्दिला ब्रह्मरसु वो माय ॥३॥ आतां उजरणी येई भ्रांती नलगे माझ्या चित्तीं । उजरणी सहज गतीं जाली वो माय ॥४॥ आतां असो हें बोलणें दुजें नाहीं सांगणें । चिदानंदघन तेणें वाढलें वो माय ॥५॥ ऐसा देखणिया देखिला निजगुप्त प्रकाशला । तो रखुमादेविवरु मज फावला वो माय ॥६॥

३७८. **जाणोनि नेणपण अंगीं बाणलें** । नेणोनियां जाणपण सहज नेणवलें वो माय ॥१॥ आत्मज्ञानाची गति जाली वो निवांत। प्रबोधतत्त्व मी पावलों वो माय ॥२॥ पाचारिलें अवस्था स्वभावें जाहल्या । म्हणोनि विसरला देहभाव माय ॥३॥ गुरुमुखें जैं जोडे तैं फिटे सांकडें । रखुमादेविवर कोडें कवतिकें वो माय ॥४॥

३७९. **अंजनीं संपूर्ण ठेऊनियां जन** । ज्ञानी ज्ञानघन निरालंबीं ॥१॥ आदि मध्य आंतु दिसोनियां दिसे । पाठीं पोटीं वसे निघोट रया ॥२॥ श्रवण नयन जाति गोतपण । जिवशिवा खूण आत्मपणें ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे वाच्य वाचक योगें । हरिवीण वाउगें नाहीं रया ॥४॥

३८०. **ज्ञानें ध्यान पटीं तंतु पैं मनाचा** । हरिरूप वाचा सारीपाठ ॥१॥ स्वरूप कामारी वाग्पुष्पें चारी । विरुळा मापारी जाणे खूण ॥२॥ त्रिगुण सवडी घालुनि उलथीं । एकरूप पंक्ति जेवि नरु ॥३॥ ज्ञानदेवी घर तत्वतां निर्गुण । परेचें संपूर्ण घर केलें ॥४॥

३८१. **मृत्यूचेनि मापें जे जे गेले प्राणी** । तयाची शिराणी यम करी ॥१॥ यम नेम धर्म आह्मां नाहीं कर्म । अवघेंची ब्रह्म होउनि ठेलों ॥२॥ द्वैतभाव ठेला अविनाश संपन्न । आपेंआप जनार्दन येईल घरा ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे काज सरलें संसारीं । चारीही मापारी गिळूनि ठेलों ॥४॥

३८२. **स्वरूपीं पाहातां लक्षलिही घेतां** । अरूप अनंता गुणीं नाहीं ॥१॥ कैसेंनि स्वरूप प्रकाशे पैं दीप । एकीं एका सोप आकळे कैसें ॥२॥ नाहीं पा आधार आधारासि निर्धार । परेसि परेपार परम तत्त्व ॥३॥ ज्ञानदेव घरीं पश्यंती वोवरी। वेदश्रुती घरीं दीप केले ॥४॥

३८३. **लवण पवन जळापासाव धीर** । पावन समीर रवी तया

॥१॥ तेज दीप्तीं आत्मा इंद्रियां प्रकाशी । अमरसुनी ग्रासी दिव्य तेज ॥२॥ पंचक दशक तत्वता विचारी । एकरूपें सरी ग्रास त्याचा ॥३॥ ज्ञानदेवा जप हरी आत्मा माझा । चिंतितां नील जाये तूं वेगीं ॥४॥

३८४. **सायुज्य सदन श्यामाचिये घरीं** । हृदय कल्हारा श्यामतनु ॥१॥ सचेत अचेत नित्यता विरक्त । असोनि आलिप्त जन्ममरण ॥२॥ नारायण साध्य साधक साधिता । विग्रह पूर्णता आंगीं लागो ॥३॥ ज्ञानदेवी मौनीं गुणग्रास धाम । सर्वत्र आराम हरी माझा ॥४॥

३८५. **मोहाचें मोहाळ सांगितलें एकी** । पाहतां परिपाकीं मोहाळ नाहीं ॥१॥ मोहिलेंची दिसे मोहामाजी रसें । नसोनियां भासे तदात्मक ॥२॥ बिजीं बिज हरी दिसोनि अविट । विटोनियां नीट काळिका फाके ॥३॥ बापरखुमादेविवरा अबोला सवळे । अवघेंचि निवळे गुरुकृपा ॥४॥

३८६. **एकी ह्मणे ग्रह दुजी ह्मणे मोह** । एकीनें सोहं सांगितलें ॥१॥ कोहं वाचे वारी सोहं मतें सारी । वैकुंठींची दरी उघडली ॥२॥ ककार भेदिला मकार शोधिला । ॐकार निमाला तये स्थानीं ॥३॥ ज्ञानदेवीं ओहं सोहं गिळिलें पैं कोहं । नाहीं आह्मां मोहं कल्पनेचा॥४॥

३८७. **दुजेपणींचा भावो आम्हां नाहीं ठावो** । सर्वी सर्व देवो आकारला ॥१॥ कैसें याचें करणें सांग आम्हां माय । कामधेनु होय कल्पनेची ॥२॥ नित्यसुखवेधें वेधली कामना । कृष्णीं कृष्णनयना एक तेजें ॥३॥ निवृत्ति साचार ज्ञानदेवीं आचार । कृष्णाचि परिवार क्षरलासे ॥४॥

३८८. **अवघेंचि मनें दोहीलिया धेनु** । प्राणापानीं प्राणु निवविला ॥१॥ तें रूप परब्रह्म प्राणें प्राण सम । करानियां नेम जपों आह्मीं ॥२॥ नेणों धूर्ति उर्ति कैंची हे प्रवृत्ति । कृष्णोंचि समाप्ति सर्व करूं ॥३॥ निवृत्तीचें तारूं कृष्णीं कृष्णसुख । ज्ञानदेवा चोख दिधलें नाम ॥४॥

३८९. **निर्गुणाची छाया सगुणीं बिंबली** । तत्त्वीं तत्त्व गेली अनु ठायां ॥१॥ निश्चळीं निश्चळ नलगे अळुमाळ । तत्वता अढळ ते

वेगळेची ॥२॥ नातळतां पंथीं शब्दाचा सुहावा । परेसहित दोहावा भरला दिसे ॥३॥ ज्ञानदेवीं रम्य दिसोनि न दिसे । निराकारीं भासे तदाकार ॥४॥

३९०. **दिपाचेनि तेजें पैस घेतीसे माया** । जाय सांगावया द्वैत-भावो ॥१॥ द्वैत नाहीं अद्वैत नाहीं । ठाईंच्या ठायीं एकतत्वीं ॥२॥ तैसे रसमय तेज स्नेहार्णव बीज । छाया मोहबीज न बिंबत ॥३॥ बापरखुमादेविवरु वोतली ये कळा । न दिसोनि सोंविळा दिसे हरी ॥४॥

३९१. **सगुणींच्या रातीं निर्गुणीं दिवटा** । सांगती चोहटा वाग्-पंथ ॥१॥ वागेश्वर हरी वाचेचा वाचक । आधीचाही अर्क दीपतेजें ॥२॥ साकारीं निराकार बिंबीं बिंब अवतार । अवघें माजिघर बिंबलेंसे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु ॐतत्सदाकार । निवृत्ति निर्धार माजीवटा ॥४॥

३९२. **सांतता वसोनी मायेसी पर** । विज्ञान हें घर जीवीं वसे ॥१॥ ज्ञानी वसे विज्ञानी न दिसे । बिंबीं बिंब रसें समता शांति ॥२॥ आपीं आप रस जनवन दारा । विज्ञान उभारा भावी दिसे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु उभारण हरी । दिपु माजिघरीं ठेविला असे ॥४॥

३९३. **वृत्तीचा उच्छेद मनाचा निग्रह** । धारणा विग्रह तेज-तत्त्वीं ॥१॥ बिंबामाजि बिंब हरपलें स्वयंभ । मायेचा पैं लोभ अरता जाला ॥२॥ नाहीं तेथें छाया मायेचा विलास । घरभरीं पैस दीपीं रया ॥३॥ बापरखुमादेविवर ज्ञानदेवा धन । वस्तूची विव-रण तेजाकारें ॥४॥

३९४. **ज्योतिस ज्योती मेळऊनी हातीं** । तंव अवचिती झोंबि-न्नली ॥१॥ अद्वैत पाहतां न दिसे गुणमेळु । गुणा गुणीं अडळु ठाउका नोहे ॥२॥ शून्याहि परता आदि अंतु नाहीं । तो असो-नियां देहीं धांवो सरे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विसरला धांव । हरि-रूप भाव दीपकळा ॥४॥

३९५. **आदि मध्य अंत सर्वसम हरी** । घटमठचारी भरला दिसे ॥१॥ देखिलागे माये अलक्ष लक्षितां । शांति पक्षवाता समबुद्धि ॥२॥ भावबळें घन अलोट अभंग । चित्संगें भंग

प्रपंचाचा ॥३॥ ज्ञानदेव बोले नित्य नाम प्रेम । तेथेंचि विश्राम हरिचा असे ॥४॥

३९६. **कापुराची सोय कापुरींची माय** । परतोनि धाय नेघे तैसी ॥१॥ असोनि नसणें सर्वत्रीं दिसणें । हरि प्रेम घेणें पुरे आम्हां ॥२॥ सुखरूप जीव असतांचि शिव । हारपले भाव विज्ञानेंसी ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु सुखाचा । तरंगुही नांवाचा परतेचिना ४

३९७. **अंतरींचा विस्तारु ब्रह्मीं पाल्हायिला** । तेथें एक मनु सिद्ध साधकु भला ॥१॥ तेणें केलें अनारिसें केलें अनारिसें । पाहों गेले सरिसें हारपलेंगे माये ॥२॥ तेथें ऋग्यजुःसाम भुललें । तें माझ्या ठायीं फुलले ब्रह्ममय ॥३॥ रखुमादेविवर अंतरब्रह्मीं तरंगु जाला। ब्रह्मउदधी सामावला मज घेऊनि माय ॥४॥

३९८. **निर्गुणाचे हातीं व्यवहारु पडिला** । दाईजपणा मुकला साभिलाषें ॥१॥ निरंजन वनीं धरीन मुरारी । भाग अभ्यंतरीं घेईन देखा ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु सोवळा । भागा मज आला हरिहरु ॥३॥

३९९. **एक भान गिळूं दुजें द्वैत उगळूं** । कासेवीचा मेळूं गिळूं सगळा ॥१॥ पोटभरू येणें वैकुंठीचें पेणें । सेवासुख जाणें कृष्णसुखी ॥२॥ डोंगर सगळे मायेचे मोकळे । प्रपंचा नाकळे पाहें तूं ॥३॥ ज्ञानदेवा साध्य ज्ञानाचें उपाध्य । येर तत्व बोध्य मुक्त कैचें ॥४॥

४००. **ध्यान धारणा मंत्र साधन** । त्रिकाळीं जपन अजपा सिद्धी ॥१॥ नटकेचि अटकु ठाईंचेंचि निर्गुण । मज कवणें ठाईं घेऊनि गेलें ॥२॥ देश वाढले दिश आटले । चहूं द्वारें कोंदलें ब्रह्मतेज ॥३॥ रखुमादेविवरु अठांगीं आगळा । सप्तधातु वेगळा ब्रह्मउदधि ॥४॥

४०१. **विश्वाचें आर्त माझ्या मनीं प्रकाशलें** । अवघेंचि जालें देहब्रह्म ॥१॥ आवडीचें वालभ माझेनि कोंदाटलें । नवल देखिलें नभाकारगे माये ॥२॥ बापरखुमादेविवरु सहज निटु जाला । हृदयीं नटावला ब्रह्माकारें ॥३॥

४०२. **अनुभव जाला प्रपंच बुडाला** । आपुला आपण देखिला सोहळा गे माय ॥१॥ आपण जाणतां आपण मी जालिये । आप-

णापैं विसरालिये नेहटीं वो माये ॥२॥ आपुला ह्मणोनि अवघा आलिंगिला। देखिला अवघेपणें वो माय ॥३॥ ऐसें जाणोनि ठकलें ठकोनियां ठेलें। रखुमादेविवरें विठ्ठलें वो माय ॥४॥

४०३. **दुजेपणाचा भावो** माझिये ठाउनि जावो। येर सकाळिक वावो म्यां त्यजियेला ॥१॥ माझें मीच जाणें अनु कांहीं नेणें। अनुभवियें खुणें संतोषिलें ॥२॥ माझा मीचि श्रोता माझा मीचि वक्ता। माझा मीचि दाता त्रिभुवनीं ॥३॥ एकल्यानें एकला अनंतरूपें देखिला। दुजेपणा मुकला ज्ञानदेवो ॥४॥

४०४. **योगिया दुर्लभ तो म्यां देखिला साजणी।** पाहतां पाहतां मना नपुरेचि धणी ॥१॥ देखिला देखिला माय देवाचा देवो। फिटला संदेहो निमालें दुजेपण ॥२॥ अनंतवेषें अनंतरूपें देखिलें म्यां त्यासी। बापरखुमादेविवर खुण बाणली कैसी ॥३॥

४०५. **नादबिंद कळा ज्योति स्वरूपीं विलया जाती।** श्रुति नेति नेति ह्मणती जेथें ॥१॥ नाहीं मज चाड सकळ उपाधी। एका मंगळनिधि वांचूनियां ॥२॥ श्रीरामीं रमतां मनु निवडितां नये तनु। सुखश्री सांगतां सिणु हारतु असे ॥३॥ पदापिंडा दाटणी रुपानिरूपा निरंजनीं। विठ्ठला चरणीं ज्ञानदेवो ॥४॥

४०६. **अद्वैताची झडपणी ब्रह्मीं निमाली।** तन्मय तत्त्वतां ब्रह्मींच मुराली ॥१॥ परतोनि पाहणें परतोनि पाहणें। नाहीं त्या ठाया जाणें रूपेंवीण ॥२॥ बापरखुमादेविवरु रूपेंविण देखिला। आठकु ठाकला द्वैताकारें रया ॥३॥

४०७. **पाहातां वटाचा विस्तारु कैसा।** शाखा फुटलिया कळिया तैसा ॥१॥ सांगा लपणें तें काय जालें। वट विस्तार दोही हारपले ॥२॥ विशुद्धचक्रीं मेरु हा नेडे। तेथें परदीपीं साहित्य जोडे ॥३॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला। मनोमानसीं तयां सामावला ॥४॥

४०८. **जाणों गेल्यें तंव जाणणें राहिलें।** पाहों गेलिये तंव तेंचि जालेंगे माये। इंद्रियांसहित चित्त ठकलेंचि ठेलें। मी माझें विसरलें स्वयें भाव ॥१॥ ऐकोनि देखोनि मन होय अंधळें। परतोनि मावळे नाहीं तेथें ॥२॥ अविद्या निरसली माया तुटली। त्रिगुण साउली

तेथें रूप कैचें । चांग विचारिलें विवेकें उगवलें । ज्ञान हारपलें तया-माजी ॥३॥ मुकियाचे परी आनंदु भीतरीं । अमृत जिव्हारीं गोड लागे । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु जाणे । संत ये खुणें संतोषले ॥४॥

४०९. **माझें स्वरूप म्यांचि शृंगारिलें** । निर्वाणीं म्यां केलें लयाकार ॥१॥ आपुली सोय वाढवावया गेलें । तंव आपणाचि जालें आपण्याठायीं ॥२॥ सहज गुणाचें निर्गुण को केलें । माझें म्यां पाहिलें मन मावळुनी ॥३॥ तीन चारी मिळोनि येके ठायीं घातली। बापरखुमादेविवरा विठ्ठलीं फावलीं ॥४॥

४१०. **येकी सांगें मातु येकी सांगें रेतु** । तो कोण दृष्टांतु साखिये सांगें ॥१॥ बाई येक सरें नाहीं पैं दुसरें । निवृत्ति दातारें सांगितलें ॥२॥ पांचांची मिळणी साही चक्रपाणी । दशमाची कहाणी येकादश ॥३॥ ज्ञानदेवी सार चौ वेदीं पार । येकतत्त्वीं विचार विज्ञानेंसी ॥४॥

४११. **सुखादि सुख तें जालें अनमीष** । पाहाणें तेंचि एक पारुषलें ॥१॥ काय सांगु मातु वेगळीच धातु । जिवा हा जिवांतु व्यापुनि ठेला ॥२॥ नचले नचले कांहीं कौटाल कामान । देहींच विंदान रचिलेंगे माये ॥३॥ बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें निटें । वायां-विण विटे मिस केलें ॥४॥

४१२. आस्वादु स्वादु ये दोन्ही नाहीं । तेरावें पाही साहवा ठायीं ॥१॥ तेथें सातवें पंचाक्षरीं जपणें । संहार होणें तमोरूपें ॥२॥ रखुमादेविवरु शुद्धसत्वेंवीण । शुद्धबुद्ध मी जाण जालेंगे माये ॥३॥

४१३. **बारावें वरतें तेरावें हारपलें** । चौदावें देखिलें चौडोळां ॥१॥ चौघांची भाज मी नहोनियां गेलें । तंव अनारिसें महाकारण देखिलें ॥२॥ बापरखुमादेविवरु भूतजाता वेगळें । पराहूनि परतें पांगुळलें ॥३॥

४१४. **कापुराचें भांडें म्यां ब्रह्मरसें भरिलें** । घ्राणीं निमालें परि-मळे सहित ॥१॥ तेथें परिमळु नाहीं स्वादु पैं नाहीं। सुखदुःख नाहीं कांहींचि नाहीं ॥२॥ रखुमादेविवरेंसि ठक पडिलें कांहींच नाहीं । चौघे स्वभावें बोलताती ॥३॥

४१५. **पाचांची वाट पाचांसवें गेली** । येरासि जाहली देशधडी ॥१॥ अकरावें होतें धरूनियां नेलें। बारा तेरा गिळिलें धन माझें ॥२॥ रखुमादेविवरु चुळु पैं घोटिला । निधन जाहला शुद्धपणें ॥३॥

४१६. **आस पुरऊनि आस पुरवावी** । ऐसी भूक मज लागों द्यावी ॥१॥ तें अनुपम्य कैसेंनि सांगावें । जीवा चोरूनि भोगिजे तें जीवें ॥२॥ दृष्टी कीर होय जरि निकें । द्रष्टा होय वेडा जयाचेंनि सुखें ॥३॥ ज्ञानदेवो ह्मणे करुनियां निकें । विठ्ठल परमात्मा भेटेल या फावेतें ॥४॥

४१७. **मनाचि वाती लाऊं गेलीये ज्योती** । ते अवघीच प्राप्ति ज्योतिरूपें ॥१॥ तेथें ब्रह्म गर्भा आलें ब्रह्म गर्भा आलें । लय लक्ष उरलें बाईयेबो ॥२॥ रखुमादेविवरु अप्रमेय देखिला । तोही इच्छितां हारपला माझ्या ठायीं ॥३॥

४१८. **अष्टही अंगें नवही व्याकरणें** । सप्तही त्वचा भेदोन गेलें गे माय ॥१॥ तेथें वेदां वाट न फुटे । वेदां वाट न फुटे । येरासी कैंचें पुरपुढेगे माये ॥२॥ रखमादेविवरु मज फावला । देखोनि वोरसला पर पाहीं ॥३॥

४१९. **जतनेलागीं जीवन ठेविलें** । स्वस्वरूपीं हारपलें ज्ञानपंथीं ॥१॥ माझी दोन्ही सामावली माझी दोन्ही सामावली । निजब्रह्मीं गुंडिली मनेंसहित ॥२॥ अवघा कोल्हाळ एकनिष्ट जाला । ब्रह्मरसीं बुडाला निवडेचिना ॥३॥ रखुमादेविवरु जगाचें जीवन । त्याचेंही मीपण गेलें विठ्ठलनामें ॥४॥

२२०. **स्मरों कैसेंनी विस्मरों कैसेंनी** । दोहिपरि मज अटी रया ॥१॥ पाडु पाडिला विषम ठायीं । देतां घेतां नुरेचि कांहीं ॥२॥ रखुमादेविवरु विठ्ठलु नेणिजे । तंव तोचि तयासि अठावी रया ॥३॥

४२१. **कूटाकूट अतीं कूटस्थ पैं जालें** । अशेष उरलें त्या वेगळें गे माय ॥१॥ गुणा भ्यालें ह्मणोनि निर्गुण पैं जालें । तें निराकार आथिलें माझ्या अंगीं ॥२॥ बापरखुमादेविवरु अर्धउर्ध्व वेगळें । अर्धमातृका सामावलें अशेष परेसहित ॥३॥

४२२. **एकांतींचें गुज पुसों गेलिये सये** । मी माझी नाहीं त्यासि

कीजे वो काये ॥१॥ ऐसी भेरी निवाडे सांगिजे कोणापुढें । मनासी सांकडें पाडिलें रया ॥२॥ सुलभ सुकुमारु रूपें मनोहरु । रखुमादेविवरु परेही परता ॥३॥

४२३. **चातकेंविण लक्ष अंतरींच ठसलें** । तेथें एक वोळलें ब्रह्म मेघ ॥१॥ तें जीव अमृत जीवास जालें । त्याहुनि एक आगळेंगे माय ॥२॥ रखुमादेविवरु हातेंवीण स्पर्शलें । चक्षुविण देखिलें निज ब्रह्मगे माये ॥३॥

४२४. **तें अवघेंचि नव्हे नव्हे अवघेंचि होय** । आवघ्याविण सोय आणिक असे ॥१॥ अवघे ह्मणिजे तें व्योमाकार दिसे। त्याहुनि परतें असेगे माय ॥२॥ रखुमादेविवरु परता पाहावया गेलें । परतें पराहूनि देखिलें गे माये ॥३॥

४२५. **तनुमनुधनें पूज्य पैं केलें** । आत्मलिंग पूजिलें बाईयेवो ॥१॥ तंव निराकार देखिलें निराकार देखिलें । मी पूजनलिंग तिन्हीं हारपलें ॥२॥ रखुमादेविवरु निजलिंग विवळलें। आवघी अवघे ठायीं सामावलें बाईये वो ॥३॥

४२६. **सगुणाची सेज निर्गुणाची बाज** । सांवळी विराजे कृष्णमूर्ति ॥१॥ मन गेलें ध्याना कृष्णचि नयनीं । नित्यता पर्वणी कृष्णसुखें ॥२॥ हृदयपरिवारीं कृष्ण मनोमंदिरीं । आमुच्या माजघरीं कृष्ण बिंबें ॥३॥ निवृत्ति निघोट ज्ञानदेवा वाट । नित्यता वैकुंठ कृष्णसुखें ॥४॥

४२७. **आहे तें पाहीं नाहीं तें कांहीं** । ठायींच्या ठायीं हरपलें ॥१॥ नाहीं आह्मां काज नाहीं आह्मां चोज । आमुचें निज गोविंदराज २ बापरखुमादेविवरु आनंद सोहळा । ब्रह्मानंदकळा भोगीतसे ३

४२८. **निर्गुणाचा पालऊ लागला** । लय लक्षीं हारपला देह माझा ॥१॥ वायांविण गेलें वांयावीण गेलें। अवघी बुडालें ब्रह्मेसाहित ॥२॥ रखुमादेविवरु विठ्ठलु मालाथिला ।निजपद पावला जिऊ शिवीं॥३॥

४२९. **कोटीची भरोवरी सरोनी गेली शरीरीं** । संसाराची उरी कांहीं नुरेचिगे माय ॥१॥ लक्षाचा लाभ मज घडलागे माय । कवणें उपायें चरण जोडले वो ॥२॥ चिंतनीं चिंतितां काय चिंतावें । तें

अवघेंचि मनीं रूप गिळावेंगे माये ॥३॥ बापरखुमादेविवरु देहेंवीण आलंगिला । तो समर्थ माल्हाथिला बाईये वो ॥४॥

४३०. **मी बोल बोलें तो गेला कवण्या ठायां** । हें पुसों आलें लवलाह्यां वो । कव्हणि न सांगति मागूं धावें काह्या । आतां लाजिलें ऐशा स्नेहागे माये ॥१॥ चला कांवो मज आडोनी रूप पाहोंया कां माझें मजलागुनी । वेडावलें मज देखुनी शेखीं मी माझें गेलें हारपोनिगे माये॥२॥मी बोला मज आंतु कीं बोल मजआतु मुसें मुरालें रूप रूपांतु । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलासि एकांतु आतां पुरला अंतु दुजेपणागे माये ॥३॥

४३१. **आह्मीं संन्यास घेतला** । देहादिकांचा त्याग केला ॥१॥ आह्मी संन्यासी संन्यासी । सदा राहों एकांतेंसी ॥२॥ चित्तचतुष्टय निरसिलें । अज्ञाना तिळोदक दिधलें ॥३॥ ज्ञानाचि विज्ञान आलें हातां । आह्मां नाहीं शरीरीं ममता ॥४॥ ब्रह्मांहमास्मि शुद्धज्ञान । तेथील सांडिला अभिमान ॥५॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु हृदयीं । तोचि सबाह्यअभ्यंतर ठाईं असे रया ॥६॥

४३२. **माझी प्रकृति निष्कृति जाली** । ब्रह्मीं सामावली बाईये वो ॥१॥ देहेंविण ब्रह्म देखें देहेंविण ब्रह्म देखें । तेणें निर्गुण राखे रोखावलें ॥२॥ जाणतां ह्मणोनि नेणतां पैं गेलें । शेखीं आपणातें विसरलें बाईये वो ॥३॥ रखुमादेविवरु नेणोनि जाणितला । जाणपणें निमाला माझ्या ठायीं ॥४॥

४३३. **समर्थ सोयरा बोळावा केला** । परि मार्गु गमला सुखाचा बाईये ॥१॥ भय आमुचें गेलें न व्हावें तें जालें । तो चोरुचि वोळखी जाली बाईये ॥२॥ लक्षाचा लाभु जोडला ठावो । रखुमादेविवरु विठ्ठल नाहो ॥३॥

४३४. **काळा लपंडाई काळेरात्री खेळे** । मी सवें वेधिली जाय काळ्याछंदें ॥१॥ काळेंनिळें हें अभ्र भासलें । ऐसें रूप देखिलें निर्गुणाचें ॥२॥ ऐसा हा सांवळा माझिये दृष्टी माल्हाथिला । उजरूनि गेला हा विठ्ठलुगे माये ॥३॥ ऐसें भुलविलें जाण काळेपणें आपणें । रखुमादेविवरु जाणें येर कांही नेणें ॥४॥

४३५. **अद्वैत येणें अद्वैतपणें सांडिलें** । थितें होतें तें माझें लया पैं गेलें ॥१॥ नाहीं तेंचि पाहावया वायांविण गेलें । तंव पाहाणेंचि जालें बाईये वो ॥२॥ बापरुखुमादेविवरु जुनाट जुनघडा । तोहि म्यां सांडिला अरूपसंगें ॥३॥

४३६. **मन वाचा बंदु निर्वाणीं घातलें** । निर्माण होतें माझे ठायीं माल्हाथिलें ॥१॥ चंचळ मन ब्रह्मीं निश्चळ जालें । अवघेंचि निमालें ब्रम्हार्पणीं ॥२॥ रखुमादेविदरु विठ्ठलु उघडा । व्योम पांघुरे फुडां देखों निघाले ॥३॥

४३७. **पंचबाणें माझें हृदय भेदलें** । पांचेविण पावलें च्यान्हीं सांडूनियां ॥१॥ सकळै माझें गोत मुसे आलें । ब्रह्मरसें जालें बाई-येवो ॥२॥ बापरखुमादेविवरु ब्रह्मरसे विवळला । मजसहित निमाला ब्रह्मरूपींगे माये ॥३॥

४३८. **साता व्योमापरतें पाहों गेलें** । तंव पाहणेंचि जालें ब्रह्म उदधी ॥१॥ साट मोट माझी मोट बांधिली । नेऊनि टाकिली निर्गुणींगे माये ॥२॥ बापरखुमादेविवरु पंचविसावा देखिला । तोही खुंटला तये पंथीं ॥३॥

४३९. **चक्राकार चक्ररूप चक्रधरू ह्मणवी** । पाहतां अंतरीं न दिसे कांहीं ॥१॥ पाहातां पाहातां मी पर ठाया गेलें । तेथें एक देखिलें महद्भूत ॥२॥ रखुमादेविवरु महद्भूता वेगळा । त्याहूनि तो मनीं मानलागे माय ॥३॥

४४०. **कवतुक पाहावया निरंजना गेलीये** । तंव निराकार जालें बाईये वो ॥१॥ अकरासहित पांच पांचीं मावळलीं । आदि अंतीं उदयो जालीं तेजाकारें ॥२॥ रखुमादेविवरु परतोनि देखे । तोही पारुषे तिये ठायींगे माये ॥३॥

४४१. **शृंगार करूनि हरिनाम तांबूल गुरुअंजन लेउन डोळां** । भातारु होता तो निःशब्दीं खिळिला परतोनि माघारीं ठेलिये ॥१॥ काम निदसुरा कामिनी जागे कांहीं के विपरित गमे । भोगत्याच्या ठायीं निशब्दीं खिळिला आपआपण्यातें रमे ॥२॥ पति पद्मिणीविणें गर्भ संभवला सर्वेचि प्रसूत जाली । तत्वबोध उपजला तेणें गुढी

उभाविली ॥३॥ तया पुत्राचेनि सुखें सर्वहि विसरलें देहभावा पडला विसरु । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं तेथें आगिळाचा नव्हे संचारुगे बाईये ॥४॥

उपदेश.

वेषधाऱ्यास उपदेश.

४४२. **शरीर वरिवरि कां दंडिसि** जंव वारिलें न करी तुझें मन । जळीं नेत्र लाउनि ठोकती अविंशा लागोनि तैसें नको नको बकध्यान रया ॥१॥ चित्त सुचित्त करीं मन सुचित्त करीं । न धरीं तूं विषयाची सोय । वनीं असोनी वनिता चिंतिसि तरि तपचि वाउगें जाय रया ॥२॥ त्रिकाळ स्नान करिसी तीर्थजळीं परि नव-जाती मनींचें मळ । तुझियानि दोषें तीर्थ कुश्चित्त जाली जैसी त्या रजकाची शीळ रया ॥३॥ आतां करिसि तरी चोखटच करी त्यासी साक्ष तुझें मन । लटिकें न झकवसी तऱ्ही देव दुऱ्हा होसी बापर-खुमादेविवरा विठ्ठलाची आण ॥४॥

४४३. **मतमतांतरें रचूनियां** ग्रंथु ज्ञानव्युत्पत्ति जंव जाली नाहीं आत्मप्रतीत । ये सकळाचि ज्ञानें विषयासक्तीचेनि अनुमानें तेणें केविं तुटे संसृती । अंतरींचा स्फुलिंग जाज्वल्य जाणतां काम क्रोधाचिया उपपत्ति । बाह्य दीक्षा उदंडी आणुनियां तेणें केविं होय ब्रह्मप्राप्ति रया ॥१॥ सुटलेपणें करिसी विषयत्याग तेणें अंतरीं होय अनुराग । परतोनि तरीच पावशी ब्रह्म भाग रया ॥२॥ आपुलेनि रूढपणें ग्रंथाचे विज्ञानें संपदा मिरविती ज्ञातेपणें । अंतरीं आशापाश विखार भरणें जगीं संतता मिरवणें। येणें ज्ञानें म्हणसी मी वंद्य जगीं कीं उपासनाद्वारें मुक्त होणें । पालट केलियासाठीं सिणो नको बापा जेविं गंधर्व नगरीं वस्ती करणें रया ॥३॥ यालागी दंभ दर्प सकळ प्रतिष्ठादि भ्रांति धनदारा विषयासक्ती । ऐसा अहंममते ज्ञातेपणा-चेनि अहंकारें तेणें केविं होय आत्मप्राप्ति । जंव येणें देहें विनीतता शरण गेला नाहीं संताप्रती । बापरखुमादेविवर विठ्ठल चिंतितां । सर्व सुखाची होय निजप्राप्ति रया ॥४॥

४४४. **तोंडें जालें संन्यासु** । भोगावरी धावे हव्यासु ॥१॥ ते नेणती ब्रह्मरसु । वायां होती कासाविसु ॥२॥ ब्रह्मकर्मातें साधू जाती। वायां चुकली तुझी भक्ति ॥३॥ सर्वत्र आपणची ह्मणती । अभक्ष भक्षण करिती ॥४॥ तोंडीं दंभ माया धंदा । शरण रिघेंरे गोविंदा ॥५॥ चुकले विठ्ठला उदारा । बापरखुमादेविवरा ॥६॥

४४५. **विटंबुनि काया दंड धरी करीं** । हिंडे घराचारी नवल पाहें । असमाधानी विषयीं विव्हळ । तरी केवळ दंड काजा काई ॥१॥ सिद्धचि असतां कां गा विटंबिसी । नव्हेचि संन्यासी तूं जाण कैसा॥२॥निजाश्रमींचे वास संकल्पासी त्यागी । सर्वस्वें वैरागी तोचि संन्यासी । संगीं असंगता तोचि जाण संन्यासी । स्वरूप तयापाशीं जवळी आहे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु उघडाचि संन्यासी । तोचि पूर्ण भासीं भरला असे । निवृत्तिरायें खुणा दाखविला निरुता । तो जाणण्या परता सदोदितु ॥४॥

~~~~~~~~~

संसारतापानें तप्त झालेले प्राणी बाह्य वेषधारी साधूंचा आश्रय करितात त्याचा परिणाम.

४४६. **तापत्रयिं तापलीं गुरूतें गिवसिती** भगवे देखोनि ह्मणती तारा स्वामी । तंव ते नेणोनि उपदेशाची रीती आतां न उपदेशिती ठकले निश्चितीं तैसें जालें ॥१॥ संत ते कोण संत ते कोण । हे जाणवि खुण केशबिराजा ॥२॥ कोणी एक प्राणी क्षुधेनें पिडिले । ह्मणोनि दोडे तोडूं गेले । खावों बैसे तों नुसधिरूपीं उडे । ठकले बापुडे तैसें झालें ॥३॥ कोण्णी एक प्राणी प्रवासें पीडिला । स्नेहाळु देखिला बिववातु । तयाचें स्नेह लावितां अंगीं । सुजला सर्वांगीं तैसें जालें ॥४॥ कोही एक प्राणी पडिला झर्डी । ह्मणोनि गेला पैल तो झाडी । त्या खात अस्वली उठलि लवडसवडी नाक कान तोडी तैसें जालें ॥५॥ ऐशा सकळ कळा जाणसी । नंदरायाचा कुमर ह्मणविसी बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं भेटी । पडालि ते न सुटे जिवेंसी ॥६॥

~~~~~~~~~

खऱ्या त्यागाचें वर्म न कळतां बाह्य गृहादि त्याग्यास उपदेश.

४४७. **घरदार वोखटें त्यजूं म्हणसी तरी शरीरा येवढें जाड ।** मायबाप वोखटीं त्यजूं म्हणसी तरी अहंकार आविद्येचें कोड । बंधु सखे त्यजूं म्हणसी तरी काम क्रोध मद मत्सर अवघड । बहिणी पाठीच्या त्यजूं म्हणसी आशा तृष्णा मायाच बंड रया ॥१॥ त्यजिलें तें काय कासया म्हणिजे सांग पा मजपाशीं ऐसें । जया भेणें तूं जासी वनांतरा तें तंव तुजचि सरिसें रया ॥२॥ स्त्री वोखटी त्यजूं म्हणसी तरी कल्पने येवढी भोक्ती । पुत्र अपत्य त्यजूं म्हणसी तरी इंद्रियांसि नाहीं निवृत्ति । सकळ गणगोत त्यजूं म्हणसी तरी हे अष्टधा प्रकृति । आवघेंचि त्यजूं पाहे म्हणसी तरी मना नाहीं निज शांति रया ॥३॥ अवघींचि तुज जवळी दुमदुमित असतां वरीवरी मुंडिसी कां करिसी विटंबना । सहज संतोषें असोनि जैसा तैसा परि तो सदगुरु पाविजे खुणा । आपुले आश्रमीं स्वधर्मी असतां सर्वत्र एकुचि जाणा । बापरखुमादेविवरुविठ्ठलु इतुकिया साठीं नेईल वैकुंठभुवना ॥४॥

४४८. **प्रपंचाचें जगड्वाळ दुस्तर जरी मानिसी ।** त्याग करूनि केउता जासी । ज जें त्यागिलें तें तें तुजमाजी । त्यागिलें तें काय सांग आह्मांसी । तुझें तुजाचि माजि प्रपंचेंसि तूं सर्वांमाजी वर्तसी । ऐसें जाणोनियां कां विटंबिसी बापा । टाकूनि केउता जासी रया ॥१॥ मनेंसि विचारीं निर्धारूनि योग करीं । तुझें तुजमाजि अरे आतां विचारीं बापा । अरिमित्रसम होऊनि मन हें शुद्ध होयतेंचि तूं होऊनि राहें जाण बापा ॥२॥ बाह्य त्यागिसी तरी तो त्यागुचि नव्हे पालटिसी तरी ते विटंबना । धरिसी तरीचि तो बंधु मोक्ष मागता हे जडपणा । तरि गेलिया जड तो मोक्षचि नव्हे साचा चुकलासि उगाणा । वृत्तिशून्याकारें अवलोकितां तंव तेणें नव्हे तुज वस्तुज्ञान । ऐसें जाणोनि कां सिणसीरे बापा । हेचि धरुनि राहें निजखुण रया ॥३॥ ह्मणोनि आतां इतुकें करीं । साच तें हें

धरीं तुझें मन होय तुज अधिकारी । तैं सर्वेही त्याग तुज फळती बापा । जैं एकचि होऊनि निर्धारी नलगे सिणणें दंडणें येणेंचि आश्रमभावें ऐसेंचि मनें निर्धारीं । बापरखुमादेविवरु विठ्ठल चिंतितां सर्व प्रपंचाची जाली बोहरी । निवृत्तिरायें खुणा दाऊनि सकळ । निर्जीं निजाचें निज निर्धारीं रया ॥४॥

४४९. **आलियाचा संतोष गेलियाची हानी** । नाहीं त्याचा अतिशो वेंचे त्याची काहणी । ऐसे संकल्प विकल्प देहीं वरिवरि मुंडिलिया होय काय । तरि बहुरूप्याच्या ठाईं काई काई नटु नसे रया ॥१॥ आधीं भितरीं दंडावा पाठीं बाहिजु मुंडावा । नाहीं तरी योग भांडिवा कां करिसी रया ॥ध्रु०॥ मागितलीया भीक जरि होय निर्दोष । तरि सणिये रजक काय न मगती । देवपणें फुग धरिसील गाढा । तरी वायांवीण मूढा सिंतरलासी ॥२॥ थिगळी घालोनि गळां म्हणसी न भियें काळिकाळा । तरी काय कर्मविगळा क हो पहासी । योगिया ह्मणिजे कैसा भीतरीं काश्मिरी जैसा । मीनालिया पदार्थासरिसा होउनि मिळे ॥३॥ हृदयीं नाहीं जालेपण क्रोधें भवंडिसी लोचन । अंगीं भस्मउधळण राख राखेल काई । खरु लोळे उकरडां काय परत्राचिया चाडा । तैसा मठीं बांधोनि मूढा । वर्म चुकलासी ॥४॥ तीर्थ व्रत जपस्नान । वाउगें करिसी ध्यान । ऐसें करितां आनेआन मार्ग चुकलासी । शुद्ध करूनियां मन सेवीं निवृत्तीचे चरण । विठ्ठल विठ्ठल म्हण नाहीं तरी नाडलासी ॥५॥

४५०. **येणेंचि आश्रमें नित्यनैमित्तीक कर्मे** । वर्णाश्रमधर्म त्यागून कोठें जासी ह्मणोनि येकचि विचारीं बापा । जेणें सार्थक होय संसारासी । विकल्प नको धरूं शुद्ध करीं अंतर धरूनि राहें या सगुणासी रया ॥१॥ आवडी धरुनी गोडी घेई का ध्यानीं । परतोन मग योनि नाहीं तूज ॥२॥ सांडीं सांडीं त्याग नास्तिकाचें मत नलगे करणें अटणें । नानाविधि वाउगे जड कां सिणवणें । केंवि मन होय शुद्धी । एकलेंचि मन करूनि स्वाधीन । सगुणींचि काय सिद्धि नलभे रया ॥३॥ ह्मणोनि येकाकारवृत्ति सगुणीं बैसली । प्रीतिंचि निर्गुणींचि आर्ति जाण संपदा । त्याची सांडि मांडि न करीं

निरुतें चित्तीं धरीं । स्वस्वरूपीं असे सदा । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु चिंतितां । सुख सगुणींचि जोडे आनंदु रया ॥४॥

४५१. **कां सांडिसी गृहाश्रम** । कां सांडिसी क्रियाकर्म । कासया साडिसी कुळींचे धर्म । आहे तें वर्म वेगळेंची ॥१॥ भस्मउधळण जटाभारू । अथवा उदास दिगंबरू । न धरीं लोकांचा अधारू । आहे तो विचारू वेगळाचि ॥२॥ जप तप अनुष्ठान । क्रिया कर्म यज्ञ दान । कासया इंद्रियां बंधन । आहे तें निधान वेगळेंचि ॥३॥ वेदशास्त्र जाणीतलें । आगमी पूर्ण ज्ञान झालें । पुराण मात्र धांडोळिलें । आहे तें राहिलें वेगळेंचि ॥४॥शब्दब्रह्में होसी आगळा म्हणसि न भियें काळिकाळा । बोधेंविण सुख सोहळा । आहे तो जिव्हाळा वेगळाचि ॥५॥ याकारणें श्रीगुरुनाथु । जंव मस्तकीं न ठेवि हातु । निवृत्तिदास असे विनवितु । तंव निवातु केविं होय ॥६॥

मनास उपदेश.

४५२. **अरे मना तूं वांजटा** । सदा हिंडसी कर्मठा । वायां शिणशीलरे फुकटा । विठ्ठल विनटा होय वेगीं ॥१॥ तुझेनि संगें नाडले बहू । जन्म भोगितां नित्य कोहूं । पूर्व विसरलें ॐहुं सोहुं । येणें जन्म बहूतांसी जाले ॥२॥ सांडि सांडि हा खोटा चाळा । नित्य स्मरेंरे गोपाळा । अढळ राहारे तूं जवळा । मेघश्याम सांवळा तुष्टेल ॥३॥ न्याहाळितां परस्त्री । अधिक पडसी आसिपत्रीं । पाप वाढिन्नलें शास्त्रीं । जप वक्त्रीं रामकृष्ण ॥४॥ बापरखुमादेविवर । चिंतीं पां तुटे येरझार । स्थिर करीं वेगीं बिढार । चरणीं थार विठ्ठलाचें ॥५॥

४५३. **अरे मना तूं पापिष्टा** । किती हिंडसी रे नष्टा । सैरा सिणसी रे फुकटा । विठ्ठलविनटा स्थिर होईं ॥१॥ येणें पैलपार पावसी । तूं अनिवार नावरसी । तुझेनि संगें नाडले ऋषी । तूं तंव अपभ्रंशीं पाडिशी । ह्मणोनि गुरूसी गेले शरण ॥२॥ न सोडीं हरिचरण । नाहीं नाहीं जन्ममरण । अविट सेवीं नारायण । तेणें मी तूं पण एक रसि ॥३॥ ज्ञानदेव शरण हरी । मन हिंडे चराचरीं । न सोडी चरण अभ्यंतरीं । नित्य श्रीहरी हृदयीं वसे ॥४॥

४५४. **श्रवण घ्राण रसना त्वचा आणि लोचन** । हें तों दैन्याचीं द्वारें वोळगसी । यांचें यांसीचि न पुरे तुज पुरविती काय । यालागीं धरिजेसु आपुली सोयरे बापा ॥१॥ अरे मनारे अरे मनारे । न संडी न संडी हरिचरण कमळारे ॥२॥ स्वप्नींचें धन तें धनचि नव्हे । मृगजळीचें जळ तें जळचि नव्हे । अभ्रींची छाया ते साउली नव्हे । ऐसें जाणोनियां वेगीं धरिजेसु आपुली सोयरे रया ॥३॥ तूं जयाचा तेथोनि जिवीं जितासी । त्या श्रीहरीतें रे नोळखसी । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला चिंतिसी । तेणें पावसि तूं सुखाचिया राशी रया ४

४५५. **आजि लाजलें तुमच्या पायीं** स्तुति करुं काई । हेंचि तुह्मां पाहीं विनवीतसे ॥१॥ निवृत्ति बाप निवृत्ति माये । निवृत्ति पाहें विवळलिये ॥२॥ देखणें देखिलें तेंचि होईं पां रे मना । निवृत्तिचरणीं स्थिर राहीं पां रे ज्ञाना ॥३॥

४५६. **ध्येय ध्याता हे दोन्ही नाहीं** । तेथें ज्ञेय ज्ञाता उरे काई ॥१॥ अरे मना परापर परतें पाहीं । तें तूं स्वयें आपण पाहीं रे मना ॥२॥ रखुमादेविवरा विठ्ठलाची आण । जरीं बुझसी तरी तूंचि निर्वाण ॥३॥

४५७. **सुख आपलें आपण तों पाहें** । रूप आपुलें आपण ध्यायरें मना ॥१॥ लक्ष निवृत्तिचरणीं धीरु राहें । भेदुभ्रम सांडीं सावध होये ॥२॥ बापरखुमादेविवरु एकचि पुरे । जाणतिल या सर्व सुख मोहरे ॥३॥

जनांस उपदेश.

४५८. **तैं सत्वरजतमें धुतलिया आशा** । वेगीं त्या निराशा फळेंवीण ॥१॥ तैसें हें टवाळ हरिविण पाल्हाळ । कैसेंनि मायाजाळ निरसे रया ॥२॥ त्रिकुटीचे पेठे वानवसा दिठा । वैकुंठ चौहटा पिकला रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु साजिरा । मार्गीं मार्ग एकसरा नामें तारी ॥४॥

४५९. **स्वप्नींचेनि सुखें मानिताति सुख** । घेतालिया विख जाईल देह ॥१॥ मोलाचें आयुष्य दवडितोसि वायां । माध्यान्हींची

छाया जाय वेगीं ॥२॥ वेग करीं भजनां काळ यम श्रेष्ठ । कैसेंन वैकुंठ पावसील ह्मणें ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठल उभा । सर्वत्र घटीं प्रभा त्याची आहे ॥४॥

४६०. **बुद्धिमात चित्त धन वित्त गोत** । निजानंदें तृप्त करीं रया ॥१॥ नैश्वर्य ओझें ऐसें तूं बुझें । वायां मी माझें ह्मणसी ह्मणीं ॥२॥ सांडीं सांडीं मात उभया दुरित । हरिविण हित घेवों नको ॥३॥ ज्ञानदेवा मीत जाले असे सांग । वेगीं श्रीरंग पावेल तुज ॥४॥

४६१. **कर्पूर अग्नीसी स्वदेहा नाशी** । चंदनीं मासी न थरे देखा ॥१॥ घ्राणाची कळिका भ्रमर रुंजीका तेथील झुळुका रुंजी करीं॥२॥ मोतियाचा चारा राजहंसा सैरा । दुजिया पाखिरा कामा नये ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे घेती ते शाहाणे । येर ते पाहुणे यमाचे रया ॥४॥

४६२. **शाहाणे सिंतरे न्याहाणे मोहरे** । भणंग धुरें आतुडे कैसें ॥१॥ या अवचित्या गोष्टी भाग्यें होय भेटी । प्रालब्ध सृष्टीं भोग देत ॥२॥ येत जात वाटा शरीरीं भरे फांटा । मदमत्सर ताठा भ्रम-कुळीं ३ ज्ञानदेवो ह्मणे या खुणे मी नेणें । पंढरीचे राणे उगविती ४

४६३. **दीपीं दीप सामावे तेथें कैचा विचारु** । राहिला निर्धारु नाना मता ॥१॥ जें जेथें होतें तेंचि तेथें नाहीं । परतोनि काई पाहातोसि ॥२॥ सौन्याचिये मिठी सगळेंचि नाहीं । तैसा इंद्रियें दाही चोजवेना ॥३॥ ज्ञानदेवो बोले सामावलें मन । मग नायकती कान तेथील कथा ॥४॥

४६४. **एका पांडुरंगें नव्हेचि पैं जोडी**। दया गेले ठायां मज आला रहावया । मत्सर गिळावया कुळासहित ॥१॥ क्षमा गेली परती अहंकार सांगती । ते वोढूनियां नेती अघोराशी ॥२॥ गति ह्मणे मी थोरी प्रवृत्ति निघाला घोरी । राहों न शके घरीं निवृत्ति तेथें ॥३॥ ज्ञानदेवो सांगे असे मज पांडुरंगें । लक्ष्मीये रिघे शरण आडवा ४

४६५. **विष्णुवीण मार्ग घेसील अभ्यंग** । तरी वायांचि सोंग करणी तुझी ॥१॥ येऊनि संसारा वायांचि उजिगरा । कैसेनि ईश्वरा पावशी हरी ॥२॥ नरदेह कैचें तुज हाय साचें । नव्हेरे देहींचें सुख तुज ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे शरण रिघणें । वैकुंठीचें पेणें अंतीं तुज ॥४॥

४६६ **मृगजळाच्या जळीं चाळिसी जळचरें।** कैचें जळ तेथें कोठें मत्सरें ॥१॥ नाथिलिच खटपट करील किती। गगनींचीं सुमनें तुरंबिसि मस्तकीं ॥२॥ वांझेचिया सुता रचसिल मारे। कैचा पुत्र तेथें कायि संव्हरे ॥३॥ कोल्हैरींचे वारु आणिसिल सावया। कैचा राऊत कोणा जिंकिसील रया ॥४॥ ऐशीं नाथिलीचि नाटकें आचरसी किती। ज्ञानदेव ह्मणे सहजे निवृत्ति ॥५॥

४६७. **मृगजळाचे डोहीं मारिसील जळचरें।** कैचें जळ तेथें कैचें मत्स्यरे ॥१॥ लटकीच खटपट लटकीच खटपट। लटकीचि खटपटरे साळोबा ॥२॥ वांझेचिया पुता घालसिल मारे। तेथें कैचा पुत्र मृत्यु कोणा संहारे ॥३॥ रोहिणींचे वारु आणिसी सावया। कैचे वारु काय झुंझसील वायां ॥४॥ स्वप्नींचिया धना बांधिसि कळांतरा। कैचें धन काय होसी व्यवहारा ॥५॥ निवृत्तिप्रसादें ज्ञानदेव म्हणे। स्वप्नींचें सुख तें साळया जाणे ॥६॥

४६८. **परदीपींहूनि सूक्ष्म मार्गें** आलासी पवन वेगें। बिंदुनियां नवमासवरि। पेणें केलें मातापुरीं सोहं सोहं परी परतेसिना ॥१॥ निर्लज्जारे तुज शिकवूं किती। न गमे दिनराती बळिया देवो ॥२॥ त्या येऊनियां वाटा तुज ऐसें गमलें। कोहं कोहं ठेले प्रकाशत ॥ पुसुनीयां तळवरी सूतलासी मळ घोरीं। क्षुधा आड उरीं आदळली ॥३॥ ऐशीं बाळपणीं सांकडीं बहु ठेलीं झडाडी। सडाडा वोसंडी शांति सैरा ॥ तारुण्याचेनि भरें वित्तविषयचोरें। बांधिलासि संसारें हालों नेदिती ॥४॥ ऐसा वोस मार्ग पुढें अवला वेळु पाहला। वारितां वारितां निघाला मारिजसी ॥ पुढें पडलिसे वाट ते ऐकरे बोभाट। परतले घायवट अर्धजीवें ॥५॥ ऐसे पायाळ पुढें गेले पांगूळ मागें ठेले। पैल तीर पावले परम तत्वेंसी ॥ ॥६॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु सैरारे सावधु। ज्ञानिया प्रसिध्दु उपदेशितु ॥७॥

४६९. **बहुता वऱ्हाडा आलीसी बाळा।** हांसती लोक परी न संडी चाळा ॥१॥ एकाचें खाये एकासि गाये। लाज नाहीं तिसी सांगावें काये ॥२॥ वऱ्हाडियांच्या भुलली सुखा। सुख भोगितां

पावली दु:खा ॥३॥ नाथिलें पुसे भलत्यासि रुसे । ज्याचें लेणें लेऊनि थोर संतोषें ॥४॥ क्षणाचा सोहळा मानिलें हित । आपस्तुति परनिंदेचें गीत ॥५॥ कवणाचें वऱ्हाड भुललीसी वायां । शरण रिघें रखुमादेविवरा नाह्या ॥६॥

४७०. आउट हात आपुले आपण होतासी । येर तें सांडितासी कवणावरी ॥ ऐसेंनि सांडिसी तरी थोडें तें सांडी । कां सकळैक मांडी तेणें सुखिया होसी रया ॥१॥ कल्किकाळ ते आपण प्रभा अनुकोण । करितां दीपें लाजिजे घरामाजी घरकूल करूं पाहासी ॥ तें दैन्यचि वाउगें येर सकळैक तूं आहासी रया ॥२॥ पृथ्वी येवढा घडु लाघे यावा । मा गगना भरूं जावें अनाठायां ॥ अस्ति नास्ति दोन्ही येकेचि पदीं । आकाशाची भरोवरी घटे केविं कीजे रया ॥३॥ धांवतां धांवतां वेगें तुजचि तूं आड रिगें । पाय खोंवितु खोंवितु मार्गे ठाके काई ॥ जा सलट जा वाही त्याची सवा पाहीं । वायां तूं हांवे जासी रया ॥४॥ जागणें न काय जन्मलासी निजलेनि काय निमालासी । स्वप्नें काय केलासि तडातोडी ॥ ऐसा जाणत नेणत जेथींचा तेथें । आभासत असे तूंचि तूं भल तेथें रया ॥५॥ आपला आरोहणीं लावूं पहातोसि निशाणी । तरी सांगेन ते वाणी लाविजेसु ॥ श्रीगुरुनिवृत्तिनाथा चरणकमळीं । पाखोवीण होय अलिया ह्मणे ज्ञानदेव ॥६॥

४७१. उपजोनी संसारीं आपुला आपण वैरी । मी माझे शरीरीं घेऊनि ठेला ॥ या देहातें ह्मणे मी पुत्र दारा धन माझें । परि काळाचें हें खाजें ऐसें नेणतु गेला ॥१॥ कामक्रोधमदमत्सराचेनि गुणें । बांधला आपण नेणे भ्रमित जैसा ॥ मिथ्या मोह फांसा शुक नळिके जैसा । मुक्त परि अपैसा पळों नेणें ॥२॥ जळचरु आमिष गिळी जैसा कां लागलासे गळीं । आपआपणापें तळमळी ॥ सुटिका नाहीं तैसें आरंभीं विषयसुख गोड वाटे इंद्रियां । फळपाकीं पापिया दु:ख भोगी ॥३॥ राखोंडी फुंकितां दीप न लगे जयापरी । तैसा शब्द ब्रह्मकुसरी ज्ञान न पवे ॥ व्रत तप दान तीर्थ भजन वेंचिलें । पोटा दंभाच्या खटपटा सिणतु गेला ॥४॥ मृगजळाची नदी दुरूनी देखोनि

धांवे। परी गंगोदक न पवे तान्हेला जैसा ॥ तैसें विषयसुख नव्हेचि हित । दुःख भोगितो बहुत परि सावधान नव्हे ॥५॥ परतोनि न पाहे धांवतो सैरा । करितो येरझारा संसारींच्या ॥ ज्ञानदेव ह्मणे बहुतां जन्मांचा अभ्यासु । तरीच होय सौरसु परब्रह्मीं ॥६॥

४७२. **चौऱ्यासि लक्ष योनी क्रमुनि सायासी । नरदेहा ऐसें भांडवल पावलासी ।।** जतन करींरे गव्हारा न भजें न भजें या संसारा । बीज सांडूनि असारा वायां झोंबतोसी ॥१॥ हातींचिया लागीं भूमि चाळितोसी । आप नेणतां तूं पर काय चिंतिसी ॥ मन एक स्वाधीन तरी खुंटलें साधन । सर्व सुखाचें निधान हरि पावसी रया ॥२॥ तृणें पशु झकविले ते क्षीरातें विसरले । तैसा विषय पाल्हाळें निज चुकलासी ॥ कोटि युगें जन्मवरी येतां जातां येरझारीं । दुःख भोगिसि दुर्धरीं रया ॥३॥ पुत्र कलत्र भवविभव विचित्र । होय जाय सूत्र तूं आप न म्हण ॥ तुझा तूंचि नाहीं ऐसें विचारूनि पाहीं । चेतवि चोरिलासी वेगीं सावध होईं रया ॥४॥ तुज नाथिलाचि धिंवसा आस्तिक्यपणाची आशा । असतें सांडुनि आकाशा वायां झोंबतोसी ।। दिवस आहे तों धांवावें नाहीं तरी फुटोनि मरावें । मृगजळ हें अघवें पाहे पां रया ॥५॥ स्वप्नीं साचाचि जोडे थोडें ना बहुत हातां सांपडे । तुटलें प्रीतीचें कुवाडें ऐसें जाणोनियां ॥ शरण जाईं निवृत्ति तो सोडवील संसृति । बापरखुमादेविवरा विठ्ठलाचे भक्ति रया ॥६॥

४७३. **उपजलें देह बाळपणें गेलें ।** तुझें तुजचि देखतां तारुण्यपण मत्सरें आटिलें ॥ आतां वृद्धपणीं कायिसि अंगवणी रया ॥१॥ कवण्या गुणें चुकीसाठीं पडली कासया भ्रमलोसि गव्हारा । सिद्धचि सांडुनि आनेआन जल्पसी तरी न चुकती तुझ्या येरझारा रया ॥२॥ अजागळाचे अजस्तन । तेथें कैचें अमृतपान । तैसें काय करिसी वाउगें चिंतन । पदपिंडा जागृति कारण । तरी तयांचिये चरणीं स्थिर ठेवीं मन रया ॥३॥ जीवनजळीं ब्रह्मकमळ विकासलें । आतां पाहें पां तयाचा मेळुरे । ऐसी जीव चिंता तुजवांचुनियां कवण करील आमुचा सांभाळु रया ॥४॥ जीवनजळीं ब्रह्मकमळ

विवळे। तैसे वाट पाहतां सिणले माझे डोळे॥ नको नागवे हा संसार नको नागवे हा संसार । तूं तंव निवांत निराळा रया ॥५॥ ऐसा जगाचा जीवनु अमूर्त मूर्ति लेईला डोळां । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला वांचूनि कोण पुरविल सोहळा रया ॥६॥

४७४. **संसारयात्रा भरली थोर** । अहंभावें चळे हाट बाजार ॥ कामक्रोध विके मद मत्सर । धर्मलोपें अधर्में वेव्हार ॥१॥ यात्रा भरली जनीं देवीं विन्मुख प्राणी । विषयाची दाठणी भ्रांति आडरे ॥२॥ एकीं मीपणाच्या मांडिल्या मोटा । अहंभावाच्या गोणिया सांडिल्या चोहाटा ॥ एकीं गाढवावरी भरली प्रतिष्ठा । तन्हि तृप्ती नव्हे दुर्भरा पोटा ॥३॥ एक पंडितपण मिरविती श्रेष्ठ । एक ज्ञान विकुनि भरिती पोट ॥ हिंसेलागीं वेद करिताती पाठ । चौऱ्यांशीं जीवां भोंवतसे आट ॥४॥ अज्ञानभ्रांतीचीं भरलीं पोतीं । सुवस्तु सांडूनि कुवस्तु घेती ॥ सुखाचेनि चाडे सुखाचि प्रीती । अमृत सांडुनि विष सेविती ॥५॥ शांति क्षमा दया न धरवें चित्तीं । विषयावरी थोर वाढविली भक्ति॥ जवळी देवो आणि दाहीं दिशा हिंडती । स्वधर्म सांडुनि परधर्मी रती ॥६॥ ऐसे जन विगुंतले ठायीं आत्महिताचि शुद्धिचि नाहीं । नाशिवंत देह मानिला जिहीं तया तृप्ति जालि मृगजलडोहीं रया ॥ श्रीगुरु निवृत्तीनें नवल केलें । देखणेंचि अदेखणें करूनि दाविलें ॥ मी माजी देवो यानें विश्व व्यापिलें । बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें रया ॥७॥

४७५. **संसारा येऊनी लागले फांसे** । गुंतला आशा मायामोहें ॥१॥ न खंडे न तुटे कर्माची बेडी । अनुभवेंविण तोडी तो योगिया ॥२॥ कर्माची सांखळी पडली असे पायीं । गुरुमुखें खुणें उगऊं पाहीं ॥३॥ ज्ञानदेवो म्हणे तुझे कृपेवीण न तुटे फांसा । निवृत्तीनें कसा उगावला ॥४॥

४७६. **द्वीपोद्वीपींचे पक्षी मेरुतळवटीं उतरले** । रत्न म्हणोनि त्या स्फटिकासी झेंपावले ॥१॥ राजहंस ते भ्रमले हो पाषाण चुंबिती। आडकालिया चाचू मग मागिल आठविती ॥२॥ एक श्रीकृष्ण तें विसरले ऐसें ज्ञानदेव बोले। मूर्खासि संगति करितां शाहणे सिंतरले ॥३॥

४७७. **असे तें न दिसे** । दिसे तें नाहीं हो । तयापरि दिसेंदिस जुगें जाती पारंपार ॥ ऐसें जागत जाणत तुझें चित्त कां भ्रमित । अझुनि न राहासी निवांत तरि भलें नव्हे ॥१॥ सांडी माया मोह द्वंद्व दुराशा । ज्यालागीं शिणसी तें तुजसी उदासा ॥२॥ स्वप्नींचें धन तें धनचि नव्हे । मृगजळींचें जळ तें जळचि नव्हे ॥ अभ्रींची छाया ते छायाचि नव्हे । तैसें विषय सुख नव्हे नव्हे रया ॥३॥ स्पर्शें मातंग दीप्तीं पतंग । नादें मृग घ्राणें भृंग रसनें मीन ॥ या पांचांही विषयीं पांचही मारिले सेखीं निर्धारूनि पाहातां । पांचही तुजपाशीं तुज केंवि निकें होईल रया ॥४॥ कापुराचिये मसी मेघ माखिन म्हणसी । कापुर कां वायां जाळितोसी क्षण एका ॥ तेथें कापुर ना मसी उफका सिण कोठें पाहसी रया ॥५॥ उपजतांचि देह मृत्युच्या तोंडीं । मी माझें म्हणतां न लजासि रया ॥ शरण जाईं त्या निवृत्ति तो तारील संसृति । बापरखुमादेविवर विठ्ठलाचिये भक्ति रया ॥६॥

४७८. **मी माझें म्हणतां संसारीं गुंतलें** । तंव परत्र परतेंचि राहिलें ॥ हें ना ह्मणउनि तया झोंबिन्नलें । तंव सिद्ध सिद्ध सिद्ध हातींचें गेलें ॥१॥ पुढीला चुकला मागिला मुकला । तैसी परी जाली मातें ॥ आपआपणातें गोंवी । तरी बुद्धिदोष ठेवी कवणातें रया ॥२॥ आतां एक बुद्धि आठवली गेलें तें परतेना मागुतें । बापरखुमादेविवर विठ्ठलु ध्याईजे तरी सकळिक होई आपैतें ॥३॥

४७९. **स्वप्नींचेनी धनें भरोनियां लाहे** भला वेव्हार करूं पाहसी । मुद्दलुची नाहीं तेथें काळांतर कैचें धरणें अधरणें घेतासी । लटिकिया साठीं संसार दवडोनी ठकूनी ठकलासी रया ॥१॥ कवण नागवितो कां नागवसी वेडावलेपणें ठकसी । तूंची चोरोनी तुझें त्वांची नेलें आतां गाऱ्हाणें कवणा देसी रया ॥२॥ पृथ्वी आप तेज वायु आकाश हे सहज परम गुण अंशअंशा आले । येणेंची कष्टें व्यवहार करितां कोठें काय सांठविलें । विचारूनि पाहें तुझें त्वांचि नेलें आतां तुजमाजि हारपलें रया ॥३॥ पुत्र कलत्र संपत्ती देखोनी संतोष मानिसी । घडि येकामाजी नासोनी जाईल

जैसें का अभ्र आकाशीं । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलची हृदयीं असतां कां नाडलासी रया ॥४॥

४८०. जंव या वायूचा प्रकाश तंव या भांडियाचा विश्वासु । वायो निघोनियां गेला ठाईंचाच जाला उदासु रया ॥१॥ काळाचें भातुकें शृंगारिलें कौतुकें । जातसे तें देख परी न चले कांहीं ॥२॥ ठाईंचेंचि जाणार कीं नव्हे राहणार यासी जतन ते काई । जेथील तेथें निमोनियां गेलें उपचार नचलेचि कांहीं ॥३॥ हें काळाचें भांडें कीं अवयेंचि लटिकें जैसें आहे तैसें सांगेन पुढती । बापरखुमादेवि-वरु विठ्ठलचि सकळहि जीवांच्या सांगातीं रया ॥४॥

४८१. जंववरी जाड नव्हे उजाड नाहीं काढावया प्राणा । मग मूढा पडसी संसार सांकडा कांहीं करीं आपुला उवेढा रया ॥१॥ जाडरे जाड शेवटींचा धंद पडियेलेंसि भवकुंडा । एकीकडे जन्म एकीकडे मरण न निमेचि धंद कुवाडा रया ॥२॥ थिल्लरींचें जळ मपितरे मिना जंव न तपे आतपु हा परिमळु । जंव हा आ-युष्य वोघू न सरे तंव टाकीं आगाधु पुढें आहे हाल कल्लोळु रया ॥३॥ भाड्याचें घर किती वाढविसी रे गव्हारा । दिनु गेलिया काय पंथु आहे । ऐसें जाणोनियां वेगीं ठाकीं लवलाहें । बापरखुमादेवि-वरा विठ्ठलाचे पाय रया ॥४॥

४८२. दुजेपणाचा भावो वायां वाढविसी गव्हारा । उतराई या देहा कैसा होसील ॥ दुजेपणें पाहसी तरि देहीं देवो पाहीं । सेखीं दुजेपण नाहीं तूंचि येकला रया ॥१॥ भ्रांति पडलिया मना नेणसी । सुख ब्रह्म चुकलासि वर्म अरे मुढा ॥२॥ ते कल्पिलिया न-कळे गुरुकृपें वेगळें । वायांविण उगलें कां धांवतोसि सैरा ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु जन्मोजन्मीं वोळगिला अससी । तरि ते खुण पावसी निभ्रांत रया ॥४॥

४८३. कानीं घालुनियां बोटें नाद जे पाहावे । न दिसतां जाणावें नऊ दिवस ॥१॥ भोंवया पाहातां न दिसे जाणा । आयु-ष्याची गणना सात दिवस ॥२॥ डोळां घालोनियां बोट चक्र जें पाहावें । न दिसतां जाणावें पांच दिवस ॥३॥ नासाग्रीचें अग्र न

दिसे नयनीं । तरी तेचि दिनीं म्हणा रामकृष्ण ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे हें साधूचें लक्षण । अंतकाळीं आपण वेगीं पाहा ॥५॥

४८४. **चोराचिया संगें क्रमितां पैं पंथ** । ठकूनियां घात करितील ॥१॥ काम क्रोध लोभ घेऊनियां संगें । परमार्थासि रिघे तोचि मूर्ख ॥२॥ बांधोनियां शिळा पोहुं जातां सिंधु । पावे मतिमंदु मृत्यु शीघ्र ॥३ देह गेह भ्रांति सोडुनियां द्यावें । साधन करावें शुद्ध मार्गें ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे तरीच साधेल । नाहीं तरी चळेल मध्यभागीं ॥५॥

४८५. **जंववरीरे तंववरी जंबुक करी गर्जना** । जंव त्या पंचानना देखिलें नाहीं बाप ॥१॥ जंववरीरे तंववरी वैराग्याच्या गोष्टी । जंव सुंदर वनिता दृष्टी देखिली नाहीं बाप ॥धु०॥ जंववरीरे तंववरी मैत्रत्व संवाद । जंववरी अर्थेंसि संबंध पडिला नाहीं बाप ॥२॥ जंववरीरे तंववरी युद्धाची मात । जंव परमाईचा पूत देखिला नाहीं बाप ॥३॥ जंववरिरे तंववरी समुद्र करी गर्जना । जंव अगस्ती ब्राह्मणा देखिलें नाहीं बाप ॥४॥ जंववरीरे तंववरी बाधी हा संसार । जंव रखुमादेविवरु देखिला नाहीं बाप ॥५॥

४८६. **दुर्लभुरे दुर्लभुरे दुर्लभु संसारु तुम्हीं कां नेणां** । आहारनिद्रेसाठीं दवडितां माणुसपणा ॥१॥ आड ना विहिरी बावि ना पोखरणी । सरिता ना सागर कल्पतरू रानोरानीं ॥२॥ बावो याची खुण ज्ञानदेवो जाणे । तयाचें करणें तैं अधिकचि होणें ॥३॥

४८७. **वोजावलिया वोढी** वोढी पाडीजे ते नाहीं । ऐसें विचारूनि पाहीं आपुले मनीं । मग राहिजे सुतत्व निर्वाणीं ॥१॥ दुर्लभ दुर्लभ संसार त्यांत दुर्लभ माणुसपण । ये जन्मीं नोळखसी । पशु होऊनी जन्मसी । मग तुज सांगेल कवण रया ॥२॥ जंव देहीं आहे देवो तंव या वेदे त्याच्या लाह्या । मग तुज रात्री जाईल जड भारी । बापरखुमादेविवरु विठोजी पंढरपुरीं । तो वोळगे वोळगे जन्मवरी॥३॥

४८८. **वेदवाणी चांग स्मरतां स्मरण** । नित्य नारायण हृदयीं वसे ॥१॥ तेथिल गव्हर जाणतो विरुळा । ब्रह्मीं ब्रह्मकळा साधुमुखें ॥२॥ जाप्य जप होम विधि विधान हरि हृदयीं श्रीहरि न कळे मूढा ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे श्रीहरि हृदयस्थ । ऐसी आहे भाष वेदशास्त्रीं ४

४८९. **कामारिकरुणा करुणार्णव झोंबे** । करुनियां बिंबे आलिप्तपणें ॥१॥ कामधाम हरि ब्रम्हार्पण करीं । आपणचि कामारी होये हरी ॥२॥ चक्षुपक्षपादयुगळ अधिष्ठान । हरिवीण श्रवण करूं नको ॥३॥ ज्ञानदेव सोहं मंत्र तंत्र ध्यान । मनाचें उन्मन हरिपायीं ॥४॥

४९०. **नाद भेद सिद्ध अवघेचि विरुद्ध** । जेणें तुटे भेद तेंची जपें ॥१॥ सुताचिये गुंजे सुतचि पैं माजे । हरिचरणांबुजें निवडितां ॥२॥ रुक्मिणीचा नाहो हाचि पैं उगवो।प्रपंच ते वावो जावो परता ॥३॥ ज्ञानदेवा चित्त हरी गोत वित्त । विज्ञान उचित ज्ञानघनें ॥४॥

४९१. **चिंतिलें अपैसें पाविजे सायासें** । तरी कामा नसे सायास या ॥१॥ देखणें स्वप्नींचें भुररें मायेचें । भ्रमित देहाचें हरिवीण ॥२॥ आयुष्याचे पेठे संसाराचे तट । गुरुविण वाट कैंची रया ॥३॥ त्रिपुटिसी वर्ते वैकुंठ सरतें । प्रेमेंविण भरितें कैसें येत ॥४॥ ज्ञानदेवीं घर केलें पैं सपुर । संसार येरझार हरिचरणीं ॥५॥

४९२. **धरसील तरी हातीं लागे बापा** । सांडसील तरी जाईल दिगंतरा ॥१॥ जतन करिरे जिवाचिया जिवा । सांगतसे ठेवा जुगादीचा ॥२॥ निवृत्ति निरोप बुझे आपेंआप । आधि पुत्र मागें बाप जन्में रया ॥३॥

४९३. **निर्जिवां दगडांची काय करिसि सेवा** । तो तुज निदैंवा देईल काय ॥१॥ कवणें गुणें भुली पडली गव्हारा । तीर्थांच्या माहेरा नोळखिसी ॥२॥ अष्टोत्तरशें तीर्थें जयाच्या चरणीं । तो तुझ्या हृदयभुवनीं आत्मारामु ॥३॥ देव जवळीं असतां जासी आना तीर्थां । मुकलासि आतां ह्मणे ज्ञानदेवो ॥४॥

४९४. **या पिकलिया अमृताची गोडी** । केंवि जाणती इतर जन। वाचा बोलिजे सेवितां निवे प्राणुगे माये ॥१॥ सुखाचा साचा केंवि बोलिजे । जिवातें जिवू केंवि सुईजे ॥२॥ अमृतकराचे रश्मी चकोर सेविती । तें सुख कोण कैसें बोलिजे रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु भेटलिया । तें सुख कोण कैसें सांगिजे रया ॥४॥

४९५. **सुंदरु राजसु सकुमारु बिंदुलें न साहे ज्यासी** । स्वबुद्धि अळंकारला पराप्रासुनि ठेला मौन्य पडलें या शब्दासी ॥ पाहों जाय तंव

पाहाणें ग्रासी नवलावो काय या सुखासी । न अवलोकवे मना अवधारूनि ध्यानीं आतां न विसंबे तुझिया पायासी रया ॥१॥ हेम अळंकारु भेदु हा काय सगुणीं निर्गुणीं आहे तैसे गुण । गुळाचेनि अंगें गोडीपणें पाहातां न निवडे आतां मी काय करूं ॥२॥ ह्मणोनि मन समावेश करणें तुझें तुजमाजी घालणें । येणें तुज अळंकारणें मध्यमणी ॥ मन चतुष्टय पदीं पदक तेंचि बैसका चौखट मन मनीं रुतलें ठेलें । आवडीचेनि अभ्यासें कोंदालिया दाही दिशा ह्मणोनि प्रीति धरीं सगुणीं रया ॥३॥ उभारलेनि सिडे जेथें स्वराज्य तारूं न बुडे । ऐसें घडे वाडें कोडें तेंचि कीजे ॥ जेथें मनासि कवण स्वप्नीं राज्य रक्षी जाण । आपुलें पारिखें नेणिजे म्हणोनियां आतां बापरखुमादेविवरा विठ्ठला शरण जाईजे रया ॥४॥

४९६. सुढाळ ढाळाचे मोतीं अष्टै अंगें लवे ज्योति । जया होय प्राप्ति तोचि लाभे ॥१॥ हातींचें निधान जाय मग तूं करिसि काय । पोळलियावरि हाय निवऊ पाहे ॥२॥ अमृतें भोजन घडे कांजियानें चूळ जोडे । मग तये चरफडे मिती नाहीं ॥३॥ अंगा आला नाहीं घावो तंव ठाकी येक ठावो । बापरखुमादेविवर विठ्ठलु नाहो ॥४॥

४९७. सकुमार साखर कापुरें घोळिली । गोडी परिमळु दोन्ही उरली ॥१॥ मित्रत्व करा जीवहूनि वेगळें । पढियंते आगळ प्रेम जाण ॥२॥ तरुमाजी जैसा एक चंदनु । राहिला वेधुनि वनस्पती ॥३॥ बापरखुमादेविवरु जीवींचा जिव्हाळा । कांहीं केलिया वेगळा नव्हेगे माये ॥४॥

४९८. स्वप्नींचा घाई विवळे साचें । चेईलिया वरी ह्मणे मी न वाचे ॥१॥ जन कैसें माया भुलले । आपलें हित चुकले ॥२॥ आपींआप देखिलें । परतोन पाहे तों येकलें ॥३॥ आपींआप असे । मी काय जालोंसें लोकां पुसे ॥४॥ सकळहि शास्त्रें पढीनले । नुगवेचि प्रपंचीं गुंतले ॥५॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलें । कैसें गुरुमुखें खुणा उगविले ॥५॥

४९९. वहिलिया येईरे सौरभ्य घेऊनि जाईरे । तिया इया जि-

वित्वाच्या लाह्यारे भ्रमरा ॥१॥ सुमनाचें जीवन विरुळे विपायें । वियोगु जालिया केहीं न साहेरे भ्रमरा ॥२॥ येर सकळिक पाल्हाळरे । बापरखुमादेविवरु सुखाचें निधान रे भ्रमरा ॥३॥

५००. **सुखाचिया गोठी आतां किती हो करणें** । सुखें सुख अनुभवणें ऐसें करी ॥१॥ पढियंते बाईये गुणेंविण हातां नये । साचेंविण सये तेथें आवडी कैंची ॥२॥ कैसेनि कीजे मनासी रक्षण । भावासी बंधन केवीं घडे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलाचि पुरे । सुखीं सुख मुरे ऐसें करी वो बाईये ॥४॥

५०१. **हे पृथ्वी तुझे लंकेसि आधाररे रावणा** ते तो अपराधें बाधकेविण आणिली । नेणो किजी वान्नर पद्में देखतांचि रविशशी गिळिले रया ॥१॥ विरोध न कीजे विरोध न कीजे पाडू न पाहतां मागें करिसी तें नव्हेरे रावणा । प्राणुचि पारखा जालारे गव्हारा जिणें केविं सिद्धि जाईलरे रया ॥२॥ दों भूतांचि दशा जाणोनिरे रावण। तयाचा आगम सागरीं रिघाला । तयाच्या गडे गड मेळउनि सापें डाव शिळीं बांधला ॥३॥ हनुमंत वायूचेनि मिसें तो आर्धांची पाईकी करी । तयाचेनि रोखें हीं रतलीं पंचभूतें उभा राह्यासि काशावरिरे रावणा ॥४॥ आकाश तेंचि अवकाश भीतरि आत्माराम आवेशला तुजवरी । तया ह्मणोनि बाणजाळ घातलें येरें कव्हळी वरच्या वरीरे रावणा ॥५॥ आतां तुज देहो कैंचारे रावणा आत्मा तोचि राम जालारे । बापरखुमादेविवरविठ्ठलें ना झुंजतां तें काये केलेंरे रया ॥६॥

५०२. **चुकलीया चुके** आपादिलिया भलें होय । तरी दुःख दारिद्र भोगी कवण । तरी अवघेचि विश्व कां सुखी नव्हे रया ॥१॥ ह्मणोनियां भ्रम सांडी नाथिला । जें जें कांहीं करीन ह्मणसी होणार तें होईल । न होणार तें नव्हेल । तूं फुकाचि कां वाळीसी रया ॥२॥ होणें न होणें निढळींच्या अक्षरीं । वोरबार करसील काह्या । पाईक वोळगे अष्टौप्रहर सेखीं दैव तंव आणील ठायां रया ॥३॥ देखणें डोळां ऐकणें कानीं । जिव्हे कडु रस मधुर वाणी श्वासोच्छ्वास हे जयाची करणी । अनुभवी जाणती ज्ञानी ॥४॥ नाथिलाचि धिंवसा करूं

पाहासी । दुराशा जवाळि असतां । आकाशा झोंबतोसी । आतांचें चिंतिलें आतांचि न पविजे । पुढें कोण जाणे काय पावसी रया ॥५॥ उपजत देहे मृत्युमुखीं पडलें । मी माझें करिसी किती । उठीं उठीं जागें आपुलिया हिता । बापरखुमादेविवरा विठ्ठलाची करीं भक्ति रया ॥६॥

५०३. **परियेसी गव्हारा सादर** । कर्में निर्वंश झाले सगर । भिल्लें विंधिलें शारंगधर । जाला पुरंदर सहस्त्र नयन ॥१॥ कर्में मन्मथ जालासे राख । कर्में चंद्रासि घडला दोष । कर्में भार वाहती कुर्मशेष । कर्में खरमुख ब्रह्मा देखा ॥२॥ कर्में वासुकी लंके दिवटा । कर्में हनुमंता उदरीं कांसोटा । कर्में शुकदेव गर्भीं कष्टा । पाताळवाटा बळी गेला ॥३॥ कर्में दशरथ वियोगें मेला । कर्में श्रीराम वनवासा गेला । कर्में रावण क्षयो पावला । वियोग घडला सीतादेवी ॥४॥ कर्में दुर्योधनादि रणीं नासले । कर्में पांडव महापंथें गेले। कर्में सिंधुजळ शोषिलें । नहुष जाला सर्प देखा ॥५॥ कर्मातें शंभु मानी आपण । किती पळसिल कर्माभेण । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला शरण । केलीं कर्में निवारी नारायण ॥६॥

५०४. **त्रिभुवना परतें दाविसी दुरी** । आधीं तूं आपुली शुद्धी करीं । उदयो अस्तु कवणिये घरीं । पिंडा माझारीं सांग बापा ॥१॥ जागृतीमध्यें कवण जागत । सुषुप्तीमध्यें कवण निद्रिस्त । दोघे भ्रमलिया स्वप्न देखत । जीव कीं मन सांग पा रे ॥२॥ जागृति वरून काढी चेतना । सुषुप्तिमध्यें रिघता ज्ञाना । दोन्ही चेईलिया जाणता स्वप्ना । मग अनुवादती कवण ॥३॥ इंद्रियें सूत्र दारें दाटलीं । जागत होतीं तीं काय झालीं । सांग पा कवणे ठाईं लपालीं । मग मिळालीं कवणे ठाईं ॥४॥ शब्दातें नाइकती श्रवण । पहात पहात डोळे जाले हीन। नासाग्रीं ठेवूनियां सुमन । परि नेणती परिमळा ते ॥५॥ पाहेंपां येथें अनुवादु काईचा । मी माजि हारपली खुंटली वाचा । ज्ञानदेव ह्मणे सद्गुरु साचा। अढळपदीं बैसविले ॥६॥

५०५. **वृंदावनीं वनमाळी** । खेळे गोपींसी धुमाळी । मदनमेचूची नवाळी । रसाकाळीं मनोहर ॥१॥ तयाचे करीं पां स्मरणु ।

आळसु न करीं अंतःकरणु । भीतरलीया सुमनपणु । निहारण होईल ॥२॥ बरवेपणाचेनि मिसें । देवातें वाणि या सौरसे । जडत्व फिटेल तया सारिसें । रसनें ऐसें चुकों नको ॥३॥ तरी तूं हा देवो न्याहाळी पां । पिसाटपण फिटेल बापा । पावन होसी परमस्वरूपा । नेत्रीं ऐसा चुकों नको ॥४॥ वेगीं क्षेम देऊनियां निविजे । ऐसें दैव कैं लाहिजे । जरी तो हृदयीं ध्याईजे । तैं पाविजे अंगसुखा ॥५॥ मन भ्रमर येकी हेळा । जैसे पावे पदकमळा । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला । होईल जवळा सौरसु ॥६॥

५०६. वायूनें वळावें धूमें मिळावें अभ्रें पाणिये गळावें । आकाश पोकळ ह्मणोनि क्षोभा जाऊं नये । निज चेईलया केउतें पळावें रया ॥१॥ निराळ निराळ सहज तें निराळ तें क्षीरचातका दुभे । एक धरूनि येरे सकळिक वावो मा काय काय तेथें नलभे रया ॥२॥ स्तन ना वाहे जयाचिये माये तें बाळक केहीं न धायेरेरे । दृष्टी ओळणें तेंचि क्षीर जालें कासवीचें गोत्र पाहेंरेरे ॥३॥ कोळि पोकळ ह्मणोनि सांडिसिल ह्मणें तंव फळवरी निवांत राहेंरेरे । नाहीं नाहीं ह्मणोनि थरारिसि ह्मणें नाहीं तें तेथेंचि पाहींरेरे ॥४॥ रत्नाचिया आशा घात जाला तया राजहंसा ह्मणें भुलों नको ते सारेरे ॥ द्रोणाचेनि नांवें मातिये सळ चढे होई त्या कोळिया ऐसारेरे ॥५॥ बापरखुमादेविवरु हृदयींचा जागता सांडुनि अनु सुखाची कायसी चाड । सिद्धाचि सांडुनी अनेआन जल्पसी तरि सहजचि पडिलेंसि द्वाड रया ॥६॥

५०७. शब्द निर्गुण भावावें थितिया सगुणासि कां मुकावें वेद द्रोही व्हावें कां ऐसें कां किजे । कर्म उच्छेदु करून अहंब्रह्म ह्मणत तिथिया सुखासि आंचविजे । कर्मचि ब्रह्म ऐसें जाणोनि दातारा हृदयीं सगुण धरुनि राहिजे रया ॥१॥ जवळीं असतां सांडी मांडी करिसी । वायां सिणसी तुझा तूंचि रया ॥२॥ मुळीं विचारितां मन देह तंव कर्माधीन तेथिचें संचित क्रियमाण प्रारब्ध पाही । तें ठेऊनि जडाचिया माथां कीं वेगळें होऊनि पाहतां हें तंव तुज नातळे कांहीं । ऐसें निरखूनी पाहतां सगुण धरूनि आतां मग तुज

विचारितां भय नाहीं ॥३॥ हा तंव कल्पनेचा उभारा । मनाचा संशय दुसरा । जेणें घडे येरझारा जन्मांतर । म्हणोनि ऐसें कां सोसावें । एकचि धरूनि राहावें । येणें चुकती येरझारा । तेचि प्रीति जागृति स्वप्न आणि सुषुप्ति । ऐसाचि हो कांवो थारा । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु चिंतिता । सुख अंतरीं जोडेल सोयरा ॥४॥

५०८. **बरवीं पाउलें पाउलें** । सुंदर सकुमार पाउलें ॥१॥ शीतळ हरिचीं पाउलें । गोमटीं हरिचीं पाउलें ॥२॥ शिवासि उपदेशिलें । तेंचि प्रल्हादें स्मरिलें ॥३॥ उपमन्या प्रसन्न जालें । तेंचि गजेंद्रें चिंतिलें ॥४॥ अहल्येसि उद्धरिलें । तेंचि द्रौपदिये धांविन्नलें ॥५॥ यशोदेनें वोवाळिलें । तेंचि गोवर्धनीं रंगलें ॥६॥ शकटा अंगीं जें उमटलें । तेंचि बळिपृष्ठीं शोभलें ॥७॥ शिवें शक्तिप्रती कथिलें । धर्मराजें तें पुजिलें ॥८॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलें । तें विटेवरी दाविलें ॥९॥

५०९. **लक्ष लावुनि त्रिपुटीं ठाण त्रिभंगीं चोखडें** । सगुण सांवळें ह्मणोनि प्रीत मना ॥ तें देखतांचि पडे मिठी दृश्यातें निवटी । मना गाठीं विरोनि ठेली ॥१॥ जवळिल निधान सांडूनि सिणसील बापा । तरि जन्मांतर न चुके बिजे रया ॥२॥ कल्पना काळीमा वेंगळी त्यागी । अभावाचा मोडी थारा ॥ आशा दासी करून नातळे कोठें । नावेक मन करीं स्थिर ॥ सगुणीं धरूनि प्रीती । मना हेचि आस्था । तरि उणीव नये संसारीं रया ॥३॥ मन हें मूर्तिमंत कीं निर्गुण भासत । पाहतां नाहीं भेदार्थ इंद्रियांसीं ॥ आपलें म्हणोनि एके वृत्ति भजतां । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु ध्यातां हृदयीं सुखें रया ॥४॥

५१०. **षड्चक्रीं कुंभार घडीतसे मातीं** । तैसें आम्हां किती चाळविसी ॥१॥ रातीचा दिवसु कीं दिवसाची राती । वावधाणी वातीं लावितोसी ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे अवघेंचि मृगजळ । सांडुनि पाल्हाळ नित्य ध्याई ॥३॥

५११. **चातकाचें जिवन घनु तरि तो सये एका धिनु** । आला वेळु भुलावणु जैसा नळिनिसि नाहीं भानु ॥१॥ चंद्रासवें चकोर

मिळोनियां पूर्णिमेसि विरोधु मांडिला । तो योगु निर्मिळ ह्मणोनि तो प्रसंगु विपाईला वेळा रया ॥२॥ तैसें माणुसपण सहज तनुवरी देवाचा वारा स्वाधिनु । तैसा बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु न विसंबावा एकु क्षणु ॥३॥

५१२. **सुख श्रृंगार सुहावा** । मिरवतो हरि समाधाना बोधुरे ॥१॥ हरिचें सुख गिति गातां । समाधान बोधुरे ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुरे । आठवितां समाधान बोधुरे ॥३॥

५१३. **दीप दीपिका शशी तारा होतुका कोटिवरीरे** । परि नसरे निशि नुगवे दिवसु दिनकरनाथें जियापरीरे ॥१॥ नुद्धरिजे नुद्धरिजे नुद्धरिजे गोपाळेविण नुद्धरिजे ॥ध्रु०॥ नगर भ्रमतां जन्म जावो परि प्रवेशु एक्या द्वारेंरे । तैसा यजिजो भजिजो पुजिजो परि उकलु नंदाकुमरुरे ॥२॥ सर्वावयवीं शरीर सांग परि विरहित एका जिवेंरे । तैसा धिक् तो श्रोता धिक् तो वक्ता जो वाळिला विठ्ठलदेवेंरे ॥३॥ गळित शिर हें कलेवररे उदकेंविण सरिता भयंकररे। रविशशीविण अंबर तैसें हरिविण जिणें तें असाररे ॥४॥ अंतःकरणीं रुक्मिणीरमणु परि त्या श्वपचाहि बंधन नघडे नघडेरे । येरु यति होका भलतैसा परि तो भवाग्निहूनि न सुटे न सुटे न सुटेरे ॥५॥ शिखिपक्षी पत्रीं डोळे जेवीं अकाळ जळद पटळरे । तैसीं गोकुळपाळकबाळेंवीण कर्में सकळ विफळरे ॥६॥ यम नियम प्राणायाम प्रत्याहार हे सकळ उपाय परि अपायरे । जंव तमाळनीळ घनः सांवळा हृदयीं ठाण मांडूनि न राहेरे ॥७॥ मी उत्तम पैलहीनु मूर्ती द्वेषाद्वेष ठेलेंरे । केलेंनि कर्मे उफकां निपजे सुख तें दुरी ठेलेंरे ॥८॥ आतां असोत हे भेदाभेद आम्ही असों एक्या बोधेंरे । बापरखुमादेविवर विठ्ठल निवृत्तिमुनिराय प्रसादेंरे ॥९॥

५१४. **मलयानिळ शीतळु पालवीं नये गाळूं** । सुमनाचा परिमळु गुंफितां नये ॥१॥ तैसा जाणा सर्वेश्वरु ह्मणों नये सानाथोरु । स्वरूपाचा निर्धारु कवण जाणे ॥२॥ मोतियाचें पाणी भरतां नये वो रांजणीं । गगनासि गवसणी घालितां नये ॥३॥ कापुराचें कांडण काढितां नये आड कण । साखरेचें गोडपण पाखडतां नये

॥४॥ डोळियांतील बाहुली करूं नये वो वेगळी । सखी म्हणुनि साउली धारितां नये ॥५॥ विठ्ठलरखुमाईचे भांडणीं कोण करी बुझावणी । निवृत्तीचें चरणीं शरण ज्ञानदेव ॥६॥

५१५. **सकुमार साकार परिमळें आगळें** । कर्पूर परिमळें घोळीयेला ॥१॥ मित्रपणें करा मधुर आळुमाळा । मधुकर गोपाळा हृदयीं धरा ॥२॥ भवतरु भवमूळीं भवमूळ छेदन । तेंचि अंगीं चंदन लाविजेसु ॥३॥ बापरखुमादेविवरु सुकुमारु आगळा । वेदश्रुती बाळा वेधलिया ॥४॥

५१६. **सुकुमार सुरस परिमळें अगाध** । तयाचा सुखबोध सेवीं आधीं ॥१॥ मना मारी सुबुद्धि तल्लीन मकरंदीं । विषय उपाधी टाकीं रया ॥२॥ रखुमादेविवरु गुणाचा सुरवाडु । मन बुद्धि निवाडु राजहंसु ॥३॥

५१७. **बोलतां बोलु मावळला तो मावळोनि उरला** । तरि हा भावो केविं गमलारे बापा ॥ कीं इंद्रियांचा भोगु खुंटला कीं समाधियाचा ठावो निमाला । कीं वर्णावर्णुभला विचारु नाहीं ॥ तैसें आपुलेंचि करणें आपुलेंचि नवल । खेळ्या होउनि दावी रया ॥१॥ तपें अनेक विधी करावीं हे मनाची आधी । करितां करणें सिद्धि नव्हे यासी ह्मणोनि वाउगांचि वळसा पडे या धिंवसा । तैसा कल्पनेचा फांसा मायाबंधु ॥२॥ ऐसीयाच्या पाठी कां होसी हिंपुटी । नलगे तुज सुखाचा स्वादु या गोष्टी येणें ऐसेंचि विचारी । एकुचि धीर धरी न लगे या द्वैतासाठीं रया ॥३॥ ह्मणोनि डोळियांचें देखणें लाघव तो देखणा जाणे । तेथें आपपर पिसुणें न देखे कांहीं ॥ तें शब्देंवीण बोलतां निःशब्दें ये हातां । ऐसा उपावो करी कांहीं ॥ जोडिलिया धना वाढी बहु असें । तेथें वेचलें न दिसे कांहीं ॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु चिंतितां । सुखाचेनि सुखें राही ॥ निवृत्तिरायें खुणा दाउनियां । सकळ पुनरपि येणें नाहीं ॥४॥

५१८. **ये सातें आलिया वोळंगा सारंगधरु** । नाहीं तरि संसारु वायां जाईल रया ॥१॥ कवणाचे मायबाप कवणाचें गणगोत । मृगजळवत् जाईल रया ॥२॥ विषयाचें समसुख बेगडाची बाहुली ।

आम्राची साउली जाईल रया ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे पाहतां पाहिलें। स्वप्नींचें चेईलें जाईल रया ॥४॥

५१९. **रुणुझुणु रुणुझुणुरे भ्रमरा** । सांडीं तूं अवगुणुरे भ्रमरा ॥१॥ चरणकमळदळुरे भ्रमरा । भोगीं तूं निश्चळुरे भ्रमरा ॥२॥ सुमनसुगंधुरे भोंवरा । परिमळ विद्गदुरे भोंवरा ॥३॥ सौभाग्य सुंदरुरे भ्रमरा । बापरखुमादेविवरुरे भ्रमरा ॥४॥

५२०. **आनुंदुरे आजि आनुंदुरे** । सबाह्य अभ्यंतरीं अवघा परमानंदुरे ॥१॥ एक दोन तीन चारी पांच सहा । इतुकें विचारूनि मग परमानंदीं रहा ॥२॥ सातवा अवतार आठवा वेळोवेळां । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु जवळा ॥३॥

मुमुक्षूस उपदेश.

५२१ **सुखसोज्वळ मोतियाचें लेणें** । दिधलें जाई जणें बाईये वो ॥१॥ देशी नाहीं देशाउरी नाहीं । हाटणीं नाहीं तें पाटणीं नाहीं ॥२॥ लक्षाचेनि लाभें जोडलें निधान । बापरखुमादेविवरा विठ्ठलु जाण ॥३॥

५२२. **अनुभव रहणीविण कायसें श्रवण** । गर्भ अंधु नेणे रत्नकिरण ॥१॥ गेले मेले काय सांगाल गोष्टी । स्वयें आत्मज्ञानी घाला परमात्मीं मिठी ॥२॥ जीवा जीवन अंतरीं बाहेजु निर्धारीं । सर्व निरंतरीं पूर्ण भरित ॥३॥ बाह्यजु प्रवृत्ति अंतरीं निवृत्ति । उभयतां गति एक आहे ॥४॥ प्रसूतिकाळीं व्याली वांझ आपत्यजवळी । वांझ क्रीडा विनोदें रळि खेळतसे ॥५॥ अनुभव रहणीविण जाला भगवा दिगांबरु । जैसा नग्नवरु हिंडे हाटाविदीं ॥६॥ तीर्थक्षेत्र व्रत दान यागादिक साधन । अनुभव रहणीविण शून्य धिक् गेले ॥७॥ सगुण निर्गुण पाहीं या दोहिंमाजि होऊनि राहीं । तरी निवसि ठाईंच ठायीं अरे जना ॥८॥ सगुण निर्गुण पाहीं जया पासूनि । ते राहे अनुभउनी येर वाउगेंचि रया ॥९॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलेंसि एकांतु । द्वैताद्वैताची मातु उरेचिना ॥१०॥

५२३. **स्वरूपावबोधु बोधु कां फावला** । इंद्रियीं डवरिला प्रेम-

भावो ॥१॥ जाणते निवाले नेणते गुंतले । भजनेंचि गोंविले विसर जावो ॥२॥ शांतता समता निवृत्ति उदारु । वर्षोनी उद्धारु देतु असे ॥३॥ ज्ञानदेवा धीर घटमठीं सामा । अधऊर्ध्व व्योमा हरी दिसे ॥४॥

५२४. **सायुज्यसदनीं ज्ञानाचा उद्धार** । विज्ञानें अमर पावताहे ॥१॥ साधनबाधन धन गोत वित्त । हरिविण हित मनीं नाहीं ॥२॥ मार्गींचा कापडी धरूनियां वोढी । ईश्वरीं उघडी उडी घाली ॥३॥ ज्ञानदेवा सिद्धी साधन सपूर । कलेवर कापूर मुरालेंसे ॥४॥

५२५. **आवो कमळनयनीं चांदिणें भासिलें** । तयामाजी एक निराकार देखिलें ॥१॥ देहीं नव्हे तेंहीं नव्हे । कांहीं नव्हे तोचि पैं होय ॥२॥ बापरखुमादेविवरु नव्हताचि पैं जाला । होऊनियां फावला फावो सरला गे माये ॥३॥

५२६. **मेरुपरतें एक व्योम आहे** । तेथें एकु पाहे तेजःपुंजु ॥१॥ तेज नव्हे तेजःपुंजू नव्हे ॥२॥ शितळ नव्हे शांतही नव्हे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलही नव्हे । नव्हे तो होये चतुर्देहेंविण ॥४॥

५२७. **पाहतां पाहणें दृश्याही वेगळें** । तें कैसें आकळे ब्रह्मतेसि ॥१॥ पाहे तेंचि पाही नाहीं तें काई । गयनीच्या पायीं तूंची होसी ॥२॥ स्वरूपीं रमता हृदयस्था आप । तयाचें स्वरूप आदि मध्यें ॥३॥ बापरखुमादेविवरु सगुणी नमाये । निर्गुण दिसताहे जनीं वनीं ॥४॥

५२८. **त्रिपुटी उलटु निर्गुणी अरुता** । पाहातां दृष्टांता भेदु नाहीं ॥१॥ भेदु अभेदु अवघाचि गोविंदु । बिंबे बिंब छंदु हरि लीळा ॥२॥ नाहीं आला गेला शब्द पैं दृष्टांतें । दृश्यादृश्य भूतें एकतत्त्वीं ॥३॥ बापरखुमादेविवरु अर्धउर्ध्व शेज । वेगीं तूं उमज अरे रया ॥४॥

५२९. **व्यक्ताचे अव्यक्तीं पाहतां पैं न दिसे** । आपींआप रसें व्यक्त हरी ॥१॥ बाहेजु भीतरीं आदिमध्य ऊर्ध्व । हृदयीं सन्निध बिंबलासे ॥२॥ ऐसीये दशे ते अव्यक्त भुंजसी । मी माझ्या मोहासि सांडी स्था ॥३॥ बापरखुमादेविवर व्यक्त व्यक्ती अव्यक्त । अवघें संचित हरी आहे ॥४॥

५३०. **निलता समाधि असोनि पैं साधी** । मायेची शुद्धि पुसे रया ॥१॥ साधन विधान पुजा अनुष्ठान । नित्यता कीर्तन सोहंभावें ॥२॥ स्मरण विलास तत्त्वीं तत्त्व हाला । उपदेशु बोला बोलों नये॥३॥ ज्ञानदेवा सिद्धि नित्यता समृद्धि। जीवशिवबुद्धि समाधि त्याची॥४॥

५३१. **पाहोनियां दिठी नवजाय भूली** । मायेची घरकुली खेळतुसे ॥१॥ माया मन पाही मायेसीही पर । परते सत्वर निमिष्य नाहीं ॥२॥ खेळतां बाहुली स्वप्नाचि वर्तवी । रावोरंक दावी भेदबुद्धी ॥३॥ बापरखुमादेविवर अभेदु हे अभिन्न । हरिरूपीं लीन जीवांशिवीं ॥४॥

५३२. **अहंते न पाहें नाहीं तेंची पाहें** । भुलिसवें जाय काय करूं ॥१॥ सोहंभावें सोकरी कोहं भावें हो करी । पाहें दुरीच्या दुरी एकतत्वीं ॥२॥ आदि हें माजिठें रूपीं रूप पैठें । असोनियां द्रष्टे न पाहें भुली ॥३॥ बापरखुमादेविवर भुलिंभुलरे हरी । माजिठा श्रीहरी आपरूपें ॥४॥

५३३. **जनवन हरि न पाहतां भासे** । घटमठीं दिसे तदाकारु ॥१॥ फिटती भुररे धुम उठी तेज । अक्षरीं उमज गुरुकृपें ॥२॥ खुंटलि मुक्ति राहिलें अव्यक्तीं । एकरूप ज्योती तदाकार ॥३॥ ज्ञानदेव क्षर अक्षर उमजे । बापरखुमादेविवर हृदयीं विराजे ॥४॥

५३४. **दिव्य औषधीची वार्ता** ऐकोनीयां कानीं व्याधी टाकी तनु । घालियाचें सुख भुकेला जेविं जाणे कैसें निवे त्याचें मनु रया ॥१॥ सुखाचा अनुभव कैसेनि जाणावा । भोटिचें आर्त सकळांसही सारिखें होईजे देखा ॥२॥ आपण झालिया जागा नलगे सांगावें । बापरखुमादेविवर विठ्ठल भेटलिया । तरि तुझीं तुटतील सकळिक विंदानें रया ॥३॥

५३५. **सर्वांग देखणें हाचि भावो जाण** । येर निकारणें वायां वोझें ॥१॥ शक्तीचा पडिभरु वाहासिल वायां । श्रीगुरुपाया शरण जाई ॥२॥ नसंडी वेदसिंधु सांडी मांडी कर्म । उपाधीचा धर्म करूं नको ॥३॥ बापरखुमादेविवरदेखणा सर्व दृष्टी । तेथें प्रपंच गोष्टी मुरालिया ॥४॥

५३६. **संसारकथा प्रपंच चळथा** । मनाचा उलथा विरुळा जाणे ॥१॥ होतें तें पाहीं नव्हे तें घेईं । द्वैतबुद्धि ठायीं गुंफों नको ॥२॥ चित्तवृत्ति ध्यानीं मनाची निशाणी । भ्रमभेद कानीं ऐकों नको ॥३॥ ज्ञानदेव गंगा निःसंगाच्या संगा । पावसी अभंगा भेदरहित ॥४॥

५३७. **येथें तेथें दुरि तो नांदे मंदिरीं** । आत्मा चराचरीं एकपणें ॥१॥ ऐसा पाहें दृष्टि चैतन्याची सृष्टि । तरि सुदर्शन घरटीं आपेंआप ॥२॥ जात जात पणें प्रपंच शोधणें । गाळूनियां गगन हंस घेईं ॥३॥ ज्ञानदेव संवी साधूनियां सिद्धि । छपनाची संवी टाकुनि गेला ॥४॥

५३८. **शांति क्षमा दया निवती निर्विंग** । होउनी सर्वांग आत्माभोगी ॥१॥ नाहीं अंतरूप सर्वही चैतन्य । चिदानंदघन बिंबलेंसे ॥२॥ मायीकवृत्तीचा झर्णी धरिसी संग । इंद्रियांचा पांग सांडीरया ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे कल्पना काजळी । दिपीं दीपमेळीं पाजळी वो जगीं ॥४॥

५३९. **असार घेईजे सार पारखुनियां विचार** । जेणें तुटे येरझार मरणजन्मीं ॥१॥ तें रूपस रूपडें पाहतां न संपडे । हृदयीं सांपडे ज्ञान गोष्टी॥२॥सांगता अनुमान अद्वैत सार पूर्ण । ज्ञानाज्ञानी सज्ञान विरुळा जाणे ॥३॥ ज्ञानदेव सोपान सांगितलिया संपन्न । हरितत्त्व अनुप्रमाण लाधे पूर्ण पुण्यें ॥४॥

५४०. **निर्मिला म्हणसी परेचा विस्तार** । तेथें हा विचार वायांविण ॥१॥ पर नाहीं तेथें अरुतें कैचें । आदिमध्य साचें काळिका हरी ॥२॥ नाहीं तें सन्मान विकृति उपरमु । त्या दिपीं दीप समु शेजेवाजे ॥३॥ बापरखुमादेविवरु परेसि परता । हा विचारु अरुता दिसे भान ॥४॥

५४१. **सज्ञानी पाहतां अज्ञानी तत्त्वता** । अज्ञानी अमृता सद्गुरु जाणे ॥१॥ गुरुगम्य सत्ता शिष्य होय सरता । पूर्णी पूर्ण हातां ब्रह्म येत ॥२॥ आदि मध्य घर हरीचा शेजार । हरिविण थार नाहीं कोठें ॥३॥ ज्ञानदेवीं वित्त गुरु धर्म नित्त । अवघें जिवित हरी केला ॥४॥

५४२. **मनाची सृष्टि स्वप्न वर्तवी दृष्टी** । अळंकारलें उठी गंधर्व-नगर ॥ तेथिचिये राणिवेसाठीं कां श्रमु धरितासि पोटीं । जेथें पाहातां पाहणें नुठी तोचि होई ॥ ह्मणोनि देखणीया जवळीके कीं दृष्टिविण सुके । तैसें स्वानुभवें स्वानुभव मावळे ज्याच्या ठायीं ॥ ते अवस्थे-विण दृष्टि गोचर होई वेगीं । ते देखणेचि दृष्टि विठ्ठल रया ॥१॥ तुझें तूंचि विंदान जाणोनि पाहीं । आपेंआपवीण विचारु नाहीं ॥२॥ म्हणोनि एकमेक मज आठवे आठवेचि विस-रोनि फावे । पैं देहद्वयभाव विरोनि जाय ॥ तेथें पदत्रयाची मांडणी कीं तत्त्वत्रयाची वाणि । या पांचांतें जेथ न फावे ॥ कर्मेंद्रिया ज्ञानेंसी ज्ञानेंद्रिये जो नेमेसी । तंव ते विस्मो करूनि पाहे ॥ सुखस्वानुभवादुःख प्रकाशलें तें सुख केंवि फावे । याचिया गुणागुण न गुंतिजे हृदयीं सुखावोनि तेचि तूं राहें रया॥३॥मग आंगें शेजबाज कीं हे बाह्येंद्रियांचे उपभोग मानिसी साच । जरी सोंग स्वप्नींचें असे ऐसें जाणतां सिदसुरा होसी दातारा या स्वप्नींच्या वोरबारा बापा वोथरसि कांपा ॥ म्हणोनि बापरखुमादेविवरुविठ्ठलु उघडे डोळांचि निधान देखिजे तंव मार्ग सोपा । म्हणोनि जेथींच्या तेथें पाहतां याविण नाहीं दुजें । वायां खटपट करिसी बापा रया ॥४॥

५४३. **शून्याशून्य धार शून्यशेजे हरी** । शून्यामाजि घरीं बिंबलासे ॥१॥ आधीं आप पाहीं शून्याशून्य देहीं । मग उमजोनि ठायीं घेईजे सुखें ॥२॥ शून्य ते काई शून्याशून्य पुशिलें । हृदय-स्था जालें कोण्या गुणें ॥३॥ बापरखुमादेवीवर विठ्ठल अवघा । शून्याशून्य वेगा ज्ञानघन ॥४॥

५४४. **शांति दिसे ओहं पर दिसे सोहं** । क्षमा हे कोहं कारुण्य सदा ॥१॥ स्नेहाची दिवाळी फेडूनि काजळी । या दीपें वोवाळी जीवशिवीं ॥२॥ ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान दृश्याद्रष्टा दीपीं । रूपीं रूपास्थिति अंकुरलीसे ॥३॥ बापरखुमादेवीवर विठ्ठल साच । मी माझें आहाच वायांवीण ॥४॥

५४५. **साउमा जंव जाये तंव हृदयींच आहे** । चित्त विकासुनी पाहें चित्तामाजी ॥१॥ तंव चतुर्भुज हरि हृदयमंदिरीं । तया नमन

करीं विज्ञानेसी ॥२॥ शांति धरुनि बाही आपेआप पाहीं । नमनीं निर्वाही न्याहाळिला ॥३॥ ज्ञानदेवा रूप बिंबोनी समीप । प्रपंच-दुःख रूप सुख जालें ॥४॥

५४६. **औट हात चर्म देह बांदवडी** । त्रिगुणाची घडी नुगवे रया ॥१॥ सोकरितां धाया काय करील माया । श्रीगुरुच्या थायां विरुळा जाणे ॥२॥ सोहंकरा सोहंकरा हरि पोकारा । वायांच मायेचा वारा भरूं नका ॥३॥ सप्तद्वीप पृथ्वी नव खंडें देव । स्वर्गभोगभाव राणिव व्यर्थ ॥४॥ ज्ञानदेवीं सार हरिपंथ पार । एकतत्त्व उच्चार तिहीं लोकीं ॥५॥

५४७. **दीपकेमाजि दीपक दीप्ती सतेज** । बिंबोनि सहज बिंबीं व मिळे ॥१॥ बिंब नाहीं पाहासील काई । ठायींच्या ठायीं होऊनि राहीं ॥२॥ सर्वी सर्वरस समरसोनी आहे । उभारुनी बाहे वेद सांगे ॥३॥ ज्ञानदेव निजीं निजोनि सहज । देहींचा निर्लज्ज रुसला सये ४

५४८. **जिणें देऊनि देहीं निःशंक होईजे** । मां मरणें मरण तयासि ह्मणिजे ॥१॥ जिणें तें काई मरणें तें काई । जिणें मर दोन्ही चोजवेना ॥२॥ सिंधु बुडबुडा क्षणामाजि आटे । सिंधु बुडबुडा कांहीं तें नाटे ॥३॥ बापरखुमादेविवराच्या पायीं । ज्ञानदेवो पाही मरण जाणें ॥४॥

५४९. **सायखडियाचें बिक** । अचेत करी परीपाक । जनदृष्टीचें कवतुक । स्फुरे वेगीं ॥१॥ तैसें हें देहरूप जालें । न होतेंचि होणें आलें । तंव सद्गुरु जाणितलें । येथींचें रया ॥२॥ सतधनि म्हणे गुरु । जत सांभाळीं विवरु । ऐसेंनि तुज वोगरु । वाढिला ब्रह्मीं ॥३॥ निराकार अलिप्त वसे । शरीरीं असतुचि नसे । एकतत्त्व मनोद्देशें । हृदयीं ध्यायें ॥४॥ सोडीं रसाची सोये । नको भुलों माया मोह । सत्रावी दोहतु जाये । जीवन भातें ॥५॥ ज्ञानदेव म्हणे श्रीगुरु । ऐसा सांगति विचारु । मग ब्रह्मीं चित्तानुसारु । निरोपिला सर्व ॥६॥

५५०. **आपीं आप माये तेजीं तेज समाये** । पवनीं पवन माये पृथ्वी जाये ॥१॥ हंस कोठें गेला तूं पाहो विसरला । भ्रमेंचि भुलला कोहं शब्दें

॥२॥ सांडीं तूं रे जाती होईं रे विजाती। येणें रूपें समाप्ती प्रपंचाची ॥३॥ ज्ञानदेवा घर विठ्ठल आचार। वेगीं पर पार हंसपावे ॥४॥

५५१. **अनंतीं अनंत तत्त्वता तंव एक** । विरुळा जाणे एक विंबताहे ॥१॥ एका तेजीं बहु बहु तेज दृष्टी। एकतत्त्व सृष्टि मेळु शिवीं ॥२॥ तर्कांचाही तर्क विवेक सकळ। तेणेंविण गोपाळ आकळेना ॥३॥ ज्ञानदेव जाणे प्रसाद निवृत्ति। मौन्याची मुक्ति वाट आहे ॥४॥

५५२. **स्वभावें विचरतां मही**। सम ब्रह्म दिशा दाही। एकु एकला असे पाहीं। सर्वांघटीं बाईये ॥१॥ दुजें द्वैत हेतु सांडी। एकतत्वसार मांडी। हरिविण इये पिंडीं। नाहीं वासु वो माये ॥२॥ काय सांगों याच्या गोष्टी। अवघा दिसे हाचि सृष्टी। विश्वरूप स्वरूप किरीटी। अर्जुना दिठीं दावियलें ॥३॥ ज्ञानदेवीं दीप उघड। उजळुनी केलासे वाड। माया देवीं आह्मां नाहीं चाड। अवघा गोड हरी आह्मां ॥४॥

५५३. **बाहिजु भीतरीं भीतरलेपणा उरी**। उरी उरैल साचारी जेणें निवविजे ॥ तेथचिया सारा मुसें मुसुल्या आकारा। सोय सांडू नको येरझारा चुकतील ॥१॥ सहज भक्तिसुख पावसी। जाणु असतां कां नेणु होतासी। मागिलीं ये तुटीसाठीं। लाभु ये खेपेचा मनुष्यपणाचेनि मापे घेईजेसु रया ॥२॥ येकवटु वटवटाच्या पोटीं। बिजीं बिजा आंतवटु आपण पैं। तिहीं रजीं रजु सरे सरोनियां जें उरे तैसें एकसरां धुरें तूं अनुसरें पां ॥३॥ रविरश्मीचिया तेजा। कवण बैसविलिया वोजा। कैशा सांगती त्या गुजा सामवेळरणें ॥ जळीं तरंगू भेदु तैसा परमात्मा परमानंदु। ऐसा सांडूनि गोविंदु झणें विलया जासी ॥४॥ जळें जळ पियीजे तेथें काय उरें दुजें। ओघें ओघुचि गिळिजे बाप सागरापोटीं ॥ सिंधु नेणे अव्हांटा नदीचिया वाटा। तैसा करीलरे हरि सांठा तुज आपणामाजि ॥५॥ तेथें जगचि परतलें जग जगपणा मुकलें। मोहो अभावीं उरलें उरतां ठायीं ॥ तेथें सिंधुचि अवघा अवघेपणें नये मागा। यापरी लागवेगा हरी पावसी रया ॥६॥ ऐसे सुखाचे सोहळे माजी सुख प्रेमवोळे। कवण

सुख बोले सुख सुकाळे मातलें तें ॥ तेथें मी तूं सरे सेखीं भक्त तोही नुरे शिवीं शिव विरे मोहरे जालया रया ॥७॥ अमृतीं अमृता गोडी बोल बोलतां बोबडी । पुण्य मनोधर्मी गुढी उभारिली जेणें ॥ अमर वोघाचेनि वोधे अफाविजे जिवलगे । बापरखुमादेविवरा । विठ्ठलासंगें सांपडलें ॥८॥

५५४. **दृष्टीचें सुख अंतरीं देख ।** ओंकार अरुष बोलताती ॥१॥ नादुलें ऐकसीं बिंदुलें न देखसी । कोंदलें चौपासी सांवरेना ॥२॥ तें आतु ना बाहेरीं आणि अभ्यंतरीं । एकलेंचि निर्धारीं वसतसे ॥३॥ उफराटिये दृष्टी निवृत्तीच्या शेवटीं । ज्ञानदेवा भेटी होउनि ठेली ॥४॥

५५५. **सांगेन तें ऐक दाविन तें पाहें ।** या मनाचि मूळ सोय आठवीं पां ॥१॥ आठवितां तूं तया ठकासिल कैसा । सांजवेळें लाहोसि उदो कां जैसा ॥२॥ बुडोनियां राहीं आनंदसागरीं । आठ-वितां असे जन्मवरी रया ॥३॥ पडतासि दृष्टी निवृत्तीच्या चरणीं । मा ज्ञानदेवो मनीं धरुनि ठेला ॥४॥

५५६. **जिता जिणें लागे गोड परत्रि ते अवघड ।** आवाधि-याहुनि तनु वाड मरण भलें ॥१॥ जिता मारिजे मरोनियां उरिजे । इतुलें जाणिजे तरि जपणेंचि नलगे ॥२॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठ-लाच्या पायीं । ज्ञानदेव पाहीं मरण सांगे ॥३॥

५५७. **देखणें देखाल तरी हरे मन ।** सामावलें जीवन मुक्तरत्न रया ॥१॥ भला भला भलारे ज्ञाना । निवृत्ति आपणा दावियेलें ॥२॥ गुरुमुखें ज्ञान पाविजे निर्वाण । तें निवृत्ति ह्मणे ज्ञाना पावसील ॥३॥

५५८. **सकळहि कळा बिंबोनि निराळें ।** तें तूं घेउनि उगलें राहें रया ॥१॥ तें तत्त्वता तत्त्व घेईका एकत्त्व । या मना महत्त्व देउनियां ॥२॥ निराळ निराकार पाहे तें अपरंपार । तें तूं परात्पर होउनि राहें ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु सकळहि कळा प्रकाशकु । तोचि सर्व व्यापकु जाणोनि राहीं ॥४॥

५५९. **जगत्र धांवताहे सैरा म्हणोनि धांवसी ।** थोर कष्टलासी वायांविण ॥ धांवोनि जावोनि काय करिसी । सहज अहर्निशी

भेटी नाहीं ॥१॥ जीव जाणवेना जीव जाणवेना । जिवाचें वर्म तें चोजवेना ॥२॥ जिवाशिवा दोन्ही भिन्न भेदु नाहीं । विचारूनि पाहीं हृदयामाजी । जिऊ सर्वांठायीं असे योगिया न दिसे । कुडी सांडूनि वसे कवणे ठायीं ॥३॥ जिऊ जैसाचि आला तैसाचि गेला । तो कोठें सामावला जाणतेनो ॥ ज्ञानदेवो म्हणे जिऊ कोठें गेला । जिवा जन्म जाला कवणे ठाईं ॥४॥

५६० **भलें बोलोनि दाविलें मज** । आत्मज्ञान सांगेन तुज ॥१॥ मनाचा प्रकाशु थोरु । मनेंचि ब्रह्म उजियेडु ॥२॥ निवृत्ति सेवियेला सुघडु । तेणें मज जाहाला ब्रह्माचा पाडु ॥३॥

५६१. **आपणासि आपण उपदेशु कीजे**। गुरुमुख बुझीजे तेंचि तूं ॥१॥ मी तें कवण हें तूं जाण । बुझें निर्वाण तेंचि तूं ॥२॥ सिद्धचि सांडूनि निघसी अनानी ठायीं । तूं रिघेंपां सोई संताचिये ॥३॥ जें तपाव्रताचे ठायीं तें येथेंचि पाहीं । परि तें ठाईंच्या ठाईं म्हणे ज्ञानदेवो ॥४॥

५६२. **पाहणे पाहाते सांडुनि निरुते** । पाहिलिया त्यातें तूंचि होसी ॥१॥ तोचि तूं आपण तत्त्व तें तूं जाण । नलगे साधन आन कांहीं ॥२॥ भानुबिंबेवीण भासलें तम । ज्ञानदेव धर्म अनुवादला ॥३॥

५६३. **तूं तो माझें मी तो तुझें** । ऐक्य जालें तेथें कैचें दुजें ॥१॥ तूं हो मी गा मी तो तूं गा । अज्ञानें बापुडीं नेणती पैं गा । ॥२॥सगुण होतें तें निर्गुण झालें । सगुण निर्गुण एकचि जालें ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे परतूनि पाहीं ।जीवाचा जिवनु कवणीये ठायीं ॥४॥

५६४. **अमोलिक रत्न जोडलेंरे तुज** । कांरे ब्रह्मबीज नोळखसी ॥१॥ न बुडे न कळे न भीये चोरा । ते वस्तु चतुरा सेविजेसु ॥२॥ ज्ञानदेवो ह्मणे अविनाश जोडलें । आणुनि ठेविलें गुरुमुखीं ॥३॥

५६५. **पढियंतें कीरु जाणसी तरि** तो ठावो दृष्टीसी दुरी । सिंहुरी मोकारेंविण प्रतिबिंबासी चेतना लाहे ऐसें कीजे रया ॥१॥ आवडी वेचुनियां डोळियां पुढें रितां कां रिगतासी । तूंचि तूं सर्वांभूतीं ऐसें जरि जाणसी तरि साचे भेटी केउता जासी रया ॥२॥ अरे हा दुजेविण खेळु मांडिला हरिजैत अनुठायीं नाहीं । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला तुज जाणतयासि काय जाणणें रया ॥३॥

५६६. **मन मुरे मग जें उरे । तें तूं कां रे सेविसिना ॥१॥** दिसतें परि न धरवे हातें । तें संतातें पुसावें ॥२॥ तेथींची खुण विरुळा जाणे । निवृत्ति प्रसादें ज्ञानदेवो ह्मणे ॥३॥

५६७. **व्रतें तपें तीर्थें तंवचि वरी गर्जती ।** जंव देखिलें नाहीं तुवां तूंतें ॥ जेथें वेदा मौन्य पडे श्रुति नेति नेति म्हणोनि बहुडे । तें सुख वाडेंकोडें भोगिजेसु ॥१॥ नाहीं आपण पैं सौरसु कां करिसी हव्यासु । लटिकाचि मायाभासु मिथ्या भ्रमु ॥ सिद्धचि असतां करिसी साधनाची चाड । सुख सांडुनी दुःख वाड भोगितासी रया ॥२॥ या विश्वायेवढा जगडंबरु पसारा । देखोनियां सैरा मन धांवे तुझें ॥ मृगजळ देखोनि मृगें आलीं टाकोनि । जीवन म्हणौनि तान्हा फुटोनि मेलीं ॥३॥ आतां तुज नलगे कष्टावें जें असेल स्वभावें । नेमिलें देवें तें न चुके ब्रह्मादिकां ॥ उमप सांडूनि करिसी दैन्याचे डोहळे । निधान देखोनियां डोळे वायां झांकूं नको ॥४॥ थोडें हें सांडीं परौतें बहुत तें घेईजे अरौतें । जें चाळितें तूंतें आणि विश्वातें ॥ मागें जें केलें तें अवघे यांतुचि निमालें । आतां पाहतां तुझियेनि बोलें बंधमुक्त रया ॥५॥ पुत्र कलत्र वित्त हा तो मिथ्या मोहो । आतां आपुलासाचि वावो मानेल तुज ॥ नखापासूनि शिखा व्यापूनियां आहे । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु हृदयींचा ध्यायिं सुखें रया ॥६॥

५६८. **नाहीं तें तूं काय गिळिसी ।** आत्मा वोळखोनि होय तत्त्वमसी ॥१॥ सांडी सांडी सगुणाची भ्रांती । तूंचि निर्गुण आहासी तत्त्वमसी ॥२॥ रखुमादेविवरु विठ्ठलु पंढरीयेसी । कांहीं न व्हावा अवघा होसी ॥३॥

५६९. **पाहाणेंचि पाहासी काय पाहणें तेथें नाहीं ।** पाहाणेंचि पाहीं पाहणें रया ॥१॥ खुंटलें बोलणें बोलीं बोला । बोलुचि मौन्य ठेला मौन्यामाजि ॥२॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलाचिये खुणें । अनुभविया बोलणें पारुषलें ॥३॥

५७०. **पिंड निर्माण जीवकळा सरिसी ।** गति प्रवेशीं कैसी जाली ॥१॥ तेथींची रचना न कळे हो देवा । अनुभवाचा ठेवा

काढुनी पाहें ॥२॥ वरपंगाचें लेणें लेवविसी जाईजणें । परी घरांतील ठेवणें नुमगसी ॥३॥ अणुचें प्रमाण न साहे डोळां । कैसा मुक्तीचा सोहळा घेवों पाहसी ॥४॥जळीं नांदला तो तरंगीं उमटला । मिळोनियां गेला सागरासी ॥५॥बापरखुमादेविवरा विठ्ठला उदारा । ज्ञानाचा वेव्हारा होई बापा ॥६॥

५७१. **कापुरा अग्नि स्नेह जाला** । मी नाहीं तेथें काय उरला ॥१॥मी नाहीं तेथें कवणिये ठायीं । देखत देखत पाही भुललासी ॥२॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलीं खुण । जाणते जाणती ते अनुभाविये ॥३॥

५७२. **स्वप्नाचेनि भ्रमें धरिसी स्थुलाकृति** । परि सिद्धि नव्हे सत्य त्याच्या पायीं । कारण महाकारण लिंग आणि चतुष्टय । हे शाब्दिक उपाय बोलों ठाती ॥१॥ येक नाहीं तेथें दुजें कायिसें । देहद्वय पाहातां दुजें न दिसे ॥२॥ तेचि ते संकल्प स्थूळ नैश्वर्याचें भान । त्या ह्मणती कारण नवल पाहीं । महाकारण लिंगदेह शाब्दिकीं धरिला । तो शास्त्रज्ञीं पाहिला अर्थीं साही ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुचि देहीं । अवस्थातीत पाहीं तोचि एक । निवृत्तिरायें अंजन लेवऊनि पायाळा । निजसदन तें विश्व जालें ॥४॥

५७३. **बोधलिया अंजनासी पायाळू हा काय** । निधान जवळी आहे परि शब्द नेणें ॥ परादिकां वाचा मौन पडिलें जाण । तेथें पायाळाची खुण कोण लेखी ॥१॥ सुखाचा संवाद आपण्यामाजी पाहीं । देहींचा देही विदेही होऊनि ठेला ॥२॥ अविकल्पवृत्ति भानु संकल्पें हा नातळे । कर्म तया न मिळे करिजे कोणें ॥ बापरखुमादेविवरु कर्ता कर्म न पडे कांहीं दृष्टी । वायांचि भ्रमें बांधलासी सृष्टी रया ॥३॥

५७४. **श्रुतीं सांगितलें उपनिषदीं अनुवादलें** । आह्मां लाधलें निरुतें वर्म ॥ अनुभवें गोविंदु करितां अनुवादु । परब्रह्म आनंदु तरि तें नव्हे ॥१॥ बोलिजे तें नव्हे दाविजे तें नव्हे । गुरुमुखीं पाहावें परमानंदें ॥२॥ अरूप परि बरवें दिसे । भीतरीं कैसें विनवीतुसे॥३॥ अनुभविया प्रति बोलिजे लक्षण । ज्ञानदेवें खुण सांगितली ॥४॥

५७५. **निर्गुणाची वार्ता सगुणीं मांडिली** । सगुण निर्गुण दोन्ही एकरूपा आलीं ॥१॥ सगुण नव्हे तें निर्गुण नव्हे । गुरुमुखें चोजवे जाणितलेंपां ॥२॥ रखुमादेविवरु साकारु निराकारु नव्हे । कांहीं नव्हेनि होये तोचि बाईये वो ॥३॥

५७६. **प्रकाशें देखिलें त्याहुनी वेगळें** । नाहीं तें धरिलें सोहं मार्ग ॥१॥ या मार्गापंथीं तूं तुझें नाहीं । बिंब हारपलें तें तत्त्व पाहीं ॥२॥ बीजाचा प्रकाश तुझा तूं नेणसी । हारपलें मन हें दाही दिशीं रया ॥३॥ पुराणप्रसिद्ध निवृत्ति लाधलें । गुरुमुखें लक्षीं चोजवलें रया ॥४॥

५७७. **आलाडु आडु पालाडु आडु मध्यें वाहे पाणी** । तिहीं संधि खेळु मांडिला सितादेवि राणी ॥१॥ सुखाति चांदिणें राती । बहुतें खेळती येकु देखो ॥२॥ खेळतां खेळतां नवल पाहे देखणा खिर खाये । सांपडे तें कोण्हा न संगे भोग्या शिवोन राहे ॥३॥ भोगिया सिवोन उतरला डायीं । ज्ञानदेव सांगे निवृत्तीच्या पायीं ॥४॥

५७८. **एक पाहातां दुजें गेलें** । शेखीं पाहातां सर्व शून्य जालें ॥१॥ पाहातां तयाचा विचारु । निवृत्ति जाणे तो श्रीगुरु ॥२॥ एक मूळ एक आदि । शून्य मांडिली उपाधी ॥३॥ निवृत्तिदासाचें बोलणें । जाणा मीपणा उमाणें ॥४॥

बाळक्रीडा.

५७९. **गोकुळीं कमळ विस्तारलें साचें** । ध्यान श्रीधराचें करावया । यमुनेच्या पाबळीं मूर्ति देखिली सांवळी । चिदाकाशींची वोतली प्रेमतनुगे माय ॥१॥ आवडीचें वालभ ब्रह्म पुंजाळलें । गोपवेषें गाई राखे । कांबळीची बुंथी घेऊनि कल्पद्रुमातळीं । त्रिभंगी ठाण मांडियलेंगे माय ॥ध्रु०॥ योगमायेचेनि विलासे उभा देहुडा पाउलीं । तेथें दीप्ति जे उदेली तेजाकारें ॥ अंगुष्टीं अंगुष्ट स्थापिलें मूळपीठ । सुनीळनभाचेनि काळीवटें अंगोळियागे माय ॥२॥ शेष गुढारी विसंचला कीं भूमि पांवो ठेविला । तोचि विन्यस्त उभारला तेजःपुंज ॥ कुंकमपिंजरिचेनि सळे मा पर्वती रातोत्पळें । त-

ळवाचे रंग बाहूळे पाऊलीं श्लाघेगे माये ॥३॥ चरणकमळीं कमळा कैसी विराजली बाळा । तेथें जाला एकवळा ये कमळीं कमळा ॥ ध्वजवज्र अंकुश रेखा चरणीं वोळलीं पीयुषा । नखें सरळीं देखा काळेपणाचेनिगे माये ॥४॥ घोटीं सुनीळ निरावकाशें काश पाहातां भासलासे । जानुजघन प्रकाशें नभ धवळलें ॥ कासे कसिला सोनसळा खवे आला मध्यस्थळा । रत्नजडित मेखळा शोभतसेगे माय ॥५॥ द्वितीय कमळीं प्रजापती कीं रोमराजी झळकती । तेथें उपनली दीप्ति काळीं त्रिवळीची ॥ उदरवक्षस्थळ द्विजपद निर्मळ । स्तनचंद्र पोकळी ढिसाळ कालिमा जैसीगे माय ॥६॥ उदधीचेनि प्रेमसळें आपाद वैजयंती माळे । वरी शोभताती सोहळे सगुणाचे ॥ दसनदीप्ति झळाळी रत्नकिळा मागों आली । दिसे हनुवटी बुजाली प्रभेचेनिगे माय ॥७॥ प्रणवाचा मरिगळा पूजनासि आला भाळा । तुर्येसहित त्रिपुंड्र टिळा अर्ध ऊर्ध्व मात्रीं ॥ अभिनव महाकारणीं । पवनपंचकाचीं खेंवणीं । कुंडलें पेरावाणी कर्णीं ढाळ देतीगे माय ॥८॥ माथां मोर पिसावेठीं गंडस्थळीं पडे दीप्ति । स्वयें विस्मित श्रीपती तेजःपुंजगे माये ॥ तरुघोंस खोंविले शिरीं वेणु ठेऊनि अधरीं । नंद्रायाचा खिल्लारी वोज काय सांगोंगे माये ॥९॥ सप्तरंध्री सप्तस्वर चाळी अंगोळिया मनोहर । मुद्रिका शोभती साकार । रत्नजडितगे माये ॥ तिया वेणुचिया किळा । गोपि वेधल्या सकळा । अवघिया जाल्या पैं काळ्या। कृष्णरूपेंगे माय ॥१०॥ ऐसा नटनाट्य वेषधारी। सहित संवगडे वारिधारी। कैसा त्रिभंग कुसरी। उभा असेगे माय॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु सुखाचें निधान । तें म्यां हृदयीं संपूर्ण सांठविलेंगे माये ॥११॥

५८०. भक्तिचिया चाडा गोकुळासी आला । त्याशी गौळणी म्हणती वाल्हा दुल्हाये माये ॥ आवडीच्या सुरवाडे परब्रह्म सुरवाडे । त्यासीं गौळणी खेळविती लाडें कोडेंगे माये ॥१॥ गोजिरिया कान्हो अपछंद मत्ता पाउलीं रंगे रंगनाथा । दृष्टीचिया डोळां सुख निवडेना मागुतें ते वाचा वर्णावी केंवि आतां रया ॥धु०॥ अळुके लोळिया ढाळ देती कानीं मुक्तें खेवणीं हरि खवणिलीं । अंतरिंचिया

सुखा प्रगट दाविती देखा । ललाटीं झळकती रेखा रत्नजडित पत्रें माथांगे माय ॥२॥ युगबंदु दिधला तैसा दोंदिलु मिरवला । नाभिकमळीं प्रकाश जाला परमेष्टी ॥ कटितटीं कडदोरा साजे त्या सुंदरा । लोण उतरूनी पुरां वेदु मानसीं वसेगे माय ॥३॥ श्रुतिचेनि समागमें पाउलें गोजिरीं । घागुरलीं प्रेम नेपुरें कैसी वोप देती ॥ अंदु वाकी नेवाळे पाय करीती बेंबिले । मुनिजनांचे सुखसोहाळे पुरवितसे मे माय ॥४॥ ऐसा आपुलिये लीळे आपणासींच खेळे । गौळणी भरुनियां डोळे कैशा पाहाताती ॥ अवघें कृष्णरूप भरलेंसे मानसीं । बापरखुमादेविवरेंसी मिळोनि गेल्यागे माये ॥५॥

५८१. जटिल धुळधुसिर दोंदिल डोळसु अंगणीं बाळचंद्र खेळतां दिसे ॥ तें देखोनियां यशोदा माया पसरोनियां बाह्या । तें क्षेम सांगावया वाचा कैची ॥१॥ वालभतें ब्रह्म गोकुळीं आनंदें । मोळियाच्या छंदें खेळतां दिसे ॥ध्रु०॥ थुरथुर चालत भूमी पाय ठेवित । आंतु बाहिर दावित यशोदे माय ॥ तो नित्य पूर्ण ह्मणे कडे घे कांवो माय ॥ स्तनपान दे कासये वोसंगा घेउनी माये ॥२॥ दोनी चारी कणिका वक्रारविंदीं देखा । तें मुखमय का माहेर होता ॥ तें उचलोनि कपोळीं स्नेहें चुंबिती गौळणी । मांजयाची सिरयाणी ध्यानीं मुनिजनांगे माय ॥३॥ विश्व प्रतिबिंबाचें बिंब तो कान्हया वो साजणीं । त्यासी वोसंगा घेउनी गौळणी स्तनपान देती ॥ सवेंचि कासाविस होती मा साचचीं कान्हया नाहीं तेथें यशोदा ते कैची ॥४॥ वेदशास्त्रा पुराणा आणि यज्ञतप दाना । श्रुति धांडौळितां मना ठावो नुरेचि ॥ मां मां ह्मणोनि गौळणी अंगोळिया धरिती । मां विस्मयो करिती चोज अचोजगे माय ॥५॥ ब्रह्मादिकां लक्षा नये कल्प गेले युगे युगे । तो गौळणिया वोसंगा निघालागे माय ॥ तें बाळ भावाचें कीं संत देवाचें । नवर्णवे वाचे दिपोदिपींचें माय ॥६॥ सांवळा सुजेडु कीं सुधेपरिस गोडु । तो या डोळ्यां उजियेडु डोळसु तो । त्यानें एकें घेइजे देइजे एके पुजिजे । मां प्रीतिचेनि माजे नेणिजे दुजेंगे माय ॥७॥ हारवी कांई आपुलेपण न सांडितां गांवोगांवींचा होतु जातु । तैसा गोकुळीं गोपिनाथु

सकळ जनांगे माय ॥ कृष्ण परब्रह्म पुतळा कीं आनंदाची कीळा । तो हा भोगितां हे लीळा मदनाची गे माय ॥८॥ एक पावलों ह्मणती ते कांहींच नेणती । अनुसरलिया हातांतळीं पावा पावा ह्मणे निवृत्तिदासु हरी बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु करील तें निकेगे माय ॥९॥

५८२. **योगियां मुनीजनां ध्यानीं** । तें सुख आसनीं नयनीं ॥१॥ हरी सुख फावलेंरे ॥ध्रु०॥ गोकुळींच्या गौळिया । गोपी गोधना सकळा ॥२॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलें । तें सुख संवगडिया दिधलें ॥३॥

५८३. **पावया लुब्ध झाल्या पाबळा** । गाई परे वळारे कान्हो ॥१॥ विसरल्या चार विसरल्या पार । तल्लीन साचार कृष्णमूर्ति ॥ध्रु०॥ पाणिया निघाल्या गाई चरती कळंबा ठाईं । हांकितसे लवलाहीं सवंगडा ॥२॥ ज्ञानदेवीं गाई हाकितु पावे सोई । हरिनाम दोही सत्राविये ॥३॥

५८४. **गायी चालिल्या वनाप्रती** । सवें पेंधा चाले सांगातीं ॥१॥ वळि गोवळिया कान्होबा । यमुने पाण्या नेईं तूं बा ॥ ध्रु० ॥ पांवया छंदें परतल्या गाई । विसरल्या चारा तल्लीन ठायीं ॥२॥ ज्ञानदेव सवें सवंगडा लाठा । गाई हांकितो गोठणा तटा ॥३॥

५८५. **माथे टेंकित बाह्या पसरित** । डांगाचे आधार घेती ॥ध्रु०॥ एक ह्मणती आम्हीं उचलिला पर्वत । बहुत मिळोनि काय नव्हतीरे ॥१॥ बाहे कडाडित मनगटें लचत । म्हणोनि उठिले अवघेरे ॥२॥ तयामाजि असतां न दिसे बाप । समर्थ थोर तुझी मावरे ॥३॥ काळु आतुडे परि वेळु नातुडे । म्हणोनि रक्षिलें सकळांरे ॥४॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठल साच । म्हणोनि रक्षिलें आम्हांरे ॥५॥

५८६. **कल्पद्रुमातळीं ब्रह्म पुंजाळलें** कैसें दिसतें सुनीळ तेजगे । मज पाहातां वेणु वेदध्वनि नाद उमटताती सहजगे बाई ये ॥१॥ आनंदें गोपाळ गोधनें राखे सीतळ यमुनेच्या पाबळीं । कर्मकाठी वरी घेऊनियां वळत्या देतुसे पांचाच्या मेळिंगे बाइये ॥ध्रु०॥ ऐसा जिकडे तिकडे उभा राहोनि बाहो । हाणतो थोपे तयांचिया कर्मा होतिसे निवृत्ति । काय पुरविल येवढें तपगे बाइये ॥२॥ गोवळेपणाचेनि वेषें अमरीं सेविजे ऐसें बोलताति सवंगडे । येरुनि येराचिया

उच्छिष्टा झोंबती नेणों तया काय जोडेगे बाइये ॥३॥ मुनिजनां स्तावितां संतोष न पवे तो हुमलि घेतां हांसे । ब्रह्मादिकां बोलाची अक्षरें कोण जाणे प्रेम कैसें गे बाइये ॥४॥ ऐसा साहिदर्शनां वर्णितां पवाडु नाहीं । आणि गोवळेपणें वेष नवल सागों मी कायी । बापरखुमादेविवर विठ्ठलु सेविलिया। वांचूनि नेणवे केलिया कांहींगे बाईये५॥

५८७. **नागोठणीं गोपाळ वळतिया देतो** । कीं आनंदली गोधनें ऐकोनि वेणुध्वनी तत्त्वतां। तुझी सांवळी सुंदर बुंथी न विसंबे क्षणभरी तेंवि सुखीं सुख पाहतां निजचित्तारया ॥१॥ आनंदल्या मनें पहा तूं निधान । जवळिल्या दिजध्यानें सांडूं नको ॥ ध्रु० ॥ ह्मणोनि कल्पनेचा उबारा मन संधीचा संधु भागु अनुसराया गोठणींचया । दुर्लभ शक्ति तें गोपवेषें नटले चैतन्य मांदुसेचें परांदिकां नव्हे निजशक्ति रया ॥२॥ ह्मणोनि रखुमादेविवरु सद्सुखाची निजबोल पाहें मीतूंपणा नातळे तो ऐसीयाचि बुंथी सखोल । निवृत्तिरायें खुणा दाऊनि संकळ निज चैतन्य पाहे निखळ रया ॥३॥

५८८. **हरि प्रेम सरोवरीं** । क्रीडति ये मदन कुहरीं । प्रेम सरोवरींये ॥१॥ चांदिणें निर्मळ । चंदनें धवळतिये । पैल वृंदावनीं वासुगा गोविंदु खेळतिये ॥ध्रु०॥ प्रकृति भक्ति परमातु मातु मा परमहंसु । ज्ञानदेवो ह्मणे निवृत्तिदासु ॥२॥

५८९. **गोंवळेपणाची बुंथी घेउनियां भेष** । रिझाविशी मानस यशोदेचें ॥१॥ त्या सुखें ब्रह्मांड थोडेंपां तियेसी । दुग्ध पैं मागशी बाळपणें ॥२॥ ऐसें मोहियेलें जगभक्त अंतरंग । भावाचें सुरंग प्रेमबोधें ॥३॥ मज मानसीं सुख तुझ्या रूपीं वोलावा । सर्वेंद्रियें दोहावा तुझ्या नामीं ॥४॥ जन हे विठ्ठल तुजविण अविचार । गुंपले साचार माया मोहें ॥५॥ आतां ऐसें करीं तुज मज सरोभरी । प्रपंच केसरी होईं रया ॥६॥ बापरखुमादेविवरु सोपारा पैं निळा । निवृत्तीनें कळा सांगितली ॥७॥

५९०. **लक्ष लावुनि अंतरीं** कृष्णा पाहती नरनारी । लावण्यसागरु हरि परमानंदु ॥१॥ छंदें छंदें वेणु वाजे त्रिभुवनीं घनु गाजे । उतावेळ मन माझें भेटावया ॥२॥ ब्रह्मविद्येचा पुतळा

गाई राखितो गोंवळा । श्रुति नेणवे ते लिळा वेदां सनकांदिकां ॥३॥ भूतग्रामींचा परिशु तापत्रयाचा करीं नाशु । आड धरुनि गोपवेषु वत्सें राखे ॥४॥ रासक्रीडा वृंदावनीं खेळें इंदुवदन मेळे । उद्धरी यदुकुळें कुळदीपकें ॥५॥ निवृत्तिदासाचा दातारु बापरखुमादेविवरु । भक्तां देतो अभयकरु क्षणक्षणांमाजी ॥६॥

५९१. गुणें सकुमार सावळें दोंदील पहाती पां निराळें केवीं वोळलेंगे माय । सुखें चैतन्याची बुंथी वोतली ब्रह्मांदिकां न कळे ज्याची थोरीव । तो हा गोवाळियाच्या छंदें क्रीडतु साजणी नवल विंदान न कळे माव रया ॥१॥ डोळां बैसलें हृदयीं स्थिरावलें मन जुठी तेथून कांहीं केल्या ॥ ध्रु० ॥ सच्चिदानंद पदीं पदातें निर्भेदीं। निजसुखाचे आनंदीं माये क्रीडतुसे ॥ तो हा डोळियां भीतरीं बाहिजु अभ्यंतरीं। जोडे हा उपावो किजो रया ॥२॥ गुणाचे पैं निर्गुण गंभीर सद्सुखाचे उद्गार । जें प्रकाशक थोर सकळ योगाचे ॥ आनंदोनी पाहें पां साचे मनीं मनचि मुरोनि राहे । तैसें बापरखुमादेविवरा विठ्ठलें कीं मुसेमाजि अळंकार मुराले । श्रीगुरुनिवृत्तीनें दाविलें सुख रया ॥३॥

५९२. परब्रह्म सांवळें गोपवेशें निराळें । हृदयकमळीं स्थिरावलें काय सांगों ॥ कायावाचामनें पाहें जों पाहणें । तंव नवलाव होय निर्गुणरया ॥१॥ नामरूपीं गोडी हेचि आवडी आतां । न विसंबे सर्वथा तुजलागीं ॥ध्रु०॥ जगड्वाळ प्रपंचभान हें तुज नातुडे हन। वायां भोगिसी जाण कारयाचें ॥ तुझीची बुंथी तुजाचि न कळे याचें चोज। केवि वर्णिसी सहज गुणें रया ॥२॥ ह्मणोनि दृष्टि चोरुनि पडे मिठी । मन चोरूनियां पुढतापुढती तुजचिमाजि ॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला उदारा येणेंचि नाहीं त्रिशुद्धि । येणें निवृत्तिरायें खुणा दाऊनियां सकळगुणीं गुणातीत तुटली आधी रया ॥३॥

५९३. मदनमूर्ति तूं डोळयां आसुमाय जालासी । सखीं कामिनिचेनि पक्षें तीं पुराणें पिशाच्च करिती रया ॥१॥ गोजिरिया गुण निधाना । बापा गुंतल्यापणाचिया साठीं ॥ वेदविदेही विचारितां तेथें । आगम काढिती आटी रया ॥ध्रु०॥ सायुज्यता जालीया मग साह-

द्वयपण तेथें लोपे । अवयव अळंकार मुरालिया तेथें दृष्टि परमार्थे थोपे रया ॥२॥ तत्त्वपणाचेनि समरसें तेथें पुरोनि उरे तें शेष ।बाप रखुमादेविवरु विठ्ठलीं गगनीं नक्षत्र पडे तुरेंचि तेथ रेख रया ॥३॥

५९४. **सांगाति आमुचियारे** । विठ्ठल पांवया छंदेंरे ॥१॥ नाचे विनोदें कान्हारे ॥ विठ्ठल पांवया छंदेंरे ॥२॥ निवृत्तिदासा प्रियोरे । विठ्ठल पांवया छंदेंरे ॥३॥

५९५. **वृंदावनीं आनंदुरे** । विठ्ठल देवो आळवितिरे ॥१॥ गोपाळ रचलेरे । विठ्ठलदेवो आळवितिरे ॥२॥ निवृत्ति दासा प्रियोरे । विठ्ठल देवो आळवितिरे ॥३॥

५९६. **काळिये रात्रींचा चंद्रमा कीं सांवळीं बुंथी आह्मां** । काळिये वेळीं ते सीमा नवलावो । सुनीळ काळिये भरु मेघःशाम सांवरु । तोचि नवलाहो हा धीरु रया ॥१॥ आतां काळिये दिनु मज न स्मरेवो कांहीं । तुझें तुज पाहीं गाऱ्हाणें रया ॥ध्रु०॥ ह्मणोनि यमुना कालिंदीजळ सांवळें । योगिया शून्यातीत तटीं मिळे । सुखिया सुखाचेनि कल्लोळें देखतसे ॥२॥ दिठि सांवळा भरु खुंतलासे मज नाठवे द्वैत काज रया ॥३॥ येणें सुख चैतन्य डोळयां होकां मिळणी । कीं नेत्रीं नेत्र उन्मळणीं तटस्थपणें ॥ हा सर्वांग अंग प्रत्यांग होउनियां जेथ विचारती मुनिजनांचीं मनें । तो हा रखुमादेविवरु पाहतां दिठीं आतां पुनरपि नाहीं येणें रया ॥४॥

५९७. **भोंवरीं सांडूनि पांव ठेविरे गोपाळा** । नाच चिदानंदा सुख होईल सकळां ॥१॥ रंगु रंगलारे रंगु रंगलारे। आदि मध्य अंत त्रिगुणविरहित विश्वीं प्रकाशलारे ॥२ ॥रंगु रंगला सुरंग जाला। पहिलिये रंगीं निवृत्ति भला ॥३॥ सुखीं सुख मुरे प्रेमें चिदानंद उरे । बाप रखुमादेविवरु विठ्ठलुरे ॥४॥

५९८. **तुझिये निढळीं कोटि चंद्र प्रकाशे** । कमल नयन हास्य वदन हांसे ॥१॥ हालकारे कृष्णा डोलकारे । घडिये घडिये घडिये गुज बोलकारे ॥२॥ उभा राहोनियां कैसा हालवितो बाहो । बाप रखुमादेविवरु विठ्ठलु नाहो ॥३॥

५९९. **कोंवळे दुसदुसित मोतियांचे घड** । शृंगारिलें गूढ जया

लेणीं ॥१॥ बैसोनियां रथीं सुरनर खेळती । देखोनिय पशुपति वेडावला ॥२॥ युक्ति खुंटली वासना निमाली । कळां पैं बैसली पद्मासनीं ॥३॥ होय कीं नव्हे ज्ञानदेव पुसती । आठवितां निवृत्ति भेटी होये ॥४॥

६००. **पांवया छंदें तल्लीन गोविंदें** । नाचती आनंदें गोपाळ कैसे ॥१॥ यमुनेच्या तीरीं गाई चारी हरी । गोपाळ गजरीं आनंदले ॥२॥ ठायीं ठायीं मातु पेंधा पैं नाचतु । वाकुल्या दावितु हरी छंदें ॥३॥ ठाई ठाती उभ्या विसरल्या माया । हाकितु लवलाह्या कृष्णहरी ॥४॥ ज्ञानदेवा जिव्हीं कृष्ण चिरंजिवी । गोपाळ रंजवी प्रेमभक्तां ॥५॥

रूपकें.

गाईच्या रूपकानें हरीच वर्णन.

६०१. **आधीं चरे पाठीं प्रसवे** । कैसी प्रतिदिनीं गाभासी जायेरे । विउनियां वांझ झालीरे । ती उन्हाळां मासां वोळलीरे कान्हो ॥१॥ दुहतां पान्हा न संवरेरे । पैल पर्वता सुटले झरेरे कान्हो ॥२॥ मोहें चाटावयाच्या चाडारे । दोहीं तयावरी पडेरे । वत्स देखोनि उफराटी उडेरे । तया केलिया तिन्ही वाडेरे कान्हो ॥३॥ तिहीं त्रिपुटीं हे चरतां दिसेरे । तिहीं वाडियां वेगळी बैसेरे । ज्ञानदेव ह्मणे गुरुतें पुसारे । ते वोळतां लयलक्ष कैसेंरे कान्हो ॥४॥

६०२. **गायी तिचें निरंजनीं वाडेरे** । तीसवें तिन्ही पाडेरे । तिनें दैत्य मारिले कुवाडेरे । गाईचें सांगतां बहूत पवाडेरे कान्हो ॥१॥ ते सांग पां धेनु कवण रे । तिसी नाहीं तिन्ही गुणरे कान्हो ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुरे । ते उभी पुंडलिकाचे द्वारींरे कान्हो ॥३॥

६०३. **तिही त्रिपुटी तिचे वाडेरे** । सवालक्ष चरावया जायरे । ते दैत्यापाठीं हुंबरत लागेरे । भक्ता घरीं दुभे सानुरागेंरे कान्हो ॥१॥ तिचें नाम शांभवी आहेरे । तिची रूपरेखा ते कायरे कान्हो ॥२॥ येकी चौमुखी गाय पाहेंरे । तिचा विस्तार बहू आहेरे । तिच्या नाभिकमळीं जन्म वासु सांगेरे । तिसी आदि पुरुषु बापमायरे कान्हो

॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु पाहींरे । ते भक्तां ओळली आहेरे । ते दोहतां भरणा पोहेरे । चारी धारा वर्षत आहेरे कान्हो ॥४॥

६०४. **काळी कोसी कपिला धेनुरे** । तिचें दुभतें काय वानूंरे । तिसी बापमाय दोन्ही नाहींरे । ते असाक्रिया वेगळी पाहेंरे कान्हो ॥१॥ ती अखरींच चरेरे । सर्वसाक्षी वरती जायरे कान्हो ॥ ध्रु० ॥ पैल येकी सहस्रमुखीरे । तिहींहूनी येकी आहेरे । तिचीं नांवें अनंत पाहेंरे । तिसी बापमाय कोणरे कान्हो ॥३॥ बापरखुमादेविवरी विठ्ठली पाहेरे । ते पुंडलिकाचे द्वारीं जायेरे । तिचें दुभतें अपरंपाररे । तें दुभतें सहस्रधारीरे कान्हो ॥४॥

६०५. **आगरींचे क्षीर सागरीं पैल डोंगरीं दुभते गायरे** । दोहों जाणे त्याचें दुभतें जेविल्याची मेलि मायरे ॥१॥ कान्हो पाहालेंरे कान्हो पहालेंरे नवल विपरित कैसें। जाणत्या नेणत्या झांसा पैं चतुरा लागलें पिसें ॥२॥ पाणियानें विस्तव पेटविला । वारियानें लाविली वाती । आपें आप दीप प्रकाशला । तेथें न दिसे दिवस रातीरे॥३॥ खोकरीं आधन ठेविलें । तेथें न दिसे माझी भाक । इंधनाविण पेटाविलें । तेथें चुलि नाहीं राख ॥४॥ जाणत्या नेणत्या झांसा । पैल चतुरा बोलिजे ह्याळीं । निवृत्तिप्रसादें ज्ञानदेव बोले ढिवर पडिले जाळीं ॥५॥

६०६. **साई खडियातें देखोनियां माते** । तैसा संसारातें येत रया ॥१॥ सोय ध्यान उन्मनि पांचांची मिळणी । सत्रावीचे कानीं गोष्टी सांगे ॥२॥ दुभोनियां खडाणि नैश्वर्य ध्यान गगनीं । चेतलिया मन क्षीर देत ॥३॥ ज्ञानदेवीं समभाव त्रिगुणी नाहीं ठाव । आपेंआप राणिव साई खडिया ॥४॥

टिपरी.

६०७. **भवाब्धिसागरीं मांडिली टिपरी** परि अनुहात वाजे गजरू वो ॥ ताळक छंदें उमटती पद वरि टिपरें टिपरीं गाजेवो ॥१॥ टिपरिया घाई गोपाळ भाई ॥ घुळुघुळु पांई नादु वाजे वो ॥२॥ ताळकछंदें वेगुआल्हादें टिपरीनादें वाजती वो ॥ सांडुनि ओहं धरिलें सोहं तयासि टिपरें साधली वो ॥३॥ औटहात भूमिका नीट

तालछंदें टिपरी धरी वो ॥ विरुळा जाणे एथींचे खुणे टिपरें वाजे शिरीं वो ॥४॥ एकदसगें टिपरें वेगें ध्वनि गगनीं गाजे वो ॥ बापरखुमादेविवर टिपरी गाजती घाई जाली टिपरियाजोगी वो ॥५॥

हमामा.

६०८. **हमामारे पोरा हमामा** । घुमरी वाजे घुमामा ॥ध्रु०॥ घुमरिचा नाद कानीं । घुमरीं घालूं रानीं । रानीं सीतळ छाया । मेली तुझी माया । मायेचें घर दुरी । तुज मज कैंची उरीरे पोरा ॥१॥ उरी नाहीं तुज । मजसी मांडिलें झुंज । झुंझी अहंकार ढळे । कल्पना समूळ गळे । गळतां गळतां पाहिली । कान्होबा चरणीं राहिली । कान्होबा पाहे दिठी । तुज मज पडिली मिठीरे पोरा ॥२॥ मिठी मिठी करी पाहासी । आतां कोठें राहासी । राहतां ठावो येकु । फटितो तुझा लेंकु । लेंकु गाई राखे । बाप गोरसु चाखे । चाखतां घेतली गोडी । तोचि फांसा तोडींरे पोरा ॥३॥ पोरा ऐक माझी गोठी । राग धरीं न पोटीं । रागें काम नासे । अहंकारें बोंचा वासे । वासिले रावणें डोळे । भेणें द्वैत कंस पळे । पळतां पळतां लागला पाठीं । तुज मज आतां गांठीरे पोरा ॥४॥ पोरा गोठी करी ऐसी । संतांसि मानेल तैसी । बापरखुमादेविवरु ध्यासी । तरि वरिल्या गांवां जासीरे पोरा ॥५॥

६०९. **हमामा घाली बाळा** । सांडीं खोटा चाळा । फोडिन तुझा टाळा । वाकुल्या दाविन काळा ॥१॥ हमामारे पोरा हमामारे ॥ध्रु०॥ हमामा घालीं बारे । अंगीं भरलें वारें । चाखतीं पिकलीं चारें । जाऊं वरिल्या द्वारेंरे पोरा ॥२॥ हमामा घालीं नेटें । सांडीं बोलणें खोटें । आतां जासिल कोठें । कान्होबाचें बळ मोठेंरे पोरा ॥३॥ हमामा घालीं सोई । सांभाळीं सवा दोहीं एक नेमें तूं राहीं । तेथें बहु सुख पाहींरे पोरा ॥ ४ ॥ हमामियाचा नादु वाजे ॥ अनुहातें कोंपर गाजे । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु राजे । रत्नजडित मुगुट साजेरे पोरा ॥५॥

फुगडी.

६१०. **फुगडी फूगे बाई फुगडी फू** । निजब्रह्म तूं गे बाई परब्रह्म तूं गे ॥१॥ मन चित्त धू । विषयावरी थू ॥२॥ एक नाम मांडी । दुजा भाव सांडी ॥३॥ हरि आली रंगीं । सज्जनाचे संगीं ॥४॥ सकळ पाहें हरी । तोचि चित्तीं धरी ॥५॥ नमन ललाटीं । संसारेसि साटी ॥६॥ वाम दक्षिण । चहूंभुजीं आलिंगन ॥७॥ ज्ञानदेवा गोडी । केली संसारा फुगडी ॥८॥

गौळणी.

६११. **दुडिवरी दुडी गौळणी साते निघाली** । गौळणी गोरसु म्हणों विसरली ॥१॥ गोविंद घ्यावो दामोदर घ्यावो । तव तव बोलति मथुरेच्या वो ॥२॥ गोविंद गोरसु एकचि नांवा । गोरसु विकूं आलें तुमच्या गांवा ॥३॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलेंसी भेटी । आपले संवसाटी करूनि ठेली ॥४॥

६१२. **द्वैताद्वैत विरहित गौळणी** । अमृत दुडिया भरोनियां सांजवनींगे माये ॥ आभिनव करूनियां शृंगारु माथां गोरसाचा भारु । आजि निघाल्या विकरा करूं मथुरे हाटा ॥ प्रेम उचंबळलें चित्तीं हंसें चाले हंसगति । पुढें सखिया खेळती जिवीं जिवलगा ॥ दृष्टीं फिटला संदेहो लागे कांबळीचा सोवो । तंव माझारीं कृष्णदेवो स्वरूपीं दिसे ॥१॥ नवलावगे नवलावगे देखियेला ॥ध्रु०॥ दृष्टीं देखिला लोचनीं लाजिलीये विरोनि । मागति खुंटलिसे मनीं पांगुळलें ॥ सरले नेत्रांचें देखणें श्रुतिश्रवण ऐकणें । चित्त चोरियलें कान्होनें चैतन्यींवो ॥ निमिख खुणाविलें मज हें तंव घडलें सहज । बिंबीं बिंबतसे निज हे जीव हाचि जाला ॥ आतां नाहीं मज उरी हा तंव बाहूजु भीतरीं । अवघीं अंतरलीं दुरी गेलें मनुष्यपण ॥३॥ याचिये वो भेटी पडिली संसारासी तुटी । शब्द मावळला गोष्टी तो मी काय सांगों ॥ ऐसा कैसा हा दानी करूं नेदितां बोहणी । सुखासाठीं सांजवणी केलें रूपातीत ॥ आजि करोनी विकरा रिघु नपुरे जाव्या घरां । नुरे कल्पनेसी थारा सरले लिंग देह ॥ मी तंव वेधलिये त्यासी सर्वेचि जालिये तत्वमसि । गुज लपवावें मानसीं तुम्ही सखीयांनो ॥४॥

याचिया लागल्या अभ्यासें गेलें मीपणाचें पिसें। केलें आपलिया ऐसें या इंद्रियांसहित ॥ पूर्ण चैतन्य भोगिलें हें तंव दुजें निमालें। देहीं अखंडित ठेलें होतें जैसें ॥ आलिंगुनियां अंतरीं रिगु न पुरे बाहेरी। निर्विकाराच्या शेजारीं प्रेम दुणावत ॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलेसी भेटी। आजि संसारा संसाटी घेउनि गेला ॥५॥

६१३. **सांवळीये निळी भुलली एकी नारी**। परेचा वो घरीं शुद्धि पुसी ॥१॥ सांगगे बाइये कवणे घरीं नांदे। कैसें या गोविंदें हिंडविलें ॥२॥ चहूं मार्गीं गेलें न संपडे वाट। मग चैतन्याचा घाट वेंघालिये ॥३॥ ज्ञानदेवीं समाधि स्थान पैं विठ्ठल। अवघा चित्तीं सांडल हारपला ॥४॥

६१४. **त्वचेचिया राना धाडूं नको मना**। तेथें नंदाचा कान्हा डोळा घाली गो आईयो ॥१॥ गाईचा गोंवळा यमुनेचा पाबळा। धरी माझा अचुळा मग मी पळालिये गो ॥२॥ ताकपिरी गोंवळी केली मजसी रांडोळी। भावे नारली मग मीं पळालिये गो ॥३॥ गळा गुंजमाळा गांठीं डांगा मोरविसा वेठी। सोकरु लागें पाठी नंदरायाचा गो आई यो ॥४॥ एक्या करें धरीं बिजा करें वेढारी चुंबन दे हरी मग मी पळालियेगो ॥५॥ ऐसीं पळत पळत गेलिये कान्होनें मोहिलिये। माझी मीचि जालिये मग मी समोखिलिये गो ॥६॥ तुना चार लागते गोर तुना बोर लागते गोर। तुना नाहीं माझी चार माझी आईयो गो गो ॥७॥ पूर्वपुण्य फळलें देह मुक्त जालें। बापरखुमादेविवर विठ्ठलें ऐसें केलें गो आईयो ॥८॥

६१५. **ठाकुनि आलिये तुजपासीं**। थिते मुकलिये मनुष्यपणासी ॥१॥ भलें केलें विठ्ठला पिकें भरला साउला। घरींचीं कोपतीं सोडीं जाऊं दे वहिला ॥२॥ संसार साउला माझा पालटुनि देसी। तरी मी होईन तुझी कामारी दासी ॥३॥ संसार साउला माझा पालटुनि देसी। बापरखुमादेविवरा विठ्ठला गुणराशी ॥४॥

६१६. **मे दुरार्थी कर जोडु**। तान्हो सेवा न जाणुं ॥१॥ मन्हारे कान्हा मन्हारे कान्हा। देखी कां न गिणारे मन्हा कान्हारे ॥२॥ तन्हा मराठा देश। मन्ही बागलाणी भाष ॥३॥ धटि पटि विजार। खंडे भाले तरवार। बापरखुमादेविवरु जाण। ऐसे मन्हा कान्हा ४

६१७. **जळधराच्या धारी सिंधुजळ जयापरी**। पुरेनियां उरे महीवरीरे गोवळा ॥ तें जें शोकलें काई आणावया गेलें। तैसी नवल तुझी कुसरीरे गोंवळा ॥१॥ चाळा लाउनि गोवितोसी दाउनियां लपसी। लपोनि केऊता जासी तैसी माव न करीं आह्मांसिरे गोवळा ॥२॥ वायु काय वोखट चांग विचारूनी वाजे। तयाविण कवण ठावो असे। तो आपुलिया चाडा करी कोडिवरी येरझारा। सेखीं गगनीं सामावला दिसेरे गोंवळा ॥३॥ आकाश तेंचि अवकाश तुज-माजि हें विश्व कीं तूं विश्वीं अससी। बापरखुमादेविवरा विठ्ठला न बोले। तुझें वर्म बोलतां निकरा ह्मणें जासीरे गोंवळा ॥४॥

६१८. **लेंकुरें नसतील काय घरोघरीं** काय न विये ते माया। परि हे दशा वेगळी नवाईहो। हा न ये त्या आर्धी जीव निघों पाहे। आला तरी उरों नेदि कांहीं जाय तरी जाये डोळे तळमळितां ठाये। लांचावला जिऊ राहेंगे बाईये ॥१॥ तमाळनिळें चांदिणें वो वारि वोवराल आपुलीयेस बये। हें मूळदृष्टी पुढें रिघोनियां झाडा घेत आहे। येणें कान्हयें कासाविस केलेंगे माय ॥२॥ नेणों कैसें बाळसें डौरलें डोळां डोळसे। माजि महुजता हे हांसे भो-ळिवेच देखिलियाचि पुरे ॥ घाळुनि दृष्टीचें भुररें। मग तें हृदयीं वावरे। इच्छावसेगे माये ॥३॥ थुरथुर करितु शाक्ति भोळी वाचा-ळवतु। मुद्गुलें गुणें बोलतुगे माये ॥ असावतु सावळिया प्रभा डोळसु नभाचा गाभा। कटीं कर ठेउनियां उभा हेंचि जाणगे बाईये ॥४॥ पाहों याची नवलपरी बरवेपणाची हाउली वरी। दृष्टिकर झोंबवी यासि कवण वारी ॥ आम्हींच साहातों अळी परी हे चुबडी भली। रिघोनियां आड घाली। अंगकांतीगे माये ॥५॥ पहा वो याचा खेळु आमचें नासे कोपो तरी खदखदां हांसे। जी जी बाळा म्हणों तरी रुसे वो ॥ राहों नेदी सुखें न ऱ्हाये निमिष एके। वारा कां गोडी सेविखें कान्हो दिठीचें माये ॥६॥ आतां येईल म्हणोनि सांपडऊं द्वारें। आडऊं तंव झळाळित दिसताहे उजियेडें ॥ भितरीं-च्या भितरी लांबा धुमाळु चाचरु। मांडी कामा पाडीं आवारुगे माय ॥७॥ गाऱ्हाण्याचेंनि मिसें गौळणी उचंबळता हे ब्रह्मरसें। वान-

वसे चोपसें कृष्णाचेनि ॥ मालाथून एक मोहरे देवपण धाडिलें अनुरे । भावो कीं देवो बैसवाल धुरें पुसे निवृत्तिदासु ॥७॥

६१९. **आधारचक्रीं निवणें मांडिलें** कैसा डेरिया उपचार केला । तिन्ही संयोग गोमटें घुसळण रविबजो मेरु वो । तेणें आणिलें समयातें तेथें गुरुवचन लाधलें निरुतें वो ॥१॥ विद्यापात्रें गौळणी मंथन करूं ब्रह्मज्ञानी वो । चाल निज निज पंथें कैसें नवनीत आणिलेंसे हाता वो ॥ध्रु०॥ गुरुउपदेशें रवि धरी अर्धऊर्ध्व मांजिरी पांचै प्राण मथन केलें निरुतें वो । ईडा पिंगळा कुंडळणीया ब्रह्मसूत्र दोरु तो आणिया वो। उभी राहोनि गगनीं अनुहातें अंबर गर्जे वो ॥२॥ मन एकतत्त्वीं करीं वो चित्त दृढ धरी वो । तयामाजि न विसंबे कांहीं वो । ऐसा गोरसु चोखटु मोलेंविण येतसे फुकटु । यासि न वेचे कांहीं चित्त बैसे समरसें ठाईं वो ॥३॥ गौळणी गोमटी हातीं कसवटी क्षीरा निरा निवाडा करीं वो । मेघडंबर न विसंबे तेथें घुसळितां थेंबु जो नुसळे वो । जन पडलेंसे धंदा गोरसा गोडी नेणती अंधे वो ॥४॥ काय हे नगरी गौळणी गोरसु । पुकारी नवहिं दारवंटे सांडूनि वो । दशवेद्वारीं पातली कैसी विनटली गोविंदीं वो । दंभ विकरा जाला अधर्मे धर्म लोपला वो । अवघी काया झांकुळली बापरखुमादेविवरा विठ्ठलीं वो ॥५॥

६२०. **ज्ञान हेंचि गाय** दुध दुहिलें भरणा दोहीं तया जाणा हातु नाहीं ॥ ठेविलें अग्निवरी अग्नि नाहीं भीतरीं । तापलें पडिभरी साय नाहीं ॥१॥ गौळणी चतुरे झडकरीं । जाय मथुरे विकरा करीं ॥ध्रु०॥ दहियामहियाविण घातलें विरजण । मांडिलें घुसळण रवियेवीण ॥ करिती मंथन वरी आलें जीवन। एकलें आणून काढूं पाहे ॥२॥ आलें गिऱ्हाईक न विकी तूप ताक । नेणती विवेक गोरसावा ॥ दहियामहियाच्या करुनी घागरी । लटकी उबरा उबरी काय करूं ॥३॥ ज्ञान हे घागरी वाईयेली शिरीं । गोरस भीतरीं दाखवितों ॥ एके हातें सावरी झांकी तयावरी । चोखटिव करी गोरसाची ॥४॥ तंव मार्गीं जातां एकी पुसे गौळणी । परि बैसले दानीं किं नाहीं वो ॥ त्यासी नेदी मी दान जाईन मी आ-

पण । प्रत्यक्ष प्रमाण काय करूं ॥५॥ ऐसी पाराजवळीं गेली तंव शब्दें वोळखिली । जावों दे गा वहिली उसिरु जाला ॥ या निर्वाणींच्या बोला सुखिया संतोषला । निरोप दिधला गौळणिसी ॥६॥ ऐसी पावली मथुरा क्षण न लगे विकरा । सर्वेचि एकसरां उफखा झाला ॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु ग्राहिकु । मानसीं गोरसु ज्ञानेंसि मिळोनि गेला ॥७॥

६२१. **चालतां लवडसवडी** । बाहुली मुरडली । माथां गोरसाची दुरडी । जाय मथुरे हाटा ॥ सवेंची विचारी जिवीं । महियातें सादावीं । तंव तो अवचिता पालवी । नंदानंदनु ॥ पाहेपां सुखाचेनि मिसें । झणीं करी अनारिसें । तेव्हां उरलें तें कैसें । माझें मनुष्यपण ॥ विनवी सखीयातें आदरें । तुह्मीं गुह्याचीं भांडारें । अघटित घडिलीं या शरीरें । प्रगटीत न करा साजणी वो ॥१॥ काय करणें वो काय करणें वो ॥ध्रु०॥ देखोनी सांवळा तनु । लुब्धला माझा मनु । लागलेंसे ध्यानु । द्वैत निवडे ना ॥ डोळां भरूनियां बाळा । देखे श्रीरंगु सांवळा । वेधें वेधल्या सकळां । गोपी गोविंदा सवे ॥ ठेला प्रपंचु माघारा । भावो भिनला दुसरा । पडिला मागिल विसरा । कैचें कैचें आपुलेपण ॥ सहज करितां गोष्टी । पाहातां पडिली मिठी । जाली जन्मेंसाठीं । सखियेसाजणी वो ॥२॥ ऐसी सोसितां सोसणी । सखी झाली विरहिणी । आजि मथुरा भुवनीं । मज गमेल कैसें ॥ सरलें सांजणें विकणें । निवांत राहिलें बोलणें । पूर्ण गोरसा भरणें । माथा त्यजूनियां ॥ जाली अकुळांचें कुळ । तनु जाते बरळ । फिटलें भ्रांतीपडळ । दोन्ही एक जालीं ॥ बापरखुमादेविवरीं । अवस्था लाऊनि पुरी । भावें भोगूनी श्रीहरी । मन मुक्त साजणी वो ॥३॥

६२२. **सांगतु रंगणीं चोरितु लोणी धांवोनि धरिती गौळणी** । बांधति चरणीं देति गान्हाणीं यशोदे साजणी । दधि घृत भक्षून तमालनीळें नवल केलें साजणी ॥१॥ कृष्ण आळिवा आळिवा । परतोनि मातें दावा ॥ध्रु०॥ कृष्णा कान्हा मधूसूदना कामिनी मनमोहना । योगिध्याना हरस्मरणा गोपी ध्याना मानिती कान्हा बोलती यमुना ॥२॥ नेणवसी नेणवसी । अकळुतु नाकळसी ॥ध्रु०॥ इंद्रनीळा श्रुतीजन किरळा

सुरीजन घनसांवळा। कंठी माळा कौस्तुभ गळां प्रीति तुळसी दळा कासे सेला सोनसळा उभा बळीभद्रा जवळा ॥३॥ कृष्ण सांवळा डोळसु। सहज परमहंसु ॥ध्रु०॥ सदानंदा श्रीमुकुंदा श्रीहरी परमानंदा आनंदकंदा। अभय प्रल्हाद पावक नादा धेनु लुब्धा गोपाळा गोविंदा ॥४॥ कृष्ण आमुचा आमुचा। खेळिया गौळियाचा॥ध्रु०॥कर्पूरगोरा मनस्थिरा पुराणा गुण गंभीरा विरादिविरा महावीरा। पांडव दळ साहाकारा मथुरा नगरा कौंसासुरा। शिक्षा लाविली चाणुरा अती सुंदरा तूं पेढारा बापरखुमादेविवरा ॥५॥ जाणितलें जाणितलें। माझें मज दिधलें ॥ध्रु०॥

६२३. कान्हया गोवळु वारिलें न करी। दसवंती सांगे नंदा अवधारीं ॥ चौघी माया शृंगार करिती। तेथें विघ्नेश्वरु जाले मुरारी ॥१॥ आनंदें दोंदिलु नाचे गदारोळें पायीं घागुरलि नेवाळें ॥ चर्मचक्षु पडले वेगळे। काढूनियां ज्ञानचक्षु दिधलें डोळेगे बाईगे ॥२॥ गौळणी दाहा बारा मिळोनि सोळांची टोळी। एकी ह्मणती यातें उभाचि कवळु मा काय करिल ते गौळणीगे बाईये ॥३॥ आणिकी एकी साचा बोले त्या उपरी असे त्या नागिणी। काय सांगों तिचेविण बहुसाल ते राहिलीसे भानुते धरूनी ॥४॥ तंव मुक्ता दोन्ही आलिसे धांवोनि ह्मणती कृष्णा तूं निघ येथुनि। तीन नानावि तुह्मां पाठींच लागतील औठावे राहें धरूनि ॥५॥ गौळणी ह्मणती बाळा कान्हया वेल्हाळा। सांडी या मना चाळारे। ऐसें ऐकोन बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें पवनु गिळितया वेळारे ॥६॥

पाळणा.

६२४. आकारेंविण पाळणा पहुडलें। निराकार म्हणोनि वोसणाईलें ॥१॥ जो जो जो जो बाळा निराकार पाळणा। व्योमीं व्योमाकारीं झोंप घेईं ॥ध्रु०॥ चौदा निःशब्दीं जागृत केलें। एकविसीं हालवूनि बाळ उठविलें ॥३॥ बापरखुमादेविवरु निजीं निजविलें। कांहीं नव्हे ऐसें कांहीं ना केलें ॥४॥

६२५. पाळण्याची परी सांगेन आतां। पाळण्या सान्हुलें देहें-

विण बोभातें ताता ॥१॥ तेथें जनकु नव्हे जननी नव्हे । बाळक नवे होये माझेविण ॥२॥ तेथें तेल सारूनि अभ्यंग केला । बाळक पुसिला अंबरवर्णें ॥३॥ बापरखुमादेविवरु अनुभवित जाले । ते निजरूप पावलें परब्रह्मीं ॥४॥

६२६. **अठरा दिगांतीहुनि पाळणा आणविला** । तेथें एक निर्गुण बाळ पहुडला ॥१॥ बाळापें हें नाहीं बाळापें हें नाहीं । अंगुष्ट पेउनि घेई निरालंबीं ॥२॥ निरालंबीं स्वाद आळवी ब्रह्मीं । तेथें एकु बाळ बोभाये निरंजनीं ॥३॥ बापरखुमादेविवरु अनादि अंतीं । त्याहुनि परती मज गति केली ॥४॥

६२७. **पांच पाट्या नव खिडकिया** । पाळणा पहुड्या निरंजनीं ॥१॥ एकवीस सहस्र श्वास हुंकार घाली । माया ते मारिली ज्ञानरूपी ॥२॥ तेथें निरंजन नाहीं कांहींचि नाहीं । तेथें निःशब्द उठती पाहीं ॥३॥ बापरखुमादेविवरु बाळका घेऊनि गेला । मरोनियां जाला जितपणेंगे माय ॥४॥

६२८. **शून्य नाहीं निरशून्य नाहीं** । तेथें पाळणा पाहीं लावियेला ॥१॥ जातिविण बाळ उपजलें पाहीं । तेथें परिये देते माय तेही नाहीं ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं पाळणा नाहीं । तेथें मी बाळ पाहीं पहुडलों ॥३॥

विरहिणी.

६२९. **तुजविण येकली रे कृष्णा न गमे राती** । तंव तुवां नवल केलें वेणू घेऊनि हातीं । आलिये तेचि सोय तुझी वोळखिली गती ॥१॥ नवल हें वालभरे कैसें जोडलें जिवा । दुसरें दुरी ठेलें प्रीति केला रिघावा ॥ध्रु०॥ पारुरे पारुरे कान्हा ह्मणें करिसी अव्हेरू । तूं तंव हृदयींचा होसी चैतन्य चोरू । बापरखुमादेविवरा विठो करि कां अंगिकारू ॥३॥

६३०. **मज तुरंबा कां वो जिये तिये** । जेणें वेधें हरी सोयरा होये । मज लावा कां वो चंदन ऐसिये परीचें । जे लाविलियाचि अनादि पुसोनि जाये वो ॥१॥ मज करा कां वो माये कांहीं एक ।

जेणें करणें ठाके अशेख । सरा कां वो मज आड्डनि मज पाहों द्या । आपुलें मुखगे माये ॥२॥ मज शृंगारा कां वो तयां जोगी । पुढती अंग न समाय अंगीं ॥ या मना पासोनी पढिये तो गोंवळु । तोचि तो जिव्हारीं भोगीनगे माये ॥३॥ देह पालटा वो तया-साठीं । वरच या देईन अवघी सृष्टी । बापरखुमादेविवरा विठ्ठल संयोगी । तोचि तो त्यागुन भोगीगे माय ॥४॥

६३१. **कृष्णें वेधिली विरहिणी बोले** । चंद्रमा करितो उबारागे माय । न लवा चदंनु आंगीं न घाला विंजणवारा । हरिविणें शून्य शेजारुगे माय ॥१॥ माझे जिवींचे तुम्ही कां वो नेणां । माझा बळि-या तो पंढरिराणा वो माय ॥२॥ नंदनंदनु घडी घडी आणा । तया-वीण न वाचति प्राणा वो माये ॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु गोविंदु । अमृत पान गे माय ॥३॥

६३२. **घनु वाजे घुणुघुणा** । वारा वाजे रुणुझुणा । भवतारकु हा कान्हा । वेगीं भेटावा कां ॥१॥ चांदवो चांदणें । चापेवो चंदनु । देवकी नंदनु । विण नावडे वो ॥२॥ चंदनाची चोळी । माझें सर्व अंग पोळी । कान्हो वनमाळी । वेगीं भेटावा कां ॥३॥ सुमनाची सेज । सितळ वो निकी । बोले आगिसारिखी । वेगीं विझवा कां ॥४॥ तुम्हीं गातसां सुस्वरें । ऐकोनि द्या उत्तरें । कोकिळें वर्जावें । तुम्हीं बाईयांनो ॥५॥ दर्पणीं पाहातां । रूप न दिसे आपुलें । बाप-रखुमादेविवरें विठ्ठलें । मज ऐसें केलें ॥६॥

६३३. **पांचा दामांचा धोंगडा नेसेन** । उरली मोट ते मी जे-विनगे बाईये ॥१॥ कामारि कामारि कामारि होऊन । या गोपा-ळाचें घर रिघेन गे बाईये ॥२॥ त्याचा उंबरा उसिसा करीन । वरि वेर-झार मी सारीनगे बाईये ॥३॥ निवृत्ति ज्ञानदेवा पुसतिल वर्म । त्यासि कामीन पुरेसगे बाईये ॥४॥

६३४. **सांवळें परब्रह्म आवडे या जिवा** । मनें मन राणिवा घर केलें ॥१॥ काय करूं सये सांवळें गोंवित । आपेंआप लपत मन तेथें ॥२॥ बापरखुमादेविवरु सांवळी प्रतीमा । मनें मनीं क्षमा एक जालें ॥३॥

६३५. **सांवळिये बुंथी सांवळिया रूपें** । सांवळिया स्वरूपें वेधियेलें ॥१॥ काय करूंगे माये सांवळें न सोडी । इंद्रिया इंद्रिय जोडी एकतत्वें ॥२॥ कैसें याचें तेज सांवळें अरुवार । कृष्णीं कृष्ण नीर सतेजपणें ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्तीचे खुणे । सांवळेंची होणें यासी ध्यातां ॥४॥

६३६. **निरंजन वना गेलिये साजणी** । तेथें निर्गुणें माझ्या मनीं वेधियेलें ॥१॥ सुखाची अति प्रीति जाहालीगे ब्रह्मीं । श्रीगुरु निवृत्ति मुनी जाहलेंगे माय ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु सहज सांवला । निर्गुण दाविला विसुरागे माये ॥३॥

६३७. **मन मुरडूनि घातलें मनातें** । थोरु मारु तेथें होत असे ॥१॥ पुरे पुरे वो आतां जिणें तें केउतें । येणें वो पंढरिनाथें वेधियेलें ॥२॥ नचले नचले कांहीं करणें कामान । याचें पाहाणेंचि विंदान कामानिया ॥३॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलासी भेटी । संसारासी तुटी जालीगे माये ॥४॥

६३८. **निळियेच्या निशीं विरहिणी पिशी** । शेजबाजे कैशी आरळ शेजे ॥ १॥ कृष्णसंगें वाली विव्हळ जाली निळी । चंदन अंगीं पोळी विरहज्वरें ॥२॥ ज्ञानदेव प्रेम निळारूप रूपसें सोहळा । कृष्णवेधें वेधली बाळा भली वसे ॥३॥

६३९. **निळिये निकरे कामधेनु मोहरे** । निळेपणें सरे निळे नभीं ॥१॥ घुमत घुमत निळेमाजि मातु । निळेपणीं देतु क्षेम कृष्णीं ॥२॥ निळिये सागरीं निळे निळेपणें सुंदरी । रातलीसे हरि विरहिणी ॥३॥ ज्ञानदेव सांगे निळियेचे बागे । निळसंगें वोळलेंगे निळीमाजीं ॥४॥

६४०. **येणेंरूपें पाहावासी तरि असुमाय होसी** । माझ्या मना नाकळसी सांवळ्या ॥१॥ सगुणपणाची तुझी पडिलिसे मिठी । केली जीवासाठीं सांवळ्या । वेधला जिऊ माझा सिकवाल काई । सगुणें ठाईं वेधियेलें ॥२॥ ये अंगणीं अवचिता देखिला बोलता । कोण ऐसा निरुता न कळेगे माय । सगुण म्हणोनि धरूं नेलें पालवा । तंव नवलपणाची ठेवी प्रगट केली ॥३॥ आंतु बाहेरी कांहीं नकळे

वो मज । आपआपणिया चोज वाटोनि ठेलें । बापरखुमादेविवरें माझें मीपण चोरूनि नेलें । आपणा ऐसें केलें बाईयावो ॥४॥

६४१. **जीवाचिया जिवा प्रेमभावाचिया भावा** । तुज वांचूनि केशवा अनु नावडे ॥१॥ जीवें अनुसरालिये अझूनी कां नये । वेगीं आणावा तो सये प्राण माझा ॥२॥ सौभाग्यसुंदरु लावण्यसागरु । बापरखुमादेविवरु श्रीविठ्ठलु ॥३॥

६४२. **मी माझें ह्मणतां ठकाचि ठेलिये** । आपुले जाति कूळ विसरुनि गेलिये ॥१॥ गुणाचा दुकाळ पडिला देशीं । निर्गुणासि कैसी रातलिये ॥२॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलु सये । सेजारासी नये काय करूं ॥३॥

६४३. **पेंडारा दाऊनियां थोकसी** । देखिलें पण केविं जाय अंग लपविसी । तरी वेधा काय करिसी । मा शाहाणपण तुझें नव्हेरे गोंवळा ॥१॥ आम्हीं येकाविध जीवें तुंवा केलें आधातुरें वर्षावो वोसरलिया वोल्हासु जाय तैसी न होत प्रेमळ उखरे गोंवळा ॥२॥ देठीं गुंफलिया फुलें- डाळलिया आहाच तंव कांहीं ना दिसेरे । परि प्राणा इंद्रियांच्या अंगसुखा समर्थ कोण असेरे गोंवळा ॥३॥ या बोला मानवोनि बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें दिधलें आपआपणियातें । तैंपासुनि तें लपणेंचि पारुषलें उभा पंढरिये येणें वेषेंरे गोंवळा ॥४॥

६४४. **अवचिता परिमळु झुळकला अळुमाळु** । मी म्हणे गोपाळु आलागे माये । चांचरती चांचरती बाहेरी निघालें । ठकचि मी ठेलें काय करूं ॥१॥ मज करा कां उपचारु अधिक तापभारु । सखिये सारंगधरु भेटवा कां ॥ध्रु०॥ तो सांवळा सुंदरु कासे पीतांबरु । लावण्य मनोहरु देखियेला ॥ भरालिया दृष्टी जंव डोळां न्याहाळी । तंव कोठें वनमाळी गेलागे माये ॥३॥ बोधुनि ठेलें मन तंव जालें आन । सोकोनि घेतले प्राण माझेगे माये ॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठल सुखाचा । तेणें कायामनेंवाचा वेधियेलें ॥४॥

६४५. **पैल तो गे काऊ कोकताहे** । शकुनगे माये सांगताहे ॥१॥ उडरे उडरे काऊ तुझे सोन्यानें मढीन पाऊ । पाहुणे पंढरी-

रावो घरा कैं येती ॥२॥ दहिंभाताची उंडी लाविन तुझ्या तोंडीं । जीवा पढिये त्याची गोडी सांग वेगीं ॥३॥ दुधें भरूनि वाटी लावीन तुझे वोंठीं । सत्य सांगें गोठी विठो येईल कायी ॥४॥ आंबया डाहाळीं फळें चुंबी रसाळीं । आजिचेरे काळीं शकून सांगें ॥५॥ ज्ञानदेव ह्मणे जाणिजे ये खुणें । भेटती पंढरीराणे शकुन सांगें ॥६॥

६४६. **आजि शुभ लवे लोचनु हरिखें सांगताहे शकुनु स्वप्न** देखिलें सुंदरी । अळंकार लेवावा चंदन चर्चावा जाति जुती पार्यातिके शेंवती करा आइती सेजारीं । शेला काढा मेचुचा हा दिन दैवाचा । सोहळा तो आमुचा मंदिरींगे माय ॥१॥ गुढिया उभवा मखरें शृंगारा भेटी होईल आळंगी । स्फुरण आलें बाहीं क्षेमालागीं पाहीं काचोळी न समाये अंगीं गे माय ॥२॥ जिवीं जीव सुंदर त्याचेनि साचार तो मज भेटवा सुखाचा विसावा । सुमनें उकललीं नित्य दे माळी उचित करि तया भावा । आजि वेळु कांवो लाविला नेणों पंथीं सीणला बुझाऊं जाऊं त्याच्या गांवागे माये ॥३॥ हृदयीं निर्भर प्रेम वोरबार माझे चित्तीं राहो एक्य मज । दुजिये वस्तुलागीं रुत जाय माधवी मन्मथ करिताहे वोज । ऐसी तेथवरी जाईन सुखाची होईन नाचेन आनंदाचे भोजेंगे माय ॥४॥ ऐसा विपरीत लाघवीं लपे सर्वेंचि दावी वासिपे चौके । अभ्यासें अंतर पडलें येणें तरि मी त्यजीन जिणें ह्मणोनि विनवितसे चतुर सुरेखे । रात्रीचा ठायीं देख मेघःशाम बोलला अंबरींगे माये ॥५॥ ऐसिये निवांत मूर्ति ऐकोनि ठेली श्रुती । आकर्षोनि चित्त चैतन्य भरोनि ठेले लोचन । ध्यानीं विसर्जिलें मन परमात्मया रामा तूं एक लाघवी सावेव पावलें ज्ञान । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला सुमन संयोगीं आजी सत्य जालें माझें स्वप्नगे माये ॥६॥

६४७. **गुणाचेनि आटोपें आकारलें ब्रह्म** । भक्तभाग्य सम आले मूर्ति ॥१॥ चैतन्य परिपाठी ठसा घडलासे साकार । कृष्णाचि आकार गोकुळीं रया ॥२॥ त्या रूपें वोधिलें काय करूं गे माये । नाम रूप सोय नाहीं आम्हां ॥३॥ सबाह्य सभोंवतें चतुर्भुज सांवळें । सर्वभूतीं विवळे कृष्णरूपें ॥४॥ हारपले आकार कृष्णचि क्षरला । वेदांसि

अबोला श्रुतीसहित ॥५॥ ऐसें परब्रह्म सांवळें दैवत आमुचें । आतां आम्हां कैचें क्रिया कर्म ॥६॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु दैवत । मनें घर तेथें चरणीं केलें ॥७॥

६४८. **सांवळी प्रतिमा घेउनि सकुमार** । खेळत सुंदर गोकुळीं रया ॥१॥ त्या रूपें वेधिलें काय करूं माय । अवघें निर्गुण होय पाचारीतां ॥२॥ मीपणा ठाव नुरेची पैं सर्वथा । प्रपंचाची कथा ब्रह्म जाली ॥३॥ बापनिवृत्तिराजे दावितातीं खुणा । नाम नारायणा पाठ कीजे ॥४॥

६४९. **त्रिभुवनिंचें सुख पाहावया नयनीं** । दिनरात्रीं धणी न पुरे माझी ॥१॥ विटेवरी सांवळा पाहातां पैं डोळां । मन वेळोवेळां आठवितु ॥२॥ सागरीं भरीतें दाटे तैसें मन उल्हाटे । वाट पाहों कोठें तुझी रया ॥३॥ बापरखुमादेविवरु पूर्ण प्रकाशला । कुमुदिनीं विकासला तैसें जालें ॥४॥

६५०. **मायबापें आमुचीं विठोबा रखुमाई निजाची** । त्याचिये गांवींचीं कोण्ही येतु न्यावया ॥१॥ माझा विसावा माहेर वो पंढरपूर ॥ध्रु०॥ ऐसी वाट पाहातसे जरु । ये सासुरा आमुची बहु वाहरु । काम क्रोध मद मत्सरू । मज आठिती दीरु ॥३॥ अहं-कार खेदिताहे भावा । दंभ प्रपंच या जावा । येरुन येरा घालिती हेवा । आपुल्या सवा ओढितसे ॥४॥ आवो चिंतेवोही निके वो-ढाळे । तुज मज ठायींचें वेगळें । वोढूनि नेसी आपुल्या बळें । तुझ्या सळें नांदतसे ॥५॥ आशा लागलीसे सर्पिणी । ग्रासूं पाहा-तसे पापिणी । रामनामाचिया ध्वनी । आइकों नेदीये श्रवणीं ॥६॥ माझें सत्वबळारथी । धीरु धर्मु हा सांगाती । संतीं सांगितलें निवृत्ती । तरी मी जीवें वांचालिये ॥७॥ ऐसी दगदगल्यें सासुरवासा । विठोबा-रखुमाई माझा कुवासा । निवृत्ति दासु तयाचा । जन्मोजन्मीं वोळगणा ॥८॥

६५१. **पैल विळाचिये वेळीं** । आंगणीं उभी ठेलिये । येतिया जातिया पुसे । विठ्ठल केउतागे माय ॥१॥ पायरऊ जाला संचारु नवल । वेदें विंदान लाविलें म्हणे विठ्ठल विठ्ठल ॥२॥ नेणें तहान

भूक । नाहीं लाज अभिमान । वेधिले जनार्दनीं । देवकीनंदनगे माय ॥३॥ बापरखुमादेविवरु जिवींचा जिवनु । माझे मनिंचे मनोरथ पुरवीं कमळ नयनुगे माये ॥४॥

६५२. **यातिकुळ माझें गेलें हारपोनि** । श्रीरंगावांचूनि आनु नेणें ॥१॥ किती वो शिकवाल मज वेळोवेळां । मी तंव गोवळा रातलिये ॥२॥ अष्टभोग भोगीतां मातें नाहीं चाड । भक्तिप्रेम गोड लेईलेंगे माय ॥३॥ बापरखुमादेविवरु जीवींचा जिव्हाळा । कांहीं केलिया वेगळा नव्हेगे माय ॥४॥

६५३. **ज्याचिये आवडी संसार त्यजिला** । तेणें कां अबोला धरिलागे माये । पायां दिधली मिठी घातली जीवें गांठी । साऊसा नये जगजेठी उभा ठेलागे माये ॥१॥ भेटवा वो त्यासी चरण झाडीन केशीं । सगुणरूपासि मी वो भाळलिये ॥२॥ क्षेमालागीं जीउ उतावेळ माझा । उचलोनि चारी भुजा देईन क्षेम ॥ कोण्या गुणें कावो रुसला गोवळु । सुखाचा चावळू मजसी न करीगे माये ॥३॥ ऐसें अवस्थेचें पिसें लाविलेसें कैसें । चित्त नेलें आपणिया सरिसेंगे माये ॥ बापरखुमादेविवरें लावियेलें पिसें । करूनि ठेविले आपणिया ऐसेंगे माये ॥४॥

६५४. **देऊनियां भेटी मजसी न करी गोठी** । लांचावला जीउ पाठी न राहे वो ॥ निष्ठुर म्हणो तरी अपंगीतो मातें । व्यापूनि जीवातें उरी उरवितो ॥१॥ तो दाखवावो माये धरिन त्याचे पाये । तयालागीं जीऊ आहे उतावेळु ॥२॥ भेटीचेनि सुखें मनचि होय मुकें । तें रूप देखें परि बोलवेना ॥ सगुण गुणाचा म्हणोनि घातली मिठी । तंव तो आपणिया समसाठीं करूनि ठेलें ॥३॥ काय नेणों कामाण कैसें वो जालें । चित्त चोरूनि नेलें गोवळेनें ॥ बापरखुमा-देविवर विठ्ठलें अंग लपवूनि । चैतन्य चोरुनि नेलेगें माये ॥४॥

६५५. **सुख शेजारीं असतां कळी जाली वो पहातां** । दाु फे-डुनि सेवतां अरळ केलें ॥१॥ अंगगीं कमळणी जळधरू वोले वरी । वाफा सिंपल्यावरी वाळून जाये ॥२॥ मोतियाचें पाणी वाह निळिये सारणी । सगुणाची लावणी लाऊनि गेला ॥३॥ अंगणीं वोळला मोतें

वरुषला । धन्य दिवसु जाला सोनियाचा ॥४॥ चोरट्या मधुकरा कमळीं घेतलासे थारा । मोतियांचा चारा राजहंसा ॥५॥ अंगणीं बापया तूं परसरे चांपया । असुवीं माचया भीनलया ॥६॥ वाट पाहे मी येकली मज मदन जाकळी । अवस्था धाकुली म्हणो नये ॥७॥ आतां येईल म्हूण गेला वेळु कां लाविला । सेला जो भिनला मुक्ताफळीं ॥८॥ बावन चंदनु मर्दिला अंगीं वो चर्चिला । कोणें सदैवें वरपडा जाला वो माये ॥९॥ बापरखुमादेविवरु माझे मानसींचा होये । तयालागीं सये मी जागी सुती ॥१०॥

६५६. **प्रभा कळिकादीप शून्याकार हें स्वरूप ।** मुनिजनमानसींचें सुख येकलेपणें ॥ बिंब अर्धबिंब अर्धमातृका तुर्या नातळे ज्यासी भानु तो दिठी केविं धरावा । गुणातीत निर्गुणीं जे सहजीं सहजची सगुणीं विखुरेरया ॥१॥ आपआपणिया पडे माय विसरु । मज आवडे तो नंदाचा कुमरुगे माये ॥२॥ ह्मणोनि डोळियाचे अंजन आणि मेघःशाम बुंथीचें ध्यान । निडारलें वृत्ति नयन पाहों जावो ॥ तेथें तें अनुमतें नलगे मतांतरें भावें देखणा होय देवोरया ॥३॥ डोळ्याचा डोळसु विचरे हा परेशु तोचि परमात्मा सर्वी असे ॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु उघडा पुरविला सौरसुगे माय ॥ आह्मां जितांचि मरणें किं मेलिया कल्पकोटी जिणें । निवृत्तीनें दाविलें परेशु रया ॥४॥

६५७. **पंढरपुरींचा निळा लावण्याचा पुतळा ।** विटा देखियेला डोळां बाईयेवो ॥१॥ वेधलें वो मन तयाचिया गुणीं । क्षणभर न विसंबे विठ्ठलरुक्मिणी ॥२॥ पौर्णिमेचें चांदिणें क्षणक्षणां होय उणें । तैसें माझें जिणें एका विठ्ठलेंविण ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुचि पुरे । चित्त चैतन्य मुरे बाईये वो ॥४॥

६५८. **सुखाचिये गोठी सुख आलें भेटी ।** तया लाभासाठीं जीव वेचिलागे माय ॥ तंव अवचितें सगुणरूप भरलेंसें नयनीं । बोलतां अंगणीं म्यां वो देखियेलें ॥१॥ जिवाचा जीऊ माझा भेटवा यादवराजा । उचलल्या चारी भुजा देईल क्षेम ॥२॥ न करा उपचार न रंगे हें मन । दृष्टिपुढें ध्यान ठसावलें ॥ आवडी गिळूनि येणें सुख विहरोनि ठेलें । चित्त माझें गोविलें गोवळेनीं ॥३॥ आतां

भरोवरी उरवितां नुरे उरी । आनंदें अंतरीं कान्हो संचरला ॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठल निर्गुण । तो सुखाची सांठवण गिळूनि ठेला ॥४॥

६५९. **भेटिसी गेलिये तंव तेचि जालिये** । भुललि ठेलिये मज न कळे कांहीं ॥ परतलिये दृष्टी जंव मागुता न्याहाळी । तंव काळी ना सांवळी मूर्ति चोजवेना ॥१॥ काय सांगो माय न कळे तयाची सोये । येणें मनाचें मोडूनि पाये वेधियेलें ॥२॥ आंतु बाहेरी कैसीं भरलेनि रंगें । क्षेम देऊं गेले अंगें तंव तो जडूनि ठेला ॥ वारितां नावरे काय सांगो माय गोठी । करूनि ठेला साठीं जीवित्वेंसी ॥३॥ आशेचिये ह्यावे तंव तो परताची धांवे । निराशेसी पावे वेळु न लागतां । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलीं उपावो । ज्ञानदेवा भावो निवृत्तिपायीं ॥४॥

६६०. **जागृती पुसे साजणी** । कवण बोलिलें अंगणीं । निराखितां वो नयनीं । वृंदावनीं देखियला ॥१॥ मनिं वेधु वो तयाचा । पंढरीरायाचा ॥२॥ स्वप्न सांगे सुषुप्ती । असे ममता हे चित्तीं ॥ विठ्ठल होईल प्रतीती । मग गर्जती तुर्ये ॥३॥ मज बोलों नये ऐसें केलें । मन उन्मनीं बोधलें । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलें । थितें नेलें मीं माझें ॥४॥

६६१. **मनें करूनि कुटिल उकलुनि शृंगारे** । ते लावण्याच्या अपारें पडिलें वो माये ॥१॥ माझें कुटिलपण गेलें कुटिळपण गेलें । गोविंदें वोजाविलें निजरूप वो माये ॥२॥ बापरखुमादेविवरु माझें कुटिळ फेडूं आला । विटेवरी मालाथिला निजरूपें वो माये ॥३॥

६६२. **माझी शंका फिटले** । लाजा सांडिले । आवघे घातलें । मज निरसुनियां ॥१॥ अठरा भार वनस्पती । सुरवर वोळंगती ॥ देवोदेवि आदिपती । कृष्ण काळागे माये ॥२॥ ऐसा कृपानिधि सांवळा । कीं बापरखुमादेविवरु गोंवळा ॥ त्याचा मज चाळा । बहु काळ गे माये ॥३॥

६६३. **शामाचिया वरा वासना पैं नेती** । मनें मन गुंती तये रूपीं ॥१॥ बिंबाचें रूपस छाया पै घनदाट । दिननिशीं अविट शामतेज ॥२॥ तें रूप देखिलें कोण्या भाग्ययोगें । निवृत्तिप्रसंगें आह्मां घरीं ॥३॥ दिठिवेचनि वोपें सानुलें स्वरूप । मुराली वालिप कल्पनेची ॥४॥

सांठवले आकार इंद्रियांच्या वृत्ती । शामतेजें दीप्तीं धवळलें ॥५॥ निराशा संचली आशा पैं हे सार। अनारीं अमर तनु जाली ॥६॥ बाप रखुमादेविवर विठ्ठलीं गळालें। ब्रह्मसुख सोहळे आम्हां घरीं ॥७॥

६६४. **कासयाची चाड मज नाहीं वो साजणी**। एकल्या निर्गुणीं वेधियेलें वो माये ॥१॥ पवन वेगाचेनि अंतरलें तुझासी। आतां मागुती वो कैसी परतेन वो माये ॥२॥ ध्यान धारणा तनु मनु करणें। ठेवियेलें ठेवणें गोपाळ चरणीं वो माये ॥३॥ ऐसें भुलवणीं भुलविलें नयनीं। रखुमादेविवर चिंतनीं वो माये ॥४॥

६६५. **आजिवरी होते मी मोकाट**। तंव डोळे फुकट मोडा तुझीं ॥१॥ समर्थाचे अंगीं पडले अवचिती। तुझां ऐसि किती चाळविली ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलाचि घरवात जाले। जन्मवरी एकांत करुनि ठेले ॥३॥

६६६. **मीपण मोझें हारपलें**। शेखीं ठकचि विशेखीं पडिलें बाईये ॥१॥ काय सांगो तुझां कैचा हा गोंवळु। न म्हणे दिन वेळु आम्हां घरीं ॥२॥ नवल पैं केलें बुडविलें सगुण। आपणचि निर्गुण होउनि ठेला ॥३॥ बापरखुमादेविवरु जीवन आमुचें। नाहीं पैं साचें कुळकर्म ॥१॥

सौरी.

६६७. **कर्मास्तव झालों सौरा**। गेलों पंढरपुरा। संतसनकादिकां मेळीं डौर वाईला पुरा ॥१॥ चाल रामा घरा करूं प्रपंचेसि वैरा॥ ०॥ द्वैतभाव कल्पना खोडी सांडी याची आशा। विठ्ठलनाम हेंचि सार जिन्हें प्रेमठसा ॥२॥ अद्वैत भरिन मन भारीन तोडिन भवपाशा। क्षमा दया धरीन चित्तीं सर्वभूतीं महेशा॥३॥ ज्ञान ज्ञेय हाचि विचार सवमय हरी। दुजेपण न पडे दृष्टी एकपण घरोघरीं॥४॥ वासना खोडी वेगीं टाहो करीन रामनामें। पुंडलिक पेठ संताचें माहेर तेथें नाचेन मनोधर्मे ॥५॥ विज्ञान हरि आपणचि क्षरला दुजेपणें छंदु थोरु। निष्काम स्वरूप सूत्रधारी खरा एकरूपें हरिहरू ॥६॥ त्रिकाळ ध्यान त्रिकाळ मन हर हारपले जेथ। पुरली मनकामना वैकुंठ प्रकट आपणचि नाथ

॥७॥ देहुडा पाउलीं वेणु वाहे विटेवरी नीट । वोळली कामधेनु युगें अठ्ठाविस वाट ॥८॥ एक वृक्ष क्षरला आपणाचि जग सर्वघटीं आत्मारामु । ज्ञानदेवो ह्मणे आह्मां पंढरपुरीं जाला विश्रामु ॥९॥

अंबुला.

६६८. **विचारितां देहीं अविचार अंबुला** । न साहे वो साहिला काय करूं ॥१॥ सखि सांगे गोष्टी चाल कृष्णभेटीं । आम्ही तुम्ही शेवटीं वैकुंठीं नांदो ॥२॥ येरि सांगे भावो जावें वो प्रवृत्ति । तंव वरि गती येता नये ॥३॥ ज्ञानदेवो प्रवृत्ति निघालिया तत्परा । हरि आला सत्वरा तया भेटी ॥४॥

६६९. **न गमे हा संसारु म्हणोनि केला भ्रतारु** । लोक अनाचारु म्हणती मज ॥१॥ चंचळ जालिये म्हणतील मज । कवणा सांगूं हें जिवींचें गूज ॥२॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला वांचुनि नेणें। सतत राहणें याचे पायीं ॥३॥

६७०. **अद्वैत अंबुला परणिला देखा** । दुसरा विचार सांडिला ऐका ॥१॥ सांडिणी सांडिला पैं घराचारु । दुसरा विचारु नाहीं केला ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलेंसी घराचार । ठकला व्यवहार बाईयांनो ॥३॥

६७१. **अंबुला माहेरीं भोगी धणीवरी** । मग तया श्रीहरी सांगो गूज ॥१॥ माझें सुख मीच भोगीन । क्षेमेंसि निगेन अंगोअंगीं ॥२॥ सांडुनि कुळाचार जालिये निर्लज्ज । तुह्मी काय मज शिकवाल ॥३॥ रखुमादेविवरु विठ्ठल मातापिता । मी त्याची दुहिता सर्वांगणीं ॥४॥

६७२. **जियेचा अंबुला रुसुनियां जाये** । तयेचें जीवित्व जळोगे माय ॥१॥ आह्मी रुसों नेणों आह्मी रुसों नेणों । अंबुलिया रुसों नेदूंगे बाईये ॥२॥ ज्याच्यानि अंगें जोडला हा ठावो । रखुमादेविवरु नाहो बुझाविला ॥३॥

६७३. **अष्टभावें भोगितां न पुरे धणी** । देह उगाणी केली देखा ॥१॥ अंबुला निघाला अंबुल्या गांवा । मी वो तया सवा जातू असें ॥२॥ रखुमादेविवरु लागलासे चोरु । मार्गी बुडविला घराचारु ३

६७४. **दुरळु अंबुला केलागे बाई** । ब्रह्मादिकां तो न पडे ठाईं ॥१॥ हालों नये चालों नये । सैरावैरा कांहीं बोलों नये ॥२॥ अंबुला केला धावे जरि मन । बुडती बेताळीस जाती नाक कान ॥३॥ मागील केलें तें अवघेंचि वावो । बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु नाहो ४

६७५. **सुची अंबुला ज्ञान घराचारु** । भक्ति हे साकारु आवडली ॥१॥ काय सांगू माय निर्गुण अंबुला । शून्यीं मिळाला नाहीं ठाईं ॥२॥ रखुमादेविवरु साकार अंबुला । मज पर्णू आला बाई येवो॥३॥

६७६. **अंबुला विकून घेतली वस्तु** । घराचार समस्तु बुडविला ॥१॥ उठोनि गेलिये अज्ञान म्हणाल । म्यां तंव कैवल्य जोडियेलें ॥२॥ अंबुला सांडुनि परावा केला । संसार सांडिला काय सांगों ॥३॥ रखुमादेविवरें मज पर्णुनि नेलें । सुखाचि दिधलें काय सांगों ४

६७७. **सगुण अंबुला निर्गुण पैं जाला** । घराचार समस्त बुडविला ॥१॥ आशा हे सासु असतां बुडविली । शांति माऊली भेटों आली ॥२॥ रखुमादेविवर विठ्ठलेंसि चाड । अद्वैतेंसि माळ घेऊनि ठेलें ॥३॥

६७८. **अंबुला होता तो लेंकरू जाला।** घराचार बुडविला बाईयांनो ॥१॥ ह्मणी अकुळी ह्मणाल उणें । तुह्मी जाणते जाणा परमार्थ खुणें ॥२॥ रखुमादेविवरे विठ्ठलें भोगियेलें । लंपट जाहालिये सहजानंदीं ॥३॥

६७९. **स्वरूपाचेनि भानें बिंब हें ग्रासिलें** । परि खुण न बोले काय करूं ॥ रूपाचा दर्पण रूपेंविण पाहिला ॥ द्रष्टाहि निमाला नवल कायी ॥१॥ जिकडे जाय तिकडे दर्शन सांगाती ॥ उदो ना अस्तु हे नाहीं द्वैतास्थिति ॥२॥ पूर्वबिंब शून्य हे शब्दाचि निमाले ॥ अनाम्याचेनि भले होतें सुखें ॥ त्यासी रूप नांव ठाव संकल्पें आणिला । अरूपाच्या बोला नाम ठेला ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुचि एक ॥ भोगी समसुख ऐक्यपणें ॥ अदृश्य अंबुला जागतां निववीजे ॥ परि सेज स्वभावीं दुजें नाहीं रया ॥४॥

६८०. **सुखाचा निधि सुखसागर जोडला** । ह्मणोनि काळा दादुला मज पाचारिगे माय ॥१॥ प्रेम नव्हाळी मज झाली दिवाळी ।

काळे वनमाळी आले घरागे माय ॥२॥ बापरखुमादेविवर पुरोनि उरला सबाह्यजु भरला माझे हृदयींगे माये ॥३॥

६८१. **वऱ्हाड न होतां होतों खेळेमेळे** । लग्न लागलें कवणें दृष्ट वेळे ॥ तेथुनि अबोला चालवितो मातें । कैसेनि येथें निस्तरावें ॥१॥ मौनेंचि घरवात करावियाची । चाड नाहीं मज या जिवाचिगे माय ॥२॥ आया बायांनो ऐका वो न्यावो । येकांती सदा वसताहे नाहो ॥ अंगभोगा नाहीं ऐसा दुरावो । गरुवार होतसे हाचि नवलाहो ॥३॥ एखादे वेळे मजचि मारितोसि । लाजा मी सांगो कोणापासी ॥ राग आलिया आवघेया ग्रासी । ऐसी अति प्रीति आह्मां दोघांसी ॥४॥ ह्मातारा असला काय माय । रूप ना वर्ण हात ना पाये ॥ तरुणि आपुलें रूप ना साहे । क्षणभरी या वेगळी न राहे ॥५॥ पिसुणा देखतां बुझाविलें माये । बुझावणी माझी शब्द न साहे ॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु पाहे । पाहातें पाहाणें जालेंगे माय ॥६॥

६८२. **अवचित वरपडी जालिये अंबुलिया** । लाजिले आपुलिया सकळ गोता ॥१॥ एकांतींचें सुख भोगी आपुलिया सरीसी । दोहींचि सरसी गती झाली ॥२॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठल लाधला । मज घेऊनि गेला बाईये वो ॥३॥

६८३. **अंबुला विकुनी पवित्र झाली** । पोटींचीं बाळें कौतुकीं मारिलीं ॥१॥ पापा वेगळी मी जाले वो नारी । विठ्ठला घरीं नांदतसे ॥२॥ आशा तृष्णा नणंदा मारिल्या । शेजारीं राहविल्या संतसंगें ॥३॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठल भोगिला । मज पैं लाधला गुणेविण ॥४॥

६८४. **पांचही वऱ्हाडी पांचा ठायीं बोळविली** । येरा दिधली मिठी देखा॥१॥ आंबुलियाचें सुख माझें मी भोगी । सेवेशीं रिघे अंगोअंगीं॥२॥बापरखुमादेविवरु विठ्ठल जोडला।वेव्हारा मुकला बाईये वो ३

६८५. **गरुवार जाली अंबुला व्याली** । व्येउनिया मेली माझ्या ठाईं॥१॥ जेथें ठाव ना ठेवणी निघाली कोनी । तेथें सुईणी हात नाहीं २ बापरखुमादेवीवरा विठ्ठलीं शेजबाज । सहज सहजाकार अंबुला देखा ३।

पाईक.

६८६. **जालोनि पाइकें गोवीपण जिंकें** । परि स्वामिया सेवक साचा होय ॥ एकएकविणें स्वामीसेवकपण । मिरविती हे खूण स्वामी जाणे ॥१॥ पाईक काय स्वामी स्वामिया काय पाईक। असतां एके एक दोन्ही नव्हती ॥२॥ स्वामीचें काज पाईकपणें वोज । करिसां होय चोज पैं गा ॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठलासि वोळगतां । पाईका स्वामी असतां निवृत्ति ऐसा ॥३॥

६८७. **एकुचि एकला जाला पैं दुसरा** । एकीमेकी सुंदरा खेळविती ॥१॥ माझिये कडिये तान्हा तुझिये कडिये कान्हा । देवकी यशोदा स्विमो करिती मना ॥२॥ बापरखुमादेविवरु आवडे मना । जगत्रजिवनु कान्हा बाईयांनो ॥३॥

६८८. **पाईका मोल नाहीं देसील तें काई** । पाईक न मागें कांहीं भोगजात ॥१॥ देसील तें काई न देसील तें काई । पाईक न मागें कांहीं तुजवांचानी ॥२॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलाच्या पायीं । पाईका मोल नाहीं तैसें जालें ॥३॥

६८९. **आणिक पाईक मोलाचे तुझे** । तैसें नव्हे माझें पाईकपण ॥१॥ न मगे वही मोल जीवन भातें । तें द्यावें मातें पाईकपण ॥२॥ बापरखुमादेविवरा गोसांविया । पाईकपण मी पायां जोडलेती ॥३॥

६९०. **देह दंडुनि पाईक अनुरसला जीवें** । तव स्वामियाचें गूज हातासि आलें ॥१॥ पाईकपणें गेलें स्वामि होऊनि ठेले । परि नाहीं विसरलें स्वामियातें ॥२॥ पाईकपण ऐसा आठवुन्वि नाहीं । स्वामीवांचुनि कांहीं जाणेचिना ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विठोजी उदारु । पाईक तो सचारु स्वामी केला ॥४॥

६९१. **जागतां नीज आलें असें हातां** । मग पाईक ह्मणवितां लाज वाटे ॥ नव्हे कोणाजोगा नाईकें ह्मणितलें । उणेपणें आलें पाईकपणा ॥१॥ पाईक शुद्धमति स्वामिया विवेकी । वेव्हारु लोकिकीं चाळीतु असे ॥२॥ निदसुरा होता तों जागसुदा जाला । स्वामियें आणिला आपणापाशीं ॥३॥ पाईकपणें गेलें सन्निधान जालें । स्वामी एका बोलें निवांत ठेला ॥४॥ मागावें तितुकें खुंटलें तेथें । न माग-

तां आपणांतें जाणितलें । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला प्रसादें । पाईक परि अभेदें उरला असे ॥५॥

घोंगडी.

६९२. आठवितां तुपरे मोविता न मोववे । सांगतां न सांगवे गुण त्याचे ॥१॥ परतलिया दृष्टि काळा देखिला जगजेठी । वेणिभागीं पृष्ठीं कैसा दिसतु असे ॥ध्रु०॥ त्या गुणाच्या संगें कैसें अद्वैत जालें । मन ह्मणोनि काळेपण बहु झालें गे माय ॥२॥ पुरेपुरे बुद्धि निमाली वेदवाणी । आतां केवीं वर्णू चक्रपाणी बहु काळें गे माय ॥३॥ द्वादश मंडळें वोवाळुनि आलिये । तंव तंव काळें देखिलें रूपडें त्याचें ॥४॥ अनुमाना नये अनुमाना नये । परतल्या श्रुति चोजवेना ॥५॥ मनें बुडी दिधली दाहीं हारपली । चोवीस मावळलीं अगाध पंथीं ॥६॥ प्रीतीचें पांघरूण काळें घोंगडें । रखुमादेविवरें विठ्ठलें मज केलें उघडें ॥७॥

६९३. रात्री दिवस वाहातसे चिंता । केशव धडौता होईन मी ॥१॥ खिरजट घोंगडें फाटकें तें कैसें । वेंचिलें तैसें भोगिजे गा ॥२॥ वित्त नाहीं गांठीं जीवित्वा आटी । उवडी पाठी हींव वाजे ॥३॥ घोंगडें देईल तो एक दाता । रखुमादेविवरा मागों रे आतां ४

६९४. तुझें घोंगडें ऐकाचि चोख । दुजे वोळख असंगळ ॥१॥ दे·घड्डुत न घोंगडें मोठें । खिरपटें जळो देवा ॥२॥ रखुमादेविवरु उदार जाला । धडौता केला ज्ञानदेवो ॥३॥

६९५. चौऱ्याशीं लक्ष हिंडता हाट । पुंजे दाट सांपडले ॥१॥ हित ये खेपेसी बरवें जालें । सुरंग घोंगडें हाताशीं आलें ॥२॥ येणें पाडें न माये कोठें । घोंगडें मोठें सांपडलें ॥३॥ मनोरथ पुरलेरे आतां । बापरखुमादेविवरा विठ्ठलाशीं ध्यातां ॥४॥

६९६. माझिया घोंगडियाव ˆ ब्रह्माचा गोंडा । बाहिरी सांडा बैसावया ॥१॥ संतचरणीं रुळे श्रीरंगीं रंगलें । व्योमाकार मिरवलें तेंची देखे ॥२॥ रखुमादेविवरें विठ्ठलें दिधलें । अमोलिक जालें मोलेंविण ॥३॥

६९७. **घोंगडी घेऊनि हाटासि जाये** । पंढरिये आहे वस्ती आह्मां ॥१॥ घोंगडियाचें मोल पैं जालें । चरणीं राहिलें विठ्ठलाचे ॥२॥ घोंगडें येक बैसलें थडी । उभयां गोडी विठ्ठलाची ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे अनुभवी तो जाणे । शहाणे ये खुणें संतोषले ॥४॥

६९८. **काळें ना सावळें धवळें ना पिंवळें**। घोंगडें निराळें लाधलों मी ॥१॥ मागील रगटें झाडिलें आतां। पंढरीनाथा चरणाजवळीं॥२॥ नवें नवघड हातां आलें । दृष्टी पाहे तंव मन हारपलें ॥३॥ सहस्र फुलीवरी गोंडा थोरू । धडुतें दावी रखुमादेविवरु ॥३॥

६९९. **निरालंब घोंगडें अद्वैत पेठे**। तेथ एक भेटे रूपेंवीण ॥१॥ हिरोनि घेतलें हिरोनि घेतलें। मज पैं दिधलें दोषेंवीण ॥२॥ रखुमा-देविवरें कामाण केलें । अपकारेंविण उघडें नागविलें ॥३॥

७००. **अद्वैत पेठेहुनी घोंगडें आणिलें**। अमोलिक घेतलें पंढरिये ॥१॥ चौ हातांची भरणी आली । तिये चराचरीं ऐसें नाहीं ॥२॥ रखुमादेविवरु विठ्ठलीं नीट । पांघुरविलें वैकुंठ मज देखा ॥३॥

७०१. **माझें चवाळें रंगाचें बहुतें** । श्रीगुरुनिवृत्तिनाथें दिधलेंगे माय ॥१॥ चवाळें शुद्ध चहूं पालवी । व्योमाकारें वेद प्रसिद्ध पांघुरवी ॥२॥ आतां पराहूनि परमेचूचें । बापरखुमादेविवरा विठ्ठला अंगींचें ॥३॥

७०२. **निरंजना गाई चारूं गेलों** । तंव चवाळें तेथें एक पावलों ॥१॥ मज निर्गुणें आड वारिलें ॥ चवाळें हिरोनि जिणें बुड-विलें ॥२॥ बापरखुमादेविवरें इतुकें केलें ॥ माझें चवाळें हिरोनि नेलेंगे माय ॥३॥

७०३. **ब्रह्माचा गोंडा चहूं पावला**। मन पांघुरे उमप भावा ॥१॥ चौ हातांहून आगळें । द्विकारांहूनि वेगळेंगे माये ॥२॥ बाप-रखुमादेविवरें सुभटें । मज चवाळें दिधलें गोमटेंगे माये ॥३॥

७०४. **चवळ्याची सांगेन मातु** ॥ चवाळें पांघुरे पंढरीनाथु॥१॥ गोधनें चारितां हरि पांघुरला। मज चवळ्याचा त्यागु पैं दिधला।२॥ बापरखुमादेविवरु श्रीगुरुराणा । चवाळें पांघुरवी निरंजनागे माय॥३॥

७०५. **निर्गुण चवाळें आणिलें** । बापनिवृत्तीनें मज पांघुरविलें

॥१॥ चौघे चाऱ्ही पदर ह्मणीतले । पांघुरण झालें सारासार ॥२॥ बापरखुमादेविवरें विठ्ठलें । माझें चोरुनि जिणें उघडें केलेंगे माय ॥३॥

७०६. **तूं माझा स्वामी मी तुझा रंक** । पाहतां न दिसे वेगळिक ॥१॥ मी तूं पण जाऊंदे दुरी । एकाचि घोंगडें पांघरूं हरी ॥२॥ रखुमादेविवरा विठ्ठलराया । लागेन मीं पायां वेळोवेळां ॥३॥

७०७. **जायाची घोंगडी नव्हती निज** । ह्मणऊनि तुज विनवितसे ॥१॥ एक पाहतां दुसरें गेलें । तिसरें झालें नेणो काय ॥२॥ चौथें घोंगडें तेंही नाहीं । रखमादेविवरा विठ्ठला पायीं ॥३॥

७०८. **कान्होबा तुझी घोंगडी चांगली** । आह्मांशी कां दिली वांगली ॥ध्रु०॥ स्वगत सच्चिदानंदें मिळोनि शुद्धसत्वगुण विणलीरे । षड्गुण गोंडे रत्नजडित तुज श्याम सुंदरा शोभलीरे ॥१॥ काम कर्म अविद्या त्रिगुण पंचभुतांनीं विणलीरे । रक्त रेत दुर्गंधी जंतु नरक मुतानें भरलीरे ॥२॥ षड्विकार षड्वैरी मिळोनि तापत्रयानें विणलीरे । नवा ठायीं फाटुनी गेली ती त्वां आह्मांसि दिधलीरे ॥३॥ ऋषि मुनि ध्यातां मुखिं नाम गातां संदेह वृत्ती विरलीरे । बापरखुमादेविवर विठ्ठलें त्वत्पदीं वृत्ति मुरलीरे ॥४॥

डौर.

७०९. **सभा समस्त साधुसंतांची** । महामुनी विरक्तांची । पंडित पाठक ज्ञानियांची । समस्तांसी विनवणी ॥१॥ या पहिलिया पाहाऱ्यांत । डौरकार सांगेल मात । समस्त रिझाल तुम्हीं संत । ऐका निवांत तुम्ही सर्व ॥२॥ आतां परिसा पांच नाद । पांच नादाचे पांच भेद । पहिला नाद चटपट चटपट । दुसरा खटपट खटपट । तिसरा लटपट लटपट । चौथा फटफट फटफट । पांचवा तळमळ तळमळ ॥३॥ पहिला नाद चटपट चटपट । शिखासूत्र त्यजूनी सपाट । विरजा होमिला दृष्ट । परि अपुट तैसाची ॥४॥ वाया केली तडातोडी । वृथा त्यजिली सूत्रशेंडी । परि विषय वासना न सोडी । उपाधि गाढी श्रीपादा ॥५॥ संन्यास घेऊनी कांचा । जिव्हा शिश्न वेधलें त्यांचा । निटंब केला बापुडे कायेचा । चटपट

चटपट मनांचें मनीं वसे गा दादेनो ॥६॥ खटपट खटपट । शास्त्र-प्रज्ञा अलोट । बांधोनी व्युत्पतीची मोट । सैरा सुनाट धांवती ॥७॥ वादतर्का लागी धावे । भरला विषयाचे हावें । वरिवरि वृंदावन दिसे बरवें । परि अंतरीं कडुवट गा दादेनो ॥८॥ लटपट लटपट । मेळवूनि शिष्यांचा थाट । अद्वैत ज्ञानाचा बोभाट । भरिला हाट जिविकेसी ॥९॥ गुरु लोभी धनमान । शिष्य लोभी अति दीन । दोघांसी लट-पट लागली पूर्ण । कोणी कोणासी आवरेना ॥१०॥ ब्रह्मज्ञान जाहलें वोस । पाहिले दुःखाचे दिवस । अंतीं जाले कासावीस । कामपाश समंध गा दादेनो ॥११॥ आतां फटफट फटफट । या नादाची गोठ नीट । वोळगोनी औटपीठ । उर्ध्व पाठ भेदिती ॥१२॥ मन पवन समरसोनी । ब्रह्मरंध्रीं लीन होउनी । हा अभिमान वाहोनी । जालेपणी फुंजती ॥१३॥ तें वोखटें गा डौरकारा । करोनि देहाचा मातेरा । भरूं पाहाती सुषम्ना द्वारा । परि असाध्य खरा तो मार्गु ॥१४॥ ऐसी जालिया ब्रह्मप्राप्ती । शिणतोच अहोरात्रीं । आंति विरोध भगवद्भक्ती । यालागीं बोलती फटफट गा दादेनो ॥१८॥ आतां तळमळ तळमळ । धरणीं पारणीं हळाहाळ । तीर्थयात्रे लागीं चळपळ । घेतलें बळ तपाचें ॥१॥ जपध्यान मंत्रावळी । नाना दैवतें आराधिलीं । शेखीं काळें नरडी चेपिली । दुःखें तळमळी या हेतु ॥१७॥ ऐसे भेद नादाचे । मनीं धरा विवेकाचे । ज्ञानदेव बोले निवृत्तीचें । वोला वाचें हरिनाम गा दादेनो ॥१८॥

गळति.

७१०. विदेह आत्मलिंगा गुरुकृपेचा तुषारु । पूर्णें पूर्ण भरिला वटु हळुहळु विंदु उदारु । वरुषला लिंगावरि तेणें तुष्टला श्रीगुरु । प्रसन्न निवृत्तिराजा ज्ञान देउनि उदारु ॥१॥ यालागिं ज्ञानदेवो नाम गुरुकृपेनें पावलों । असतां इये देहीं संसारा हारपलों । ज्ञानविज्ञान कळों आलें अद्वैतरूप बुझालों । विठ्ठल नाम माझे वाचे तेणें वाग्पुष्प पावलों ॥२॥ नित्य गळति नामें जालीं गेला प्रपंच अनिवारू । उप-रती देहीं जाली निमाली वासना संसारू । तपन जालें ब्रह्ममूर्तीं दिन-

निशीं साचारू। आठवितां मागिल भावो अवघा पारुषला उदारु ॥३॥ विज्ञानेसि ज्ञान गेलें एकरूप परिचार । ज्योतिमाजि कळिका गेली एकदीप जाला आकार । वृत्ति ते निवृत्ति जाली माया मारुनि केलें घर । निवृत्ति गुरु माझा घट स्थापिला त्या समोर ॥४॥ ज्ञानदेवें घटमठ निरोपिली हरिभक्ती । उडाली पक्षपाती इंद्रिया तेथें नाहीं गती । विराले अभिमान ममता जाली समाप्ती । खुंटलिया उर्मी दाही तपन जालें लिंगाप्रतीं ॥५॥

७११. **आदि आत्मज्योतींलिंगा लांबियेला घटु**। स्थावरिलें मायावस्त्र लिंगावरी प्रविष्टु । तपन नाम ध्वनी इंद्रिया केलें सपाटू॥१॥ हळुहळु गळती गळे गळों लागली सकाळें ॥ उच्चारितां कृष्णनाम। भेणें पळिजे कळिकाळें ॥ध्रु०॥ त्रिगुण सुटल्या गांठी घटु विराला सघन।पंचतत्वें एके ठाईं आत्मा नांदे परिपूर्ण । जिवशिव हारपले एक दिसे चैतन्य । आत्माराम विदेहिया श्रीगुरूनें सांगितली खुण ॥२॥ गळति लागीं अपाय मोठे विरुळा जाणें हेचि खुण । नरदेह अवचितें जो साधकु होय नारायण । परमानंदें गळति गळे पांचहि तत्वें हरपोन ॥३॥ निवृत्ति सखा माझा दीनदयाळु श्रीगुरु । आळंकापुरीं स्थापियेलें । दिधला विठ्ठल उच्चारू । समाधि जीवन माझें वरी अजान वृक्षतरु ॥ जंववरी चंद्रसूर्य तंववरी कीर्तिघट स्थिरू ॥४॥ गाति वाति साधु मुनी छंदु घठ मठीं चित्त । विरेल देहबुद्धि ज्ञानदाता देईल उचित । विज्ञानेसी गोष्टी सांगे ऐसें पद पावत । बापरखुमादेविवरू लांबविला घटु ज्ञानदेव सांगत ॥५॥

आंधळा.

७१२. **पूर्वजन्मीं पाप केलें तें हें बहु विस्तारलें**। विषयसुख नाशिवंत सेवितां तिमिर कोंदलें। चौऱ्यांशीं लक्ष योनी फिरतां दुःख भोगिलें। ज्ञानदृष्टि हारपली दोन्ही नेत्र आंधळे ॥१॥ धर्म जागो सदैवांचा जे बा परउपकारी । आंधळ्या दृष्टि देतो त्याचें नाम मी उच्चारीं ॥२॥ संसार दुःखमूळ चहूंकडे इंगळ । विश्रांति नाहीं कोठें रात्रदिवस तळमळ । कामक्रोध लोभ शुनीं पाठीं लागलीं

ओढाळ । कवणा शरण जाऊं आतां दृष्टि देईल निर्मळ ॥३॥ मातापिता बंधु बहिणी कोणी न पवती निर्वाणीं । इष्टमित्रसज्जनसखे हे तों सुखाची मांडणी । एकला मी दुःख भोगीं कुंभपाक जाचणी । तेथें कोणी सोडविना एका सद्गुरुवांचुनी ॥४॥ साधुसंत मायबाप तिहीं केलें कृपादान । पंढरिये यात्रे नेलें घडलें चंद्रभागे स्नान । पुंडलिकें वैद्यराजें पूर्वी साधिलें साधन । वैकुंठींचें मूळपीठ डोळां घातलें तें अंजन ॥५॥ कृष्णांजन एकवेळां डोळां घालितां अढळ । तिमिरदुःख गेलें फिटलें भ्रांतीपडळ। श्रीगुरु निवृत्तिरायें मार्ग दाखविला सोज्वळ । बापरखुमादेविवर विठ्ठल दिनाचा दयाळ ॥६॥

७१३. **देवा तुज चुकलों गा** । तेणें दृष्टी आलें पडळ । विषयग्रंथीं गुंतलोंसे तेणें होतसें विव्हळ । अंध मंद दृष्टी झाली । गिळूं पाहे हा काळ । अवचित दैवयोगें । निवृत्ति भेटला कृपाळ ॥१॥ धर्म जागो निवृत्तीचा। तेणें फेडिलें पडळ । ज्ञानाचा निजबोधु । विज्ञानरूप सकळ ॥२॥ तिही लोकीं विश्वरूप । दिव्य दृष्टी दिधली। द्वैत हें हरपलें । अद्वैतपणें माउली । उपदेशु निजब्रह्म । ज्ञानांजन साउली । चिद्रूप दीप पाहे । तेथें तनुमनु निवाली ॥३॥ दान हेंचि आह्मां गोड । देहीं दृष्टी मुराली । देह हें हरपलें । विदेह वृत्ति स्पुरली । विज्ञान हें प्रगटलें । ज्ञेय ज्ञाता निमाली । दृश्य तें तदाकार ममता तेथें बुडाली ॥४॥ प्रपंचु हा नाहीं जाणा । एकाकार वृत्ति जाली । मी माझें हारपलें । विषयांध या बोली । उपरती सद्गुरु बोधु । तेथें प्रकृति संचली । शुद्ध धर्ममार्गें पंथ हातीं काठी दिधली । ॥५॥ वेद मार्गें मुनीं गेले । त्याची मार्गें चालिलों । न कळेचि विषयअंधा। ह्मणोनि उघड बोलिलों । चालतां धनुर्धरा । तरंगाकारी हारपलों । ज्ञानदेवो निवृत्तीचा । द्वैत सर्व निरसलों ॥६॥

पांगुळ.

७१४. **मृत्यलोका माझारी गा एक सद्गुरु साचारु** । त्याचेनि गा दर्शनें तुटला हा संसारू । पांगुळा हस्तपाद देतो कृपाळु उदारु । यालागीं नांव त्याचें वेदा न कळे पारु ॥१॥ धर्माचें वास्ति

घर टाकियलें वा आह्मीं । दान मागों ब्रह्म साचें नेघों द्वैत या उर्मी ॥२॥ विश्रांति विजन आह्मां एक सद्गुरु दाता । सेवितां चरण त्याचे फिटली इंद्रियांची व्यथा । निमाली कल्पना आशा इळा परिसीं झगटतां कैवल्य देह जालें उपरति देह अवस्था ॥३॥ मन हें निमग्न जालें चरण-स्पशें तत्त्वतां । ब्रह्माहंस्फूर्ति आधीं भावो उमटला उलथा । पांगुळलें गुह्य ज्ञान ब्रह्मरूपें तेथें कथा । अंध मग दृढ जालों नि-माल्या विषयाच्या वार्ता ॥४॥ ऋद्धिसिद्धि दास्य सख्य आपें-आप वोळलीं । दान मान मंद बुद्धि ब्रह्मरूपें लीन झालीं । वोळली कामधेनु पंगु तनु वाळली । पांगुळा जिवन मार्गु सतरावी हे वोळली ॥५॥ पांगुळ मी कल्पनेचा पंगु जालों पैं मनें । वृत्ति हे हारपली एका सद्गुरु रूप ध्यानें । निवृत्तीसी कृपा आली शरण गेलों ध्येयध्यानें ॥६॥

७१५. **धर्म अर्थ काम मोक्ष दान मागे श्रीगुरु** । हस्त पाद श-रीर व्यथा पंगु झालों मी पुढारु । तिमिर आलें पुढें मायामोहो उ-दारु । तेणें मी जात होतों मग सहज भेटला सद्गुरु ॥१॥ धर्म जागो सद्गुरु महिमा जेणें तुटे भवव्यथा । हाचि धर्म अर्थ काम येर तें मी नेघे वृथा ॥ध्रु०॥ एक नाम राम कृष्ण याचें दान देईं सद्गुरु। वेदशास्त्र मथन केलें परि नव्हेचि पुढारु । शरण आलों निवृत्तिराया तोडीं माया संसारु । पाहातां इये त्रिभुवनीं तुजहुनि नाहीं उदारु ॥२॥ ज्ञानेसहित विज्ञान गिळी मी माझे पांगुळ । वृत्ति हे माझे ठायीं हृदयीं बुझे गोपाळ । शंख चक्र पद्म गदा तुझे ऐसा तूं दयाळ। बापरखुमादेविवरें दान देऊनि केले अढळ ॥३॥

७१६. **पूर्वप्राप्ती दैवयोगें पंगु जालों मी अज्ञान** । विषय बुंथी उनियां त्याचें केलें पोषण । चालतां धर्म बापा विसरलों गुह्य ज्ञान। अवचटें गुरुमार्गें प्रगट ब्रह्मज्ञान ॥१॥ दाते हो वेग करा कृपाळुवा श्रीहरी । समता सर्व भावीं शांति क्षमा निर्धारीं । सुटेल विषयग्रंथी विहंगम आचारी ॥२॥ शरण रिघें सद्गुरु पायां पांग फिटेल पां-चाचा । पांगुळलें आपेंआप हा निर्धारु पैं साचा । मनामाजी रूप घाली मी माजी तेथें कैंचा । हरपली देहबुद्धि एकाकार शिवाचा

॥३॥ निजबोधें धवळा शुद्ध यावरी आरूढ पैं गा। क्षीराब्धि वोघ वाहे तेथें जाय पां वेगा। वासना माझी ऐसी करीं परिपूर्ण गंगा। नित्य हें ज्ञान घेईं अद्वैत रूपलिंगा ॥४॥ पावन होशी आधीं पांग फिटेल जन्माचा। अंधपंग विषयग्रंथी पावन होशील साचा। पांडुरंग होसी आधी फळ पीक जन्माचा। दुष्ट बुद्धि वेगीं टाकीं टाहो करीं नामाचा ॥५॥ ज्ञानदेव पंगपणें पांगुळली वासना। मुरालें ब्रह्मीं मन ज्ञेय ज्ञाता पुरातना। दृश्य हें लोपलें बापा परती नारायणा। निवृत्ति गुरु माझा लागो त्याच्या चरणा ॥६॥

आंधळा-पांगुळ.

७१७. **अंध पंगु दृढ जालों मायापडळ भ्रांती**। कर चरण विठ्ठल गेले तंव भेटले निवृत्ति। ज्ञान मज उपदेशिलें नेलें अज्ञानक्षिती। वृक्ष एक तेथें होता त्या तळीं बैसविलें रीती ॥१॥ धर्म जागो निवृत्तीचा हरिनामें उत्सावो। कर्म धर्म लोपले माझे माझा फिटला संदेहो। धर्म अर्थ काम पूर्ण दान मान संमोहो। नेघे मी इंद्रियवृत्ति रामकृष्णनामीं टाहो ॥२॥ कल्पना मावळली कल्पवृक्षाघे तळवटीं। चिंता हे हरपली माझी नित्य अमृताची वाटी। मन हें निमग्न झालें नित्य वसे वैकुंठीं। तापत्रयें ताप गेले नाना दोषाचे थाटी ॥३॥ अनंत हें मायामय लोपलें जिवाचिया साठीं। हरपल्या योनीमाळा चिंतामणी कसवटीं। सिद्धि बुद्धि समसरल्या जीवशिव एकदाटी। आत्माराम मन जालें एकतत्व शेवटीं ॥४॥ आत्माराम निर्गमलें वेदशास्त्रगुह्यज्ञानें। वासनेचि मोहजाळी ते विराली नाना स्थानें। फुटले नाना घट तुटलीं नाना बंधनें। सुटल्या जीवग्रंथी ऐसें केलें त्या दानें ॥५॥ मोक्ष हे ठेले मागें मुक्तिमार्ग निमाला। वृत्ति हे बुडाली माझी निवृत्ति गळाला पाजीला। सलावी वोळली बाळा आत्माराम दाता जाला ॥६॥ बुद्धि बोध संवगडे साजीव करचरण। नयनीं नयन जाले चक्षु मी समाधान। दिव्य देह अमृत कळा दशदिशा परिधान। सर्व हें ब्रह्म झालें फळद फळलें विज्ञान ॥७॥ निवृत्ति गुरु माझा अंधपण फेडिलों। सर्वत्र दृष्टी जाली एकतत्वीं

राहिलों । निरसली माया मोहो श्रीराम अंजन लेईलों । ज्ञानदेव ज्ञानगंगे निवृत्तीनें बुडविलों ॥८॥

वासुदेव.

७१८. **बाबा ममतानिशी अहंकार दाट** । रामनामें वासुदेवीं वाट। गुरु कृपें वोळलें वैकुंठ। तेणें वासुदेवो दिसे प्रगट गा ॥१॥ वासुदेवा हरि वासुदेवा । रामकृष्ण हरि वासुदेवा ॥ध्रु०॥ आला पुंडलिक भक्तराज । तेणें केशव वोळला सहज । दिधलें विठ्ठलमंत्र बीज । तेणें जालें सर्व काज गा ॥२॥ रामकृष्णवासुदेवें । वैष्णव गाताती आघवें । दिंडी टाळ प्रेमभावें । वासुदेवीं मन सामावे गा ॥३॥ शांति क्षमा दया पुरीं । वासुदेवो घरोघरीं । आनंदें वोसंडेल अंबरीं। प्रेमें डुलें त्रिपुरारी गा ॥४॥ वासुदेवीं ज्ञेय ज्ञान । ध्यानीं मनीं नारायण । वासुदेवो परिपूर्ण । कैसें क्षरलेंसे चैतन्य गा ॥५॥ वासुदेवीं वाहूनि टाळी । पातकें गेलीं अंतराळीं । वासुदेवो वनमाळी । कीर्तन करूं ब्रह्ममेळीं गा ॥६॥ ज्ञानदेवा वासुदेवीं । प्रीति पान्हा उजळी दिवी। टाळ चिपळी धरूनि जिवीं। ध्यान मुद्रा महादेवीं गा ॥७॥

७१९. **घुळघुळा वाजती टाळ** । झणझणां नाद रसाळ । उदो जाली पाहाली वेळ । उठा वाचे वदा गोपाळ ॥१॥ कैसा वासुदेव बोलतो बोल । बाळापोटीं माय रिघेल। मेलें माणूस जीत उठविल। वेळ काळांतें ग्रासील ॥२॥ आतां ऐसेंची अवघे जन । येतें जातें तयापासून । जगीं जग झालें जनार्दन । उदो प्रगटलें बिंबलें भान ॥३॥ टाळटाळीं लोपला नाद । अंगोअंगीं मुराला छंद । भोग भोगितांचि आटला भोग । ज्ञान गिळूनि गावा गोविंद ॥४॥ गांवा आंत बाहेरी हिंडे आळी । देवो देविची केली चिपळी । चरण नसतां वाजे धुमाळी । ज्ञानदेवाची कांति सांवळी ॥५॥

बाळछंद.

७२०. **प्रेमडोहीं मन** । जालें मनाचें उन्मन उपरतीं धरिलें ध्यान । झालें ज्ञान परब्रह्मीं ॥१॥ निमिषा निमीष छंद माझा । बाळछंदो

हा तुझा । वेगीं येईं गरुडध्वजा । पसरूनियां भूजा देईं क्षेम ॥२॥ तुटली आशेची सांगडी । ध्यानें नेलें पैल तडी । सुटली संसाराची बेडी । क्षणु घडी रिती नाहीं ॥३॥ नाठवे द्वैताची भावना । अद्वैतीं न बैसे ध्याना । दिननिशींची रचना । काळगणना छंदें गिळीं ॥४॥ जप तप वृत्ति सहित । निवृत्ति होईन निश्चित । समाधी बैसेन एकतत्व । मुखीं मात नामाची ॥५॥ ज्ञानदेवीं छंद ऐसा । बाळछंद झाला पिसा। दान मागतसे महेशा । दिशादिशा न घली मन ॥६॥

७२१. अलक्षलक्षीं मी लक्षीं । तेथें दिसती दोही पक्षी । वेद शास्त्रां हेची साक्षी ॥ चंद्रसूर्या सहित ॥ मागेन स्वानुभव अंगुलें । पांचां तत्वांचें सानुलें । व्यर्थ इंद्रियें भोगिलें । नाहीं रंगलें संतचरणीं ॥१॥ बाळछंदो बाबा बाळ छंदो । रामकृष्ण नित्य उदो । हृदयकळिके भाव भेदो । निवृत्तिसहित शरीर निंदो । नित्य उदो तुझाची ॥२॥ क्षीरसिंधुही दुहिला । चतुर्दशरत्नीं भरला । नेघे तेथील साउला। मज अबोला प्रपंचेंसी । दान देगा उदारश्रेष्ठा । परब्रह्म तूं वैकुंठा । मुक्ति मार्गींचा चोहटा । फुकटा नेघे तया ॥३॥ पृथ्वीतळ राज्यमद । मी नेघें नेणें हेंही पद । रामकृष्ण वाचे गोविंद । हाची छंद तुझ्या पंथें ॥ मंत्रतीर्थयज्ञयाग । या न करीं भागा भाग । तूंचि होऊनि सर्वांग । सर्व संग मज देईं ॥४॥ वृत्तिसहित मज लपवीं । माझें मन चरणीं ठेवीं । निवृत्ति पदोपदीं गोवीं । तूं गोसावी दीनोद्धरण ॥ सात पांच तीन मेळा । पा नेघे तत्त्वांचा सोहळा । रज तमाचा कंटाळा । हृदयीं जिव्हाधा हरी वसो ॥५॥ श्वेत पीत नेघे वस्त्र । ज्ञानविज्ञान नेघे शास्त्र । स्वर्ग मृत्यु पाताळपात्र । नित्य वक्त्र हरी देईं ॥ चंद्रसूर्यमहेंद्रपदें । ध्रुवादिकांचीं आनंदें । तें मी नेघे गा आल्हादें । तुझ्या बीदें करीन घोष ॥६॥ करचरणेंसि इंद्रियवृत्ति । तुझ्या ठायीं तूंचि होती । मी माझी उरों नेदी कीर्ति । हें दान श्रीपती मज द्यावें ॥७॥ शांती दया क्षमा ऋद्धी । हेहि पाहातां मज उपाधी । तुझीचिया नामाची समाधी । कृपानिधी मज द्यावी ॥८॥ बापरखुमादेविवरु तुष्टला । दान घे घे ह्मणोनि बोलला । अजानवृक्ष पाल्हाईला । मग

बोलिला विठ्ठल हरी॥९॥पुंडालिकें केलेंरे कोडें। तें तुवां मागीतलेंरे निवाडें। मी तुज हृदयीं सांपडे। हें त्वां केलें ज्ञानदेवा॥१०॥ ज्ञानदेवें घेतलें दान। हृदयीं धरूनीयां ध्यान। समाधी बैसला निर्वाण। कथां कीर्तन करीतु॥११॥ बाळछंदो बावीस जन्में। तोडिलीं भवाब्धीचीं कर्में। चंद्रार्क तारांगणें। रश्मीं दान घेतला हरी॥१२॥

कापडी.

७२२. आम्ही कापडीरे आम्ही कापडीरे। पापें बारा वाटा पळती बापडिरे॥१॥ पंढरपुरींचे आम्ही कापडिरे। उत्तरपंथींचे आम्ही कापडिरे॥२॥ आजि पाहालेंरे आजि पाहालेंरे। संतसंगति सुख जालेंरे॥३॥ समता कावडिरे समता कावडिरे। माजि नामांमृत भरिलें आवडिरे॥४॥ येणें न घडेरे जाणें न घडेरे। निजसुख कोंदलें पाहातां चहूंकडेरे॥५॥ नलगे दंडणेंरे नलगे मुंडणेंरे। नाम ह्मणोनि कर्माकर्म खंडणेंरे॥६॥ दुःख फिटलेंरे दुःख फिटलेंरे। बापरखुमादेविवर विठ्ठलेंरे॥७॥

७२३. ॐ नमो शिवा आदि। कावडि घेतली खांदीं। मिळाली संतमांदी। त्याचे रज रेणु वंदी॥ध्रु०॥ शिवनाम शीतळ मुखीं। सेविं पां कापडियारे। दडदडदडदड दुडुदुडुदुडुदुडु। पळ सुटला कळिकाळा बापुडीयारे॥१॥ गुरुलिंग जंगम। त्यानें दाविला आगम। आधिव्याधि झाली सम। तेणें पावलों विश्रामरे॥२॥ जवळी असतां जगजीवन। कां धांडोळिसी वन। एकाग्र करीं मन। तेणें होईल समाधानरे॥३॥ देहभाव जेथें विरे। तें साधन दिधलें पुरे। बापरखुमादेविवरे विठ्ठलुरे विठ्ठलुरे विठ्ठलुरे॥४॥

कूट.

७२४. वडाच्या पानीं एक उभविलें देउळ आधिं कळसु मग पायाहो। देव पुजों गेलों तंव देउळ उडालें पान नाहीं तेथें वडुरे॥१॥ चेत जाणा तुह्मि चेत जाणा। टिपरि वडाच्या साईं हो॥२॥ पाषाणाचा देवो पाषाणाचा भक्तु पोहती मृगजळ डोहीं हो। वांझेचा

पुत्र एकु पोहों लागला तो तारी देव भक्तां हो ॥३॥ भवाब्धिसागर नुतरवे ते पडिले रोहिणी डोहीं हो। नसंपडे आत्मा बुडाले संदेहीं ते गुंतले मायाजळीं हो॥४॥ विरुळा जाणें पोहते खुणें केला मायेसि उपावो हो। बापरखुमादेविवरु विठ्ठल विसावा तेणें नेलें पैल थडि वो॥५॥

७२५. **चिंचेच्या पानीं एक शिवालय उभविलें** आधिं कळसु मग पायारे। देव पुजों गेलों तंव देऊळ उडालें प्रसिद्ध सद्गुरुराया रे॥१॥ संतजनां महंतजनां तेथील तें गुज गोडरे। अनुभव अनुभवितां कदाचित सरे पुरेल मनींचें कोडरे॥२॥ उपजत नोवरी केळवली केळवला नोवरा नोवरी। पितया कंकण करि माता सुंदरी विपरीतगे माय्र कोडियाची परी॥३॥ विपरीत कोडें गुरुगम्य काहाणि ऐकें सगुण विरुळा। बापरखमादेविवरु विठ्ठलु पाहतां पाविजे तो सुखसोहळा॥४॥

७२६. **देहा लाजिलिये शब्दा रुसलिये।** कांसवीचें दूध देऊनियां बुझाविलें गे माय॥१॥ काय सांगों तिचा नवलावो। महालोभेंविण कैसा येतो पान्हावो॥२॥ आवसेचें चांदिणें सागों गेलिये। रखुमादेविवरा विठ्ठलीं वरपडी ज़ालिये॥३॥

७२७. **निशियेचे भरीं भानु प्रतिबिंबीं बिंबला।** बिंबचि गिळुनि ठेला बिंबामाजी॥१॥ रात्रि सूर्य वाहे दिनु चंद्र जाये। विपरीतगे माय देखियेलें॥२॥ उदय ना अस्तु तेथें कैचेनि मित्रगुण। आपणाचि दर्पन होऊनि ठेला॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे अनुभवीं तोचि जाणें। संत ये खुणें संतोषले॥४॥

७२८. **पुरुषेंविण नारी संचरली शरीरीं।** आपण्यावरी आळु आला॥१॥ काय कोण्या सांगें सिणलीये अनुरागें। पाडिलिये पतिसंगें अवस्थाभूत॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलु जैसा तैसा। व्यापूनि आकाशा उरला असे॥३॥

७२९. **अचिंत बाळक सावध जालें।** निशब्दीं बोभाईलें मीचि मीचि॥१॥ गरोदरेंविण बाळक जालें। माया मारून गेलें निरंजना॥२॥ तेथें मज एक नवल पैं जालें। पेहें सूदलें निरालंब॥३॥ छत्तीस अकरा घोंटु पैं घेतला। उदरेंविण भरलें पोट देखा॥४॥

सहज गुण होतें निर्गुण जालें । भलत्या झोंबलें निराकारें ॥५॥ बापरखुमादेविवरु शून्याहूनि वेगळें । त्या बाळका सामाविलें आपुल्या व्योमीं ॥६॥

७३०. **उजव्या आगें अतार व्याली** । डाव्या आंगें कळवळ पाळी ॥१॥ कवण जाणे कवण हे खूण । कवण जाणे काय त्याला भूषण ॥२॥ दोहीं आंगींचें लेणें आपण ल्याली । ज्ञानदेव ह्मणे विठो आमुची माउली ॥३॥

७३१. **देउळा आधीं कळसु वाईला** । पाहोनि गेलों आपुले दृष्टी ॥१॥ विपरीतगे माये देखियेलें । कांसविचें दूध दोहियेलें ॥२॥ आधीं पुत्र पाठी वांझ व्याली । लेणें लेऊनि ठेले साडेपंधरें ॥३॥ बापरखुमादेविवरु विपरीत सुपरीत जाणे । संत तिये खुणें संतोषतील ॥४॥

७३२. **मज स्वप्न लेवविला शृंगारु** । माझें उदरीं जन्मला भ्रतारु ॥१॥ जागि सुति ना मी निदसुरी । चोळी सुदली तोडूनि गळसरी ॥२॥ लक्षण म्हणे कीं सुलक्षण ह्मणे । येके उदरींच आह्मी दोघे जणें ॥३॥ सोईरिक पडिपाडें समसाटी । मी वो बैसलें तयाचे पाठी ॥४॥ निपट कैसें आहेवपण । कैवल्या आधीं तेल कांकण ॥५॥ निवृत्ति दास तेथें नाहीं । लग्नमुहूर्त बहुलाठाईं ॥६॥

७३३. **पैल मेरुच्या शिखरीं** । एक योगि निराकारी । मुद्रा लावुनि खेंचरी । प्राणायामीं बैसला ॥१॥ तेणें सांडियेली माया । त्यजियेली कंथा काया । मन गेलें विलया । ब्रह्मानंदा माझारी ॥२॥ अनुहत ध्वनि नाद । तो पावला परमपद । उन्मनीं तुर्याविनोदें । छंदें छंदें डोलतुसे ॥३॥ ज्ञान गोदावरीच्या तीरीं । स्नान केलें पंचाळेश्वरीं । ज्ञानदेवाच्या अंतरीं । दत्तात्रेय योगिया ॥४॥

७३४. **सेजे सुता भूमी पालखा निजतां उसांसया** । गगन गासोडा मेरु कानवडा ते सुख वाड पहुडलया ॥१॥ सहज संभोगु जाणावा । विजया होई मग भोगि राणिवा ॥२॥ कमळणी बाळा गुंफिती माळा । घालिती गळां देव कन्या ॥३॥ तिचिये शेजारीं ततरावी सुंदरी । चंद्रसूर्य दोन्ही चवरी ढाळिती ॥४॥ येकु त्यागी

दुसरा भोगी। तिसरा योगी राजइंद्र ॥५॥ चौथे द्वारीं अतीत तपें। बैसले गुंफे ज्ञानदेवो ॥६॥

७३५. **पर्वतु गोफणिये सोकरू लेंकरूं**। ज्याचेनि तृष्णें आटले सप्तहि सागरू। ज्याचेनि स्वेदें बुडाला मेरू। तयामाजी ने तया मी काय करूं॥१॥ कैसें नवल चोज जालेंगे माय। खांदीं गंगा चोरू पळतु आहे ॥२॥ जयाचिया अंगावरी वडाचीं झाडें। तो हा मुरकुटावरी बैसला कोंडें। विवळा दृष्टि पाहे निवाडें। ध्या ध्या ह्मणोनि ठाकितो पुढें ॥३॥ मनगणिचे तंतीं वोविली धरणी। ते पिसाळ्यानें घेतली खांदा वाहूनि। त्यासी वोवाळिति चौघीजणी बापरखुमादेवि वराची करणी ॥४॥

७३६. **ऐसा गे मायें कैसा योगी**। जे ठाईं जन्मला तो ठाव भोगी ॥१॥ माय कुमारी बाप ब्रह्मचारी। एकविस पुत्र तयेचे उदरीं ॥२॥ आचार सांडुनि जालासे भ्रष्ट। माउसिशीं येणें लाविलासे पाट ॥३॥ पितियाचा वेष धरुनियां वेगीं। मातेचें सुख भोगावया लागीं ॥४॥ आणि मी सांगो नवल काई। येणें बाहिणी भोगिली एकेचि ठाईं॥५॥ ज्ञानदेव ह्मणे अनुभवी जाणे। अनुभवावांचूनि कोण्हीच नेणें ६

७३७. **सुकलिये गंगे वऱ्हाड आलें**। उतार नाहीं म्हणोन मुरडोनी गेलें। मनगुणिचे तंतीं ओंविलीं धरणी। पिसोळिया ओझें वाईलें रया ॥१॥ तूं ते कवण मी ते कवण। कवण बांधावें तोरण। योगी दिगंबर सन्यासि जे काय। वरमाये हातीं कंकण रया ॥२॥ आप तेज पृथ्वी वायो आकाश। या भासास उटणें केलें। वांझेचिया पुत्रा चोखणी मर्दिलें। ऐसें नवल ज्ञान जालें रया॥३॥ वरबाप वोहबाप जन्मलेचि नाहीं। तंव नवरा नवरी कवणची काई। बापरखुमादेविवर चिंतितां। तरि तें सुख निवृत्तिपायीं ॥४॥

७३८. **माते आधि कन्या जन्म पावली** तिच्या वऱ्हाडा आईति केली। पाहों गेलों तये चरण ना नेत्र संपूर्ण लक्षणें वोळखिलीं। नवरा गर्भवासि पहिले नामरसी घटित आहे दोघांसी। याचा अर्थ तुह्मी करा श्रोते हो लग्नेंविण आणिली घरासिरेरे ॥१॥ कवण कवणाचा विचारु करा उपजत पुत्र म्हातारा। युगें गेलीं तया

जाहालिया जन्म ऐसें एक अवधारा ॥२॥ पुत्रें मातेसि पय पाजिलें कीं पितयासी कडे वाहिलें । तुह्मीं ह्मणाल शास्त्रें काय देखिलें तरी उजुचि आहे बोलिलें । साही शास्त्रें अठरा पुराणें यामध्यें नाहीं बोलिलें । शास्त्र गूढ अध्यात्म गूढ वज्र गुढी पाहे ह्मणितलेंरेरे ॥३॥ साहिशास्त्रें शिणलीं भारी परि अर्थ नकळे कवण्यापरी । सुजाण श्रोते कविजन अपार कावित्व करिती लक्षवरी । एक एक अक्षराची जाणिव पाहताती सुजाण श्रोते । कवित्वा कवित्वीं हें काय नवल ज्ञानदेवीं पाहिलें निरुतेंरेरे ॥४॥

७३९. **पति जन्मला माझे उदरीं** । मी जालें तयाचि नोवरी ॥१॥ पतिव्रता धर्म पहाहो माझा । सर्वांपरी पति भोगिजे वोजा ॥२॥ निर्गुण पति आवडे मज । आधीं माय पाठीं झालियें भाज ॥३॥ मी मायराणी पतिव्रता शिरोमणी । ज्ञानदेवो निरंजनीं क्रीडा करीं ॥४॥

७४०. **काळें ना सावळें** । श्वेत ना पिंवळें । नादबिंदाहून वेगळें । तें कवणरे चांगया ॥१॥ ज्ञानदेव म्हणे जाण कां माझें उमाणें ॥ध्रु०॥ गोडापरिस गोड । गगनाहूनि वाड । चौदाभुवनां ज्याची चाड । तें कवणरे चांगया ॥२॥ ज्ञानदेवो मानवलें । माझें मज सांगितलें । दोहींचे मिळोनि एक जालें । भलें केलें चांगया ॥३॥

७४१. **कैसें बोटानें दाखवूं तुला** । पाहें अनुभव गुरूच्या मुला। नको सोडूं देठींच्या मुळा । सोडीं अंजुळी आपुल्या कुलारे ॥१॥ ज्या ठायीं चळना ढळ । विश्व जयाचे सत्तेनें खेळ । अणुरेणु व्यापक सकळ । तेथें चळ ना अचळरे ॥२॥ जेथें डोळिया दृष्टि पुरेना । तेथें वृत्तीचें कांहीं चालेना । तेथें बुद्धीचा रीघ होईना । तेथें मनाची धांव पुरेना गा ॥३॥ काय पाहशी तूं भोंवतें । येतां जातां जवळीं असतें । तुझ्या पायाखालीं तुडवतें । तुझ्या डोळ्यामध्यें दिसतें गा॥४॥ ही खुण त्वां ओळखुनी घ्यावी । गुरुपुत्रा जाउनी पुसावी । तो नेऊनी तुला दाखवी । सोय सांगितली ज्ञानदेवीं गा ॥५॥

७४२. **अकरा खणावरी मंदीर उभाविलें** । तेथें एक देखिलें रूपेंविण॥१॥ त्या न बोलत्यासि बोलावया गेलें । मीही न बोलती झालेंगे

माय ॥२॥ बापरखुमादेविवरेंसि ठकाचि पडिलें । मीचि ठसावलें ब्रह्माकारें ॥३॥

७४३. **कासवीचें तूप जेवी** । आकाश घालिपां पेवीं । वांझेचें बाळ खेळवी । रूदना करी रया ॥१॥ पाहे या नवल चोज । म्यां देखिलें पां मज । गुह्यांचें गुज । जाणरे मना ॥२॥ मृगजळें सागर भला । डोंगरें ओणवा विझविला । समुद्र तान्हेला । जीवनालागीं ॥३॥ ज्ञानदेव ऐसें ह्मणें । कापुराची मैस घेणें । दुधावीण सांजवणें । भरलें दिसे ॥४॥

गोंधळ.

७४४. **तूं विटेवरी सखये बाई हो करीं कृपा** । माझें मन लागो तुझ्या पायीं हो करीं कृपा । तूं सांवळे सुंदरी हो करीं कृपा । लावण्य मनोहरी हो करीं कृपा । निजभक्तां करुणा करीं हो करीं कृपा ॥१॥ पंढरपुरीं राहिली । डोळां पाहिली । संतें देखिली । वरूनी विठाई वरूनी विठाई । सच्चिदानंद अंबाबाई हो करीं कृपा । उजळकुळ दीपा । बोध करी सोपा । येउनी लवलाहीं येउनी लवलाहीं ॥ ध्रु० ॥ तुझा देव्हारा मांडिला हो करीं कृपा । चौक आसनीं कळस ठेविला हो करीं कृपा । प्रेम चांदवा वर दिधला हो करीं कृपा । ज्ञान गादी दिली बैसावया हो करीं कृपा । वरी बैसविली आदी माया हो करीं कृपा । काम क्रोध मदमत्सर । दंभ अहंकार । त्यांचें बळ फार । सर्व सुख देईं सर्व सुख देईं ॥२॥ शुक सनकादिक गोंधळीं हो करीं कृपा । नाचताती प्रेम कल्लोळीं हो करीं कृपा । उदो उदो शब्द आरोळी हो करीं कृपा । पुढें पुंडलिक दिवटा हो करीं कृपा । त्यानें मार्ग दाविला निटा हो करीं कृपा । आई दाविली मूळपीठा हो करीं कृपा । बापरखुमादेविवरु । सुख सागरु । त्याला नमस्कारु । सर्व सुख देईं सर्व सुख देईं ॥३॥

जोहार.

७४५. **जोहार मायबाप जोहार** । मी कृष्णाजी घरचा पाडेवार । त्याचे घरांतला सर्व कारभार । माझे शिरावर कीं जी माय बाप ॥१॥

कामाजी बाजी हुद्देदार । तेणें रयतेचा केला मार । रयत फार नागविली कीं जी माय बाप ॥२॥ क्रोधाजी बाबा शेखदार झाले । त्याजकडे हुजूरचें काम आलें । तेणें कामाजीचें छळण केलें कीं जी माय बाप ॥३॥ मनाजी बाजी यानें फितुर केला । तेणें करोनि मोठा बखेडा झाला । गांव सगळा नाशिला कीं जी माय बाप ॥४॥ बुधाजी पाटील कायापूरचे । ममताईचे हाताखालचे । त्यांत जीवाजी भुलले कीं जी माय बाप ॥५ या उभयतांचा विचार वागला । त्यामुळें आह्मांस राग आला । बुधाजी आवरीं आपल्या पोराला कीं जी माय बाप ॥६॥ सद्‌गुरुचा मी पाडेवार । निवृत्तीसी असे माझा जोहार । ज्ञानदेवा सफळ संसार झाला कीं जी माय बाप ॥७॥

मदालसा.

७४६. **उपदेश उपरति ज्ञान ध्यान एकनिष्ठ** । विज्ञान तें आटलेंरे दृश्यादृश्य तेथें दृष्ट । आदिअंत हरपला सर्व ब्रह्म एक वाट । नित्य नेम चालतांरे होय वैकुंठ प्रगट ॥१॥ जे जो जे जो निजानंदें आत्माराम प्रसिद्ध । उपदेश ऐकें बाळा मदालसा प्रबोध । उपजोनि संसारींरे एकतत्व तेंचि सिद्ध ॥ध्रु०॥ द्वैताद्वैत खोंडी निःशेष आटली आस । कल्पना हो बुडालीरे सर्व दिसे हृषिकेश । ममता हे समूळ माया हेही न दिसे उद्भस । हारपती स्वयंज्योति ऐसा होईरे उदास ॥२॥ विकृतिभान गाढे तेथें न दिसे बिरडें । इंद्रिय रसना दृढ याचें निरसलें कोडें । मिथ्या हे मोहपाश तोडी व्यसन सांकडें । मानस परिकर हेही शोधी निवाडे ॥३॥ प्रपंच झोंबो नेदी यांचें उठवी धरणें । शरीरजन्म मरण याचें करी कारे पारणें । निवटूनि सांडीं बापा सर्वभरी नारायणें ॥४॥ मी माझें दुजेपण तेथें वायां घेसी लाहो । निरशी ममता बापा करिं हरिनामें टाहो । शून्य हें भेदी कारे जन्ममरण निर्वाहो ॥५॥ धारणा धीट करी ध्येय पणरे हें सांडी । अखंडता निजसुख कामधामरे मांडी । स्मरतां नामावळी विषय हे शरीर सांडी । क्रूररे नव्हे बापा सदा आत्मा ने ब्रह्मांडीं ॥६॥

त्रिकाळज्ञान गुज अखंड आत्मारे चेतवी । नित्यता हरिकथा विष्णु कृष्ण मनरंजवी । सकळ परिपूर्ण होशी जीव शिवेरे भावी । मन ध्यान एकरूप सर्वदा हरि हा गोसावी ॥७॥ शांति निवृत्ति क्षमा दया सर्व भूतीं भजन । आचरण एकपक्षें सर्वरूपीं जनार्दन । अलक्षसंकल्प भावीं सर्व होईं नारायण । विसरें कामनारे सेवीं ब्रम्हसनातन ॥८॥ एकट मन करी निवृत्ति धरी निर्वाहो । चेतवितां इन्द्रियांसी आत्मारामें नित्य टाहो । सेवा सुख करी बापा प्रसन्न लक्ष्मीचा नाहो ॥९॥ सुति मांडी नाममात्रें सेवी तत्पर रसना । उपरति तितिक्षारे लय लक्षि ध्यासि ध्याना । हारपेल मी माझें होसील ब्रम्हांड येसणा । जिव्हा हें मन चक्षु करि श्रीगुरु निरोपणा ॥१०॥ तुझा तूंचि विदेहियां आत्मानाथ एकतत्वीं । हारपति इंद्रियेंरे जिवशिव एके पंक्ती । नाहीं नाहीं अन्य रूप स्वयें परमात्मा ज्योती । सुटेल जन्ममरण उपजेल प्रत्यक्ष दीप्ती ॥११॥ आकाश तुज माजी हरपसि परब्रह्मीं । न भजतां इंद्रियांसी हरपति यया उर्मी । बीज तें निरुपिलें सहज राहेंरे तूं समी । दमशम रिगुनिगु याचा दाहारे संगमीं ॥१२॥ तटाक देहभूमी रेचक कुंभक आगमी । चंद्रसूर्य ऐसे जाणा पूर्ण परिपूर्णरे रमी । लोलुंगता रिद्धिसिद्धी धारणाते मनोरमी । होसील तूंचि सिद्ध गुरुशिष्य सर्वसमी ॥१३॥ राहों नेदी विषयसुख वायां उद्वेग विस्तार । प्रेमामृत हरिनाम हेंचि सेविंरे तूं सार । भजतां नित्यकाळ तुटे विषयाचार ॥१४॥ उद्भट सुख साधीं जेणें दिसे आत्मनाथ । बिंबामाजी बिंब पाहें सर्व होईं तूं सनाथ । निश्चित निराळारे निगम साधीं परमार्थ । धिटिव ऐसी आहे सर्व पुरति मनोरथ ॥१५॥ उष्णातें घोंटी बापासम चांदिणें धरीं । तेथील अमृतमय चकोर होईं झडकरी । लक्ष हें परब्रह्मीं सदा पूर्णिमा तें सारी । निवतिल अष्टही अंगें वोल्हावति शरीरीं ॥१६॥ त्रिकाळ ज्ञानकळा येणें साधलेंरे निज । तितिक्षा मनोवेगें नित्य प्रत्यक्ष ब्रह्मबीज । साकार निजघटीं तो प्रगटे अधोक्षज । पर्वकाळ ऐसा आहे गुरुमुखेंरे चोज ॥१७॥ हें ऐकोनियां पुत्र मातें विनविता पैं जाला । उपदेश ब्रह्म लक्षी सर्वत्र केला वो काला ।

सांडिले संप्रधार आत्मा एकत्र वो केला । कैसें हें उपदेशणें वेदांसि अबोला ॥१८॥ ऐकें तूं मदालसे मज बोध आत्मारामीं ऐकतां वो उपदेश बहुत संतोषलों उर्मी । प्रेमांमृतजीवनकळा वोल्हावतु असे धर्मी । निःशेष विषये वोते समर्पिलें परब्रह्मीं ॥१९॥ विपरीत माते जालें आप आपामाजि थोर। चैतन्य हें क्षरलेंसे हाचि धरिला वो विचार ॥२०॥ माझा मी गुरु केला मातेचा उपदेश । न दिसे जनवन सर्वरूप महेश । निराकारि एक वस्तु अवघा दिसे जगदीश । हारपले चंद्रसूर्यों त्याचिमाजि रहिवास ॥२१॥ अनंत नाम ज्याचें त्याचा बोध प्रगट । गुरुखुण ऐसी आहे नित्य सेवीं वैकुंठ। नेणें हें शरीर माया रामकृष्ण नटि वाट । उच्चारु वो एकतत्व सेवा सुख वो धीट ॥२२॥ हें ऐकोनि मदालसा म्हणे भला भला पुत्रराया । उपजोनि संसारीं रे तोडीं तोडीं विषया । मुक्त तूं अहासी सहज शरण जाय सद्गुरु पाया । आदिनाथ गुरु माझा त्या निवृत्तीसी भेटावया ॥२३॥ तेथूनि ब्रह्मज्ञान उपदेश अपार। समरसें जनींवनीं राज्य टाकीं असार । यामाजि हिंसा तुज द्वेषितारे चराचर । चैतन्य ब्रह्म साचें एकरूपें श्रीधर ॥२४॥ ज्ञानदेव निवृत्तीसी शरण गेला लवलाहीं । हरपली निज काया मन गेलें ब्रह्म डोहीं । निरसली माया मोहो द्वैत न दिसे कांहीं । अद्वैत बिबलेंसे जनवन ब्रह्म पाही ॥२५॥

७४७. **उपदेश अगोचर उपदेशी अगोचर** मदालसा पुत्रालागीं रहीवासु । ध्यानरूप येक करीं सर्वांघटीं महेशु । जातिधर्म लोपिबा न करीं तूं आळसू । उठि जाय योगपंथें जेथें वैकुंठ निवासु॥१॥ जे जो जे जो नित्य हरि जनीं वनीं जो आहे । त्याचें तूं ध्यान करीं नित्य तेथेंची राहें । परतोनी येवों नको प्रपंच न पाहें । जठराग्नीं पचों नको वेगीं तूं योगिया होय ॥२॥ जपतप वाचे एक अखंड श्रीराम उच्चार। नित्य धर्म संताचारे हाचि करींरे विचार । संगदोष बोधिती तुज ह्मणोनि होई खेचर । अतळों नको द्वैतबुद्धि सदा अद्वैत निरंतर ॥३॥ एक लक्ष एक पक्ष एक तत्व हृदयीं । एक ध्यान एक मन त्याचे लागें तूं सोयी। एक

हरि हाचि खरा एका मानें तूं राहीं । आणिक जपों नको देवोदेवीं कांहींबाहीं ॥४॥ देव तो वैकुंठींचा निरालंबींरे आहे। निराळ सर्व जीवां ह्मणोनि ध्यातु जाये। जीव हा शिव करी ऐसें करुनि राहे। रामनाम मंत्र ध्वनि कळिकाळ वास न पाहे ॥५॥ कोहं हे उपजतां टाकिलें तुवां सोहं। गर्भीं होतासि सावध आतां ह्मणतासि हूंहूं। अहंकार जपों नको मन मुंडि संमोहे। एकट मन करिं रामनामीं धरीं भाव ॥६॥ शांति करीं जीवशिवीं सर्व क्षरलासे हरी । क्षमा दया बहिणी तुझ्या माया सांडीं भीतरीं। बंधु पिता सखि जणें टाकिं तूं दुरिच्या दुरी । मत्सर हा घेवों नको मद टाकीं हा बाहेरी ॥७॥ हरिरूप निखळ आहे योगी जाणती यासि। अंतर तें दुरांतर हें तूं जप मानसीं । कर्म हें ब्रह्म जाण ऐसा होईं समरसीं । तत्काळ होशी योगी संदेह नाहीं त्यासी ॥८॥ सत्व रज तमीं गुंफों नको एकतत्त्वीं आहे भाव । नानातत्त्वीं धरिसी व्यर्थ मग तुज न पवे देव । मी माझें वाहों नको व्यर्थ करिसी उपाव । शिणलासि येतां जातां हा तुज नाहीं आठव ॥९॥ शरीर हें नव्हे तुझें तरुण बाळरे वृद्ध । जंववरी सावध आहे तंववरी करीं प्रबोध । एकनामीं विष्णुचेरे जाणती तेचि सिद्ध ॥१०॥ निःशंक मार्ग चाली आडकाठी नाहीं तेथें । विहंगमीं चाड धरीं पिपीलिका नेघें हीत । अजप तेथें जपें सदापूर्ण अनंत। न धरीं विकल्प कांहीं उद्धरासि त्वरित ॥११॥ कामना चित्तवृत्ति अनुग्रह हे उपदेश । ग्रहभूतपिशाचरे याचा नव्हे तुज त्रास । कळिकाळ पडेल तेथें पावासि परमपरेश । ह्मणें हें पावसील शरीर न करीं न करीं आळस ॥१२॥ अंतीं अंत उर्ध्व अध दश दिशा नांदे एक । हरिविण न दिसे कांहीं संत जाणती विवेक । निरसली त्यांची माया हरि भरला दिसे एक । नयनीं दृष्टि चोख जैसा अमृताचा मयंक ॥१३॥ योगिया तूंचि जाण योगयाग तपें हरि । न भजे हरिविण उगा नसे क्षणभरी । रामकृष्ण वाचे सदा नित्य जपे निरंतरी । हरि ध्यान ऐसें आहे पुत्रा हेंचि तूं स्वीकारीं ॥१४॥ लोपतील मन संग संग भंग सांगडी । अवचिती पडेल कव जन्ममरणाची उडी। न मिळे आयुष्य तुज मनुष्यजन्मअर्ध

घडी । उठिचि उठोनियां जाय तूं तांतडी ॥१५॥ विवेक करिं बाळा पुराणप्रसिद्ध पाहे । वेदशास्त्रें बोलिले हरि हें पाहोनि उगा राहें । योगिये विसावले तेथें दिव्यचक्षु करूनि पाहें । सत्रावी हे संजीवनी उलट करी लवलाहे ॥१६॥ मातृका भेदुनियां षट्चक्रे टाकीं वेगीं । तेथें तूं गुंफों नको चाल विहंगममार्गीं । अनंत सिद्ध गेले ऋषिमुनीच्या संगीं । नारदादि अवधुत ते प्रपंचीं निःसंगी ॥१७ हनुमंत कपि-राज भीष्मादिक उत्तम । परीक्षिति प्रऱ्हाद ते पैं जाले आत्माराम । ध्रुव आणि अंबऋषी पावले वैकुंठ धाम । यांचा तूं संग करीं होईं-कारे निःकाम ॥१८॥ मदालसा म्हणे पुत्रा ऐसा आहे उपदेश । भाव गर्भींचारे तुज विचरे पृथ्वी निःशेष । सरता होईं संतामाजि चित्तीं ध्याईं हृषीकेश । परब्रह्म तूंचि होसी ऐसें बोलियेले व्यास ॥१९॥ शुकादिक पुत्र ज्याचे तो साक्षात् नारायण । अवतरले मनुष्यवेषें तारियेले अवघे जन । ऐसाचि होईं तूंरे विसरें मीतूंपण । उठी जाये ऊर्ध्वे पंथें करिल कृपा हरि आपण ॥२०॥ नाम हें अमृतसिंधु हृदयीं जपें सदाकाळ । नाहीं तुज रोगराई तुज देखोनी पळेल काळ । हरिसि जो विनटला तया नाहीं काळ वेळ । नामधारकाचें तीर्थ वंदीं तीर्थकल्लोळ ॥२१॥ पुत्र म्हणे अवो माते गुरु तूंची जालिसी। नसवे क्षणभरी जपतप मानसीं । हरि हा श्रेष्ट राणा तूंची तारक जीवासी । भवार्णवीं तारियेले म्यां दृढ धरिलें मानसीं ॥२२॥ खेचर बुद्धि केली खेळीनलों चौऱ्यांशीं । खुंटल्या जन्मयोनी पावलों मोक्षसुखाशी । खेचराखेचर माये मी तुझा वो उपदेशी । गुरुगम्यउपदेशिलें शिष्य निवाला मानसीं ॥२३॥

७४८. उपदेश ब्रह्मज्ञान पुत्रा ऐकरे बीज । सांडिं सांडिं माया-मोहो मुक्त विचरेंरे सहज । आशा मनसा गुंफों नको सोहं धरिकारे नीज । अखंड गुरुचरणीं मौन्य धरिकारे काज ॥१॥ उपदेश मदा-लसा निजकारे आधीं । पूर्णबोधें उमजेरे हेंचि साधी समाधी । लटिका हा मायामोह लक्ष लावीं गोविंदीं । सांडिं मांडि कोहंवेगीं लीन होईं परमानंदीं । जे जो जे जो जे जो बाळा ॥२॥ चौऱ्यां-शींलक्ष जींव जन शिणले योगी येतां जातां । विरळा देखों परतला

जो पारुषला पूर्णता । मनबुद्धि एकचित्तें दृढधरी अनंता । उपरति चित्तें करीं सावध होईं त्वरिता ॥३॥ जन्म हें दुर्लभ जाणा मनुष्यजन्म अगाध । ज्ञानध्यान बुझिजे आधीं वरी गुरूचा प्रबोध । तरीच साधेल तुज नाहीं तरी होसी मूढ अंध। नेमिलें आयुष्य वेचे कोण तोडी भवबंधकंद ॥४॥ नवमास होतासि गर्भी अधोवदनें दुःखित । तैं होता उमजतुज कारे येथें निश्चित । परतोनि पाहें वेगीं मनीं धरीं अच्युत। तुटेल योनिपंथू मग तूं सर्वातीत ॥५॥ जंववरी माझें माझें मन न संडी तुझें । तंववरी मोहोपाश व्यर्थ धराणिये ओझें विष्ठामूत्र जंतगर्भी म्यां वाहिलें तुझें ओझें ॥६॥ उठीं पुत्रा सावध होईं मी माझें सांडि धरीं । कोशकिटके जन्मलासि तैसें तूं बा न करीं । आपण्या आपण होसी तुझा तूंचिरे वैरी । जंव नाहीं आलें काळचक्र वेगीं स्मरें मुरारी ॥७॥ इंद्रियें सावध अहाति तंव करीं धांवा धांवी । मग विस्मृति पडेल बुद्धि मग न साधे हरि गोसावी । सर्वघटीं हरि ध्याय मनचक्षु एक भावीं । नारायण नामपाठ वेदशास्त्र अनुभवी ॥८॥ दिननिशीं शरीर तुझें बाळतारुण्यवृद्ध होय । काया हे नव्हे तुझी सांडीं सांडीं ममता माया । निर्गुणरूप हरिहरू त्यासि तूं शरण जाय। सगुणीं झोंबों नको हरिरूपीं तल्लीन राहें ॥९॥ मृगजळ मायापूर व्यर्थ इंद्रियांची झोंबी । कामना लपवी आधीं लय लावी हरिच्या बिंबीं । चक्षें पक्षें मन गोंवी बिरडें घाली निरालंबी । शुद्धबुद्ध तत्व हरि एकतत्त्व नितंबी॥१०॥गुरुगम्य आगमाचें हेंचि तत्व उत्तम। सत्व रज तमीं गूंफों नको मा मार्ग धरी उत्तम । प्राण लपवी प्राणीमाजी वासना करी निःष्काम ॥११॥ हेंचि साधन योगियांचें शिवाचें मनोगत। उठोनियां प्रातःकाळीं तनुमनध्यान निल्य। जागरणीं हरिकीर्तना उद्धरखी त्वरित । नाशिवंत शरीर जाण मग तुज न घडे हित ॥१२॥ क्षणां एका शरिर नासे हें तुझें तुज न कुळे । अवचिता येईल काळ झांकतील देखणे डोळे । मग हें नाठवे तुज करि गुरुमेळीं निर्मळ । सांडी मांडी करूं नको टाकिं टाकीं मनींचे सकळ ॥१३॥

व्यर्थरे राहासी येथें पडशील मोहोफांसा । दशदिशा हरि आहे अर्ध उर्ध्व महेशा । मही हे अंथरूण आकाश करीं अवकाशा । या परि विचरेंरे राहावें प्रमाण सरिसा ॥१४॥ तत्व हें एकरूप हरि-विण नाहीं कोठें । द्वैतभाव न धरीं मनीं नीट जाय वैकुंठें । हा मार्ग योगियांचा संत गेले नीट वाटे ॥१५॥ अभक्त गुंपले येथें तेही पडिले नीट वाटे । सनकादिकां पंथ हाचि सेविला उपजतां । नारदें विचार केला मग न राहे तो निवांता । गोरक्ष बुझला वेगीं दृढ कास हनुमंता । अवधूत याचि परी दत्तामाजी पूर्णता ॥१६॥ उन्मनिं साधीबाळा रूप न्याहाळी नयनीं । नासिकीं ठेऊनि दृष्टि खेंचरी मुद्रा निर्वाणी । शरीर हें असों जावों याची न करीं तूं करणी । रामकृष्ण वाचा पाठ हेंचि धरीं निर्वाणीं ॥१७॥ अष्टदळ ह्रदयीं आहे तोचि आत्मा ये करीं । मन बुद्धि वित्त चित्त दिसों नेदी बाहेरी । मातापिता प्राण तुझे तो दा-खविल शरीरीं । स्त्रीपुत्र इंद्रियद्वारा सांडी परति माघारीं॥१८॥मन हें कोंडी पिंडीं तंतू तुटों नेदी याचा । मार्ग हे जिव्हे पारुषरे हरी राम कृष्ण वाचा । रिकामा क्षणभरी पंथ धरी प्रेमाचा । आदि मध्य हरि एकु तोचि ध्यायीं हृदयींचा ॥१९॥ श्रवण स्मरण करी काळ घाली आंकणा । भीष्में साधिलें हरि तो पावला नारायणा । लक्ष्मणें ध-रिली बुद्धि वोळगिला रामराणा । निमिष्य एक न भरतां शरीर सांडिले प्राणा ॥२०॥ हित तेंचि करी बाळा हरी प्रेमें मन करी । सावधान चित्त आहे तंव हें सर्व दृढ निवारी । भुली पडेल अंतीं तुज मग नाहीं कैवारी । ममतेचें बिरडें फेडी उठे चाले योगरितीं ॥२१॥ ह्मणे माते परियेसी कैसें उपदेशिलें ज्ञान । गुरु हा कोण करूं अवघें दिसे विज्ञान । मज याचें स्मरण झालें सोहं होतें मज ध्यान कोहं हें विसरलों जालें संसार मौन्य ॥२२॥ परतले प्रेमभाव उब्दोध आला धांवया । कळिकाळ न दिसे दृष्टि पापपुण्य रहावया । सभरा-भरित हरि दिसे माझें कैचें उरावया । तूं तंव विदेही माया मदा-लसा मज राखावया ॥२३॥ मदालसा ह्मणे पुत्रा जो उपदेश करुणा ब्रह्म हें जिवीं शिवीं भोगि योनी नारायणा । शांति क्षमा बाणली तुज कैचें उमटलें गुज ॥२४॥ हे स्थिति बाणली ज्यासी तो मी प-

रिपूर्ण योगी । दया मुक्ती जाली दासी नित्य उन्मनीं भोग भोगी। त्याचिया दर्शनें जीव तरतील वेगीं । उठि पुढा जाय पंथें जेथें स-त्रावी उगी ॥२५॥ मुक्तामुक्त अभयदान मुक्त झाला अनुभवीं राहिली निरालंबीं रातलासे सतरावी । मुक्ताई मुक्त ज्ञानें मदालसा नांवानांवी । मुक्तलग उपदेश चांगया दिधला पाही ॥२६॥

७४९. **उपदेश मदालसा देहो निर्मिला कैसा।** आलासी कत्रण्या वाटां मातेचिया गर्भवासा । जो पंथ वोखटारे पचलासि कर्मकोठा । अविचार बुद्धि तुझी पुत्रराया अदटा ॥१॥ पर्ये दे मदालसा सोहं जोजोरे बाळा। निजध्यानीं निजपारे लक्ष लागों दे डोळा । निज तें तूं विसरलासि होसि वरपडा काळा ॥२॥ नवमास कष्टलासि दहाव्यानें प्रसूत जाली । येतांचि कर्मजाड तुझी मान अडकली । आकांतु ते जननीये दुःखें धाय मोकली । स्मरे त्या हरिहरा ध्यायीं कृष्णमाउली ॥३॥ उपजोनि दुर्लभुरे मायबापा जालासी । वाढविती थोर आशा थोर कष्टी सायासी । माझें माझें म्हणोनियां क्षणी वायां भुलसी । होणार जाणार रे जाण नको गुंफों भव पाशीं ॥४॥ हा देहो नाशिवंत मळमूत्राचा बांधा । वरि चर्म घातलेंरे कर्मकीटकाचा सांदा । रवरव दुर्गंधीरे अमंगळ तिचा बांधा । स्मरें त्या हरिहरा शरण जाईं गोविंदा ॥५॥ या देहाचा भरंवसा पुत्रा न धरावा ऐसा । माझें माझें म्हणोनियां बहु दुःखाचा वळसा । बहुत ठकियेले मृगजलाच्या आशा । तृष्णा सांडुनियां योगी गेले वनवासा ॥६॥ या पोटाकारणेंरे काय न करिजे एक । यालागीं सोय धरींरे तिहीं भुलविले लोक । ठाईंचें नेमियेले त्याचें आयुष्य भविष्य । लल्लाटीं ब्रह्मरेखा नेणती ते ब्रह्मादिक ॥७॥ जळींचीं जळचरेंरे जळीं-चियारे रमती । भुललीं तीं बापुडींरे ते कांहीं नेणती । जंव नाहीं पुरली त्याचि आयुष्यप्राप्ति । वरि घालुनि भोंवराजाळ बापा तयातें गिवसिती ॥८॥ पक्षणी पक्षीयारे निरंजनीं ये वनीं । पिलिया कार-णेंरे गेलि चारया दोन्ही । अवचिती सांपडली पारधिया लागुनी । गुंतुनी यां मोहोपाशीं प्राण त्यजिती दोन्ही ॥९॥ मृग हा चारियारे अतिमानें सोकला । अविचार बुद्धि त्याची परतोनि मागुता आला । तंव त्या

पारधियानें गुणीं बाणु लाविला । आशारे त्यजूनियां थिता प्राण मुकला ॥१०॥ अठराभार वनस्पती फुलीं फळीं वोळती । बाविल्या पोखरणीं नदी गंगा वाहती । ज्या घरीं कुलस्त्रिया राज्य राणीव संपत्ती। हें सुख सांडूनियां कासया योग सेविती ॥११॥ हें सुख सांडूनियां कोण फळ तयासी । कपाट लंघूनियां योगि ध्याती कवणासी । योग तो सांग मज कवण ध्यान मानसीं । सर्वत्र गोविंदुरे हृदयीं ध्याई हृषिकेशी ॥१२॥ इतुकिया उपरि रे पुत्रा घेई उपदेशु । नको भुलों येणें भ्रमें जिवित्वाचा होईल नाशु । क्षीरा निरा पारखीरें परमात्मा राजहंसु । निर्गुण निर्विकार पुत्रा सेवीं ब्रह्मरसु ॥१३॥ इतुकिया उपरीरे पुत्र मातें विनविता जाला । संसार सोहळा हा थोरा कष्टीं जोडला । पंचभूतें निवती येथें ह्मणोनि विश्रामु केला । वोखटा गर्भवासु कवणा कार्या रचिला ॥१४॥ गर्भींची यातनारे पुत्रा ऐके आपल्या कानीं । येतां जातां येणें पंथें सांगाति नाहींरे कोण्ही । अहंभावो प्रपंचु पुत्रा सांडीरे दोन्ही। चौऱ्यांशीं जीवयोनी प्रवर्तले मुनिजन तत्क्षणीं ॥१५॥ वाहतां महापुरीं रे पुत्रा काढिलें तुज । रक्षिलासी प्रसिद्ध सांपडलें ब्रह्मबीज । मग तुज वोळखी नाहीं कारे नेणासि निज । आपेंआप सद्गुरु कृपा करील सहज ॥१६॥ उपजत रंगणारे पुत्रा तुवां जावें वना । बैसोनि आसनींरे पाहें निर्वाणीच्या खुणा । प्राणासी भय नाहीं तापत्रयाचारणा । मग तुज सौरसू पाहारे परब्रह्मींच्या खुणा ॥१७॥ बैसोनि आसनींरे पुत्रा दृढ होई मनीं । चेतवीं तूं आपणापे चेतविते कुंडलनी । चालतां पश्चिमपंथें जाई चक्र भेदुनी । सतरावी जिवनकळा पाहे आत्मा हा किंतुनी ॥१८॥ मग तूं देखसी त्रिभुवन स्वर्ग मृत्यु पाताळ । नको भुलों येणें भ्रमें सांडीं विषय पाल्हाळ । आपणापे देखपारे स्वरूप नाहीं वेगळें । परमात्मा व्यापकुरे पाहा परब्रम्ह सांवळें ॥१९॥ इतुकिया उपरींरे पुत्रा ते विनवी जननी । परियेसि माउलीये संतोषलों तत्क्षणीं । इंद्रायणी महातटीं विलासलों श्रीगुरुचरणीं । बोलियेले ज्ञानदेवो संतोषलों वो मनीं ॥२०॥

७५०. **श्रीगुरु देवराया प्रणिपातु जो माझा । मनादि मूळ**

तूंचि विश्वव्यापका बीजा । समाधि घेईं पुत्रा स्वानंदाचिया भोजा । पालखी प्रौढलिया-नाशिवंतरे माया ॥१॥ जागरे पुत्रराया जाईं श्रीगुरुशरण । देह तूं व्यापिलासि चुकवी जन्ममरण । गर्भवासु वोखटारे तेथें दुःख दारुण । सावध होईंकारे गुरुपुत्र तूं सुजाण ॥२॥ मदालसा ह्मणे पुत्रा ऐक बोलणें माझें । चौऱ्यांशीं घरामाजी मन व्याकुळ तुझें । बहुत सिणतोसी पाहातां विषयासी वांझे । जाण हें स्वप्नरूप येथें नाहीं बा दुजें ॥३॥ सांडिरे सांडि बाळा सांडिं संसार-छंदु । माशिया मोहळरे रचियेलारे कंदु । झाडूनि आणिखी नेला तया फुकटचि वेधु । तैसी परी होईल तुज उपदेशें आनु ॥४॥ सत्व हे रज तम तुज लाविती चाळा । काम क्रोध मद मत्सर तुज गोंविती खेळा । यासवें ह्मणें जासी सुकुमारारे बाळा । अपभ्रंशीं घालतील मुकसिल सर्वस्वाला ॥५॥ कोसालियानें घर सुदृढ पैं केलें । निर्गमु न विचारितां तेणें सुख मानियेलें । जालेंरे तुज तैसें यातायाति भोगविलें । मोक्षद्वार चुकलासि दृढ कर्म जोडलें ॥६॥ सर्पें दर्दुर धरियेलारे मुखीं । तेणेंहिरे माशी धरियेली पक्षी । तैसा नव्हे ज्ञानयोगु आपआपणातें भक्षी । इंद्रियां घालीं पाणी संसारीं होईंरे सुखी ॥७॥ पक्षिया पक्षिणीरे निरंजनीं ये वनीं । पिलिया कारणेंरे गेलीं चारया दोन्ही । मोहोजाळें गुंतलींरे प्राण दिधले टाकुनी । संसार दुर्घट हा विचारु पाहे परतुनी ॥८॥ जाणत्या उपदेशु नेणता भ्रांतीं पडिला । तैसा नव्हे ज्ञानप्रकाशु ज्ञानदेवो अनुवादला । अनुभवीं गुरुपुत्र तोचि स्वयें बुझाला । ऐक त्या उद्धरणा गायक सहज उद्धरला ॥९॥

७५१. मदालसा म्हणे पुत्रा तूं मुक्त होतासी । संसारमायामोहें कारे बद्ध जालासी । सिद्ध तें विचारीं पां जेणें सुखिया होसी ॥१॥ चेईंतूंरे तानुलिया जाईं श्रीगुरु शरण । देहभावीं व्यापिलासी मग तुज शिकविल कवण । अज्ञानपण सांडूनियां तूं चुकवीं जन्ममरण । गर्भवास वोखटारे गर्भी दुःख दारुण ॥२॥ जागृतिं आणि निद्रा तुज स्वप्नीं भरु । सुषुप्ति वेळोंवेळां तुज पडिला विसरु । तें जंव नेणसिरे तंव तुज नाहीं निर्वारु ॥३॥ देह तव नाशिवंत

तूं कांरे भुललासी । अखंड तें विचारीं पां जेणें सुखिया होसी । दुःख तें आठवींरे गर्भीं काय भोगिसी । जठराग्नी कृमीकुंडीं वेळोवेळां पडसी ॥४॥ कोसलियानें घररे सुदृढ पैं केलें । रिगुनिगु न विचारितां तेणें सुख मानिलें। जाहालें बाळा तुज तैसें यातायाति भोगविलें । मोक्षद्वार चुकलासी सकळही कर्मे संचिलें ॥५॥ सर्पें दर्दुर धरियेलारे मुखीं तंव तेणें माशी तोंडी धरियेली शेखीं। तैसा हा मायामोहो तुज कारे नुपेक्षी । इंद्रियें व्यापूनियां संसारीं सुखि दुःखी ॥६॥ मृगरे जळ जैसें हेलावत पैं दिसे। तैसी हे भ्रांति माया तुज नाथिली आभासें। उत्पात्ति प्रळय दोन्ही ये तरी तुज सरिसे । स्थिर होऊनि विचारीं पां आणिक नाहीं बा तैसें ॥७॥ मृग पक्षी कीटकु पतंगु होसी। आक्षेपीं संचररे नाना योनी पावसी । पूर्ण ज्ञानसुख जेणें तें तूं कांरे नेणसी । अविनाश तेंचि तूंरे वायां सबळ कां करिसी ॥८॥ परब्रह्म बाप तुझा इच्छा माया हे तुझी । अंशरे तूं तयाचा सबळ कांरे बुद्धि तुझी । अज्ञान तुज व्याली ते नव्हे कारे वांझी बा नव्हेचि कां वांझी । तेणें तूं भुललासी ऐक शिकवण माझी ॥९॥ परतत्वा आणि तुज बाळा नाहींरे भिन्न । अनादि तूं आहेसिरे परि हें न देखे मन । अकर्म कर्म केलें तेणें जालें अज्ञान । निष्कर्म होय जेणें तें तूं करी कांरे ज्ञान ॥१०॥ पुत्र ह्मणे वो माते मी अनादि कैसा। मी माझें जाणता वो मी अज्ञान कैसा । उकलु केविं होय तुज कैसा भरंवसा । जीवन्मुक्त होय दृष्टि दाखवी तैसा ॥११॥ पापपुण्य दोन्ही मजसवेंचि असती । करणी माते थोर त्याची ते आहे चालती । उकलु केंवि होये होय तें सांग मजप्रती । बुझावि वो माझे माते ऐसी करी विनंति ॥१२॥ केलीं कर्मे जरि तुवां न संडिवो पाठी । कवण ते प्रकासील हे विपरीत गोष्टी । उकलु केविं होय ते सांग मजप्रती । जेणें मी दृढ होय ते बुद्धि देई वो लाठी ॥१३॥ अनंत कर्मे मातें घडलीं वो मज । तीं तंव न संडिती ऐसें ज्ञान पैं तुज । तरी म्यां काय कीजे केविं पावणें सहज । दुर्घट वाट आहे कैशानि निफजेल काज ॥१४॥ उठी पुत्रा जाई बाळा

तीर्थैरे हिंड । साधु आणि संत जेथें असती बा उदंड । तयामाजी आत्मज्ञानी जो कां न बोले वितंड । तो तूं गुरु करिं तो तुज बुझवील प्रचंड ॥ १५ ॥ ज्ञानविज्ञानरे गुरु मुखें बुझसी । विचारूनि अनुभउ आपेंआप जाणसी । जेणें जालें अनंत सिद्ध तें तूं कांरे नेणसी । हरिहर ब्रह्मादिक तेही ध्याती तयासी ॥१६॥ नव्हतां बाळा नादबिंद तैं तूंरे सहज । तेथेंचि तूं होतासि ऐसें ज्ञान पैं तुज । तेथें तूं लीन होई करीं आपुलें काज । संसार साभिमानें घेई तेथींचें व्याज ॥१७॥ उपजतां गर्भ अंधु जया नाहीं प्रकाशु । पूर्वी तो योगभ्रष्टु चुकवि गर्भवासु । गुरुवचनीं भजे पुत्रा परब्रह्मीं करि वासु । अमृत सेवि पारे झणीं होसी उदासु ॥१८॥ तुज ऐसें रत्न बाळा कवणेंरे केलें । आणिक अनंत जीव चराचर भुतलें । तेणेंरे इच्छामात्रें क्षणामाणी रचिलें । तें तूंरे नेणसीच येवढें कैसें चुकविलें ॥१९॥ सांडि बाळा कामक्रोधु हा दुर्जन विचारु । जिहीं तुज अंतरविलें त्याचा करि का संहारु । गुरुचरणीं भजें पुत्रा तो तुज देईल विचारु । अविनाशपद पावशी मग तुज होईल निर्धारु ॥२०॥ सहज यम नेम गुरुकृपारे करी । आसनें प्राणायामु प्रत्याहार उदरीं । धारणा होईल तुज मग ध्यान विचारी । समाधी होई पुत्रा तूं जाण निरंतरी ॥२१॥ षड्चक्रा वेगळेंरे तें जाणिजे कैसें । अनुभवें जाणसीरे तुज सहजें प्रकाशे । तैसा हा ज्ञानयोगु गुरुकृपारे दिसे । अज्ञान निरसूनियां ज्ञान पैं समरसें ॥२२॥ अव्यक्त तिहीं लोकींचें तुजमाजिरे असे । त्रैलोक्य जयामाजि तैं तुज पैं दिसे । अविनाशपद होसी मग अज्ञान नासे । तुजमाजि अमृतरे आपेंआप प्रकाशे ॥२३॥ अव्यक्त अगोचर तुज होईल निरंतर । इंद्रियें स्थिर होती हे तुझे अंकुर । अविनाशपद होसी मग नाहीं येरझार । अष्टमहासिद्धी जया वोळगति तुझें द्वार ॥२४॥ ऋद्धिसिद्धी मायासिद्धी यासि दिधली । तुर्याचिया उपरिरे ज्ञान उन्मनी देखिली । आशापाश सबळ माया जीवबुद्धि निमाली । गर्भवास चुकलारे कैसी बुद्धि स्फुरली ॥२५॥ संतोषोनि कृपादृष्टी ज्ञान पैं लाधविला । आत्मतत्व बोधु तुज प्रकाशुरे जाला । समरसिं सोहंसिद्धि प्रबोधु निमाला । निवृत्ति प्रसादेंरे ज्ञानदेवो बोलिला ॥२६॥

ॐकार अक्षर.

७५२. **ॐकार अक्षरबीजरे ।** अमित्य भुवनीं प्रकाशुनि गेलेंरे । तें मकाराचे पोटीं आहेरे ॥१॥ उकाराचा शेंडा पाहींरे । एकविसा मंद्राचळा भेदुनि गेलेंरे । मा वेद बीज वेगळें परात्पर पाहेंरे ॥२॥ मागें बोलिलों तें ज्ञानरे । चोविसा अक्षरीं संध्यावळीं सांगेरे । परी त्या अक्षराचें अमित्य आहेरे ॥३॥ चारि ह्मणों तरी नव्हेरे । साही ह्मणों तरी भूललीं बापुडीं । मा अठरांची दशा ते काईरे ॥४॥ दाहा श्रुती शिऊ बोलेरे । अठरा श्रुति विष्णुचें वचन परि कल्पांतीं अक्षरा न सरेरे ॥५॥ पूर्णापूर्ण ऐसें ब्रह्म बोलतीरे । तेथें पूर्ण अपूर्ण दोन्ही नाहीं । मातें कांहीं बाहीं अक्षररे । तया रूप ना रेखा आहेरे ॥६॥ तेथें त्रिकाळ जातिगति नाहींरे । नाहीं इंद्र चंद्र नाहीं आकाश भूमीरे ॥ नाहीं आप तेज वायो तेथेंरे ॥७॥ तरी वेद अक्षर गिवसावें कैसेंरे । अगणित गुण गेलेरे । सिद्धि ना साधक मंत्र ना तंत्र मा तेथें जटा क्रम पद कैंचेंरे ॥८॥ स्थूळ नव्हे सूक्ष्म नव्हेरे । धातु नव्हे मातु नव्हेरे । मा कांहीं नव्हे तें अक्षर होयेरे ॥९॥ पर नव्हे परतर नव्हेरे । जाति नव्हे अजाति नव्हे । मा कांहीं नहोनियां एक होयरे ॥१०॥ बुद्धि नव्हे शुद्धि नव्हेरे । वाट नव्हे घाट नव्हे मा खटाटीत नव्हे । मवाळा मवाळ नव्हे नव्हेरे ॥११॥ साच ना दृश्य नव्हेरे । दृश्य नव्हे मा अदृश्य नव्हेरे । वेदीं बोलिलें तें होयरे ॥१२॥ सप्ततळा तळ नव्हेरे । एकवीस स्वर्गांहूनी आगळेंचि आहेरे । बाविसांहूनी परतें पाहींरे ॥१३॥ तेथें नादु नाहीं बिंदु नाहींरे । नाहीं चक्षु पाद नाहीं कर देहरे । देहादिक चतुर नाहींरे ॥१४॥ भ्रमु नाहीं भुली नाहींरे । तें सतराव्याचे कळे प्रकाशलेंरे । परि तेथें मन न राहे ठायींरे ॥१५॥ आतां सातवें पांचवें बोलें ज्ञानरे । तेथें पांचहीं नाहीं मा सातही नाहीं । मा तें अक्षर शतसहस्रां वेगळें आहेरे ॥१६॥ मागें चौदा बोलियलीं साचरे । ज्ञानासि विज्ञान जाहालें मा शेखीं बुडाला तो दारारे ॥१७॥ मागें अक्षरें बोलिलीं बहुतेंरे पिंड ब्रह्मांड जयापासून जाहालें । परगुणीं व्यापिलें ज्ञानविज्ञान सुखरे॥१८॥ सुखादि सुख तें ह्मणोंरे । तरि अमित्य वेदाची वाणी खुंटली । मा परीलक्षा-

लक्ष नये परिमाणारे ॥१९॥ त्रिदशा त्रिदश पंचदशा पंचदश नेणतीरे । तें शतसहस्रांचे शेवटीं आहे नाहीं ऐसें दिसेरे ॥२०॥ आत्मा परमात्मा दोन्ही सखेरे । ऐसें चतुरीं बोलतां लोक भुलविलेरे । परि अनुमाना नये वेगळा आहेरे । ॥२१॥ पासष्टि पुढें अद्वैत नेमुरे । द्वैत ना अद्वैत भेद ना अभेद तें अक्षरझेंपकु तोचि भलारे ॥२२॥ बुझों गेला पाहों गेलारे । तेथें दुसनावना तयासि जाहालें । त्या ठकाठक मौन्या मौन्य पडिलेंरे ॥२३॥ तेथें जाणोनी नेणे पैं जाहालेंरे । मन इंद्रियां लयो जाहाला । अमित्य तेज ध्वनी उमटेरे ॥२४॥ गगना परतें अक्षर दिसेरे। दिसोन न दिसे तें वेदांचें देखणें। तेथें साहांसी शुद्धबुद्ध परतेरे ॥२५॥ नव्या नऊनव्यासि शून्यरे। ऐसें राधा जंत्र भेदावें कवणें । तें कृष्णावतारीं भेदियेलें पुरुषोत्तमेंरे॥२६॥ आतां नव्या नऊ भाग करींरे । ते अर्जुनामुखीं घालतां भागला । तें अक्षर निराक्षर । अकार उकार मकार मातें वळलेंरे ॥२७॥ सात बेचाळीस घालींरे । पंचविसावें तेथें गुणकारीं आटलें निरालंब ना पावलें घटाघटींरे ॥२८॥ तें व्योमाकार रूप नव्हेरे । तेज नव्हे त्रिकुट नव्हेरे। मा गोल्हाट नव्हे । मंडळा मंडळी मंडळा परतेंरे॥२९॥ अमित भुवनें चाकें त्यासिरे । निरालंब अख घालुनियां बैसे । तें तुरंगेविण अक्षर कैसें चालेंरे ॥३०॥ तें नित्य नव्हे अनित्य नव्हेरे । आकारा खूण गुढारु गुढारीलें । परि त्या विवरीं न दिसे अक्षररे ॥३१॥ बारावें भेदुनियां जायेंरे । तेराव्याचें अग्राअग्रीं दिसे । तें परेहुनि परतें आहेरे ॥३२॥ आठ कोटी लक्षी पाहेंरे । तें मुक्त नव्हे अमुक्त नव्हे मा अक्षर कांहीं नव्हे सिद्ध आहेरे ॥३३॥ पिवळें नव्हे मा पांढरें नव्हे काळें नव्हेरे । रंग रंगाकार नव्हे अनंतध्वनि नव्हे । अक्षर निःशब्दीं निरंजन नव्हेरे ॥३४॥ षष्ठ नव्हे सप्त नव्हेरे । मन नव्हे पर नव्हेरे । तें बुडालें बुडोनी नव्हेरे ॥३५॥ सत्ताविसें एकतिसें दाटूनि पाहेंरे । छत्तिसांचा चौभार्गी भागों तरी अप्रमिता । अप्रमीत जाहालेंरे ॥३६॥ सहस्र शून्य सहस्रां ठायींरे । बावन अक्षरीं गुण निवडति । तें कूटस्थ कुटाकुटीं नाहींरे ॥३७॥ मागें बोलिलासि भुःभुकारूरे । स्वर ना भेद सत्य वेद रूप बोलियेलें तूं आ-

पणयातें नेणतां । नेणोनि ह्मणविसी ब्रह्मरे ॥३८॥ विकासलें व्योमाकाररे । तिन्ही देव तिन्ही वेद जाहाले । मा तरी खुण चुकोनियां माघारी मागुति मुरडलेंरे ॥३९॥ हा अनुवादु नको बोलेंरे । नष्टा हातीं निजपद दिधलें । ब्रह्मअन्वयें सोहं नको बोलोंरे॥४०॥ वाडा परिस वाड आहेरे। एकुणसावे अक्षरीं मंत्रा साधुं गेलासी परि तें कांहीं नाहीं ऐसें जाहालेंरे॥४१॥ रकारीं बोध बोलसीरे । तेथें घटीतेंविघटीतें के न पडेची। त्या मंडळामंडळीं गुंतलासीरे॥४२॥ नकारु रूप शून्यरे । सहस्राचिये वाटे एक फांकलें । मातें अक्षरासि भेदु नाहींरे ॥४३॥ यम नेम काय करिसीरे । गुरुमुखें सांगतां वायां भ्रमलें । आपणपा नाहीं शुद्धिरे ॥४४॥ भांबाविलें मन बुडविरे । मार्गु ठावा न पडतां उगलें मध्येंचि बुडोनि गेलेंरे ॥४५॥ गति मति वेदु बोलेरे । सातवी मातृका सहस्रीं बाटियेली । तेथें गुणलयो जाहालारे ॥४६॥ दिधलें मन पांचा ठायींरे । पांचे पांच भागु विभागु जाहाला । तेथें ब्रह्मरसु रसीं मुरालारे ॥४७॥ वासुकीमणी मथन केलेंरे । तिहीं देव तेथें संध्यावळी ठायीं बुडाले । मातरि सहस्रमुखीं लेखा कायसारे ॥४८॥ साहाव्याचि गोठी वळून पाहेंरे । अगाध ब्रह्माच्या गोष्टीरे । करिती सत्य ब्रह्म त्याच्या पोटींरे ॥४९॥ ध्याना कल्पितां न पविजेरे । आपुला आत्मा शुद्ध चैतन्य देखिल्या तेंचि तें । ब्रह्म ब्रह्माकार होयरे ॥५०॥ मधुर मधुर अनुभव रसुरे । तेथें संवादु ना गोडि तिखट ना पैल्यतें अंबर अंबराकाररे ॥५१॥ हिर म्हणिजे ठकार शून्यरे । पांचवे पुढें बिंदुलें दिधलें । तें नववें पुसूनि जायरे॥५२॥ विधि म्हणसि ध्याना अगोचररे । जयाचा एक्याण्णउ मातृका भेदिल्या तें त्रिपुटा फुटोनि जायरे ॥५३॥ योगि मंत्र येकु साधूरे । आटि जनीं तेथें उभें राहूनियां । अकराव्याचें तोंड मारींरे ॥५४॥ येणें जाणें परि नाहींरे । सिद्ध साकार भाविसी काय । मा अयोगायोगु तें नव्हेरे ॥५५॥ नाठठा भाविसी कायरे । नकारशब्दें नामात्मक नाहीं । तें नहोनि जायरे॥५६ पराह्नि परता आहेरे । अमित व्योममंडळें भेदूनि तें । मातृकेचें नांव कायरे ॥५७॥ चेउ आलिया निजसुदा नव्हेरे । निज चेतविलें जागें निजविलें।

दगदगीं फुटीं घालींरे ॥५८॥ तेथें बावन्न त्रेपन्न सक ह्मणतलेंरे । त्यासि लावावया मा आणिक बंधु नाहींरे ॥५९॥ यासि उपावो नाहीं अपावो नाहींरे । नाही नाहीं तेथें कांहीं तें घेउनि राहींरे ॥६०॥ तत्त्वतत्त्वा भेदु नाहींरे । महतत्त्वाचे सामर्थ्यें जाशील तेथें आपण नाहीं कांहीं नाहींरे ॥६१॥ मा तत्त्वा भेदु नाहींरे । एका शेंडा येका डिरिरे । एकतत्त्व महत्तत्त्वें तळातळ भेदियेलें । वोंकारें भेदियेलें परापररे ॥६२॥ सत्य व्योमा शून्य देईरे । चौदावें बुडवूनि घालूनि पाहें । मा पुढें वेद बीज सांगेनरे ॥६३॥ जटि ब्रह्मऋषि बोलतिरे । पदपदार्थ कर्म खंडी विखंड । मा त्यासि नकळे ह्या अक्षराचे पारूरे ॥६४॥ कर्मकांडीं एक बीज आहे रे । संकल्पीं विकल्पीं एको विष्णु बोलेंरे । परि ब्रह्मार्पण नाहीं ठायीं रे ॥६५॥ एकुपदार्थु बोलेरे । ते चोविसाक्षरी संध्यावळी बीज मिरविलें । एकु आपो नारायण ह्मणेरे ॥६६॥ एक ध्रुव ध्रुव ह्मणति यजुरिरे । यजन याजन अध्ययन अध्यापन । दान प्रतिग्रहो नाहींरे ॥६७॥ रुकारू म्हणती मूळरे । आब्रह्म म्हणती परतल्या दृष्टि मा साम मागति फळरे ॥६८॥ सप्त लोकीं विरंचि विचरेंरे । शंकरें विश्वाचि आहुति केली । हरि करिं ठेवा ठेवींरे ॥६९॥ बोध्य म्हणती निज रूप जाणेंरे । गुण ह्मणति सिध्धु पातलियां । शक्तु म्हणे शक्ति पोटींरे ॥७०॥ कमळें हातिं घेऊनि उभेरे । उदयो अस्तु नमस्कारु करिती । मातें असंकल्पासि न पडे ठावेंरे ॥७१॥ एक शैव ह्मणति शिबज्योतिलिंग पाहोंरे । भगता भागवता न पडेचि ठायीं । मातें पावले निवृत्तीचे पाय प्रसादींरे ॥७२॥ निवृत्ति ह्मणे सोपाना भलारे । अक्षरांचें वर्म अवघें पूर्णपक्ष जाहालें । तें अक्षर तुह्मांसि भेदलेंरे ॥७३॥ मूळ सांडि शेंडा सांडि रे । न घडतां घटण घटाघटीं केली । तरी ब्रह्मब्रह्मीं चोखाळलेंरे ॥७४॥ अचिंतन चिंतन प्यालीरे । ज्ञाना सोपानाचा निवृत्ति चोढळी । तें अक्षर त्रिपन्नीं तिन्ही मोडलेंरे ॥७५॥ ब्रह्म समुद्र घोंटिलारे । तृषेक्षुधेवीण पंचप्राण पैं खादलेंरे । तिसाव्यासि मारिलें तुह्मींरे ॥७६॥ धगधगीत ब्रह्मशस्त्र आहेरे । अमित

ब्रह्माचें तेज प्रकाशित । तेज तेजाठायीं विरेरे ॥७७॥ एक रोम कुपीं उगवलारे । त्याचे अनंत गुण मा अनंत पार मा । तो विष्णु भला भलाभलारे ॥७८॥ ते दोघे कर्मधर्म साधक भलेरे । ते अमित्य भुवनें धांडोळितां भागले । परी ते निर्गुण अक्षराचि नलगे सोयरे ॥७९॥ आदिदेवी माया जालीरे । एक वैष्णवी म्हणती अद्भुती म्हणती । चौथी तिघांसि खायरे ॥८०॥ निरंजनीं एक उभेरे । सिद्ध साधक मा वेदांत बोलिजे । ते रंजना संध्यावळी मायेरे ॥८१॥ अठरावर्ण अठरा न्यातिरे । चहूंची वेदीं सांगितली संमाति । ते निरांलबीं नाहीं स्थितिरे ॥८२॥ सुयीच्या अग्रीं दाभण ठेवावेंरे । आमित्य ब्रह्मांडें तयावरी जालींरे । ऐसी निज ब्रह्माक्षरींची नकळे मायारे । मायाकोश आड जालेरे ॥८३॥ ते तेजीं तेज कोंडुनी गेलें । साते सस्वरूप अक्षर कवणे ठायींरे ॥८४॥ चौदा चारि चौदा घालीरे चौदा चौके चौदा वांटूनि गेले । मातें ब्रह्माची वाट कोणरे ॥८५॥ अक्षरा मागें अक्षरसहस्र जालेंरे । लक्षलक्षाची कोडी कोडीची अनंत वाटाघाटी । निघंटीं पाहिल्यारे ॥८६॥ चतुर बुद्धि सांगवलेरे । चतुराननु चौमुखीं खोंचावला । पंचमुख सहस्र मुख खुंटावलेरे ॥८७॥ तळवा घोंटीं जानु नाभि वक्षस्थळीं कंठ शेंडे गेलेरे । शेंडिच्या अग्रीं चौदा भुवनें मावळलीं । ते विराट लया लक्ष गेलारे ॥८८॥ अटत घाटत घटिलीरे । तेथें नादु नाहीं स्पर्श नाहीं । कांहीं नाहीं ते अवघी लया पाहिंरे ॥८९॥ ऐसा उत्पात्ति गोळकु । पिंड ब्रह्मांड गोळकु सांगितलारे । ठाऊकें नव्हे ह्मणोनि बुडालें । त्या अवताराचा काय ठावोरे ॥९०॥ देवऋषि मुनि शुकादिकरे । साही अंगें बोलोनि गेले । मा त्या चहूंचा गड संदेह पडलारे ॥९१॥ तेथें सत्तावन्ने सहस्र धातूरे । एक ज्यापासूनि मोवितां भागलें । अमिता मुखीं वर्णितां गेलेंरे ॥९२॥ शून्य वोढिलें निरशून्य भेदिलें पाहारे । देवादेवो दैवतें बोलती । तें ब्रह्मज्ञान सोपाना कर्णपुटीं पेरियेलें ब्रह्मरे ॥९३॥ श्रवणेंविण ऐकिलेंरे । मनेंविण मन बुडालेंरे । मागें गिवसितां गिवसितां स्वस्वरूपीं आहेरे ९४ निवृत्ति ह्मणे ज्ञानसोपाना दोन्ही भागीं राहोंरे । संध्यावळी अजपा

मंत्रु साधन । त्यानें उपदेशें तें तें ब्रह्म पाहेंरे ॥९५॥ ह्मणसी मनासी नयन आहेरे । तें मनचि नाहीं मा अवघे ब्रह्मचि पाहीं । मा माझा हस्तातळीं उभें राहारे ॥९६॥ अचिंतन चिंतूं नये । संध्या रागु मंत्र पंचकरणें मथिला । त्या अक्षरासि नाहीं भेदुरे ॥९७॥ तें ब्रह्माब्रह्म साररे । त्रिकुटा वेगळें गोल्हाटा वेगळें । न चुकत चुकलें पाहिंरे ९८ रविसोममार्थीं माथा बैसले ते अधरेवीण उदरेवीण सामावलें आहेरे ॥९९॥ चिदप्रचिद तेजा तेज नव्हेरे । अमित भुवनें जयाचेनि आहारळीं । तेथुनि निःशब्दापासुनी वेद जाहालेरे ॥१००॥ ब्रह्मवृक्षव्योमीं फुललारे । त्यासि शाखा ना मूळ मा बीज ना अंकुर । तें अक्षर फळेंवीण फळ देखारे ॥१०१॥ सहस्र खांदियांचें एक झाडरे । जयाचीं विश्वपत्रें विश्वशाखा । मा त्याचा अंगकुपीं एक ब्रह्म फळरे ॥१०२॥ यजुरि ऐशा ‍शी शाखा जाहाल्यारे । ऋषीं सप्त शाखा जाण बोलियेले । ते अथर्वण राहे श्याम फळरे ॥१०३॥ ऐसें बोलतां अनंत फळरे । परि त्या अक्षरासि नलगे फूल फळ ज्याचि ते निष्कामीं विष्कर्मीं फळेंविण कैसें फळरे ॥१०४॥ आणिक एक सांगेन गूढरे । त्यासि सोळा ना बारा । नवासि शून्य देतां दहा । अकराही शून्य मिळेरे ॥१०५॥ ऐसें छत्तिसां गुणांचें बत्तिसावें वाटारे । मिळाले पंचीकरणीं । मिळाले संध्यावळीं । परि त्या न कळे अक्षराचा भेदुरे ॥१०६॥ एकावन्नें बावन्नें मिळालें सत्तावन्नेंरे । परि तें अक्षर निरंजन निराकार निर्गुण । ऐसें गुणिती पैं ते शाहाणेरे ॥१०७॥ अडतीस पंचविशी पांच मारिंरे । निरशून्याकार भृंगा भेदून गेले रे । मा परि निःशब्दीं परा वाटा पाहेंरे ॥१०८॥ धगधगित एक सुरि होतीरे । ते व्योमाचे पोटीं फोडूनि भेदली । ते अक्षरासि वाहे वाटरे ॥१०९॥ एक आप एक पररे । पिंडब्रह्मांडाचे अक्षरीं निवडलें । सातवें गोल्हाट भेदिलेंरे ॥११०॥ तेथें विजया एकी राणीरे । काळातें खाउनी महाकाळ गिळिला । ब्रह्मवोवरीं तिचें नांवरे ॥१११॥ तेथें एक होता अक्षर सिद्धावळीरे । अंत काळ तप्त मुख जाला । शब्द ने देखे फिरोनी आलारे ॥११२॥ आतां एक सांगेन अमित व्योमावरि फुललेरे ।

त्या अक्षरा बांधुनि बंदेंविण धरिलेंरे । ज्ञान सोपानासि म्यां दिधलेंरे ॥११३॥ ज्ञानज्ञानें भला ह्मणवीरे । सोपान सिद्धिनिधी ब्रह्म पावलारे। तेणें ज्ञाना ब्रह्मबोध जालारे ॥११४॥ अद्वैत पंथ कैसारे । ऐक्यवादु वेद बोलती वचनें।ते मिळणी ब्रह्मींचे सांगेन त्रिसंध्याकाळींरे ॥११५॥ ते वर्ण कवणा न घेपवेरे । अनुभविया अटक खुंटले । मग ते ज्ञानी म्हणती वायांरे॥११६॥ जेथें मौन्यामौन्य साध्य नव्हेरे । पांच माळनि सस्वरूप होतें । मा तोंचि ते अनुभवाची खुणरे ॥११७॥ मनीं शंका धरूं नको कांहींरे । चतुर्देहांसहित मन मावळीं । मा तरि ब्रम्हबीज तूंचि होशीरे ॥११८॥ सा सा सा चौदावरि ठेवींरे । हा भेदु कोणी जाणितला म्हणती । तरी त्यासि मानु मी देईन म्हणति निवृत्तीरे ॥११९॥ आतां एक गुह्य परम गुह्यरे । तें अक्षरा शेवटीं दाही दिशा नाहीं। तें सहस्र लक्षीं गुणीं तें आहेरे ॥१२०॥ हें गुणीता शास्त्र जालें ज्योतिषींरे । तें वेदाच्या पोटीं धांडोळित अहाती । त्या अक्षराचा न कळे अंतीं अंतूरे ॥१२१॥ भडभिंग भडभिंग भयानक जालेंरे । परि त्यासि सहस्रसिद्धि सहस्रमुखीं बुद्धि । मा बावन्नअक्षरा वेगळें तें वाढेरे ॥१२२॥ ऐसें अमित्य भुवनाचे साटे मावळलेंरे । चंडाहूनि प्रचंड थोटावलें । तें अक्षराचे नकळे पारुरे ॥१२३॥ जैं निःशब्द अंकुर फुटेरे । वायुसी मोवणी आपासि भिजवणी । व्योमाची ठेवणी कवण ठेवीरे ॥१२४॥ मनासि नाहीं मारणीरे । तेजासि नाहीं धरणी। धरूं गेला तो वांयाविण श्रमलारे ॥१२५॥ परि एक निर्वाण सांगेनरे । आम्ही तिघी मा जेथुनी तुषाकारलों । ते जीवनीं जीवन जैसें मिळोनि गेलें । मा तैसी परी जाली आम्हां तुम्हांरे ॥१२६॥

हरिपाठ.

७५३. **देवाचिया द्वारीं उभा क्षणभरी** । तेणें मुक्ति चारी साधियेल्या ॥१॥ हरि मुखें ह्मणा हरि मुखें ह्मणा ॥२॥ पुण्याची गणना कोण करी ॥३॥ असोनि संसारीं जिव्हे वेगु करी । वेदशास्त्र उभारी बाह्या सदा ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे व्यासाचिये खुणें । द्वारकेचे राणे पांडवां घरीं ॥५॥

७५४. **चहूं वेदीं जाण साहि शास्त्रीं कारण** । अठराही पुराणें हरिसी गाती ॥१॥ मथुनि नवनीता तैसें घे अनंता । वायां व्यर्थ कथा सांडीं मार्गु ॥२॥ एक हरी आत्मा जीवशिवसमा । वायां तूं दुर्गमा न घालीं मन ॥३॥ ज्ञानदेवा पाठ हरि हा वैकुंठ । भरला घनदाट हरि दिसे ॥४॥

७५५. **त्रिगुण असार निर्गुण हें सार** । सारासार विचार हरिपाठ ॥१॥ सगुण निर्गुण गुणाचें अगुण । हरिवीण मन व्यर्थ जाय ॥२॥ अव्यक्त निराकार नाहीं त्या आकार । जेथोनि चराचर हरिसी भजे ॥३॥ ज्ञानदेवा ध्यानीं रामकृष्ण मनीं । अनंत जन्मोनी पुण्य होय ॥४॥

७५६. **भावेंविण भक्ति भक्तिवीण मुक्ति** । बळेंवीण शक्ति बोलूं नये ॥१॥ कैसेंनि दैवत प्रसन्न त्वरीत । उगा राहें निवांत शिणसी वायां ॥२॥ सायास करिसी प्रपंच दिननिशीं । हरीसी न भजती कोण्या गुणें ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे हरि जप करणें । तुटेल धरणें प्रपंचाचें ॥४॥

७५७. **योग याग विधी येणें नव्हे सिद्धि** । वायांचि उपाधि दंभ धर्म ॥१॥ भावेंविण देव नकळे निःसंदेह । गुरुविण अनुभव कैसा कळे ॥२॥ तपेंविण दैवत दिधल्यावीण प्राप्त । गुजेवीण हीत कोण सांगे ॥३॥ ज्ञानदेव सांगे दृष्टांताची मात । साधुचे संगती तरुणोपाय ॥४॥

७५८. **साधु बोध झाला तो निरोनिया ठेला** । ठायींच मुराला अनुभव ॥१॥ कापुराची वाती उजळली ज्योती । ठायींच समाप्ती झाली जैशी ॥२॥ मोक्ष रेखे आला भाग्यें विनटला । साधुंचा अंकिला हरिभक्त ॥३॥ ज्ञानदेवा गोडी संगती सज्जनीं । हरि दिसे जनीं वनीं आत्मतत्वीं ॥४॥

७५९. **पर्वताप्रमाणें पातक करणें** । वज्रलेप होणें अभक्तांसी ॥१॥ नाहीं ज्यासी भक्ति तो पतित अभक्त । हरिसी न भजत दैव हत ॥२॥ अनंत वाचाळ बरळती बरळ । त्या कैसेनि गोपाळ पावे हरी ॥३॥ ज्ञानदेवा प्रमाण आत्मा हा निधान । सर्वांघटीं पूर्ण एक नांदे ॥४॥

७६०. **संताचे संगती मनोमार्ग गती** । आकळावा श्रीपती येणें पंथें ॥१॥ रामकृष्ण वाचा भाव हा जिवाचा । आत्मा जो शिवाचा रामजप ॥२॥ एकतत्त्वनाम साधिती साधन । द्वैताचें बंधन न बाधिजे ॥३॥ नामामृत गोडी वैष्णवां लाधली । योगियां साधली जीवनकळा ॥४॥ सत्वर उच्चार प्रऱ्हादीं बिंबला । उद्धवा लाधला कृष्णदाता ॥५॥ ज्ञानदेव म्हणे नाम हें सुलभ । सर्वत्र दुर्लभ विरळा जाणे ॥६॥

७६१. **विष्णुविण जप व्यर्थ त्याचें ज्ञान** । रामकृष्णीं मन नाहीं ज्याचें ॥१॥ उपजोनी करंटा नेणें अद्वैत वाटा । रामकृष्णीं पैठा कैसेनि होय ॥२॥ द्वैताचि झाडणी गुरुविण ज्ञान । तया कैचें कीर्तन घडेल नामीं ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे सगुण हें ध्यान । नामपाठ मौन प्रपंचाचें ॥४॥

७६२. **त्रिवेणी संगमीं नाना तीर्थें भ्रमी** । चित्त नाहीं नामीं तरि तें व्यर्थ ॥१॥ नामासि विन्मुख तो नर पापिया । हरिविण धांवया नपवे कोणी ॥२॥ पुराणप्रसिद्ध बोलिले वाल्मिक । नामें तिन्ही लोक उद्धरती ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे नाम जपा हरीचें । परंपरा त्याचें कुळ शुद्ध ॥४॥

७६३. **हरि उच्चारणीं अनंत पापराशी** । जातील लयासी क्षणमात्रें ॥१॥ तृण अग्निमेळें समरस झालें । तैसें नामें केलें जपतां हरी ॥२॥ हरि उच्चारण मंत्र हा अगाध । पळे भूतबाध भेणें तेथें ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे हरि माझा समर्थ । न करवे अर्थ उपनिषदां ॥४॥

७६४. **तीर्थ व्रत नेम भावेंविण सिद्धि** । वायांचि उपाधी करिसी जना ॥१॥ भावबळें आकळे येऱ्हवीं नाकळे । करतळीं आंवळे तैसा हरी ॥२॥ पारियाचा रवा घेतां भूमीवरी । यत्न परोपरी साधन तैसें ३ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्ति निर्गुण । दिधलें संपूर्ण माझ्या हातीं ॥४॥

७६५. **समाधी हरीची समसुखेंवीण** । न साधेल जाण द्वैतबुद्धी ॥१॥ बुद्धीचें वैभव अन्य नाहीं दुजें । एक्या केशीराजें सकळ सिद्धी ॥२॥ ऋद्धि सिद्धि निधी अवघीच उपाधी । जंव त्या परमानंदीं मन नाहीं ॥३॥ ज्ञानदेवीं रम्य रमलें समाधान । हरीचें चिंतन सर्वकाळ ४

७६६. **नित्य सत्यामित हरिपाठ ज्यासी** । कळिकाळ त्यासी न पाहे दृष्टी ॥१॥ रामकृष्ण उच्चार अनंत राशी तप । पापाचे कळप पळती पुढें ॥२॥ हरि हरि हरि हा मंत्र शिवाचा । म्हणती जे वाचा तया मोक्ष ॥३॥ ज्ञानदेवा पाठ नारायण नाम । पाविजे उत्तम निजस्थान ॥४॥

७६७. **एक नाम हरी द्वैत नाम दुरी** । अद्वैत कुसरी विरळा जाणे ॥१॥ समबुद्धि घेतां समान श्रीहरी । शम दमा वैरी हरि झाला ॥२॥ सर्वांघटीं राम देहादेहीं एक । सूर्य प्रकाशक सहस्त्ररश्मीं ॥३॥ ज्ञानदेवा चित्तीं हरिपाठ नेमा । मागिलिया जन्मा मुक्त झालों ॥४॥

७६८. **हरि बुद्धी जपे तो नर दुर्लभ** । वाचेसि सुलभ रामकृष्ण ॥१॥ रामकृष्ण नामीं उन्मनी साधिली । तयासी लाधली सकळ सिद्धी ॥२॥ सिद्धि बुद्धि धर्म हरिपाठीं आले । प्रपंचीं निवाले साधुसंगें ॥३॥ ज्ञानदेवीं नाम रामकृष्ण ठसा । येणें दशदिशा आत्माराम ॥४॥

६६९. **हरिपाठ कीर्ति मुखें जरी गाय** । पवित्राचि होय देह त्याचा ॥१॥ तपाचे सामर्थ्यें तपिन्नला अमुप । चिरंजीव कल्प वैकुंठीं नांदे ॥२॥ मातृ पितृ भ्राता सगोत्र अपार । चतुर्भुज नर होऊन ठेले ॥३॥ ज्ञान गूढ गम्य ज्ञानदेवा लाधलें । निवृत्तीनें दिलें माझ्या हातीं ॥४॥

६७०. **हरिवंश पुराण हरिनाम संकीर्तन** । हरिवीण सौजन्य नेणें कांहीं ॥१॥ तया नरा लाधलें वैकुंठ जोडलें । सकळही घडलें तीर्थाटन ॥२॥ मनोमार्गें गेला तो येथें मुकला । हरिपाठीं स्थिरावला तोचि धन्य ॥३॥ ज्ञानदेवा गोडी हरिनामाची जोडी । रामकृष्णीं आवडी सर्वकाळ ॥४॥

७७१. **वेदशास्त्र प्रमाण श्रुतीचें वचन** । एक नारायण सार जपा ॥१॥ जप तप कर्म हरिविण धर्म । वाउगाचि श्रम व्यर्थ जाय ॥२॥ हरिपाठें गेले ते निवांतचि ठेले । भ्रमर गुंतले सुमनकळिके ॥३॥ ज्ञानदेवी मंत्र हरिनामाचें शस्त्र । यमकुळ गोत्र वर्जियेलें ॥४॥

७७२. नाम संकीर्तन वैष्णवांची जोडी । पापें अनंत कोडी गेलीं त्यांचीं ॥१॥ अनंत जन्माचें तप एक नाम । सर्व मार्ग सुगम हरिपाठ ॥२॥ योग याग क्रिया धर्माधर्म माया । गेले ते विलया हरिपाठें ॥३॥ ज्ञानदेवीं यज्ञ याग क्रिया धर्म । हरिविण नेम नाहीं दुजा ॥४॥

७७३. काळ वेळ नाम उच्चारितां नाहीं । दोन्ही पक्ष पाहीं उद्धरती ॥१॥ रामकृष्ण नाम सर्व दोषां हरण । जड जीवां तारण हरी एक ॥२॥ नाम हरी सार जिव्हा या नामाची उपमा त्या दैवाची कोण वानी ॥३॥ ज्ञानदेवा सांग झाला नामपाठ । पूर्वजां वैकुंठ मार्ग सोपा ॥४॥

७७४. नित्य नेम नामीं ते प्राणी दुर्लभ । लक्ष्मीवल्लभ तया जवळी ॥१॥ नारायण हरी नारायण हरी । भक्ति मुक्ति चारी घरीं त्यांच्या ॥२॥ हरिवीण जन्म तो नरकाचि पैं जाणा । यमाचा पाहुणा प्राणी होय ॥३॥ ज्ञानदेव पुसे निवृत्तीसी चाड । गगनाहूनि वाड नाम आहे ॥४॥

७७५. सात पांच तीन दशकांचा मेळा । एकतत्त्वीं कळा दावी हरी ॥१॥ तैसें नव्हे नाम सर्व मार्गा वरिष्ट । येथें कांहीं कष्ट नलगती ॥२॥ अजपा जपणें उलट प्राणाचा । तेथें ही मनाचा निर्धारु असे ॥३॥ ज्ञानदेवा जिणें नामेंविण व्यर्थ । रामकृष्णीं पंथ क्रमीयेला॥४

७७६. जप तप कर्म क्रिया नेम धर्म । सर्वांघटीं राम भावशुद्ध ॥१॥ न सोडीं रे भावो टाकीं रे संदेहो । रामकृष्णीं टाहो नित्य फोडीं ॥२॥ जाती वित्त गोत कुळ शीळ मात । भजें कां त्वरित भावनायुक्त ॥३॥ ज्ञानदेवा ध्यानीं रामकृष्ण मनीं । तेणें वैकुंठभुवनीं घर केलें ॥४॥

७७७. जाणीव नेणीव भगवंतीं नाहीं । उच्चारणीं पाहीं मोक्ष सदा ॥१॥ नारायण हरी उच्चार नामाचा । तेथें कळिकाळाचा रीघ नाहीं ॥२॥ तेथील प्रमाण नेणवे वेदांसी । तें जीव जंतूंसी केंवि कळे ॥३॥ ज्ञानदेवा फळ नारायण पाठ । सर्वत्र वैकुंठ केलें असे ॥४॥

७७८. एकतत्त्व नाम दृढ धरीं मना । हरिसि करुणा येईल तुझी ॥१॥ तें नाम सोपारे रामकृष्ण गोविंद । वाचेशीं सद्गद जपे आधीं

॥२॥ नामापरतें तत्त्व नाहींरे अन्यथा । वायां आणिका पंथा जाशी ह्मणी ॥३॥ ज्ञानदेवा मौन जपमाळ अंतरीं । धरोनी श्रीहरी जपें सदा ॥४॥

७७९. **सर्व सुख गोडी सर्व शास्त्र निवडी ।** रिकामा अर्धघडी राहूं नको ॥१॥ लटिका व्यवहार सर्व हा संसार । वायां येरझार हरिवीण ॥२॥ नाम मंत्र जप कोटी जाइल पाप। कृष्णनामीं संकल्प धरुनि राहें ॥३॥ निजवृत्ति काढीं सर्व माया तोडीं । इंद्रियां सवडी लपों नको ॥४॥ तीर्थव्रतीं भाव धरीं रे करुणा। शांति दया पाहुणा हरी करीं ॥५॥ ज्ञानदेवा प्रमाण निवृत्तिदेवी ज्ञान । समाधि संजीवन हरिपाठ ॥६॥

अभंग-माला.

योग.

७८०. **निर्गुणाचे रंगीं रंगलें हें मन ।** सांवळें सगुण ब्रह्म तेंची ॥१॥ मताभिमानी ऐसा विश्वास न धरिती । वचनीं निर्गुण सगुण दोन्ही भिन्न असती ॥२॥ असिपदीं जैसें तत्पद तें नाहीं । सांवळें ब्रह्म पाहीं तैसें असे ॥३॥ निवृत्तिदास ह्मणे चांगया ब्रह्म तेंचि खरें। सांवळें निर्धारें जाण रया ॥४॥

७८१. **डोळांची पाहा डोळां शून्याचा शेवट ।** निळबिंदु नीट लखलखित ॥१॥ विसावों आलें पातलें चैतन्य तेथें । पाहे पा निरुतें अनुभवें ॥२॥ पार्वतिलागीं आदिनाथें दाविलें । ज्ञानदेवा फावलें निवृत्तिकृपा ॥३॥

७८२. **शून्याचा शेवट डोळा पाहा निराळा ।** निळबिंदु सांवळा प्रकाशला ॥१॥ ब्रह्म ज्योतिरूप विसावलें जेथ । अनुभव साद्यंत पहा तुह्मीं ॥२॥ ऐसें कैलासनाथें सांगितलें पार्वती । ज्ञानदेवा निवृत्ति तेंचि सांगे ॥३॥

७८३. **चहूं शून्याचा भेद कैसा पहावा देहीं ।** ब्रह्मरंध्रीं निसंदेहीं निजवस्तू ॥१॥ सांवळें सकुमार बिंदूचे अंतरीं । अर्धमात्रेवरी

विस्तारलें ॥२॥ त्रिकूट श्रीहाट गोल्हाट तिसरें । औठपिठादी सारे ब्रह्मांडासी ॥३॥ स्थूल सूक्ष्म कारणी माया । महाकारणाच्या ठायां रिघ करा ॥४॥ निवृत्ति ज्ञानदेव उभयतांचे बोल । आकाश बुबुळीं पाहा असे ॥५॥

७८४. **आकाश जें दिसे दृष्टिचिया पोटीं** । शून्यत्वासी घोटीं चैतन्यांत ॥१॥ अर्थ पाहतां सांकडें ऐकतां । कैसें करूं आतां निवृत्ति सांगे ॥२॥ सांगतांचि गुज देखिलें नयनीं । हिंडताती मौनी याची लागीं ॥३॥ ज्ञानदेवाचा अर्थ कूटस्थ परिपूर्ण । पूर्णही अपूर्ण होय जेथें ॥४॥

७८५. **सहस्रदळ ब्रह्मरंध्र ज्याचें घर** । सत्रावी निरंतर वसे जेथें ॥१॥ रक्त शुभ्रवर्ण निळा पीत दिसे । दृष्टी शुद्ध असे तयांमध्यें ॥२॥ फार किती सांगों सज्ञान तुह्मीं जन । अर्थ हा समजोन मौन्य धरा ॥३॥ गुह्याचें हीं गुह्य निवृत्तीनें दाविलें । मीच याचाहो बोलें बोलतसें ॥४॥

७८६. **आकाशाचा शेंडा कमळ निरालें** । त्यासी चार दळें शोभताती ॥१॥ औट हात एक अंगुष्ट दुसरें । पर्वार्ध मसुरे प्रमाण हें ॥२॥ रक्त श्वेत शाम निळवर्ण आहे । पीत केशर हे माजी तेथें ॥३॥ तयाचा मकरंद स्वरूप तें शुद्ध । ब्रह्मादिकां बोध ह्याची जाहला ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्तिप्रसादें । निजरूप गोविंदें जनीं पाहतां ॥५॥

७८७. **ब्रह्मांडाचे भुवनीं कमळ तें सुंदर** । पाकोळ्या साचार चार तेथें ॥१॥ औट हात स्थूळ अंगुष्ट । सूक्ष्म पर्वार्ध कारण जाण रया ॥२॥ महाकारण मसुरामात्र सदोदित । ब्रह्मरंध्र सायंत वसतसे ॥३॥ चहूं शून्यवर्ण देह चार पहा । कृष्ण नीळ शोभा विकासली ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे आतां फार ह्मणों काय । सहस्रदळीं निश्चय आत्मा असे ॥५॥

७८८. **त्रिगुणाचें मूळ सत्रावीचें सार** । उन्मनीचें बीज जाण रया ॥१॥ शून्य ब्रह्म पूर्ण चक्षूचे अंतरीं । निर्विकार निरंजन तोचि तें गा ॥२॥ सूर्य चंद्र दोनी प्रकाशले साजिरे । त्रिकुट संचरे भ्रमरा ठसा ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्तिप्रसादें । राहारे निजबोधें निरंतर ॥४॥

७८९. **मनें मुरऊनी करीं राज रया** । प्रणवासी सखय। साक्ष होई ॥१॥ देहीं स्थानमान विवरण करीं आधीं । पिंडींची हा शुद्धि प्रथम करीं ॥२॥ औट हात हा देह ब्रह्मांड सगळें यांत । तयाचा निश्चित शोध करा ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे विवरण करीं वेगें । निवृत्तीच्या संगें साधिलें हेंचि ॥४॥

७९०. **चहूं शून्याआरुतें महाशून्यापरुतें** । सर्वांसी पहातें तेंची तें गा ॥१॥ दिसे तेंही शून्य पहा तेंही शून्य । देहामाजी निरंतर भिन्न रूप ॥२॥ शून्य निरशून्य दोन्ही हारपलीं । तेथूनि पाहिली निज वस्तु ॥३॥ ध्येय ध्यान ध्याता निरसुनी तिन्ही । झालों निरंजनीं अति लीन ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे अनुभवी तो जाणे । गुरुमुखें खुण सांगितली ॥५॥

७९१. **शून्य शोधिलें नाहीं जेणें** । काय विवरण केलें तेणें । अज्ञानपणें फुगणें । गाढव जीणें पशूचें ॥१॥ वर्णाकृति शून्याचार । हा नाहीं ज्या विचार । न घडे न घडे साक्षात्कार । जाण सर्वथा तया नरा ॥२॥ आधीं शून्याची शोधणी केली । मग सद्वस्तु प्राप्ति झाली । अमृत वेळाची बोली । बोलतां नये ॥३॥ आधीं शून्य तें शुभ्रवर्ण । मध्यें श्वेत रचिलें जाण । अर्ध्य शून्य तें ताम्रवर्ण । प्रत्यक्ष जाण दिसतसे ॥४॥ महाशून्याचा वर्ण निळा । अव्यक्त तेजाचा ओतिला गोळा । ग्रासूनी ठेला भूगोळा । योगी डोळां पाहती ॥५॥ ऐसें शून्याचें नाहीं ज्ञान । तंववरी अवघेंच अज्ञान । जनीं अवघा जनार्दन । अज्ञान सज्ञान काय बोलूं ॥६॥ ब्रम्ह ज्ञानाची किल्ली । सांगितली एकेंच वोली । निवृत्तिराजें बोलविली बोली । तेंची बोलीं वोलिलों ॥७॥

७९२. **अव्यक्त मसुराकार पूर्वार्ध संचलें** । लक्षा सरीसें झालें लक्षासी पैं ॥१॥ अव्यक्त देखणें देखण्या आलें व्यक्त । पहातां व्यक्त अव्यक्त दोनी नाहीं ॥२॥ जागृतीच्या ठायीं निजतो सहस्रदळीं । बिंदूच्या समेळीं उच्चार होतो ॥३॥ ज्ञानदेव शरण निवृत्तीच्या चरणा । समजुनी खुणा तटस्थ झाले ॥४॥

७९३. **सत्रावीचा खेळ लक्षवेना कवणा** । ब्रह्मादिकां जाणा

अगम्य तें ॥१॥ रात्रंदिवस मन चपळत्वें धांवतें । तेंही सत्रावीतें नपवेची ॥२॥ सत्रावी अगम्य विधि हरिहरां । लक्षूं पहातां बरा गोविंदु गे ॥३॥ ज्ञानदेव दर्शन सत्रावीचें घेतां । उन्मनी ठसवी निवृत्तिराज ॥४॥

७९४. **आकाशाची गुंफा अंत नाहीं जिचा** । शोध करा तिचा सर्वभावें ॥१॥ अनंत ब्रह्मांडाचा खेळ जिच्या योगें चाले । चांग्यासी मिनलें तया ठायीं ॥२॥ गुंफेच्या आधारें चंद्र सूर्य चालती । विश्रांतिसी येती तये जवळी ॥३॥ ज्ञानदेव नयन धरितां समभावें । सोहं स्वरूप भावें लाधलेंसे ॥४॥

७९५. **षट्चक्रें बंद निघुनियां गेलीं** । पाहों जों लागलीं तया गांवा ॥१॥ निरंजन सभराभरीत वस्तू कोंदली । साक्षत्वासी आली आत्मदशा ॥२॥ वृत्ति झेंपावली आनंद झाला सैरा । सत्रावी येरझारा करी जेथें ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे लक्ष लावीं आकाशीं । ब्रह्म पावसि लौकरीं तूं ॥४॥

७९६. **नयनाचे शेजारीं दशवें द्वार बापा** । एक मार्ग सोपा बोलतसें ॥१॥ आधारीं पवन अपान विराजे । आंगुळें चार साजे तयां ठायीं ॥२॥ मणीपूर चक्र नाभिस्थान कमळ । सहा अंगुळांचा खेळ असे तेथें ॥३॥ वायुचक्र अनुहात हृदय असे एक । प्राणासी निःशंक जेथें नेई ॥४॥ अग्नीचक्र भ्रुवांग शोभतें प्रकाशत्व । प्राणासी उलथावें तयावरी ॥५॥ सहस्रदळीं ब्रह्मरंध्र शोभतसे निळें । प्रकाशाचे उमाळे जेथें असती ॥६॥ ज्ञानदेव ह्मणे ऐका प्राणायाम । या अभंगीं निःसीम अर्थ जाला ॥७॥

७९७. **औटपीठ डोंगरी गाय एक वसे** । क्षीर सेवितुसे निजयोगी ॥१॥ धाले पूर्वपदीं समान लक्षिती । क्षुधा चाड चित्तीं नाहीं नाहीं ॥२॥ भ्रुवांतरीं लक्ष लाऊनी बैसा ध्यानीं । ऐक्यासी उन्मनी होऊनी रहा ॥३॥ ज्ञानदेव नमितो आदी देवी प्रति । नेत्रीं पाहे ज्योति शुद्धरूप ॥४॥

७९८. **सोहंकारी माया लक्षा आणी देही** । निरंजनीं पाही मायाकार ॥१॥ निर्गुण सगुण माया तेची खरी । प्रसऊनी निर्धारी

वांझ असे ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे मज माया कृपाळु झाली । तिणें उजळली माझी काया ॥३॥

७९९. आकाशीं मळा लाविला बा एक। वांझेचें बाळक शिंपितसे ॥१॥ अग्नीकुंड मनें बाळकें निर्मिलें। प्रत्ययासी देखिलें मीया लागीं ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे उफराटें पहातां। सर्व सौख्यदाता निवृत्ति एक ३

८००. पहा त्रिभुवनीं न दिसे बाइये। नयनांजनीं पाहें आत्मरूप ॥१॥ मन बुद्धि चित्त अंतःकरण जाण। या वेगळें निर्वाण ब्रह्म तेंचि ॥२॥ ज्ञानदेवा ब्रह्म लाधलें अवचट। उन्मनीचा घाट चढतांची ३

८०१. आत्मज्ञान जया न देखा निजदृष्टी। तया नरा गोष्टी करूं नये ॥१॥ तूर्यारूपें जाण प्रभा हे निःसिम। तया परता राम असे बापा ॥२॥ ज्ञानदेवा गुज दाविलें गुरूनें। मनें अनन्यें कल्पितांची ३

८०२. आत्मा एक बाई स्थिरचरव्यापक। सृष्टी तैसी देख एकलीच ॥१॥ पंचमहाभूतें व्यापुनी निराळा। सौंदर्य पुतळा काळाबाई ॥२॥ ज्ञानदेव ध्यान धरिलें पुढती। त्रैलोक्याची वस्ती असे जेथें ॥३॥

८०३. अकारी अर्धमात्रा कवण रीति दिसे। उकारीही रसे कवणे परी ॥१॥ मकारी संयुक्त झाली कैशापरी। अर्धमात्रेवरी अर्धमात्रा ॥२॥ अर्धमात्रेचा अर्थ अवचटची दिसे। गुरुगम्य सोय जाणती पैं ॥३॥ ज्ञानदेवें अर्थ शोधुनी घेतला। महाशून्यी संचला निवृत्तीराज ॥४॥

८०४. शून्य हे चार महा शून्य दिसतसे। निजरंग वसे सर्व त्यांत ॥ १ ॥ ऐसा रंग जया लाधतांचि पाही। मनाची ही सोइ हारपली ॥२॥ ज्ञानदेवाचा बोल बोलण्याचें रूप। निवृत्तिस्वरूप सर्वत्र हें ॥३॥

८०५. शून्याचें जें बीज योगीयांचें गुज। स्वानंदाचें निजब्रह्म रया ॥१॥ त्रिगुण त्रिविध तो सच्चिदानंद। शब्दाचा अनुवाद नसे जेथें ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे सद्गुरु जाणती। इतरांची वृत्ति चालेचीना ॥३॥

८०६. ऐसा योगीराज देखितां अवचट। उन्मनी लंपट रात्रं-

दिवस ॥१॥ सत्रावीची शिव टाकुनी राहिला । पाहण्यातीत झाला सर्वांठायीं ॥२॥ असिपदीं आनंद प्रियरूप जाण । ध्यानाचें कारण जेथें नाहीं ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे ऐसा योगीराणा । तया-चीया चरणा प्रणिपात ॥४॥

८०७. **एका एक गुज बोलतों निर्वाण** । निवृत्ति चरण आठ-ऊनी ॥१॥ अर्धमात्राक्षरीं अक्षरें पाहाती । अनाक्षरा परती बा-यांनो ॥२॥ रज तम सत्व याहुनी निराळी । लक्षाही वेगळी नि-वृत्ति जाणे ॥३॥ ध्येय ध्याता ध्यान परता जिचा खेळ । ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान याची साक्ष ॥४॥ सत्‌चित्‌ आनंद ब्रह्मा हरी हर । तेही जिचा पार नेणविती ॥५॥ सलोकता मुक्ती आदी तिन्ही वर । व-सतें जें घर योगीयांचें ॥६॥ त्वंपद तत्पद असिपदाचा रंग । त्याचा अंतरंग देखा बाईयांनो ॥७॥ निवृत्ति सोपान मुक्ताबाईची खुण । ज्ञानदेव सघन बोलीली हे ॥८॥

८०८. **उन्मनी संयोगें गोसावी विराजे** । चहूं देहांचें ओझें निवारोनी॥१॥सोहंमस्मीचे छंदें परिपूर्ण । विज्ञान हे खुण जेथें नाहीं ॥२॥ चंद्रसूर्याहुनी तेज तें आगळें । अव्यक्तें व्यापिलें अनुभवें॥३॥ अनुभवाची खुण गुरुगम्य जाणती । ज्ञानदेवें विनंति हेचि केली॥४॥

८०९. **नयनाचें अंजन मनाचें रंजन** । ठसा हा सघन बाईयांनो ॥१॥ ॐकार अक्षर अक्षरीं हारपे । अनुभवाच्या मापें मोजुं बापा ॥२॥ बिंदुचें जें मूळ प्रणवाचें फळ । योगियाचे खेळ तेंच ठायीं ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्तिप्रसादें । स्वरूपाच्या विनोदें बोलिलें हें ४

८१०. **गगनमंडळीं नारी सुकुमार दिसे** । तिन्ही लोक वसे तिचे उदरीं ॥१॥ परादी वाचा तन्मय ते झाली । साक्षीत्वासी आली ब्रह्मरंध्रीं ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे नयनांतील ज्योती । पाहातां वृत्ति हरे विषयांची ॥३॥

८११. **वर मुळें शेंडा खालीं दिसे बानो** । प्रपंचीं रानोरान वृक्ष बारे ॥१॥ त्रिगुणाच्या शाखा उपशाखा बहुत । नाना याती येत पत्रें ज्यांस ॥२॥ पक्क फळ अहं सोहं गोडी त्याची । सेवितां जीवाची आस पुरे ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे वृक्ष परिपूर्ण झाला । बीज रूढला जाणीवेचा ॥४॥

८१२. **धांवत धांवत आलों नयनांजनीं** । प्रकाश दिनमणी उणा वाटे ॥१॥ निशी दिवस दोन्ही नाहीं जेथ बारे । अर्धमात्रेवरी लक्ष ठेवीं ॥२॥ अक्षय अक्षर क्षरविरहीत साजे । ज्ञानाचें जें ओझें चालेचीना ॥३॥ ज्ञानदेव चक्षु झाला परेवरी । यापरती बरोबरी नाहीं बापा ॥४॥

८१३. **अंजनाचें अंजन सदोदीत पाहिलें** । पाहाणें होऊनी ठेलें सर्वांठायीं ॥१॥ आतां बोलाबोली नको वा आणिक । बिंदु ती निःशंक ब्रह्म रया ॥२॥ अनुहात उन्मनी ह्मणोनी व्यर्थ काय । मुखीं धरीं सोय ब्रह्मरंध्रीं ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे न बोलें आणिक । डोळीयांचीं वाल पाहतांची ॥४॥

८१४. **अकार उकार मकार ओंकार** । प्रणव हा साकार सुरेख रे ॥१॥ मसुरामात्र सार योगी ध्याती देहीं । निरंजन पाहीं ब्रम्ह तेंची ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे देह झालें देव । प्रणवची शिव अनुभवें ३

८१५. **पाणियाचें मोतीं ज्योती वसे जेथ** । महाकारण सायंत पाहा तुम्हीं ॥१॥ जागृति स्वप्न सुषुप्ति जेथें उद्भव तीचा । योगी राम ज्याचा अधिकारी ॥२॥ गोल्हाटाचे मुळीं ज्ञानदेव बैसला । सहस्रदळीं शोभला काळा बाई ॥३॥

८१६. **सकार हकारीं नाडी दिसती कैशा**। उलटल्या दशदिशा अमूपची ॥१॥ सूक्ष्म मूळ सर्व बीजाचा उद्भव । हाची अनुभव देहामध्यें ॥२॥ समान जैसा अर्क स्थिरचर एकला । आत्मा हा संचरला तैशा परी ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे याहूनि आणिक । बोलाचें कवतुक जेथ नाहीं ॥४॥

८१७. **दिव्यरूप चक्षु कैशापरी झाला** । ठसा हा उमटला कण्यापरी ॥१॥ चहूं देहांचा वर्ण अवर्ण देखिलें । विश्व म्यां पाहिलें तयामध्यें ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे सर्वांचें जें मूळ । सत्रावी केवळ शुद्धरूप ॥३॥

८१८. **काळा पुरुष तो हा गगनांत जो नांदे** । अनुभवाच्या भेदें भेदला जो ॥१॥ भेदून अभेद अभेदूनी भेद । सच्चिदानंद जेथ

नाहीं ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे तेथें अक्षय राहिला । आत्मा म्यां पाहिला या दृष्टिसी ॥३॥

८१९. **विश्व ब्रह्म भासे ऐक्य येतां देहीं**। अनुहातीं पाहीं अपार नाद ॥१॥ देखिला परी संयोगें व्यापला । विश्व तरीच झाला बाई-यांनो ॥२॥ पिंड ब्रह्मांडाचा विस्तार विस्तारला । माझा मीच झाला कोणपरी ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे या अर्थाची सोय । धरी माझी माय मुक्ताबाई ॥४॥

८२०. **गुजगुजीत रूप सांवळें सगुण** । अनुभवितां मन वेडें होय ॥१॥ भ्रमर गुंफा ब्रह्मरंध्र तें सुरेख । पहातां कवतुक त्रैलोकीं ॥२॥ आनंद स्वरूप प्रसिद्ध देखिलें । निजरूप संचलें सर्वां ठायीं ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे या सुखाची गोडी । अनुभवाची आवडी सेर्वां रया ॥४॥

८२१. **सहस्र दळ बिंदु त्यांत तेज दिसे** । तें हो काय ऐसें सांगा मज ॥१॥ जेथ नाम रूप वर्ण नाहीं बारे । तें हें रूप बारे चैतन्य बा ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे अनुभवाची खुण । जाणे तो सुजाण अनुभाविया ॥३॥

८२२. **कोणाचें हें रूप देह हा कोणाचा** । आत्माराम साचा सर्व जाणे ॥१॥ मी तूं हा विचार विवेकें शोधावा । गोविंद हा ध्यावा याच देहीं ॥२॥ ध्येय ध्याता ध्यान त्रिपुटीं वेगळा । सह-स्रदळीं उगवला सूर्य जैसा ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे नयनांतील रूप । या नांव चित्पद तुम्हीं जाणा ॥४॥

८२३. **डोळियांत डोळा काळियांत काळा** । देखण्या निराळा निळारूप ॥१॥ ब्रह्म तत्व जाणे ज्योतिरूपें सगळा । ज्योतीही वेगळा ज्योती वसे ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे देवा ऐसी ज्योती । अर्धमात्रा उत्पत्ति सर्वां जीवां ॥३॥

८२४. **सद्गुरु निवृत्ति दिसतो घनदाट**। सुषुप्तीचा घांट वेध-तांची ॥१॥ आत्मा माया शिव शक्तीचें हें रूप। दिसतें चिद्रुप अवि-नाश ॥२॥ ज्ञानदेव चढे ऐसी वाट देख । आकाशीं असे मुख तिचें कैसें ॥३॥

८२५. **परेचे शिखरावरी वस्ती माझी झाली ।** समरसें विराली मज माझी ॥१॥ आत्मदर्शे योगी लक्ष लाविती देहीं । ब्रह्मरंध्र पाहीं सत्पद तें ॥२॥ अणुरेणु शून्य गगना तेजें दिसे । निरंतर वसे निरंतर ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे वृत्ति सहस्रदळीं लावा । मसुरा मात्र बरवा ध्यायी जाई ॥४॥

८२६. **नासिकाचा प्राण कोणी मार्गी येत ।** नाद दुमदुमित अनुहातीं ॥१॥ इडे पिंगळेचा ओघ सैरा दिसतसे । त्यावरी प्रकाशे आत्म तेज ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे अष्टांग योगियां । साधितो उपाया याची मार्गे ॥३॥

८२७. **प्रणवाचे भेद उकलावे देहांत ।** चंद्राची मी मात सांगतसे॥१॥ सहस्र दळावरी तेज शुद्ध असे । त्या तेजें प्रकाशें चंद्र बापा ॥२॥ उन्मनीचे ध्यासें सहस्रदळ गाजे । पश्चिम मार्गी बीजें दोन असती ॥३॥ लक्ष लावी ज्ञानदेव एकलाची । शुद्ध ज्योति तोची जाणे एक ॥४॥

८२८. **मन हें लावा हें सालयीं निरुतें ।** सहस्रदळा वरुतें परे जवळी ॥१॥ अनुहात नाद ब्रह्मस्थानीं असे । तेथें रूप कैसें सांगा मज ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे तें स्वरूप जो जाणे । त्यासी शरण होणें अनन्य भावें ॥३॥

८२९. **महावाक्यार्थ तें शून्य कैसें बापा ।** सत्वर नयनीं पहा आत्मप्रभा ॥१॥ प्रभा शीत उष्ण दोहींचेंही सार । प्रणव हा सारासार आरुता रया ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे सोपानातें ऐसें । निराकार असे आकारेसी ॥३॥

८३०. **दशमद्वार अग्र शून्य सूक्ष्म गगनीं ।** जेथ असे उन्मनी अखिल रूपें ॥१॥ द्विविध भाग पिंडीं द्विविध ब्रह्मांडीं । या तीं पडिपाडीं ब्रह्मरंध्रीं ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे शून्यांतील रूप । अनंत ब्रह्मांडें जेथ आहाती ॥३॥

८३१. **जडांतील शुद्धांश कौतुकें रिझाला ।** निवृत्तीनें दाविला कृपा करूनी ॥१॥ अनुहात भेद दाविला कृपेनें । सर्व हें चैतन्य समजें तेव्हां ॥२॥ ज्ञानदेव नयनीं निवृत्तीचे पदीं । आनंद ब्रह्मपदीं एक झाला ॥३॥

८३२. **नवा आंत ओवरी औट पिठा जवळी** । शून्यातीत काळीं सकुमार ॥१॥ अंगुष्ठ पर्वार्ध मसुरा मात्र दीर्घ । उन्मनीचा मार्ग तेच ठायीं ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे पर्वार्धांतील नीर । सर्व हें साचार विश्व दिसे ॥३॥

८३३. **भ्रुवामध्यें तेज चंद्रसूर्यविरहित** । आदी मध्य अंत संचलेंसे ॥१॥ तुर्यारुपें ते सुषुम्ना प्रकाशली । नवविध अमृतजळीं तया तेजा ॥ २ ॥ ज्ञानदेव वदे अष्टांग योग साध । पावाल ब्रह्म-पद याचा भेद ॥३॥

८३४. **पश्चिम मार्गीं खूण बीजें दोन साजिरीं** । अविनाश ओवरी योगीयांची ॥१॥ त्रिकुट श्रीहाट चंद्रसूर्य जाणा । पश्चिम मार्गीं खूण याची कीं रे ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे बीजें दोन बापा । पाहें आत्मरूपा तेथ बा रे ॥३॥

८३५. **इडा वाम दक्षिणे पिंगला** । दोहींत या कळा ब्रह्मस्थानीं ॥१॥ प्रणव सैरा बापा धांवे अवघड वाटे । रीघा नव-पाटे जीव जीवना ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे हाची कीं रे प्रणव । यापरता अनुभव नाहीं नाहीं ॥३॥

८३६. **प्रणवासी रूप नाहीं कांहीं छाया** । दशवे द्वारीं मूळ-माया असे कीं रे ॥१॥ सहस्त्रदळीं वृत्ति लावितां निःशंक । मनासी भवासी ऐक्यता तेथें ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे या परतें नाहीं । बोल-ण्याची सोयी अनुभवी जाणे ॥३॥

८३७. **प्रणवच देह देह हा प्रणव** । कल्पनेचा भाव कल्पूं नये ॥१॥ अंजनाचें सार तेंच देह बारे । आत्मा परिपूर्ण सारे पाहाती ज्ञानी ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे प्रणव माझा पिता । अक्षर तेच माता याच भेदें ॥३॥

८३८ **पश्चिममार्ग बापा प्रणव कीं हे सांग** । जेथें असे महा-लिंग तेजोमय ॥१॥ चंद्रांतील जळ ते सत्रावी केवळ । नादबिंदा कल्होळ गर्भीं झाला ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे देह हा दुर्लभ । त्रैलोकीं सुलभ भजनाचा हा ॥३॥

८३९. **प्रणवाचें आकाश असे सर्वांवरी** । आकाशीं भरोवरी

प्रणवाची ॥१॥ प्रणव जें गुह्य ऋषि योगीयांचें । सर्वांवरिष्ठा साचें वेद आज्ञा ॥२॥ एका वेदांत सिद्धांती प्रणव तो तत्वता । ज्ञानदेव वक्ता सांगतसे ॥३॥

८४०. **प्रणवाचें रूप कोणें देहें देखिलें** । निवृत्तीनें दाखविलें याच देहीं ॥१॥ सकार हकार तूर्या उन्मनी भेद । अभेदुनी भेद केलें मज ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे प्रणवाची खोली । अक्षरींची बोली देह सार ॥३॥

८४१. **अमृताची क्षीर ब्रह्मांडभुवनीं** । पाहाती त्रिभुवनीं नवल झालें ॥१॥ नाद बिंबा भेटी झाली कवण्या रीती । शुद्ध ब्रह्म ज्योती संचलीसे ॥२॥ प्रकृति पुरुष शिव शक्ती भेद । त्याचे शरीरीं द्वंद्व देह जाणा ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे पिंडीं शोध ध्यावा । ब्रह्मांडीं पाहावा ब्रह्म ठसा ॥४॥

८४२. **प्रणवाची शक्ति शिव प्रणवची** । क्षर अक्षर साची प्रणव ते ॥१॥ त्रिकूट श्रीहाट गोल्हाट ब्रह्मरंध्र । प्रणव निरंतर ऐक्य झाला ॥२॥ ज्ञानदेव आपण प्रणव झाला आर्थी । ध्याता ब्रह्मपदीं प्रणवची ॥३॥

८४३. **स्थावर जंगम प्रणव प्रसवला** । आत्मा स्वयें संचला प्रणवा ठायीं ॥१॥ अवस्था भुक्ती मुक्ती प्रणवची जन्मता । अर्धमातृके परता प्रणवची ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे प्रणवाचे ठायीं । प्रणवीं प्रणव पाहीं निराळा तो ॥३॥

८४४. **शिवशक्तीचा भेद अर्धनारी पुरुष** । याचा हा सौरस आणा चित्ता ॥१॥ जागृति स्थूल तूर्या महाकारण । हेचि कीर खुण तुझे ठायीं ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे कैसें हें जाणिजे । देहीं नाद गाजे परेवरी ॥३॥

८४५. **निळावर्ण ब्रह्मरंध्र येक निकें** । पहा माझे सखे भाविक हो ॥१॥ उन्मनि सदैव वसे अक्षय पंथें । लाउनियां चित्तें तया ठायीं ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे यापरती खूण । नाहीं ऐसी आण वाहातसें ॥३॥

८४६. **आकाश हें असे माझें शिर बापा** । कर्ण दिशा चिद्रूपा नाद उठती ॥१॥ आधारापासूनी सहस्रदळावरी । निःशब्द निरंतरी

नारी एक ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे अनुभव ऐसा जेथें। तोचि जीवन्मुक्त संत योगी ॥३॥

८४७. **अग्नीचे पोटीं पुरुष उद्भवला अवचट** । सत्रावी लंपट निशिदिनीं ॥१॥ आधार नाहीं जेथ निराधार वर्तती । निराधार न ह्मणती आपणा लागीं ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्तीनें दाविलें । या नयनीं पाहिलें अविनाश ॥३॥

८४८. **सत्रावीचे गांवीं शून्याचा विस्तार** । प्रणव निराकार सदैव असे ॥१॥ पश्चिमे पूर्व असे शुक्ल कृष्ण नारी । दैवी आणि आसुरी वेगें शोधा ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे अर्धमात्रा कोणती । मसुरा मात्रा आहे ती दोन्ही भाव ॥३॥

८४९. **सहस्रदळ साजिरें नयनाचे शेजारीं** । अर्ध मातृका अंतरीं चिन्मय वस्तू ॥१॥ ॐकार नादीं कीं नाद ॐकारीं । दैवीं निरंतर प्रणवीं पहा ॥२॥ मकार अर्धमात्रा शून्यांचा निश्चय । आत्मा एक असे स्वयें रया ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे कैवल्याचा दाता । कोण पत्री हे कविता नाहीं ऐसी ॥४॥

८५०. **स्थूलदेह सूक्ष्म कारण तिसरा देह** । चौथा महाकारण देह ऐक बापा ॥१॥ औट पीठाचे दरीं कर्पूर वर्णावरी । शामाचे अंतरीं महाकारण ॥२॥ महाकारणीं आतुला लक्षाचा पुतळा । उन्मनी हे कळा दैवी वरी ॥३॥ सहस्रदळ तेंच कीं आन नाहीं ऐसें । महा तेज वसे ज्याचे आंत ॥४॥ पश्चिम मार्गे तेथुनी उर्ध्व उंच गगनी । जेथें एक कामिनी एकलीच ॥५॥ मार्ग नाहीं तेथें कोणे रीती जावें । सुषुन्मेवरी वळघावें सामर्थ्येंसी ॥६॥ तेथूनी उर्ध्व छिद्र मुंगी नेत्रातुल्य । त्यांतून उडणें भले चपलत्वेंसी ॥७॥ जडतां वळंघितां बरी नारी आपण एक । नरनारी नपुंसक एक रूप ॥८॥ ज्ञानदेव ह्मणे जो उडुनी जाय तेथ । परब्रह्मींची मात तोचि जाणे ॥९॥

८५१. **सहस्रदळ ब्रह्मरंध्र एके नेत्रीं देखे** । देखणा पारुखे ते ठायीं बा ॥१॥ नादीं नाद भेद भेदुनी अभेद । पश्चिम मार्गी आनंद देखुनी राहे ॥२॥ मन पवन निगम आगम सुरेख । आधार सहस्र-

दळ देख देहीं नयनीं ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे डोळा हा प्रणव। निवृत्तीनें अनुभव मज दिधला ॥४॥

८५२. सगुण देह बापा निर्गुण माझें शीर। हा तो भेदाकार कैसापरी ॥१॥ दैवी असुरी पूर्व पश्चिम मार्ग किरे। शून्यांतील सारें चराचर हें ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे भेद ऐक गुरुपुत्रा। नयनीं अर्धमात्रा सर्व जन ॥३॥

८५३. अनुहत ध्वनी वरि चंद्रमा वर्तुळ। तेजाचे उमाळे अनंत तेथें ॥१॥ ब्रह्मशिखरीं निराळ्या मार्गावरी। अविनाश कर्णकुमरी एकलीच ॥२॥ तेथूनी महाद्वार उन्मनीचे वार्ता। त्यावरी चढतां रीग नसे ॥३॥ अणुचें जें अग्र ऐसा तेथ मार्ग। औटपीठीं सवेग जावें वरी ॥४॥ पंचदेव तेथें एकरूपा देखती। औटपीठीं वसती आरुते तेही ॥५॥ तयाचेही वर रश्मिअग्रामधुनी। शुद्ध ब्रह्म निर्वाणी असे तेथ ॥६॥ ज्ञानदेव ह्मणे ब्रह्मांडींचा अंत। नाहीं ऐसी मात बोलतसे ॥७॥

८५४. आत्माराम देखे सहस्र दळावरी। उन्मनी हे पाहीं आरुते तेही ॥१॥ चक्षुचे अंतरीं चक्षु देखे पूर्ण। हेचि कीरे खुण तुझे ठायीं ॥२॥ मी ब्रह्म सोहं ज्ञानपद तें साजिरें। ते ठायीं निर्धारें तुझा तूंची ॥३॥ बाप रखुमादेवीवरा तुझा तूं आपण। सर्व हें चैतन्य तुझे ठायीं ॥४॥

८५५. औटपीठातळीं तेज गुजगुजीत। चारी देह तेथ साक्ष पाहा ॥१॥ अवस्था हे चारी संयोगचि एक। शून्य जें निःशंक आत्मज्योती ॥२॥ ज्ञानदेवा वाई निवृत्ति वदविता। त्याचे चरणीं हीताहीत झालें ॥३॥

८५६. शून्याचें भुवनीं स्वरूप अविनाश। प्रणवीं पुरुष दिसतसे ॥१॥ निळा रंग देखें सर्वांचें देखणीं। चैतन्य भुवनीं समरस॥२॥ ज्ञानदेवा ध्यान सच्चिदानंदाचें। सर्व ब्रह्म साचे येणें येथें ॥३॥

८५७ सत्व रज तम शुद्ध सत्व चौथा। निर्गुणी गुणापरता बाईयानो ॥१॥ स्थूळ देह सूक्ष्म कारणाचे वरी। महाकारण सरी चौथा देह ॥२॥ कैवल्य देह तो ज्ञानदेवें पाहिला। पहाणें होऊनी ठेला चराचरीं ॥३॥

८५८. **आत्मा पूर्णपर्गी लक्ष सोहं स्मरणीं।** लक्षासी उन्मनीं आणा बारे ॥१॥ नरदेहाचें सार्थक सद्गुरुचरणीं। महाकारणासरी चौथा देह॥२॥ज्ञानदेव ह्मणे सद्गुरुकृपेचें। नित्यानित्य कृपें शोध करा ३

८५९. **स्वरूपाचें ध्यानीं निरंजन पाहिलें।** डोळ्यानें दाविलें चराचर ॥१॥ आतां माझे नयन नयनीं रिघों पाहे। नयना नयनीं राहे नयनची ॥२॥ ज्ञानदेवा नयन निवृत्तिनें दाविला। सर्वां ठायीं झाला डोळा एक ॥३॥

८६०. **नयनांतील रूप जो हें देखे पुरुष।** त्याचे चरणीं वास असे माझा ॥१॥ नयनांतील ज्योती देखे गुह्यभावें त्याचें स्वरूप भावें वंदावें गा ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे नयनांतील शून्य। देखे तोचि धन्य भाग्यवंत ॥३॥

८६१. **डोळा माझा बाप त्रिभुवना परता।** जो देखे मुक्तता तोचि लाहे ॥१॥ जीव जंतु कृमी मुंगी नेत्रामध्यें। वास्तव्य गोविंदें केलें पाहा ॥२॥ ज्ञानदेवाचें बोल उघड निर्मळ। जान्हवीचें जळ स्थिर वाहे ॥३॥

८६२. **नयनाचे आंगणीं तुर्येचा प्रकाश।** उन्मनी उल्हास तयावरी ॥१॥ श्वेत शाम कळा प्रकाश आगळा। स्वयंज्योति बाळा लक्ष लावीं ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे कैसे हे नयन। चैतन्याची शून्य आन नाहीं ॥३॥

८६३. **रक्तवर्ण स्थूल श्वेत हे सूक्ष्म।** कारण तें श्याम ऐसें देखा ॥१॥ निळावर्ण देह महाकारण साजिरा। ज्योतीचा मोहरा अलक्ष लक्ष्मी ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे सर्व हें चैतन्य। मन हेंचि धन्य धन्याचेनी ॥३॥

८६४. **औट पिठावरी निरंतर देश।** तेथ मी जगदीश असे बाई ॥१॥ त्रिकुटाचा फेरा टाकिला माघारा। अर्धमात्रेवरा वरी गेलों ॥२॥ अर्धनारी पुरुष एकरूप दिसे। तेंची ब्रह्म ऐसें जाण बाई ॥३॥ ज्ञानदेवी शून्य नयनीं देखिलें। सर्वत्रीं संचलें शून्य एक ॥४॥

८६५. **ब्रह्मज्ञानी पुरुष तोचि ओळखावा।** नयनांजनीं पाहावा ब्रह्म ठसा॥१॥ देखतसे देहीं द्वैत भेदातीत। तोची धन्य संत माझे

मनीं ॥२॥ त्याचे चरणोदकीं जान्हवी पवित्र । सहस्रदळावर लक्ष ज्याचें ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे ऐशा योगीयाला । देखतां तयाला नमन माझें ॥४॥

८६६. **निशी दिवस दोघे लोपले ते ठायीं** । निरंजन ते ठायीं लक्षुनी पाहा ॥१॥ रवी शशी ज्याचे तेजें प्रकाशले । नवल म्यां देखिलें एक तेथें ॥२॥ नारी पुरुष दोघे एक रूपें दिसती । देखणें पारुखे तया ठायीं ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे शिव तेचि शक्ती । पाहातां व्यक्तीं व्यक्त नाहीं ॥४॥

८६७. **चैतन्य हें दिसे उघडेया डोळां** । नयनाचा सोहळा निवृत्ति जाणे ॥१॥ मसुरांतील सूक्ष्म अनुभवें दिसे । तेथ तेज असे कवण्या रीती ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे ऐसें तेथ तेज । असे गुजगुजीत निर्मळ तें ॥३॥

८६८. **आकाशाचे ठायीं चंद्र सूर्य तारा** । सूक्ष्माचा फेरा सर्वां ठायीं ॥१॥ बिंदुस्थान तेथें ब्रह्मरंध्र ज्योती । तेथ योगी वसती दिवस रात्र ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे सर्वांचीं हें शून्य । वस्तु परीपूर्ण सर्वांठायीं ॥३॥

८६९. **अखंड तमासा डोळां देख निका** । काळा निळा पारवा बाईयांनो ॥१॥ सदोदित नयनीं नयन हारपे । निळयाचें स्वरूपें मनीं वसो ॥२॥ अकरा वेगळें नाहीं बा आणिक । माझे नेत्रीं देख शुद्ध ज्योती ॥३॥ ज्ञानोबाची वाणी पूर्ण रूपीं ध्यावी । देहींच पाहावी आत्मज्योती ॥४॥

८७०. **शून्याचा उद्भव सांगतों या बोला** । औटपिठीं वहिला सूक्ष्म मार्ग ॥१॥ मनपुराचे वरी द्वादश आंगुळें । तयावरी गेले अव्हाटेनें ॥२॥ आतां तया सदनीं उफराटे मार्गें । वळंघिता सवेग पश्चिम पंथीं ॥३॥ पश्चिमपंथीं नाडी घोष वाहे जीवा । तेथून ध्वनीचा विस्तार गा ॥४॥ ध्वनीचेही वरी शुद्ध तेज असे । चंद्रमा प्रकाशे तेच ठायीं ॥५॥ चंद्राचे वरीं एक निराळाच मध्य । त्रियेचें निजबोधें निजरूप ॥६॥ निखिल जें तेज ज्याचेनी अमृत । जीववी देहींत देह दैव ॥७॥ औटपिठातळीं सर्व तें दीसे । सूर्य हा प्रकाशे

त्रिव ठायीं ॥८॥ ज्ञानदेव ह्मणे मज त्रिकूटाची गोडी । धरितां आवडी ब्रह्म लाभे ॥९॥

८७१. **आतां औठपिठींचा मार्ग एक बाई** । निशिदिनीं पाहीं शोध करा ॥१॥ औटहाट प्रमाण सत्य कीं हें जाण । त्यांतील जें स्थान ऐकें एक ॥२॥ महालिंग स्थान टाळू एके संधीं । तेथें एक सिद्धि तेजोमय ॥३॥ मार्ग तेथ परतले दोहीं मार्गीं । पश्चिमीं माहालिंगीं मार्ग ऐसा ॥४॥ सत्रावीचे शिखरीं मार्ग एक गेला । तो म्यां देखियेला याच देहीं ॥५॥ महालिंगीं मार्ग अंत नाहीं ज्याचा । शोध करितां वाचा कुंठीतची ॥६॥ ज्ञानदेव ह्मणे हा विचार पाहा । जाणता दाविता विरळा एक ॥७॥

८७२. **आकाशाचे अंतीं प्रणवाचें गुज** । निरंजन बीज साधु पाहती ॥१॥ सद्रूप चिद्रूप अद्वय एके कळा । संसारीं वाहिला निर्विकार ॥२॥ प्रणवीं बीज अणुरेणु आंत । दृशमद्वाराची मात अपूर्व बा रे ॥३॥ बापरखुमादेवी प्रणव निखिल । शब्दाचें पाल्हाळ प्रणवीं रीघे ॥४॥

८७३. **आत्माराम नयनीं निरखुनी देखिला** । निळा रंग ओतिला आदी अंतीं ॥१॥ गोल्हाट त्रिकूट ब्रह्मरंध्रीं वस्तु । तुर्येची ऐसी मातु याच ज्ञानें ॥२॥ ज्ञानदेव ह्मणे सर्वां अंतरीं तूर्या । निवृत्ती योगी वेगीं गुज बोले ॥३॥

८७४. **तूर्येमध्यें माझा अखंड रहिवास** । निवृत्ति ह्मणे अविनाश तूर्या करी ॥१॥ स्थुळदेह निमतां सूक्ष्म उरतां । कारणीं हारपतां कैसें झालें ॥२ ज्ञानदेव म्हणे महाकारणीं नांदे । निवृत्तीनें आनंदें दाखविलें तें ॥३॥

८७५. **शास्त्रार्थांची वाणी निरंजनीं दिसे** । औटपिठीं वसे निर्विकार ॥१॥ अहं सोहं मग ॐकाराचे देठीं । अहंतेचे शेवटीं सोहंवस्तु ॥२॥ सोहं वस्तू निळी अहं गेलीया । आनंद झालीया महाकारणीं ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे निवृत्तीची आण । या वेगळी खुण आणिक नाहीं ॥४॥

८७६. **मीच माझा डोळा मीच शुन्यांत निळा** । माझा मी

वेगळा तयामध्यें ॥१॥ उफराटी दृष्टी लावितां नयनीं । ते दृष्टीची वाणी किंचित् ऐका ॥२॥ उफराटी दृष्टि देखे उन्मनीवरी । तेव्हां निर्विकारी मीच मग ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे देहा डोळा दिठी । पाहातां सर्व सृष्टि निवृत्ती एका ॥४॥

८७७. सत्व रज तम त्रिगुण तें ब्रह्म । अर्धमात्रा निःसीम ॐ-कार हा ॥१॥ सहज हा प्रणव सर्वातीत साजे । मीपणास तेथ ठाव नाहीं ॥२॥ अक्षर कूटस्थ सर्वातीत असे । अक्षर अविनाश ऐसें जाणा ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे सर्वांचे शेवटीं । अविनाश दृष्टी असे कीं रे ४

८७८. तूर्या तें महाकारण नाहीं नाहीं जेथें । दर्शनाचे मतें माझा मीच ॥१॥ गोल्हाट त्रिकूट श्रीहाटातीत । महाकारणाची मात जेथ नाहीं ॥२॥ क्षर अक्षर अनाक्षर नाहीं । कूटस्थ सर्वही प्रणवला ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे ऐसें हें पाहातां । निवृत्तीनें तत्वता कथनी केली ॥४॥

८७९. सुनीळ जें ब्रह्म बिंब सत्रावीचें । विश्वरूप चैतन्य महा-कारणीं ॥१॥ ब्रह्मज्योतीचिये प्रकाशें करुनी । देखे त्रिभुवनीं एक वस्तु ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे ज्योतीची जे ज्योती । ब्रह्मरंध्रीं वस्ती परमात्मयाची ॥३॥

८८०. महा तेजा आंत बिंदु कोणे परी । उष्ण तेजा माझारीं सात पाहा ॥१॥ कुंडलनी ऊर्ध्वमुखें अग्नी सोडी । तयाची हे जोडी संत जना ॥२॥ ज्ञानेश्वर ह्मणे आत्मा यातें जाणे । सुनिळ अनुभ-वणें निवृत्ती पाहा ॥३॥

८८१. एका हा शेवट अभंगमाला झाली । तूर्या हेच आली प्रत्यया गा ॥१॥ तूर्या तेचि उन्मनी क्षर तें अक्षर । निर्गुण साकार ऐसें देखा ॥२॥ देह तें विदेह महाकारण ब्रह्म । हें निश्चयाचें वर्म ऐसें जाणा ॥३॥ अभंगा शेवट जाणे निवृत्ति एक । त्यानें मज देख कृपा केली ॥४॥ मूर्खासी हा बोध सांगों नये बापा । अभंग कृ-त्याचा लेश नसो हातीं ॥५॥ ज्ञानदेव ह्मणे हें कृत्य हातां नये । माय देऊं नये कोणासही ॥६॥

अद्वैत.

८८२. **तैंचि ज्ञानियासीं होईजेल मोक्ष** । ज्ञानेश्वर लक्ष लक्षितसे ॥१॥ पहाण्याशी मूळ विचारूनि पहा । मग सुखी रहा निरंजनीं ॥२॥ इवलुसा प्रपंच परि तो बद्ध कीं । सज्ञानी विवेकी न शिवती ॥३॥ पयाचिये कुंभीं पडे बिंदुविष चतुर तयास न घेपति ॥४॥ षड्‌रस पक्कानें वाढिलीं खापरीं। श्वान शिवे श्रोत्री स्पर्शीतीना ॥५॥ घालुनियां कडें शून्याशीं बांधितां । त्याचिया गणिता न करवे॥६॥सर्वही उपाधि त्यागुनि आकार । राहे ज्ञानेश्वर निजरूपीं॥७॥

८८३. **तैंचि ब्रह्मरूप जाणिजे निश्चळ** । शुद्ध तें निर्मळ मनाहुनी ॥१॥ स्थुळ दृष्टी करूनी जयाशी लक्षितां। न दिसे तत्वता भास कांहीं ॥२॥ सहज निवृत्ती दास तो उदास। अनुभव सौरस सांगितला ॥३॥

८८४. **मन हें अवघें परब्रह्मीं** । क्रियाकर्मधर्मीं अलिप्त तें ॥१॥ देह जावो राहो संबंधचि नाहीं । नामरूप कांहीं न दिसे मज ॥२॥ प्राचिनानें वर्तो जाणो या शरीरीं । जैसा वेठीं करी राबताहे ॥३॥ निर्विकल्प स्थिति हेतु नाहीं आथी। अज्ञानाची बुंथी काढियली ॥४॥ ह्मणे ज्ञानेश्वर उरी नाहीं आन । जाहालों तल्लीन निजरूपीं ॥५॥

८८५. **सगुणीं निर्गुण निर्गुणीं सगुण** । दोन्हीं भिन्नपण नसे मुळीं ॥१॥ हेम अलंकार अलंकारीं हेम । मृन्मयेचि धाम धाम तेचि ॥२॥ किंचित् महत उपाधि कल्पित । मुळीं तें अंशीक एकमेव ॥३॥ इह तेचि पर पिंड तें ब्रह्मांड । ब्रह्माचि अखंड ज्ञानदेव ॥४॥

८८६. **पिंडचि ब्रह्मांड ब्रह्मांडचि पिंड** । ब्रह्मचि अखंड ब्रह्मरूप ॥१॥ कांहीं भेद नाहीं किंचित् महत् । उपाधि कल्पित स्वाभाविक ॥२॥ अनुभव योगें दोन्हीं जाण सम । नाहींचि विषम अणुभरी ॥३॥ सहजचि सृष्टि जाणा हे घडली । सहजची गेली शेखीं आथी ॥४॥ एकमेव सर्व म्हणे ज्ञानेश्वर । नाहीं भिन्न कीर ओळखतां ॥५॥

८८७. **पाहातें पाहूं गेलों पाहणें विसरलों** । ब्रह्मानंदें धालों देवराया ॥१॥ माझें रूप आतां काय म्यां पाहावें । जाहलों अवघें विश्व मीचि ॥२॥ दुजें नाहीं नाहीं वाहतों तुझी आण । चौदाही

भुवन एकरूप ॥३॥ तुझें माझें द्वैत तेंही उरलें नाहीं । मुळीं मी हें कांहीं नाठवेचि ॥४॥ एकांतीं एक वर्ते तोचि साक्षात्कार । जाहला ज्ञानेश्वर तेथें लीन ॥५॥

८८८. **जयाचिये ठायीं नाहीं मीतूंपण** । तेचि सनातन एक ज्ञानी ॥१॥ धैर्याचे मंडप तेचि स्तंभ जाले । कोंभ जे निघाले परिणामा ॥२॥ क्षेत्रज्ञ सन्यास घेतला श्रीहरी । तेथुनियां दुरी नवजेचि ॥३॥ रायाचि संगती घडतां निमिष । तरी होती वश्य अष्टसिद्धी ॥४॥ घाले तेच पूर्ण कीर ब्रह्मानंदें । ज्ञानेश्वर बोधें बोधीयला ॥५॥

८८९. **अक्षरची ब्रह्म तेंचि तें क्षरलें** । काल्पनिक झालें अनेकत्र ॥१॥ जिवेश्वर खाणी तेथें उमटती । शेखीं तेथें जाती मिळोनियां ॥२॥ ब्रह्म अनुपम्य संवितेशी नये । अनुभव सोय तरी कळे ॥३॥ पाथराची टाकी जरी होय तीख । नये रंध्र शलाख मुक्तिकेशी ॥४॥ सर्वांहुनि पर ह्मणे ज्ञानेश्वर । ब्रह्मज्ञान कीर अगोचर ॥५॥

८९० **वासनेचें बीज भर्जोनी टाकिलें** । मानसासी केलें देशधर्डी ॥१॥ संसाराशीं आगी लाविली स्वकरीं । अहंतेशी दुरी दवडिलें ॥२॥ काम क्रोध लोभ मोह दंभ मद । केला याचा छेद ज्ञानशस्त्रें ॥३॥ विवेक वैराग्य बोध क्षमा शांती । राखिली संपत्ति दैविकीजे ॥४॥ राहे ज्ञानेश्वर एकचि एकट । ब्रह्मरस घोट घोटुनियां ॥५॥

८९१. **मंत्र तंत्र यंत्र सर्वही अबद्ध** । जंव नाहीं शुद्ध अंतःकरण ॥१॥ गुरु शिष्यपण हेंही मायिकत्व । जंव निजतत्त्व न ओळखी ॥२॥ प्राप्त जरी झाली अष्टसिद्धी जाण । मागुती बंधन दृढ होय ॥३॥ आत्मरूपावीण साधन अन्यत्र । भ्रमासीच पात्र होईजे की ॥४॥ सर्व वृत्ति शून्य म्हणे तोचि धन्य । ज्ञानदेव मान्य सर्वस्वेसी ॥५॥

८९२. **नाथिलें अभाळ जेंवीं कां गगनीं** । माया मुळींहुनी तैशी जाहली ॥१॥ ब्रह्मादिक काळ व्याली हे डिसाळ । आधीं रजस्वला हयेपरी ॥२॥ विवर्तक जाली विस्तारिलें जग । नव्हे भिन्न भाग एकमेव ॥३॥ मायोपाधी तेचि जाहले सगुण । येर ते निर्गुण जैसे तैसे ॥४॥ तेंचि निरूपण तोचि सर्वेश्वर । म्हणे ज्ञानेश्वर राजयोगी ॥५॥

८९३. **ऐकरे सुमना बोधीन सुज्ञान** । मायिक बंधन तुटे जेणें ॥१॥ श्रीगुरूचे पाय हृदयीं शिवशी । टाकी प्रतिष्ठेशी जाणिवेचे ॥२॥ नित्यानित्य दोन्ही करंगा विचार । आहे मी हे कीर विचारिजे ॥३॥ जीव शिव भेद कासयाशी जाहले । वळखीं वहिले तिये स्थानीं ॥४॥ मुळीं तुझें रूप हेरें अनुभवणें । ज्ञानदेव ह्मणे ब्रह्म तूंचि ॥५॥

८९४. **जें जें पाहूं जाय सुमनें करूनि** । अदृश्य होऊनि तेंचि लपे ॥१॥ दुजेंचि न दिसे काय आतां करूं । कवणा विचारूं सुख गोष्टी ॥२॥ आपणा आपण विचारिजे आधीं । जाहली विश्रांति मीपणाशीं ॥३॥ बाहेर भीतरीं एकमेव दिसे । अन्यथा हें नसे गुरुसाक्षी ॥४॥ ज्ञानेश्वर हे गिळुनियां नाम । ब्रह्मचि स्वयमेव सांठविलें ॥५॥

८९५. **जगामाजी श्रेष्ठ सांप्रदायी नाना** । कीर्ती ते भुवनामाजी फार ॥१॥ आम्हीं एक दिन जाणा नाथ पंथीं । निचाहूनी अथी अती नीच ॥२॥ सर्वांचे चरण वंदितसों सदा । श्रेष्ठपण कदा कीरे नसे ॥३॥ नेणोंचि स्वरूप धर्माधर्म कांहीं । निवृत्तीच्या पायीं लीन जाहलों ॥४॥ नाठवेचि कांहीं अन्यथा साधन । ज्ञानेश्वर आन उरेचिना ॥५॥

८९६. **घटु जें जें होय आधींच गगन** । राहे पैं व्यापून वेगळेंचि ॥१॥ मायोपाधी सृष्टि जें जें कांहीं होत । चैतन्य व्यापित त्याचीं माजी ॥२॥ विवर्ततें मी या तद्विवर्त जीव । सृष्टि कारणत्व भोग्यपर ॥३॥ भास चतुष्ट्यता दोन्ही आनादि । जाहली उपाधी मुळीहूनि ॥४॥ गुरुकृपायोगें ज्ञानदेव खुण । भेदुनि निर्वाणलीन झाला ५

८९७. **त्यागुनि कैलास सर्वही संपत्ति** । स्मशानांत वस्ती रुद्र करी ॥१॥ कासया कारणें ब्रह्म शोधावया । आलों कोठुनियां माझा मीचि ॥२॥ तयाशींही पूर्ण नकळेचि कांहीं । अद्यापि संदेहीं पडियले ॥३॥ हरी ब्रह्मा सूर्य येरा कोण लेखी । नाहींच ओळखी मूळरूपीं ४ ह्मणे ज्ञानदेव वस्तु परात्पर । गुरु कृपे कीर भेदिजेसु ५

८९८. **आत्मरूपीं नाहीं पाठी आणि पोट** । एकचि निघोट जाण-

रया ॥१॥ बाहीर भीतरीं एकचि ते एक । नसे आन देख भेद रया ॥२॥ ठेंगणें नावाड हळू ना ते जड । स्वयेंचि अखंड पूर्ण रया ॥३॥ जाणणें नेणणें दोन्ही तेथें नाहीं । आहे जैसें पाहीं तेंचि रया ॥४॥ सदोदीत शुद्ध ह्मणे ज्ञानेश्वर । नाहींच विकार कीर रया ॥५॥

८९९. **परेहुनिपर वैखरीहुनि दुरी ।** दुरीहुनि दुरी ब्रह्म आहे ॥१॥ केंवि तुज कळे सांग जीव रूपा । वृथा श्रम बापा करितोसी ॥२॥ आकाशाचें फळ चित्रींच्या नराशीं । केंवी प्राप्त त्यासी होईजेल ॥३॥ जेव्हां तूंचि ब्रह्म होउनि राहाशी । तेव्हां वळगशी सर्वगत ॥४॥ हेतु मातु भ्रांति हे तिन्ही गिळून । राहियला मौन ज्ञानदेव५॥

९००. **एकचि मीपणें नागविलें घर ।** ना तरी संसार ब्रह्मरूप ॥१॥ प्रवृत्ति निवृत्ती दोन्ही मुळीं नाहीं । कल्पनेनें पाहीं भ्रमताती ॥२॥ ते एक त्यागितां काय आहे वाणी । कैवल्याशीं धनी तोचि होय ॥३॥ जन्म मृत्यु भोग भोगणें यालागीं । टाकोनियां संगीं राहीं बापा ॥४॥ ह्मणे ज्ञानदेव मग होशी. मुक्त । नव्हेचि आसक्त सर्वथैव ॥५॥

९०१. **भुलणें चालणें ईश्वराशी नाहीं ।** जैसा असे पाहीं तैसा असे ॥१॥ जरी भिन्नभेद तरी सर्वज्ञत्व । कासया समत्व नाम त्याशी ॥२॥ सूर्याशी प्रकाश सूर्यचि करीत । ईश्वर जाणत ईश्वराशी ॥३॥ आपुली पोकळी आकाशचि जाणे । ईश्वरचि लेणें जग लेई ॥४॥ सहज अभेद वस्तु अगोचर । म्हणे ज्ञानेश्वर तेंचि रूप ॥५॥

९०२. **कवणाची चाड आतां मज नाहीं ।** जडलों तुझ्या पायीं निश्चयेंची ॥१॥ देह जावो राहो नाहींच संदेहो । नकरी निग्रह कासयाचा ॥२॥ बहुत श्रमलों साधन करितां । विश्रांति तत्वता न होयचि ॥३॥ तुज वांचोनियां कवणां सांगावें । कवणां पुसावें अनुभवसुख ४ माता पिता सखा सर्वस्व तूं कीर । ह्मणे ज्ञानेश्वर निवृत्तीशी ५

९०३. **अज्ञाना स्वरूप निज विचारितां ।** संदेह तत्वता घालिताती ॥१॥ कैंचि गा विश्रांति दुर्जनाच्या संगीं । दाटोनियां भोगी नरक दुःख ॥२॥ विषयाकारणें जाहले गुरु शिष्य । अनुभव अभ्यास स्वप्नीं नाहीं ॥३॥ शब्दचि करूनि बोलताती ब्रह्म । अंतरींचें

वर्म नेणतीच ॥४॥ तयाची संगती त्यजी ज्ञानेश्वर । जाहला निर्विकार संतसंगें ॥५॥

९०४. **सेवितां वारुणी देहभास लपे** । बडबडची लपे शब्द नाना ॥१॥ ब्रह्मरस सुख जें कांहीं प्राशिती । तैसेचि हे होती अनुभवें ॥२॥ धाल्याचे ढेंकर निघती होतां सुख । तेवींचि आत्मिक जाणिजेसु ॥३॥ सूक्ष्मीं भासे जें का तेंचि स्थूळीं घडे । पाहतां निवाडें भेद नाहीं ॥४॥ गुरुकृपा योगें ज्ञानेश्वर चूळ । भरियेली समूळ न त्यागितां ॥५॥

९०५. **विक्षेपतां नाना उठती कल्पना** । पासुनियां जाणा शुद्ध व्हावें ॥१॥ तरीच तें ज्ञान हृदयीं ठसावें । नातरी आघवें व्यर्थ होय ॥२॥ अमृताचें कुंभ सायासें जोडलें । त्यामाजी घातलें विष जैसें ॥३॥ मन हें विटाळ अखंड चंचळ । न राहे चपळ एके ठायीं ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे गुरुकृपा होतां । लाहिजे तत्वता ब्रह्मसुख ॥५॥

९०६. **कर्मत्याग करितां पावे अधोगति** । भोगितांही मुक्ति पाविजेना ॥१॥ सांडणें मांडणें दोन्हीही त्यागणें । प्राचिनी वर्तणें निर्विकल्पें ॥२॥ सुख दुःख भोग या दोन्ही भोगितां । न धरिजे अहंता सर्वथैव ॥३॥ देह जीव शीव सर्वांसही साक्षी । ज्ञानदेव लक्षी परब्रह्म ॥४॥

९०७. **सिद्धांतींचें सार आत्मा सदोदित** । माया ते कल्पित तद्विवर्त ॥१॥ शीव पूर्ण भक्त जीव अविद्यक । होय पूर्ण चोख आत्मज्ञानें ॥२॥ प्रपंच कल्पिक प्रकृति उपाधी । ईश्वरत्व बुद्धि परमार्थी ॥३॥ ब्रह्म अगोचर ह्मणे ज्ञानेश्वर । नाथिला संसार मुळीं नाहीं ४

९०८. **सुख तेथें दुःख दुःख तेथें सुख** । एकी ते अनेक अनेकी एक ॥१॥ देव तेथें भक्त भक्तापाशीं देव । जाणा एकमेव भेद नाहीं ॥२॥ तरू तळीं छाया छाया तेथें तरू । शिष्याठायीं गुरू गुरू शिष्य ॥३॥ कण तोचि भूमी भूमीरूपी कण । भासा ठायीं गुण गुणीं भास ॥४॥ गुरू कृपे खूण वस्तु साक्षात्कार । भेदला ज्ञानेश्वर निवृत्तीचा ५

९०९. **ब्रह्मा विष्णु रुद्र सुजन स्थिति अंत** । करिती महत् जगीं तिन्हीं ॥१॥ सत्त्व रज तम गुण धरुनियां । उपाधी आपुलिया

करितातो ॥२॥ सर्वही मायिक दिसते रचना । आशा कल्पना इय-परी ॥३॥ दृश्यातीत पर ब्रम्ह परात्पर । ओळखी ज्ञानेश्वर गुरुकृपा४

९१०. **पौर्णिमेच्या दिनीं चंद्र अकळी जाहला** । आमावास्ये ठेला पूर्ण कळी ॥१॥ देखिलेंगे माय विचित्र विलक्षण । जाहलें स्वप्नभान जागृतीशी ॥२॥ मातेचिये पोटीं पिता जो जन्मला । नवलाव जाहला काय सांगो ॥३॥ मश्यकें ओलांडिला स्वयें मेरु-गिरी । दहनाच्या पाटारीं पीक जाहलें ॥४॥ चंचूच्या सांडशें पक्षी घेते पाणी । सिंधुर्शी गिळूनि बैसिन्नला । बाप रखुमादेविवर विठ्ठ-लचि जाणे । परब्रह्म अनुभवणें परब्रह्म ॥५॥

९११. **कळिकेमाजी जोती समत्वासी आली** । तेचि सामावली दृष्टि ब्रह्मीं ॥१॥ सिंधुमाजी जैसें सैंधव मिळालें । तेंवीं मन झालें ब्रह्मीं लीन ॥२॥ वृक्ष बिजामाजी जैसा सामावला । बिंदु का आ-टला महींत जेवीं ॥३॥ जीव तोच शिव होऊनियां ठेला । शब्द तो मुराला निशब्दांमाजी ॥४॥ आतां मी तूं कैंचा सर्व एकाकार । जाहला ज्ञानेश्वर स्वयं ब्रह्म ॥५॥

९१२. **पुण्याशी जोडितां पापाचि जोडिजे** । तेणेंचि पाविजे अधोगती ॥१॥ सोमयाग श्रेष्ठ करितां पावन । करावें हनन पशु तेथें ॥२॥ तेचि ते या दोष तयालागीं जन्म । भोगिजेती कर्म पशु योनी ॥३॥ पुण्य तेथें पाप समचि वर्तती । रात्रंदिन आथी जियेपरी ॥४॥ पापपुण्य दोन्ही त्यागुनि निराळा । जाहला स्वलीला ज्ञानदेव ॥५॥

९१३. **केवळ निराभास या जगीं जाहला** । नाहीं आन उरला भास कांहीं ॥१॥ संकल्प विकल्प असती मनाचे । छेदियले साचे भवभ्रम ॥२॥ वासनेचें मूळ टाकिलें खणोनि । जिवित्व निळूनि शिवरूप ॥३॥ काम क्रोध लोभ दडले ते सहज । केले अति चोज सांगवेना ॥४॥ ज्ञानेश्वर नाम हेही गिळुनियां मुळ अंतीं मायातीत शुद्ध ॥५॥

९१४. **सरिता येऊनियां चढती ब्रह्मगिरी** । परी ज्ञानी न धरी जन्म कांहीं॥१॥चंदनासी होय बाभुळत्व प्राप्ति । परी ज्ञानी न शिवती जन्म कांहीं ॥ २॥ जळाला कापूर मागुता प्रकटे । परी ज्ञानिया न घडे

जन्म कांहीं ॥३॥ वारा वागुरेसी धरूनि कोंडु ये । परी ज्ञानी नसये जन्म कांहीं ॥४॥ ज्ञानी ज्ञानेश्वर मिळोनियां गेला । मरण्या जिण्या झाला वेगळाचि ॥५॥

९१५. **अग्नीच्या पाठारीं पिके जरी पिक** । तरी ज्ञानी सुखदुःख भोगीतील ॥१॥ काळोखामाजी जैसें शून्य हारपे । मायोपाधी लोपे तया ज्ञानी ॥२॥ नक्षत्राच्या तेजें जरी इंदु पळे । तरी ज्ञानी विकळे पुण्यपाप ॥३॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठलुराया । घोटुनियां माया राहियला ॥४॥

९१६. **पुण्य जोडुनियां स्वर्गासी जाइजे** । पापाशी सेविजे अधो गती ॥१॥ दानधर्म करी भोग इहलोक । त्रिविधही एक रूप जाण ॥२॥ पांचच विषय त्रिभुवनीं असती । सर्वही भोगिती जीव शीव ॥३॥ दृश्य एक चुळे घोटुनि बैसला । ज्ञानदेव धाला आत्मयोगें ॥४॥

९१७. **दुर्जनाच्या संगें दुर्जनत्व प्राप्ती** । कैंचि त्या विश्रांती साधकाशी ॥१॥ सज्जन संगती करितां तेंचि रूप । आनंदाचा दीप बाणताती ॥२॥ दुर्जनाशीं दिसे सर्व सृष्टि बद्ध । न दिसे कांहीं शुद्ध सर्वथैव ॥३॥ सज्जनाशीं भासे विश्व पूर्ण मुक्त । एकत्वीं आसक्त न दिसती ४ सज्जना दुर्जनातीत जे निर्जन । तेथें समजन ज्ञानेश्वर ५

९१८. **मायिक हे सृष्टि कल्पिक जाहली** । आनादि घडली आणिजेसु ॥१॥ देहभास नित्य नूतन भासती । शुद्ध स्वयंज्योति जुनाटची॥२॥ माया विद्या दोन्ही उपाधी करुनि । जीवशीव दोन्ही भिन्न जाले॥३॥ अनादि अज्ञान बंध नये यासी । गुरू कृपा त्याशी छेदिजे कीं ॥४॥ अनुभव योगें जाणुनि ज्ञानेश्वर । हा भवसागर उरतला ॥५॥

९१९. **जन्ममरणातें नाहींच गणित** । सूर्य जैसा होत उदय अस्त ॥१॥ वासनेच्या योगें न नमे कल्पना । याचि लागीं नाना योनी भोगी ॥२॥ पापपुण्य दोन्ही सांठवीत आहे । असुयेशीं जाये अधऊर्ध्व ॥३॥ समत्वें इहींचि जाण जन्म घरीं । आथी ईयेपरी तिन्हींजेसु ॥४॥ त्रिभवनाहुनि राहिला निराळा । ज्ञानेश्वरी लीला निरंजनीं ॥५॥

९२०. **ब्रह्म जयाचिये बोधेंचि पावत** । ते जगीं शाश्वत गुरु-

मूर्ति ॥१॥ शब्दज्ञानें जया गुरु उपदेशिती । नाहीं त्यासी मुक्ति कदां काळीं ॥२॥ संसारीं तरोनि शिष्यासी तारिती । तेंचि मा-निजेति गुरु एक ॥३॥ कामक्रोध लोभ जे का न शिवती । तेंचि ओळखि सद्गुरू जाण ॥४॥ ज्याशी नाहीं भेद ब्रह्मीं एकाकार । म्हणे ज्ञानेश्वर तोचि गुरू ॥५॥

९२१. सद्गुरुवांचुनी संसारीं तारक । नसेचि निष्टक आन कोण्ही ॥१॥ इंद्र चंद्र देव ब्रह्मादिकरूनि । संशयाची श्रेणी छेदिती ना ॥२॥ उघडें परब्रह्म सदगुरूची मूर्ती । पुरविती आर्ती शिष्याचिया ॥३॥ वंचना करिती जन दुष्ट नष्ट । मुख्य श्रेष्ठ श्रेष्ठ वंदिताती ॥४॥ ज्ञान-देव म्हणे गुरूचा मी दास । नेणें साधनास आन कांहीं ॥५॥

९२२. रजापासुनियां जाहली उत्पत्ति । सत्त्वगुणीं स्थिति वाढ-विती ॥१॥ तमोगुणेंकरुनि पाविजे मरण । राहाटती त्रिगुण जगा-माजी॥२॥ त्रिगुण त्यजूनि व्हावे निस्त्रैगुण । नाचरावें पुण्य पाप कांहीं ॥३॥ नरांच ब्रम्ह ज्ञान गुरुकृपा प्राप्ति। जिताचि जिवन्मुक्ति ज्ञानेश्वर ४

९२३. साभिमानें करूनि व्यर्थ कारे फुगशी । मत्त ऐसा होसी मतिमंदा॥१॥ सर्व ब्रह्मरूप हे खूण ओळखीं । भिन्नपण टाकीं निश्च-येंवी ॥२॥ मान अपमान तुज कांहीं नाहीं । तूं तंव विदेही नित्य शुद्ध ॥३॥ प्रारब्धानें देह भोगिताहे भोग । कासयारे सांग भ्रांति तुज ४ साधोनि अपरोक्ष वस्तु सर्वगत । ज्ञानेश्वर ह्मणत राजयोगी ॥५॥

९२४. जहाला इंद्रशेष तरी आह्मां काय। नैश्वरी तो पाहे भुल-लासे ॥१॥ हरिश्चंद्रादिक ब्रह्मादि करून । मायोपाधीन भास जालों ॥२॥ निरंजनीं घेतां ययाचि पैं शुद्धि । एकही अवघीं न दिसती ॥३॥ हरिहरादिक हेही सुकल्पिक । इतरांचा लेख कोण करी ॥४॥ गुरुकृपायोगें ब्रह्म ज्ञानेश्वर । तरला संसार भवसिंधु ॥५॥

९२५. चौदा विद्या जरी पूर्ण अभ्यासिले । व्यर्थचि जाहले ज्ञाने-विण ॥१॥ तीन वीस चारी कळा अनुभाविले । व्यर्थचि जाहले ज्ञानेवीण ॥२॥ अष्टांगादि योग प्रयासें जोडले । व्यर्थचि जाहले ज्ञानेवीण ॥३॥ कर्मधर्मक्रिया नाना आचरले । व्यर्थचि जाहले ज्ञाने-वीण ॥४॥ ज्ञानेश्वर ह्मणे ब्रह्म साधियेलें । कीर आथीयले ज्ञानेवीण ॥५॥

१६. कासवाच्या परी आत्मा तो या देहीं । इंद्रियें जो पाही
की ॥१॥ सहज प्रकाश आहे तो करीत।स्वयें चेष्टवीत दीपा-
२॥ जाणें येणें कांहीं नाहीं आत्मयाशी । दृष्टत्व तयासी
ते कीं ॥३॥ तद्विवर्त जीव अविद्यक मन । संसार बंधन
ो ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे आत्मा शुद्धबुद्ध । नव्हेचि पैं बद्ध
ाळीं ॥५॥

२७. वेदांत सिद्धांत देतात पैं हाक । स्तब्ध ते जंबुक येर
॥१॥ तेंचि कीं प्रमाण साधनानुक्रम । येर भवभ्रम रूप आथी
ऐकजे तीं शास्त्रें पडिलीं संदेहीं । होय नाहीं कांहीं म्हणुनियां
वेदांतींही भिन्न जाणा पूर्वपक्ष । लक्षितेती लक्ष अती मूर्ख ॥४॥
ाहिर्मुख नेणतीच येर । ह्मणे ज्ञानेश्वर राजयोगी ॥५॥

२८. पाहणें जें कांहीं त्याशीं मुळीं पाहें । मग सुखी राहें
ाया ॥१॥ मी तूं द्वैत भ्रांति पहारे काढुनि । आत्मा तो शिव-
ाहे सुखें ॥२॥ अविद्या नाथिली रज्जु सर्पापरी । भासली वि-
अनुभवें ॥३॥ तेव्हां हे उपाधी राहिली सौरस । ज्ञानदेव
पूर्ण धाला ॥४॥

२९ मुक्तत्वाची भ्रांति जे कांहीं धरिती । तेचि बद्ध होती निश्च-
॥१॥ कल्पना इवलुशी जये ठायीं असे । तिये ठायीं वसे अहं-
॥२॥ देहीं ग्रासुनियां राहती जे सुखी । तेचि ते
ो आत्मतत्वीं ॥३॥ सर्व ब्रह्मपूर्ण तयाशीच बोध । तयाशीच
कैवल्याचें ॥४॥ साक्षीरूप पहा धरिती शरीर । तेचि ज्ञानेश्वर
योगी ॥५॥

३०. गगनाहूनि व्यापक वायुहूनि चालक । अग्नीहूनि दाहक
नसे ॥१॥ ब्रह्म परिपूर्ण तोचि सनातन । स्वयें आनंदघन
नसे ॥२॥ दृश्याहूनि गोचर इंद्रिहूनि पर । गुरुवीण ज्ञानेश्वर
नसे ॥३॥

३१. सिंहाचें दुग्ध सायासें जोडलें । आणुनि पाजिलें मार्ज-
॥१॥ अमोलिक विद्या धन झाली प्राप्ति । पद्मावयाची प्रतिती
ीस छेदी ॥२॥ अनेक दीप लाविले दिपाशीं । फुंकुनियां त्यासी

मग सोडी ॥३॥ परीस जोडुनि घालियली भिंती । शिळा घेउनि हातीं फिरत आहे ॥४॥ अमृताचा कुंभ बळेंचि उलंडुनि । कांजिये भरूनि ठेवितसे ॥५॥ अमोलिक देहीं न साधा जरी पर । म्हणे ज्ञानेश्वर व्यर्थ होय ॥६॥

९३२. **साधूचा महिमा वर्णवेना कांहीं** । ब्रह्मादिक तेही वर्णिताती ॥१॥ त्याचिये कृपें मोक्ष जिउनियां । लाधिजे प्राणिया निश्चयेंची ॥२॥ गंगेहूनि थोर संत सुचिश्मत । गंगा शुद्ध होत त्याचे संगें ॥३॥ वडवानळ शुचि परि सर्वही भक्षक । इंद्र पुण्यश्लोक पतन होय ॥४॥ पतीत पावन कृपाळ समर्थ । देताती पुरुषार्थ चारी दीना ॥५॥ बाप रखुमादेविवर विठ्ठलाच्या संगीं । झाला पूर्ण योगी ज्ञानेश्वर ॥६॥

९३३. **मुक्ति पावावया करिजे हरिभक्ति** । तरीच विरक्ती प्रगटेल ॥१॥ विरक्तीविषयीं होतांचि विचार । नित्य हे नैश्वर ओळखती ॥२॥ तेव्हां आत्मज्ञान अनुभव होय । अविद्यत्व जाय जिवरूप ॥३॥ शांति क्षमा दया तिष्ठती सहज । न दिसे दृश्य काज जगामाजी ॥४॥ गुरुकृपा द्वारें लाहिजे पैं सिद्धी । बोलिला विशुद्धि ज्ञानेश्वर५

९३४. **ईश्वर तो देव छाया ते शीव** । प्रती छाया जीव तिन्ही भेद ॥१॥ एक तेंचि सूत्र तिन्हींशी मिळुनि । जाणती ते ज्ञानी आत्मविद ॥२॥ जें अनिर्वचनी तें मूळ प्रकृति । ब्रह्मा ऐशी शक्ति तियेचि पैं ॥३॥ ब्रह्मा विष्णु रुद्र तियेचें पैं अंग । मुळीं सृष्टि जग गोसाविणी ॥४॥ ब्रम्ह तेंचि भास आभास जाहलें । ज्ञानदेव बोले निवृत्ती दास ॥५॥

९३५. **जळवायुवेगें हालत सविता** । मुळीं तो तत्वता स्थिर असे ॥१॥ माया विद्याभास शिव तो बिंबला । जीवरूप ठेला होउनियां ॥२॥ सुख:दुख भोगी जिवाचिये सत्ते । देहीं क्रिया वर्ते स्वाभाविक ॥३॥ अज्ञानें करूनि भुलणें जिवाशी । मुळीं शुद्ध अंशीं शिव चोख ॥४॥ जिवाशी उद्धार करावया कीर । म्हणे ज्ञानेश्वर जाणिजे कीं ॥५॥

९३६. **शून्य निरसुनि दोन्ही निरखिलें** । तेथुनि देखिलें निज-

वस्तु ॥१॥ स्वप्रकाशमय आत्मा सदोदित । सर्वत्र भरीत एकमेव ॥२॥ ध्येय ध्याता ध्यान तिन्ही निरसुनि । झालों निरंजनीं लीन आधी ॥३॥ अहं हे स्वरूप गिळुनियां पाही । देहींच विदेही स्वसंवेद्य ॥४॥ बापरखमादेविवर विठ्ठलाचा दास । झाला समरस परब्रह्म ॥५॥

९३७. **वर्षाकाळीं नदियां पूर्ण भरती** । येऊनि मिळती सिंधुमाजी ॥१॥ ऊष्ण काळीं न्यून आटोनियां गेली । नाहीं खंती केली सिंधु त्यातें ॥२॥ सुखदुःख भोग भोगिता प्राचिनी । अखंड सज्जनीं शांति असे ॥३॥ नाहीं तया भूतीं सर्व ब्रह्म एक । अनुभऊनि सुख भोगितातीं ॥४ तत्वमसी बोध आत्मानात्म भेदले । दृश्य विसरले भास आधीं ॥५॥ सज्ञान नेईलें अज्ञान निदेलें । विपरीत केलें सुपरीत ॥६॥ द्रव्य आणि धीर मुळीं एक नीर । झाला ज्ञानेश्वर स्वयंब्रह्म ७

९३८. **सर्वत्र परिपूर्ण सर्वांघटीं वसे** । अभाग्यासी कैसें पडळ आलें ॥१॥ मायेच्या भुलीर भुलले विश्वजन । जनीं जनार्दन न देखती ॥२॥ आत्माआत्मीं भाविता देहीं । मायेच्या डोहीं बुडालें कैसें ॥३॥ बापरखुमादेविवर सगुणीं नसमाये । निर्गुणीं दिसताहे जनवन ॥४॥

९३९. **चोहटा मिष्टान्न जें कांहीं सांडलें** । सुनियाशी झालें सुकाळ पैं ॥१॥ तैसा तो अभक्त वाढीन्नला जगीं । काळ तयालागीं ग्रासितसे ॥२॥ जे का पारंगत श्रेष्ठ भागवत । चळचळां कांपत काळ तया ॥३॥ तयाच्रिया दृष्टि मोहरा न राहे । धाउनियां जाय अज्ञान तीं ॥४॥ निवृत्तीदासाचा झालों निजदास । वंदिती तयास ब्रह्मादिक ॥५॥

९४०. **उत्तम तें परि उभविलें मनोहर** । दीपकावीण मंदीर शोभा नपवे बापा ॥१॥ घृतेवीण भोजन तांबुळेवीण वदन । कंठेवीण गायन शोभा नपवे बापा ॥२॥ सुंदर आणि रमण जरी होय तरुणी । पुरुषावीण कामिनी शोभा नपवे बापा ॥३॥ दिधल्यावीण दाता श्रोत्यावीण वक्ता । वेदावीण पंडित शोभा नपवे बापा ॥४॥ ज्ञानेश्वर सांगे अनुभवीया अंगें । नुसता बोलें वागे शोभा नपवे बापा ॥५॥

९४१. वांझेचिये पोरा तिघे झाले लेक । पारधीशी देख निघाले ते ॥१॥ ऊर्ण तंतु दोरा जाळें केलें त्याचें । डोहीं मृगजळाचे धरिले मच्छ ॥२॥ नेले अंधापाशीं मुके बोले त्याशी । दिलें थोट्या-पाशीं ठेवणें तें ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे केलें अविद्येचें । संतासी नयाचें भय नाहीं ॥४॥

९४२. शत अश्वमेध घडले जयाला । तरी ब्रह्म त्याला अगम्य हें ॥१॥ सोमयागाची हे नाहीं ज्या गणना । तरी आत्मखुणा अ-लभ्यते ॥२॥ लक्ष अनुष्ठान त्रिभुवनीं अन्नदान । तरी ब्रह्मज्ञान अतर्क्य हें ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे शुद्ध ब्रह्मज्ञान । पावले हे खूण संतसंगें ॥४॥

९४३. पूर्वेचा हा भानु उगवेल पश्चिमे । परी भूमी जन्म नसे आम्हां॥१॥ वांझेचा कुमर दिसेल प्रगट । न दिसे जठर जड दृष्टि॥२॥ सिंधु येऊनियां मिळे सरितेमाजि । परि आत्मकाजीं क्रिया नको ॥३ पूर्ण ज्ञानदेवा प्राप्त आत्मरूप । त्रिविध हे ताप निरसती ॥४॥

९४४. लक्ष चौऱ्यांशीं येऊनियां प्रती । कोटी फेरे होती कोटी जीवा ॥१॥ परि हा मनुष्य देहत्व प्राप्ति । लाभ नाहीं हातीं अव-चिना ॥२॥ नवमास मायेनें वाहिलें उदरीं । तिजप्रती सोयरी आणीक नाहीं ॥३॥ कामधेनु म्हैशी आणीक दासदासी । धन बहु सायासीं मिळविलें ॥४॥ तुझिया धनाशी नाहींरे बाळका । अंत-काळीं देखा एकलाची ॥५॥ हातींच्या पवित्रा कानाचिया नगा । बांधोनियां वेगा हिरोनि घेती ॥६॥ स्तनपान देउनि मोहें प्रतीपाळी । नेदी अंतकाळीं दुरी ठेली॥७॥ आंगींचीं लुगडीं काढा फेडा ह्मणती बांधोनियां देती यमा हातीं ॥८॥ ऐसा हा संसार मायेनें वेष्टिला । म्हणोनि दुरावला योगेश्वरा॥९॥ ज्ञानदेव ह्मणे भली मुक्ताबाई । दाखविली सोयी साची असे ॥१०॥

९४५. शुक्तिकेची खंती काय करितोसी । कोण मी नेणशी काय आहे ॥१॥ काय तुज जालें नाथिला संसार । कासयासी भार वाहनोसी ॥२॥ शुद्धबुद्धरूप तूंचि परिपूर्ण । जन्म आणि मरण तुज नाहीं ॥३॥ अविद्येच्या योगें तुज जाण भुली । अनुभउनि किल्ली केली आतां४श्रीगुरूच्या कृपें ह्मणे ज्ञानेश्वर।तरसी संसार निश्चयेंशी ५

९४६. **मी देहीं ह्मणतां ब्रह्महत्त्या कोटी** । घेऊनियां पाठी थापटिती ॥१॥ शुद्ध ब्रह्मीं कैशी कल्पना आरोपी । तोचि एक पापी जगीं होय ॥२॥ नाथिलें अज्ञान करून अनंता । केविं मोक्षपंथा जाईलजे पां ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे दिव्य मी देईन । सद्गुरूची आण स्वयंब्रह्म ॥४॥

९४७. **मोक्ष मेल्या पाठीं आम्हांसी होईल** । ऐसें जे म्हणतील अतिमूर्ख ॥१॥ दीप गेल्यावरी कैचाजी प्रकाश । झाका झाकी त्यास कासयाची ॥२॥ जंववरी देह आहे तंववरी साधन । करूनियां ज्ञान सिद्ध करा ॥३॥ गृह दग्ध न होतां शिंपीजे उदक । शेखी तो निष्टक काय कीजे ॥४॥ आहे मी हा कोण करावा विचार । म्हणे ज्ञानेश्वर निवृत्तीचा ॥५॥

९४८. **मरण न येतां सावधान व्हारे** । शोधुनी पावारे निजवस्तू ॥१॥ अंतकाळीं जरी करावें साधन । म्हणतां नागवण आली तुम्हां ॥२॥ नाशिवंत देह मानाल शाश्वत । तरी यमदूत ताडितील ॥३॥ काळाचे खाजुके जाणिजे कीं काया । धरूं नको माया सर्वथैव ॥४॥ अमोलिक प्राप्ति होत आहे तुज । धरूनियां लाज हीत करीं ॥५॥ मागुती न मिळे जोडलें अवचट । सायुज्याचा पाट बांधुनि घेईं ॥६॥ ज्ञानदेव म्हणे विचारा मी कोण । ना तरी पाषाण होउनि राहा ॥७॥

९४९. **संसारचि नाहीं येथें या कारणें** । नाहींच जन्मणें मरणें कैचें ॥१॥ भास तोही नासताहे कैचें निराकाश । सर्वीं समरस परब्रह्म ॥२॥ जागृति या स्वप्न तेचि तें आलें । अंतरीं बिंबलें निश्चयेंशी ॥३॥ शार्वरी प्रकाश कांहींच नाठवे । अदृश्य सुईवे दृश्य जालें ॥४॥ बापरखुमादेविवर विठ्ठल तन्मय । ब्रह्मीं ब्रह्ममय दिसे त्यासी ॥५॥

९५०. **गगनीं भासले अगणीत तारे** । तेथें मन मुरे वृत्ती सहीत ॥१॥ पर्जन्याच्या धारा भूमिवीण पडे । जेथें बुद्धि उडे समुळची ॥२॥ मसुरे प्रमाण सावळे अनंत । आव्हाकार गणिती तपामाजी ॥३॥ स्वरूपाचा पूर चिदाकाशीं गेला । देखणा राहिला सहजची ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे स्वखुख रोकडें । निवृत्तीनें पुढें दाखविलें ॥५

९५१. **सुवर्णाचा चुरा शुद्ध पीत दिसे ।** वस्तु हे प्रकाशे तैशापरी ॥१॥ अगणित तारे ओतिले अचळ । अखंड निर्मळ ब्रह्मरूप ॥२॥ निराचिया धारा अभ्रेवीण पडे । देखणा हा बुडे तया-माजी॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे काय सांगूं सुख । मागें पुढें देख निवृत्तीशीं॥४॥

९५२. **ब्रम्हप्राप्ति पूर्ण झाली ज्या नराला ।** अंतर बाह्य झाला प्रकाशाची ॥१॥ बाहेर भीतरीं लावी जैसा दीप । सबाह्य अमूप रूप फांके ॥२॥ अग्निसंगें लोह तत्व थोर नेटे । उभवतो दाटे हु-ताशन ॥३॥ तैसा ब्रम्हीं लाहे हृदयीं त्रिनैन । बाह्य निरंजन अव-घा झाला ४ निवृत्तीचे पायीं ज्ञानदेव लीन । जग जनार्दन निरंतर५

९५३. **सुखाची आवडी घे कांरे गोविंदीं ।** चित्त हें आनंदीं ठेऊनियां ॥१॥ मनाची मोहर लावा कीरे नामीं । मनोरथ कामीं गुंतूं नका ॥२॥ अकाळित काळ जंव आहे दुरी । तंव तूं श्रीहरी चिंत वेगीं ॥३॥ देहाचा दीपक जंव आहे देहीं । तंव तो निवडुनि घेईं नीक॥४॥ निवृत्ति सोपान ज्ञानदेव ह्मणे । श्रीगुरू ही खूण बुझेतीना॥५॥

९५४. **देव ते कल्पित शास्त्र तें शाब्दिक ।** पुराणें सकळीक बाष्कळिक ॥१॥ बाहुलें तीं जीव सूत्रें तेचि जीव । मिथ्याचि भाव जीव झालें ॥२॥ तेथें कैंचे मुक्त मुळीं नाहीं बद्ध । सर्वही अबद्ध दिसे जेका ॥३॥ अर्कापासुनि निर जैसें का भासत । जग तैसें घडत मिथ्याचि सत्य ॥४॥ ज्ञानदेव म्हणे सावधान होणें । अखंड साधणें परवस्तूशी ॥५॥

९५५. **देव नाहीं तेथें पूजी तया कोण भक्त ।** गुरूशी ठाव नाहीं कोण शिष्याशी पुसत ॥१॥ सदोदीत ब्रह्म पूर्ण निराकार नि-र्गुण । भेदाभेद क्षीण तेथें अनुभवी हे खुण ॥२॥ आदि अंत मध्य नाहीं दृश्य दृष्टा दर्शन । सच्चिदानंदरूप वस्तु सनातन ॥३॥ एक तेचि अनेक झाले अनेक रूपी एक । खुण सांगे ज्ञानेश्वर जग-जाणा कल्पक ॥४॥

९५६. **देव देव ह्मणुनि व्यर्थ कां फिरशी ।** निजदेव नेणशी मुळीं कोण॥१॥देवा नाहीं रूप देवा नाहीं नांव । देवा नाहीं गांव कोठें कांहीं ॥२॥ज्ञानदेव ह्मणे भजा आत्मा देवा । अखंडीत सेवा करा त्याची॥३॥

९५७. **अमानत्व स्थिति ते अंतीं कठीण ।** येरा जन्म जाण न साधेची ॥१॥ अनापेक्ष सुचि जे का उदासीन । आमानत्व जाण त्यासी लाभे ॥२॥ सहज ज्ञानेश्वरी अखंड समाधी । ग्रासुनि उपाधी राहियला ॥३॥

९५८. **योग तो कठीण साधितां साधेना ।** जेणें गा चिद्घना न पाविजे ॥१॥ याची लागीं आतां सांगणें हें तुज । माझें निज-गुज अंतरींचें ॥२॥ इंद्रियें कोंडावीं आवरावें मन । सहज ब्रह्मज्ञान लाधलाशी ॥३॥ जेथें जेथें मन धांवोनियां जाय । तेथें गुरूचे पाय बसवावे ॥४॥ ज्ञानदेव म्हणे होई तूं निर्गुण । कळेल तुज खुण पूर्ण तेव्हां ॥५॥

९५९. **आमुचिया देवा नाहीं नाम गुण ।** नाहीं थानमान रूप-रेखा ॥१॥ नित्य निराकारीं आमुचें भजन । अहंब्रह्म पूर्ण निज-ध्यासें ॥२॥ ज्ञानदेव म्हणे आमिष जोडिलें । निरंजनीं केलें वास आम्हीं ॥३॥

९६०. **कासया प्रतिष्ठा व्यर्थ मानितोसी ।** सर्वत्र धरिसी सम-भावें ॥१॥ आत्मयासी जगती अवघाची एकला । जगांत संचला तद्रूपें तो ॥२॥ अणुरेणु तृण काष्ठादि पाषाण । सर्वत्री समान आत्मा तोचि ॥३॥ देह उच्च नीच आत्मा सर्व सम । मानिती विषम मंदमती ॥४॥ भेदाभेद दोन्ही सर्व एकाकार । म्हणे ज्ञानेश्वर पूर्ण योगी ॥५ ॥

९६१. **त्रिवेणीचें स्नान अखंडित करा ।** काशीवासीं मरा ज्ञाने-वीण ॥१॥ तया नाहीं गती वस्ती निरंजनीं । भोगी रुद्रयोनी कर्म वसे ॥२॥ लिंगदेहभंग जंव झाला नाहीं । तोंवरी बा पाहीं मुक्ति कैंची ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे करावें सुमन । तरीच चिद्-घन पाविजे तो ॥४॥

९६२. **सुवर्णाचें भांडें दुधाचें आधण ।** कुसुंबा घालुनि नाश केला ॥१॥ तोडुनि चंदन कर्दळीचें वन । बाभुला रक्षण बैसविलें ॥२॥ उत्तम भूमिका कमाविली पाही । धोत्रा लवलाहीं पेरियला ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे ऐसें न करावें । शरण रिघावें सद्गुरूशी ॥४॥

९६३. **एक माझी माता दोघेजण पिता** । मज तीन कांता दोघे सुत ॥१॥ चौघे बंधु आणि दशक बहिणी । कन्या झाल्या तिन्ही माझ्या पोटीं ॥२॥ बहिणी भावासंगें खेळूं पैं लागले । विपरीत झालें सांगूं कोणा ॥३॥ ज्ञानदेव म्हणे अघटित घडे । गुरुकृपें जोडे परब्रह्म ॥४॥

९६४. **सद्गुरूसारिखा सोयरा सज्जन** । दाविलें निधान वैकुंठीचें ॥१॥ सद्गुरू माझा जिवाचा जिवलग । फेडियला पांग प्रपंचाचा ॥२॥ सद्गुरू हा अनाथ माउली । कृपेची साउली केली मज ॥३॥ ज्ञानदेव ह्मणे अवचित घडलें । निवृत्तीनें दिधलें निजबीज ॥४॥

९६५. **ज्ञानप्राप्ती लागीं व्हावें अती नीच** । म्हणवी जो उच्च सिद्ध नोहे ॥१॥ अहंता समूळ करावा कीं त्याग । काम क्रोध मांग शिवूं नये ॥२॥ सात्विक वैराग्य परिपूर्ण शांति । दैविक संपत्ति सांडी केवीं ॥३॥ व्हावें निराभास तरीच ही प्राप्ती । ज्ञाने-श्वरा भ्रांति किरे नाहीं ॥४॥

९६६. **सगुण निर्गुण दोन्ही विलक्षण** । ब्रम्हसनातन विठ्ठल हा ॥१॥ पतीत पावन मानस मोहन । ब्रम्ह सनातन विठ्ठल हा ॥२॥ देह ध्याता ध्यान चित्त निरंजन । ब्रह्म सनातन विठ्ठल हा ॥ ३ ॥ ज्ञानदेव म्हणे आनंद चिद्घन । ब्रह्म सनातन विठ्ठल हा ॥४॥

९६७. **भ्रमरीच्या ध्यासें भ्रमरीच होय** । कीटकत्व जाय पाल-टोनी ॥१॥ ब्रह्म ध्यासें स्वयें ब्रह्मचि होईजे । जिवत्व लोपिजे सहजची ॥२॥ किडाळ त्यजिलें चोखाळचि नाहीं । आणिक ते पाही अनादीची ॥३॥ जुनाटचि आहे जाणा सोयरिक । माया उपाधिक भ्रमलाशी ॥४॥ विचार करितां सर्व एकाकार । म्हणे ज्ञानेश्वर सत्ययोगी ॥५॥

९६८. **वर्ण ना व्यक्ति आमुप निजतेज** । संताचें तें गूज आत्मरूप ॥१॥ मुक्ताचा सागर भरित दाहि दिशा । पाहि जीवदशा बुडुनि जाय ॥२॥ ते खुण दाविली माझीया नयनीं । चिद्रत्नाचि खाणी उघडली ॥३॥ निवृत्ति प्रसादें ज्ञानदेव लाधला । सुखीयाहो झाला तेणें सुखें ॥४॥

९६९. **नेणण्याचें रूप तेंचि रे अज्ञान** । जाणते तें ज्ञान दोन्ही मिथ्या ॥१॥ पूर्णाची ओळखी मुळीं माया नाहीं । कोण मी हे पाहीं शोधुनियां ॥२॥ अनुभव सुख भोगितांना भोग । न होतां अव्यंग भाररूपें ॥३॥ बद्धमुक्त शून्य होसी निराकार । म्हणे ज्ञानेश्वर तत्त्वज्ञानी ॥४॥

९७०. **तिहि शून्यावरती नांदताहे देहीं** । तोचि ब्रह्मांड गेहीं भरूनि ठेला ॥१॥ जयाचा तो भास बिंबाकार आहे । ते खुण लाहे गुरुपुत्रा ॥२॥ बिंबांचें तें अंग ब्रह्म तें निघोट । वस्तु ते अविट तेजःपुंज ॥३॥ चळेना ढळेना जैसें तैसें तेंचि । उपमा आणिकाची केवीं साहे ॥४॥ बहुजन्मा शेवटीं फळ हें पुण्याचें । आभाग्यासि कैचें प्राप्त होय ॥५॥ अपार अधिष्टानि सत्य ही अभंगी । जाणुनियां वेगी जीवीं धरा॥६॥ज्ञानदेव ह्मणे यापरता नाहीं । उपदेश कांहीं बोलावया ॥७॥

९७१. **नवाचिया माझारी आऊट पिठाशेजारीं** । शून्याची वोवरी सुनिळ प्रभा ॥१॥ जीवदशामय आंगुष्ठ प्रमाण । तयावरी अज्ञान प्रवर्तते ॥२॥ चैतन्याची मूस त्यामाजि ओतली । अव्यक्त देखिली वस्तू तेथें॥३॥ तव तें मसुरे प्रमाण तया नांव महाकारण। गुरुमुखें खूण जाण बापा ॥४॥ ज्ञानदेव ह्मणे यापरतें जाण । नाहीं नाहीं आण निवृत्तीची॥५॥

९७२. **दृष्टिमाजी रूप लखलखीत देखलें** । अव्यक्त ओळखिलें तेजाकार ॥१॥ सांवळें सुंदर रूप बिंदुलें । मन हें मुरालें तयामाजी ॥२॥ अणुरेणु ऐसें बोलती संतजन । ब्रह्मांड संपूर्ण तया पोटीं ॥३॥ निवृत्तीची खुण ज्ञानदेव पावला । सोयरा लाधला निवृत्ति कृपें ॥४॥

रूपकें.

कूट.

९७३. **आरेवरी आररे पिंपळावरी पाररे** । खालीं कुंभार वरी चाक भोंवे ॥१॥ डंबडाळकें उंबरासी वाळकें। पिंपळासी काकड्या लागल्यारे ॥२॥ पैल वरले माळीं कोल्हा करड काढी। ससा वळीतो वेठीरे ॥३॥ निवृत्तीप्रसादें ज्ञानदेव म्हणे गुरुमहिमा । अनुभववीण जाणतीरे ॥४॥

गौळण.

९७४. **काय सांगूं तूतें बाई** काय सांगूं तुतें ।।ध्रु०।। जात होतें यमुने पाणिया वातत भेतला सांवला । दोईवल तोपी मयुल पुछाची खांद्यावली कांबला ।।१।। तेणें माझी केली तवाली मग मी तेथूनी पलाली । पलतां पलतां घसलून पलली दोईची घागल फुतली ।।२।। माझे घुलगे फुतले मग मी ललत बथले । तिकून आले शालंगपानी मला पोताशीं धलिलें ।।३।। मला पोताशीं धलिलें माझें समाधान केलें । निवृत्तीचे कृपें सुख हें ज्ञानदेवा लाधलें ।।४।।

सौरी.

९७५. **होय सौरी आतां उघडा घाली माथा** । परपुरुषीं रमल्या बाई त्याची पतिव्रता ।।१।। कर्मेंवीण सौरी झालें आलें संतापाशीं । ज्ञान डौर घेऊनि करीं लिंग देह नाशी ।।२।। रांडव राहूं नका बाई पाहुनि करा वर । तेंचि तुम्हीं सुखी व्हाल आह्मव मरण बर ।।३।। रांडावा ज्या ज्या मरती बाई त्यासी नाना योनी । स्वामी करूनि सुखी होई खुंटती येणीं जाणीं ।।४।। निवृत्तीप्रसादें ज्ञानदेव बोले । स्वामी करूनी सुखी होई निजानंदीं डोले ।।५।।

विरहिण.

९७६. **संसार वो ग्रामीं गेला सांडुनी** । माझे अंतःकरणीं माहियेर ।।१।। सासुरवासिनी मी वो परदेशिनी । कां नये अझुनी मूळ मज ।।२।। आणिक एक अवधारा । मज दिधलें हीनवरा । माझें कांहीं सर्वेश्वरा न विचारिशी ।।३।। व्याली वेदना जाणे वांझ कांहीं नेणे । बालक काय जाणे तहान भूक ।।४।। तैसी ते नव्हे लेकुराची माये । कृष्ण माझी धाये मोकलिते ।।५।। आशा मनशा तृष्णा कल्पना चौघी नणंदा । पाणीण रे चिंता सासू माझी ।।६।। सासुरा हा स्वार्थ कांहीं न विचारी परमार्थ । आतां करीन घात तयावरी ।।७।। दुरळ हा प्रपंच दुष्ट भावे दीर । इहीं मज थोर कष्टविलें ।।८।। काम क्रोध थोर बोलती बडिवार । मज ह्मणती पोर निर्दैवाचें ।।९।। नैश्वर गहिवरु दाटतसे गळा । आसुवें ढळढळां

गळताती ॥१०॥ सासुरयाचे घरीं करित होतें काम। अवचित विंदान मांडियेलें ॥११॥ घरा सोळा सांधी बहात्तर कोठे। नवही दारवंटे झाडीत होते ॥१२॥ चोळी साउलें हिरोनि घेतलें। उघडें पाठविलें माहेराशी ॥१३॥ समर्थांची लेकी परि मी संताची पोसणी। विमानीं बैसोनि जातें देखा ॥१४॥ बाप चक्रधरा रुक्मादेविवरा। उबगला संसारा येऊं नेदी ॥१५॥

गीतामाहात्म्य.

९७७. **भगवद्गीता हेचि थोर**। येणें चुके जन्म वेरझार। वैकुंठवासीं निरंतर। भवसागर उतरेल ॥१॥ राम नाम सार धरीं। तेंचि तारक सृष्टीवरी। त्याचेनि संगें निरंतरी। भवसागर तरसील ॥२॥ व्यर्थ प्रपंच टवाळ। येणें साधिली काल वेळ। नाम तुझें जन्म मूळ। हें केवळ परिसावें ॥३॥ त्रिकाळ साधिलें नाम। दूर होतील विघ्न कर्म। साधितील धर्म नेम। हें पुरुषोत्तम बोलियले ॥४॥ तंव अनुष्ठान सुगम। साधिले सर्व सिद्धी नेम। क्षेम असेल सर्व धर्म। सर्वकाळ फळले॥५॥ज्ञानदेव कर्म अकर्ता। पावन जाला श्रीअनंता। सुखदुःखाचा हरी भोक्ता। सर्वकाळ आम्हां आला ॥६॥

९७८. **व्यर्थ प्रपंच टवाळ**। सार एक निर्मळ। कृपा करी हरी कृपाळ। दीन दयाळ हरी माझा ॥१॥ क्षमा शांति दया रूपी। तोची तरेल स्वरूपीं। नामें तरले महापापी। ऐसा ब्रह्मा बोलिला ॥२॥ गीतेमाजी अर्जुनाशी हरी सांगे साक्षी जैशी। जो रत होतसे हरि-भक्तीशी। तो नेमेशी तरेल ॥३॥ ज्ञानदेवें भाष्यें केलें। गीता ज्ञान विस्तारलें। भक्तीं भाग्यवंतीं घेतलें। भाष्येंकरूनी गीतेच्या ४

गुरु.

९७९. **गुरु हा संतकुळींचा राजा**। गुरु हा प्राणविसांवा माझा गुरुवीण देव दुजा। पाहतां नाहीं त्रिलोकीं ॥१॥ गुरु हा सुखाचा सागरु। गुरु हा प्रेमाचा आगरु। गुरु हा धैर्याचा डोंगरु। कदाकाळीं डळमळीना ॥२॥ गुरु वैराग्याचें मूळ। गुरु हा परब्रह्म केवळ।

गुरु सोडवी तात्काळ । गांठ लिंगदेहाची ॥३॥ गुरु हा साधकाशी साह्य । गुरु हा भक्तलागीं माय । गुरु हा कामधेनु गाय । भक्तांघरीं दुभतसे ॥४॥ गुरु घाली ज्ञानांजन । गुरु दाखवी निज धन । गुरु सौभाग्य देऊन । साधुबोध नांदवी ॥५॥ गुरु मुक्तीचें मंडन । गुरु दुष्टाचें दंडन । गुरु पापाचें खंडन । नानापरी वारितसे ॥६॥ काया काशी गुरु उपदेशी । तारक मंत्र दिला आम्हाशीं । बाप रखुमादेविवराशी । ध्यान मानसीं लागलें ॥७॥

९८०. **गुरुज्ञान नाहीं ज्याशी** । तरुणोपाय नाहीं त्याशी । तो नावडे ऋषीकेशी । व्यर्थ जन्मासी तो आला ॥१॥ देव धर्म नेणे कांहीं । धरी प्रपंचाची सोई । त्या कोठेंही थार नाहीं हें वेद बोलिलासे ॥२॥ कृष्ण कथा जो नायके । रामनाम न ह्मणे मुखें । तया सोस कोटी दुःखें । जन्म योनी भोगूं लागेल ॥३॥ ज्ञानदेवीं अभ्यास केला । सर्व संसार हा तारिला । रामकृष्णें भवपाश तोडिला । सर्व पितरांसहित ॥ ४ ॥

९८१. **नित्य धर्म नाम पाठ** । तोचि वैकुंठींची वाट । गुरु भजनीं जो विनट । तोचि हरिभक्तु जाणावा ॥१॥ धन्य धन्य त्याचा वंश । धन्य तो आला जन्मास । तयाजवळी हृषीकेश । सर्वकाळ नांदतु असे ॥२॥ रामकृष्ण स्मरण जप । तेंची तयाचें अमुप तप । तो वास करील कोटी कल्प । वैकुंठपीठ नगरीशी ॥३॥ ज्ञानदेवीं जप केला । हरि समाधीसी साधिला । हरिमंत्रें प्रोक्षिला । सर्व संसार निर्धारें ॥४॥

संत.

९८२. **साखरेचा ऊस जरी होय पुढती** । मथितां घृतीं काय क्षीर निवडे ॥१॥ माघारें जीवन जरी वाहे सरिता । तरिच जन्मा येती हरिचे दास ॥२॥ विविधा मति भक्ति जे करिती । ते अंतीं नव्हती संसार बापा ॥३॥ कापुराचे मसि जरी लिहिजे लिखित । तरि छाये पडे हात प्रकृतीचे ॥४॥ पवना पाठीं पांगुळें लागती । तैं जन्मा येति हरिचे दास ॥५॥ संत वैष्णव हरिदासा जे नर

निंदिती । ते वरपडे होती प्रेम किंकर ॥६॥ निवृत्तिदास म्हणे विव्हळी जे भजती । ते जन्मा न येती भाकमाझी ॥७॥

९८३. **अमृताची कुंडी निद्रिस्तां मरण** । ह्मणें त्या दूषण बोलसीं रया ॥१॥ वासना संग धीट प्रकृति कनिष्ठ । भोगूनी वैकुंठ जन्म घेती ॥२॥ तैसें नव्हे सारासार तत्त्व निवृत्ती । बुडउनि प्रवृति आपण नांदे ॥३॥ ज्ञानदेव बोले अमृत सरिता । सर्वांघटीं पुरता हरि नांदे ॥४॥

९८४. **उपजोनी नरदेहीं** । जयाशी हरिभक्ति नाहीं । तोचि भूमिभारू पाहीं । व्यर्थ जन्म त्याचा गेला ॥१॥ पशुप्राणी तया जोडी । नेघेचि हरिनाम कावडी । तो कैसेनि परथडी । नामेंवीण पावेल ॥२॥ जिव्हा बेडुकी चावट । विसरली हरिनाम पाठ । ते चुकले चुकले वाट । वैकुंठींची जाण रया ॥३॥ बाप रखुमादेवि निर्धार । नामें तरले सचराचर । जो रामकृष्णीं निरंतर । जिवें जपु करील रया ॥४॥

९८५. **रामकृष्ण जप सोपा** । येणें हरती जन्म खेपा । संसारू तुटेल महा पापा । धन्य भक्त तो धरातळीं ॥१॥ जया हरीची जपमाळी । तोचि पडिला सर्व सुकाळीं । तयां भय नाहीं कदाकाळीं । ऐसें ब्रह्मा बोलियला ॥२॥ बापरखुमादेवी हरी । नामें भक्तांशीं अंगिकारी । नित्य सेवन श्रीहरी । तोचि हरीचा भक्त जाणावा ॥३॥

९८६. **हरिभक्त संत झाले हो अनेक** । त्यामाजी निष्ठक कांहीं ऐक ॥१॥ शुक वामदेव शौनक नारद । अजामेळा प्रऱ्हाद बिभीषण ॥२॥ ध्रुव पराशर व्यास पुंडलिक । अर्जुन वाल्मिक अंबरीश ॥३॥ रुक्मांगद भीष्म बगदाल्भ्यसूत । सिब्री हनुमंत परिक्षिती ॥४॥ कश्यपादि अत्री गौतम वशिष्ठ । भारद्वाज श्रेष्ट मार्केडेयो ॥५॥ बळी कृपाचार्य इंद्र सूर्य चंद्र । ब्रह्मा आदि इंद्र पूर्ण भक्त ॥६॥ सर्वांचा एक आहें मी किंकर । म्हणे ज्ञानेश्वर वैष्णवांसी ॥७॥

स्वस्वरूपस्थिति.

९८७. **सहा चार अठरा धांडोळिती ज्यातें ।** परी नेणवे सखा तो जवळी असतां ॥१॥ सखा निजसुखाचा जवळी असतां । पुढें पहातां जाले वेडे चौघेजण ॥२॥ बोलों तरी आतां मौन्य पडिलें माये । शब्द हा न साहे सांगों कैसें ॥३॥ चिद्रुपाचा प्रकाश तोचि आनंदाचा साभास । गुणागुणीं नाश नातळेचि ॥४॥ तें गिळुनीयां द्वंद्वासहित प्रपंचभास । तेथ स्थुळादि ब्रह्मांडास गिळुनी ठेले ॥५॥ ऐसिया सुख वस्ती आत्मप्रभा संविती । प्रकाशीं प्रकाश स्थिती पूर्ण ठेली ॥६॥ तेथ बिंब प्रतीबिंब भान । सरलें ज्ञानविज्ञान । हाचि नवलाव जाण तयेठायीं ॥७॥ निवृत्तिदास ह्मणे ज्याचें तो जाणे । आतां जें बोलणें तोचि शिण ॥८॥

९८८. **आतां आपणया आपण विचारी** । सेखीं प्रकृती ना पुरुष निर्धारीं रया ॥१॥ आतां प्रेतांचे अळंकार सोहोळले । कीं शब्दज्ञानें जे डौरले । दीप न देखती कांहीं केले । ऐसें जाणोनियां सिण न मानिती प्रतिष्ठा भोगिती भले रया ॥२॥ बापरखुमादेविवरा विठ्ठला देखतांचि जे बोधले । तेणें सुखें होउनि सर्वात्मक जें असतांचि देहीं विस्तारलें । येणें निवृत्तीरायें खुणा दाउनि सकळ बोलतां सिण ह्मणें होईल रया ॥३॥

९८९. **अवघाचि शृंगारू डोईचे दुरडी** । डोळेचि मुरडी परतोनियां ॥१॥ देखिलें स्वरूप विठ्ठल नामरूप । पारुषेना चित्त त्याचे चरणाहुनी ॥२॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठल सुखनिधी । अवघीची उपाधी तुटली माझी ॥३॥

९९०. **ऐशिया माजी तो निज एकांतीं राहिला** । विठ्ठल अनुसरला भावें एके ॥१॥ नित्य प्रळय निद्रिस्त नित्य प्रळय मृत्य । कल्पांतीं जीव जात मायाही नाहीं तेथ ॥२॥ तेंचि तूं होऊनि राहें विश्वासी । ठायांच्या ठायीं निवसी अरे जना ॥३॥ तेथें नाहीं दुःख नाहीं तहान भूक । विवेका विवेक नाहीं तेथें ४॥ ऐसें तें पाहोनी तये तृप्ति राहोनी । तेंचि तूं जाणोनी होईं बापा ॥५॥ बापरखुमादेविवरु विठ्ठलुगे माये । स्वस्वरूपीं राहे तये कृपा ॥६॥

९९१. **नाहीं जातिकूळ तुझें म्यां पुशिलें** । परी मन मावळलें देखोनियां ॥१॥ तुझेंचि कुवाडें सांगेन तुजपुढें । तेणें मुक्तीचीं कवाडें उघडती ॥२॥ दुजापाशीं सांगतां वाटे लाजिरवाणें । हांसतील पिसुणें प्रपंचाचीं ॥३॥ आतां उगवितांचि भलें नुगवितां सांपडलें । ज्ञानदेव बोले निवृत्तीशी ॥४॥

९९२. **अवघा सुखरूप अवघाचि रूपीं** । आवघाचि आपीं धरुनी ठेला ॥१॥ नाम तें अवघें उच्चारिसी वेगें । येर तें वाउगें कर्महीन ॥२॥ निवृत्ति गुरुप्रसादें नामीं निमग्न । नाम म्हणतां यज्ञ कोटी रया ॥३॥

९९३. **मन हें धालें मन हें धालें** पूर्ण विठ्ठलचि झालें । अंतर-बाह्य रंगुनि गेलें विठ्ठलची ॥१॥ विठ्ठल म्हणतां हरलें पाप पदरीं आलें पुण्य माप । धाला दिनाचा मायबाप विठ्ठलची ॥२॥ विठ्ठल जळीं स्थळीं भरला ठाव कोठें नाहीं उरला । आज म्यां दृष्टीनें पाहिला विठ्ठलची ॥३॥ ऐसा भाव धरुनी मनीं विठ्ठल आणिला निजध्यानीं । अखंड वदो माझी वाणी विठ्ठलची ॥४॥ तो हा चंद्र-भागे तीरा पुंडलिकें दिधला थारा । बापरखुमादेविवरा जडलें पायीं विठ्ठलची ॥५॥

कर्मविधिनिषेध.

९९४. **पृथःकारे कर्म आचरितां** । विधि जिज्ञाशी काय सत्ता । अष्टादश पराणें नानामतें आचरतां । परि तयांसी विधि विवेक न कळे तत्वता । कर्म कळा जयाची वाचा उच्चारितां । ऐशी नाना द्वंद्वें उपाधिकें जल्पती परि एकही नेणे तेथींची वार्ता रया ॥१॥ ऐशी भ्रांती साम्य बोलती सकळे । परि नकळे पूर्ण सत्ता रया ॥२॥ निजब्रम्ह बुद्धि नेणसी । गव्हारा वाउगा का शिणशी । या साठीं भ्रमुनियां बरळशी । पहिले नव्हे तुजसंकल्पें करिशी नाना गोष्टी रया ॥३॥ आतां अथातो धर्म जिज्ञासा ब्रम्ह जिज्ञासिक वचन । हें तंव वेदांचें प्रमाण । तरी वेदे जें वदावितें नकळे वेद कळा लय लक्ष धारण । पूजा समाधीचेनि यज्ञ यागादिकें कर्में । जपतप अनुष्ठान नाना उपासना

मंत्रयंत्रादि साधनें। धांडोळितां परि तें एकही न घडे ब्रह्म जिज्ञासिक वचन। येणें सुखासाठीं बापा होशी पैं हिंपुष्टी स्वानंद जीवन सुख आहे आन रया ॥४॥ नाना अर्थवाद उपाधि शब्दज्ञानें तेणें। केविं शुद्ध होती यांचीं मनें। नाना मुद्रा संकल्पाचिया वाढवितां तेणें। केविं पाविजे ब्रम्हज्ञानें। मी ब्रम्ह ऐसें शब्दें वाखाणुं जाशी तरी तेणें। ब्रम्ह ऐसें केविं होणें। ब्रम्हाहंमस्मी बोध वाचे उच्चारितां हेंही अहंकाराचें लेणें। आतां परतें सकळही वाव जाणोनियां कांहीं आपलें स्वहित करणें। बापरखुमादेविवर विठ्ठल चिंतितां निज-सुखाशी येऊं नेदी उणें ॥५॥

९९५. **बहुशास्त्र जल्पणें वेद त्रिकांडपणें**। बोलती लक्षणें त्रिविधमुक्ती ॥१॥ नानामतें उत्सृंखळे म्हणोनि जासि विकळे ययापरी ॥२॥ ह्मणोनि तया वाटा जाऊं नको अव्हाटा। या संकल्पा फुकटा येवों नेदी ॥३॥ परतोनीयां पाहीं करीं आठवण। तूं आहेसी कोण विचारीं पां ॥४॥ विचारुनी निरुतें संत संगें पंथें। जन्ममृत्यु तूंतें न बाधी कांहीं ॥५॥ म्हणोनि यम नियम प्राणायाम प्रत्याहार आटाणि। वाउगाचि बांधोनि सिणसी कां पां ॥६॥ ऐसें गंधर्वपुर कीं मृगजळाचें नीर। येथींचा विचार क्लेसी क्षीदक्षीण न करीं बापा ॥७॥ मतें या भ्रामकें वेश्याचेनी सुखें। पालट एके सोंगें जाली ॥८॥ क्षीरनिरा निवाड याचेनि नव्हे कांहीं। निजगुरू पाही तो विरळा असे ॥९॥ म्हणोनि याच्या चरणीं घालोनियां मिठी। निजपदीं बैसवी शेवटीं तुज ॥१०॥ आतां सांडि मांडि न करी निश्चय एक धरी। तूं आत्म निर्विकारी सदोदित ॥११॥ म्हणोनि तूं सर्वगत सर्व साक्षी सुख। तेथें पंचभूती नातळेचि ॥१२॥ आतां न करी तूं अनुमान ज्ञान ना विज्ञान। स्वयें सिद्धी आपण होउनि राहे ॥१३॥ हेचि पुढता पुढती सांगों तूज किती। श्रुती नेती नेती मौन्याबल्या ॥१४॥ निवृत्तीदास म्हणे अनुभवी तो जाणे। येरा लाजिरवाणे टकमक ॥१५॥

९९६. **पदत्रयादि विलक्षण नातळे वर्णावर्ण**। पंचभूतिकपण नातळे ज्यासि ॥१॥ ते स्वयं प्रमाणें घनावलेनपणें। द्वैताद्वैत नेणे

तैसें आहे ॥२॥ नामरूपाचा भेद तुटलासे संबंध । स्वयें निजानंद भोगी बापा ॥३॥ सारुनि लक्ष लक्षणा शास्त्राचा उगाणा। तेथ वेदादि षदर्शना नुमगे पाहीं ॥४॥ तयामाजि तें असतसे निरुतें न चोजवे पंथें नवल ज्याचें ॥५॥ म्हणोनियां परिसा चौंचीचि उजरी । तोंचि निर्विकारी प्रकाशलें ॥६॥ निवृतिदास ह्मणे हा निजभाव । बोलों नये ठाव तैसें जालें ॥७॥

नामग्रहण.

९९७. **जप तप अनुष्ठान** । नित्य आमुचें रामधन । रामकृष्ण नारायण । हाचि जिव्हार सर्वदा ॥१॥ जयाशीं अमृत घट । रामकृष्ण घडघडाट । हेचि पूर्वजाची वाट । सर्व जिवाशी तारक ॥२॥ गोविंद गोविंद राम । सर्व साधिलें सुगम । नलगे ती तपें उत्तम रामकृष्ण पुरे आम्हां ॥३॥ ज्ञानदेवि स्नान ध्यान । रामराम नारायण । इतुकेंचि पुरे अनुष्ठान । हेंचि जीवन शिवाचें ॥४॥

९९८. **समाधि धन्य रामनामें** । आम्हां सर्व कर्में समे । कृष्ण वाचे नित्य नेमें । जिव्हे पाठ हरी गोविंद ॥१॥ हेचि तारक पाठांतर । नित्य समाधीचें घर । शिव शंभूसी निरंतर । जपमाळ सर्वदा ॥२॥ जीवाचें जीवन श्रीहरी । चिंता प्राणी याची हरी । अंतीं चतुर्भुज करी । सर्व श्रीहरी माझा तो ॥३॥ ज्ञानदेव सर्वापरी । यंत्र साधिलें श्रीहरी । वैकुंठीचा विहारी । हृदयांतरीं घातला ॥४॥

९९९. **सकळ सांप्रदाय श्रीहरी** । जो बैसोनि जप करी । जिव्हे महादेवाचे अंतरीं । सर्वकाळ वसतसे ॥१॥ रामनामें जप करी । तोचि तरे भवसागरीं । पितरां सहित निर्धारीं । वैकुंठपुरीं पावले ॥२॥ नित्य सत्य समाधान । निर्मळ करावें मन । नित्य तयासी नारायण । वैकुंठवास करील ॥३॥ बापरखुमादेविवर सिद्धि । तरुणोपाय हेचि बुद्धि । कृपा कराल कृपानिधी । ऐशिया भक्तांशीं जाणावें ॥४॥

१०००. **धर्म वसे जेथें। सर्व कार्य होय तेथें** । पित्या सहित मनोरथें। सिद्धि पावेल सर्वथा॥१॥ धन्य धन्य पितृव्रत। धन्य धन्य

धर्म कृतार्थ । धन्य धन्य वेदाचा मतितार्थ । रामकृष्ण मुखीं नाम ॥२॥ जंववरी आयुष्य आहे। तंववरी हरीची सोये । हरी हरी मुखीं राहे। तो सुखी होय अंतीं देखा ॥३॥ ज्ञान ध्यानें निवे संध्या। ज्ञान-विज्ञान हाचि धंदा । रामकृष्ण हरी मुकुंदा। परमानंदा जगद्गुरू ॥४॥ ज्ञानदेवें सुकाळ केला। हरी हृदयीं सांठविला । हरिपाठ हाचि साधिला अनंत अनंत परवडी ॥५॥

१००१. पतीत पावन श्रीहरी। रामकृष्ण मुरारी । या वाहे चराचरीं । तो एक स्वामी जी आमुचा ॥१॥ धन्य धन्य आमुचें जन्म मुखीं रामराम उत्तम । जया रामनामें प्रेम । तोचि तरेल सर्वथा ॥२॥ आयुष्य जाऊं नेदी व्यर्थ हरीनामीं जो आर्त । हरि-वीण नेणें आणीक। पंथ धन्य जन्म तयाचा॥३॥ज्ञानदेवें नेम केला। श्रीहरी हृदयीं सांठविला । त्यांनीं संसार अबोला आला । देह खचला संतसंगें ॥४॥

॥ श्रीविठ्ठल ॥

श्रीसोपानदेवमहाराज.

पंढरीमाहात्म्य.

१. उघडली दृष्टी इंद्रियां सकट । वैकुंठींची वाट पंढरी जाणा ॥१॥ दृष्टीभरी पाहें विठ्ठल दैवत । पूर्ण मनोरथ विठ्ठलदेव ॥२॥ हाचि मार्ग सोपा जनासी उघड । विषयाचें जाड टाकीं परतें ॥३॥ सोपान ह्मणे गुंफसी सर्वथा । मग नव्हे उलथा भक्तिपंथें ॥४॥

पंढरींतील काला.

२. चलारे वैष्णवहो जाऊं पंढरीसी । प्रेमांमृत खूण मागों त्या विठ्ठलासी ॥१॥ चालिले गोपाळ वाताती वाकुलिया । भरले प्रेमरसें मग ते वाताती टाळिया ॥२॥ दिंड्या गरुडटके मृदंगाचे नाद । गाताती विठ्ठलनाम करिताती आल्हाद ॥३॥ पावले पंढरी भीमा देखियेली दृष्टी । वैष्णवाचा गजरु आनंदें हेलावली सृष्टी ॥४॥ गजरु गोपाळांचा श्रवणीं पडियेला । शंखचक्र करीं विठ्ठल सामोरा आला ॥५॥ कांसवदृष्टी न्याहाळी तूं रंगीं नाचतु पैं उगला । सोपान ह्मणे आह्मीं वाळुवंटीं केला काला ॥६॥

नाममहिमा.

३. आणिक ऐकें गा दूता । जेथें रामनाम कथा । तेथें करद्वय जोडूनी हनुमंता । सदा सन्मुख असिसे ॥१॥ रामनाम चाले घोषु । तो धन्य देशु धन्य दिवसु । प्रेम कळा महा उल्हासु । जगन्निवासु विनवितुसे ॥२॥ दिंड्या पताका मृदंग । टाळ घोष नामें सुरंग । तेथें आपण पांडुरंग । भक्तसंगें नाचत ॥३॥ तया भक्ता तिष्ठती मुक्ती ।

पुरुषार्थ तरी नामें कीर्ति । रामनामीं तया तृप्ती । ऐसें त्रिजगतीं । यमु सांगातु ॥४॥ ज्या नामें शंकर निवाला । गणिका अजामेळ पद पावला । अहिल्येचा शाप दग्ध जाला । तोची पान्हा दिधला पांडुरंगें ॥५॥ चित्रगुप्त म्हणती यमा । काय करावें गा धर्मा । लोक रातले रामनामा । पुरुषोत्तमा विठ्ठल देवा ॥६॥ कळिकाळासी दारुणें नाम । रुद्रें धरिलें महा प्रेम । त्रिभुवनीं विस्तारिलें सप्रेम । रामनाम उच्चारी यम तोही तरला जाणा ॥७॥ ऐसें नाम अगाध बीज । उच्चारी तो होय चतुर्भुज । सोपान म्हणे हें गुज । उमाशंकर देवाचें८

४. **सर्वकाळ ध्यान हरिरूप** ज्याचें । तया सर्व रूप साचें जवळी असे ॥१॥ हरी हरी जाला प्रपंच अबोला । हरीसुखें निवाला तोचि धन्य ॥२॥ हरी हेंचि मन संपन्न अखंड । नित्यता ब्रह्मांड त्याचे देह ॥३॥ सोपान विदेही सर्वरूपीं बिंबतु । हरी रूपीं रतु जीव शिवा ॥४॥

५. **मनाचे मवाळ हरिरूप चिंतिती** । रामकृष्ण मूर्ति नित्य कथा ॥१॥ रामकृष्ण ध्यान सदा पैं सर्वदा । न पवेल आपदा नाना योनीं ॥२॥ हरि ध्यान जप मुक्त पैं अनंत । जीव शिवीं रत सर्वकाळ ॥३॥ सोपान प्रेमा आनंद हरीचा । तुटला मोहाचा मोहपाश४

६. **आवडीचें मार्गें प्रवृत्तीचें नेघे** । नाममार्गें वळगें निघें रया ॥१॥ नाम परब्रह्म नाम परब्रह्म । नित्य रामनाम जपीजेसु ॥२॥ अंतरींच्या सुखें बाहिरिलिया वेखें । परब्रम्ह सुखें जापतुसें ॥३॥ सोपान निवांत रामनाम मुखांत । नेणें दुजी मात हरीविण ॥४॥

७. **सबाह्य कोंदलें निवांत उगलें** । रामरसें रंगलें अरे जना ॥१॥ हरि राम कृष्ण हरि राम कृष्ण । दिननिशीं प्रश्न मुखें करा ॥२॥ तरा पैं संसार रामनामें निरंतर । अखंड जिव्हार रामरसें ॥३॥ सोपान जपतु रामनामीं रतु । निरंतर स्मरतु रामकृष्ण ॥४॥

८. **अव्यक्ताच्या घरीं प्रकृति कामारी** । निघे माझ्या घरीं दडोनियां ॥१॥ तैसें नका करूं प्रगट सर्वेश्वर । हरिनाम उच्चारु जपा वाचें ॥२॥ विज्ञानीं पैं ज्ञान आटलेंसे पूर्ण । उभयता चैतन्य तैसा हरि ॥३॥ सोपान निवांत रामनामीं रत । संसार उचित रामनाम ॥४॥

९. **मोक्षालागीं धन वेंचावें नलगे** । रामकृष्ण बोलगे जपीजेसु ॥१॥ रामकृष्ण मुखें तया अनंत सुखें। तो जाय विशेषें वैकुंठभुवना ॥२॥ वेगाचेनि वेगें जया लागवेगें । प्रपंच वाउगे हरिनामें ॥३॥ सोपान संचित रामनामामृत । निवृत्ति सेवित हरिकथा ॥४॥

१०. **ज्याचे मुखीं हरि तोचि धन्य ये जगीं** । तरला पैं वेगीं वेदु बोले ॥१॥ हरि हाचि आदठा तत्व पैं सोहपें । हरितील पापें हरिनामें ॥२॥ वैकुंठीचें सुख नलगे पैं चित्तीं । हरि हेचि मूर्ति विठ्ठल ध्यावो ॥३॥ याचेनि स्मरणें कैवल्य साचार । सोपान विचार हरि जपे ॥४॥

११. **हरिनाम जपें सहस्त्रवरि सोपें** । जातीलेरे पापें अनंत-कोटी ॥१॥ हरिविण नाम नाहींपारे सार । दुसरा विचार करूं नको ॥२॥ हरि ध्यान चोख पवित्र परिकर । निवृत्ता शंकर हरिध्यानीं ॥३॥ सोपान ह्मणे हरि जप करारे सर्वथा । न पवाल व्यथा भवजाळीं ॥४॥

१२. **रूप हें सांवळें भोगिताती डोळे** । उद्धवा सोहळे अक्रुरासी ॥१॥ पदरज वंदी ध्यान तें गोविंदीं । उद्धव मुकुंदीं तल्लीनता ॥२॥ विदुर सुखाचा नाम जपे वाचा । श्रीकृष्ण तयाचा अंगीकारी ॥३॥ निवृत्तीचें ध्यान ज्ञानदेव खूण । सोपान आपण नामपाठ ॥४॥

आपल्या स्थितीसंबंधानें देवाशीं उद्गार.

१३. **कृष्णाचिया पंथें चालिलों दातारा** । तंव मार्ग येकसरा तुज-माजी ॥१॥ आदि ब्रह्ममूर्ति तूंचि विष्णु स्थिती । तुज कैवल्यपति मोल नाहीं ॥२॥ अमोल्य जे वस्तु पुंडलिक देवा । जगाचा वि-सावा जनकु माझा ॥३॥ सोपान ह्मणे सांकडें तुजचि सर्व कोडें । विनवितु मी वाडें चरणापाशीं ॥४॥

१४. **राम कृष्ण मूर्ति या पुजीतसे भावें** । सवें तुवांचि व्हावें केजीराजा ॥१॥ रामनाम ह्मणे नित्य काळ सदां । नेणें दुजा धंदा तुजवीण ॥२॥ माहेर आठवे करितां कामना । तुझ्या चरणीं वा-

सना जडोनि ठेली ॥३॥ सोपान म्हणे सरतें तुजचि आवडतें। माझ्या मनोरथें तुझी आशा ॥४॥

१५. **मी नेणें भक्ति नेणें त्या मुक्ति**। तुझ्या नामपंथीं मार्गु मना ॥१॥ हेंची मज चाड न करीं मी आशा। तुज हृषीकेशा चिंतितुसें ॥२॥ तूंची माझें धन जोडी हे निजाची। जननी तूं आमुची जीवलगी ॥३॥ सोपान ह्मणे तुजविण न कळे। तुजमाजी सोहळें मनें केलें ॥४॥

१६. **सर्वघटीं रूप समसारिखें आहे**। ह्मणोनियां ते सोय आह्मां भक्तां ॥१॥ निर्गुणीं सगुण गुणांमाजी गुण। जन तूं संपूर्ण दिससी आह्मां ॥२॥ तेंची रूप रूपस दाविशी प्रकाश। पंढरीनिवास होऊनी ठासी ॥३॥ सोपान सलगी न बोलतां उगा। तुजविण वाउगा ठावो नाहीं ॥४॥

१७. **सागरींचें तोय जगा निवारीत**। मागुतें भरत पूर्णपणें ॥१॥ तैसे आम्ही दास तुजमाजी उदास। तूं आमुचा निवास सर्व देवा ॥२॥ तुजमाजी विरों सुखदु:ख विसरों। तुझ्या नामें तरों येची जन्मीं ॥३॥ सोपान निकट बोलोनि सरळ। तुष्टला गोपाळ अभय देत ॥४॥

आपलया स्थितीसंबंधानें जनांशीं उद्गार.

१८. **हरिसुखवेषें नाचोत सर्वदा**। गोविंद परमानंदा हरिबोधें ॥१॥ रामकृष्ण हरी या नामीं आनंदु। नित्यता गोविंदु आह्मां घरीं ॥२॥ निर्गुण नेणों सगुण आचार। सर्वकाळीं नर ब्रह्मरूप ॥३॥ सोपान पादप अवघेंचि हरिरूप। हरिविण स्वरूप नेघे चित्तीं ॥४॥

१९. **गोपाळ अच्युत हा नाममहिमा**। नित्यता पूर्णिमा आह्मां देहीं ॥१॥ रामकृष्ण नाम हा जप परम। ऐसा नित्य नेम सारूं रया ॥२॥ वासना वोढाळ नेघे पैं बरळ। नित्यता अढळ गोपाळ सेवूं ॥३॥ सोपान सार जपतुसे नाम। दिननिशीं नेम हृदयांतु ॥४॥

२०. **गोविंद माधव हा जपु आमुचा**। नाहीं प्रपंचाचा आह्मां लेशु ॥१॥ गोविंद स्मरणें नित्यता पारणें। हरिनाम पठणें मोक्ष-मुक्ति ॥२॥ नळगती तीर्थें एक गोविंद पुरे। वेगीं कृष्ण धुरें

वोळगों सदा ॥३॥ सोपान सांगत गोविंद स्मरणें । नित्यता पैं ध्यान गोविंद ऐसें ॥४॥

२१. **विठ्ठल पैं सार हा जपु आमुचा** । अनित्यार्शी वाचा नित्यनेमु ॥१॥ गोविंद श्रीहरि हेंचि तो उच्चारी । शिव चराचरीं आत्मारामु ॥२॥ नामेंविण नेणें दुजयाची मातु । गोविंद स्मरतु शिवराणा ॥३॥ सोपान धारणा गोविंद पाठाचि । कोटि पैं कुळांची कुळवटी ॥४॥

२२. **हरिविण दुजें न देखे चित्त माझें** । म्हणोनि सहजें विचरतु ॥१॥ सर्व हरि हरि तो माझा कैवारी । दुजी भरोवरी नेघों आह्मी ॥२॥ राम हा सकळ आह्मां सर्व आहे । दुजें तें न साहे परब्रह्मीं ॥३॥ सोपान सलगी विनवितो तुम्हां । सर्व हा परमात्मा आम्हां दिसे ॥४॥

२३. **हरिवीण दुजें नावडे पैं दैवत** । जऱ्ही तो समर्थ बोले सृष्टि ॥१॥ हरिराम गोविंद नित्य हाचि छंद । हृदयीं आनंद प्रेमबोधु २ हरी हेंचि दैवत समर्थ पैं आमुचें । बोलणें वेदाचें बोलती मुनी ३॥ सोपान आलगटु नामपाठ वाचे । नित्य विठ्ठलाचे चरण हृदयीं ॥४॥

निवृत्तिनाथप्रसादानें प्राप्त झालेली स्थिति.

२४. **नाहीं नाहीं भान न दिसे प्रपंच** । रोहिणी आहाच मृगजळ ॥१॥ तुटलासे सांठा वासना चोखाळ । दिननिशीं फळ राम जाला ॥२॥ रामेंविण दुजें नाहीं पैं हो बिजें । बोलतु सहजें वेदु जाणा ३ निवृत्ति खुणा ज्ञानदेवा हरी । सोपान झडकरी झोंबियेला४

२५. **तुझा तूंचि थोर तुज नाहीं पार** । आमुचा आचार विठ्ठलदेव ॥१॥ आपीं सधर सर्व हा श्रीधर । सर्व कुळाचार पांडुरंग॥२॥ न दिसे दुसरें निर्धारितां खरें । श्रीगुरुविचारें कळलें आह्मां ॥३॥ सोपान म्हणे रखुमादेविवर । तूंचि आमुचें पर कुळवटीं ॥४॥

२६. **मी माझी कल्पना पळाली वासना** । जनीं जनार्दना सेवीतुसे ॥१॥ तूं तंव संपन्न आमुचें हो धन । सांगितली खूण निवृत्तीदेवीं ॥२॥ तुजमाजी प्रेम गेलें सप्रेमें । जप व्रत नेम

हारपलें ॥३॥ सोपान सगळा न दिसे इहीं डोळां । तूंचि बा गोपाळा आत्माराम ॥४॥

२७. आत्मरूप सखा आत्मपणें चोख । निर्गुणांचें चोख सगुणीं जालें ॥१॥ रूप अरूप रूपामाजी सर्व । रूपीं भावाभाव नाठवती ॥२॥ बुडाले सगुण नाहीं मी तूं पण ॥ अंतरींची खूण मावळली ॥३॥ सोपान गुरूतें तें ब्रह्म पुरतें । पुसोनि आरुतें ठाकीयेली ॥४॥

२८. पहाते न नटे मन तिये वाटे । बोलणेंची खुंटे बोलणेंपणें ॥१॥ परतल्या श्रुती पडियेलें मौन । शास्त्र तें संपन्न नेणे तया ॥२॥ गेला तो आचार आवघाची विचार । परे परता पर परब्रह्म ॥३॥ सोपान दयाळ गुरूनामें बळ । आपण निखळ आपरूपें ॥४॥

२९. दिन व्योम तारा ग्रहगण शेखीं । एक हृषीकेशी सर्व आह्मां ॥१॥ ब्रह्मेंविण नाहीं रिता ठावो पाहीं । निवृत्तीच्या ठायीं बुडी देत ॥२॥ सर्व हें निखळ आत्माराम सर्व । नाहीं देहभाव विकल्पता ॥३॥ सोपान निकट गुरुनाम पेठ । नित्यता वैकुंठ जवळी असे ॥४॥

३०. आह्मी नेणों माया नेणों ते काया । ब्रह्म लवलाह्या आह्मां माजी ॥१॥ मीं तूं गेले ब्रह्मीं मन गेलें पूर्णीं । वासना ते जनीं ब्रह्म जाली ॥२॥ जिवशिवभाव आपणचि देव । केला अनुभव गुरुमुखें ॥३॥ सोपान ब्रह्म वर्ततसे सम । प्रपंचाचा भ्रम नाहीं नाहीं ॥४॥

३१. दुजेपणीं ठाव द्वैत तें फेडिलें । अद्वैतीं बिंबलें तेजोमय ॥१॥ तेजाकार दिशा बिंबीं बिंब एक । निवृत्तीनें चोख दाखविलें ॥२॥ निमाली वासना बुडाली भावना । गेली ते कल्पना ठाव नाहीं ॥३॥ सोपान नैश्वर परब्रह्म साचार । सेवितु अपार नाम घोटें ॥४॥

३२ तिहींचे त्रिगुणें रजतममिश्रित । त्यामाजि त्वरित जन्म माझा ॥१॥ पूर्व पुण्य चोख आचरलों आह्मी । तरिच इये जन्मीं भक्ति आम्हां ॥२॥ शांति क्षमा दया निवृति माउली । अखंड साउली कांसवदृष्टी ॥३॥ सोपान ह्मणे तें जगा जीवन मोल । भिवरा विठ्ठल दैवत आह्मां ॥४॥

उपदेश.

३३. **हरि असे देहीं हाचि भावो खरा।** वायां तूं सैरा धांवूं नको ॥१॥ धांवतां अवचटें पडशील व्यसनीं । संसारघसणीं योनिमाळे ॥२॥ हरिमेंनि ध्यान निरंतर करीं । बाह्य अभ्यंतरीं एकु रामु ॥३॥ सोपान म्हणे राम नांदे सर्वां घटीं। विश्वीं जगजेठी क्षरलासे ४

३४. **हरि नांदे देहीं ऐसा भावो आहे।** परतोनि पाहें अरे जना ॥१॥ परतलिया दृष्टी चैतन्याची दृष्टि । नामेंच वैकुंठीं पावे जना २ हा बोधु श्रीरंगीं अर्जुना उपदेशु । सर्व हृषीकेशु सर्वां रूपीं ॥३॥ सोपान धारणा हरि नांदे सर्वत्र । त्याचेंचि चरित्र क्षरलेंसे ॥४॥

३५. **हरिविण भावो न धरावा पोटीं।** सर्व भावें सृष्टि एका तत्त्वें ॥१॥ तत्वता श्रीहरि सर्वां घटीं आहे । उभारोनि बाहे वेद बोले २ हरिविण नाहीं जीव शिव पाहीं । शिवाच्याही देहीं आत्मा हरी ३ सोपान म्हणे हरीविण नाहीं तत्त्व। हरि हाचि सर्वत्र सर्वीं वसे ॥४॥

३६. **शरीर निर्मळ वासना टवाळ ।** कां रे तूं बरळ भक्तिवीण ॥१॥ सर्व ब्रह्म निर्मळ नेणसि सोंवळें । एकाचि गोपाळें जन वन॥२॥ आप पृथ्वी तेज वायो व्योम । पंचभूतीं सम वर्ततसे ॥३॥ सोपान म्हणे गुरूचा उपदेश शुद्ध। तरीच वासना प्रबुद्ध तया नरा ॥४॥

३७. **मन आधीं मुंडीं वासनेतें खंडीं ।** विठ्ठल ब्रम्हांडीं एक आत्मा ॥१॥ मन हें सोंवळें सदा शौच करी । तुज निरंतरीं हरि पावे ॥२॥ विवेक वैराग्य ज्ञानाचें सौभाग्य । सोंवळा आरोग्य हरि देखा ॥३॥ सोपान नेणें सत्संगीचा सोंवळा । नित्य वेळोवेळां स्मरे हरी ॥४॥

३८. **पृथ्वी सोंवळी आकाश सोंवळें ।** मन हें वोवळें अभक्तांचें ॥१॥ ब्रह्म हें सोंवळें न देखों वोंवळें । असों खेळमेळें इये जनीं ॥२॥ ब्रह्मांड पंढरी सोंवळी हे खरी । तरसी निर्धारीं एक्या नामें ॥३॥ सोपान अखंड सोंवळा प्रचंड । न बोलें वितंड हरिविण ॥४॥

ज्ञान.

३९. **राम सर्वोत्तम या नामें निखळ ।** जन हें सफळ दिसताहे ॥१॥ भिन्न नाहीं दुजे सर्व आतमराज । नाचताती भोज योगीराज

॥२॥ माता पिता देव गृह दारा जन । सर्व जनार्दन सर्वारूपीं ॥३॥ सोपान खेचर ब्रह्म माजिवडे । ब्रह्मांडा येवढे आत्माराम ॥४॥

४०. **काढलें कुटाळ वासना बरळ** । सर्व हा गोपाळ भरियेला ॥१॥ गेलें पैं परतें शरीर हें रितें । नाशिवंत भूतें दुरी केलीं ॥२॥ स्थावर जंगम स्थावरिला राम । सर्वगत शाम निःसंदेहें ॥३॥ सोपान विनटे परब्रह्म घोटे । प्रपंच सपाटे निवटियेला ॥४॥

४१. **हरी असे देहीं सर्वकाळ संपन्न** । म्हणोनी चिंतन निरंतर ॥१॥ हरिविण नाहीं हरिविण नाहीं । दिशाद्रुम पाहीं बिंबलासे ॥२॥ हरिविण देवो नाहीं अन्य भावो । हरि असे सर्व देहभावीं ॥३॥ सोपान सांगतु हरि सर्वत्र वसे । भाग्यवंत दिसे सर्व काळ ॥४॥

४२. **पाहाणें परिसणें नादरूपीं गेलें**। निराकार ठेलें एकतत्त्वेंसी ॥१॥ एकतत्त्वेंसी हरी एक रूप माझा । भिन्नभाव दुजा नाहीं नाहीं ॥२॥ संग परिकर सांपडला आम्हां । सर्व आत्मारामा पूर्णपणें॥३॥ सोपान देव्हडें मन माजिवडें । ब्रह्मांड येवढें गिळियेलें ॥४॥

४३. **नाद रूप ठसा निरालंब जाला** । सगुणीं उदेला तेजाकार ॥१॥ तेजरूप तेजीं आपरूप काजीं । जीवाशिव भोजीं नांदत आहे ॥२॥ राहातें पाहातें जिवातें पोखितें । आपणची उखितें दिसे एक ॥३॥ सोपानीं नलगे प्रपंची वियोग ।-ब्रह्मार्पण भोग तुरे तोही ॥४॥

४४. **नाद रसीं लीन ब्रह्म सामावलें** । त्यामाजि सानुलें मन चोख ॥१॥ मन हें निकट ब्रह्मरूपें चोख । ब्रह्मीं ब्रह्म लेख एकपणें ॥२॥ साशंकित गावो जाला परिमाण । घट मठ दिन हारपला॥३॥ सोपान सोपारें निरालंब निर्धारें । नंदाचें गोजिरें माजि खेळे ॥४॥

४५. **नाद ब्रह्म मुसें नादरूप वसे** । तैसा जनीं दिसे आत्मपणें ॥१॥ बाहेर साबडा आत्मा दिसे उघडा । मातियेचा वेढा जीवनालागीं ॥२॥ तैसें हें शरीर आत्मपणें नीट । मन हें निकट चोखाळपणें ॥३॥ सोपान साजिरें ब्रह्म तें गोजिरें । जीवन साकारें ब्रह्म हेतु ॥४॥

४६. **शांति दया क्षमा तेथील उपाया** । निर्गुणीं ते माया आपरूप ॥१॥ ज्योतिरूप छाया सर्व हें निर्गुण । आत्मारामीं भिन्न नाहीं नाहीं ॥२॥ मौन्य परे मिठी पश्यंतीसी तुठी । मध्यमेच्या

बेटीं खुंटे तारूं ॥३॥ सोपान वैखरी देहामाजी भारी । पूर्ण तो श्रीहरी बिंबीं बिंब ॥४॥

४७. **वैकुंठ सगळें न करूं आगळें** । मन ब्रह्ममेळे एक ठेलें॥१॥ उपमे वैकुंठ ब्रह्म हें तत्त्व बीज । सूचना अखंड सर्वाभूतीं ॥२॥ उदयोस्तु परिमाण ब्रह्म । चंद्र सूर्य नेम हारपलें ॥३॥ सोपान तो क्षेत्री जन हेंची क्षेत्र । तेथें तो विचित्र हारपला ॥४॥

४८. **ज्ञानदेवीं ज्ञान नाहीं तेथें भिन्न** । प्रपंचाचें भरण तेथें नाहीं ॥१॥ स्वरूपाची खूण होउनी सकळ । भोगी सर्वकाळ चित्सत्ता ॥२॥ आत्मा परमात्मा भेदाभेद द्वंद्व । एकतत्व अभेद जनीं वनीं ॥३॥ सोपान दीपन दिपीं तें जीवन । तयामाजी मन एक झालें ॥४॥

४९. **निःकाम निश्चळ निश्चित स्वरूप** । तेथें निर्विकल्प मन गेलें ॥१॥ ध्येय गेलें ध्यान ध्याता माजी पूर्ण । आपण सनातन होउनी ठेला ॥२॥ निर्गुण निरालंब निर्विकार फळ । आपणाचि सकळ होउनी ठेला ॥३॥ सोपान जिव्हाळें मनाचें तें आळें । परब्रह्म सांवळें तयामाजी ॥४॥

५०. **आपरूप हरी आपणचि देव** । आपणची भाव सर्व जाला ॥१॥ सर्व हरी हरी बाह्य अभ्यंतरीं । एक चराचरीं आत्माराम ॥२॥ सर्व काळ सम नाहीं तेथें विषम । आपणची राम सर्व ज्योती ॥३॥ सोपान तिष्टत रामनामीं लीन । मन तेथें मौन्य एकपणें ॥४॥

५१. **हरिवीण नाहीं वेदादिकां मती** । श्रुती त्या संपती जया रूपीं ॥१॥ हरी हाचि सर्व उपनिषद भाव । रोहिणीचि माव जनीं दिसे ॥२॥ सर्वघटीं राम जीवशिव सम । सर्वरूपें ब्रह्म भरलें सदा ॥३॥ सोपान निकट परब्रह्म सेवी । सर्व हा गोसावी विठ्ठलराज ॥४॥

घोंगडी.

५२. **घोंगडिया साठीं पंढरीये पेठीं** । वैष्णवाची दाटी होती तेथें ॥१॥ घोंगडियांचें मोल पैं खरें । रामटका देई एक पुरे ॥२॥ घोंगडिया घोंगडिया पाड दाविती । एक एक दाविती एकापुढें ॥३॥ सोपान घोंगडी घडी केली । चरणीं राहिली निवृत्तीच्या ॥४॥

॥ श्रीविठ्ठल ॥

श्रीमुक्ताई.

पंढरीमाहात्म्य.

१. **मुक्त** जीव सदा होति पैं नामपाठें। तेंचि रूप विटे देखिलें आम्हीं ॥१॥ पुंडलिकें विठ्ठल आणिला पंढरी। आणूनि लवकरी तारिलें जग ॥ २ ॥ ऐसें पुण्य केलें एका पुंडलिकेंची। निरसली जनाची भ्रमभूली ॥३॥ मुक्ताई चिंतनें मुक्त पैं जाली। चरणीं समरसली हरिपाठें ॥४॥

२. **शून्यापरतें** पाहीं तंव शून्य तेंही नाहीं। पाहातें पाहोनि ठायीं ठेवियलें ॥१॥ कैसागे माये हा तारकु दिवटा। पंढरीं वैकुंठा प्रगटला ॥२॥ न कळे याची गती आदि मध्य अंतीं। जेथें श्रुति नेति नेति प्रगटल्या ॥३॥ मुक्ताई सप्रेम विठ्ठल संभ्रम। शून्याही शून्य सम शेजबाज ॥४॥

३. **प्रकृति** निर्गुण प्रकृति सगुण। दीपें दीप पूर्ण एका तत्त्वें ॥१॥ देखिलेंगे माये पंढरिपाटणीं। पुंडलिका आंगणीं विठ्ठलराज ॥२॥ विज्ञानेंसी तेज सज्ञानेंसी निज। निर्गुणेंसी चोज केलें सये ॥३॥ मुक्ताई तारक सम्यक विठ्ठल। निवृत्तीनें चोखाळ दाखविलें ॥४॥

नाम.

४. **आलिप्त** संसारीं हरिनामपाठें। जाईजे वैकुंठे मुक्तलग ॥१॥ हरिवीण मुक्त न करि हो सर्वदा। संसारआपदा भव तोडी ॥२॥ आशेच्या निराशीं अचेतना वारी। चेतविल हरी आप आपरूपें ॥३॥ मुक्ताई जीवन्मुक्तची सर्वदा। अभिन्न पैं भेदा भेदियेलें ॥४॥

५. **आधीं तूं मुक्तचि होतासिरे प्राणिया** । परि वासनें पापिणिया नाडिलासी ॥१॥ आधींचें आठवीं मग घेईं परी । हरिनाम जिव्हारी मंत्रसार ॥२॥ आदि मध्य हरी ऊर्ध्व पैं वैकुंठ । जाईल वासना हरि होईल प्रगट ॥३॥ एकतत्त्व धरीं हरिनाम गोड । येर तें काबाड विषय ओढी ॥४॥ नानामतें सांडीं वासना पापिणी। एक नारायणीं चाड धरीं ॥५॥ मुक्ताई मुक्तलग सांडिली हे वासना। मुक्तामुक्ती राना हरिपाठ ॥६॥

६. **नाम मंत्रें हरी निजदासां पावे** । ऐकोनी यां धावे झडकरी ॥१॥ सुदर्शन करीं पावे लवकरी । पांडवां साहाकारी श्रीकृष्ण रया ॥२॥ निजानंद दावी उघड पैं वैकुंठ । नामेंचि प्रगट आह्मांलागीं ॥३॥ मुक्ताई जीवन मुक्त हा संसार । हरी पारावार केला आम्हीं ॥४॥

७. **भजनभावो देहीं नित्यनाम पैठा** । नामेंचि वैकुंठा गणिका गेली ॥१॥ नाममंत्र आम्हां हरीरामकृष्ण । दिननिशीं प्रश्न मुक्तिमार्गु ॥२॥ नामचि तारकु तरले भवसिंधु । हरिनाम छंदु मंत्रसार ॥३॥ मुक्ताई चिंतन हरिप्रेम पोटीं । नित्य नाम घोटी अमृत सदा ४

८. **मुक्त पैं अखंड त्यासि पैं फावलें** । मुक्तचि घडलें हरिच्या पाठें ॥१॥ रामकृष्णें मुक्त जाले पैं अनंत । तरले पतीत युगानयुगीं ॥२॥ कृष्णनामें जीव झाले सदा शिव । वैकुंठ राणिव मुक्त सदा ॥३॥ मुक्ताई संजीवन मुक्तमुक्ति कोडें । जालें पैं निवाडें हरिरूप ॥४॥

९. **मुक्तामुक्त दोन्ही नाईकतो कर्णीं** । हरिनामपर्वणी सदा काळ ॥१॥ नाहीं काळ तेथें आम्हां वेळ कैची । हरिनामछंदाची गोडी थोरी ॥२॥ नाना विघ्न बाधा नाईकों आम्ही कदा । निरंतर वंदा रामकृष्ण ॥३॥ मुक्तपणें मुक्त मुक्ताई पैं रत । हरिनाम स्मरत सर्वकाळ ॥४॥

१०. **आदि मध्य ऊर्ध्व मुक्त भक्त हरी** । सबाह्य अभ्यंतरीं हरि एकु ॥१॥ नलगती तीर्थें हरिरूपें मुक्त । अवघेंचि सूक्त जपिनिलें ॥२॥ ज्याचेनि नामें मुक्त पैं जडमूढ । तरले दगड समुद्रीं देखा॥३॥मुक्ताई हरिनामें सर्वदा पैं मुक्त । नाहीं आदि अंत उरला आम्हां ॥४॥

संत.

११. **आदि अंतु हरि सर्वांघटीं पूर्ण** । जाणोनि संतजन प्रेमभरित ॥१॥ रामनाम चित्तें प्रेम वोसंडत । नित्यानित्य तृप्त हरिभक्ती ॥२॥ शांति क्षमा दया सावध पैं चित्तीं । आनंदें डुल्लती सनकादिक ॥३॥ मुक्ताई म्हणे नाम श्रीहरींचें जोडीं । नित्यता आवडीं चरणसेवा ॥४॥

१२. **परब्रह्मीं चित्त निरंतर धंदा** । तया नाहीं कदा गर्भवास ॥१॥ उपजोनी जनीं धन्य ते योनी । चित्त नारायणीं मुक्तलग ॥२॥ अव्यक्तीं पैं व्यक्ति चित्तासि अनुभव । सर्व सर्वीं देव भरला दिसे ॥३॥ ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान उन्मनी विज्ञान । चित्त नारायण झालें त्याचें ॥४॥ आदि अंतीं हरि सर्व त्याचा जाला । परतोनी अबोला प्रपंचेसी ॥५॥ मुक्ताईचें चित्त निरंतर मुक्त । हरि हेंचि संचित आम्हां घरीं ॥६॥

१३. **सर्वी सर्व सुख अहं तेंचि दुःख** । मोहममताविष त्यजियेलें ॥१॥ साधक बाधक करूनि विवेक । मति मार्ग तर्क शोधियेला ॥२॥ सर्वतीर्थ हरि द्रुमालु धेनुवा । वोळला कणवा चातकाचा ॥३॥ सूक्ष्ममार्ग त्याचा भक्त देहीं मायेचा । आकळावयाचा सत्व धरीं ॥४॥ वेद जंव वाणी श्रुति तुपें काहाणी । ऐको जाय कर्णीं तंव परता जाय ॥५॥ मुक्ताई सोहंभावें भरलें दिसे देवें । मूर्तामूर्त सोहंभावे हरि घोटी ६

आपल्या स्थितीसंबंधानें जनांशीं उद्गार.

१४. **पूजा पूज्य वीते पूजक पैं चित्तें** । घाली दंडवते भावशिळा ॥१॥ चंपक सुमनें पूजी कातळीनें । धूप दिप मनें मानासिक ॥२॥ भावातीत भावो वोगरी अरावो । पाहुणा पंढरीरावो हरि माझा ॥३॥ मुक्ताई संपन्न विस्तारूनि अन्न । सेवी नारायण हरि माझा ॥४॥

१५. **अविट न विटे हरिचे हे गुण** । सर्व सनातन ध्यान रूपें ॥१॥ साध्य हें साधन हरिरूपें ध्यान । रामकृष्ण कीर्तन मुक्त आह्मी ॥२॥ असंगेंचि नट्ट नटलों पैं साचे । नाहीं त्या यमाचें भय आह्मां ॥३॥ मुक्तता पूर्णता मुक्ताई साधली । साधन दिसली चांगयासी ॥४॥

सद्‌गुरुप्रसादानें प्राप्त झालेल्या स्थितीचें वर्णन.

१६. **व्यक्त अव्यक्तीचें रूपस मोहाचें** । एकतत्त्व दीपाचें हृदयीं नांदे ॥१॥ चांगया फावलें फावोनी घेतलें । निवृत्तीनें दिधलें आ- मुच्या करीं ॥२॥ आदि मध्य यासी सर्वत्र निवासी । एकरूपें निशी दवडितु ॥३॥ मुक्ताई पूर्णता एकरूपें चित्ता । आदि अंतु कथा सांडियेली ॥४॥

१७. **मनें मन चोरी मनोमन धरी** । कुंडली आधारीं सहस्र- दळीं ॥१॥ मन हें वोगरु आदि हरिहरु । करी पाहुणेरु आदिरूपा ॥२॥ साविया विसरू घेसील पडिभरू। गुरुकृपा विरु विरे सदा॥३॥ मुक्ता मुक्त चित्तें गुरुमार्गें विते । पावन त्वरिते भवीं भाव ॥४॥

१८. **सर्व रूपीं निर्गुण संचलें पैं सर्वदा** । आकार संपदा नाहीं तया ॥१॥ आकारिती भक्त मायामय काम । सर्वत्र निःसिम अंतरीं आहे ॥२॥ वृत्तींचा उच्छेदु निवृत्ति तत्त्वता । सर्वही समता सांगितली ॥३॥ मुक्ताई अविट मुक्तपंथरत । जीवीं शिवीं अनंत तत्त्वविद ॥४॥

१९. **उर्णाचिया गळां बांधिली दोरी** । पाहों जाय घरीं तंव तंतु नाहीं ॥१॥ तैसें झालें बाई जंव एकतत्व नाहीं । दुजी जंव साई तंव हें अंध ॥२॥ ऐसी मी हो अंध जात होतें वायां । प्रकृति सावया पावली तेथें ॥३॥ मुक्ताई सावध करी निवृत्तिराज । हरि- प्रेमें उमज एकतत्वें ॥४॥

उपदेश.

२०. **सहस्रदळीं हरि आत्मा हा कुसरी** । नांदे देहा भीतरीं अलिप्त सदा ॥१॥ रविबिंब बिंबे घटमठीं सदा । तें नातळे पैं कदा तैसा आम्हां ॥२॥ अलिप्त श्रीहरि सेवी कां झडकरी । सेवितां झडकरी हरिच होआल ॥३॥ चंदनाच्या दृतीं वेधल्या वनस्पती । तैसी आहे संगतीं या हरिपाठें ॥४॥ मुक्ताई चिंतित चिंतामणी चित्तीं । इच्छिले पावती भक्त सदा ॥५॥

२१. **नादाबिंदा भेटी जे वेळीं पैं जालीं** । ऐशी एके बोली बोलती जीव ॥१॥ उगेंचि मोहन धरूनि प्रपंचीं । त्यासी पैं यमाची नगरी आहे ॥२॥ जीव जंतु जड त्यासी उपदेशीं । त्यासी गर्भवासीं घाली देवो ॥३॥ मुक्ताई श्रीहरी उपदेशी निवृत्ति । संसार पुढती नाहीं आह्मां ॥४॥

२२. **देउळींचा देवो घरभरी भावो** । कळसेवीण वावो जातु असे ॥१॥ जाताती वाउगे नटनाटयसोंगें । चित्तअनुरागें भजतीना ॥२॥ असोनि न दिसे उगयाचि पिसे । घेती वायां वसे सज्जनेवीण॥३॥ रावो रंक कोहं न म्हणेचि सोहं । साकारलें ओहं न कळे तया ॥४॥ भ्रमाचेनि भूली वायाचि घरकुली । माया आड ठेली अरे रया ॥५॥ मुक्ताई परेसी दुभतें चहूंसी । सत्रावी सर्वरसीं एका देवें ॥६॥

२३. **विश्रांति मनाची निजशांति साची** । मग त्या यमाची भेटी नाहीं ॥१॥ अधिकारी मन मग सारी स्नान । रोकडेंचि सा धन आलें हातां ॥२॥ साधिलें साधन नित्य अनुष्ठान । चित्तीं नारायण मंत्र जपे ॥३॥ मुक्ताई प्रवीण नारायण धन । नित्य मंत्रें स्नान करी वेगीं ॥४॥

२४. **मुक्तपणें सांग देवो होय देवांग** । मीपणें उद्वेग नेघे रया ॥१॥ वाउगें मीपण आथिलें प्रवीण । एक नारायण तत्त्व खरें ॥२॥ मुक्ता मुक्ती दोन्ही करी कारे शिराणी । द्वैताची काहाणी नाहीं तुज ॥३॥मुक्ताई अद्वैत द्वैतीं द्वैतातीत । अवघाचि अनंत दिसे देहीं ॥४॥

२५. **अंतर बाह्य निकें सर्व इंद्रियांचें चोज** । निजीं निजबीज एकतत्त्व ॥१॥ आदि नाहीं अनादि नाहीं । तें रूप पाहीं अविट बाईये २ मुक्ताई संजीवन तत्वता निर्गुण । आकार सगुण प्रपंचींचा ॥३॥

२६. **नामबळें देहीं असोनियां मुक्त** । शांति क्षमा चित्त हरिभजनें ॥१॥ दया धरा चित्तीं सर्वभूतीं करुणा। निरंतर वासना हरिरूपीं ॥२॥ माधव मुकुंद हरिनाम चित्तीं । सर्व पैं मुक्ति नामपाठें ॥३॥ मुक्ताईचें धन हरिनामें उच्चारु । अवघाचि संसारु मुक्त केला ॥४॥

२७. **करणें जंव कांहीं करूं जाये शेवट** । तंव पडे आडवाट द्वैतभावें ॥१॥ राहिलें करणें नचले पैं कर्म । हरिवीण देहधर्म चुक-

ताहे ॥२॥ मोक्षालागीं उपाय करितोसि नाना । तंव साधनीं परतां पडो पाहे ॥३॥ मुक्ताई करि हरिश्रवण पाठ । तेणें मोक्षमार्ग नीट सकळ साधे ॥४॥

२८. **मुक्तपणें ब्रीद बांधोनियां द्विज** । नेणती ते बीज केशव हरी ॥१॥ ज्याचेनि मुक्तता सर्वही पैं मुक्त । करूनियां रत न सेविती ॥२॥ वेदीं बोलियेलें ब्रह्मार्पणभावें । सदा मुक्त व्हावें अरे जना ॥३॥ मुक्ताई मुक्त हरिनाम सेवित । अवघेंचि मुक्त सेवितां हरी ॥४॥

ज्ञान.

२९. **उजिवडु कोंडें घेतसो निवाडें** । आपुलिये चाडे जीवनकळा ॥१॥ एकरूप दिसे सर्वांघटीं भासे । एक हृषिकेशें व्यापियेलें ॥२॥ त्रिपुटीं भेदुनी सर्वत्रगामिनी । एका रूपें मोहिनी तेही सदा ॥३॥ नित्यता उन्मत्त अवघेंचि भरित । एकतत्त्वें दावित सोहं भावें ॥४॥ मुक्ताई सांगती कैसेनि गुंपती । माया देवी समाप्ति निजतत्त्वीं ॥५॥

३०. **विस्तारूनी रूप सांगितलें तत्त्वीं** । कैसेनि परतत्त्वीं वोळखी जाली ॥१॥ सोहंभावें ठसा कोण ते पैठा । उभाउभी वाटा कैसा जातु ॥२॥ या नाहीं सज्ञान हा अवघा विज्ञान । आपरूप धन सर्वारूपीं ॥३॥ मुक्ताई मुक्तता सर्वपणें पुरता । मुक्ता मुक्ति अपैता निजबोधें ॥४॥

३१. **मुक्तामुक्त कोंडें पाहिलें निवाडें** । ब्रह्मांडा एवढें महत्तत्त्व ॥१॥ निजतत्त्व आप अवघाचि परिपाक । एका रूपें दीपक लावियेला ॥२॥ आदि मध्य निज निर्गुण सहज । समाधि निजतेज आह्मां रामू ॥३॥ मुक्ताईचें धन आत्माराम गूण । देखिलें निधान हृदयघटीं ॥४॥

३२. **निर्गुणाची सेज सगुणाची बाज** । तेथें केशीराज पहुडले ॥१॥ कैसें याचें करणें दिवसा चांदिणें । सबळें उठणें एक तत्त्वीं ॥२॥ नाहीं या ममता अवघीच समता । आदि अंतु बिंबतां नलगे वेळू ॥३॥ मुक्ताई सधन सर्वत्र नारायण । जीवशिव संपूर्ण एकातत्त्वें ४

३३. **दिवसा शीतळ निशियेसी बरळ** । अधऊर्ध्व केवळ निज-बीज ॥१॥ या आदि नाहीं अनादिही नाहीं । कैचा मोहप्रवाहीं दिसेचिना ॥२॥ शक्तीचे संपुष्टीं मुक्ता मुक्त घट । अवघें वैकुंठ दिसताहे ॥३॥ मुक्ताई परिपाक अवघें रूप एक। देखिलें सम्यक् सोहंभावें ४

३४. **जेथें जें पाहे तें तेथें आहे** । उभारोंनि बाहे वेद सांगे १॥ सोमकांतीं झरा कोठील दुसरा। तत्त्वीं तत्त्व धरा निजदृष्टी ॥२॥ हेतु मातु आम्हां अवघाचि परमात्मा। सोहंभावें सोहं आत्मा सर्वीं असे॥३॥ मुक्तलग खूण मुक्ताई प्रमाण । देहीं देहो सौजन्य निजतेजें ॥४॥

३५. **पूर्णपणें सार अविट आचार**। सारासार विचार निजतेजें॥१॥ निर्गुणीं आकार सर्वत्र साकार। एकरूपें विचार निजतेजें ॥२॥ मुक्ताई चैतन्य अवघें चिद्घन। आदि अंतु खूण निवृत्तीची ॥३॥

३६. **आदि मध्य अंतु न कळोनि भ्रांतु** । असे जो सततु निज-तत्त्वें ॥१॥ कैसेनि तत्त्वतां तत्त्व पैं अनंता । एकतत्त्वें समता आपेंआप ॥२॥ आप जंव नाहीं पर पाहासी काई। विश्वपणें होई निजतत्त्वीं ॥३॥ माजि मजवटा चित्त नेत तटा । परब्रह्म वैकुंठा चित्तानुसारें ॥४॥ मुक्ताई सांगती मुक्तनामपंक्ति। हरिनामें शांति प्रपंचाची ॥५॥

३७. **मुक्तलग चित्तें मुक्त पैं सर्वदा** । रामकृष्ण गोविंदा वाचे नित्य ॥१॥ हरिहरि छंदु तोडी भवकंदु । नित्य नामानंदु जपें रया ॥२॥ सर्वत्र रूपडें भरलेंसे दृश्य । ज्ञाता ज्ञेयभास हरिमाजी ॥३॥ मुक्ताई सधन हरीरूप चित्तीं। संसारसमाप्ति हरिच्या नामें ॥४॥

३८. **चित्तासी व्यापक व्यापुनियां दुरी** । तोंचि माजिघरीं नांदे सदा ॥१॥ दिसे मध्य सुख मुक्तलग हरी । शांति वसे घरीं सदोदित ॥२॥ नाहीं या शेवट अवघाचि निघोट । गुरुतत्त्वें वाट चैतन्यासी ॥३॥ मुक्ताई संपन्न मुक्त पैं सेजुळे। सर्वत्र उभविले मुक्ति चोख ॥४॥

३९. **प्रालब्ध संचित आचरण गोमटें** । निवृत्ति तटाकें निघालों आम्ही ॥१॥ मुळींचा पदार्थ मुळींच पैं गेला । परतोनि अबोला संसारासी ॥२॥ सत्यमिथ्याभाव सत्वर फळला । हृदयीं सामावला हरिराज ॥३॥ अव्यक्त आकार साकार हे स्फूर्ति । जीवेंशिवें

प्राप्ति ऐसें केलें ॥४॥ सकाम निष्काम वृत्तीचा निज फेर । वैकुंठाकार दाखाविलें ॥५॥ मुक्तलग मुक्त मुक्ताईचें तट । अवघेंचि वैकुंठ निघोट रया ॥६॥

४०. शांति क्षमा वसे देहीं देव पैसे । चित्त समरसें मुक्त मेळु ॥१॥ निर्गुणें उपरमु देव पुरुषोत्तमु । प्रकृति संगमु चेतनेचा ॥२॥ सज्ञानी दिवटा अज्ञानी तो पैठा । निवृत्तीच्या तटा नेतु भक्ता ॥३॥ मुक्ताई दिवस अवघा हृषीकेश। केशवेंविण वास शून्य पैसे ॥४॥

कूट.

४१. देउळाच्या कळशीं नांदे एक ऋषी । तया घातली पुशी योगेश्वरी ॥१॥ दिवसा चांदिणें रात्रीं पडे ऊष्ण । कैसेंनि कठिण तत्त्व जालें ॥२॥ ऋषी ह्मणे चापेकाळिकाळा पैं कांपे । प्रकाश पिपे निघोन जाय ॥३॥ ठायींच्या ठायीं असें पहातां न दिसे । मनाच्या धारसें एक होय ॥४॥ एकट एकलें वायांचि पैं गुंफलें । मुक्त पैं वरिलें सहज असे ॥५॥ वैकुंठ अविट असोनि प्रकट । वायांचि अडवाट मुक्ताई ह्मणे ॥६॥

४२. मुंगी उडाली आकाशीं । तिणें गिळिलें सूर्याशीं ॥१॥ थोर नवलाव जाला । वांझे पुत्र प्रसवला ॥२॥ विंचु पाताळाशीं जाय । शेष माथा वंदी पाय ॥३॥ माशी व्याली घार झाली । देखोन मुक्ताई हांसली ॥४॥

॥ श्रीविठ्ठल ॥

श्रीचांगदेवमहाराज.

मुक्ताई व चांगदेव यांचा संवाद.

१. **स्वर्मीचा आत्मा केउता आहे** । मागुता ये हें नवल काई ॥१॥ चांगा म्हणे बाई सांग मुक्ताबाई । लटिकें साच वर्ततें देहीं ॥२॥ मुक्ताई म्हणे चांगया भ्रमिस्त देहीं । निर्धारी राहीं स्वप्न कैचें ॥३॥

२. **बंधन नाहीं बद्ध नाहीं** । साच कीं लटिकें तेंही नाहीं ॥१॥ भेद नाहीं भेदसी काई । साच कीं लटिकें वर्ततें देहीं ॥२॥ चांगा ह्मणे सांग मुक्ताई । साच कीं लटिकें वर्ततें देहीं ॥३॥

३. **नाहीं सुखदुःख पापपुण्य नाहीं** । नाहीं कर्मधर्म कल्पना नाहीं ॥१॥ नाहीं मोक्ष ना भवबंधन नाहीं ॥२॥ ह्मणे वटेश्वरा ब्रह्म नाहीं । सहजसिद्ध बोले मुक्ताई ॥३॥

४. **हेमीं हेम प्रचित पाहीं** । अनुभव आलिया सांगावें तें काई ॥१॥ सोहंकार मन न सोडी साचें । मी नाहीं तेथें तूं कैचें ॥२॥ अहंतेसीं सोहं तें गूज । मुक्ताई म्हणे चांगया बूझ ॥३॥

५. **मी माझें दुरित आशापाश चित्तीं** । मोह ममता भ्रांति अहंभावें ॥१॥ हरितसे तेज अभिमान ताठा । एकतत्वें वैकुंठा हरि-पाठें ॥२॥ नाशिवंत देह पंचतत्व मेळी । वायांचि वाहाटुळी उडोनि जाये ॥३॥ मुक्ताई जीवन चांगया दिधलें । निर्गुणीं साधिलें घर कैसें ॥४॥

६. **ऐकें चांगया फळ फळासि आलें** । येऊनियां नासूनी गेलें ॥१॥ सोडीं सोडीं भवाची भ्रांति । तेणें होय अज्ञान निवृत्ति ॥२॥ चांगा वटेश्वरीं फळला । विज्ञानफळीं परिपाका आला ॥३॥

७. **गुण ना निर्गुण शब्दातीत** । तेथें तूं निश्चित बाळा निज ॥१॥ पाळणा लाविला हृदयकमळीं । मुक्ताई जवळी सादविते ॥२॥ शांति क्षमा विदेह पैं वर्णिती । नांव पैं ठेविती अद्वैतासी ॥३॥ वटेश्वरसूत चांगा अवधूत । मुक्ताई शांतवीत ज्ञानदृष्टी ॥४॥

८. **गुणातीत डाहाळीं पाळणा लाविला** । तेथें सुत पहुडला मुक्ताईचा ॥१॥ निजीं निज बाळा न करीं पैं आळी । अनुहात टाळी वाजवितें ॥२॥ निद्रा ना जागृति भोगी पैं उन्मनीं । लक्ष ते भेदुनि निज पाटीं ॥३॥ निभ्रांत आतां पाळणा विणवुनी । मन हें बोधोनी पवन दोरा॥४॥एकविससहस्र श्वास वेळोवेळां । बाळा तोही डोळा स्थिर करी ॥५॥ निद्रा ना जागृति निजसील काई । परियेसी चांगया बोले मुक्ताई ॥६॥

९. **बाळक चुकलें सकुमार तान्हुलें** । त्यानें पैं सांडिलें मायाजाळ ॥१॥ जो जो जो जो पुत्रातें निजवी । अनुहात ओवी निःशब्दाची ॥२॥ मावळली दिशा वाचा पैं खुंटली । माया पैं भेटली मुक्तावाई ॥३॥ मुक्ताई ह्मणे नांव पैं ठेवीन । सुता बोलावीन वटेश्वरा ॥४॥

१०. **आपुलिया मारुनी येई कां भेटी** । मग गोल्हाटीं सांठवीन ॥१॥ शांति धाया मेळवीन तुज । मग तूं बूझ सोहंकारीं ॥२॥ सोहं सोहं सोहं हाचि धरीं छंदु । सुखें निद्रा करीं अद्वैतीं रे ॥३॥ तेथें जाग पां जाग नीज पां नीज । मग तुज चेवो केचा ॥४॥ तेथें ओळखी नाहीं विसरु नाहीं । चिदानंदीं पाहीं रूप तुझें ॥५॥ द्वैताद्वैत भासले पाई । वटेश्वरसुता बोले मुक्ताई ॥६॥

११. **अविनाश पाळणा अव्यक्तें विणिला** । तेथें पहुडला योगिराज ॥१॥ जो जो जो जो म्हणतसे माया । साकारातीत निजरे चांगया ॥२॥ सोहं सोहं षट्चक्रीं न्यासे । तुज परिये देतां मीच न दिसे ॥३॥ ऐशी निद्रा तुज लागो रे पुत्रा । मुक्ताई खेचरा उपदेशी मंत्रा ॥४॥

१२. **ब्रह्मांड गोळकीं पवनाच्या पालखीं** । अवधूत कवतुकीं पहुडलासे ॥१॥ बोलवी चांगया मुक्ताई माता । ब्रह्मविद्या परीये

सुख देतां ॥२॥ डोळा लाउनी निजीं निजला निवांत । स्वप्नीं वटेश्वर देखिला निवांत ॥३॥

१३. **रूप ना छाया त्रिगुणरहित** । ज्योतिस्वरूप हें पां नित्य॥१॥ जाणें येणें नाहीं ते निर्गुण पाही । चैतन्य होई शुद्धबुद्ध॥२॥ मुक्ताई म्हणे चांगया वटेश्वरा । निरुता पाहें स्वयें साकारा ॥३॥

१४. **चांगा जन्मला माध्यान्ह काळीं**। मायबापें दोन्ही नाहींशीं जालीं ॥१॥ मुळींच चांगा नाहींसा जाला। मुक्ताई ह्मणे चांगया भला-भला ॥२॥ वटेश्वर चांगा मुळीं लागला। पोसणा घेतला मुक्ताईनें ३

१५. **सुखाचे शेवटीं दुःख आलें भेटी** । भेटलियासाठीं तेंही नुरे ॥१॥ सुख तें कवण दुःख तें कवण । दोहीं अज्ञान करीं पारे ॥२॥ मुक्ताई ह्मणे चांगया चेई । स्वयंभू चेइला वटेश्वरीं ॥३॥

१६. **जेथें एक दुजें नाहीं** । प्रपंचाची काहाणी तेथें कांहीं ॥१॥ तेथें कांहींच नाहीं तेथें कांहींच नाहीं । सोय धरीं आपुलीरे ॥२॥ वटेश्वरसुतातें बोले मुक्ताई । सोहंभावें अखंडित राहीं ॥३॥

१७. **राउळींचे कर चुकले जाण** । गिवसिताती साहीजणें वेळोवेळीं ॥१॥ करीं कर धरियला मुष्टीं । करें समाविलें आपुल्या दृष्टीं ॥२॥ मुक्ताई करें लेईलें अंजन । चांगया निधान उपदेशिलें ॥३॥

१८. **टेंकावरी टेंक त्यावरी टेकुली** । तेथें एक बाळी विस्मो करी ॥१॥ तिचें नांव काय त्याचें नांव काय । विचारोनि पाहे मनामाजी ॥२॥ डोळियांतील बाहुली जालिसे गरुवारू । तिशी सुईण मेळवा अरुवारु ॥३॥ सुईचें आणीवर रचिलें पाठार । मुक्ताई म्हणे चांगया सांग याचा विचार ॥४॥

१९. **आकाशाचा शेंडा घार रांधी मांडा** । काउळा वाढी कांदा कुल्लाळ भोजन करी ॥१॥ दिहा पडे चांदणें रात्रीं पडे ऊष्ण । चोर घरटी घाली तराळ घाली खाण ॥२॥ सासुनें खादलें उंडे सुन तरळे। लेकी लासिली जांवाई गडबडा लोळे ॥३॥ धमकत घुसळण घातलें पारी । वटेश्वरसुता ह्मणे मुक्ताई अवधारी ॥४॥

२०. **दृश्य आणि द्रष्टा हे पैलीकडे** । बाहिजु पाहतां आत्मज्ञान खडे ॥१॥ इकडे तिकडे माया हे सांडे । न देखती तरी पैलही मूडे ॥२॥ मुक्ताई म्हणे चांगया भला । जें दाविलें तें आपण भला ॥३॥

२१. **वेदश्रुती ठक पडियेली वाचा** । तेथें कवणपाड तुझिया बोलाचा ॥१॥ कांहीं बोलसी तरी अबोलणें बोल । बोलणें बोलसी तरी तितुकें खोल ॥२॥ अनिर्वाच्य ब्रह्म न वर्णवे वाणी । बोलों म्हणती ते न लजती मनीं ॥३॥ बोलणें अबोलणें वटेश्वरीं गूज । मुक्ताई म्हणे चांगया बूझ ॥४॥

२२. **बुथिचेनि बोले नाहीं मविले** । सेखि पाहे तंव कांहीं ना जाले ॥१॥ बुद्धि बुडाली वासना खुंटली । तैसी परी जाली काय सांगों ॥२॥ मुक्ताई म्हणे चांगया नवल वितलें । असतां मीं माझें हारपलें ॥३॥

२३. **अहंकार अविद्या हेंचि पैं घोंगडी** । पांगुरता गोडी नाहीं मज ॥१॥ घोंगडें नेलें नारायणा । अछिप होतो बोल कोणा ॥ध्रु॥ आशा तृष्णा दोघी बहिणी । लोळती धरणीं घोंगडीया ॥२॥ हिंसा निंदा चिंता या तिघी जणी । घोंगडीया आटणी होतसे ॥३॥ घोंगडे माझें फाडलें पोरी । काम क्रोध दोघीं सहोदरी ॥४॥ मुक्ताई म्हणे घोंगडें सांडीं । वटेश्वरीं मांडीं ठाण आतां ॥५॥

२४. **मुक्त होतासि तो कां बद्ध झालासी** । आपल्या बंधनें आपण बांधलासी ॥१॥ सांडीं बंधन सोय धरीं गव्हारा । जाई मूळस्थाना आपुलिया ॥२॥ तेथींच्या तेथें राहीं परियेसी । चांगया बोले मुक्ताईशी ॥३॥

ज्ञानोपदेश.

२५. **भावें भक्ति करूनि वैराग्य जोडसी** । तरी तूं पावसी ब्रह्मसुखा ॥१॥ ज्ञानतत्त्वीं करीं करीं हा विचार । निर्गुणीं आकार निरामय ॥२॥ चांग्या सोय धरी ज्ञान वटेश्वरीं । मुक्ताई जिव्हारीं बोध करी ॥३॥

२६. **सोहं तें होतें कोहं जालें** । निज विसरलें काय सांगों ॥१॥ मार्ग चुकला विसर पडला । वरपढा जाला विषय चोरा ॥२॥ वटेश्वर चांगा ज्ञानदीपें उजळला । सोहं शब्दीं लावियला बाईयांनो॥३॥

२७. **ऐलाड हुडाचे पैलाड हुडाचे** । जागवा जागवा हरीचे ॥१॥ भलेरे भलेरे दास गोपाळाचे । भक्तिबोधें बोधले साचे ॥२॥ चांगदेव ह्मणे वटेश्वराचे ॥३॥

२८. **अवघी डोळां पाहूं गेलिये** । तंव अवघा अवघेंचि जालिये ॥१॥ काय सांगों गे माय अवघाचि आहे । अवघेनसी पाहे वटेश्वरीं ॥२॥ अवघेपणाची मज पडिलिसे भ्रांती । अवघाचि मी संतीं सांडवलों ॥३॥ वटेश्वर चांगा अवघाचि आहे । अवघेनसी पाहे वटेश्वरीं ॥४॥

२९. **आकार पुजितां निराकार जालें** । शून्यीं बुडालें बाईयांनो ॥१॥ शून्याचा अंकूर शून्य फळलें । व्योमाकार जालें मन तेथें ॥२॥ तेथें फळ ना डाळ जाति ना कुळ । वटेश्वर चांगा जाला निर्मूळ ॥३॥

३०. **प्रकृतीचें पूजन प्रकृतीच्या ठायीं** । असतां तोही परि चोजवेना ॥१॥ जळामाजी भानु बिंबला दिसे । तैसा देहीं दिसे परमात्मा ॥२॥ पुष्पामाजी परिमळ राहिला निश्चळ । तैसा तो अकळ लक्षा नये ॥३॥ हें बोलणें सिद्धांतीचें शेवटीं । चांगया वेदांतीं कथन केलें ॥४॥

३१. **आनंदवनीं भ्रतार होता** । झुरकर उडाला गेला केउता १ नाम नाहीं रूप नाहीं । पाहों गेलों तों कांहींच नाहीं ॥२॥ ऋषि राहिला शब्द निमाला । वटेश्वर चांगा विस्मित झाला ॥३॥

३२. **पतिव्रते पुंश्चलि सांगात जाला** । दोहींतें भेटला एक देखा ॥१॥ दोहींचा गुण एक जाला । निर्गुण दादुला सोहंकारु ॥२॥ आपुला सांडिला परावा मांडिला । घराचार नासला काय सांगों ॥३॥ वटेश्वरीं व्याभिचार जाला । परपुरुष भुंजला शून्यें तेथें ॥४॥

३३. **पतिव्रता नारी व्याभिचार केला** । परपुरुष पूजिला बाईयांनो ॥१॥ पतिव्रता नारी ऐसें म्हणावें । नांव पैं ठेवावें अव्यक्तासी ॥२॥ चांगा द्वैत होता तो अद्वैत जाला । सोहं शब्दीं राहिला वटेश्वरीं ॥३॥

३४. **एकवीस सहस्र श्वास ते उच्छ्वासी** । तो योगियां अभ्यासीं स्थिर स्थिर ॥ १ ॥ गमना गमन नाहीं संसार पैं नाहीं । वटे-

श्वरीं सोयी सांगितली ॥२॥ वटेश्वर जगीं जिव्हाळा । सोहं शब्दीं राहिला वटेश्वरीं ॥३॥

३५. **निरंजन वनीं केशव फुलला।** डोंगर शोभला ब्रह्मगिरी ॥१॥ तेथें सुमन झाडीन अनुहातें । शिष्ट अनुभवुनि बुद्धि तोचि जाला ॥२॥ चांगा वटेश्वरीं केशव फुलला। भ्रमर जाला रस घ्यावया ॥३॥

३६. **सहज समाधीं बैसला योगी ।** सुषुम्नामार्गीं निरोधोनियां ॥१॥ गोल्हाटमंडळ भेदोनियां जाये । नाहीं तें पाहे डोळेभरी ॥२॥ चांगा वटेश्वर सोहं जाला । अवधाचि गिळीयेला बाईयेवो ॥३॥

३७. **सोहं न बुद्धि पैं वेगळें ।** अहं सांठवलें बाईयांनो ॥१॥ अहं मथितां सोहं आहे । अविद्यामायें व्यापियेलें ॥२॥ अहंकार सांडी बोध पैं जाला । चांगया मोहिला चांगदेवें ॥३॥

३८. **दीपकळिका शोधितां कांहींच नाहीं ।** मावळला गेला कवणे ठायीं ॥१॥ दृष्टी तत्त्वसार शोधणें काई । भीतरीं पाहतां बाहिजु नाहीं ॥२॥ सेखिं जे सरले सरोनि जे उरले । चांगया दिधलें चोरोनियां ॥३॥

३९. **वळे ना वरुशे नई पूर आला ।** कोरडिये नईं जन बुडाला ॥१॥ बुडतो काय बोंब न होय । थडियेचा पाहे कवतुक ॥२॥ बुडाला बुडाला ऐसें जन लोक म्हणती । सेखीं उडी कोणी न घालिती ॥३॥ मुक्ताई सांगडी वटेश्वर तारू। चांगा पैलपारु उतरिला ॥४॥

४०. **सत्रावी दोहतां कांहींच नाहीं ।** दोहन तें पाही ब्रह्मस्थानीं ॥१॥ दो स्तनीं पान्हाईली तिसरेनी दोहिली । दोहन ते उरली विश्वंभरा ॥२॥ चांगा वटेश्वर विश्वंभर जाला । प्रेमें तो लाधला क्षीर देखा ॥३॥

४१. **डोळे पैं दोंदिल जाले माझे ।** आपुलें सहजें रूप देखे॥१॥ सुखाची माऊली भेटावया आली । स्तनपान जाली याचकासी ॥२॥ माझें सुख सुखेंचि भोगावें । डोळया पाडावें डोळेवीण ॥३॥ वटेश्वर चांगा शून्यीं बुडाला । डोळसु जाला परब्रह्मीं ॥४॥

४२. **पोहों गेलें तंव मी माझी हारपलें।** ठकाचि ठेलें काय सांगों ॥१॥ मन ब्रह्मीं वेडावलें सोहं शब्दीं हारपलें । इंद्रियांसहित बुडालें

काय सांगों ॥२॥ पारुषली मति अतिज्ञान ज्योति । वटेश्वरीं निवृत्ति चांगा म्हणे ॥३॥

४३. **मोहन दुर्बुद्धि पैं वेगळें** । अहं सांठवलें बाईयेवो ॥१॥ अहं मथिता सोहं आहे । अविद्यामायें व्यापियेलें ॥२॥ अहंकार सांडी बोध झाला । चांगा मोहिला चांगदेवीं ॥३॥

४४. **यंत्राची युक्ती शब्द प्रकाशे** । बोल बोले तंव डोळा न दिसे ॥१॥ रुणझुण रुणझुण कीनरी वाजे । येणेंचि आनंदें त्रिभुवन गाजे ॥२॥ चांगा वटेश्वर नादीं निमाला । ब्रह्म पाहतां ब्रह्मचि जाला ॥३॥

४५. **गुणातीत पाहतां एक** । एक पाहतां नाहीं द्वैत ॥१॥ सांडी सांडी द्वैतभावो । वटेश्वरीं ध्याये देवो रया ॥२॥ चांगा वटेश्वरीं निजभावो । येर सांडुनी सकळिक वावो ॥३॥

४६. **गुण नाहीं तेथें निर्गुण** । गुणातीत शुद्ध चैतन्य ॥१॥ गुण-संबंध भाविसी काई । गुणातीत निर्गुण ध्याई ॥२॥ चांगा वटेश्वरीं निर्गुण । भक्तिभावें झाला सगुण ॥३॥

४७. **अरे क्षीरापरिस नवनीत आगळें** । क्षीर सांडवलें येर तूप भावो ॥१॥ तेथें क्षीरना तूप स्वयंभ नवतीत । ब्रह्म सदोदित मालावलें ॥२॥ वटेश्वर चांगा तुपीं पैं गोठला । पोट फिटला भ्रांतियेचा ॥३॥

४८. **साकार पूजितां निराकार जालें**। शुन्यीं बुडालें बाईयेवो ॥१॥ शून्याच्या आकारीं शून्यचि फळलें । व्योमाकारें मन तैसेंचि जालें ॥२॥ तेथें फूल ना फळ जाति ना कूळ । वटेश्वरीं चांगा जाला निर्मळ ॥३॥

४९. **अवघिया मुकलों अवघें विसरलों** । अवघाचि जालों व-टेश्वरू ॥१॥ अवघेपणाची पडियेली भ्रांती । अवघें मी संतीं सांडविलें ॥२॥ वटेश्वर चांगा संत पैं जाला । अवघ्यासी बुडाला परब्रह्मीं ॥३॥

५०. **मही अंबु तेज मारुत** । गगन सामावे ज्ञानपरी ज्ञानी ॥१॥ परी मी असें तें वेगळें अद्वैता परतें । श्रुती म्हणती ज्यातें नेती नेती ॥२॥ स्थूळ सूक्ष्मापरतें कारणा वरतें । त्याहुनी परतें परात्पर ॥३॥ मन बुद्धि चित्त इंद्रियेंसी अहंकार । सामावे आकार निराकारीं ॥४॥

पदपिंडा रूप रूपातीत सहज । अव्यक्त परि बीज ह्मणती त्यातें ॥५॥ शिवगोत्री चांगा म्हणे आवाच्य नित्य । तें वटेश्वरीं सत्य सांगितलें ॥६॥

५१. **तुझा तूं चुकलासी गिवसुनि घेईं** । सांडीं देहवासना नाहीं तें घेईं ॥१॥ सोहं सोहं हा घेईं विचार । हें जाणतो वटेश्वर ॥२॥ शब्दातीत जाणोनि निरुतें । चांगया वटेश्वरीं जन्मा भरितें ॥३॥

५२. **भ्रमराचें मरण कमळणीपुष्पीं** । तैसें योगियास विषयसुख ॥१॥ आवडी वालभा डोळ्यां देख । तैसें पाहे सुख ज्ञानदृष्टीं ॥२॥ जोडिलें सुख नवजाये । तैसा चांगा पाहे वटेश्वरीं ॥३॥

५३. **मनसंकल्प शुद्ध पैं नव्हे** । येऱ्हवी सदोदित आहे चिदानंदीं ॥१॥ मनातें बुडवोनी इंद्रियातें दवडुनी । मी हें सोडुनी सोहं धरीं २ चांगा वटेश्वरीं सोहं झाला । अवघाचि बुडाला ज्ञानडोहीं ३

५४. **देवी देवो जाला भावासी अबोला** । निमोनि उरला आपपरें ॥१॥ आधीं आप पाही मग पडे वाही । प्रपंचें डोहीं बुडों नको ॥२॥ जंव नाहीं कृपा गुरु फळीं बापा । । तंव कैसेनी दीपा पावशील ॥३॥ मुक्ताई चांगया तत्त्वें तत्त्व लया । हरिभावीं माया हारपली ॥४॥

५५. **मुक्त हातासि तो बंध पावसी** । आपल्या दोरीं आपण बांधिलासी ॥१॥ सोय धरीं मूळ स्थान न सोडीं । बंधन तोडीं आलियारे ॥२॥ चांगा वटेश्वरीं विनवितो दातारा । वायांची संसारा आणियले ॥३॥

५६. **मोळी विकुनी खीर वोखटी** । आंबिल गोमटी बैसालिया॥१॥ कऱ्हे बारा गांवे येरझारा करी । शेखीं पोट भरी कांव्यावरी ॥२॥ बुडीं फळ लाभे तरी शेंडिया कां धावावें । वायां कां भोंवतें भोंवे चांगा म्हणे ॥३॥

५७. **रूप नाहीं तेथें नांव नाहीं** । गुण नाहीं तेथें निर्गुण नाहीं ॥१॥ रूप नाहीं तेथें मन सांगावया गेलें । आपणचि बुडालें अरुपींरे ॥२॥ चांगा वटेश्वरीं रूप ना गुण । सहज निर्गुण बाईयांनो ॥३॥

५८. **आकार नाहीं मा भाविसी काई** । देहीं देवरूप होउनि

राहीं ॥१॥ आकार नाहीं आकार नाहीं । शून्य बोध पाहीं शून्या-शून्यीं ॥२॥ व्योमीं व्योम हारपलें जैसें । चांगा वटेश्वरा देखतां तैसें ३

५९. **आकाशींचे फळ फळासी आलें** । वटेश्वर ब्रह्म तैसें देखिलें ॥१॥ फुल नाहीं तेथें फळ नाहीं । तत्त्वमसी बोध उमजोनी पाहीं ॥२॥ चांगा ह्मणे वटेश्वर आपणापैं ध्याई । मग निजलिंग तूंचि होईं ॥३॥

६०. **कर्म धर्म जाति नाहीं भेदु** । वायां माया बहू वाढवसी ॥१॥ सांडिं अभिमान सांडिं अभिमान । चिदानंदीं लीन होईं पारे ॥२॥ जरी सांडिशील भ्रमु होसील लीनु । तरी चांगा ह्मणे तनु वटेश्वरीं ॥३॥

६१. **देह नाहीं तेथें प्रपंच काई** । आन ठायीं ब्रम्ह सांगसी काई ॥१॥ माझें मी नाहीं माझें मी नाहीं । अहंकार डोहीं बुडालासी ॥२॥ चांगा म्हणे मन भुललें पायीं । वटेश्वर न देखतां गिवसिसी काई ॥३॥

६२. **व्योम अभ्र दोन्ही भासलें आप** । तैसें विश्व ब्रह्म व्यालें तद्रूप ॥१ तेथें अभ्र ना छाया विश्व ना माया । एकलें ब्रह्म सदोदित ॥२॥ वटेश्वर चांगा रूप ना गुण । सहज निर्गुण बाईयांनो॥३॥

६३. **आहे तें सांडीं नाहीं तें सांडीं** । सेखीं उरे तेंचि तूं मांडीं ॥१॥ सांडी तें सांडी मांडीतें मांडी । सांडणें मांडणें दोन्ही सांडी ॥२॥ चांगा ह्मणे मुक्ताईची आण । सांगितली खूण वटेश्वरीं ॥३॥

६४ **आरे ते ते ते ते ते ते ते ते** । चहूंहुनी परतें तें ॥१॥ ते ते काई ते ते पाही । ते ठायीं राही नाहीं होउनियां ॥२॥ नव्हे तें काय कैसें पैं जालें । चांगया वटेश्वरीं अनुभवें पाहिलें ॥३॥

कूट.

६५. **क्रोधाची आगटी बांधोनियां पोटीं** । सासुरिया पाठीं लागतसे ॥१॥ पाहावो इचें केवढें ढाल । आल्यासवें करीतसे बोल ॥२॥ लाज सांडोनि निःशंक झाली । पांचाही बांधिली पाठीवरी ॥३॥ चांगा म्हणे जीवींचें गुज । वटेश्वरीं मज सांगितलें ॥४॥

६६. **मृगजळावरी मुंगियाच्या हारी** । दुरूनी नारी दावितसे ॥१॥ मुंगी लाठी मुंगी लाठी । वैकुंठींच्या खुणा सांगतसे गोष्टी ॥२ मुंगिचिया गळां तुळशिचा लोहडणा । चांगा वटेश्वर सांगतो खुणा३

६७. **सासूचे आधीं सून जन्मली** । सून मारून सासू नोव झाली ॥१॥ आचोजीं चोजवितलें । तें स्वर्गीं जाणवलेंरे भाई ॥२ पुत्र पितयाच्या व्रतबंध करी । वांझ सासु कन्यादान दे नोवरी ॥३ सिद्धांतीचें वर्म अनुभवीं जाणे । वटेश्वर चांगा बोलिला खुणे ॥४॥

६८. **नोवरीचे हातीं चित्रीव काठी**। नोवरी लागे संन्याशापाट ॥१॥ नारायण ह्मणा नारायण म्हणा । नारायण म्हणा वो नोवरीचे ॥२॥ विश्वरूप नोवरी संन्याशा रातली। त्या आम्हां भली सोयरीक जाली ॥ ३ ॥ दिगंबर नोवरा क्षपणिक वऱ्हाडी । वटेश्वर चांग वाहतो लुगडीं ॥४॥

६९. **नोवरीचे पोटीं नोवरा जन्मला** । सोहळा जाला काय सांगों ॥१॥नोवऱ्यानें नोवरी देखिलिचि नाहीं । सोहळा होतो सांगों काई ॥२॥ तो नोवरा नातुडे कोणा । मुक्ताई चांगया सांगतसे खुणा॥३॥

७०. **कुडी हे नोवरी आत्मा हा नोवरा** । दोघें पर्णू जाती निरंतरा ॥१॥ पांचही प्राण सर्वही वऱ्हाडी । आशा तृष्णा दोन्ही देशधडी ॥२॥ शांति निवृत्ति दोघी सुवासिनी । भक्ति करवली सखी बहिणी ॥३॥ वटेश्वर चांगा वरधवा । तुम्हीं नेऊनि मध्यें बैसवा ४

७१. **आत्मा हा नोवरा कुडी हे नोवरी** । लिंबलोण करीं वोहरासी ॥१॥ सोहळा जाला नोवरा गांवा गेला । वेगीं आइती करा नोवरी बोलावा ॥२॥ न्हाणिली धुणिली गजस्कंधीं मिरवली । बोळवीत गेली चौघेंजणें ॥३॥ ज्याची नोवरी त्या हातीं लाविली । चांगा म्हणे आतां निश्चिंत झाली ॥४॥

७२. **नोवरीच्या गळां तुळशीच्या माळा**। वऱ्हाडी सकळां तुम्हीं व्हावें ॥१॥ मांडाल आपुला घराचार। नोवरी साचार पर्णिलिये ॥२॥ वरमायेचें चीर वोहमाय नेसली । त्या आह्मां भली सोयरीक झाली ॥३॥ वटेश्वर चांगा नोवरीचे पाठी। सनकादिक गोष्टी करिताती ॥४॥

७३. **वऱ्हाडी आले संसारनगरा** । चांगा नोवरा केळवला ॥१॥ हातीं कांकण उभा वटेश्वरीं। शांति हे नोवरी पर्णावया॥२॥ पर्णिली शांति बैसली पाटीं । मुक्ताई करवली हळदुली वाटी ॥३॥

७४. आकाश कवाळिलें मुंगीनें बाही । तेथें एक नवल वितलें पाहीं ॥१॥ नवल जालें नवल जालें । विश्व व्यापिलें मुर्कुटानें ॥२॥ वटेश्वरीं चांगा सूक्ष्म स्थूळ । जाति ना कूळ बाईयांनो ॥३॥

अंबुला.

७५. अंबुला विकावया हटासि नेला । मोल जालें तंव पळुनी गेला ॥१॥ अंबुला पळे मी त्याचे पाठीं । लोक कवतुक पहाती दिठीं ॥२॥ सांदी बिदी ठेविली राखणे । षट्दर्शनें लाविली भांडणें ॥३॥ पळतां अंबुला पदरीं धरिला । चांगाया स्वामी वटेश्वरीं भेटला ॥४॥

७६. अंबुल्यासवें सुतली गोरी । पाहे तंव अंबुला नेला चोरीं ॥१॥ अंबुला तुम्हीं विसंबा झणें । अंबुलीयावीण जेवीत सुणे ॥२॥ चांगा म्हणे जागा जागारे भाई । देहा खन पडिलें भाई ॥३॥

घोंगडी.

७७. अवघी घोंगडी नेली हाटा । दावी चोहटा पंढरीरावो ॥१॥ घोंगडें खांदीं छपावया जाय । मागुता चांगा नये तोगे माय ॥२॥ छपितां घोंगडें देखिलें बरें । टाकिलें उदारें पांडुरंगें ॥३॥ घोंगडिया तेणें घातली मिठी । संसारा तुटी म्हणे चांगा ॥४॥

॥ श्री ॥

श्रीमत्‌जग्‌दुरु संतपंचक माहात्म्य.

उभारिला ध्वज तिहीं लोकांवरी । ऐशी चराचरीं कीर्ति ज्याची॥ १ ॥ते हे **निवृत्तिनाथ ज्ञानेश्वर सोपान । मुक्ताबाई** ज्ञान दीप्ति कळा ॥ २ ॥ धरुनी सगुण रूपें केली क्रीडा । बोलविला रेडा निगमवाक्यें ॥ ३ ॥ वरी बैसवुनी चालविली भिंती । **चांगदेवा**प्रती भेटी दिली ॥ ४ ॥ मग वास केला अळंकपुरासीं । पिंपळ द्वाराशीं कनकाचा ॥ ५ ॥ निळा म्हणे ज्यांच्या नामें करितां घोष । नातळती दोष कळिकाळाचे ६

आरती.

जयदेव जयदेव जय ज्ञानसिंधु । नामस्मरणें तुमच्या तुटती भवबंधु ॥ ध्रु० ॥ होतां कृपा तुमची पशु बोले वेद । निर्जिव चाले भिंती महिमा अगाध ॥ भगवद्गीता टीका ज्ञानेश्वरी शुद्ध । करुनि भाविक लोकां केला निजबोध ॥ १ ॥ चवदाशें वर्षांचे तपी रहिवाशी । येउनि चांगदेव लागले चरणासी ॥ करुनि कृपा देवें अनुग्राहिलें त्यासी । देउनि आत्मज्ञान केलें सहवासी ॥ २ ॥ समाधि समयीं सकल संत समुदाय । घेउनि सुरवर आले श्रीपंढरीराव ॥ द्वारीं अजानवृक्ष सुवर्ण-पिंपळ समाव । जाणुनि महिमा निळा मागे चरणांतळीं ठाव ॥ ३ ॥

श्रीनिवृत्तिनाथमहाराज

यांच्या

अभंगांचा वर्णानुक्रम.

श्रीज्ञानदेवमहाराज

यांच्या

अभंगांचा वर्णानुक्रम.

श्रीसोपानदेवमहाराज

यांच्या

अभंगांचा वर्णानुक्रम.

श्रीमुक्ताई

यांच्या

अभंगांचा वर्णानुक्रम.

श्रीचांगदेवमहाराज

यांच्या

अभंगांचा वर्णानुक्रम.

हा ग्रंथ त्र्यंबक हरी आवटे यांनीं पुणें पेठ सदाशिव येथील
आपल्या ' इंदिरा ' छापखान्यांत छापून पुणें पेठ सदाशिव
घर नंबर १८१ येथें प्रसिद्ध केला.

॥ श्री ॥

कबीर, कमाल, सूरदास, मिराबाई कान्होपात्रा, गोराकुंभार,

सावता माळी, चोखामेळा, नरहरी सोनार, सेना न्हावी,

नरसी मेहेता, लतिबशा, दादू पिंजारी,

सजन कसाई, जगमित्र नागा

या संतांचीं

अमृतवचनें

म्हणजे

अखिल धर्मांचें पुनरुज्जीवन, अखिलशास्त्रांचें ज्ञानभांडार,

आणि

सकल मानवांचें धर्मनीतिव्यवहारबंधनात्मक

गाथापंचक.

हा ग्रंथ

सांप्रदायिक

ब्रह्मीभूत श्रीनानामहाराज साखरे

यांच्या कृपाप्रसादानें तयार करून

त्यांच्याच प्रेरणेनें

श्रीविठ्ठलस्वरूपीं

श्रीगुरु नानामहाराज साखरे

यांच्या सेवेशीं

अत्यंत लीन होऊन अर्पण करितों.

त्र्यंबक हरी आवटे.

अनुक्रमणिका.

—:०:—

संतमाहात्म्य.

शर्करेची गोडी निवडावया भले ।
साधु निवाडिले सत्संगती ॥ १ ॥
सत्संगें प्रमाण जाणावया हरी ।
येर ते निर्धारी प्रपंचजात ॥ २ ॥
भानुबिंब पहा निर्मळ निराळ ।
अलिप्त सकळ तैसे साधु ॥ ३ ॥
ज्ञानदेव हरी जपोनी निर्मळ ।
सदा असे सोज्वळ निवृत्तीसंगे ॥ ४ ॥

ज्ञानदेव.

ब्रह्ममूर्ति संत जगीं अवतरले ।
उद्धरावया आले दीनजना ॥ १ ॥
ब्रह्मादिक त्यांचे वंदिती पायवणी ।
नाम घे वदनीं दोष जाती ॥ २ ॥
हो कां दुराचारी विषयीं आसक्त ।
संतकृपें त्वरित उद्धरतो ॥ ३ ॥
अखंडित नामा त्याचा वास पाहे ।
निशिदिनीं ध्याय सत्संगती ॥ ४ ॥

नामदेव.

उदार संत एक जगीं । वागविती अंगीं सामर्थ्य ॥ १ ॥
काय महिमा वर्णू दीन । पातकी पावन करती जगीं २
अधम आणि पापराशी । दरुशनें त्यासी उद्धार ॥ ३ ॥
लागतां त्यांच्या चरण कमळीं । पाप तापा होय होळी ॥४॥
एकाजनार्दनीं भेटतां । हरे संसाराची चिंता ॥ ५ ॥

एकनाथ.

संतांचा महिमा तो बहु दुर्गम ।
शाब्दिकांचें काम नाहीं येथें ॥ १ ॥
बहु दुधड जरी झाली गाय ।
तरी होईल काय कामधेनु ॥ २ ॥
तुका ह्मणे अंगें व्हावे ते आपण ।
तरीच महिमान येईल कळों ॥ ३ ॥ १

भक्तांचा महिमा भक्तचि जाणती ।
दुर्लभ या गती आणिकांसी ॥ १ ॥
जाणुनि नेणते झाले तेणें सुखें ।
न बोलुनि मुखें बोलताती ॥ २ ॥
अभेदुनि भेद राखियेला अंगीं ।
वाढावया जगीं प्रेम सुख ॥ ३ ॥
टाळ घोष कथा प्रेमाचा सुकाळ ।
मूढ लोकपाळ तरावया ॥ ४ ॥
तुका म्हणे हे तो आहे तया ठावें ।
जींहीं एका भावें जाणितलें ॥ ५ ॥ २

तुकाराम.

म्हैशी पुत्रामुखें बोलवणें श्रुती ।
चालवणें भिंती बैसुनियां ॥ १ ॥
नव्हे हा सामान्य माहिमा संतांचा ।
नैवेद्य हातींचा मूर्ति जेवी ॥ २ ॥
उदकामाजीं वह्या ठेऊनि कोरड्या ।
दाखवणें रोकड्या विश्वजना ॥ ३ ॥
निळा म्हणे तींहि संगोंचि तारणें ।
दिनें उद्धरणें नवल कोण ॥ ४ ॥ १

देवाचि झाले अंगें । देवा भजतां अनुरागें ॥ १ ॥
शुक प्रल्हाद नारद । अंबऋषी रुक्मांगद ॥ २ ॥
निवृत्ती ज्ञानेश्वर सोपान । नामा सजना जाल्हण ॥ ३ ॥
कूर्मा विसोबा खेचर । सांवता चांगा वटेश्वर ॥ ४ ॥
कबीर सेना सूरदास । नरसी मेहेता भानुदास ॥ ५ ॥
निळा म्हणे जनार्दन एका । देवाचि होऊन ठेला तुका ॥ ६ ॥ २

काय त्यांचा महिमा वार्णू वारंवार ।
हरीभक्त थोर भूमंडळी ॥ १ ॥
ज्याचिये भेटीचें आर्त ब्रह्मादिकां ।
पूज्य सकळ लोकां विश्वा झाले ॥ २ ॥
यमधर्म वास पाहे नित्य काळ ।
म्हणे धन्य वेळ भेटती ते ॥ ३ ॥
निळा म्हणे सर्व भाग्यें चोजविती ।
रिद्धिसिद्धि येती ओळंगणें ॥ ४ ॥ ३

संतरूपें तुम्हीच धरा । विश्वंभरा अवतार ॥ १ ॥
म्हणुनि महिमा कीर्ति जगीं । वागविती अंगीं सामर्थ्य ॥ २ ॥
बोलवुनी रेडा चालविती भिंती । विमानी होती उपविष्ट ॥ ३ ॥
निळा म्हणे मानवी तनु । जाती घेउनी वैकुंठा ॥ ४ ॥ ४

निळोबा.

संतांच्या विभूति । धर्मालागी अवतरती ॥ १ ॥
धर्म रक्षणा कारणें । साधु होताती अवतीर्णे ॥ २ ॥
जगा लागावें सत्पथी । हेचि साधूची पैं कृती ॥ ३ ॥
एका जनार्दनी साधु । हृदयीं वसे ब्रह्मानंदु ॥ ४ ॥

एकनाथ.

गाथापंचक

अथवा

सकलसंतवचनसंग्रह.

श्रीगुरुकृपेंकरून गेल्या विजया दशमीच्या सुमुहू
गाथापंचक म्हणजे श्रीज्ञानदेवमहाराज, श्रीनामदेवमहार
श्रीएकनाथमहाराज, श्रीतुकाराममहाराज श्रीनिळोबामहा
यांच्या अभंगी वचनांची गाथा; पांच ग्रंथ निरानिराळे क
प्रकाशित केली. त्यामध्यें **श्रीज्ञानदेव** यांच्या गाथांत नि
सोपान, मुक्ताबाई, चांगदेव; **श्रीनामदेव** यांच्या गाथांत
सोबाखेचर, जनाबाई, श्रीनामदेवमहाराज यांच्या कुटुंबा
संतमंडळी–नारा, महादा, गोंदा, विठा, आऊबाई, ला
आणि गोराकुंभार व परसा भागवत; **श्रीएकनाथ** य
गाथांत भानुदास व जनार्दन; **श्रीतुकाराम** यां
गाथांत कान्होबा व रामेश्वरभट्ट; आणि **श्रीनिळोबा** य
गाथा. ह्या पांच संतांचे वरील पांच गा
समग्र अभंग दिले आहेत. याशिवाय आणखी वार
सांप्रदायिक संतांच्या वचनांच्या संग्रहाचा हा **श्रीसंतग**
होय. ह्यांत कबीर, कमाल, सूरदास, मिराबाई, कान्होप
गोराकुंभार, सावतामाळी चोखामेळा, नरहरी सोनार,
न्हावी, नरसी मेहेता, लतिबशा, दादू पिंजारी, स
कसाई, व जगमित्र नागा; या पंधरा संतांच्या वचन
समग्र संग्रह यांत केला आहे. यायोगेंकरून
एकंदर वारकरी सांप्रदायिक ग्रंथसंग्रह पुरा झाल्यानें अ
यास सकलसंतवचनसंग्रह म्हटलें आहे. गाथापंचक

शित झाल्यानंतर हा राहिलेला ग्रंथसंग्रह पुरा करून हरिभक्तिपरायण वाचकांस देण्याचा हेतु होताच, व त्याप्रमाणें आम्हीं गाथापंचकग्राहकास कार्तिकमासीं देण्याचें अभिवचनही दिलें होतें, त्याप्रमाणें ग्रंथ मुदतीच्या आंतच प्रसिद्ध करून गाथापंचकग्राहकांची अल्पशी सेवा केली आहे.

संतमाहात्म्य किती तरी लोकोत्तर आहे, याचें वर्णन संतांनीं केलेल्या अभंगांतच मागें दिलें आहे. त्यावरून जिज्ञासू वाचकांस संतमाहात्म्य सहज कळून येणार आहे. संतवचनाविषयीं श्रीएकनाथमहाराज म्हणतात:—

संतवचनें साधे मुक्ति । संतवचनें ब्रह्मस्थिति ।
कर्माकर्माची शांती । संतवचनें ॥१॥
संतवचनें याग । संतवचनें सांग योग ।
संतवचनें अनुराग । घडतां संग संतांचा ॥२॥
संतवचनें ब्रह्मप्राप्ती । संतवचनें सायुज्यमुक्ति ।
ब्रह्मादिपदें येती । संतवचनें समोर ॥३॥
संतवचनें सर्व सिद्धि । संतवचनें समाधि ।
संतवचनें उपाधि । एकाजनार्दनीं तुटतसे ॥४॥

यावरून, सांप्रतकाळीं संतसंगती दुर्लभ असल्यामुळें त्यांच्या वचनापासून मानवी प्राण्यांचें किती तरी कल्याण आहे, हें स्पष्ट दिसतें. खरोखर या संतांचीं जर हीं वचनें नसतीं, तर हिंदुधर्माचें रहस्य स्त्रीशूद्रादि बाळमती लोकांस न समजल्यामुळें धर्माचा लोपच झाला असता; इतकेंच नव्हे, तर नीतीचें नांव सुद्धां घेण्यास जागा उरली नसती, असें म्हणण्यास कांहीं हरकत दिसत नाहीं. या संतवचनप्रभावानें जगांतील सर्व धर्माच्या लोकाचें

एकीकरण होऊन सर्व धर्मांचें मूळतत्त्व एक आहे. असें दिसून येऊन नीतिमार्ग फारच सोज्वळ झाला आहे. " निरनिराळ्या संतांच्या अनेक तऱ्हेच्या वचनांनीं सर्व जगावर जे उपकार केले, त्या वचनप्रसादापासून समाजावर काय परिणाम झाला, त्यांच्या वचनानुरोधानें सांप्रतकालीं आपण काय घ्यावयाचें, निरनिराळ्या संतांचा परस्पराशीं कोणत्या रीतीनें कसकसा संबंध जडला गेला " वगैरे बद्दलचा अल्पसा निबंध यांसच जोडण्याचा विचार केला होता. परंतु ग्रंथ फार वाढेल असें वाटल्यावरून तूर्त तसें करणें बंद करावें लागलें; तरी पण पुढें आम्ही " **संतमाहात्म्य अथवा संतोपकार** " या नांवाचा अल्पसा ग्रंथ आमच्या हरिभक्तिपरायण वाचकांच्या पुढें सवडीप्रमाणें ठेवणार आहोंत. तूर्त आम्ही श्रीगुरुनानामहाराज साखरे यांची " सान्वय व सार्थ भगवद्गीतेसह सटीप व सार्थ ज्ञानेश्वरी " सुधारलेली आवृत्ती दुसरी, कैलासवासी श्रीनानामहाराज साखरे यांचे ज्येष्ठ चिरंजीव हरिभक्तपरायण विनायकबोवा साखरे यांच्याकडून संशोधन करून मुद्रित करण्याचे कामीं गुंतलों आहों, ह्मणून वरील काम लांबणीवर टाकणें भाग पडलें आहे.

श्रीगुरुकृपेंकरून संतवचनांचें महत्त्व जाणून आपल्या श्रद्धाळू भक्तिवान् बांधवास संतवचनांचा संग्रह शक्त्यनुसार करून द्यावा ह्या हेतूनें वारकरी सांप्रदायिक ग्रंथ कांहीं विशेष सोयीनें प्रकाशन करावें म्हणून प्रथम श्रीतुकारामाची गाथा, श्रीज्ञानेश्वरी, अमृतानुभव हे ग्रंथ कांहीं विशेष प्रकारच्या व्यवस्थेनें प्रकाशित केले, ह्या प्रयत्नास वाचकांनीं फार चांगला आश्रय दिला. पुढें ' गाथापंचक अथवा सकलसंतवचनसंग्रह ' हा प्रचंड ग्रंथ पुष्कळ मेहेनत घेऊन, शक्तीबाहेर खर्चाचा बोजा आंगावर घेऊन, २००

फार्म ह्मणजे सुमारें ३१०० अधीक पानांचा, प्रकाशित केला. यासही पण अद्याप आश्रय मिळत आहे. वास्तविक पहातां हा ग्रंथ, लवकरच बोजा मोकळा करील अशी उमेद होती, परंतु एक वर्ष होत आलें, अजून व्हावा तसा मोकळेपणा झाला नाहीं.—या पूर्वी सदर जुन्या ग्रंथास १९ ते १७॥ रुपये किंमत पडत होती, ती केवळ गरीब वारकरी भक्तांसही उपयोग व्हावा ह्मणून किंमत अद्याप ५ पांचच रुपये ठेविली, तरीही पण ग्रंथाचा व्हावा तसा खप झाला असें म्हणण्यास जागा नाहीं; हें आश्रयदात्यांच्या शेवटीं जोडलेल्या यादीवरून सहज दिसून येईल. असें जरी आहे, तरी पण अजून आमचे उदार राजेरजवाडे व श्रीमंत लोक तसेंच संतवचनश्रद्धाळु जिज्ञासु भक्त यांच्या मनांत जगचालक श्रीविठ्ठल प्रेरणा करून केलेल्या संतवचनसेवेबद्दल योग्य मोबदला आम्हास मिळेल, अशी आमची मनोदेवता आम्हास सांगत आहे.

गाथापंचक अथवा सकलसंतवचनसंग्रह या ग्रंथांत माझ्या हातून नजरचुकीनें अनेक दोष घडले असतील, त्याबद्दल हरिभक्तिपरायण जिज्ञासु भक्त मजवर अनुग्रह करतील अशी मी आशा करितों. तसेंच त्यांतील अनुपलब्ध कांहीं वचनें कोणाच्या संग्रहीं असतील तीं व पाठभेद झाले असतील ते त्यांनीं कृपा करून कळविल्यास त्याचा ईश्वरकृपेनें दुसरी आवृत्ती काढण्याचा प्रसंग आल्यास योग्य उपयोग करूं.

आजपर्यंत राजेरजवाड्यांनीं आश्रय दिला व पुढें देतील त्यांचा मी फार फार ऋणी आहे. तसेंच ज्या सद्गृहस्थांनीं दहा रुपयांच्या प्रतीस आश्रय देऊन उत्तेजन दिलें, त्याबद्दल त्यांचें आभिनंदन करावें तितकें थोडेंच आहे.

पुणेंकरांनीं व बाहेरगांवच्या मंडळींनीं जो उत्तेजनार्थ आश्रय दिला त्याबद्दल त्यांचे मी फार फार आभार मानितों. येथून पुढें गाथापंचकास आश्रय देणाऱ्यांच्या आश्रयाचा उपयोग ज्ञानेश्वरी आवृत्ती दुसरी प्रकाशनाचे कामीं होणार आहे, तरी त्यांनीं या वेळीं ज्ञानेश्वरीसारख्या पूज्य ग्रंथाच्या प्रकाशनास हातभार लावल्याचें श्रेय घ्यावें अशी विनती करितों.

गाथापंचक अथवा सकलसंतवचनसंग्रह हा ग्रंथ प्रकाशनाचे कामीं सुप्रसिद्ध देशभक्त परोपकारी रा. रा. गणेश बळवंत लिमये, माजी शाळामास्तर पेन्शनर, यांनीं द्रव्यद्वारा फार मदत केली. तसेंच रा. बहिरव विष्णु दीक्षित यांनींही वेळोवेळीं मदत केली, याबद्दल त्यांचाही मी फार आभारी आहे. रा. रा. गंगाधर रावजी खैरे यांनीं तपासणीच्या कामीं केवळ स्नेहभावानें मदत केली, याबद्दल त्यांचेही आभार मानतों. शेवटीं हा एवढा मोठा प्रचंड संतवचनसंग्रह ज्या श्रीविठ्ठलस्वरूपीं श्रीगुरु नानामहाराज साखरे यांच्या कृपाप्रसादानें तडीस गेला, त्यांच्या चरणीं लीन होऊन हा अल्प लेख संपूर्ण करतों.

आपला सेवक

भाद्रपद वद्य १० } त्र्यंबक हरी आवटे,
शके १८३१. } मालक इंदिरा प्रेस पुणें.

श्रीसंतगाथा.

कबीर.

१. ठाडे बिटपर निकट कटिपर कर पीतांबरधारी । शंख चक्र दो हात बिराजे गोवर्धन गिरिधारी ॥ध्रु० १॥ मदन मुरत खुब सुरत बनी है नटनागर ब्रजबासी । अतसीकुसुमसम कांति बिराजत मोर मुगुट गला तुलशी ॥२॥ भीमाके तट निकट पंढरपुर अजब छेत्र सुखदाई । टाल बिना और मृदंग बजावत संतनकी बादशाही ॥३॥ भजन पुजन हरिकीर्तन निशिदिनीं गावत हरीलीला । प्रेमसुखकू लंपट बैठकर पुंडलीक मतवाला ॥४॥ छोड दिया बैकुंठसुख हरी भाव भगतका भूका। कहत कबीर हरीसे मीठा लागत तुलशी बुका५

२. निकट भीमाके तट ठारे कर रखाये कट । देखो ऐसा मुरशद मौला करो नामसे लुट ॥१॥ सांई बिटपर देखो । अंतर ध्यान रखो ॥ ध्रु० ॥ भगत पुंडलीक उनोके खातर बैकुंठ छोड आयो । भीमा किनारे पग जोरकर ठारा बीटपर रहायो ॥२॥ गांवत नाचत सबही संत नर और नारी । परचित देखो समाधी उन्मनी डारे सबसे फेरी ॥३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु तुलसी और बुका । और कुच मांगे नहीं भाव भक्तीसे भूका ॥४॥

३. सब आलमका रखनेवाला बिठ्ठल पंढरपुरवाला । फकीर उनोके खूप बिराजे सब संतनका हुवा मेला ॥ध्रु०॥ रामनाम बिन कछु नहीं जाने मारूं जमकू टोला । मन तुरंगपर स्वार होकर करो उनोपर हल्ला ॥२॥ कटार सीका सिंघासन छोडा गोपीचंद मुद्रा माला । ब्रम्हा बिंद्र जमकू न जाने ज्यानो लक्ष्मीवाला ॥३॥ महेल खजाना कछु नहीं चाहत नहीं घोडा हाती सुत पाला । घर घर जागे धरतरी माई तीनो लोकमों उजाला ॥ ४ ॥ निशान झेंडा दीये डेरे चंदरभागामो हुवा मेला । आखाडी एकादशीसे कबीर भगत हुवा चेला ॥५॥

४. है कुई ऐसा ये दुनयामों जाकर बोले बात । देखो बावा भीमा किनारे उनसे जोरो हात ॥१॥ नजरभर देखो नजरभर देखो । कछु खरच नहीं मुफत नाम चाखो ॥ध्रु०॥ ओही मुर्शद ओही मौला वोही बना है पीर । अब कांहा पकरू निमाज रोजा वोही भरा भरपूर ॥२॥ जंगल जाना उसके खातर सोही मीठा मुखमों । अल्ला मौला राम रहिम दोनो भरा तनमों ॥३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु बिरला जाने मनमों । भाव भगतसे साई खडा देखो जाके पंढरपुरमों ॥४॥

५. याद करो मौलाकी । बिठ्ठल पीर पैगंबरकी ॥ ध्रु० ॥ तीन लोकमों सांई हमारा पंढरपुरमों बडा है । पुंडलीकसे मिलने आया रह्या बिटपर खडा है ॥ १ ॥ मदन मुरत खुब सुरत भुलगया भगवतनकु । भीमा किनारे आपही आप ठाडा जुग अठ्ठावीस भये उनकू ॥२॥ शंख चक्र पद्म बिराजे पीतवसन श्याम तनकू । केशर कस्तुर शीस मिरावित आनंद भयो सबकू ॥३॥ कहत काबिरा सुनो भाई साधू ध्यान धरो उनकू । जनम मरन मिटगया फेरा येही बुझो तनकू ॥४॥

६. भीमा किनारे मुर्शद मोला पीर पैगंबर बडा है ॥ तनके दरगा म्यागे साई आकल आकेला खडा है ॥१॥ वोही हमारा अल्ला है मुरशद पीर मौला है ॥ ध्रु० ॥ सब घट म्यानें घरघर भरा वोही आकल आकेला है । जिदर देखे उदर भरा मौजुद उनोका बोलचाला है ॥२॥ नामा दरजी बडा हटेला आपसे दूध पिलाये है । बंदा उनोका नारा महादा जनी खाना खिलाया है ॥३॥ क्यां कहूं उनोकी तारीफ बावा तीनो लोकमें भरा है । कहत कबीरा सुनो भाई साधु जमकाल हमसे डर भागा है ॥४॥

७. सुनो प्यारे हरीरे भगत । पंढरपुरमें ज्याके देखो सुरत ॥ध्रु०॥ भीमा किनारे बिटपर नीट कटपर रखे कर जिन्न । वोही हमारा पीर पैगंबर हारा सुख भया दरशनमें ॥१॥ तीरथ बरतकी न धरो आस उनका मनमोंही ध्यास । अब कांहा जंगलका सोस भयो उदास दिलमों ॥२॥ कहत कबीरा सुनो

भाई साधु येही हमारा भेष । एकही हमारा वोही अल्ला हमतो भयो निर्दोष ॥ ३ ॥

८. देख बे देख यह अलखने पलखमें खलक पैदा किया रचा है चित्र साक नाना । आपही गोप है आप ही गोपिका नंद और कान्हा १ आपही राम आपही रावण आपही आपको आप मारा । आप प्रल्हाद नरसिंह हिरण्यकश्यप आपही आपका उदर फारा ॥२॥ आपही गत और आपही औगत आप जिता और आप हारा । कहे कबीर यहीच हारबाजीकी चित्रके बागमें कौन मारा ॥ ३ ॥

९. बंगला खूप बनायाबे अंदर नारायन सोया ॥ धृ० ॥ पंचतत्त्वकी भीत बनाई तीन गूनका गारा । रोमकी छान चलाई चैतन करनेहारा ॥१॥ उस बंगलेकू दस दरवाजे बीच पवनका खंबा । आवत जावत किसे न देखो वोही बडा आचंबा ॥२॥ पांच पचीसा पात्रा नीचे मनवा ताल बजावे । सुरत मुरत का मृदंग बजावे राग छत्तिसा गावे ॥३॥ अपरंपार भरा है यारो सदगुरुभेद बताया । कहत कबीरा सुन भाई साधु जिन्ने पाया उन्ने छपाया ॥४॥

१०. क्या खुब सुरत अल्लानें तुज बनवाई । राम भजनबिना देखो यारो चुप खाली गमाई ॥१॥ औट हातका मानव देह अल्लानें तुज दिया । खाया पिया सुखसे सोया नाहक जमाना खोया ॥२॥ मेरा मेरा सबही मेरा जनम भार मिलाया । लख चौऱ्यांशी गिरकी म्याने येही फल पाया ॥३॥ कौन किसोका साथी यारो कौन किसोका सगा । अंतकालकी सूद रखना नहीं पावे दगा ॥४॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु राम नाम सबसे मीठा । इदर उदर काहेकू देखे सबही बजार झूटा ॥५॥

११. देख आगे आंखिया न बुझे फेर सुधारन लंबा है ॥१॥ बहुत जनममे आये बाबा ये नरतनु अच्छा है ॥२॥ सुखके साती बहुत मिलते खावे पिवे निकल जावे मूसे बुरा कहते है ॥३॥ औरत दौलत महेल खजाना आपने खातर बांधा है ॥४॥ जद साहेबका हुकूम हुवा जंगल जाके बैठाहै ॥५॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु एकही नाम सच्चा है ॥६॥ नाम छांडे तो सुख न मिले देखो जंगल का फतरा है ॥७॥

१२. नरतनुसे आया बाबा मुखकमल तो अच्छा है।राम भजन क्यौं ना करे नरक कुंडमों डुबता है ॥१॥ तुम राम भजो । भवजल पार तरो ॥ध्रु०॥ काहांसे आया काहांसे जाना ये सूद राखो मनमों । एक खिनमों सबही जावे अंधेरा पडेगा तनमों ॥२॥ तुजे अल्लानें पैदा किया उनोका फल क्या तूं पाया। नाम नहीं जाने सेवा नहीं जाने मुफत जनम गमाया ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु येतो बुरा चलना है । रामनामबिना खाक भई मट्टीसो मट्टी मिलाना है ४

१३. क्या देखे चमडेकी बऱ्हाई । एक खिनमों देखो यारो मट्टीमों मट्टी मिलाई ॥ध्रु०॥ बडा सोस करत है उनोके खातर रोवत है । मेरा मेरा करके आपआपसे खोवत है ॥१॥ देखो शास्तरकी बात बिटाळेसे ये फल पात । राम भजनकी सूद नहीं मुरख भया कुजात ॥२॥ बेद पुराना पढे कुराना उनोसे न बुझे बात । ग्यान ध्यान जोग कमाये हो गई मुष्कल मात ॥३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु उलटी जगमों न्यात । सच्चा छांड बुरा पकरे रामनाम ले सुजात ॥४॥

१४. नरतनु जावे पस्तावेगा । फेर सुधारन बुरा है ॥ पलख म्याने सबही ज्यावे । काहेकू मुरख रोता है ॥१॥ मत भुलेरे बावा । ये फंद दूर करोरे बावा ॥ ध्रु० ॥ चंडी भैरव भूत खेचर । काहेकू फत्तर पुजता है ॥ आलख अल्ला मोजुद मौला । बिठ्ठल बिटपर खडा है ॥२॥ एक बार जाना पग शीस धरना । जनम मरन दूर करना अच्छा है ॥ आपने दिलमो भाव भगवतसे । कबीरा कहना मानो है ॥३॥

१५. ये तनु मुंडना बे मुंडना । आखर मट्टीमें मिल जाना ॥ धृ० ॥ मट्टी कहे कुंभारकूं बे तूं क्यौं खोदे मुजकूं । कोई बखत ऐसा आवेगा कीं मैं गाडूंगा तुजकूं १ लकडी कहे सुतारकूं बे तूं क्यौं छेदे मुजकूं । कोई बखत यंव आवेगा कीं मैं जलावूं तुजकूं २ कपडा कहे दरजीकूं बे तूं क्यौं फाडे मुजकूं । येक दिन ऐसा आवेगा कीं मैं ढकावूं तुजकूं ॥ ३ ॥ कहत कबिरा सुन भाई साधू देना ऐसा लेना । भाव भगतसे पार उतारो रामनाम जप करना ॥४॥

१६. तनका नहीं भरोसा बे देखे काल तमासा बे ॥ ध्रु० ॥ बडे राजमों साज बिराजे मत जानो सुख भेला । कौन किसीका नहीं रे यारो आखर जात अकेला ॥ तनका० ॥ १ ॥ चोप चापके पगरी बांधी बालम पैच सवाई । मुच्छा मुरोडकर दरपन देखे ढाल फिरंग करमाही ॥२॥ शाल दुशाला पट्टु ओढे खावे गरम मसाला । जब आवेगा जमका फांसा होवे गरदी हल्ला ॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु मारग सीधा सवारा । नजर खोलकर देखो यारो ये सब झूट पसारा ॥४॥

१७. एक दिन पंची उड जायगा मानो एक दिन पंची उड-जायगा॥ध्रु०॥नेकी कर रहिये बंदीसे डरिये साहेब नाम रहे जायगा ॥२॥ कहत कबीर सुनबे मनवा खाली मुकाम तनबे जायगा ॥३॥

१८. अखेर मरना है मरना है । तुम काहेकूं गुमान करताहै ॥ ध्रु० ॥ कोई मोठा राव और राना । जिन्ने जोधपुर बंधाना । सो नर सोता है मसाना ॥१॥ जो नर कुर कपुरे जमता । जो नर सुख पालो सन मरता । सो मैं नजरे देखा जलता ॥२॥ अरे बंदा मरना तुम जानी । देख गुरुकी निशानी । अरे तेरी खरी जात बेमानी ॥३॥ कहत कबीरा सुनेरे भाई । तेरे तात मात ले गई । ये सब झुटी जाल लगाई ॥४॥

१९. इस तन धनकी कौन बढाई । देखत नयनोमें मट्टी मिलाई ॥ध्रु०॥ अपने खातर मेहेल बनाया । आपही जाकर जंगल सोया ॥१॥ हाड जले जैसे लकरीकी मोली । बाल जले जैसी घास की पोळी ॥२॥ कहत कबीरा सुन मेरे गुनिया आप मुवे पिछे डुबगई दुनिया ॥३॥

२०. काया नहीं तेरी नहीं तेरी । मतकर मेरी मेरी ॥ ध्रु० ॥ ये तो दो दिनकी जिंदगानी । जैसा फथर उपर पानी । ये तो होवेगी खुरबानी ॥१॥ जैसा रंग तरंग मिलावे । येतो पलख पिछे उडजावे । अंते कोई काम नहीं आवे ॥२॥ सुन बात कहूं परमानी । व्हांकी क्या करता गुमानी । तुम तो बडे है बेमानी ॥३॥ अब मन गाफल रहेना बंदा । झूठा लगा जगतका धंदा । पडा मोहकालका फंदा॥४॥

कहत कबीरा सुन नर ग्यानी । ये शिख हृदयमें मानी । तेरेकूं बात कही समजानी ॥५॥

२१. काया तुजे घडिये न राखे कोई । तुजे पलख न राखे कोई ॥ ध्रु० ॥ जबलग तेल दिवामें बत्ती तबलग सुजे संसार । जलगया तेल बुज गई बत्ती मंदिर हुवा अंधार ॥ १ ॥ घर भीतर तेरी जोरूरे जुरे गलिया जुले तेरी माई । पंडपडे मुख बास न होई तो कुककाड नव होईरे ॥२॥ कौनसे माई कौनसे आई कौन बहिण भोजाई । पंथ चले पांच बांधव रोये तो हंस अकेला होईरे ॥३॥ उडगया हंस गगन जाई बेठा । सब संसार न कहता कहे कबीर सुनो भाई साधु दिनानाथ करे सो होईरे ॥४॥

२२. नही तनुका भरंसा जैसा पाणी बिच फुलेगा बतासा ॥ धृ० ॥ येतो दो दिनकी जिंदगानी मत करना मगरोरी । माया दौलत कुछ नही तेरी येतो धूप छावकी फेरी । तुटेगी अगबतकी जब दोरी पलख नहीं सबुरी । आखर होयगा जंगलका बासा जैसा पानी बीच फुलेगा बतासा ॥१॥ बिछाने नरम तकियां मखमाल माडी उप्पर महाल । तुरंग हत्ती चढना सुकपाल शेले दुपेटे लाल । खजीने जव्हारखाने हिरेही लाल सबही जावेगा डाल । साथी नही आवेगा रति मासा जैसा पाणी बीच फुलेगा बतासा ॥२॥ कर कुछ खुदा नाम खैरात सोई कमाई चली तुमारे साथ । नही पडेगा जमके हाथ मार करेगा फस्त । कहत कबीर तुम बचेगा कैसा जैसा पाणी बिच फुलेगा बतासा ॥३॥

२३. आज का लाये ओ लीजिये काल कोनने देखी । एक पल रहने न पावसी जब उतरेगी चिठी ॥ धृ० ॥ सोंगी पीठ बिजारकी सब कोई सौदेकू आया । सेठनें बुलाया लाभकूं त्यां तो मुद्दल गमाया ॥१॥ सच्चा सौदा जिने किया सो नर लाभ ले छुटा । खोटा सौदा जिन्ने किया सो नर खड्डेमें गुठा ॥२॥ कहत कबीरा मैने बनज्ञ किया तो मैं ये बुध पायीं । रहामें मिला सत्-गुरु उननें दरगाह बताई ॥३॥

२४. गुदी ये क्या गुमाना बे ये तनु मटिमें मिल जाना ॥धु०॥

मिट्टी बिन बिन मेहेल बनाया प्राण कहे घर मेरा । तेरा मेरा सब छोड चलेगा कौन करेगा केरा ॥ ये तनु० ॥१॥ बावा सांई तो गुदियां उडावे बिच बिच लंबी दोर । दोरिया तुटगई गुदियां निकस पडी पडे नगरमें शोहारे ॥२॥ मीठी पूछा कुमारकूरे तूं क्या गुदेथी मोये । एक दिन ऐसा आवसिरे तुजे गुदे हर कोये ॥३॥ देहका मरम कोईकुं न मिला जो मिलासो गरजी । मारी घाव कलेजा लागे कबलग सिवे दरजी ॥४॥ धनबी जायगा जोबनबी जायगा ये संसार तमासा । लाख टक्केकी सुरतबी जायेगी होयेगा जंगल बासा ॥५॥ मट्टी खाना मट्टी पीना मट्टी सब जुग भरोसा । अंतकाल जरतार पेहेरना अखेर मरनेकी आसा ॥ ६ ॥ दसबी जोडे बीसबी जोडे जोडे सो पचासा । अंतकालकूं औरभी जोडना आवेना रति मासा ॥७॥ मट्टी ओढन मट्टी बिछाना मट्टीका शरना । मट्टीका कबीर बनाया । उन बिच पवन लोभाना ॥८॥

२५. मुखरा क्या देखे दरपनमों । दया धरम नहीं मनमों ॥धृ०॥ जबलग फूल रहे फुलबाडी बास रहे निज फुलमों । एक दिन ऐसी हो जावेगी घाय उडेगी तनमों ॥१॥ चुवा चंदन अबिर अरगजा शोभे गोरे तनमों । धन जोबन डोंगरका पानी ढल जावेगा खिनमों ॥२॥ नादियां गहिरी नाव पुरानी उतर चले संगममों । गुरुमुख तो येसो पार उतारे नुगरा हुवे मनमों ॥३॥ कवडी कवडी माया जोडी सुरत रहे निज धनमों । दस दरवाजे घेरलिये जब रहेगयी मनके मनमों ॥४॥ पगिया बांधे पगअसवारे तेल झुला झुलपेमों । कहत कबीरा सुन भाई साधु ये क्या लढ रहे मनमों ॥५॥

२६. जमका अजब तडाका बे । तूं क्या जाने लडका बे ॥ धृ० ॥ बडे मिजाजी कठडे बैठे तकिया बिछाइत साजा । मार झपटकर जम ले जावे जैसा खबुतर बूझा ॥१॥ नवभी मरगये दसभी मरगये मरगये सहस्र अठ्यांशी । तेहतीस कोटी देवता मरगये पडे कालकी फांसीं ॥२॥ पीर मरे पैगंबर मरगये मरगये जिंदा जोगी । जपी तपी संन्यासी मरगये मरगये हकीम रोगी ॥३॥

तीन लोकपर छत्र बिराजे लुटा कुंजबिहारी । कहत कबीरा सोभी मरगये रयत कौन बिचारी ।।४।।

२७. गाफल मत रहेना बेटा सिरपर जम मारे सोटा ।। धृ० ।। लख चौऱ्यांशी गिरके म्याने अवचित नरतनु पाया । दो दिन गये सटरफटरमें फिर चौऱ्यांशी आया ।। गाफ० ।।१।। चार प्रहरका लेना देना चार निंदमें कांटा । अठौ प्रहर येह घुसड गये आया मुद्दलमें तोटा ।। गाफि० ।।२।। कवडी कवडी माया जोडी लाख करोडा मोठा । जद आवेगी जमकी चिटी साथ न आवे लंगोटा ।। गाफि० ।।३।। कहत कबीरा सुन भाई साधु बार बार नहीं आवे । इस दुनियाका सौदा करले जनन मरन मिटजावे ।।४।।

२८. क्यौं आंखियामें भरी धुंदी । बच्चे सात नही आवेगी चिंधी ।। धृ० ।। खावे पिवे सुखसे सोवे बाहार मजेदारी । महेल खजाना भर कचेरी छांड जावे मट्टी भरे मुमे सारी ।।१।। आगला मरे पिच्छला रोवे उनोकी क्या खबरदारी । जद जमकी सवारी आये फेर ना चले बरजोरी ।।२।। कहत कबीर सुनो भाई साधु ये दुनया है बुरी । तुम आपना हुशार होके संतपगशिस बलजोरी ।।३।।

२९. दौरा दौरी करकर बहुत खजाना मिलाया । साधुसंतकी सेवा नहीं आखर मट्टीमों गमाया ।।१।। मुवे झुटारे झुटारे । राम नाम नहीं लुटारे ।।धृ०।। ढोंग धत्तुरा करकर सब आदमी भूल भुलाया । घी खिचडी खुप खावे मलीदा कांचन नारी कमाया ।।२।। लेकर भेख भया दरवेष भंग आफीमका खाना । राम नाम तो भूल गया जमका भयो मेजवाना ।।३।। कहत कबीरा सुनो भाई साधु अच्छा जोग कमाया । राम नाम बिना खाक पडे जोगका जहर मिलाया ।।४।।

३०. सब पैसेके भाई । आपना साथी नहीं कोई ।।धु०।। आपने पल्लोमें पैसा होय तो सबही खुशामत करते ।। जब आपनेपर बखत पडेगा तब कोई साथी नहीं चलते ।।१।। माय बाप भाई जोरू और बहीन साले । जिसको यारो भला किया है वोही मीठा न बोले ।।२।। आपने हात पांव रहगये यारो लडका नजीक न आवे । बडा

प्यार जोरूपर वोबी दुरसे पानी बतावे ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधू करो बिचार पुरता। सुनना होय तो सुनले प्यारे नहीं तो खावो गोता ॥४॥

३१. सब पैसेके भाई दिलका साथी नही कोई ॥ ध्रु० ॥ खानेपिनेकूं पैसा होय तो जोरू बंदगी करे। एक दिन खाना नहीं भिले तो फिरके जबाब करे ॥ सब० ॥१॥ जबलग अपने पलोमें पैसा तब लोक सलाम करे। अपना पैसा निकल गया तो कोई नहीं मिठ्ठा बोले ॥२॥ भाई बंद और बहीन साले सब पैसेके भाई। कौन किसीका नहींरे प्यारे कहत कबीर सुनाई ॥३॥

३२. खेल सब पैसेका सब कुच बाता है पैसा ॥ ध्रु० ॥ पैसा जोरू पैसा लरका पैसा बेहेना। पैसा बावा हत्ती घोडे पलाना पैसा लगे निशाना ॥१॥ पैसा देव पैसा धरम पैसा सब कुच्छ भाई। पैसा राजा राज करावे पैसा करे लढाई ॥२॥ पैसा हत्तीपर अबुज चढावें पैसा घोडे उडावे। एक दिन पैसा बदल गया तो पगमें लंगर पेरावे ॥३॥ पैसा गुरु पैसा चेला पैसा भक्ति करावे। कहत कबीरा सुन भाई साधु पैसा जीव छोरावे ॥४॥

३३. दाम खरच कर बाघन लाई मुरुख कहे मेरी ब्याही। धीरे धीरे घरमों बैठी बिन दांतसो खाई ॥१॥ सुनोरे लोको भाले भोले घरमें बाघन बैठी। हाड मास सब चुसलीये सतत पिंजरेमें बैठी ॥२॥ आखोमें काजल नाकोमें वसर मुखपर घुंगुठ ठाडी। एतने कारन सब जग भूला चुसलीये नवनाडी ॥३॥ शंखन डंखन हस्तन पद्मन चार नार कहलाई ॥ कहत कबीरा सुन-भाई साधु सब घर पीगई ॥४॥

३४. क्या नयना चमकावे सुंदर ॥ धृ० ॥ रूपा पेहेरे रूप दिखावे सुन्ना पेहरे रिझावे। गले पेहने मोतनकी माला तीन लोक ललचावे ॥१॥ टकमक नयन फिरावे बहुतनकु रिझावें। हम नहीं वैसे कौशिक मुनिसे कुत्ता करके फिरावे ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु दिन दिन भक्ती बढावे। हरी चरनकी लेऊं बलय्या तनकी आस न पावे ॥३॥

३५. क्या देखे बादलकी छाया । क्या देखे बादलकी ॥ ध्रु०॥ टामटूमसे शेला ओढे पघरिया बांधे जरकी ॥ दो दीनका है झूटा पसारा आखर बस्ती है जंगलकी ॥१॥ क्या लाया क्या ले जावेगा साथ बांधके गठडी ॥ घस जावेगा पाव यारो मिलगई मट्टीकी मट्टी ॥२॥ देखो रावन क्या बल जाया बस्ती है सुन्नेकी ॥ जब वो लंका लूटगई तब रहे दिवा ना बत्ती ॥३॥ खा ले पी ले कर ले मौजा दया धरम कछु नेकी ॥ दास कबीरा यौंकर बोले कर कुछ सेवा संतोकी ॥ ४ ॥

३६. हर कछु करनारे साहेब राजी रखनारे ॥धृ०॥ दो दिनकी जिनगानी बाबा राहासे क्यौं नहीं चलता । काल झपटकर ले जावेगा फिर फिर गोते खाता ॥१॥ झुटी काया झुटी माया झुटी बात बताते । झुटा देना झुटा लेना आखरकूं पस्ताते ॥२॥ मंगनेवाला आया दरवाजे उसकू नहीं नहीं कहते । घरमें है भरी खुब दौलत मांगनकू नहीं देते ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु ये संतनका लडका । हरी भजनमें रम रहूंगा नहीं कालका धोका ४

३७. क्या धुंदी आखोंमें यारो । समज रखो कछु मनमों ॥धृ०॥ देखादेखी सब जावत है । कौन रह्या इस जगमो ॥ खलक चाबिना काल चबावे । कछु पल्लव कछु मुखमों ॥१॥ राजा रंक मर्दामर्दा । जोग जुगत सबतनमों ॥ लाखो हत्ती घोडे फौजा। लूट लेत है खिनमों ॥२॥ चौकी पहीरा नाके बंदी । आख नयन बाजोमों ॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु । कौन छुडावे इनमों ॥३॥

३८. ये जिंदगी किसोकी । आखेर मट्टी भयेगी तनकी ॥ध्रु०॥ झुटी काया झुटी माया झुटा राजा रानी । कोन किसोका देखो यारो झूटा मिरगजलपानी ॥१॥ बडा हट्टी रावन राजा एक लाख भयो पुती । सुनेकी लंका छांड गया पडे मूमें मट्टी ॥२॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु राम भजो दिनराती । औरत दौलत सबही पसारा। खावे जनमकी गोती ॥३॥

३९. छोटिसी जिंदगानी उपर क्या मगरूरी करना ॥ ध्रु०॥ क्या ले आया क्या ले जायगा कायकू गाफल करनारे ॥ १ ॥

आपने खातर ये बाग बनाया सबही छोडकर मरनारे ॥ २ ॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु हरी चरन मुरत धरनारे ॥३॥

४०. क्यारे गुमानी करनाबे । साहेबकूं जबाब देनाबे ॥धृ०॥ सोना पेहेनो रूपा पेहेनो पेहेनो पितलका तार । दस रुपिया गजका रेशीम पेहेनो आज जिवन तेरी आस ॥१॥ शहर नगरमें तेजी छुटा कसबिये परा पोकार । दस दरवाजे खबर करो निकल गये असवार ॥२॥ माती ओढन माती पेहेरन माती ले गई धोर। कबीर युंकर बोले तेरे उप्पर चलेगे लोक ॥३॥

४१. कर गुजरान गरिबीमें मगरूरी किसपर करतारे ॥ ध्रु० ॥ मट्टी चुन चुन मेहल बनायो लोक कहे घर मेरारे । ना घर तेरा ना घर मेरा चुरिया रहे बसेलरे १ ये दुनियामें कोई नहीं आपना आपना आपना कहेतारे । कच्ची मटीका बना तूं पुतला घडी पलकमें ढलतारे २ ये दुनयामें नाटक चेटक भुला भटकता फिरतारे । कहत कबीरा सुन भाई साधु एक सचा एक झूटारे ॥३॥

४२. कायकूं माया जोडीरे । नर काय कूं माया जोडीरे ॥ ध्रु० ॥ जमीन खोदीनें माया उडीरे । तो कहेगा माया थोडीरे ॥१॥ तांबा पितलको तो पार न आवे । पण काढिके खोखरी दोणीरे ॥२॥ तीन गज कपडो लोक लाजको । उपर डाभकी दोरीरे ॥३॥ दो चार बटवा लेई चलेगा । तूं तो चढ बैठे बासकी घोडीरे ॥४॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु । फुकदिया जैसी होलीरे ॥५॥

४३. तजी दियो प्राण काया कैसो रोई । मै जानूं मोरे संग चलेगी काया मल मल धोई ॥१॥ उंचा नीचा मंदर छोडे माय भय सबर घोडा । कुलीवंत एक खास छोडी छोडी पुतकी जोडी ॥२॥ सीर पकड तेरा भय्या रोवे हात पकड वाको मयारे। गोड पकड वाके त्रिया रोवे । सेवे जैसी सारथ जोडीरे ॥३॥ चार जातकी मिले भय्या बर्नी खाटकी धोरीरे । कहत कबीरा सुन भाई साधु फुकदिया जैसी फागकी होरीरे ॥४॥

४४. देखो माई सब माया झुटी है । फिर फिर क्यों खाता गोती है ॥ ध्रु०॥ नरतनु जावे फेर नहीं आवे । बहूत जनमका फेरा

है । कीटक पक्षी जनम होके । व्हां राम काहांसे मिलता है ॥१॥ मा बाप तो साथी आपने । जनम जनम बहते है । नरतनु बीगर रामतनु नही मिले । काहेकू गोता खाता है॥२॥जद रामनाम शिवजी गावे । जहर उनोका बुझा है । कहत कबीरा सुनो भाई साधू । राम भजन तो अच्छा है॥३॥

४५. कलजुगवा मैं भज नहीं ॥ ध्रु० ॥ मेवा मिठाई लड्डु पेढे जोरूकू खिलावे । बासी सलज सूका टुकडा मातापिता नहीं पावे ॥१॥ येलायची लवंग चिकनी सुपारी जोरूकू खिलावे । सुरती चूना तलख तंबाखू मातापिता नहीं पावे ॥२॥ श्याम शलोना पलंग बिछाना जोरूकूं सुलावे । तूटी खाट पुरानी ताट मातापिता नहीं पावे ॥३॥ कहत कबीर सून भाई साधु येही जगतकी रीत । साचा बोले भूखा मरे झूटन पावे चित प्रीत ॥४॥

४६. जग भये उफराटे झुटेकू साहेब कैसा भेटे ॥धृ॥ फत्तर उपर शेंदूर डारे । मुरख कहे ये देव मोटे । लडकाजी खातर नवस किये देवकू नारळ फुटे ॥ १ ॥ देवके आगे डारे कटोरे । आपण खागये गोटे ॥ २ ॥ सजीव बकरा निर्जीव देवके आगे काटे । मिलगये आलम खागये बकरा देवके हातमे झाटे ॥३॥ देनेवाला ओ है न्यारा सब देव उनकू भेटे । कहत कबीरा मुरशद मौला रामरंग है लुटे ॥४॥

४७. ये दुनया बुरी है । आपआपसे भुली है ॥ध्रु०॥ सच्चा छांड झुटा करे । महेल खजाना मेरा है । भुलगया माया बजार । फेर चौऱ्यांशी आया है ॥१॥ काका मरे मामु मरे उनोसे देखकर रोता है । आप मरे जद रोवे कोय । देखो बुरी बाता है ॥२॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु । दुनया भयो उलटी । रामनामकी सुद ना रखे । डारे गांड लंगोटी ॥३॥

४८. ऐसी चकमक होती यारो गरीबके बुरे हालजी ॥ धृ० ॥ माया डाखीन बडी खडी लढती है निर्वानजी ॥१॥ आशा उठी मनशा उठी लेवे नाक कानजी ॥२॥ काम क्रोधके घोडे छुटे कीया दानादानजी ॥३॥ अहंकारकी गाडी भरी ले जावे निधानजी

॥ ४ ॥ सधि कुमर दिया ऐसा बेगुमानजी ॥ ५ ॥ रामनामका-प्रताप ऐसा पूरन होय कामजी ॥ ६ ॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु जपो रामनामजी ॥७॥

४९. कवन सुख बिखयामों भाई । बडे बडे डुबे तुजे मालुम क्यौं नहीं ॥धु०॥ इंद्र चंद्रकी गांड फारी बिश्वामित्र भया कुत्ता । बिखयाका सोस करके कैशी भयी बाता ॥२॥ बडे महाराज दिगांबर शिवजी उनोसे कहते । आसन छांड भिल्लनके पिछे तोबा तोबा कहते ॥३॥ चारो बेद ब्रह्मा पढे भया वोही अंधा । आपने बेटीकी सूद नहीं बना कुंभारका गद्धा ॥४॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु हुशार रहना आच्छा है । भुलगया तो गांढगुडघा फेर जनम जुती है ॥५॥

५०. ये पेट बडा बाका सबसे लगादिया धोका ॥धु०॥ देख फकीरा देख संन्यासी घरघर मांगे टुकरा । एक आसनपर कुई नहीं बैठा पिछे पेटका लकरा ॥१॥ येही पेटसे राव सिपाई येही पेटसे मरते । येही पेटके खातर अदमी मुलख मुलख सब फिरते ॥२॥ कहत कबीरा सुनो भाई साधु सब दुनीयासे न्यारा । भला बिचारा पशु पंखी वोही पेटनें घेरा ॥३॥

५१. मादर पिदर बिरादर फरजन सुनले यारमन । ये सुखके संगाती तूं सुनले यारमन ॥१॥ निज नाम सुमरले क्या बक्त पाया है ॥धृ॥ तूं कहता मेरा मेरा ह्यां तेरा कौन है । एक दीनका है बशेरा फीर आतां कौन है ॥२॥ रावण सरीके चल गये जीनके उडते निशान । एक जीवनका आस क्या करता है गुमान ॥३॥ इस मायाके निशामें बेहोष हो रह्या है । ये माया न रहेगी क्या निंद सोया है ॥४॥ कहत कबीरजी साहेबका नाम सच्चा है । जो जाणे सोई सद्गुरुका बच्चा है ॥५॥

५२. संगत मत करना खोटी दुनिया उलटी हैं झुटी ॥ धु० ॥ सगा भाईकूं बुरा बोले सालेकूं सन्माना । माई बाप तो भीक मांगे ससरेकूं जमखाना ॥ १ ॥ जिसका लेवे उसे धमकावे बात बोले तेढी । साधु संतकूं कछु न माने रखे कानवर पगडी ॥२॥

कवडी कवडी माया जोडी लाख करोडो मोटी । चिटी आई जब रामजीकी खोल गया लंगोटी ॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु दुनिया भई दिवानी । महादेवकूं छोड दिया और पुजवा जाय भवानी ॥४॥

५३. भाई आपना कोई है साथी । भजनबिना जनम न टुटे क्या करेगी पोथी ॥ धृ० ॥ जबलग काया तबलग छाया दिन-का भयो उजाला । बुझ जायगी काया आपनी कुई है रखनेवाला ॥१॥ बडे बडे जपी तपी पडे कालके फांसी । आपनी जान चुवा वैसी बिल्ली ली जावे चुपशी ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु राम जपो निर्बानी । दया शांति दिलमों रखो जैसे निर्मल गंगा पानी ॥३॥

५४. दुखमें कोई न आवे काम । विपत पडे कोई ना आवे काम ॥ध्रु०॥ बोहतही सगो हमकर देख्यो एक सगो दुजो दाम ॥१॥ मात पिता सुत भाईरे बंधवा पल बिच फिरावे कमान ॥२॥ राम रहिम कृपाकर कबीरपर अंतकाल हरनाम ॥ ३ ॥

५५. जो देखे सो दुखिया बाबा सुखिया कोई नहींरे ॥ ध्रु० ॥ जोगी दुखिया जंगम दुखिया तपसीकू दुख दुनारे ॥१॥ आशा मनशा सब घट व्यापी कोई महेल नहीं सुनारे ॥ राजा दुखिया परजा दुखिया दुखिया घर बैरागी ॥ दुखकारन सुख दे बने उदरी माया त्यागी ॥२॥ साच कहे तो सब जग दुखिया झूटा कहे न जाई। ब्रह्मा बिष्णु संकर दुखिया जिन्ने सृष्टि कमाई ॥३॥ धूत दुखिया अवधुत दुखिया दुखिया है धनरंकारे ॥ कहत कबीरा ओ नहीं दुखिया जिन्ने मनकू जीतारे ॥४॥

५६. चलते प्रान कैसे सोईरे काया चलते प्रान कैसे सोईरे ॥ धृ०॥ चलीरे मैं तेरे संग बहुत सुख पाया नच ऊठ मल धोई । अबतुम हसमिल मनन सिधारे जुगमें पडी बगाई ॥ च० ॥१॥ हसके सुनो बोहारी काया तेरे मेरे संग ना कोई । ऐसी भीतको होटक छांडे संग न चला कोई ॥२॥ सेवा सुखदत और परेमदंत शीस नाक मुख धोई । ऐसी रूखी किर्ती एक छांडी छांडे चली अमर ना

हुवा कोई ।।३।। पाप पुन दोनो जनम संगाती और न चला कोई । कहत कबीरा सुन भाई साधु ये होनी थी सो होई ।।४।।

५७. **समज उमज कर पग रख नहीं तो आगे मुष्कील है ।** गुजरान करो गरिबीसे बाबा मगरूरीसे धोका है ।।१।। नरतनु गयो तो पस्तावेगा फेर सुधारन लंबा है । कीटकपंचक खर सुख-रमे बहुत जनमका फेरा है ।।२।। ये तनु अच्छी सबसे खाशी खावे पीवे आरामसे । शालदुशाला जोरु बच्चे भुलना नहीं गजबाजसे ।।३।। भुल जावे तो भीक न मीले लंगोट नहीं मिलनेकी । जमदूतका सिरपर सोटा बडी बात नहीं होनेकी ।।४।। चार खूंट जहागरि हमारी फेर नहीं कुच खानेकू । कहना हुशार तुमकू करकर घरघर फेरी काहेकू ।।५।। कहत कबीरा सुन भाई साधु हुशार होना अच्छा है । ना सुने तो सोटा मारूं हमकू गरज कहां तेरी है ।।६।।

५८. **बकवा मत करना बे** । खुदाका नाम जपना बे ।। धृ० ।। उत्तम नरदेह आया प्राणी उसका हित कछु करना । दौलतमें तुम मत भूल यारो नाम खुदाका जपना ।।१।। मनुसारिखी काया यारो ऐसी नहीं होनेकी । कितने जनम आवे जावे खाक उडेगी तनकी ।।२।। चिराक लगाया चुना टिपाया महाल बनाया खासा । जब कालकी गांठ पडी तब जंगल हुवा तमासा ।।३।। कहत कबीरा सुनभाई साधो हिंदु मुसलमाना । नाम खुदाका जपना यारो भवसागरमों तरना ।।४।।

५९. **हर हर क्या भूला जग सारा** । न माने झूट पसारा ।।धृ०।। काळ भुजंग शरीर चबावे । मेंड चबावे मख्खी ।। पल पल उंबर होत है तोटा । विषम न होय न्यारा ।।१।। दीप देखके पतंग झपावे । धन कामीनसे लपटा ।। जैसी मत्सी गलपर लोटी । प्राण गयासो प्यारा ।।२।। नवका छोड नदीमे घूसा । पेट बांधकर फतरा ।। अमृत छांड बिखकु लेवे । हांसे दास कबीरा ।।३।।

६०. **बेद शास्तरका बडा बिचार** । कौन पाले ये कलजुगमों ।। औरतसे मूरख भुलगया । ध्यान नही ये ग्यानमों ।।१।। क्या कहूं साधोजी । माया बजार पुरा हैजी ।।धृ०।। छे दरुषनमों बह्मन बडा ।

बरत नेममों रहता है ।। करम धरम सबही छांड । भंग तमासा सुनता है ।।२।। लंवडे आगे भडवा खडा । कांहा धरम कांहा फल है ।। साधु संतसे मुच्छा मुरडे । देखो मुरगी का गधा है ॥३॥ भजन पुजन कछु नहीं जाने । जाने झुटा बजार ।। कहत कबीर सुन भाई साधु । कांहेकु जनम गव्हार ॥४॥

६१. सुनले झटका मायेका डुबाया प्रेमारथ सबका ।। धृ० ॥ सब तपयामें तपया देखा शंकर बडा हटेला । भीलनी उपर ख्याल हुवा जब पडगया नंगा खूला ।।१॥ साठ हजार जप तप किया लव्हाषिष्ट चखाया । पाव पलमें सबही खोया । बिश्वामित्र रोया ॥२॥ बिभांडीका वेद झुटा स्रीगोवा हुवा जोग कमाया । बहुत दिन रह्या बिचारा आखर अकेला गया ॥३॥ इंद्र चंद्रकू और क्या क्या सबकू मालुम हैजी । नारदकी तो बनी नारदी ऐसी नवबद बाजी ॥४॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु माया सबसे भारी । बडे बडेकू दिया झोले साहेबकी गत न्यारी ॥५॥

६२. राम जपो राम जपो राम जपोरे । भव जळ पार तरोरे ॥धृ०॥ अंबर जावे धरनी जावे जावे सुरज चंदा । जितना देखे उतना जावे पिछे ना रहे कुंदा ॥ १ ॥ काया जावे माया जावे जावे तिनो लोक । गंगाजमुना सागर जावे कांहा करे जन सोक ॥२॥ मा बाप बहन भाई जोरू लरके लोक । जबलग संपत तबलग साती अवसर न मिले लोक ॥३॥ वेद न जानु शास्तर न जानु जानु तेरा नाम । कहत कबीरा दास तुमारा प्रीत करो मुजे राम ४

६३. राम द्वाही राम द्वाही राम झेंडाके सुमरनसे लागो । हरीभक्तनसे स्नान झेंडाके सुमरनसे लागो ।। धृ० ।। बंका तारे बंका तारे तारे काले कीर । सुवा पढावन गनिका तारे ऐसा रघुबीर॥१॥ पंढरपुरमों नामा बसे काशी बसे कबीर । केवलजीको झीक रहो सब घनकी सीर ॥२॥ पंचतत्त्वकी गोधडी धागे भरे अपार । चंदसुरज दोनी टिकरे निरखे निरख नीर ॥३॥ पीपल बांधो पालना तट जमुनाके तीर । रामानंदके फौज म्याने झुले दास कबीर ॥४॥

६४. हरिसे कोई नहीं बडा । दिवाने क्यों गफलतमें पडा॥धु०॥

प्रल्हाद बेटा हरिसे लपटा। जबी खंब कडकडा ॥१॥ गोपीचंद बचन सुनकर। महाल मुलूख सब छोडा ॥२॥ हनुमाननें सेवा किन्नी। ले द्रोणागिरी उडा ॥३॥ पुंडलीकनें सेवा किनी। बिठ्ठल बिटपर खडा॥४॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु। हरी चरण चित जडा५

६५. वोही राम पछानोजी। मेरा कहना मानोजी ॥धृ०॥ परनारीकूं षंढ बना है परनिंदाकू बहिरा। परधन देखत अंधा हुवा जब आपका जग सारा ॥१॥ सदा रहत उदासी निंदा स्तुती न जाने कोई। ये धेनु ये बाघ न जाने सब आत्मा है भाई ॥२॥ भेद नहीं अभेद हुवा मन राम भया जग सारा। कहत कबीरा सुन भाई साधु जगमों रहकर न्यारा ॥३॥

६६. तेरे दिलकी पछान मुजे देना ॥धृ०॥ कौन रस्तेसे आते जाते कौन जगापर ठाना। किस कैसा तुम खाते पीते कौन करे सन्माना ॥१॥ किस कैसा तुम सोता भाई कांहा चली दिनमाना। कौन तुमारा मुशरद मौला कौन पढावे कुराना ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु कर अल्लाका पछाना। गुरु दत्तकी बानी बोले कर नारायनका ध्याना ॥३॥

६७. ये कलजुगका फेरा यारो खबरदारीसे पार पडो। रखो भक्तीका तेगा हाथमें। तब जमजीको जाके भीडो ॥ धृ० ॥ तप सत बरत दान चार पग धरम रहा बनमों जाके। तीन पाव तो तुटे दानका आधा हुवा ओ कौन रखे ॥१॥ करम धरमका अम्मल उठा जप तपकी तहागीर भई। बाहली हुई नामकी दुहाई जमके मुखपर चढ आयी॥२॥ दीन दीन आगे बहुत बुरे है धर्म न रहे डुब जावेगी। श्रीकाशी जग उद्धारनीसो गुप्त हुवे समज आवेगी ॥३॥ करम भारसे धरनी कांपे भार उतारो प्रभु मेरा। लोक खलक सब सफा हुवेगा रहे भक्तिका कछु दोरा ॥४॥ कहत कबीरा श्रीरामचंद्रके पग सुमरो तुम आन तजो। पत्र पुष्प फल जल पत्तेसे करो पूजा तुम राम भजो ॥५॥

६८. देखो दुरमतया संसारकी ॥ धृ०॥ अरे जैसो हिरो हातमें छांड दिनो बांधी मुठी बेगारकी ॥ देखो० ॥१॥ कोई खेती कोई

बनज लागे कोईकूं हांस ये हथियारकी ॥२॥ उग धूंयमें दीस गुमावे सुध बिसारी है किरतारकी ॥३॥ जान बुजकर पंथ चलत है सुन सुन बातें गभारकी ॥४॥ अपने हाथ गले बिच डाले ये फांसी है मायाजालकी ॥५॥ सो सो बल तुजकूं कहेतांहू मुजे सोंगन है सुरजहारकी ॥६॥ कहत कबीरा तोरी काया चिनस जावेगी पलमें जैसी माया ॥७॥

६९. मुझे न दिलसे भुल प्यारे राम मुझे ॥ टेक ॥ सियाही गई सफेदी आई चलना है बडी दूर ॥१॥ डार डारमें पात पातमें तुमही रंगीला फूल ॥२॥ है हजूर न हरि नहीं न दुर दिलकी दुरमती भूल ॥३॥ गोपिचंद भरथरि राजा सिरमें डारे धूल ॥४॥ सेख फारिद कुवामें लटके हो गये चकनाचूर ॥५॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु हरिचरन मत भूल ॥६॥

७०. रामनामबिन हमे न जानो । और कहना न मानो ।ध्रु०। ये मायाका बजार सब भरपूर भरा है । देखो यारो नाता पुती बहना आपना आखर आकेला जाना है ॥१॥ काहेकू ये फंद सबही झूटे रामनाम एक सच्चा है । जंतर मंतर टाना टोना छांड दे आगे काहेकू गोता खाता है ॥२॥ देख यारो कोही किसीका पैसेके सब साती । जद जम काल पकड लिजावे पाछे सबही रोती ॥३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु एकही नाम सच्चा है । रामाबिना और कुच न जानो येही पंथ आच्छा है ४ ॥

७१. भाई हुशार रहनाबे खुदाका नाम जपनाबे । दो दिनकी है जानी दिवानी तुज अल्लानें दिया । राम भजन बिन खाक होयगा कालपाशमें आया ॥१॥ जात जातके कपडे पेने सुरत बनाई सारी । रामभजन बिन मुक्त न होवे मत करना मगरूरी ॥२॥ चोपचापके पगडी बांधी खाय पानका बीडा । जबही जमकी खाट पडेगी जावे नंगा उघडा ॥३॥ कहत कबीरा सुन गव्हारा मत करना बे तोरा । रामभजन तो करते रहना क्या करे काल बिचारा ॥४॥

७२. भजले राम दयाघनकू । समज ले झूटी मायाकू ॥धृ०॥ च्यार दिनका रहेना बाबा शोक करे क्या हुवे । बडे बडेके हवाल

देखे चंद्र सुरज दो जावे ॥ १ ॥ स्वर्ग मृत्यू पाताल रहे नहीं पंचभूत धुलधानी । जिस माईके खटाटोपके आखर गर्द निशानी ॥२॥ जाहां हुवे तहां मीटजावेगा बेद कहे ये बानी । कहत कबीरा रामनामबिन और नहीं मन मानी ॥ ३ ॥

७३. किसिका महेल किसिकी जिंदगी । झूटा काहां करे सोस। काया तबलग पाया । उडगये तनका भेस ॥१॥ रामनाम सबसे सच्चा । येही पंथ हमारा अच्छा ॥धु०॥ ये नरतनु खिनमों जावे फेर सुधारन बुराहै । जनममरन पलोमें बांधा रामनामसो सुधारत है ॥२॥ काहेकू गफलत खावे बडा कुवा आगे है । कहत कबीर सुनो भाई साधु । भगवा काहेकू हुवा है ॥३॥

७४. बंदे हुशार रहना बे ।साहेब राजी रखनावे॥धु०॥गांजादारू मत पी यारो आकल गुंग हो जाती । आपने पल्लोका दाम खरचकर मूमें माखिया जाती ॥१॥ जुवेबाजी मतकर यारो । आकल गुंग हो जाती । आपने पल्लोका दाम खरचकर । शिरमों खाय जुती ॥२॥ रंडीबाजी मतकर यारो ।आकलगुंग हो जाती । आपने पल्लो-का दाम खरचकर । हातमें चौरी आती ॥३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु । अकल सिकाऊं कित्ता । सिकना होय तो शिकले बावा । नहीं तो ज्या गू खाता ॥४॥

७५. बंदे क्यों भूलाजी क्यौं भूला । आखर खावगा झोला ॥ धु० ॥ कवडी कवडी लाख जोडे । आखर जायेगा खुला ॥१॥ मा बहेन जोरू लडके । कोन किसीका साला ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु । कर साहेबसो सल्ला ॥३॥

७६. पस्तावेगेरे मनवा राम समरले ॥धृ०॥ यमराजा जब लिखा मांगे कमाये खायंगेरे मनवा । राम० ॥१॥ येरे संसार भोजल नदिया दुःख जायंगेरे मनवा । राम० ॥२॥ येरे संसार अंगारकी ठिली जलजायंगरे मनवा । राम० ॥३॥

७७. तूं नेकी करले दो दिनका मेजवान बे। मनवा ह्यां तो दो दिनकी गुजरान बे ॥ धृ० ॥ कहांसे आया कहां जायेगा तनु छुटा मन कहां रहेगा मत करना अभिमान बे तूं नेकी करले ॥१॥

कोई दिन भूका सुखा रांधा कोई दिन दूध मलिदा रांधा कोई दिन छोडे तान बे तूं नेकी० ॥२॥ कोई दिन शाल दुशाला आंगे कोई दिन तुटा फुटा नंगे । कोई दिन भोगे हाल बे तूं नेकी कर ॥३॥ कोई दिन बाग बगीचा बाडी कोई दिन जंगल भिक्षा उजाडी । जागत कबीर मसतान बे । तूं नेकी कर ॥४॥

७८. अब तुम गाफल मत रहनाबे । जमनका सारथक करनाबे ॥ धृ० ॥ बहु जनम फिरफिर यारो इस तनकू तूं आया । इसमों नेकी ना कियासो व्यर्थ जनम गमाया ॥१॥ जोरू लरके महेल खजाना काहेकू कहते मेरा । एक दिन आप मरगया तो रहगया झूट पसारा ॥२॥ चौदा चवकडी राजा रावन लंकाके भूपती । सब सुन्नेका गांव जिसका मूमे भरगई मट्टी ॥३॥ ऐसी दवलत ज्याकी यारो साथ कछु नहीं गया । रामनामसे मस्ती किये आखेरे आकेला गया ॥४॥ रामनाम बिन सबही झूटा ऐसा समजो भाई । खुदा नाम बिना करम नहीं कटे । कहत कबीर जुलाई ॥ ५ ॥

७९. जोबन धन ठगरही यारो कोई मत करोरे गुमान ॥धु० ॥ बालूकी बीन दर मोती कोई घडी कोई पलरे ॥१॥ देलकी दोर दरया बेहेत्तर है बेलनहारा सबरे ॥२॥ कहत कबीरा सुनोभाई साधु जैसी अगन बीच जलेरे ॥३॥

८०. तैं क्यां भूल्यो बनजारे । लाधा चाहे तू संग हमारे ॥धृ॥ जद हमही लाधी मिसरी । तब तुम काहेकूं लाधी खारी ॥तै०॥ अमृत छांड हलाहल खाया । लाभ लाभ करी मूल गमाया ॥तै०॥ कहे कबीर हम ज्या सोई । ताते आवा गवन न होई । तै क्यां भूल्यो बनज्यारे ॥

८१. संतो भाई हारीबिन कोई नही आपना ॥धू०॥ मट्टी खणखण मेहेल बनाया मुरख कहे घर आपना ॥१॥ आवेगा जमडा ले जावेगा जिवडा । तो नहीं मेरा कोई तेरा ॥२॥ कोई लुटे धन माल खजिना । कोई लुटे जोबन वारा ॥३॥ राम परंपद कोई न लुटे । लुटे कबीर बिचारा ॥४॥

८२. ये नहीं कछु तेरा मत कर मेरा मेरा ॥धृ०॥ धन दौलत है किसकी । उनका खावंद कुबेर उसकी ॥१॥ जोरू लरके किसके उनका खाविंद काल उनके॥२॥धनके खातर रोवे। दिवाने दंड चोरकूं देवे ॥३॥ आंख्या खोल बी झूटे । कबीरा कहे कुत्तेके बेटे ॥३॥

८३. मोहे डर रहे उस दिनका ॥धु०॥ एक दिन सांई तुजे पकर मंगवे लेखा मांगे दिन दिनका ॥१॥ घडी घडीका हिसाब मांगे अब दे ना सकूं एक पलका ॥ मोहे डर० ॥२॥ झोका लागे घरही पडे जैसे तनखेसे है तन तनखा । मोहे जीवन थोरो है आस बहु तेरी ज्यों जलबिच कनका ॥ मोहे०॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु जोही जपे सो ओ तिनका ॥ मोहे०॥४॥

८४. सबही मिले संसार । भ्रमर उडो जायेंगे । तेरी भक्ति बिना भगवान । जन्म फिटायगे ॥१॥ कहांसे आया जीव । कहां मील जायगे । जीव करे पयपान । मुवा कहां पायेंगे ॥२॥ सत्य लोकसे आये जीव । त्रिगुणमें समायगे । भूलगये ये देश । मायामें लपटायगे ॥३॥ नहीं तेरे ग्राम नहीं तेरे ठिकाण रहायगे । नहीं पुर पाटना । सबही लोक बडाईखोर । साथ नहीं होय आयगे ॥४॥ दास कबीरजीके मंगल हंसा पायगे । हंस चले सतलोक । बहोर नहीं आयगे ॥५॥

८५. परनारीसे मत देख परद्रव्यसे भयो अंधा । जोम जुगत येही दोनो । आपसे आप सिद्धा ॥१॥ वांके चरण मिठारे । जनन मरण दोनो काटारे ॥ धु० ॥ संसार फंदमों सुख नहीं । भाई काहेकू बहेरी डुबता ।रामनाम लेवो प्रेमका प्याला । येही सिद्धकी बाता ॥२॥ कहत कबीरा सुनो भाई साधू । येही मारग अच्छा । जाना होय तो जावे बावा । नहीं तो फेर जमनका गोता ॥३॥

८६. भलाई करते बुराई होती तोबी भलाई करना । बाल बालकी झडती यारो आंग आंगसे देना ॥ धु० ॥ एक पलंगपर दो बैठे एक जागा एक सोया । अनुहातकी नौबत बाजे चोर कहांसे आया ॥१॥ शहर म्याने तेजी छुटा कसबू हो पुकार । दस दरवाजे बंद रहे तब निकलगये अस्वार॥२॥ मा कहेती मेरा मेरा बाप कहे तेरा । कहत कबीरा सुन भाई साधू नहीं घर तेरा मेरा ॥३॥

८७. राम नामसे फत्तर तरे । तूं क्यौं जपता नहीं बावा । गनका अजामेळ लखो तरे । तुमही भजोरे निर्वानी॥१॥झुटी काया झुटी माया । झुटी घरघर जिनगानी। एक दिन ऐसी बात होवेगी। जम काटेगा पानी ॥२॥ नातापुती महेल खजाना । सपन सुख सैलानी । कहे कबीर सुनो भाई साधु । आकेला जावे प्राणी ॥३॥

८८. भूल्यो मन भ्रमरा तूं कांहा भ्रमियो दिवसने रात । मायानो बांधेली प्राणियो समजो नहीं सुधबात ॥ ध्रु० ॥ कुंभ काचो काया जाबरी जोईने करोरे जतन । बनसतां वार लागे नहीं राखो रुडूं रतन ॥१॥ केना छोरूं केना छापरूं केना माय न बाप । अंतकाले जाऊं एकला साथे पुनने पाप ॥२॥ जे घर नौबत वाजती रुडा छत्तीस राग । खंडेर थई ते खालीं पड्यां काला उडेछे काग ॥३॥ जीवनी आशा डुंगर जेवढीं मरण पगलानें हेट । मोठो मोठो मरी चाल्या लाखो लखपती शेट ॥४॥ उलटी नदी पूर उतरी जाऊं पेलेपार । आगल नीर नहीं मले जोईये ते लेजे हार ॥५॥ सत्करम सदवस्तु वोहोरजो ईश्वर स्मरण साथ । कबीर जुहारीनें नीसरिया लेखूं साहेबनें हाथ ॥६॥

८९. खलक सब रेनका सपना । समज मन कोई नाहि आपना ॥ ध्रु० ॥ कठण हो लोभकी धारा बहे सब जात संसारा ॥१॥ घडा ज्यौं नीरका फुटा पत्ता जौं डारसे तुटा ॥२॥ ऐसी नरजान जिंदगानी समज मन चेत अभिमानी ॥३॥ भूल्यो मत देख तन गोरा जगतमें जीवना थोरा ॥४॥ त्यजो मद लोभ चतुराई रहो निःसंक जगमाही ॥५॥ कुटुंब परिवार सुत दारा उसी दिन होयगा न्यारा ॥६॥ निकल जब परान जावेगा कोई नहीं काम आवेगा ॥७॥ सदा मत जानो ये देहा लगावो रामसे नेहा ८ काटेगी जनमकी फांसी कहे कबीर अविनाशी ॥९॥

९०. राम भरोंसो राखिये अपने मन भाई । सुख सुवे आनंदमें कछु बिगडे नहीं ॥ ध्रु० ॥ मन ता दन गाडो हता जो दिन गरब बसेरा । माया ताकूं या मिळी मुरखचेत सवेरा ॥ राम० ॥१॥ अनघ ताल पाखर कुवा वामे भर रहेते पानी । खाली कबु-

अन निकसी ज्याकी अकल कहानी ॥ राम० ॥२॥ जलचर जीव जेते तेते पशु पंखी पतंगवा । वाकूं हर भोजन देत है सबोके संगा ॥ राम० ॥३॥ कबीर बैठा नावपर मन तो स्वामी पार । खेलन हारा राम है डुबे जिने सर भार ॥ राम० ॥४॥

९१. मेरा मन रामनामसे लागा । मुजे देखके जमकाल भागा ॥१॥ अंदर भीतर भयो उजाला । काल कंटकसो ना पाऊ नागा ॥२॥ ज्याके चरनसो पथर तरे । वोही मन चरनसो लागा ॥३॥ ज्याके नामकी क्या कहू बऱ्हाई । शिवजी पावे नागा ॥४॥ कहत कबीरा सुनो भाई साधु । नाम सुन जमकाल भागा ॥५॥

९२. रामराम मनकी आशा पाऊं । तो काया नगर बसाऊं ॥ धृ० ॥ सोला सांई दश दरवाजे । बावन बने कंगोरा । तीन-सो साठ चिरा बंद लगा कोट हुवा चौफेरा ॥१॥ पांचपचीस मिलकर सबही परजा दुखी न हुई । चेतन पुरुष करे कोतवाली नगर बसावे कोई ॥२॥ गडपर राजा राज करत है । निशिदिनीं फिरत दु-वाही । कामक्रोधकी गर्दन मारी नगरनमोसे कोई ॥३॥ शून्यमो बस्त बस्तमो शून्य आगम अगोचर ऐसे । शून्य लोकमों बालक खेले रुप बने है कैसें ॥४॥ ग्यान भंडारा भरा भरपूर । कछु खर्च कछु खाया । दास कबीर चढे गडपर रांजित निशान लगाया ॥५॥

९३. भलो डाव बनो है भज मन राम कहोरे ॥ धृ० ॥ मानसिक देह नहीं पावे बारबाररे । हरी सरीखा मैत्र तेरा दुसरा नहीं कोयरे ॥ १ ॥ दीपकके संग जलजायगा पतंगारे । मायामें मग्न भये चीत जात अंधारे ॥२॥ भाईबंदका कुटुंब लोकका बिचारारे । इसमें नहिं कोय बाबा देख ले बिचारारे ॥३॥ बहोरिया जगमें फेर आवना न कोयरे । हीरा सार जनम जाय गारकूं कमायरे ॥४॥ घडी घडी पल पल क्षण तोही न बिचाररे । कहेता है कबीर भाई जित डाव हाररे ॥५॥

९४. मन भजले श्रीभगवंता । तेरा गुरुबिन नहीं कोई मिं-तारे ॥ धृ० ॥ रामनामकी खूंटी गाडकर चांद सुरजका तंतारे । चढते उतरते दमकी खबर रख पहुचेगा गुनीवंतारे ॥१॥ मुखसे राम कहो करसो काम कर मकडीके जालेमें तंतारे । ये जिंदगानी है थोरे दिननकी फेर नहीं आना बनतारे ॥२॥ सांईका मारग दूर

कठन है राहा बाट नहीं मिलतारे । कहत कबीरा सुन भाई साधु पहुचेगा संतवंतारे ॥३॥

९५. मनरे तूं राम बिन दुख पावेगो पस्तावे गो ॥ ध्रु० ॥ ये राजके घर करला होसी मन दस भार लढावे गो । उपर सारवान चढकर बैठे काठी मार चलावे गो ॥ १ ॥ ये घांचीके घर बलद होसी आंखोकूं चाम बंधाये गो । जिनी जिनि चाल चलावेकें हरिणिसी चाल चलावेगो ॥२॥ ये बाजीके घर बछरा होसी नाच छत्तिस नचावेगो । उंचे निचे हात किये सर डोले घर घर भीक मंगावेगो ॥३॥ येक शहांके घर गऊंवा होसी केती एक आस धरावे गो । कहत कबीरा सुन भाई साधु जमरा जीव ले जावेगो ॥४॥

९६. मन स्थिर न रहे बाबा न रहे । स्थिर रहे तो कहां-का डर है ॥ध्रु०॥ मनमें राजा पाछा मनमें घोर गंभीर । घडी एकमें हत्ती घोडे बैठे घडी एकमें फकीर ॥१॥ घडी एकमें मन पाट पितां-बर घडी एकमें चंगी नारी । घडी एकमें मोज जोखेकी बाता तो घडी एकमे ब्रम्हचारी ॥२॥ घडी एकमें मन मगनके महालीं घडी एकमें रहे उदासी । घडी एकमें मनोरथ माने तो घडी एकमें निरासी ॥३॥ पोथी पढे पढे पंडित हारे मुसलमान करी रोजा । तिरथ फिरे हिंदु हारे तो कोई विरले खोजा ॥४॥ ये मानवका बहुत सनेही मन स्थिर न रह जावे । कहो भाईये स्थिर कैसे रहे तो कोई पहिरे नाच नचावे ॥५॥ मनकी हरी हारज कोई मनही जिते जित । कहे कबीर कुराण पद पाया तो सोई मनकी प्रीत ॥६॥

९७. मनको मार रखो भाई । मनको मारेसे व्यास नारद सब सुख पाई ॥धृ०॥ मनसो मुक्ति मनसो फेरा मनसो बिखयका मारा । काम क्रोध मद दंभ लोभ ये सब मनका पसारा ॥ मन० ॥१॥ मन दोरीका भुजंग मानो पराण नही रह पावे । मन माने जहां भूत-गिरा तब उठा झपटकर खावे ॥ मन० ॥२॥ मनके मारे मर जावे जब अमर कोई नही देखे । साच रखो दिलबात हमारी बचन पकर-कर रखे ॥ मन० ॥३॥ रूपवती सुकुमार देखके । सुखमाने है माता । कहत कबीरा मन राजी हुवा तो काम खाक जल जाता॥४॥

९८. दिवाने मन कौन तेरा साथी ॥ ध्रु० ॥ अरे जैसे बंदेवास मोतियुं काया जाती । बिना नाम साहेबका भजले क्या क्या बांधे गांठी ॥ दिवा० ॥१॥ जम राजाका प्यादा आया धनवंतकी छाती। घरसे मनवा बाहेर हो गया तन हो गये माती ॥२॥ भाई बंद सब हिलामिल बैठे और बेटा नाती । बखत पडे कोई काम न आवे समजत फट जावे छाती ॥३॥ खा ले पी ले खरच ले बंदे ये बाता अच्छी । कहत कबीरा सुनभाई साधु सद्गुरु कहे सच्ची ॥४॥

९९. मनरे आगम तिरथकु चलना । गाजत बीज पवन ना पानी । बिन बादलका झरना ॥१॥ जहां नहीं थाक अखंडही धार । उस सरोवरमें झुलना ॥२॥ कहत कबीरा सुनोभाई साधु । काहेकू भटकत फिरना ॥३॥

१००. समज बूझ मन खोज दिवाने आशक होकर रोना क्या ॥ धृ० ॥ आया है सो करले सौदा पाया है सो खोना क्या ॥ १ ॥ जन तुम आया प्रेम गलिनमों सिस देना फिर डरना क्या ॥२॥ रूखा सूखा जमका टूका सोना हो तो सो लेना क्या ३॥ जब आंखियनमें निंद भुली आवे तकिया और बिछाना क्या ॥५॥ ॥४॥ सतगुरु पान गलिलन लागा घायल होकर रोना क्या ॥६॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु जादू उप्पर टोना क्या ॥६॥

१०१. हो मन मूरख बावरा तेरी सदा न देही । क्यौं न संभालो निज नामकूं हरिपर सनेही ॥ धृ०॥ ये माया कौनकी भई । कौनके संग लागी ॥ गरज गरज सब उठ गये । हजु चेत अभागी ॥१॥ सौल स्वजनके मध्यमें । चलती छत्रकी छाई ॥ सो दुर्योधन मिलगये । मांठीके माई ॥२॥ कंचनकी लंका बनी जहां मनोहर रानी ॥ बैठ कराई ये साहेबी छीन माही बिरानी ॥३॥ कहे कबीर पोकारके सुमन सरज न हार । महा बलीया सो होगया वांका अंतन पार ॥४॥

१०२. कोई क्या जाने पराई मनकी । जिनसर जिनसर खोट पडे नरगनकी ॥धृ०॥ हिरेकी पारख जवेरी जाने जिनसर खोट पडे जोरू धनकी ॥ कोई० ॥१॥ भूल्यो मगर भगपर आवे लगत बान खबर नहीं तनकी ॥ कोई० ॥२॥ शायरे हुकुम मुख

छुपावे सुर है ओ पत राखे रनकी ।। कोई० ।।३।। कहत कबीरा सुन भाई साधु जो जपे सो आपने तनकी ॥ कोई० ॥४॥

१०३. समज मनरे कोई नही आपना ॥धु॥ घटमेसे प्राण निकले जब जाये मूपर डाले ढकना ।। समज० ।।१।। चारो मिलकर जब खाट उठावे जंगल बीच रखना ॥ सम० ।। २ ।। जंगल बीच एक लकडिका सरना हारहुन्नरसे जलना ॥ समज० ।।३।। कहत कबीरा सुनभाई साधु येही घर है अपना ।। समज० ॥ ४ ॥

१०४. समज मन संसारकी बाजी बाजी ।।धु०।। मरम बिन धरम दया बिन करम जैसा सवार चार बिन गाजी ।।समज० ।।१।। भजन बिन भव स्मरन बिन मन जैसा नौबत ताल बिन बाजी ।। समज० ॥२।। तरुवर बिन जंगल कबीर बिन संसार जैसा कमल बिन भ्रमर न राजी ।।३।।

१०५. समज घर मना। कुई नहीं आपना ।।धृ०।। पंच प्रान जद निरसन लागा । घरसे घरत अंगना ॥१॥ मा बाप और सोस करत है । मुख दिया ढंकना ।।२।। महेल माड्या और कुटुंब कबीला । सब संपत सपना ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधो । हरिके चरन चित रखना ।।४।।

१०६. धन दौलत ही माल खजीना देखत है सपना ॥१॥ समज मना कुहि नहीं आपना ॥धृ०॥ नगीन आवे नगीन जावे । सात नहीं कपड कफना ।।२॥ कहत कबीरा सुनो भाई साधू । रामनाम जपना ।।३।।

१०७. मनका मनवो जानो । भाई राम पछानो ॥ धु० ॥ दो दिनकी काया माया । दो दिनकी ये ज्वानी है । सटर फटर काहेकु करता । आखेर जावे बंदखानी है ॥१॥ तीरथ बरित सबही कीये समींदरसो पलटानी । जहां देखे वाहां भरा फत्तर और पानी ॥२॥ दिलमोही राम दिलमोही बाता । आपने दिलमों साई । गुजरान करो ये नरतनुकी मत भूलो कीसोसे भाई ॥३॥ जिनोके चरणसे फत्तर तरे । वोही आकेला अल्ला । कहत कबीरा सुनो भाई साधु । करो उनोपर हल्ला ॥ ४ ॥

१०८. कोई कछु मन लागा । दिलबी लगा मनवी लगा । जो वा मन मले धागारे ॥१॥ साचा दिलसू साहेब राजी । झूठा समान भागा ॥२॥ हंसाकी चाल तो हंसाही जाने । और क्या जावे कागा ॥३॥ कहत कबीर सुनोभाई साधु । भाग वंदी दा जागा ॥४॥

१०९. मत केंव करता हासीं । दिवाने साहेब राखों खुसी ॥१॥ मुसक देखकर बिली दवडी । कुदी मारकर फसी ॥२॥ मान भाव पंथ देख कर । शीर मुंडोल कसी ॥३॥ कहत कबीर सुनभाई साधु आपने दिलकी खुसी ॥४॥

११०. भजोरे भया राम गोविंद हरी ॥धृ०॥ जप तप साधन। कछु नहीं लागत । खरचत नहीं गठरी ॥१॥ संतत संपत सुखके कारन । ज्यासे भूल परी ॥२॥ कहत कबीर ज्या मुख राम । नहीं वो मुख धूल परी ॥३॥

१११. जो तूं पुरान पढे अठरा । जो तूं सिके सुने बारंबार । जो तूं वेद सिखरे मुखचार । जो तूं उपनिषदकु गावे । तो ये भक्तिन तोले न आवे ॥१॥ जो तूं भगवा करेरे ब्रह्मचारी । जो तूं निकट न लावे नारी । जो तूं दूध पिये दुधधारी । जो तूं संसार सुखकु गमावे ॥ २ ॥ जो तूं जाने ये शिवलिंगा । जो तूं पुष्प चढो बहु रंगा । जो तूं चंदन लेपे अंगा । जो तूं करथी ताल बजावे ॥३॥ जो तूं पारथीव पूजा लेवे । जो तूं बित्व नवा नवा लेवे । जो तूं धूप बत्ती को देवे । जो तूं जलमाही आवे ॥४॥ जो तूं मुन्य ग्रहेरे मुनी । जो तूं जमा पकडेरे सुन्नी । जो तूं अजब लगावेरे धुनी । जो तूं सान करी समजावे ॥५॥ जो तूं बहोत पालेरे आचारा । जो तूं जुगथी रहेरे न्यारा । जो तूं भोजन करोरे एकबारा । जो तूं दिनके दस बखत न्हावे ॥६॥ जो तूं करवत लेवेरे कासी । जो तूं जगमारे लेवे सन्यासी । जो तूं सदा रहे उपवासी । जो तूं चौदेस भाके समजावे ॥७॥ जो तूं दान देवेरे गौरीको । जो तूं कूप खोदावेरे नीको । जो तूं हवाडो भरावेरे घीको । जो तूं खोबरे खांड गिरसावे ॥८॥ जो तूं देवळ बां-

घोरे ठाठा । जो तूं सरोवर बांधोरे घाटा । जो तूं पर्व मंडावेरे बाहे । जो तूं बनमे वाव खोदावे ॥९॥ जो तूं ध्यान करे लक्ष मोला । जो तूं कंचन करे एक तोला । जो तूं द्रव्य लुटावेरे बोहोला । जो तूं बांधी बेडी छोडावे ॥१॥ जो तूं कष्ट लगावेरे नीसा । जो तूं जय बधाररे सीसा । जो तूं साख पुराण लेवे । जो तूं वाघ बेरने बिछावे ॥११॥ जो तूं कानफाडीने चक्कर डारे । जो तूं तीरथ भटकेरे बा होररे । जो तूं तुंबी लंगोटीवाले । जो तूं तड तुंबडनें बजावे ॥१२॥ येतो कहत कबीर जन सोही । जेने गुरुगम पूरन होई । ते नर भक्ति करे नर सोई । जो पांच पकडी घेर लावे ॥ १३ ॥

११२. जो तुम करीये कोट पाखंडा । धरमराय छोडे नहीं दंडा ॥धृ०॥ धरमरायसो दंड जो मांगू । अमुक कर कुंडलग टांगू ॥ जो तुम० ॥१॥ तारू गंगा तारू काशी । तारू कृष्णा द्वारका-बासी । तारू तीन लोककी रानी । तारू दुरगा आदि भवानी ॥ जो तुम० ॥२॥ तारू तीन लोकके भूपा । तारू निरंजना जोत सुरूपा । चलबे बैकुंठ तुजेबी तारू । येक तो प्रेमके ताजन मारू ॥ जो तुम० ॥३॥ साहेब कबीर निर्मल असवारा । बेद किताब दोनोसे न्यारा । साखी बेद किताब हम देखो । झूटी उनकी आसारे । दोनो गरक जायेंगे । बेदनके ईसवासारे ॥४॥

११३. कैसा जोग कमायाबे ये क्या ढोंग मचाया बे ॥ धु ॥ जटा बढाई बभुत चढाई जगमें कहेता सिद्धा । सिद्धनकी तो बात न जाने बालपनोका गद्धा ॥ कैसा ॥ भगवे कपडे शीर मुंडावे कहे-ता मै संन्यासी । संन्यासीकी गत है न्यारी येतो पेटनके उपदेशी ॥२॥ गलेमें कफनी शिरमें टोपी कहता फकीर मुल्ला । फकीर है तो सबसे न्यारा येतो फजीतखोरा ॥३॥ कान फाडकर मुदरा डारी नाथ कहलावे भारी । नाथनकी तो गत है न्यारी देखत परकी नारी ॥४॥ हातमे सोटा घरघर फिरता कहता मै नानकसाई । पैसा खातर शीर फोडे मूसे बके बुराई ॥५॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु सब संतनका थोरा । राम नाम बिन मुक्त न पावे येही पंथ हमारा ॥६॥

११४ चौरासी आसन बांधके बैठे एक ध्यानके। तेरा मन फिरे चौ दिस तो क्या मिले रामके ॥१॥ ज्याके घाट सुघाट। अभीरस पिवे। पिवे कोई संत सुजान। जुग जुग जिवे ॥२॥ छापा तिलक बनायके। गोविंद गुण गावे। रहे कहनी कछु नहीं। भक्तिके पावे ॥३॥ नदी किनारे बग चुगे। मी तो जाने हंस है। हंस जानके किये संग। मुहमें मच्छी है ॥४॥ जिसके संगतसे दूध बिघाडे। ताक क्या किये। माही गरथ नहींरे लगार। वाकूं ढोली दिये ॥५॥ हंस चुगे निज नाम। और नहीं भाव। मंगल गावे दास कबीर। बहार और नहीं आव ॥६॥

११५. घर बसत नजर नहीं आवे। बन बन फिरे उदासी। पानीमें मीन प्यासी ॥धृ०॥ जोगन होकर बन बन ढुंडे क्या मथुरा क्या काशी ॥१॥ जल बिच अगनियां बीच कलयां त्यांही पुरुष अविनाशी ॥२॥ कहत कबीर सुन भाई साधु उप्पर काल मुआसी॥३॥

११६. रामनाम तूं भजले प्यारे कायकूं मगरुरी करता है। कच्ची मिटिका बंगला तेरा पाव पलखमें गिरता है ॥ ध्रु० ॥ बम्मन होकर पोथी बाचे स्नान तरपन करता है। सबकाल सुचिल रहत है वो क्या साहेब मिलता है ॥१॥ जोगी होकर जटा बढावे हाल-मस्तमे रहताहै। दोनो हात सिरपर धरके वो क्या साहेब मिलता है ॥२॥ मानभाव पेहने काले कपडे दाढी मिशी मुंडताहै। उलटी लकडी हातमें पकडी वो क्या साहेब मिलताहै ॥३॥ मुल्ला होकर बाग पुकारे वो क्या साहेब बहिरा है। मुंगिके पावमें घुंगर बाजे ओबी अल्ला सुनता है ॥४॥ जंगम होकर लिंग बांधे घरघर फेरी फिरता है। शंख बजाकर भिछा मांगे वो क्या साहेब मिलता है ॥५॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु मनकी माला जपता है। जो भाव भगवतसे ध्यान धरत है उनकु साहेब मिलता है ॥६॥

११७. मायका गुलामगी वो क्या जाने बंदगी। मट्टीनके तीलक दीये। कपटनके माला डारे। पापन पोथी बाचे। करत फिरते फंदगी ॥१॥ संतनसे धुम धाम। चारनसे कर काम। धी गणेश हात जोडे। साधनसे रंदगी ॥२॥ संत काना साधका। गुरु काना

पीरका । दाना खावे हारामका। देह भरी गंधगी ॥३॥ व्हांसे साये बंदगी । कह्या कब् तारी रेंदगी । कहे कबीरा सुन भाई साधु । नालत तेरी जिंदगी ॥४॥

११८. नयन मिटाके काहेकु बैठा अंतर ध्यान नही चोख । माला मुद्रा बभुत चढावे काहेकु लिया भेख ॥१॥ राम सुमरो राम सुमरो राम सुमरो दिलमों । भवजल पार उतरो एकही खिनमों ॥ धृ० ॥ देख दिवाने ये नरतनु जायगी । फेर पस्तावेगा मनमों । लख चौऱ्यासी गिरकी म्याने । ध्यान धरो तनमों ॥२॥ काहेकू बोजा शिरपर धरता । कौन किसीका साथी । बहुत जनम फिर फिर । अवचित भयो ये पाती ॥३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु। झुटा सच्चा दिलमों । राम बिना मुकत नही । काहेकू जावे जंगलमों ॥४॥

११९. कंचन नारी त्यजकर सुखसे बैठे आराम । दिल दरगा भरपुर भरा व्हां बैठे राजाराम ॥१॥ काहेकू सोस करे । काहेकू जंगल फिरे ॥ धृ० ॥ दो दिनकी जानी दिवाने पलट जायगी खिनमों । रामनामसे कुई नहीं बडा देखे आपने मनमों ॥२॥ जपी तपी और बडे बडे जल गये एक खिनमों । काहांसे आया काहांसे जाना सुद रखो तनमों ॥३॥ भरा पूर मायाका वजार कोन किसीका साती । कहत कबीर सुनो भाई साधु आखर जंगलकी बस्ती ॥४॥

१२०. गले बीच सैली कफनी डारा बांधा लाल जरतारी । ऐसा खूप बना है सिद्ध अंदरकी गत न्यारी ॥१॥ राम भजोरे साधु किसन भजोरे । भवजल पार तरोरे ॥ धृ० ॥ तुजे अल्लानें पैदा किया खुप नरतनु खासी । बालपनोमें खेल गमाये पडे कालके फांसी ॥२॥ जवान भया हुवा दिवाना आप परावा देखे नहीं । भूल गया विषय भोगसे सूद अंतकालकी रही नहीं ॥३॥ बुड्ढेपनमों कांपन लागा नाक मुखसे पानी । कहत कबीरा सुन भाई साधु अखेर गया बंदखानी ॥४॥

१२१. जंगल जाकर काहेकू बैठे सुनले बाबा साधु । बैठे जासो

सुखसे बैठो मत होना भोंदू ।।१।। रामनाम जपोरे । अंतर शुद्ध रखो रे ।। ध्रु० ।। जनम मरनकी गठरी खोलो संतपगसे रखो ध्यान । जटाजूट और आसन मुद्रा काहेकू झूटा ग्यान ।।२।। तीरथ बरत जोग कमाके शीर मुंडाके बैठा है । चुप कहांसे घुसाघुसी आगे शिरपर सोटा है ।।३।। निशिदिनीं धुनी राम नामकी लगादे आपने मनमों । कहत कबीर सुनो भाई साधु नहीं तो फत्तर है जंगलमों ।।४।।

१२२. तीरथ जाऊं पानी देखे मूरत देखे फत्तरकी । अजोध्या मथुरा काशी गया व्हां सूरत फत्तरकी ।।१।। देस बिदेस फिरकर यारो जंगल जाकर बैठा है । व्हांबी देखे फत्तर पानी फेर मनमों उलटा है ।।२।। श्रीगुरुरामानंदकी किरपा भयो उने सीस कर धराया । तनका तनमों दास कबीरा मौजुद मुरशद छुपाया ३

१२३. ब्रह्मन पुरान बाचे दाम लिये सो पाजी है ।। कुरान किताब काजी पढे ओही दगाबाजी है ।।१।। ब्रह्मन बरत नेम धरता आस्नान संध्या उनोका दश नेम है ।। पैसे खातर सबही छांडे जंतर मंतर जपतां है ।।२।। काजी किताब सुनावे बांगी निमाज पुकारे है । जद भिस्तके म्याने खस्त करे । कैसा मौला मिलता है ।।३।। दोनो झुटे दोनो पाजी दोनो गोता खाते है । कहे कबीर सुनोभाई साधु फिराफिर जनम आते है ।।४।।

१२४. ये तो जोग न पायाबे तनका भोग मचायावे ।।ध्रु०।। कान फाडकर नाथ कहत है अनाथ घरघर फिरे । धागा भरेक कंथा पहिरे आंगा बभूत भरपूरे ।।१।। मुदरा लेके वैष्णव हुवा गांड लंगोट लगाया । बालाजी बालाजी कहतो बाले सिर झुलाया ।।२।। नानक पंथी मुंड मुंडाया सोटा बाजे कैसा ।। जो ना देवे पैसा उसके माकूं चोंदे भायिसा ।।३।। जटा मुकुट है नंगा नख जो वागा सरिखा पाला । अन्न न खावे ले सवा रुपिया क्या मुर्गीका साला ।।४।। दस नामोकी बडी बडाई सावकारीका धंदा । दाल पुरी घी शक्कर खावे हुवा बोदिका बंदा ।।५।। संतत संपत सुखके छपावे रामभजन का ठारा । माया लोभी झुटे भडवे कोई न पावे थारा

॥६॥ भूतदया है शांति सबनकी भ्रांति निकालनवाला । कहत कबीरा सुनभाई साधु ओही हमारा अल्ला ॥७॥

१२५. ये तो फट फजीती बे । दानो जगत जुतीबे ॥ धृ० ॥ जंतर मंतर बइद जोशी ये हुन्नर दुकानदारी । उपर बहुत बना है खासा अंदरकी गत न्यारी ॥१॥ विद्या देवे बालक देवे संपति देवे भारी । ठाकुरजीका जोग चलाया सेवा लगाये सारी ॥२॥ सुन्ना रूपा करके बतायो चौपट कर कर दियो । दीन दरोडा मनमें जपता गोता देके जायो ॥३॥ लोक दिवाने पांव पडत है घरघर पुडिया खाते । पाप छुपे नहीं प्रगट होवे मुंड मुडाके जाते ॥४॥ बावा होके भोंदू होना येतो बहुत बुराई । कहत कबिरा सुन भाई साधु तुमको राम दुराई ॥५॥

१२६. जिसकू लागी है सो जाने दुजा क्या जाने भाई ॥ धृ०॥ बंका लागी बंका लागी लागी सजन कसाई ॥ बलखबुखारेकु ऐसी लागी छोड चले बादशाही ॥१॥ नामा लागी सुधन्वा लागी लागी मिराबाई । पिपाजिकूं ऐसी लागी पडे समुंदर माही ॥२॥ ध्रुवा लागी प्रल्हाद लागी लागी बिभीखन भाई । विप्र सुदामजीकूं ऐसी लागी कंचनपुरी कमाई ॥३॥ तीर न लागी तरवार न लागी घाव नजर नहीं आयी ॥ दास कबीरकूं ऐसी लागी दिलमें राम जमायी ॥४॥

१२७. पंडत जमका करो बखान । ज्या दिन नहीं धरती आसमान ॥धृ०॥ ज्या दिन धरन गगन सुलपाणी । नहीं सुमेरे मंडना । एकबिस सगर पसारा नहीं । नहीं रवि शशि भाना ॥१॥ ज्या दिन जोग जुगुत नहीं । पुजा नहीं सुमरन नहीं ध्याना । आड-सट तीरथ ज्या दिन नहीं । नहीं सुबेद कुराना ॥२॥ गुणी गंधर्व मुनी देवता । नहीं वैकुंठ मैदाना । दश अवतार ज्या दिन नहीं । नहीं तीन लोक मंडाना ॥३॥ ज्योती स्वरूप निरंजन नहीं । नहीं सोत्रिगुण तपाना । यौंही साहेब शेष भयी प्रगट भये । सोही पुरुष पुराना ॥४॥ कहे कबीर ताहेकूं खोजो पावो पद निरबाना । नहीं तो भूल भटकत मत फिरयो छांडो जुगका जाना ॥५॥

१२८. परखो शब्द निज सारा हंसा । परखो शब्द निज सारा-जी ॥धृ०॥ बिन परखे कोई पारन पावे भूला जग संसाराजी । सबही संत मिलजो हरी कहावे । ना कोई पारख पाईजी ॥१॥ आयेथे बेपार करनेकूं । घरकी नुमा गमाई जी । बडे बडे साधु जन छानी बानी । राम भाग दोये किनीजी ॥ पर०॥२॥ आखर पारख कर लेना । मन माया नहीं चिनाजी । सुकदेव मुनिश्वर आतम चीना । आतम चीनी मायाजी ॥ पर० ॥३॥ पर आतम अजपाजप चेते । नहे अछेर भेद नहीं पायाजी । अब तुम सुनो जव्हारी मोठा । खरा खोटा नहीं बुझेजी ॥ पर० ॥४॥ सिव गोरख समान कोई जोगी उनकू कौनही सुजेजी । जो कोई जगमें होवे हरी सो या पदकु बुझेजी ॥ पर० ॥५॥ कहे कबीर हम सबही देखो । सबही लोभको धायेजी । सतगुरु मिले जिन पारख लखाई । ढोक ढौरत है सूजेजी ॥ परखो० ॥६॥

१२९. भक्तिरसायन बडाजी होवे भवरोगनका झाडा ॥ ध्रु० ॥ श्रवण परिक्षिती कीर्तन नारद स्मरण करे प्रल्हादा । पग सेवन लछीमीसें हुवा हरी चरन चित जडा ॥१॥ अरचन किया पृथुरा-जनें बंदन अक्रूर किया । दास्य कियासो हनुमानजीनें नि-सिदिनीं आगे खडा ॥२॥ सख्य भक्ति अरजुननें पाई बली निवेदन किया। तन मन धनही सब दे डारा हात जोडकर खडा। भक्ति करोगा जे भवरोगी मुक्ति उनकी दासी । पोथी पुरान कुरान देखे दुजा मार्ग नहीं बडा ॥४॥ भक्ति बिन कोई तरन न जावे सब शास्तरमों देखा । दुजा उपाव नहीं जानके कबीर भक्ति नहीं छोडा ॥ ५ ॥

१३०. कर बंदे आपने साहेबजीसे यारी अपने धनिसे यारी कर बंदे ॥ ध्रु० ॥ बहोत बहोत मिलत हम कर कर देखे । कहू अनरंग करारी ॥ १ ॥ अंधेकी क्या आरसी लंगरेके पंथ । और बहेरेके बकारी ॥ २ ॥ गंडवेकी क्या नोकरी नादान की सोबत और टूंठेकी करारी ॥ ३ ॥ कहत कबीरा सून भाई साधु गुणिजन ये अंधकारकी खुदरत न्यारी ॥ ४ ॥

१३१. अंधे चाल चलत सब जुठीरे । तेरी दोनु आंखिया फुटीरे ॥ ध्रु० ॥ दमडीके कारण मन ललचावे । बांध रखे पदका जोडा । दशबीस कंठीं बांधकर बैठे । रामभजनका घोडा ॥१॥ मन्छा तेरी मंझार जैसी । कावा ब्रह्मज्ञानी । रामनामका परचा न पाया । तो डुब जावे अभिमानी॥२॥इंद्राके मद राता माता । बांधे करमके भारे । कहे कबीर सून भाई साधु । तोरे मइनुसे न्यारे ३

१३२. देख देख कर गुंगा बाहिरा । काहेकू दिवाना भया है । रामनामाबिना खाली जाके । वहां क्या फल तुजे पाया है ॥१॥ बहुत जनम फिराफिरके । ये नरतनुसे आया है । मेरा मेरा करकर बाबू । आखर जमाना खोया है । वेद जाने शाखा जाने । जाने पुरानोसे बाता है । कुरान किताब वोही सुनके । फिरफिर गोती खाता है । कहत कबीर सुनो भाई साधु हुशार रहना अच्छा है । रामराम बिना मुगत नही । येही पंथ सच्चा है ॥ ४ ॥

१३३. कायकू देह धरोरे अभागी ॥ काय ॥धृ०॥ इस सुख ब्रह्मा इस सुख पायो । निज क्यौं बिसरोरे ॥ अभागी काय० ॥१॥ श्यामसुंदरकी सेवा चूकी । उपजत क्यौं न मरोरे ॥ अभागी काय० ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु । नहीं तों नरकीं परोरे ॥३॥

१३४. क्योंरे प्रभुजीकूं भजता नहीं प्रानी बहुत जनम दुःख पावेगा ॥ ध्रु०॥ यहां तुज भावे शेज सफेती वहां तुज कोन चढावेगा ॥१॥ यहां तुज गुरुका नाम नहीं तो वहां तुज कौन छुडावेगा ॥ २ ॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु जनम फेर नहीं आवेगा ॥३॥

१३५. केत्ते बन रहेयो उदासी ओ भ्रमरा ॥ धृ० ॥ मुख तेरो पिलो बदन तेरो कालो सबही फुलनको खासी ॥१॥ पातोंही पात फेर लियो है जीस डाल न फूल खाशी ॥ २ ॥ सबही फुलोमें भ्रमर बैठे चंपा रहियो निरासी ॥३॥ कहत कबीरा सून भाई साधु ले करवत जाऊं कासी ॥ ४ ॥

१३६. पांडे कोन कमथ तोये लागत दिनानाथ जपेरे निसदिन जागत ॥ ध्रु० ॥ ज्यौं बैठे कछु धरम न कहीयें ऐसें धरम किसे कहीये भाई । बडे बडे मुनिवर मिलके बैठे यामें कौन कसाई ॥१॥

चारो बेद तुम पढ जानयो ज्यौं खबर लाधयो भार । रामही नामको मरम न जान्यो तूं क्यौं कर उतरेगा पार ॥२॥ पढपढ पोथी भवन गमायो अंतर भय न पायो । कहत कबीरा सुनभाई साधु दुनियां धंदे लगायो ॥३॥

१३७. नजर न आवे आतम ज्योती ॥ धु० ॥ तेल ना बत्ती बुज नहीं जाती नहीं जागत नहीं सोती ॥१॥ झिलमिल झिलमिल निशिदिनीं चमके जैसा निरमल मोती ॥२॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु घरघर बाचत पोथी ॥३॥

१३८. चलो जावोजी कदर नही जानीरे ॥धृ०॥ छोटासा कुवा थोडासा पाणी । उसमे डुब रह्या अभिमानी ॥१॥ मंदिर जाकर फत्तर पूजत है । तीरथ जा पूजो पानी ॥२॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु । जीन्ने जानी उन्ने मानी ॥३॥

१३९. साही तेरे इचन न कळो आदेश ॥ ध्रु० ॥ पानीसे पिंड रचू मोरे साहेब । सीसपर कारो केस ॥१॥ब्रम्हा जाके पार न पावे। नाम न हुवो देश ॥२॥ जल बिचल कमल कमल बिच स्थापा । छाया रहे चहूं देश ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु । जरो तुमारा भेश ॥४॥

१४०. काहेकू जंगल जाता बच्चे। काहेकु जंगल जाता ॥धृ०॥ घर बैठे रामही देखो । अंदर भीतर भरपुर उजाला भयो आपनेही सात ॥१॥ येही जनम सुखके कारक साधु संतसो मानो । जान जायगी क्या फल पाया इतना कहना मानो ॥२॥ बडा कुवा आगे भया । काहेकू इसमें डुबता । जोरू लरके नाता पुती । आखर आकेला तूं जाता ॥३॥ कहत कबीर सुनोभई साधु । अखंड भजो तुम राम । भजन करो किसे ना डरो । जमका कछु न चले काम ॥४॥

१४१. जोगी जंगमसे बडा संन्यासी और फकीर बीरमाये । बम्मन सोई बेद बखाने दत्त दिगांबर ध्याये ॥१॥ जोगी जोग जुगतकु पाये । अंतर जोग निरंतर ध्याये ॥धृ०॥ अलख पुरूखका लाग्यो ध्यास । सो जोगी रहे निरास ॥२॥ जंगम सोई आगन सुझे।

स्वयं लिंगकु मनमों वुझे । मन पवनमें रहे उदास सोही जंगम न धरे आस ॥३॥ जो परम पुरुखकू अंतर ध्याय । सो संन्यासी समरस होय । दश पवनकी बांधी लोथ । ब्रह्म भुवनमों निर्भय सोत ॥४॥ सोफी साफ गैबी अवाज । दिल्लगीसे पढो निमाज । अलख अल्लाकी करे जीकीर । सो फकीर है बेफीकीर ॥ ५ ॥ ब्रह्मन सोई बेद बखाने । आत्मग्यानसो अंतर ज्याने । जनम मरनका वारा फंद । अक्षयपदमों रहे निर्बंध ॥६॥ जती जंद संतकु राखे ठौर । जत पुरुखकी करनी सार । जेतें संतसे रहनी धरे जती जुग जुग तरे ॥७॥ सब घट दया एक निरंतर । सो घर-बसी सफेद कलंदर । रामानंद गुरुका दास । कबीर कहे उनोकी चरनकी आस ॥८॥

१४२. सफेत कलंदर फकीर । बावा सफेत कलंदर फकीर ध्रु० काम क्रोध मद मत्सर काटो। उन्मनी ज्या घर बैठो । मारो आसन बैटो त्रिकुटपर । करतारकी जिकरी ॥१॥ अंदर भगवा कियोरी बावा । जोग जुगूत भरपाई । खुदाके नामपर लगन लगाई चुकी कमलपर लखिर ॥२॥ ऐसी फकीरकी थोरी बावा जो सकुल सब तारी। कहत कबीरा सुनभाई साधु। सिताराम गुरु प्यारी ॥३॥

१४३. मंतर तंतर सबही जाने । कछु जान नहीं इसमें । काहे-कु भाई ढोंग धतुरा राम जपो मनमों ॥१॥ बेद पुराना शास्तर पोथी । सबही आपने आपने तनमों । कुरान किताब निमाज रोजे। सब भयो दरशनमों ॥३॥ जीदर उदर मुशरद मौला । भरपुर है सब घटमों । जंगल जाके क्या देखेगा फतर पानी भरा उनमों ॥३ कहत कबीर सुनो भई साधु । भया उजाला जंगलमों । राम नाम बिना मुगत नहीं । यही देखो आपने मनमों ॥४॥

१४४. हम बिगरे तो बिगरे भाई । तुम बिगरी तो राम दुहाई ॥धृ०॥ गंगाके संग सरिता बिगरी । ओ सरिता गंगा हो निबरी ॥ हम बिग० ॥१॥ पारसके संग लोहा बिगरा । ओ लोहा कांचन हो निबरा ॥ हम० ॥२॥ चंदनके संग तरवर बिगरा । ओ तरवर चंदन हो निबरा ॥ हम० ॥३॥ संतनके संग कबिरा बिगरा । ओ कबिरा रामही हो निबरा ॥ हम० ॥४॥

१४५. हरि बोलो भाई हरी बोलो भाई । हरी ना बोले वांकू राम दुऱ्हाई ॥१॥ काहेकू पढता खिन खिन गीता । हरिनाम लि-या सो सब कुच होता ॥२॥ मेरा मेरा कर कर क्या फल पाया । हरीके भजन बिन झूट गमाया ॥३॥ कहत कबीर हरिगुन गाना गावत नाचत बैकुंठ जाना ॥४॥

१४६. साधूकी संगत धरो । जनम सारथक करो ॥१॥ काहेकूं पढता खिन खिन गीता । दो अच्छर मनमों धरो ॥२॥ बेद पु-राना शास्तर सुनके । चहोरीं चोऱ्याशी मत फिरो ॥३॥ एकही राम और कछु नहीं काम । येही ग्यान ध्यानमों धरो ॥४॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु । सुखके सुख धाम चढो ॥५॥

१४७. तीरथ कोन करे । हमारो तीरथ कोन करे ॥ ध्रु० ॥ मनमोही गंगा मनमोही जमुना । मनमोही स्नान करे ॥१॥ मन-मोही आसन मनमोही कडासन। मनमोही मौन धरे॥२॥ मनमोही माला मनमोही मुद्रा। मनमोही ध्यान धरे ॥३॥ कहत कबीरा सुनोभाई साधु । भटकत कौन फिरे ॥४॥

१४८. दश इंद्रिय और पंचप्रान । काहेकू तुज अल्ला देवे सुजान । मुखकमलसो मिठी बात । राम जपोरे दिनरात ॥२॥ संत पगसो शीर धरो । और हरीका भजन करो ॥३॥ रामनामकी कथा सुनो । और कुच ना मन मानो ॥४॥ कहत कबीर सुनोभाई साधु । येही घोडा येही मैदान ॥५॥

१४९. आब साधु खेलो डाव । एक बचनसु नीका भाव ॥धृ०॥ काहांसो आये बाबा कौन तुमारा धाम । कौन तुमारी मुद्रा कौन तुमारा नाम ॥१॥ निरशून्यसो आये बाबा । शून्य हमारा धाम । मन हमारी मुद्रा अलख हमारा नाम ॥२॥ कौनसो जोगी कोनसो रावल । कौनसो डंबी कौनसो चावल ॥३॥ कौनशक तुम कौन लिखायो । कौन पंथ तुमारा गुरु दिखायो ॥४॥ शब्दशब्दका करो उपदेश । राखो मुद्रा करो आदेश ॥५॥ हम तो जोगी जोग सब जुग जाबल । धरतरी डंबी आधर चावल ॥६॥ किन्ने दीया दंडकमंडलु किन्ने दीया धारी । किने दीया भगवा बस्तर । काया कीये ब्रह्म-

चारी ॥७॥ जिन्ने दीया दंड कमंडल । ब्रह्मा दीये धारी । बिष्णु दिया भगवा बस्तर । गुरुमुख हो ब्रह्मचारी ॥८॥ बड पिपलकू किते ताप । धरितरि गीने किते हात । मेघ बरसे किते धारा । गगनमंडलमों किते तारा ॥९॥ बड पिपलकु दो ताप । धरतरी मीने औट हात । मेघ बरसे एकही धार । गगनमंडलसो दोई तार ॥१०॥ सो सो सैली गैबीनाथ । आलेख मुद्रा पाया सात । धीरसो पतर न गैबी प्याला । नवानिख झोली खाये निवाला ॥११॥ काम फावडी अनुहात तुंब । परचित देखो भयो उजाला । कहे रामानंद गुरुमत वाला । उनोके चरन कबीर मीला ॥१२॥

१५०. काय सोंचत बारंबारा । हरका नाम लेले गवांर। ॥ध्रु०॥ कछु पढा और कछु बाचा कछु सुना बेद पुरान ॥ हरका० ॥धृ०॥ जो पढे बाचे सूध होई उनकू सहेज मिले सांईरे ॥ हरका० ॥२॥ पांच चोर मिल घर भाज्या घर लुटत देंन उरसंजारे ॥ हरका० ॥३॥ जिस घरपति भक्रम होई सो घर लूट न सके कोईरे ॥ हरका० ॥४॥ येतो बेली बेलि जिसे कहीये वांकी बेलत सिचन रहीये ॥ हरका० ॥५॥ जब पानो फुलो फल लागा जब जनन मरन बये भागा ॥ हरका० ॥६॥ जब दरपन मांजत रहिये तब मुखरा देखत पाईये ॥ हरका० ॥७॥ जब दरपन चढी काठही पे तब दरशन कियो न जाईये ॥ हरका० ॥८॥ कछु किया न कछु कीजिये सांई आगु लेखा लीजीये ॥ हरका०॥९॥ जाकी करानिमें कुछ खुटे वांकूं पकर पकर जम लुटे ॥ हरका० ॥१०॥ एक बेल हमारा खोरा बेल तेरा भाव भरा ॥हरका०॥११॥मैं बारबार पस्तानी तले किचर चोर उपर पानी ॥ हरका० ॥१२॥ जाको जम सरिरको बेली सो क्यों सोवे निंद बनेरा ॥ हरका० ॥१३॥ जब पार उतरनहारे चाहिये तबके बटसे मिल रहिये ॥ हरका० ॥१४॥ जब उतरेगा ओह पारा तब हम तुम कौन संसारा ॥ हरका० ॥१५॥ अंधारमें दीपक चाहिये तब वसत अगोचर पायीये ॥ हरका० ॥१६॥ जब वसत अगो चर पाई तब सेजे सोत समाई ॥ हरका० ॥१७॥ बाजीघरमें बाजा बजाये सारी आलम तमासेकू आये ॥ हरका० ॥१८॥ बाजीघरमें

बाजा जो खोला सो आपही आकेला ।। हरका ।।१९।। दास कबीरनें जोग जाना जोग आना जोग माना ।। हरका ।।२०।। दास कबीर हरद्वार रीझे मूरख क्या जोग बुझे ।।२१।।

१५१. है कुई ऐसा मुरशद मौला । मुजेसे खुदा बतावेगा १ पंचतत्त्वके दरगा म्याने । कुरान किताब सुनावेगा ।।२।। मेरा दिलके म्याने मुजे । रामरहिम बतावेगा ।।३।। कहत कबीरा सुन भाई साधु । मै ऐसा दुजा देखूंगा ।।४।।

१५२. तन महिजतमें मन मुल्ला रहे । चितके चितमें बाग देख ।।१।। अक्कल कुरानकी खोज करले भाई । हातकी तसबी हात लेके ।।२।। जो कोई असल मुसलमीन होवे । सो ऐसा नमाज पडता रहे ।।३।। कहे कबीरा करा रावे । जबी साहेब आशक होवे ४

१५३. अव्वल शीर तो महीजद है । दो नैन तो रसुल्लीला है । कान तो नबी है । नाक तो कबर है । मूतो मक्का है । हात तो हजरत है । पेट तो दोजक है । पाव तो मुशाफर है । कहत कबीरा सुनो संतो । एही दरगा कबूल है ।।१।।

१५४. करना फकिरी भजना साहेब । क्या गिरानी आसरे । घर घर तुकडा मांगकर खाना । कछू न रखना पासरे ।।१।। काखे कामलिआ और हाथमें तुंबडी । जंगल करना बासरे ।।२।। कहत कबीरा सुन भाई साधु । एक साहेब रखना पासरे ।।३।।

१५५. निंदा मत करना किसकी सच्ची बात कबीरजीकी ।। धृ० ।। साचा झूटा दोनो भाई खुदानें बनवाया । भगतकी निंदा भगत करे सो ओई नरकमें गया ।।१।। जिसकी करनी उसकी भरनी तूं क्यों दिलगिर भाई । रावननें तो आपनी लंका खोई भरी बादशाही ।।२।। कौरव पांडव दोनो भाई एक सच्चा एक झूठा । सच्चा तो बैकुंठ जावे झूठा नरकमें बैठा ।।३।। जो करेगा सोही भरेगा ह्यां क्या किसका जाता । कहत कबीरा सुन भाई साधु एक सच्चा एक झूठा ।।४।।

१५६. हिंदु धरममें बम्मन आवे । मुसलमीन घर काजी । राम रहीम एकही जाने । नही समजे सो पाजी ।।१।। कबीर कहे मैं

कित्ता फिरूं । कोई सुनता नही मैं क्यां करूं ।।ध्रु।। मुसलमीन तो करे सुन्ता । हिंदु छिदावे कान । दोनो चोर मिलगये यारो । बडे मरत वैमान ।।३।। कहत कबीरा सुन भाई साधु । ऐसा लोगोका वाना । सिधी बात कहनेकू जाऊं । तो सबसे बुरा माना ।।४।।

१५७. बाबा हृदय हरकूं देखा ।। ध्रु० ।। ठाकूर द्वारीं बम्मन बैठा मक्के आंदर सीधारे । एक गुरुके दो है चेले एक निमाजी एक पुंजारीरे ।।१।। आपी भटी आपी मतमर आपी चुवावनवालारे । आपी पिवे और आपी पिलावे सांई मतवालारे ।।२।। आपी माल आपी खजाना आपी लुटावनवालारे । अपने घरकूं आप लुटावे आप नहीं घरवालारे ।।३।। आपही काजी आपही मुल्ला आपही न्यावनवालारे । कहत कबीरा सुनभाई साधु सबका एकही अल्लारे ४

१५८. राम रहीम करीम केशव अलख नाम एक साचा है। जिसकूं तुम बिसमिल्ला कहते । बिष्णु हमारे सांई है ।। ध्रु०।। ।।१।। बम्हन होकर जनवा पेने । बह्मनिकूं क्यां पेहेनारे । जनम जनमकी घरमें भुजरनी । उने परसा तुनें खायारे ।। २ ।। सुंता करके पाक बन बैठे बीबीकूं क्या कियारे । खोलो किताबा साचो मिया काजी आधा हिंदु घरमेंरे ।।३।। कोई कहे करवा कोई कहे बदना । करवा बदना एकही है । कहत कबीरा सुनो नर अंधे । हरी हजरत दो एकही है ।। ४ ।।

१५९ तेरा अच्छा बी होयगा। तेरा भला बी होयगा ।।ध्रु०।। गुरुनाथकी सेवा करले भूखेंकू कुछ देना । साहेब घरका हिसाब यारो जमाबंदिसे रखना ।।१।। इस दुनियामें भालि भलाई करले बावा आपनी । दुर्जनका संग मत कर यारो दुनिया बडी तुफानी ।।२।। कहत कबीरा सुनभाई साधु बोले दिलसे बाता । रामनाम तूं भजले प्यारे वोही सबका दाता ।।३।।

१६०. आखया नामकु येही प्रताप । ज्यासो मिटगये सब संताप ।।१।। आखया नाम ज्याके हृदयीं होई । भूत दूत मिटगई दोई । जंत्र मंत्र वीर बेताल। जिनसे डरते कांपे काल ।।२।। काल कलई सब दुःख भाजे । प्रताप शब्द जहां गाजे ।।३।। करकर निर्मल अंगशरीर। दया करे साहेब कबीर ।

१६१. आरोगो रघुबीर महा प्रभु आरोगो ॥ टेक ॥ प्रफुल्लित होय परोसे जननी ढौरत सीत समीर ॥१॥ कनक थार जडित कटोरा मेवा मिठाई अरु खीर ॥२॥ छपन भोग छत्तीसो बे जन नानाविधिको सीर ॥३॥ राम लछिमन भरत शत्रुघन राजत चारो बीर ॥४॥ जनक सुता झारी भरी लाई सरजूजीको नीर ॥५॥ चोवा चंदन मिली केसर घोरी चरच्यो श्याम सरीर ॥६॥ आचवन करके बीरी लीजे गावत दास कबीर ॥७॥

१६२. राम भजनकूं दिया कमलमुख राम भजनकूं दिया ॥ धृ० ॥ लख चोऱ्याशी फेरे फिरकर सुंदर नरतयु पाया ॥१॥ खाया पिया सुखसे सोया नाहक जमाना खोया ॥२॥ जो मुख निशि-दिनीं रामनाम नहीं । वहां तुम कछुं नहीं किया ॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु । आया वैसाही गया ॥४॥

१६३. सुन सुन साधोजी राजाराम कहोजी ॥ धृ० ॥ भाव भक्तिका भुका सांई जोग जुगत नहीं पावे । भगत भूल गये राम दिवाने निजपद वांको देवे ॥१॥ व्याधका आचार कियाथा ध्रुवकी उम्मर थोडी । गजेंद्र कहां बिद्या पढाथा जात विदुरकी कडवी ॥२॥ क्या मरदुमी उग्रसेनकी सूरत क्या कुब्जेकी । धन भारीसे राम मिलत बत जाने सुदामजीकी ॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु राम मिलत है भक्ति । जंतर मंतर लटपट हुवे राम भजनसे मुक्ति ॥४॥

१६४. भवभंजन गुन गाऊं । रमते रामकूं रिझाऊं ॥ धृ० ॥ ग्यान कटारी कसकर बांधी सुरत कमान चढाऊं । पाचोमार पचि-सो बसकर काया नगर बसाऊं ॥१॥ पंचमुखी गंगामें न्हाऊं मान गुमान वाहूं ॥२॥ पंचतत्वका घट भीतरमों सो बिरहा लगाऊं ॥३॥ तन कर घोडा मन कर चाबुक मिलकर निल गाऊं ॥४॥ कामक्रोधकी गर्दन मारू तब मुजरेकुं जाऊं ॥५॥ आगे आगे उंट सलेदा पाछे नौबद बाजे । दास कबीरके लाल बंदुक जमका शीर पुरगा बाजे ॥६॥

१६५. घुंगुटका पट खोल । तुजे राम मिलेगा ॥ धृ० ॥

घट घट बिचमें राम रमैया । झुटा पचरंग खोल ॥१॥ शून्य मेहेलमें दीप बिराजे । बाजे अनुहात ढोल ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु । रामनाम भर तोल ॥३॥

१६६. अब तुम कब स्मरोगे राम । जिवडा दो दिनका जजमान ॥ धृ० ॥ गरभ पनोमें हात जुडाया निकल हुवा बैमान ॥१॥ बालपनोमें खेल गमाया तारुनपनमों काम ॥२॥ बुड्ढेपनमों कांपन लागा निकल गया अवसान ॥३॥ झुटी काया झुटी माया अखर मोत निदान ॥४॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु यही घोडा मैदान ॥५॥

१६७. अजोध्यानगर चलो देखो मेरी सजनी राजा दशरथजीको रामजी भये ॥ टेक ॥ कौन घरे भरत भये सजनी कौन घरे राजा रामजी भये ॥१॥ भोर होत भरत भये सजनी मध्यदिवस राजा रामजी भये ॥२॥ बाजत ताल मृदंग झांज डफ और नौबत पर चोप भये ॥३॥ तंबुवन तंबुवन नाचत ताफये सब रघुबंसी मगन भये ॥४॥ हरे हरे गोबर अंगना ढिपाये मोतियन चौक पुराये ॥५॥ अपने अपने भुवन ते निकसी गज मोतीयनके थार लये ॥६॥ चैतमास नौमिकी पूजा सुखें सरोवर नीरभरें ॥७॥ कहत कबीर दया सत्गुरुकी घरघर मंगलच्वार भये ॥८॥

१६८. निरधनको धन राम । हमारे निरधनको धन राम॥धु०॥ चोर न लेवे घटुही न जावे बखतपर आवे काम । हमा०॥१॥सोवत बैठत जागत उठत जपना हरिहर नाम । हमा० ॥२॥ दिन दिन होत सवाय सवाय खुटत नहीं एक दाम । हमा० ॥३॥ ठाकोर चले नगर दरबारे पास नहीं छदाम । हमा० ॥४॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु पारसको नहीं काम । हमा०॥५॥

१६९. रामनाम धार चमकत है तरवार । ऐसी लढाई होती यारो । तुम रहेना हुशार ॥१॥ मन पवनके घोडे छुटे उपर अनुभव स्वार । हात म्याने बोध भाले और है कटियार ॥२॥ संत बचनमों पाऊल है बंदुक बाहारदार । साधकी तो कमान बनाई लक्ष लगाय तीर ॥३॥ प्रेम खडा कुंजर देखो झुलमों कैसा झुलता

है । पापी दुस्मनके छातीपर पग देखे चलता है ॥४॥ ऐसी लढाई करके सबही मान गुमान रखना है । कडकडाट भजनका तोफखाना सुनले भाई गोला धरना है ॥५॥ झलकत मोक्ष निशान ना रंग काला ना पिला है । भाव भजनकी फौज बिराजे भाग गयो जम काल है ॥६॥ ऐसा तान बिनाले प्यारे जनम मरन भव भुले है । दिल दर्याव त्रिपुटी माया भवसागरमों झुली है ॥७॥ ताता बहना छोडो संतकू शरन जावोरे । श्रीगुरु रामानंद बिराजे दास कबीर गावोरे ॥८॥

१७०. राम समरले हां पंजरके सोवा ॥ध्रु०॥ जो दिन आज सो कल नहीं अंधे । धंदे करत सम जुग मुवा । राम० ॥१॥ भोर भये दरसनकूं । पंची हार चले जैसे जुवा । राम०॥२॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु । नाम लेते मुखमें अम्रत हुवा ॥३॥

१७१. रामजीसे राजी । मेरा दिल रामजीसे राजी ॥ध्रु०॥ नंगाही आवे नंगाही जावे झूटी लगाया बाजी । राम० ॥१॥ सागर उप्पर सिला तराया मारा रावन पाजी । राम० ॥२॥ बेद पढ पढ पंडित हुवा और मुल्ला काजी । राम० ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु बैकुंठ नौबद बाजी । राम० ॥४॥

१७२. तूं तो राम सुमर जग लरवा दे ॥धृ०॥ चंडी भैरव सितला देवी फत्तर पुजत वांकु पुजवा दे । तूंतो० ॥१॥ हाती चाल चलत गत अपनी कुतर भुकत वांकु भुकवादे । तूं तो ॥२॥ कोरा कागद काली साई लिखत पढत वांकु पढवादे । तूं तो०॥३॥कहत कबीरा सुनभाई साधु नरक पचत वाकु पचवादे । तूं तो ॥४॥

१७३. जमसे नही डरुंगावे । हरीका भजन करुंगावे ॥ध्रु० अहंता मारूं ममता मारूं खानजाद मैं कहांऊ । मन मेरा अब चौकस राखूं चीत चैतन मैं मिलाऊं ॥१॥ रामनामका घोडा मेरा मैदानें दवडाऊं । भजन प्रताप हातमें बरची सन्मुख लेकर जाऊं ॥२॥ और लोक कसबोंके चाकर मैं हुजुरका कार्जी । काम क्रोधकी गर्दन मारूं साहेब राखूं राजी ॥३॥ मैं साहेबका साचा चाकर मेरा नाम कबीरा । सब संतनकू शीस नमाऊं जोहरी पारखे हिरा ॥४॥

१७४. खेती करो हरि नामकी मनवा खेती करो हरि नामकी ॥धृ०॥ पइसा न लागे रुपिया न लागे कवडी न लागे फुटकी ॥ खे० ॥१॥ मनके बैल सुरत पोहावे रसि लगाऊं गुरु ग्यानकी ॥ खेती० ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु भक्ति करो हरि-हरकी ॥ खेती० ॥३॥

१७५. हरको नाम बगोल मेरा भाई। ऐसे बगोल बगोल जैसे तवहुन जाई ॥धृ०॥ मन करूं भट्ठका तन करूं नीता इसही मटकेमें माखन किता ॥१॥ नाहनेकूं हरध्यान जपनेकुं ओई तान सोनेकूं नीर मसान कबीर रेन मसतान ॥२॥

१७६. हरिका समरन करले बंदा काहेको बेपार है धंदा ॥ धृ० ॥ जबसे काया उतर खरी है या नगरीकी बसतीमाही। तबसे माया जबर भरी है या भितरकी जगतीमाही ॥१॥ झूटी काया और झूटी माया राजा रंक सबी लोभाना। बचन जो गुरुका सबने गुमाया दो दिन रहेना और जाना ॥२॥ भूला मन सो बीच जिगा जिगा होकर क्या बढाई । मरम ना जाने मन दुखादिये हुई नरकसे नैन लढाई ॥३॥ धन जोबनसे बदन छुपाये किया सब झूट तमासा। मगरूरीका युध क्या जमाये उस दरम्यान हुवा बासा ॥४॥ कहत कबीरा सुन भाई साधू अज्ञान क्यौं ग्यान धरे। मूरखसो हर भूल निसदिन पूजत फतर वामें मिले ॥५॥

१७७. हरी नामके बेपारी हम हरी नामके बेपारी। अमुक हिरा हात लागा साची जबान हमारी ॥ धृ० ॥ तन करूं बेल सुरतकूं वेढा ज्ञानकी गोन भरदारी। किन्ने लादा तांबा कंचन किन्ने लादा सोपारी ॥१॥ साहेब नाम हृदय बसत मनकी माया सब टाली। आप निरंजन होकर बैठे मोये भरंवसा भारी ॥२॥ ना सिर जटा ना कान मुदरा ना गले कंठा भारी। तूं प्रतिपाल दोनो जुगतरे किताएक बात तेढी ॥३॥ उनने लादा माल धन उननें लादा सुंदर नारी। दास कबीरनें रामनाम लादा है भिर्ना खेप हमारी ॥ ४ ॥

१७८. हरबिना कोई काम न आयो । झूटे झूटे परपंचमें

मोह्यो । रतन सरिखे जनम तूं खोये ॥धृ०॥ अनेक अनेक उपाय करता मातानें एक पुतर जिआयो । (हाँरे) रची लाड लडायो ॥१॥ गुरु धनी तेरी सेवा साची मेरी माया झुटी (हाँरे) मैं तुई समरनको फल पायो॥ २॥घरकी इस तिरया कहती धनी तेरे संग चलुंगी (हाँरे) घुत धन सच खायो ॥३॥ कंचन कलश समाल करके संसारमाही दु:ख रह्यो (हाँरे) रची रची भवन बनायो ॥४॥ जब तेरा पेगाम सरपर अंतकाल ललकारयो (हाँरे) एक पलक रेहेने न पायो ॥५॥ झूट ठग माया मोहनो परपंच सब कियो (हाँरे) रतन जैसो जनम गमायो ॥६॥ कहत कबीर सुन काल बखत छोड दिनो धागो (हाँरे) ताठी बांध अकेलो पोचायो ॥७॥

१७९. हरी भजनकूं मानरे मतकर मोह तूं रे ॥ध्रु० ॥ नयन दिये दरसन्न करनेकूं । स्रवण दिये सुन ग्यान रे ॥१॥ चरन दिये तीरथ करनेकूं । हात दिये कर दान रे ॥२॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु । कांचन निपजत खान रे ॥३॥

१८०. हरि तो नाम न लेत गवारा । काहे सोत बारोबारा ॥ हरि० ॥ध्रु०॥ जद पार उतरना चहीये । जद उतर उतर भये पारा । फेर इतहीक उत संसारा ॥१॥ जद दरसनको चित चाहीये। दरपन नित मांजत रहीये । तेरे दरपनमें लागी कायी । फेर दरसन कहांसे होयी ॥२॥ जद पान फूल चाहिये । बिरहा नित सींचत रहिये । तेरा बिरहा गया कुमलई । पान फूल कहांसे पायी ॥३॥ बाजीगरनें जो बाजा बजाया । सब खलक तमासेको आया । बाजीगरनें जो डंका सहेला । फीर रहे गया आप अकेला ॥४॥ जो राम नाम गुन गावे । सो बैकूंठ बासा पावे । जिन्ने सद्गुरु पुरा पाया । उन्ने दिलका भरम गमाया ॥५॥ देखो देखो गरिब जनकी करनी । वांके अंतर बीच कतरनी । ओ कतरनीकी गांठ न छुटे । वांको हुकम हुल समज लुटे ॥६॥

१८१. ग्यान कटारी मोहे कसकर मारी । सत्गुरुकी बल हारी ॥धृ०॥ ग्यानका बान हिरदे बिच लगा । सबदका मारा होगया न्यारा ॥१॥ नहीं मोहे ढाल नहीं तरवारी । लग गई मोरे कले

जेमे करी ॥२॥ ये मन मस्तक ह्यां नहीं माने । वांको संदेह मैं वारी कहे कबीर सुन भाई साधु । टूक टूक कर डारी ॥३॥

१८२. ग्यानका शूल मारा सद्गुरुनें ॥धृ०॥ छुरी नहीं मारी कटारी नहीं मारी शब्दो का बान मारा ॥ ग्या० ॥१॥ आखनमों अंधा काननमों बहिरा पाव पांगुल कर डारा ॥ ग्या० ॥२॥ काया कोटका दस दरवाजा घायल अनु पुकारा ॥ ग्या० ॥३॥ देस देसके बैद बुलावे ओसद मुरसत धाया ॥ ग्या० ॥४॥ ओसद बेसद कछुना लागे क्या करे बैद्य विचारा ॥ ग्या० ॥५॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु जगसें हो जा न्यारा ॥ ग्या० ॥६॥

१८३. गुरुबिन मारग नहींरे कबीरा गुरुबिन मारग नहींरे कबीरा ॥ ध्रु० ॥ एक दोन तीन कहके पकरत बेद पुराना । जो बेद पंथका भेद न जाना पानीमें डुब डुब मुवारे बमना ॥ गुरु० ॥१॥ कानमें कुंडल रुद्राक्ष गलेमें जंगम काहेकूं होना । जो लिंग पंथका भेद न जाना लिंग पुजपुज मुवारे जंगमा ॥२॥ अव्वल काजी मसीद मुल्ला नहीं तो निमाज पढना । जो और पंथका भेद न जाना ध्यान धर धर मुवारे मुल्ला ॥३॥ कहत कबीरा सोय करे तुम अपने अपने धरम गुरुसे । पिछान करोरे बाचा ॥४॥

१८४. कर समरनके रंग होरी खेलीये । ये ध्यान पकडा गायन के रस भये । या बुध मनसे लढिये ॥ध्रु०॥ सुरत निरंग और रंग रागिणी कौन चंगसे गाइये । पांचसखी मिल उठउठ गावे उनसे लोका चली चंग चाहिये ॥१॥ ताल पखवाज मुरदंग बासरी आनंद नाद बजाइये । काम क्रोध लोभ मोह मत्सर भरभर अबीर उडाइये ॥२॥ प्रेम प्रकाश अनन भये अंतर आवन गावन सुनाइये । कहत कबीर सुनभाई साधु सद्गुरुसे बावा गाइये ॥३॥

१८५. करमकी बात है न्यारी हो । कोई दोख न दीजिये ॥ध्रु० काहेकूं चंदन रन बन उपजे काहेकूं ये रद फुलवारी हो ॥ कोई० ॥१॥ काहेकूं बंगला सफेत बन रहै काहेकू कोयल भयी काली हो ॥ कोई० ॥२॥ काहेकूं कुवा जल मिठा लगत है काहेकूं समुदर भये खारा हो ॥ कोई० ॥३॥ काहेकूं मुरखवा राज करत है

काहेकूं पंडित भिखारा हो ॥ कोई० ॥४॥ कहे कबीरा सुन भाई साधु गुरुके चरन बलहारा हो ॥ कोई० ॥५॥

१८६. ऐसा कोई आदली आहल चलावे। नगरीमें चोर घुसने नहीं पावे ॥ धृ० ॥ पांच पचीस एक घर लावे। चित्त चबूतरे न्याय चुकावे ॥१॥ बीन तोक तजी हां होत आवाजा। बिन समसेर पकर लियो राजा ॥२॥ सोहंके घर होत आनंदा। मिट गये तिमिर उदय भये चंदा ॥३॥ चेतनके घर पहेरा जागे। जुगल चोर कहांसे लागे ॥४॥ कहत कबीर सतुगुरु संग जागे। इस नगरिकूं डंख नहीं लागे ॥५॥

१८७. आंजन आंजीये निज सोय ॥धृ०॥ जाय आंजन त्रिमिर नासे। दृष्टी निर्मल होय ॥ १ ॥ आं० ॥ सुगड धोबी सरस साबन। मयल डारे धोय ॥२॥ बैदसो परपीड मेट। बहोरन पीडा होय ॥३॥ धोनु सो जाके ग्रहे अत्रबल। धोय लीजो बिन लोय ॥४॥ ताहे पीया पीया पास पहूंचे। बहोरन पविना होय ॥५॥ गुरुसो जो मुक्त दाता। करम डारे धोय ॥६॥ कहे कबीरा कसा दिल होय। आंजन आंजीये निज सोय ॥७॥

१८८. सीताराम भजन कर लिजीओ मनवा गुरु भजन कर लिजिओ ॥ धृ० ॥ भुखे अन्न पियासो पाणी नंगे वस्त्र दीजियो। मेरे मनवारे सीताराम भजन कर लिजिओ ॥१॥ माटी ओडना माटी बिछाना माटीका ठीलना । मट्टिका कलबुद बनाया आखर मट्टिमें जानारे। ओ क्या तन मरताहै रे मनवारे ॥२॥ माया छोडो काया छोडो छोडो घरकी आस। इस दुनियाकी वस्ती छोडो बिंद्राबनी कर बास। मेरे मनवारे सीताराम भजन कर ॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु रामनामकी लूट परा है। लूट न होय सो लूट आखेरको पस्तावेगो। डाव तन मन हो जायगा धूल मेरे मन- वारे सीताराम भजनकर लिजीओ ॥४॥

१८९. गुरु बिन कौन बतावे बाट ॥ धृ० ॥ बडा बिकट यम घाट ॥ गुरु० ॥१॥ भ्रांति की बाडी नदियां बिचमों। अहंकारकी लाट ॥२॥ मद मत्सरकी धार बरसत । माया पवन घनदाट ॥३॥

काम क्रोध दो पर्वत ठाडे । लोभ चोर संगात ॥ गुरु०॥४॥ कहत कबीरा सुन मेरे गुनिया । क्यौं करना बोभाट ॥ गुरु० ॥५॥

१९०. गुरुजी आसरा तेरा । स्वामी आसरा तेरा ॥ धृ० ॥ जगत ये रेनको सुपनो । समज देखो कोई नहीं आपनो । लेये लोभकी धार । भय्या सब जात संसार ॥१॥ देवो जन भुल तन गोरा । जगतमें जिवना थोरा । तजो मद लोभ चतुराई । रहो निरसंसे जुगमाही ॥२॥ पात ज्यूं डालसे छुटा । घडा जो नीरका फुटा । तैसे जन जान जिंदगानी । आबहूं क्यौं न चेतो अभिमानी । लडकपण खेलमें खोया । ज्वानीमें निद्भर सोया । बुढाको देखकर रोया । भजनबिना जिंदगी खोया ॥४॥ ठगकूं भेद नहीं दि॰ो । इनकूं समजतां लिजो । बिदेसी देशकूं पावे । उनकूं भेद बतलावे ॥५॥ सजन परिवार सुत दारा । रहे उस राज सब न्यारा । निकल जब प्रान जावेगे । नहीं कोई काम आवेगे ॥६॥ देखो जन भूल ये देहा । लगावो प्यारे रामके सनेहा । कटे ये कालका घेरा । कहे कबीर दास जन तेरा ॥७॥

१९१. सद्गुरुका मरम न जाना । साधु भाई देखत जग गवरानाजी ॥धृ०॥ हिंदु कहे वो राम हमारा मुसलमीन रहिमान । आपसमे दो लड लड मुवे दुर्बुद्धीका यो है पठानाजी ॥ साधु० ॥१॥ केतेक नेम धरमीक होवे प्रात करे आसनाना । आत्माराम बासनकूं पूजे उनका कौन गिनानाजी ॥ साधु० ॥२॥ केतेक पीर आवलिया कहावे पढत किताब कुराना । कहे हो मुराद कालिब बनावे उन्ने अल्ला नहीं जानाजी ॥ साधु० ॥३॥ इस ब्रीद चलत कहेवन हामको आप कहावे शानाजी । कहे कबीर सुन भाई साधु दोनोंके देवत कौन दिवानाजी ॥ साधु० ॥४॥

१९२. कोयको भरोसा द्रव्य और मायका । कोयको भरोसा गुमान भरो कायका ॥१॥ कोयको भरोसा सीतारामके चरनका । कोयको भरोसा धर्म और दयाका ॥२॥ कोयको भरोसा बेद और पुरानका । कोईको भरोसा कलमें और कुरानका ॥३॥ कहत कबीरा भरोसा मेरे तैं रामका । मोहते भरोसा संतनके छावका ॥४॥

१९३. दाता गुरु बिन कोई नहीं ।जग मांगन हारा हो॥ध्रु०॥ तीन लोकके उपर थारा सबके और किरताराहो । क्या राजा क्या छत्रपती सब हाथ पसारा हो ॥ दाता० ॥१॥ वहांके उप्पर एक धाम है मोरे साथ पुकारा हो । करमकी बलिया धारके मोरा हंसा उभारा हो ॥२॥ तीरथ तारन सबही गये क्या तीरथ ओ तारा हो। काम क्रोध तोरे धोया नहीं क्या अंग पखारा हो ॥३॥ देवल मंदिर जन गये वहांका तुज पाया हो । कोट तीरथ फल होत ओई एक साधन जमाया हो ॥४॥ मिया नबियाके बागमें मसजद एक काया हो । इयाडुदे तन घर ज्ञानका सतगुरु फरमाया हो ॥५॥ कहत कबीर धरमदासकूं ढुंढत ढुंढत थो ले हो । अंधेकुं तो सुजत नहीं घट घटमाही बोले हो ॥६॥

१९४. कहे कबीर सुना धर्मदासा । सब दबाये न कल हंसा काल दगोये सनत्कुवार । ताको शब्द कहो पुकार । जल बांधुं जलायेन बांधु । देवी अंध कुमारी । धर्मसाहित संन्यासी बांधु। कोट आंगसे घाट संहारू। चंद्रसूरज तारांगण बांधु धरती गगन बांधू जमचारी । ताडपर छी छत्र बांधु । हनुमंत बांधु बिरबलधारी । यंत्रफो कोतल बांधु। जाहां था ताहां हाडारी। डांकिणी शंखिनी नारी बांधु । कुलबलाये विष्णूकूं बांधु । उत्तरदिसाये बिभीषणकूं बांधु । मेरी बाचा परे । अनंतकोट सिधकी बाचा टरे सतसुक्रतकी फीरे द्वाही । लुत भुत सबी गई पराई ॥

१९५. जयो मन सुक्रत सत् कबीर ॥धृ०॥ हंस होयको चलो घरको । उतरो भवजल तीर । चंदर सुरज गगन नहीं धरती नहीं धीर ॥ ज० ॥१॥ धूप छाया उष्ण नहीं बरसे नहीं नीर। बाल तरुण वृद्ध नहीं त्रिगुण ताप सरीर ॥ जयो० ॥२॥ करे आनंद निरमुल मुक्ता गये सुकनी सीर । मुगुट देखे धीट होय बैठे वोढन अमर चीर ॥ जयो० ॥३॥ मनका ज्योत अनुप अस्मानी रखा आग सरीर । धरमदास सत्य पाये । करम कागद चीर ॥ जयो ॥४॥

१९६. साधु दिन भरनेकु आये ॥ धृ० ॥ आवनकू कौन राजीथे । खुसींसे पठाये ॥१॥ बेटा बेटी जोरू लडके सोभी लोक

पराये ॥२॥ मैं जानु कुच सुख उपजोगे वहां पुंजी मुद्दल गमाये ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु । साहेबबिन न सुख पाये ।४।

१९७. साधूकी संगत पायी ज्याकी पूरन कमाई ॥ ध्रु० ॥ साधुकी संगत संतका बचन अवघड रहा बताई ॥१॥ धना जाठ रोहिदास नामा चवथी मिराबाई ॥२॥ कहत कबीरा सुन मेरो गुनिया जोतीमें ज्योत मिलाई ॥३॥

१९८ संतनके संग लाल तोरी अछी बनेगी ॥ध्रु०॥ संतनके संग गंज न लागे । निर्मळ होत सरीर ॥१॥ हंसनकी गत हंसही जाने । वर्म नहीं जाणे काग॥२॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु । हरी चरण पर जाग ॥३॥

१९९. संगत संतनकी करले जनमका सार्थक कछू करले॥ध्रु०॥ उत्तम नर देह पाया प्राणी इसका हित कछु करले । सद्गुरु शरण जाके बाबा जनम मरण दुर करले ॥ संगत ॥१॥ कहांसे आया कहां जावेगा ये कछु मालूम करना । दो दिनकी जिंदगानी बंदे हुशार होकर चलना ॥२॥ कौन किसीके जोरू लडके कौन किसीके साले । जबलग पल्लोमें पैसा भाई तबलग मिठा बोले ॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु बारबार नहीं आना । अपना हित कछु करले भाई अखर अकेला जाना ॥४॥

२००. संतनके सब भाई हरजी । सं० ॥ध्रु०॥ जाती बरन कुल जानत नहीं लोग करे चतुराई ॥१॥ शबरी जात भिल्लिनी होती बेर तोरके लाई । प्रीत जान वांका फल खात तनिऊ लोक बडाई ॥२॥ करमा कौन आचरज किनी हरिसो प्रीति लगाई । छप्पन भोगही आरोगे पहिले खिचरी खाई ॥३॥ नामा पिपा और रोहिदास उन्होसे प्रीति लगाई । सेनभक्तको संशय मेटो आप भये हरी नाई ॥४॥ सहस्र अठासी ऋषि मुनी होत तबहुन संख बाजे । कहत कबीर सुपचके आये संख मगन होय गाजे ॥५॥

२०१. संत गुरु संत बरे सौदागर । वांके चरनमें जाऊंगा ॥ ध्रु० ॥ मनकी मोहोर धरु सिर उप्पर ग्यानका घोडा उडाऊंगा । प्रेमकी पाखर चिंता चाबुक नेकी लगाम उडाऊं-

गा ॥ संत गुरु० ॥१॥ भवे खंबे पार तीर तरकस मूरत कमान चढाऊंगा । काम क्रोध दोनो बडे मिजासी वांकूं पकर मंगऊंगा ॥ संत गुरु० ॥२॥ ये ज्ञान कटोरा बांधकर संतको बान चलाऊंगा । ये पंच घटमों जो राम रहे वांकी एक ठौर लगाऊंगा ॥ संतगुरु० ॥३॥ काम क्रोध सहेजार न पावे अन्य भेद तबल बजाऊंगा । कहत कबीरा ये सबसे साहेब वांकूं शीस नमाऊंगा ॥ संत० ॥४॥

२०२. संतकी चाल संसारसे भिन्न है ॥धृ०॥ सकल संसारमों जहर बाजी । हिंदु तुरक दोऊ सरहद्द बांधी बेदकी तब प्रपंच साजी ॥ हिंदूसे नेम आचार पूजा घनी । बरत एकादशी रहत राजी ॥ बोकडी मार मार मांस मुख भछन करे । भगत नहीये दगाबाजी ॥ जीवको हनन अपराधका मूल है । उचीत चेत रांडरांडी । सर्व दया कृष्णकथा कथी । मम दया कृष्ण गीता कथी । भय सके सुनै कांहा बिन बाजी ॥ सर्व दया मन दया किसन कहे फरक भया । किसनका कहना मान पाजी ॥ मुसलमीन कलमा कहे तीस रोजे रहे । बंग निमाज कर धुनक गाढी ॥ कोकडी बोकडी मार जबे करे । गाय पच्छाडके कोहो काढो ॥ ऐसी जुलममें भिस्त कांहा मिले । खुप अपराध सीर ब्याद बाढी ॥ होयगा ईनें आफत बज्या देवेगे । ले चले फिरस्ते पकड दाढी ॥ कंठन कुंदी कर खुब तंबी कर । होयगा कष्ट तद चीज गाढी ॥ आबहुं चनमेह दीलमों होवत । यही सहीये मोम दील दया जो धरे । तहां ये भिस्त राजी रहे । भीस्त ठाडी कहे कबीर साहे बसों करे । झूटकु छांडके साच लेवे ॥१॥

२०३. साहेबसे लगनिया लागीहो ॥ साहेब० ॥धृ०॥ जबसे दया किनी सतगुरु सामी । काम क्रोध मद त्यागी हो ॥ साहेब० ॥१॥ बंदन काट कीनी गुरु मुक्ता । देव लोक सब त्यागी हो ॥ साहेब० ॥२॥ कहत कबीर सुनो भाई साधो । कबसे भये बैरागी हो ॥ साहेब० ॥३॥

२०४. तबसे भये बैरागी कबीरजी तबसे० ॥ धृ० ॥ नहीं था चंदर नहीं था सूरज नहीं था नवलख तारा । तेरा महादेवजीका जनम नहीं था तबका फिरूं अकेला ॥१॥ जननी नहीं मे जनम लेवूं नीर

नहीं मैं न्हाऊं । धरती नहीं मैं पाव धरूं खंड नहीं मैं जाऊं ॥२॥ सत जुग लीनी स्रतकी पावरी दवापर लीनी दंडा । त्रेता जुगमें टिलक बनाया कलिजुगमें झोली दंडा ॥३॥ आधा धुन आगे नहीं था न था गुरु न था चेला । कहत कबीरा सुनभई साधू तबका फिरूं अकेला ।४॥

२०५. कहो दयाल राम कौन गत मेरी तुमसे परगट लोकोंसे सीचोरी ॥ कहो० ॥ धृ० ॥ सुलतान बोलाये बख्शनव कबीरा पाऊमें जंजीर जल बीच डाला ॥ कहो० ॥१॥ कहे रामनामसे तुटे जंजीरा । पथरकी भयी नाव उप्पर बैठे कबीरा ॥ कहो० ॥२॥ जादु मंतरका हुवा नहीं चारा । गुनी गारदी हात रखे उनका पसारा ॥ कहो० ॥३॥ घर रहे पिरेमका ख्याली का नहीं । सीस काट मोहे रखो जाय घरमाही ॥ कहो० ॥४॥ या जगतमें कबीरा जनमा कबिरा न पाया सुख । डाल डाल कबीरा हुवा पांत पांत भये दुःख ॥ कहो० ॥५॥

२०६. गगन मन्डलमों करो बासा । आब दुजा देखो अजब तमासा ॥ ध०॥ गऊं मेरो गगन सुरत मेरा चौका । चौतन चवर दुरावेगीजी ॥१॥ इडा पिंगला सुखमन नारी । अनुहात हात बीन न बजावेजी ॥२॥ त्रिकुट घाट आसनान जो करले । रविशशि संजम होईजी ॥३॥ हंसा खेल करे राजनसे । एक मेहेलमें दोईजी ॥४॥ अष्ठकमलदलपर खुरी बनाई । उलटा ध्यान लगायाजी ॥५॥ पांच पचीस एक न धरलावे । तब धुनकी सुध पाईजी । ॥६॥ बीन बादल बीन बिजली चमके । बिना स्रिपके मोतीजी ७ कहे कबीर सुन भाई साधु निरखो निरमल ज्योतीजी ॥८॥

२०७. इनेरे सुधारके मेवारने । जिनें मेरा मंदिर घडयो । आपे आलप हो रहा दुजे समरथ कियो ॥ ध्रु० ॥ दिन दिनरे बेली बने मरम कोई नहीं जाने । निसदिन तिमल चढे मिठी कहांसे होने ॥१॥ खुदरतका महाल बनाया मरम कोई अनलीता । इसही सरारे बीचमें दास कबीरा रहेता ॥२॥

२०८. अल्ला रखेगा वैसाही रहिना । मौला रखेगा वैसाही

रहिना ॥ धृ० ॥ कोइ दिन सिरपर छतर उडावे । कोइ दिन सिरपर घडा चढावे । कोइ दिन पांव चलावे ॥१॥ कोइ दिन शक्कर दूध मलीदा । कोइ दिन मागे घर घर गदा । कोइ दिन सेवक हात जोड खडे । कोइ दिन नजीक न आवे घेडे॥२॥कोइ दिन राजा बडा अधिकारी । एक दिन राजा कंगाल भिकारी । कहत कबीरा करत करतारी । गाफल क्यौं करता मगरूरी ॥३॥

२०९. आऊंगा ना जाऊंगा मरुंगा ना जिवुंगा । गुरुजीके कदमोपें जुग जुग रहुंगा ॥ धृ० ॥ आपहि गाई आप कसाई । आपहि काटके आपहि खायी ॥१॥ आप शिताफल आपहि निंबू । आप मुसलमीन आपहि हिंदू ॥२॥ कहत कबीरा सुन मेरे गुनिया । गुरुजी हमारे आलख गुसैय्या ॥३॥

२१०. अपने नगरके बात मैं जिनकूं पुछुं । उननें उत्तर न दिनो । सबई बताये लोकरे ॥ ध्रु० ॥ बादली हमारी मैया दरिया हमारो दादा । बिजली हमारी ननदिया मेघ हमारा भरथारा ॥१॥ पवनकी हमारी ओढणी चंदनकी हमारी चोली। रेनकी अंधेरी नयनकूं काजल सुनेकी केस हमारी पोली ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु मैं लेऊंगी जोबनकी भेकरे । जिनकूं पुछे उननें उत्तर न दिनो सबइ बताय लोकरे ॥३॥

२११. आस एक अकेलेसे लागा ताये माया ममता उठ भागा। साचारे बाप हमारा निरंजन मिला तो भायग जागा ॥ धृ० ॥ दुरमती दादी हंकार दादा परदा बीच बनाया । गुरु ग्यानका गोला छूटा उडगया दुरमत कागा ॥१॥ आनंद स्वामी बहु रंग बाजा गगनमंडल बिच गाजा । रंजत मेहेलमें नटवा नाचे जिऊं बाल नरमानी नागा ॥२॥ पांचोंही तनकी भाटिया चुआऊं राम रसोया पाका । कहे तो कबीर सुनमेरे साधु जब सोनेमें मिला सोहागा ३

२१२. हमारो तीरथ कौन करे भटकत कौन फिरे ॥ धृ० ॥ मनमें गंगा मनमें काशी मनमें स्नान करे ॥१॥ मनमें आसन मनमें कडासन मनमें धूनी जले ॥२॥ मनमें मुदरा मनमें माला मनमें ध्यान धरे ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु भटकत कौन फिरे ॥४॥

२१३. हमतो भिकारी । मौजा करता लहरी ॥ ध्रु०॥ पंच तत्वकी झोली सारी । रिद्धि सिद्धि प्यारी । चौदा रत्नें मेरे झोलीपर । रामनाम ललकारी ॥१॥ ये झोलीके गत है न्यारी । रिद्धि सिद्धि प्यारी । भात भातके तुकडे मांगु । मौजा करता लहरी ॥२॥ पुरी फकीरी संतो तारी । नवखंड है फेरी । दशवे द्वारीं अलख गावे । झोली हो गये भारी ॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु । संतनके है द्वारीं । रामनामके चरणीं लागे । गुरुकिल्ली है न्यारी ॥४॥

२१४. मेरे नजरमें मोती आयो । मै भला भरोसे पायो ॥ध्रु॥ चार खूंटका देवल बनायो । उसपर कलस धरायो ॥१॥ देसदेसके दरसन आये संतनके मन भायो ॥२॥ सेज सुनीपर साहेब मेरा । तीन लोक सब छायो ॥३॥ कहत कबीरा सुनो भाई साधू । हुकमी नाम चलायो ॥ मेरे ॥४॥

२१५. क्यां मांगू मेरे राम । थोडे जिवनमें क्यां मांगू ॥ ध्रु० ॥ घर नहीं रहना अमर नहीं काया । थोडे जिवनमें मैं क्यां मांगूं ॥१॥ एक लक्ष पुत्र सवा लाख नाती । ते घर न रहे कोई दिवाना बाती ॥२॥ मेघनाद पुत्र समुद्र जैसी खाई । कुंभकर्ण बिभीखन जैसे भाई ॥३॥ शंकर सारिखा पुजन आये । ब्रह्माजी करत है पाठ ॥४॥ क्यां करूं भीती क्या करूं टाटी । न जाने कहां पडेगी मट्टी ॥५॥ क्यां करूं मेहेलमें क्यां करूं टाटी । छोड गयो रावण लंकाको ठाठी ॥६॥ कहत कबीरा सब छोडकर जाता । मैं तो एक तेरा चरनकूं चाहता ॥७॥

२१६. क्या मांगु कछु अमर नहींरे राम ॥ ध्रु० ॥ जिन सिर खैचके बांधत पागा । सो सिर चुंचन मारत कागा॥१॥ सीर जीन ढाला ते कुमलेला । सो सीर हुवा रगरग ढेला ॥ २ ॥ क्या मांगु मेरे अवगत नाथा । साहेबके चरनपर कबीरका माथा ॥३॥

२१७. आपही खेल खिलाडी साहेब आपही धनकधारी है ॥ तंबू तो असमान बनाया जमीन गलिच्या भारी है ॥ चांद सुरज दो मशाल बनाय तेरी खुदरत न्यारी है । पंचतत्त्वका किया पसारा त्रिगुण माया सारी है ॥१॥ चैतन्य पुरुष आपही बैठे

यही अचंबा भारी है। सुरत नुरतकी चोपट मांडी आप फासा जुक धारी है। फांसे चाहे जैसे जितावे सारी कवण बिचारी है। चार जुगकी चौपट मांडी खेल नर और नारी है ॥२॥ तीन देव जागीं साक भरत है पाप पुण्य अधिकारी है। छक्के पंजेसे नरद बचावे। बाजी कठणकारी है। सद्गुरु शरन जो नर जावे जमके हात बिकाना है। कहत कबीरा सुन भाई साधु सब देहोमें ठिकाणा है ॥३॥

२१८. हमतों सदा रंग है लाल। संपत क्या है लंडी माल ॥ चार खूंट जागीर हमारी। गले तुलसीकी माल ॥ १ ॥ कामधेनु तो मारी बगलमें। कधी ना पावे हाल ॥ अनाज अटा सबकुच मिलता। घी गुड चावल दाल ॥ बहुत खजाना पास भरा है। देत लेत गोपाल ॥२॥ सहज दिया तो भिछा लेते। नहीं सीर फोडे चाल ॥ स्वामी खातर लिया फकीरी। झूटा माया जंजाल ॥३॥ राजा परजा सबही देखे। बडे बडेके हाल ॥ जितनी संपत उतनी बिपत। पावमें बंदावें नाल ॥४॥ दया धरमतो करले बंदा। निकल जावेगा ख्याल ॥ एक दिन संपत एक दिन बिपत। क्यौं फुगावे गाल ॥ रामनामका डंका बाजत। झ्यांट उखाडे काल ॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु। खडी नामकी ढाल ॥५॥

२१९. ओही हमारा सांई। और दुजा नहीं कोई ॥ध्रु॥ प्रन्हाद बिभीखन नारद पराशर ज्याके धरत है ध्यान। ओही खडा मुरशद मौला देखो बिठ्ठल सुजान ॥१॥ वैकुंठ छांड भीमा किनारे आये सुखके धाम। पुंडलीकसे भूल गया खडा बीटपर आराम ॥२॥ मीराबाईकी जेहर बाटी आपही लगाये होटीं। सावत्याके घुसे पोटीं आये जनीके रोटी ॥३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु। भाव भगतका भुका। आवर किसीकी प्रीत नहीं। मीठा लगे तुलसी बुका ॥४॥

२२०. ज्याके चरनसो पाखान तरे। ओही सांई हमारा है। भरपुर भरा मुरशद मौला। भीमा किनारे ठारा है ॥१॥ कंहू किसोसे बिसमिल्ला। कंहू कीसोसे जद अल्ला ॥धृ०॥ हिंदु मुसलमीन दोन राम रहीम कहते है। हिंदूका घर निमाज रोजा काजी मेहेर

बताते है ॥२॥ मुसलमीन तो न्याहाद बांधी तीरथ बरत करतां है । उनोके घर बह्मन घुसा वेद पुराना कहता है ॥३॥ दोनो चोर दोनो झुटे बदफैलमों रहते है । कहत कबीर सुनो भाई साधु अब काहेकू रोते है ॥४॥

२२१. नाम रामसे जादा भाई । नाम रामसे जादा ॥धृ०॥ सागर उप्पर फत्तर तारे रघुबीर पावे खेदा । वालाथा सो वाल्मिक हुवा भेट भई नारदा ॥१॥ मारा मारा येही मंतर उनके अंतर भेदा । उलटा ज्याके सुलटा हुवा तरुवर फत्तरभेदा ॥२॥ रामनामकी धूम उठी जब जंगल हुवा मक्का । जो जाने सो पद पावेगा । नहीं कालका धोका ॥३॥ नामलिया जद राम मिलेगा जमही हुवा राजी । कहत कबीरा सुन भाई साधु बैकुंठ नौबत बाजी ॥४॥

२२२. नरहरिया प्रभु गिरधारिया प्रल्हाद उधारे नरहरिया ॥धृ०॥ रामकृष्ण दोउ नाम बडे है तारन तरन अभयकरीया ॥१॥ वामन रूप छले बलिराजा तीन पाद वसुधाधरिया ॥२॥ खंभ फोर हिरनाकुसमारे जब प्रल्हाद अभयकारिया ॥३॥ रावनके दस मस्तक छेदे बीस भुजा खंड खंड करिया ॥४॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावे कर मुरली बन बन फिरिया ॥ ५ ॥ केसी मारे कंस पछारे उग्रसेन पर छत्र धरिया ॥६॥ कहत कबीरा सुनोभाई साधु अधम उद्धारन नरहरिया ॥७॥

२२३. आखोसे साहेब देखो । वो रसने रामरस चाखो ॥धु०॥ रामनाम छांडके झुटी बाता काहेकू तुम करता है । पुरान कुरान किताब सुनके व्हां क्या कछु मिलता है ॥१॥ हर शिव मौजुद अल्ला छांडके निमाज पुकारे मुल्ला है । जिदर उदर भरपुर सांई सब घट भरा वो क्या बहेरा है ॥२॥ रोजा निमाज पकर राम रहीमसो जानोरे । कहत कबीर सुनो भाई साधु मेरा कहना मानोरे ३

२२४. हमतो फकीर है भाई । तन महेजत बतलाई ॥धु०॥ गुरुनें मुजे फकीर बनाया महेजद कैसी है भाई । फकीरी कैसी तूनें पाई ॥१॥ गुरु ग्यान भंग पिलाया । माहिमें अल्ला बतलाया ॥२॥ अल्ला कैसा है सांई । ठिकाना मुझे बतलाव भाई ॥३॥ अल्ला

सुनेका गोला पछेम दिसेसो मोला ॥४॥ गोलासा रुप कैसा आया । उसकू नाम किने दिया ॥५॥ मायेनें खेल किया । गुरुनें नाम बतलाया ॥६॥ उसका नाम क्या भाई । कहा रहते वो सांई ॥७॥ निर्गुण ब्रह्म राम हमारा । सब जगभजकर है न्यारा ॥८॥ न्यास किदर है भाई । मुजे बतलाव फकेरी सांई ॥९॥ ठाडे बिटपर पंढपुरवाले रहे । पुंडरीक खातर वो आये ॥१०॥ पुंडरीकनें क्या तप कीया । अल्ला कैसा बुलाया ॥११॥ मा बाप वचनसे रह्या । कबीरनें कमालकू दिखाया ॥१२॥

२२५. मेरा कहना मानोजी । वोही राम पछानोजी ॥धृ०॥ वेदशास्तरकी बात बोले । ये तो बडा मगरूर है । कुरान किताब सुनके बाबा । मौजुद अल्ला भरपुर है ॥१॥ हिंदु मुसलमीन दोनो राम रहीम सो जाने है । हिंदु आपना धरम छांड फकीर हुवा दुला दुला कहत है ॥२॥ मुसलमीनमों बडे काजी बांग निमाज पुकारा है । हिंदुपकर मुसलमिन किया किसीसे गुन्हा लगाया है३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु येही पंथ झुटा है । रामबिना और नहीं जानो नहीं तो माथा सोटा है ॥४॥

२२६. कोई कछु कहो हम अटके है । कोई० ॥ध्रु०॥ संसार विचारके मरिची जल । ये जानको यारो सटके है । कोई० ॥१॥ उलट कमलमें अंमल किया । महबूबके रुबर लटके है ॥२॥ साहेब कबीर झगडेमें पंडत मुल्ला दोनो अटके है । कोई० ॥३॥

२२७. मरगोनें खेत उजारे जतन बिन मरगोनें खेत उजारे ॥ध्रु०॥ पाचोंही कहना पचीस बछेरु वामें तीन चीकोरे । जन० ॥१॥ अपनेरे अपने सुख करे लोभ अब चरत है न्यारे ॥ जन० ॥२॥ चरते है जैसे करबी तुमरिया तरिथ बीरथ पंच हारे ॥जन० ॥३॥ तन मेरी खेतीरे मन मेरा बीजवा गुरुके शब्द रखेवाले ॥ जन० ॥४॥ कहत कबीरा खाने न पायो फीरवी चेत सवेरे ॥ जन० ॥५॥

२२८. मन माने जब तार ॥ प्रभुजी ॥ मन माने जब तार ॥धृ०॥ नदिया गहरी नाव पुरानी । कैसे मैं उतारूं पार ॥१॥ बेद

पुराना सब कुच देखे । अंत न लागे पार ॥२॥ कहत कबीरा सुनो भाई साधु । नाम निरंतर सार ॥३॥

२२९. तुम बिन मेरा न कोई । साहेबजी । तुम बिन मेरा न कोई ॥धृ०॥ एक बन धुंडूं सकल बन धुंडूं बन बन धुंडत रोई ॥ तुम०१ गई गई वो जल भरनेकूं सब सखीयां संग सोई ॥तुम०॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु मेरा राम करे सो होई ॥ तुम० ॥३॥

२३०. देना देना दरशन वांको लोभी है दो नैना ॥ धृ० ॥ पंच तत्वका बना है पिंजरा जामे बोले मधु मैना ॥ नैना० ॥१॥ क्या भीतर है बाग बगीच्या छेल छबेली भर देना ॥ नैना० ॥२॥ चुन चुन कलियां सेज बिछाये उपर बैठे दिल चमना ॥ नैना०॥३॥ कहत कबीर सुनभाई साधु हरिके चरन चित लगना ॥ नैना०॥४॥

२३१. हम सोई परम पद जाना है । पंचही तत्व और तीनो गुनमें । बिंबल बिंबल पछाना है ॥१॥ व्हां नहीं चंदा व्हां नहीं सुरज । नहीं रजनी नहीं भाना है ॥२॥ मकर तारसे आत्मा झीना तांहा मेरो मन माना है ॥३॥ व्हां नहीं सिद्ध नहीं साधक । लोक कहेसो दिवाना है । कहत कबीरा चितके घरमें ॥४॥ पिंड ब्रह्मांड समाना है ॥५॥

२३२. चंदा झलके सब घटमाही । आदी आखा सुजे कछु नहीं ॥ धृ०॥ घटहामें झिलमिल जो उजियारा । दृष्टबिना दिसे आंधियारा ॥१॥ घटहीमें अनुहाद धुरे निशाना । बहिरा शब्द सुने नहीं काना ॥२॥ घटहीमें झीर मीर बरसे खडा । है हजुरा चंदा ॥३॥ कहे कबीर गुरुदया सो पाईये । खोल कपाट दीदार देखाईये ॥४॥

२३३. चंद्र खिलायो है गगनमें रेन चकोर है चेनमें ॥धृ०॥ सती तीरीया सतमें राजी तपशी राजी बनमें । अंबुके डालीये कोयल राजी सूम राजी धनमें ॥ चंद्र० ॥१॥ जलभीतरमें मीन राजी मैना राजी जंगलमें । दास कबीर भजनमें राजी जो हाकीम राजी आमलमें ॥ चंद्र० ॥२॥

२३४. साहेबकी कर देख सेवा हर सेवा मीठा मेवा ॥ धृ० ॥

सेवा करे तैं पार उतर गये बिन नावो बिना खेवा ॥१॥ साहेब माली बंदा फुलवारी । बीच बीच सुमरन फुलवा ॥२॥ कहत कबीरा सुनभाई साधो सब खुदरतका ओही देवा ॥३॥

२३५. साधो ये मुरदेको गाममें जुगमें कोई रहे न रहे। काहूको लीजीये नाम ॥ साधो ॥ धु० ॥ चांदबी मर रहे सूरजबी मर रहे मर रही धरती आकाश । चौउद लोक जाये जलतीरन बसे झुटी वांकी आस ॥१॥ एक जोत सरुप ठर रही है जिन्ने सब सृष्टी उपजाय ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु ताकू काल न खाय॥३॥

२३६. गगनके बीच निशाना है ॥ बाबा० ॥धृ०॥ बाहो चंदा डावा सूरज । दोनोके बीच छुपाना है ॥ बाबा० ॥१॥ सुरत सवा-गन सेज बिछी है । उपर चदर ताना है ॥ बाबा०॥२॥ कहे कबीर सुन भाई साधु । जिन देखा ऊन माना है ॥ बाबा० ॥३॥

२३७. रमते राम फकीर कोई दिन याद करोगे॥ धृ०॥ आगर चंदनकी धुनी लगाई । चलो देखो है स्थीर ॥१॥ इडा पिंगला अवर सुशुम्ना विरला जाने हे बीर ॥२॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु कर साहेबकी फिकीर ॥३॥

२३८. जो दम चाहे सो करले गुजरा । मेरा साहेब दुनया-सो न्यारा ॥ धृ० ॥ तुम नहीं किसका कोई नहीं तेरा । झूटा सकल पसारा ॥१॥ दे ले ले ले संग चलेगा । हसले हसाईले येही तमासा ॥२॥ कहत कबीरा मस्त फकीरा । रामनाम तुम कर लेरे साज्या ॥३॥

२३९. हाहा रमता जोगी आयारे बाबु । रमता जोगी ॥धृ०॥ कानोमें कुंडल बभूत लगावे । गळे बीच निर्गुण सैलीरे बाबू ॥१॥ गौड बंगाला मंत्र तुमारो । नाथ भये गिरधारीरे बाबू ॥२॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु । अनुहात किंगरी बजावेरे बाबू ॥३॥

२४०. कायानगरमों कायानगरमों बोलता कौन ॥ धु० ॥ आपही माळी आपही ख्याली । मालीका चुननेवाला कौन ॥१॥ आपही काजी आपही मुल्ला । काजीका पालनवाला कौन ॥२॥ आपही साधु आपहि पोथी । पोथीका बाचनेवाला कौन ॥३॥ कहत कबीरा सून भाई साधु ।.साधूका पालनवाला कौन ॥४॥

२४१. किन बहिरीनें बहिर कियारे समजनकूं बेराग दियारे ॥ ध्रु ॥ पंचतत्वकी बीभूत चढावे कानमें कुंडल आलख जगावे ॥१॥ खांदे कांबरिया हातमें झुला निरगुन गले बिच माला ॥२॥ कहत कबीरा सुन मेरी गुनिया। गोपिचंद राजानें जोग कमाया ॥३॥

२४२. उन दरजीका कोय मरम न पाया। बिन धागे जामा अजब बनाया ॥ध्रु०॥ जलकारे कपरा पवन कारे धागा जोरत जोरत तिनरुत बागा ॥१॥ सीस परवास सर मुगत बनाय सारी पाताल परेम उलटाय ॥२॥ उन बिच मोती माणेक लगाय बिच बिच दो रतन जडाय ॥३॥ कहत कबीर ये सुरत जामा न्यारी उन दरजीकी खुदरत प्यारी ॥४॥

२४३. सांवलिया गिरिधारी लाला खबर लेना मेरी। खबर लेना मेरी नहीं तो होयगी तेरी मेरी ॥ध्रु०॥ भोजन देना तो अच्छा देना खासी सिरापुरी ॥१॥ बीडा देना तो अच्छा देना खासी लवंग सुपारी ॥२॥कपडा देना तो अच्छा देना देना भडक जरतारी ॥३॥ घोडा देना तो अच्छा देना उप्पर अबदागिरी ॥४॥ जुरू देना तो अच्छा देना सब संतनकू प्यारी ॥ ५ ॥ बेटा देना तो अच्छा देना जिकीर करेगा तेरी ॥ ६ ॥ बाता करना तो सच्चा करना सबकू लागे प्यारी ॥ ७ ॥ हात पकरकर राह बताना मजल करना पुरी ॥८॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु मतकर माया मेरी ॥९॥

२४४. आपही पीर आपही दरगा। आपही काजी जाना है ॥ आपही मुरशद आपही मौला। आप आपसे पछानो है ॥१॥ आपही शेख आपही सैय्यद। आपही पठान दिलमों है ॥ आपही कुरान आपही किताब। आपही आपने तनमों है ॥२॥ आपही फकीर आपही फजतार। आपही सबसे न्यारा है ॥ आपही आंदर आपही भीतर आपही देख न्यारा है ॥३॥ कहत कबीर सुनोभाई साधु। आपही बलकलताला है ॥ नैन उखाड देखो बाबा। जीदर उदर उजाला है ॥४॥

२४५. तनका तनमों दरगा म्याने। सांई बिराजे आकेला है ॥

आपही पुरुख आपही नारी । आपही भये मुरशद मौला है ॥१॥ सब घट राम पछानोरे मेरा कहना मानोरे ॥ धृ० ॥ लख चौऱ्याशी गिरकी म्यानें । अवचट नरतनु पाया ॥ खावे पिवे सुखसे सोवे । आगे जमाना खोया ॥२॥ ताता बहना मामु मिले । बडा भया जिमखाना ॥ जद काल पकड ले जावे । कौन छुडावे बंदखाना ॥३॥ राम भजन हातमों बरची । शांती भयो तेगा रे ॥ कहत कबीर सुनोभाई साधु । काल देखके भागारे ॥४॥

२४६. काया नगर जोगी रम चले । किने देखारे माई०किने देखारे बाबू॥ धृ० ॥ एक अंधेरीसे कोठडी उसमें दिवा ना बत्ती । हात पकड सांई ले चले कोई संग ना साती ॥१॥ उच ताल नीच ताल चौताल माडी बाग लगाया । कच्ची पक्या कलीया तोडके माली दिलमों फस्ताया ॥२॥ एक जुगत एक कानडा दुजा दुधन धाई । हातमों प्रेमकी बर्ची मुद्रा लागी खेचरी ॥३॥ हाती झुले हाती महेलमें घोडा झुले दरबारमें । पिंजरमें पोपट बोले सांई सांई पुकारे ॥४॥ चंदा सुरज दोनो तारे नैनो नैन लगाई । कहत कबीरा सुनो भाई ये तो दोनो भाई ॥५॥

२४७. जावेगा हमना निरे हंसा ॥ध्रु॥ राज करता जजराय रुप करती राणी । वेद पढतां पंडत जईये और अभिमानी ॥१॥ चंदाबी जायगा सुरज बी जायेगा जाय धरतरी आकाश । आवेकी अकेले बलहारिया बदन ज्यावें रवी न पानी ॥ २ ॥ पांच तत्त्वका बनावे पिंजर जाहामें बस्तु बिरानी । कहत कबीरा एक भक्तिसे जईये रहजावे नाम निशाणी ॥३॥

२४८ कैसे बोलूं आपहूं गगन धरनी ॥धृ०॥ चंदा नहीं सुरज नहीं नहीं दिन रजनी । छर नहीं आछर नहीं नहीं पवन पाणी १॥ ब्रह्म नहीं बिष्णु नहीं नहीं गौरी गणेशा । तेहेतीस कोटी देवता नहीं नहींरे महिषा ॥२॥ फल नहीं फूल नहीं नहीं बनवेला । शाखा नहीं पत्र नहीं नहीं गुरु चेला ॥३॥ सांस नहीं सुवास नहीं नहीं दुःख तापा । कहत कबीरा सुनभाई साधु आपको तारु आपी आपा४

२४९. ये निज आज रंग है रंग है रंग है ॥धु०॥ वो हरी

सुरत मोहे अछी लगत है ज्यौं बादल धन चंद है ॥ १ ॥ जनम जनमके सब दुःख गये मेरे मनकूं भाव नवा संग है । ॥ २ ॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु सारी खुदरतमें सो आपही निसंग है ॥ ३ ॥

२५०. अल्ला तुही तुहीरे मौला तुही तुहीरे ॥ ध्रु० ॥ बागम्यानें तबला बाजे घरमें नहीं कोई । खालीं हरिमे चुवे कुडकुडे नाचन लागे डोई ॥१॥ नारद तेरी गांड भरी बे आवरत मागे दान । साठ सहस्र पौंडू बजावे बच्चे दानोदान ॥२॥ ब्रह्मा तेरी गांड भरीबे पढ गये चारी बेद । सरस्वतीका खेल भया जब ब्रह्मा बेटी चोद ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु ये पद है निर्बानी । ये पदकी कोई करेगा निंदा उसकी नरक निशानी ॥४॥

२५१. दरबंद दरवेशी है ओ बेदरद कसाई। गलेपर छुरिया धरते तुजे मेहेर न आई ॥ध्रु०॥ क्या बकरी और क्या गऊवा और क्या अपनारे जाया । सबकारे लहु एक है तुजे किने फरमाया ॥ दर० ॥१॥ भूकेकू हर भोजन देत है पियासेकूं पानी । उनकी दगाह हक है हम नेक कर जानी ॥२॥क्या जमीन और क्या आ- समान क्या दो जुग माया । कहत कबीरा सुनभाई साधु उसकू किन्ने ठराया ॥३॥

२५२. करेगा साहेब होयगा सोही एक तूं एक दुजा न कोई ॥ध्रु०॥ पैदा करनार तो ये करतन लागी बार सुकल संसार जैसी वाडी फुलबोई ॥२॥ यो माली मन बावरे तुई बिना कछु नसरे नेकी बदीकी जुगत कबीरा सब सब जोई ॥३॥

२५३. गोसय्या राम भटकी के आनी कानी फिरे ॥धृ०॥ घटमें गंगा घटमें जमुना घटमें तीरिथ करे ॥ भटकी० ॥१॥ घट- में दीवा घटमें सेवा घटमें ध्यान धरे ॥ भटकी० ॥२॥ घटमें लुहा घटमें हरन घटमें घात धरे ॥ भटकी० ॥३॥ घटमें तेल घटमें बत्ती घटमें जोत जले ॥ भटकी० ॥४॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु खोजो तो खबर पडे ॥ भटकी ॥५॥

२५४. मैलीसी गोदडीया बाबु धोवा क्यौं नहीं डारीरे ॥धृ०॥

तन करूं तखतां मन करूं पानीरे। अंतको साबु लगाय धोवे गुरु ग्यानीरे ॥ १ ॥ मैलीसी गोधडियां बाबु शीतलसा पाणीरे । आवेगा सुरजंग गुदडी पुरानीरे ॥ २ ॥ जमनाको नीर तीर वहांके निरमल पाणीरे । आवेगो मेरा रसिया धोवेगा गोंठ सुरानीरे ॥३॥ कोरिसी गगरियां बाबू ठंडासा पानीरे । गोदडियां धोवेरे शुद्ध गुरु ग्यानीरे ॥ ४ ॥ कहत कबीरा सुन मेरे प्राणी सत्यकी मोगर मारो बाबू रसी है पुरानीरे ॥५॥

२५५. सुनो साधोजी दुनया अजब तमासा है ॥ध्रु०॥ सद्गुरूनें एक बाग लगाया । प्राण पुरुख व्हां बासा है ॥ डाल डाल फल फूल नियारें। कोयी कोयी बुढा खासा है॥१॥कवरी कबरी माया जोरी । जोरा लाख पच्यासा है ॥ हिरा रतन पदार्थ जोडे । संग चले नहीं मासा है ॥२॥ चौ सौरथ पहिरे पांच सो पहिरे । पहिरे मलमल खासा है॥ रासीरी साफ चौतारा पहिरे । आखर मट्टी बासा है॥३॥ काहांकी इसातिरिया कांहूंका पुता । काहुको घर घर बासा है ॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु । एक नामकी आसा है ॥४॥

२५६. जिया जिन मारो मुवा मत लाना । मास बीना मत आना साधो॥धृ०॥ नदीपार एक बेल बिरछवा । बिरछवाकु पात नहींरे साधो । उस पतवे चरं जात मिरगवा । मिरगकू सीस नहींरे साधो ॥१॥ रंग महेलमों एक धनु खवा धनुखकूं फनस नहींरे साधो। उस धनुख लेके मार मिरगवा । मिरगकू घाव नहींरे साधो ॥२॥ आपने महेलसे निकला पारधी । हाथ लिया धनु बानारे । मारत बान सडा सौबिते मिरगकु घाव नहींरे साधो॥३॥ आरबीन पारबीन चरण चंचू बिन पंखनकी हंसा साधो । उसही हंसकूं मार ले आवे वामे रगत न मांसा साधो ॥४॥ कहत कबीरा सुन भाई साधू ये पद है अलबेला साधो। इस पदका कोई अरथ बतावे । ओही गुरु हम चेला साधो ॥५॥

२५७. गुनका भेद है न्यारा साचो । कोई जानन हाराजी ॥ धृ० ॥ सांई गजराज कुलमंडप । ज्याके मस्तक मोतीजी । और सकल प्राणी भार लदेला । महिसा सुतके गोतीजी ॥१॥

सोई सुंदर ज्याको प्रियाको बस है । आग्या कारन लोपेजी । और सकल सब कुत्ते बिल्ली । सुंदर नाम न शोभेजी ॥२॥ भुजंग जाके माथे लाल है । जाते उजारेमे खेलजी । और सकल श्रावनके कीडे । जगत पायसेरे पीलेजी ॥३॥ सोई सुमर जो जागृत रहियो। जामें धातु निवासाजी । और सकल सब कंकर फत्तर । टाकी आगन प्रकासाजी ॥४॥ कहे कबीर सोईज नुगरा । नाम भजन आदिकारी है। और सकल साहेबकी बाना । देखा तंत बिचाराजी॥५॥

२५८. जिनकी रेन अपार जगतमें । सोही सतनाम प्यारा हो ॥धृ०॥१॥ जैसी कमलनी रहे जलभीतर जलमें करत पसारा हो । उनकी पत नीर नहीं लागे ढकेल दिया जैसा पाराहो ॥ जिनकी० जैसा सतियां चढे सरनपर पियुक बचे न नहीं थारा हो । आपही जळगये कुटुंब उधारे ले चली दोकुल तेरा हो ॥ जिनकी० ॥२॥ जैसा सूर चढे रन उपर जिने बांधा सकल हतियाराहो । उनकी सुरत रहे लरनेकी प्रेम मदन ललकाराहो ॥ जिनकी० ॥३॥ गायन गजिवन लढे जल भीतर ललत लघुत गजरा हो । जबलग सहो न रही डुबनेकी तब सतनाम पुकाराहो ॥ जिनकी० ॥४॥ भवसागर एक नदिया बहेती लख चौऱ्याशी धारा हो । कहत कबीर सुन भाई साधु हंसा उतर गये पाराहो ॥ जिनकी० ॥५॥

२५९ साधो भाई गगन घटा गहरानी ॥ टेक ॥ पश्चिम दिसासे उठी बदरिया पूरब बरसे पानी ॥१॥ चंद्र सूर्य दोऊ ईस बनाई जोती किये नीरबानी । अपनी अपनी और समारी बही न जाय ऐसो पानी ॥२॥ सील संतोसकी करो बावरी ग्यानको बेल लगावो । दूब वास मदुरी उलटावो बोवो हरीकी धानी ॥३॥ चिंता चेतन दोऊ चाकमें बैठे चूक न जाय मेरी बानी । भृकुटीके बान हाथ कर राखो गुरुगम गोला दानी ॥४॥ उपजा खेत रास घर आई आनंद मंगल खानी । राजा वासे कबहूं न बोले निरभय भई किसानी ॥५॥ जिनको सद्गुरु पुरो मिलो है जिन यही मारग जानी । कहत कबीरा सुनभाई साधू रामराम निज बानी ॥६॥

२६०. साधो भाई घरकी कहियो नहीं माने परगट कहूं के

नहीं छाने ॥ साधो भाई ॥ ध्रु० ॥ सुवत सवेरी उठत अवेरी बखत बेताल भुलावे । सनान करत ओ बालक पटके ऐसी कपट केहलावे साधो० ॥१॥ शौर करे और जुठियां मारे अवसर टुकना गाले । ऐसी बेढंग फिरत धिटाई मन माने वैसा चाले ॥२॥ मनछा मारी बहु बुध भारी सबद गुरुकी काठी । घरही घेरकर भीतर मित्र और चलत नाठी नाठी ॥३॥ निरगुन निंदाके मारी करत बले हा लोक बिच चासा। कहत कबीर सुनो भाई साधो क्यों जलवे घर खासा४

२६१. सुनसुन हो भया हो भया । भालदार मैं पाया ॥ध्रु०॥ लिया रामनाम का भाला । काम क्रोध मार डाला ॥ सु०॥१॥ राम नामका घोडा । ये तो तीन लोकमें बडा ॥२॥ त्रिगुण शिखर पर जाना । व्हां नाम रामका जपना ॥३॥ कहत कबीरा सुनरे प्यारा । चुका ले जनममरनका फेरा ॥४॥

५६२. बंदा साहेबका मैं तो चोपदार उनकाजी ॥ध्रु०॥ रत्न जडित सिंहासन उपर बेठे जगद्‌गुरुजी । बैठे जगद्‌गुरु तुमारी बाणी ललकारूंजी ॥ बंदा सा० ॥ रामनामकी लकडी लेके दरवाजे ठारा । दरवाजे ठारा काम क्रोध पिछे दवडाजी ॥ बंदा सा० ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु मैं होऊं हुजूर काजी । मैं होऊं हुजूर का नौकर सरकार साहेबकाजी ॥ बंदा साहेबका० ॥३॥

२६३. मैं गुलाम मैं गुलाम मैं गुलाम तेरा ॥ तूंचि मेरा सच्चा सांई नाम लेऊं तेरा ॥धृ०॥ रूप नहीं रंग नहीं नहीं बरन छाया । निर्विकार निर्गुनही तूंचि रघुराया ॥ १ ॥ एक रोटी दे लंगोटी द्वार तेरा पावूं । काम क्रोध छोडकर हरी गून गाऊं ॥२॥ मेहेरबान मेहेरबान मेहेर करो मेरी । दास कबीर चरन खडा नजर देख तेरी ३

२६४. ढालिबंद नौकर तेरा । विठूजी मैं ढालिबंद नौकर तेरा हरदम मुजरा मेरा ॥ ध्रु० ॥ पांची हतीयार एक बंध बांधूं । थाट माट बहु मेरा ॥१॥ राम नामकी समशेर बांधू राखूं दरवाजा तेरा ॥२॥ सुरत नुरतका कोट बनाऊ येही चाकर तेरा ॥३॥ कहत कबीरा सुनमेरे लाला । हरदम मुजरा मेरा ॥४॥

२६५. मेरा गाडीवाला तूं धीरे गाडी हांकरे ॥ धृ० ॥ गाडी

तेरी रंगी बिरंगी बैल है गुलजाररे। हाकनेवाला छेल छबेला बैठनेवाला लालरे ॥१॥ गाडी अटके रस्तेमें मजल पडी है दूर। ऐसा सद्गुरु कोय नहीं मिलेगा कैची लगाया फेररे ॥ २॥ सुन्नेकी तो कोठरी रुपेकी जडित आवाररे। तामे भोंवरा उलट समान अलक-पुरसे निरबानरे ॥ ३ ॥ थानेमेंसे घोडा छुटे कसबी करे पुकाररे। दस दरवाजे बंद हुवा जब निकल खडे आसवाररे ॥४॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु। यहि पद है निर्बानरे ॥५॥

२६६. नाक दिया तो सुवास लेनेकू। नैन दिया जग देख-नेकू कान दिया कुच बेद पुराण सुननेकू। मुख दिया भजन मोहनकूं। हात दिया कुच दान करनेकू। पाव दिया तीर्थाटनकूं। कहत कबीरा सुनभाई साधू। येतो दियो नियत कीयो। पेट दियो पत खोवनकूं ॥१॥

२६७. बाबा तेरे चरणकूं आदेस ॥ध्रु०॥ जलबीच गगन धरण बीच थाव। छाय रहे वह देस ॥१॥ का छक छई द्रादिक नाचे पार न पावे सेस ॥२॥ सीव सनकादिक ध्यान धरत है ॥ आछर नांव नरेस ॥३॥ कहत कबीर सुनोभाई साधू। जीवरा तुमरी पेस ॥४॥

२६८. बैरागी रामवे बंगला बीरान नहीं चेत ॥धृ०॥ ईस-बंगलेमें पांच चोर बसत है। धन लुटत कर हेत ॥१॥ या सुप्रीत भुलमती कीजे। औरकू दुःख देत ॥ २॥ कहे कबीर सुनभाई साधु चेत सके तो चेत ॥३॥

२६९. वाणी तूं रेहेजेरे कागल ज्योतो रखे तारी पुंजी मां कई खातो ॥ध्रु०॥ जो तूं जाणसे तो सरव सापयुछे वहाण जोई बेपार करजोरे। जे कोई तारे शेठे लख्यूं होय ते तूं तारे हृदयीं धर-जेरे ॥१॥ लेखूं सुधूं जोखूं राखजो हिसाब लेजे जमरे। एकही कागल झुठू चलावशे तो नाखशे सरवाले धोई ॥२॥ कागल लखजे कोई विभासी पुन करजे। जमणा हाथरे चार दाहडे तुने निश्चे चालवूं तो कोई नहीं आवशे साथे ॥ वाणी० ॥३॥ आपना शेठनें ताप घणोछे ते ताप कोईये न सेवायरे। कहत कबीर सांभळो भाई साधु कोई सिद्धो आगल धाय ॥ वाणी०॥४॥

२७०. वाहवा साहेबजी क्या खूब ख्याल तुमाराजी ॥ध्रु०॥ गगन उपर बाज उडावे कऊगा तीर चलावे । जद बकरीनें बाघ पछारा उनकूं कौन छुरावे ॥ वाह० ॥१॥ जब चुवेनें बिल्ली पकरी । मुरगी घरघर रोवे । बंदरके घर धूम मची है उंट भिसनी पद गावे ॥ वा० ॥२॥ मूका बहिरा बात चलावे अंधा कुरान बाचे । जब थोटेनें मृदंग बजाया लंगडा क्या खुब नाचे ॥वा०॥३॥ कहत कबीरा उलटी बानी । बिरला कोई येक जाने । सद्गुरु घरका पुरा होय सो येही बात पछाने ॥ वाह०॥४॥

२७१. मुख पान चावतो पीक उरावतो वांकी मुछ मरोडतो। केथे गये पंची बोलतो ॥ध्रु०॥ चुवा चंदन और अरगजा फुलोमें पंची दहीं तोलतो ॥ केथे० ॥१॥ जनेवीही पेहेनतो जामेही पेह-नतो हसी खुसी घुंघट बोलतो ॥ केथे० ॥२॥ बागोमें जातो आंब फल खातो अवसरके काम बिच डोलतो ॥ केथे० ॥३॥ कहत कबीरा सुनो भाई साधु । कमर कटार नहीं खोलतो ॥ केथे० ॥४॥

२७२. फकीरी गुजर गई गुजरान । गुजर गई गुजरान ॥ फकी० ॥ कोई दीन रुका कोई दीन सुका कोई दिन तुकडे बिन हैरान ॥ फकी० ॥१॥ कोई दिन हत्ती कोई दिन घोडा कोई दिन पग अनवान ॥ फकी० ॥२॥ कहत कबीरा सुन भाई साधु । क्या झोपडी मैदान ॥ फकी० ॥३॥

२७३. बैरन नींद काहांसे आई । सोई सोई सारी उमर गमाई ॥ध्रु०॥ नींद कहे मैं जमकी दासी येक हात मुद्गल येक हात फांसी ॥ बैरन० ॥१॥ नींद कहे मैं सबसे भारी । ब्रह्मा विष्णु संकर नहीं छोरी ॥ बैरन० ॥२॥ कहे कबीर कोई गुरु पद जागे । उन नगरीकूं डंक न लागे ॥ बैरन० ॥३॥

२७४. तुम गरीबनवाजरे । आपने बंदेपर मेहेर करो आज-रे ॥धृ०॥ तूंही भाग्यवंत तूंही पृथ्वीका पालरे, ॥ १ ॥ किर-पा कर और माया धर मुजपर मिले ये सरियो मेरा काजरे॥२॥ दास कबीर सुन गुरु निरंजन गिराधाररे सुन सिरताजरे ॥३॥

२७५. लेखो क्यौं मीटे । जाके आक परयो॥धृ०॥कुटक करूं तो

कबुना मीटे दुःख सुख वांके करम लेखयो । लेखो० ॥१॥ मैं अवल कचुना चेतयो बीन मगे मोतीसे समुद्र लेख्यो ॥२॥ कोन जाने ये खोटे और खरे गांठी बांधो परबन बुजायो । लेखो० ॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु ये लालुचसे सब काम बिनरयो ॥४॥

२७६. नौबत पर दिया डंका शिपाई बांका ॥धृ०॥ मन पवनका कीया घोडा अकल लगाम मुख जडा । इनाम खोगीर उपर धरा नरतन तारनका । सिया० ॥१॥ आंगपर मेलरकी जालरे सेजका तोप धरा सीरपरेर । कमरमें हर प्रेम खंजीरे नहीं डरनका। सिपा० ॥२॥ सुवास बंदुक पकरी हाथ सतकी रंजुक पिलायो बहुत ग्यान पलीता लगाई जोत कबीर पार भवनका । सिया०॥३॥

२७७. बाबा सो बालक मे नाई जाकूं बेलोना देरे ॥ बाबा सो बालक ॥धृ०॥ बुराई आगुं धूंप पेलाट नवाजे वाकू मुगुट दे छुटे ॥ जाकूं० ॥१॥ ये बचन बडाई क्यां करु बावा तो ऐसे बोलके लुटेरे ॥ जा० ॥२॥ कहत कबीरा मैं संग न छोरु कोटिक तरास लेखलाई ॥जा०॥३॥ तुम पिता मैं पुतर तेहारा अब मोये राखु कठड लगाईरे ॥ जा० ॥४॥

२७८. दो दिनकी जिंदगानी प्रभुदीन । जगमें जीवना थोडारे । रामकी बंदगी करले प्यारे। नाम नबीका लेनारे ॥१॥ दो दिनकी जिनगानी रहांसे । कोई आगे नहीं चलतारे । काल झपेटा झपटे जायगा । जमतम गोता खायरे ॥२॥ तीन हातका कपडा मंगाया । कर कायेकी झोलीरे। चार जनो उठवण लागे। जाय मसाणमें गाडारे ॥३॥ हात पकड तेरी बहीन रोवे। शीर पकड तेरी माईरे । घरकी जोरु तीन दीन रोवे। करे पराई आसरे॥४॥ जोरू लडके बहीण भानजी । सब पैसेके लोभीरे। जीवका साथी कोई नई यारो । कहता दास कबीररे ॥५॥

२७९. आप आपकू बुझ नहीं । तनमनकू खोया नहीं । मन मले सो धोया नहीं । स्नान किया सो क्या हुवा ॥१॥ करणी करे बदकामी । नजर रखे हरामी । बदफैल निकामी । संध्या किया सो क्या हुवा ॥२॥ गोवा किया जंजालका । जो कोई जर जारका ।

आया तीर्थ द्वारका । छापा लिया सो क्या हुवा ॥३॥ कुता हुवा माल का । कठीन कटोरा दिलका । अभय चाड भय लोका । काशी गया सो क्या हुवा ॥४॥ गुरूकू शरन नहीं गया । मा बापशे जुदा रह्या । औरत लेके न्यारा रह्या । गया गया सो क्या हुवा ५ जिनके तो सुबुद्धि नहीं । अंतकालकी शुद्धि नहीं । जबलग गुरु-मुख देखा नहीं । जोगी हुवा सो क्या हुवा ॥६॥ लालुचकी बरी बुट्टी नहीं । हृदयीं दया पोटीं नहीं । भेदभ्रांती तुटीं नहीं । पंडत हुवा सो क्या हुवा ७ दया धरम जाने नहीं । सत्करम समजे नहीं। आप आपकू बुज नहीं । संन्यास लिया सो क्या हुवा ॥८॥अहंकार बुडा नहीं । शांतीमों मन गढा नहीं । ब्रम्हरूप मन जडा नहीं । गीता पढे सो क्या हुवा ९ जीत पितरकू सुख नहीं ।जननीकू आस नहीं जीस चांडालकू दया नहीं।तरपन किया सो क्या हुवा १०संसार किया जंजाल है । बदफैलका बजार है । कामीन गलेका हार है । कीर्तन कियासो क्या हुवा ११दिलमें तो खुप रखी । हृदय करे जिकरकी । गठडी बांधे फिकीरकी । फकीर हुवा सो क्या हुवा १२मांगीन त्यागी नहीं । तीर्थो जोत जागी नहीं । उन्मनी समाधी लगी नहीं । साधु हुवासो क्या हुवा १३इस बाबद कबिरा कहे।।जिस रामनामका सवास है आसपास सब राम भरा है । फिर दो हुवा सो क्या हुवा ॥१४॥

२८०. देखो देखो छबी यार दिल हुवा है फकीर ॥ ध्रु० ॥ बैठ रहूं बचन ग्यान महिमें गुन ग्यान गंभीर । करमभरम हम बाहेर जाके बेदरदी बेफिकिर ॥१॥ ज्यातीमें ज्योती मिले मोरी रसया पडगई प्रेम जंजीर । गगन नगारा अनुहात बाजा करूं श्रवन धरूं धीर ॥२॥ जैसा मृगवा भटकत बनमों सुदबुद नहीं शरीर । ये दो नयनो एक समाये लाग न लागे जै तीर ॥३॥ साकी दोहिरा पुरा भेदी लिखगई । संत सुजान ऐसा लिखगई कहे गई दास कबीर ॥ ४ ॥

२८१. पानी बिच खडी दैन्यवानी । बाता बोले हिंदुस्तानी। अब तुम करोजी मेहेरबानी ॥ देव मेरे कपडे मेरे नंदजीके लाला ॥ दे० ॥ तुम तो मथुरा राखनवाला। तुम गोपीपालनवाला ॥ध्रु० ॥

सब कपडे लिये छिनकर । ले गये झाडके उप्पर । गवालन कहे कन्हैया चोर ॥१॥ मेरी ननंद है बिजली । छपन्न देसकी चुगली । कन्हैया छोडो मेरी चोली ॥२॥ मेरी सास है जंजाल । उपटे शिरके लंबे बाल । मेरेकू मारे गालो गाल ॥३॥ मेरा मरद है मर्दाना । उसीका शिपायोंका बाना । गोळी मारेगा दिवाना ॥४॥ मैं जातकी बमनी । मेरा सोंवला है गमनीं । नीचे उतारो सारंगपाणी ॥५॥ गवालन कहे मैं क्यां करूं । कपडे बिन दिवानी फिरूं । तेरे मूम्मे शक्कर भरूं ॥६॥ गवालन कहेजी नंदलाल । मत कर मेरे कपडेके हाल । कबीरा कहे सुनो मेरा ख्याल ॥७॥

२८२. भगवतभजन गुन गाऊंगी रमते रामकूं रिझावूंगी॥ध्रु० बन बन जाऊं परत नहीं तोरूं ना मैं डाळ सताऊंगी । डाल डाल बिच साहेब मेरा चुरी चुरी सीस नमाऊंगी ॥१॥ जडी न राखूं बुट्टी न राखूं ना मैं बैद्य करावूंगी । सद्‌गुरु बैद्य मिले अविनाशी उनसे हात दिखाऊंगी ॥२॥ दरशनके ठारा दरशनकूं बांधू नैनके बान चढावूंगी । पांच मोहोर पचीस बसकर मुजसे मुजरे आवूंगी३ पांच मुखी गंगाजल लेकर मान गुमान बाहुंगी । सब साधनके रतन बिल्लाके माथे चाप चढावूंगी ॥ ४ ॥ तीरथ जाऊं मैं जलमें न्हाऊं ना मैं जीव सताऊंगी । कहे कबीर सुन भाई साधु मनही तिलक उगाऊंगी ॥ ५ ॥

२८३. मुलुक संदेसा लाया बे । ताथे मेरा तालबयार सिधार आवे ॥ ध्रृ० ॥ ये काला पेहेरना जंगल चरना । किने तेरा सिंग चराया बे जिनकाबे तेनें बेत उजाडा । तलब उनोडा आयाबे ॥ १ ॥ सामी पार मेरा पीतम ठारा । मैं क्यौं आऊं बिच्च पानींबे । सुरत सुन्नेकी नांव बनावूं तनु करूं खुरबानीबे ॥ २ ॥ आव मेरे बालमा अछेनिक बोलना किनी बरनिने बिर मायाबे । किने भेजी कागद केरी गुदरिया किने मन चितलाया बे ॥ ३ ॥ हंस उडे बग झुरने लागे कायकूं अंतन पायाबे । देखो सखिरी एक अजब जनावर उडगया बुरहन आयाबे ॥ ४ ॥ श्रावन मास मेंढा आखाड आयो मेरा पितम अजि अनि आयेबे । कहत कबीरा तन भइरि दिवानी पिया पिछे ये दुःख पाया बे ॥५॥

२८४. सुनो सखीरी मोरी पाडपडोसन तेने मोरो नेहा बिघाडियो तेनें मोरो कंथ बिघाडीयोरी ॥ ध्रु०॥ सुनो ननदिया सुनो सखनिया सुनो नटकी निरगुनी यारी मेरे ललना सुनोरे रसनियां कमनया बिघडी पंची बेहुनीयारी । सुनो० ॥ १ ॥ जो मे पोकारूं राजा रामजीकेआगे तो ये धर पकड मंगारी। मुख मुंडाले नगर सब फिरवूं उलटे गधे चराऊंरी । सुनो०॥२॥ आदि अंतको धरम न ज्यानो कहे तो ये बीर पाढपओरी । धर धर ध्यान मुनड सेथी टालूं ऐसी तोहारी होनरी । सुनो० ॥ ३ ॥ सासकी दुखियां ससरेकी प्यारी खाया पिया जुग हुईरी। ननंद दोहेली और गरबकी माता बेरे आंकी पीड मरत हुईरी । सुनो० ॥४॥ ये मनछा येरे आंदिर बीच गाडू जुग बहुत बढाईरी ॥५॥ कहत कबिरा सुन भाई साधु तब करतुक मिट जाईरी ॥ ६ ॥

२८५. ओ पंथी मेरो बालम कब घर आवूं। मोकूं मेरे बालमाकी लेहेर सोहावे । जागत सारी रेन अब बहावेरे ॥ धृ० ॥ मोर बीन सुने डुंगर बे पिया बीन सुनी सेज बे । जनमही सुनो पियाजी सूर परखे पियाबीन अकेली न रहूं बे १ जागत और चालत फिर फिर सोवत दुजो न पास देखूं कोईरे । मैं अकेली मुझे निंद न आवे दुजी रेन बसत हुईरे ॥२॥ कहत कबीरा सून भाई साधु कोई सदगुरू बालम मिलावेरे । जागत सारी रेन अब बहावे मोकूं मेरे बालमाकी लहेर सेहावेरे ॥३॥

२८६. मेरी जात बरन कुलहीन । कहोजी कैसे तारोगे ॥ध्रु०॥ वंका तारा बंका तारा । तारा सजन कसाई ॥१॥ नामदेवकी छापरी बिछाई । मुई गाय जिवायी ॥ सेना भगतकी चाकरी किये आपबने नापित भाई ॥२॥ वहे जात संसारसागरकी । संविता पार उतरना ॥ आपनी करनी पार उतारी । कह गये ध्रुवप्रल्हादा ॥३॥ ब्रिंदाबनकी कुंजगलनमें । भई रामकी भेटी ॥ अब तो प्रभुजी कैसी बनेगी । दिये कबीराकूं भेटी ॥४॥

२८७. चरका यंव यंव यंव यंव बोले सुन बे गुजरवाली ॥धृ०॥ चरका तेरा रंगीं बेरंगी पहने लाल गुलाल । कातनवाली छेल

छबीली गुज गूज डाले ताल ॥१॥ समदीके घर समदी जावे बहन घर जो भाई। घरकूं आग लगाकर तटया उन्ने देह जगाई ॥२ कहत कबीरा सुन भाई साधु ये पद है निरबानी। ये पदकी कोई निंदा करे उनकूं नरक निशानी ॥३॥

२८८. पियु जल भरन मोरी जाये भला। जल भरतही मैं लाज मरतहूं मेरो आगन पिया पन घट खनवा ॥ पियु० ॥१॥ पनिया भरत मोरी सुध बिसरानी तुट गये नवसेरो हार ॥ पियु०॥ ॥ २ ॥ सिरपर गडुलो गडुपर गुडुली मोरी हो धन हिरा रतन जरतार। कहत कबीरा सुन मेरे गुनियां आब किती पल करोगे पुकार ॥ वियु० ॥३॥

२८९. बुंदसे भिजे मोरी सारीरे मैं कैसी आवूं ॥ धृ०॥ जिनके पिया परदेश सिधारे सो क्यौं जिवे बिचारीरे ॥ बुंद ॥१॥ आंखुवाली दाली पपयारे बोले कोमल बोलत कारीरे ॥ बुंद०॥२॥ जिनी जिनी बुंदना बरसयो मेहा रुम जुम बरस तारीरे ॥ बुंद॥३॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु पियाकी गत है न्यारीरे ॥ बंद०॥४॥

२९०. बनमें भूली परीरे बंजारनी। अकेली भूली परीरे बंजारनी ॥ ध्रु०॥ पिया छोड दरावके चलगयो मै अकेली निरधारनी ॥ बम० ॥१॥ ना तरुवरना कोकिला वा रखी अकेली जुहुरत कामनीं ॥ बन० ॥२॥ मेरे पियानें कदर न जानी। सारी रेन अकेली दरावनी ॥ बन० ॥ ३ ॥ कहत कबीरा सुनोभाई साधु पिया प्रेमकी गत हरावनी ॥ बन० ॥४॥

२९१. खेल गुमायो बालपनोमें तरुणपना रही सोय ॥धृ०॥ अब क्यौं मुख बतलावूं पियाकूं मै बैठी जोबन खोय॥ खेल०॥१॥ अब ततु बुड्ढो भयोरे मैं वां बेठी वां खोय ॥ खेल० ॥२॥ अब रूप रंग कछु रहेयो नहीं तनमें जीव कुसुंबो धोय ॥ खेल० ॥३॥ कहत कबीरा सून भाई साधु फेर ऐसी चटक न होय ॥ खेल० ॥४॥

२९२. अब दहिं ले तूं अब दहिं ले। दहिं ले· दाधियां ले-श्याम ॥ ध्रु० ॥ कोरे कोरे मटकीमें दाहियां समावे ॥ अब चख ले तूं अब चख ले। दहिंज खावे श्याम ॥ अब० ॥१॥ ब्रिंद्रामनमें

गोंवा पुकारे, अब सुन ले तूं। अब सुनले, सुना ले श्याम ॥ अब०॥ ॥२॥ गगनमंडल बिच गुरुरा अघुला। अब झुल ले झुलाले श्याम ॥अ०॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधुजन। अब मिल ले तूं अब मिल ले, मिला ले श्याम ॥ अब० ॥४॥

२९३. कन्हइया क्या कहेना तुजकू। मुज है जाना मथुरेकू ॥धृ. भर रस्तेसे मुजे अडाता। क्या तेरी बलजोरी। चकामका सबही खाया। फोडी मोरी घगरी ॥१॥ सबही गवालन मिलके जाऊं। आगे तोडूं बाल। कंस पास फिराद जाऊं। तुम नंदके लाल ॥२॥ कहत कबीरा सुनो गवालन। दे जोबन कां दान ॥ बनसीवाला मुजे अडाता। क्यौं करती अपमान ॥३॥

२९४. भाई हमकूं जाना पियाजीके देस ॥ ध्रु० ॥ सोवत सोवत उठ न सक्ति चुरियोंनें चुनखाया सेत ॥ भाई० ॥१॥ सास बुरी मेरी ननंद हटेली कैसा कर बनेगा हेत ॥ भाई० ॥ २ ॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु वोही हमारा देस ॥ भाई०॥३॥

२९५. येरी भाई मोरी गगरीया फोरी ॥ध्रु०॥ पल घटको नहींरे भरंवसा छांड चली पनीयारी ॥ येरी०॥१॥ एक भरगई दुजी भरनेकूं आई अब मेरी भरनेकी बारी ॥ ये० ॥ कहत कबीरा सुनभाई साधु। गोबंदकी गत न्यारी ॥ येरी०॥३॥

२९६. लगगई या प्यारी। सीताराम जाने ॥ धृ० ॥ सिरपर घडा घडेपर झारी चाल चलत गत न्यारी। लग० ॥१॥ गोरे आंगपर दुलड बिराजे चरन कमल बलहारी। कग० ॥२॥ कहत कबीरा सुन मेरे गुनियां बैकुंठ करन हम हारी। लग० ॥३॥

२९७. रामकी दिवानी नामकी दिवानी। अब बही हो मैं तो रामकी दिवानी ॥धृ०॥ कोरा कोरा घरावो गंगाजल पानी ओ नीर पीये सो अंतर जानी ॥ नाम० ॥१॥ फुटगये घडा बिघडगये पानी उडगेय हंसा काया कुमलानी ॥२॥ आवे लस्कर पिछे लगे देहरानी जाहां देखूं ताहां साहेब निशानी ॥३॥ कहत कबीरा सुन भाई साधो जानी ना अंतर ओ नैना और आबानी ॥४॥

२९८. हरी संग लागु बैरागन होऊंगी ॥ ध्रु०॥ दंड कमंडलु

कटी मृग छाला । राम भजन गळा तुळसीके माला ॥ हरी०॥१॥ काया मोरी कंथा मन मोरे जोगी । श्यामसुंदर जन वो रस भोगी ॥२॥ कहत कबीरा अंतकी बारी । राम बिना दुःख कोण निवारी ३.

२९९. जसोदा मैया काहेन मंगल गावे ॥ टेक ॥ पूरन ब्रह्म सकल अविनासी सो तेरी धेनु चरावे ॥१॥ कोटि कोटि ब्रह्मांडके भरता जप तप ध्यान न आवे । न जानो यह कौन पुन्य है जसोमति गोवंद खेलावे ॥२॥ शिवसनकादि आदि ब्रह्मादिक निगम नेती जस गावे । शेष सहस्र मुख रटत निरंतर जो जाको पार न पावे. सुंदर बदन कमलदल लोचन गौधनके संग आवे । मात जसोदा करत आरती कबिरा दरसन पावे ॥४॥

३००. रुनझुन रुनझुन गोविंद आवे । हरिके हाथ लकुट मुख मुरली बजावे ॥ टेक ॥ दुर खेलनजी न जाओ प्यारे ललना सांझ भई घर आवो प्यारे ललना ॥१॥ कौनके अंगनामें तुलसीको बिरवा । कौनके अंगनामें खेले प्यारे ललना ॥२॥ देवकीके अंगनामें तुलसीको बिरवा जसोदाके अंगनामें खेले प्यारे ललना ॥३॥ देवकीके छया बलरामजीके भैया । नंदरायजीके कुवर कन्हैया प्यारे ललना ॥४॥ जमुनाके नीर तीरे धेनु चरावे । गोअनके संग बिहरत आवे प्यारे ललना ॥५॥ मोरमुकुट पीतांबर सोहे कानन कुंडल झलकत आवे प्यारे ललना ॥६॥ मात जसोदा करत आरती सुरनर मुनि जस गावे प्यारे ललना ॥७॥ कहत कबीरा मैं रोखना भवना तीन लोक रमी आये प्यारे ललना ॥८॥

आरती.

३०१. जय जय आरती रामजी तुमारी प्राणनाथ रघुनाथ मुरारी ॥ध्रु०॥ छत्र धरत है लछुमन भरता । आरती करत है कौसल्या माता ॥१॥ मोर मुकुट गला बैजयंती माला । मेघांबर तनु शाला दुशाला ॥२॥ सुक नारद मुनी सादर गावे । भरत शत्रुघन चवर डुलावे ॥३॥ सन्मुख ठाडे हनुमंत बीरा । आरती करत है दास कबीरा ॥४॥

कमाल.

१. शामसुंदर देखो बिटपर बिठ्ठल खडा पंढरपुरमों । शंख-चक्रगदापद्म बिराजे बैजयंती माल गलमों ॥१॥ भीमाकिनारे ठाडे करपर रखे कर जिन्ने । नामादरजी नाम पुकारे केशव भयो तन्में ॥२॥ मिले गोपाल करे जो मेला आपआपने मनमों । घोष गजर बडा भया सिद्ध मिले उसमों ॥३॥ ऐसा देखो मुरशद मौला फेर जनम नहीं जनमों । कहत कमाल सुनो भाई साधु भयो उजाला दिलमों ॥४॥

२. वोही सांई हजर मौला खडा पंढरपुरवाला है । दुबले भगत दोनो भये उनोसे करो बोलबाला है ॥१॥ दखनम्यानें नामा दरजी उनोका बंदा बिठ्ठल है । और सेवा कछु न जाने अंदर भीतर केशव है ॥२॥ उतरम्यानें भयो कबीरा रामचरणका बंदा है। उनोका पूत कहे कमाल दोनोका बोलबाला है ॥३॥

३. देखो दिलमों आपने यारो मुरशद मौला । भीमाकिनारे ठारा है उनोका करो बोलबाला ॥१॥ भंडी चंडी काहेकू पूजे भय्या भया दिवाना। आपने दिल राम छांडकर फत्तर काहेकू रखना ॥२॥ ग्यान ध्यानसे आवे घरसे नहीं जंगलका काज । निशिदिनी गावो मनमों ध्यावो येही रखा शिरताज ॥३॥ साधु संतसे प्रीत लगावो और न जानो बात । कहे कमाल सुनो भाई साधु भजनमोही नहीं जात ॥४॥

४. बिठू सांई देखो छत्रपती राज रखुमाबाई ॥धृ०॥ ठाडे भीमाके तीर बिठु साहेब पीर क्या सुरत खूब बनी है राम ॥१॥ मोर मुगुट पितांबर गला तुलसी माल है राम ॥२॥ शंख चक्र गदा पद्म बिराजे खडा है बैकुंठ धाम ॥३॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु वोही सब घट भरा है राम ॥४॥

६. रूप नहीं नाम नहीं निर्गुन जाको कहते है। भक्त न काज सगुन भयो भीमा किनारे रहते है ॥१॥ एकहि जानो दोबी जानो ये तो सबसे न्यारा है। दसबी ज्यानो पच्चास जानो अंदर भरपूर है ॥२॥ भयो उजाला नैन भरके आतम जोती लगी तनमों। भागा दूर भया भरपूर गावो आपने दिलमों ॥३॥ कहत कमाल सुन भाई साधु बैकुंठ बडा ये जगमों। बीटपर पाव कटपर कर वोही ध्यान धरो मनमों ॥४॥

७. जनमका सारथक करो। दिलमों सुरत धरो ॥धृ०॥ दखन म्यानें भयो बैकुंठ भीमा किनारे सच्चारे। शंख चक्र गदा पद्म बिराजे ओर तुलसी बुकारे ॥१॥ नर और नारी मेला मिले टाल मृदंग खूप गाना है। बरत करे एकादशीके बैकुंठ मिले एक खिनारे ॥२॥ साधु वो संत गाचत नाचत नहीं आपआपनी सूद रे। भजन प्रताप सबही भूले रात ना दिन भये धुंद रे ॥३॥ कहत कबीर सुनो भाई साधु एक बार जाके देखोरे। जनम मरन आपो-आप भागे। जमसे मारो मेखरे ॥४॥

८. ग्यान ध्यान भरपूर बलि तो बेद शास्तर और किताब कु-रान। जिदर उदर सांई खडा रोजो निमाज अब काहां रखो जान ॥१॥ साधु राम काहेकू सोस करे। काहेकू जंगल फिरे ॥धृ०॥ चार जुगमों जो कलिजुग सुखसे भयो मिठारे। खावो पीवो मौजा करो राम भजन भरो हाठारे ॥२॥ तेरा मेरा काहेकू कहता साधु संतसे मानो रे। भजन परताप ना डरो जमकू येही कहना पछानोरे ॥३॥ सांई सब घट मुरशद मौला जो चाहे सो देता है। वोही छांड अंधा भये फत्तर कांहेक पुजता है ॥४॥ कहत कमाल सुनोभाई साधु। यही पंथ अच्छा है। नामबिना कछु ना तरे वोही साला कचा है ॥५॥

९. मुरख मनुजा कायकू गरव करे। पलख म्यानें नरतनु जावे कछू मनमें बुझ धरे ॥धृ०॥ नैन बुझे जटा बढावे जंगल काहेकू बैठे है। सुनले बावा रामभजनबिना मुगत नहीं फेर चो-

न्यायशी आती है ॥२॥ बहुत जनम गिरकी म्यानें ये नरतनुसे पाया है । चार पेहेर संसारबजार चार पेहेर नींद गया है ॥३॥ आगे बावडी पिछे कुवा उपर सैतान है । दोनो बिचमें कैसा भागे सोही बडा मर्दान है ॥४॥ सुनले बावा काहेकू डुबता आगे बडा मुष्कल है । जात ना देखे गोत ना देखे सब माया जंजाल है ॥५॥ कहे कमाल सुनो भई साधु येही पछाने बिरला है । लाखो जिवडे देख यारो । मुरशद मौला न्यारा है ॥६॥

१० इतना जोग कमायके । साधु क्या फल तुजे पाया ॥ जंगल जाके खाक लगाये । फेर चौऱ्याशीं आया ॥१॥ राम भजन आच्छारे । दिलमों रखो सच्चारे ॥ ध्रु ॥ जोग जुगतकी गत है न्यारी । जोग जहर का प्याला ॥ जीने पावे उने छुपावे । वोही रहे मतवाला ॥२॥ जोग कमायके बाबू होना । येतो बडा मुष्कल है ॥ दोनो हात निकल गये । फेर सुधरन मुष्कल है ॥३॥ सुखसे बैठो आपने मेहलमों । राम भजन अच्छा है ॥ कछु काया झीज नहीं । कछु खरच नहीं ध्यान धरो सोई सच्चा है ॥४॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । सबसे पंथ न्यारा है ॥ बेद शास्तरकी बात येही । जमके माथा फत्तर है ॥५॥

११. काहेकू बन बन जाता । काहेकू त्यज घर और संसार ॥ रामनामाबिना और न जानो । एकही नाम और कछू नहीं सार॥१॥ बेदशास्तर पुरान किताब कुरान । सबही देखे उनोका बात ॥ अंदर भीतर मुरशद मौला । भरपुर भरा है आपने सात ॥२॥ अब कांहा देखे मंतर जंतर । और जोग जुगतकी बात ॥ साधु संतसे प्रीत लगावे । भजन करो दिनरात ॥३॥ कहत कमाल सुनोभाई साधु । येही सब सिद्धांत ॥ नामबिना मुगत नहीं । काहेकू जंगल जात ॥४॥

१२. अभागी काहेकू बन बसाया । सच्चा छांड छुटा पकरे काहेकू धूल लगाया ॥१ आपने तनमें सबही भरपूर । काहेकू जंगल जावे ॥२॥ शिर मुंडावे बभुत चढावे । चमरा काहेकू वोढावे ॥३॥गांडलंगोटी हातमों कठु । उनोसे क्या फल पावे ॥४॥ जो-

गजुगतकी बात न जानो । फिराफिर गोता खावे ॥५॥ कहत कमाल सुनोभाई साधु । आया वैसा जावे ॥६॥

१३. खूब जोग बनाया काहेकू जग भुलाया ॥धृ०॥ माला मुद्रा आसन बिछाना । गांजा और मिठा खाना है ॥ उपरकी तो खुब बनी । अंदर भया दिवाना है ॥१॥ पुरान शास्तर किताब पढावे । कुरानोकेवाता है ॥ रामभजनाबिना सबही खाली । काहेकू जुती खाता है ॥२॥ तीरथ बरत सबही करके । भया बडा सिद्धा ॥ सिद्धनकी तो बात न जाने । भया साला गद्धा ॥३॥ जंतर मंतर टाना टोना । सबही भूल भूलाना है ॥ ढोंग धत्तुरा सब कुच जाने । राम न जाने दिवाना है ॥४॥ कहे कमाल सुनोभाई साधु । सबही पसारा झूटा है ॥ आपनी दिलमों आपही देखे । नहीं तो शिर मारे जम सोटा है ॥५॥

१४. कोन कहेगा साधु । काफर कोन कहेगा साधु ॥ध्रु०॥ गले बांधे डोरे गोफ सुनेरी । काल कुफरका आदु ॥ घी खिचडी खूप खाये मलीदा । क्यों न पडे लडडु ॥१॥ शाल दुशाल वोढे रुमाल । माला और मुद्रा ॥ जटा बढाकर खूप बैठा । बालपनोका गद्धा ॥२॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु । ये तो फजीत खोर ॥ अंतरकी तो ज्योत न जागी । क्या जाने जोग और ॥३॥

१५. ये नरतनु खुब पाया । आखर आकेला तूं गया ॥१॥ तीरथ न जाने बरत न जाने । न जाने संध्या और सनान ॥२॥ जपही न जाने तपही न जाने । न जाने और किसोका ध्यान ॥३॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । अब कैशी खैचू कमान ॥४॥

१६. आखया धुंद मत्त क्यौं करे । काहेकू भटकत फिरे ॥१॥ घर बैठे व्हां करो चाकरी । राम नामसो प्रीत धरो ॥ २ ॥ माला मुद्रा गांड लंगोटा । काहेकू जटा जूठा धरो ॥३॥ आसन कडासन और मृगछाला । संतपग निर्वाण धरो ॥ ४ ॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । जनम मरनदूर करो ॥५॥

१७. हरिनाम बोलो हरिनाम बोलो । चुप ग्यानसो काहेकू नेलो ॥१॥ आंदर भीतर भरपुर शांती । जिदर उदर पुरन है

ज्योती ॥२॥ बेद पढत है पुरान । सुनत है कुरान किताब वोही दूर धरो ॥३॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । अब तुम एक माग धरो ॥४॥

१८. भटकत काहेकू फिरे । साधुराम भटकत कांहेकू फिरे ॥ध्रु०॥ आपने दिलमों गंगा जमुना । सच्चा व्हांमे स्नान करे ॥१॥ आपने दिलमों माला मुद्रा । दया शांति जप ध्यान करे ॥२॥ आपने दिलमों आसन कडासन । काम क्रोधकी धुनी जरे ॥३॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु। आपने दिलमों राम स्मरे ॥४॥

१९. अभागी काहेकू गरव करे। काहेकू भटकत फिरे ॥१॥ तीरथ बरत जंतर मंतर । काहेकू जप करे ॥२॥ सचा छांडकर झुटा पकरे । काहेकू कडु धरे ॥३॥ राम भजन तो भुलगया । काहेकू और ध्यान धरे ॥४॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । भवजंजाल कबु न तरे ॥५॥

२०. तीरथ बरत बहुत देखे । मनमें बुझ पाया नहीं ॥ बेद पुरान कुरान पढे । मुरशद मौला भया नहीं ॥ १ ॥ आपने तनमों दील लगाके । राम रहीमसे पछानोरे ॥ दया क्षमा और शांति पकरके । बावा संतचरन पछानोरे ॥२॥ काहेकू मृगजल देखके । सुख माने सो गेला है ॥ कवन किसेका देख बावा । आखेर ज्यावे आकेला है ॥ ३ ॥ रामनाम भजनबिना न चुके फेरी । चुप कहां करता शिनरे ॥ बहुत जनमकी होना कमाई । येही सुधारन कहाई ॥४॥ कहत कमाल सुनोभाई साधु । रामभजनमों अच्छा है ॥ येही बानी हमे पकरी । ना सुनो सो कच्चा है ॥५॥

२१. तीरथ जाऊं तो न देखे तीरन । बरत करे सो न देखे चरन ॥१॥ अब काहेकू जप और ध्यान । मनमोंही बैठा है राजाराम ॥२॥ जोग जुगतकी न जानो बात । खाली कोन करे किसो पसारो हात ॥३॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । साधू होके ना होना भोंदु ॥४॥

२२. आया कहां जाना कहांसे आपने दिल बुझ रखना । जनम जनम गिरकी म्यानें बहुरी जुती खाना ॥१॥ हुशार रहना राम

नाम जपना बे ॥धृ०॥ लख चौऱ्याशीं गिरकीं म्यानें ये नरतनु पाया । राम भजनबिना झुट दिवाने खाया पिया सोया ॥२॥ मेरा मेरा करके यारो सब अंधेरा भया । चुवा बिल्ली पकड ली जावे वैसा जमने किया ॥३॥ सुखसे कारन आपनी जोरू बाल बच्चा खजाना । आप मरे पाछे रहे कोई नहीं आपना ॥४॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु येही बचन निका है । सुनना होय सो सुनले बावा नहीं तो आगे धक्का है ॥५॥

२३. काहांसे आया काहां जाना । ये सुद नहीं रखे मनमों ॥ मेरा मेरा कर कर यारो । आखर जावे मट्टीमों ॥१॥ धन औरत नाता पुती । सुख देखे सपनमों ॥ जद जम काल पकड ली जावे । आकेला ज्यावे जंगलमों ॥२॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । राम जपो तुम मनमों ॥ झुटी काया झुटी माया । भुर जायगी खिनमों ॥३॥

२४. ये तनु किसोकी किसोकी । आखर बस्ती जंगलकी ॥धृ०॥ काहेकू दिवाने सोस करे । मेरी नाता और पुती ॥ ये तो सब झुट पसारा । राम करो आपना साती ॥१॥ बरखकी छाया सुखसे मिठी । एक घडीकी साती ॥ खाये पिये सुखसे बैठे । फेर उठके चले जाती ॥२॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । सपन भया राती ॥ खिनमों राजा खिनमों रंक । ऐसी रहा चलती ॥३॥

२५. लखचौऱ्याशी गिरकी म्यानें अवचट नरतनु पाया । राम भजनाबिना खाली ज्याकर क्या तुज पाया ॥१॥ कोन किसोका देखे यारो कुई नहीं आपना साती । जद काल जम पकर ली जावे मा बाप सब रोती ॥२॥ औरत दौलत सुखके कारन महेल मुलुख खजाना । रामभजनबिना खाक भई आखर मट्टी मिल जाना ॥३॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु बारबार नहीं आवे । ये नरतनु जायगी फेर चौऱ्यायशी आवे ॥४॥

२६. सुनो सुनो साधू राम मत भूलो । अंदरकी गठडी खोलो ॥ ध्रु० ॥ लखचौऱ्याशी गिरकी म्यानें । अवचित नरतनु पाया ॥ रामभजनबिना खाली जाके । आप आपसे खायो ॥१॥ आपही

जवान । आपही हुवा बुड्ढा ॥ तीनो काल आपहि देखो । आपहि हुवा मूढा ॥२॥ जनममरनकी रसिया काटो । राम नाम है मिठा ॥ संसार जंजाल दूर करो । नहीं तो जम मारे सोटा ॥३॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु । मै सब संतनका छोरा ॥ पाव पकर सीस नमाऊ । येही पंथ हमारा ॥४॥

२७. सुनो बावा दुनयाकी मौज बुरी है । फीर फीर आवे फेरी है ॥ ध्रु० ॥ मा पेटसो पैदा हुवा । रोवे कोहं बचा है ॥ सोहं छांड कोहं पकारा । नेकी बदला सच्चा है ॥१॥ जद अल्लानें ये दुनयामों । तुजकु मेहेर बताया ॥ भुल गया उस नामसे । मेरा मेरा कहने लगा ॥२॥ जोरू मेरी बच्चा मेरा । मेरी घर जिंदगानी ॥ कौन किसोका नहींरे बावा । आखेर जावे जमखानी ॥३॥ राम नामाबिना कछू नहीं सच्चा । सुनले मूरख बानी ॥ खाया पिया सुखसे सोया । जम निकालेगा पानी ॥४॥ कहत कमाल सुनो भाई साधू । भजन करो निर्बानी ॥ साधू संतसे प्रीत रखो । क्या राजा राव रानी ॥५॥

२८. ये नरतनु बहुत जनमसे पाया । देखो बावा आखर बुरा फल खाया ॥ ध्रु० ॥ मुरशद मौला जाने नहीं पीर पैगंबर पछाना नहीं जन्म काहेकू धरे ॥१॥ काशी बनारस तीरथ करकर मनमोंहि आसन पुरे ॥२॥ ब्रह्म ग्यान बहुत पढाके संसार सोस करे३ येही जनमसे करले कमाई साधुसंत पगज धरे ॥४॥ नाहक जमाना मुफत गोता भटकत काहेकू फिरे ॥५॥ आब कितना ये नरतनुका अभागी सोस करे ॥६॥ पलख म्यानें जद काल ली जावे पाछे रोव मरे ॥७॥ कहत कमाल सुनोभाई साधु रामचरण ध्यान धरे ॥८॥ बहुरी बहुरी जनम मरन फेरा आप दूर करे ॥ ९ ॥

२९. देखो ये चमडेकी झोपरी । आंदर बैठे बैठे न्हार ॥ जबलग दिवाल भरपुर बहीलो । तबलक रहना हुशार ॥१॥ तीनो कालमों झोपरी बनी । सुखसे भयो आराम ॥ कुई काल ऐसा आवे । बुजगये अब कहा राम ॥२॥ चांद सुरोज दोनो बसे । और बसे रख न्हार ॥ एकही भागा दोबी भोगे । पिछे रह्या अंधार ॥३॥कहत

कमाल सुनो भाई साधू । येतो बडा जंजाल ॥ लाखो झोपरी खाक भई । कीसे नई उजाल ॥४॥

३०. ये तन जायगी जायगी । कछु नहीं नहीं रहेगी ॥धृ०॥ चवदा चौकड्या लंकनाथसे । देखो नाती और पुती ॥ एक खिनमों खाक भई । नहीं दिवाने बत्ती ॥१॥ छप्पन कोटी यादव भैले । संमिदरके बासी ॥ पलख म्यानें खाक भये । देखो बुरी बात ऐसी ॥२॥ कौरव पांडव दोनो भाई । आठरा क्षोनी मिले जमात ॥ जुवाबाजी खेले यारो । मरे आठरा दिनोंके आत ॥३॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु । सच्चा जानो बात । रामबिना सबही ज्याने । खाली काहेकू करना मात ॥४॥

३१. बार बार ये नरतनु नहीं आवनेकी येही सूद रखो मनमों । ग्यान ध्यान हरीका भजन संत सेवा रखो तनमों ॥१॥ वोही जानु सचा साचा गुरुका बच्चा ॥ ध्रु० ॥ लख चौऱ्याशी गिरकी म्याने अवचट नरतनु पाया ! राम भजन बिना खाली जाये मट्टीसे मट्टी मिलाया ॥ २ ॥ बडा बाजार देखके मृगजल व्हांसे क्यौं भुल पाया । जोरु लरके महेल खजीना सबही झूट कमाया ॥३॥ कोन किसोका साला भाई । कोन किसोका साती ॥ जद जम काल आये बुलावन आपे आप भाग जाती ॥४॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु । बुरेसे जग भुला है ॥ आपही डुब सबही डुबावे । वैसा सुख गैला है ॥५॥

३२आऊट हाताका बीरख लगाया । दोनो शाखा उनकू ॥१॥ रामनाम का फल बी आये । चाखे ना कुई उनकु । बेद पुराना सुने कुराना । भुलगये आपआपकू ॥२॥ आपना बरख आप लगाया आपही फल चाखो । कहे कमाल सुनो भाई साधु । आपने दिलमें देखो ॥३॥

३३. साहेबका ध्यान धरो । संसारबजार दूर करों ॥ धृ० ॥ दो दिनकी काया माया दो दिनकी गुजरानी । साधुसंतकी सेवा करो येही पकरो बानी ॥१॥ एक खिनमों सबही जावे । चार जुग ये तनमों । काया जावे माया जावे काहेकू रोवे दिलमों ॥ २ ॥

जंगल जावे फत्तर जावे जावे सबही आकार । कहत कमाल सुनो भाई साधु भये सबही अंधार ॥ ३ ॥

३४. काहेकु डुबते सुनले गव्हार । नहीं तेरा जनम बारोही-बार ॥ धृ० ॥ आपने खातर बडा खजाना । बहुत जुलम कमाया । बाप लरके आजे नाता पुतीसो सुख पाया ॥ १ ॥ निशिदिनीं गुंगा भया दिवाना । रामनाम नहीं लेवे । कुत्तेसरिखा पेट भराये । जंगल जाकर सोये ॥२॥ कहे कमाल सुनोभाई साधु । नाम जपना अच्छा है । साधु दूर करो जनम खैपा है ॥ ३ ॥

३५. ये तनका नहीं भरोसाबे । आखर जावे आकेलाबे ॥धृ०॥ हात्ती घोडे मंदर माडी । देखो महेल ओर खजाना । मेरी जोरू मेरा लरका । उसमें भया दिवाना ॥१॥ कुई किसोका नहीं खोवा । सब पैसेसे मीठा । जबलग पैसा तबलग भाई । फेर कहते झूटा २ बहना माई ताता मामु । साले और सगे मिलते । खाना खाते मेजवानमें कहते । वही तो बुरा कहजाते ॥३॥ कहत कमाल सूनो भाई । करो नामसे लूट । येतो सारा झूट पसारा । तुम न जावो ये बाट ॥ ४ ॥

३६. औरत आगे बंदर सरिखा कुदया मारे । क्या फल उनोसे पाया । देखो भाई जहरखा कुवा । आगे भरपुर ठाडा भया ॥१॥ काहेकू अंध भैयता है । जनममरन गोता खाता है ॥धृ०॥ वहुत जनम कमाई करकर । ये नरतनु पाया है । भजन न जाने सेवा न जाने । आया वैसा गया है ॥२॥ कोन किसोका भाई बहान काका और मामु है । आपने गाठ जबलग पैसा । तबलग सब पछाने है ॥३॥ बरखकी छाया अच्छा देखे । मुशाफर आके बैठा है । पलख म्याने खाया पिया आपना रहा सो गया है ॥४॥ कहत कमाल सुनोभाई साधु क्या फल उनोसे पाया । रामभजन बिना खाली सुख । व्हां सूख धुल पाया ॥५॥

३७. दौरोरे भाई दौरो संतचरन लीपट सुख मंगाव । झुटा पसारा छांडके बावा । सच्चा पकरो भाव ॥१॥ राम नामका भजन करो । येही अच्छा धाम । संसार बजार देखके यारो ना रहो बेफाम

॥२॥ आगले मरे उनोसे रोना । येतो बुरा काम । जीतना देखे उतना जावे । अरिचल राजाराम ॥३॥ ये तनु अच्छा बहुत जनमसो कमाया भजन बिना खाली गया । फिरफिर जुती खाये ॥४॥ कहे कमाल सुनो भई साधु । राम भजनबिना सुख नहीं । वेदशास्त्राको आधार । कैसा देखो उतार ॥५॥

३८. ये संसारका सुख झुटा । आखर शिरमों खावे सोटा ॥ध्रु०॥ बडे बडे तो भाग गये । तुम रहेना हुशार । दो दिनका सबही बजार । मत भुलो भूलनहार ॥ १ ॥ गुरुबचन सुनके गोपीचंदनें सब मुलुख छोडा । जोगी होकर राम नामसे । सुखकर चित जडा ॥२॥ हनुमानजी बंदर होके राम चरनमों मिला । एक पलखमों लंका जलाके । द्रोणागिरी ले चला ॥३॥ बालकपनमों माता मारे । ध्रुवनें सब राज छोडा । जद नारदकी मेहर भया । अढळ पदसो चढा ॥४॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । येही वानी पकरो । सुने तो फेर जनम । बहुरी बहुरी मरो ॥५॥

३९. देखे उतना जावे बावा । काहेकू रोताहै । बहु जनमसे गिरकी म्यानें ये जनम आवे हातारे ॥ १ ॥ हुशार रहो तनमों । झुटा छांड सचा पकरो । आपही आपने दिलमों ॥२॥ एकही मरगये दोवी मरगये । मरगये लखचौऱ्याशीं । छप्पन कोटी वोही मरगये । पडे कालके फाशी ॥ ३ ॥ पीर मरगये पैगंबर मरगये । मरगये सहस्र आठ्यांशीं । तेहतीस कोटी देवता मरगये । झाड फत्तर जंगल बासी ॥ ४ ॥ कहत कमाल सुनोभाई साधु । काहेकू करता ठक बाजी । तुम राम जपो बाचू सुखसे रहो राजी ॥५॥

४०. येही संतनकी बानी । साधुराज येही संतकी बानी ॥ध्रु.॥ दवलत औरत पसम बराबर । मस्त भया निर्वानी । जगमों आके ऐसा रहना । क्या राजा क्या रानी ॥१॥ परधन लेख थूक बराबर जैसा गंगापानी ॥२॥ भजन पुजन और दया धरम तीर्थाटन हैलानी । संपत नहीं तो हात जोरकर दे लोटाभर पानी ॥३॥ झुटी काया झुटी माया । दो दिनकी गुजरानी । साधुसंतसे प्रीत रखकर आखया मतकर कानी ॥४॥ कहे कमाल सुनो भई साधू भजन

करो निर्वानी ॥५॥ मै आपना दील ऐसा समजो विरला जाने ग्यानी ॥६॥

४१. आपने दिलमों आपहि समजो । आगे बडा कुवा है ॥ देखत देखत नैन बुझाके । काहेकू अंदर डुबता है ॥१॥ राम भजो तुम राम भजो । आपने दिलका गरब त्यजो ॥धृ०॥ ये जनमका सारथक बावा । आपहि आप करना है । जंगल जाके काहेकू बैठे । राम पच्छाना सो अच्छा है ॥२॥ बहुत जनम लेकर बावा नरतनुसे आया है । साधु संतकी सेवा न जाने। आगे पंथ बुरा है ॥३॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु । येही ग्यानकी भाखा है । कुरान किताब सबही देखे । मुरशद मौला निका है ॥४॥

४२. कमलमुखसे राम भजो । और जंजाल सबहि त्यजो ॥१॥ रामाबिना कछु नहीं खाली । काहेकू जंतर मंतर चुप खाली ॥२॥ एक हरीनाम भयो पूरन काम । बेद और शास्तर सब झुटा दाम ॥३॥ जोग जुगत खाक लगावे । ढोंग धत्तुरा काहेकू दिखावे ॥४॥ जंगल जाके क्या तुम देखे । फत्तर पानी और क्या चोखे ॥५॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । साधु होकर ना होना भोंदु ॥६॥

४३. ये दुनयामों बडी मौज देखे । उनोका फल हमे नहीं चाखे ॥ध्रु०॥ माबापसे पूत भया उनोसे कहे अच्छा है । धूल पडो अच्छेपनमों रहे गुरुबिना कच्चा है ॥ १ ॥ जंतर मंतर ढोंग धत्तुरा । खूप दिखावे जगमों । रामनामाबिना जग नहीं । कौन पुछे उस ढंगमों ॥२॥ ताल बिताल कुरान पुरान बडा भया अतम ग्यान । भंग अफीम गांजा दारू जुवाबाजी मस्त भया निर्बान ॥३॥ कहे कमाल सुनोभाई साधू उनसे ना कहो सुजात । साधु संतसे प्रीत नहीं मुरगीका गोता खात ॥४॥

४४. देखबे आगे आखया न झांके । प्रभुजीके चरन मनमोंही राखे ॥ १ ॥ दिन दिन काहे करत है धंद । क्योंरे ना कहे राम गोविंद ॥ २ ॥ काहेकू जंगल जाता बच्चा । आपना दिल रखोरे सच्चा ॥ ३ ॥ बेदही जाने शास्तरही जाने । रामचरनही मनमों पछाने ४ कहे कमाल सुनोभाई साधु गुरुबचनें हमे शीस बांधे ५॥

४५. ये दिगर मनमों भरा भरपुर। कब लेवेगी उगोकी खबर ॥धृ०॥ चंद और सुरज भटकत फिरे नव लाख देखो तारे। खंडन मंडन आपेआप जावे पिछे कौन रहे बिचारे ॥ १ ॥ शून्यमों बस्त बस्त आगे शून्य दोनो देखे देख न्यारे। झुरमुर झुरमुर ज्योत दिखावे। वोही आकेला आकेलोरे ॥२॥ जद आपनी राहा आपै देखे। आपही मुरशद बना है। आपही काजी आपही दरगा आपही रहा बनाई है ॥३॥ कहत कमाल सुन भाई साधु रामनाम सो मीठा है। झुटा पसारा तजकर बावा। माया सब बजार है ॥४॥

४६. नजरबिना देखे आतम ज्योती। मेरे दिलमों भयो मोती ॥ध्रु०॥ त्रिकुट शिखरमों बैठे आराम द्विदल और दश दलका धाम। नजर बिना नहीं ज्योती तब भयो बेफाम ॥१॥ मुरशद मौला भरपुर जीदर उदर भयो उजाल। बेद शास्तर किताब पुराना सब छांड दिया जंजाल ॥ २ ॥ आपना दिलमों आपही मुरशद आपही भयो काजी। कहत कमाल सुनो भाई साधु आप आपसे भयो पाजी ॥३॥

४७. दया धरम रखो मनमों। शांती पकरो ये तनमों ॥ध्रु०॥ आपही पीर आपही मौला आपही काजी दिलमों। कुरान कि-ताब पुरान देखें आपही आपने मनमों ॥१॥ आपहि अल्ला आ-पहि आकेला आपहि बुझो दिलमों। आपहि दरगा आपहि महे-जद आपहि पुकारे बनमों ॥ २ ॥ कहे कमाल सुनो भाई साधु आपहि गुरुका चेला। जिदर उदर आपही देखे। मौजुद ठाढा अल्ला ॥३॥

४८. अंदर भीतर भई भरपूर। देखो सबही उजाला। लख लखाट ज्योती भयो। अंदर भीतर गैब मौला ॥१॥ दश दिलके म्याने द्विदल। गुरुनें मुज दिखाया। सहस्रदल खेदके जानो। बा-वा येही जोग कमाया ॥२॥ अष्टदल द्वादश षोडश। पंचदस वोही सब देखे। कहे कमाल सुनोभाई साधु। रामबिना और नही हमे चाखे ॥३॥

४९. सुख सब हमे त्यागा । मिठा राम लगा है ॥१॥ आसन मुद्रा सबही ज्यानो । फल कछु नहीं पाया ॥२॥ बेद जानो शास्तर जानो । नाहक जमाना खोया ॥३॥ कुरान जानो किताब जानो । भरपुर अल्ला भया ॥४॥ तीरथ जानो कडासन जानो । शांतीमों मन छिनही भया ॥५॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । आया वैसा गया ॥६॥

५०. हम यवन तुम तो हिंदु बडा शास्तर पाका ॥१॥ हिंदुमें बम्मन बडा बेद और शास्तर सुनाये । आपही बेटी बेचे गधा । आपहि घरमों खिलाये ॥२॥ मुसलमीनमों काजी बडा । कुरान किताब दिखाये । बकरी मारे भिस्त नहीं जाने मुरगिका गोता खाये ॥३॥ कहे कमाल सुनो भाई साधो नर महेसा बोलो । जनम जनम आके यारो । जम घर जाके बहेलो ॥४॥

५१. पीर पैगंबरकी बानी । न्यारो बस्त भयो निर्बानी ॥ धृ०॥ राजा रंक दोनो बराबर । जैसे गंगाजल पानी । मान करो कुई सूपर मारो । दोनो मीठा बानी ॥१॥ कांचन नारी जहरसम देखे । न पसरे व्हा पानी । साधुसंतसे शीस नमावे । हात जोरकर निर्बानी ॥ २ ॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । येही हमारी बानी । येही ग्यान मनमों राखो । और कछु न जानी ॥ ३ ॥

५२. है कोय ऐसा मुर्शद मौला । घरमें खुदा बतावेगा ॥१॥ ध्रु० ॥ पंचतत्त्वके दर्गा भीतर । दिल तकिया बिछावेगा । मन मुकामे मुजें बिठाकर । बिस्मिल्ला कलमा पढावेगा ॥ १ ॥ अरष खुरष दिधार जो रामोहरम मेरा दिखावेगा । चवदा तबकके अंदर सुलाके । मेरा झुला झुलावेगा ॥ २ ॥ बावन हरफके मायने बताकर भेद भरमकूं मिटावेगा । उसके अंदर मुजे ले जाके । किताबके बयान दिखावेगा ॥ ३ ॥ कहे कमाल कबीरका बालक । मन किताब सुनावेगा । मेरा चेहरा मुजे बताके नूर नबी मिलावेगा ॥ ४ ॥

५३. अभागी काहेकू बैठा सुम । करो राम नामकी धुम ॥१॥ खावत पिवत सुखसे सोवत । मेरा मेरा कर कर भया घुम ॥२॥

पोथी पुराना देखे कुराना । सुन सुन भया सुम ॥३॥ कहत कमाल सुनो भाई साधु । नित करो रामनामकी धुम ॥४॥

५४. राम सुमरो राम सुमरो राम सुमरो भाई । कनक कांता तजकर बावा आपनी बादशाही ॥१॥ देश बिदेश तीरथ बरत ये कछु नहीं काम । बैठे जगा सुखसे ध्यावो अखिल राजाराम ॥२॥ कहे कमाल इतना बचन पुरानोका सार । झूटा सच्चा आपनो दिलमों । आपही आप पछान हार ॥३॥

५५. संतके चरन झटे । जंजाल सब काल कटे । त्रिभुवनका नाम लुटे । ऐसे मलंग फकीर ॥१॥ बोधके मैदान खडे । शमदमसे आके लढे । आनंद तक्त चढे । ऐसे मलंग फकीर ॥२॥ लिया संतनका दुमाल । मेरा तुटा भव जंजाल । कहत कमाल कंगाल । ऐसे मलंग फकीर ॥३॥

५६. और कछु मैं न जानो जानो एकही राम । साधुसंतसे सीस नमाऊं गाऊं अविचल नाम ॥१॥ लेवरे भाई राम नाम मिठाई । जनम मरन दोनो मिटे भयो सुख निर्बानी ॥२॥ भवजंजाल उतार करके अखंड गज निशानी । नारद और प्रल्हाद गनका आजामेळ निर्बानी ॥३॥ राम मिठाई लेवरे भाई काहेकू फेर फेरी । कहे कमाल सुनोभाई साधु । मेट गये चौऱ्याशी फेरी ॥४॥

५७. साधूराम फीर काहेकू आते । आपने दिलमें बुझ रखों काहेकू गोता खाते ॥१॥ पंच तत्वके दरगाम्याने । राम रहीम बैठे है । एक बरख दोनो शाखा । फल आवे मीठे है ॥२॥ आदिनाथ चाखे माछिंद्र चाखे । गोरख चाखे सचा है । उतर देशमों कबीर चाखे । दखन चाखे वोही अच्छा है । कहे कमाल सुनो भाई साधु और चाखे सो मुकत है । गनका चाखे आजामेल चाखे । उनोसे बेद बखानत है ॥४॥

सूरदास.

१. देखे मैं छवी आज अति बिचित्र हरिकी ॥ ध्रु० ॥ आ-रुण चरण कुलिशकंज। चंदनसो करत रंग। जंघ जुगुली खंब क-दली। कटी जोकी हरिकी ॥ १ ॥ उदर मध्य रोमावली। भवर उठत सरिता चली। वत्सांकित हृदय भान। चोकि हिरनकी ॥२॥ दसनकुंद नासासुक। नयनमीन भवकार्मुक। केसरको तिलक भाल। सोभा मृगमदकी ॥ ३ ॥ सीस सोभे मयुरपिच्छ। लटकत है सुमन गुच्छ। सूरदास हृदय बसे। मूरत मोहनकी ॥ ४ ॥

२. श्रीराधा मोहनजीको रूप निहारो ॥ध्रु०॥ छोटे भैया कृष्ण बडे बलदाऊ चंद्रवंश उजिआरो ॥श्री०॥१॥ मोर मुकुट मकराकृत कुंडल पितांबर पट वारो ॥ श्री० ॥२॥ हलधर गीरधर मदन मनोहर जशोमति नंद दुलारो ॥ श्री० ॥३॥ शंख चक्र गदा पद्म बिराजे असुरन भंजन हारो ॥ श्री० ॥४॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावे वोढे कामर कारो ॥ श्री० ॥५॥ निरमल जल जमुना-जीको किनो नागनाथ लीयो कारो ॥ श्री० ॥ ६ ॥ इद्र कोप चढे व्रज उपर नखपर गीरवर धारो ॥ ७ ॥ कनक सिंघासन जदुवर बैठे कोटि भानु उजिआरो ॥ श्री० ॥८॥ माता जशोदा करत आरती बार बार बलिहारो ॥ श्री० ॥९॥ सूरदास हरिको रूप निहारे। जीवन प्रान हमारो ॥ श्री० ॥१०॥

३. राधे कृष्ण कहो मेरे प्यारे भजो मेरे प्यारे जपो मेरे प्यारे ॥धृ०॥ भजो गोविंद गोपाळ राधे कृष्ण कहो मेरे ॥ प्यारे० ॥१॥ कृष्णजीकी लाल लाल अखियां हो लाल अखियां। जैसी खिलीरे गुलाब ॥ राधे ॥२॥ सिरपर मुगुट बिराजे हो बिराजे। बंसी शोभे रसाल ॥ रा० ॥३॥ पितांबर पटकुलवाली हो पटकुल-वाली। कंठे मोतियनकी माल ॥ रा० ॥४॥ शुभ काने कुंडल झलके हो कुंडल झलके। तिलक शोभेरे ललाट ॥ रा० ॥५॥ सूरदास चरण बलिहारी हो चरण बलिहारी। मैं तो जनम जनम तिहारो दास ॥६॥

४. नंद दुवारे एक जोगी आयो शिंगी नाद बजायो । सीश जटा शशि बदन सोहाये अरुण नयन छबि छायो ॥ नंद० ॥ध्रु०॥ रोवत खिजत कृष्ण सांवरो रहत नहीं हुलरायो । लीयो उठाय गोद नंदरानी द्वारे जाय दिखायो ॥ नंद० ॥१॥ अलख अलख करी लीयो गोदमें चरण चुमि उर लायो । श्रवण लाग कछु मंत्र सुनायो हसी बालक कीलकायो ॥ नंद० ॥२॥ चिरंजीव सुत महरी तिहारो हो जोगी सुख पायो । सूरदास रमि चल्यो रावरो संकर नाम बतायो ॥ नंद० ॥३॥

५. देख देख एक बाला जोगी द्वारे मेरे आया हो ॥ ध्रु० ॥ पीतपीतांबर गंगा बिराजे अंग विभूती लगाया हो । तीन नेत्र अरु तिलक चंद्रमा जोगी जटा बनाया हो ॥१॥ भिछा ले निकसी नंदरानी मोतीयन थाल भराया हो । ल्यो जोगी जाओ आसनपर मेरा लाल दराया हो ॥ देख० ॥२॥ ना चईये तेरी माया हो अपनो गोपाल बताव नंदरानी हम दरशनकु आया हो ॥३॥ बालक ले निकसी नंदरानी जोगीयन दरसन पाया हो । दरसन पाया प्रेम बस नाचे मन मंगल दरसाया हो ॥४॥ ॥ देख० ॥४॥ देत आसीस चले आसनपर चिरंजीव तेरा जाया हो । सूरदास प्रभू सखा बिराजे आनंद मंगल गाया हो ॥५॥

६. बासरी बजाय आज रंगसो मुरारी । शिव समाधि भूलि गयी मुनि मनकी तारी ॥ बा० ॥ धु० ॥ बेद भनत ब्रह्मा भुले भूले ब्रह्मचारी । सुनतही आनंद भयो लगी है करारी ॥ बास० ॥ १॥ रंभा सब ताल चूकी भूमी नृत्य कारी ॥ यमुना जल उलटी बाहे सुधि ना सह्मारी ॥ बासु० ॥ २ ॥ श्रीबृंदाबन बन्सी बजी तीन लोक प्यारी । ग्वाल बाल मगन भयी व्रजकी सब नारी ॥ बास० ॥३॥ सुंदर श्याम मोहन मूरती नटवर वपु वारी । सूरकिशोर मदन मोहन चरण कमल बलिहारी ॥४॥

७. जागो पीतम प्यारा लाल तुम जागो बन्सिवाला । तुमसें मेरो मन लाग रह्यो तुम जागो मुरलीवाला ॥ जा० ॥ ध्रु० ॥ बनकी चिडीयां चौं चौं बोले पंछी करे पुकारा । रजनि बित और भोर

भयो है गरगर खुल्या कमारा ॥१॥ गरगर गोपी महि बिलोवे कंकणका ठिमकारा । दहिं दूधका भऱ्या कटोरा सावर.गुडाय डारा ॥ जा० ॥२॥ धेनू उठी बनमें चली संग नहीं गोवारा । ग्वाल बाल सब द्वारे ठाडे । स्तुति करत अपारा ॥ जा० ॥३॥ शिव सनकादिक और ब्रह्मादिक गुन गावे प्रभु तोरा । सूरदास बलिहार चरनपर चरन कमल चित मोरा ॥ जा० ॥४॥

८. एशी भक्ति मोहे भावे उद्धवजी एशी भक्ति० । सरबस त्याग मगन होय नाचे जनम करम गुन गावे ॥उ०॥ धृ० ॥ कथनी कथे निरंतर मेरी चरन कमल चित लावे ॥ मुख मुरली नयन जल धारा करसें ताल बजावे ॥ उ० ॥ १ ॥ जहां जहां चरन देत जन मेरो सकल तिरथ चली आवे । उनके पदरज अंग लगावे कोटि जनम सुख पावे ॥ उ० ॥२॥ उन मुरति मेरे हृदय बसत है मोरी सूरत लगावे ॥ बलि बलि जाऊं श्रीमुख बानी सूरदास बलि जावे ॥ उ० ॥ ३ ॥

९. ग्वालिनि तें मेरी गेंद चोराई ग्वालिनी तें मेरी गेंद चोराई । खेलत गेंद परी तोरे अंगना अंगिया बीच छिपाई ॥ध्रु०॥ काहेकी गेंद काहेकी धागा कौन हात बनाई । फूलनकी गेंद रेशमका धागा जशोमति हाथ बनाई ॥१॥ झुटे लाल झूट मति बोलो अंगिया तकत पराई । जो मेरी अंगियामें गेंद जो निकसे भूल जावो ठकुराई ॥ ग्वा० ॥२॥ हस हस बात करत राधे संग उतसं जशोदा आई । सूरदास प्रभु चतुर कनैया एक गये दो पाई॥ग्वा०॥३

१० नेक चलो नंदरानी उहां लगी नेक चलो नंदरानी ॥धृ०॥ देखो आपने सुतकी करनी दूध मिलावत पानी ॥ उ० ॥१॥ हमरे शिरकी नयी चुनरिया ले गोरसमें सानी ॥ उ० ॥२॥ हमरे उनके करन बाद है हम देखावत जबानी ॥ उ० ॥३॥ तुमरे कुलकी ऐशी बतीया सो हमारे सब जानी ॥ उ० ॥४॥ पिता तुमारे कंस घर बांधे । आप कहावत दानी ॥ उ०॥५॥ यह वृजको बसवो हम त्यागो आप रहो राजधानी ॥ उ० ॥६॥ सूरदास उखर उखरकी वरखा । थोरे जल उतरानी ॥ उ० ॥७॥

११. देखो माई हलधर गिरधर जोरी ॥ ध्रु ॥ हलधर हल मुसल करधारे गिरधर छल धरोरी ॥ देखो० ॥१॥ हलधर ओढे पित पितांबर गिरधर पीत पिछोरी ॥ दे० ॥२॥ हलधर केहे मेरी कारी कामरी गीरधर ने ली चोरी ॥ दे० ॥३॥ सूरदास प्रभुकी छबि निरखे भाग बडे जीन कोरी ॥ दे० ॥४॥

१२. नेननमें लागि रहै गोपाल नेननमें० ॥ ध्रु० ॥ मैं जमुना जल भरन जात रही भर लाई जंजाल ॥ ने० ॥१॥ रुनक झुनक पग नेपुर बाजे चाल चलत गजराज ॥२॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावे संग लखो लिये ग्वाल ॥ ने० ॥३॥ बिन देखे मोही कल न परत है निसादिन रहत बिहाल ॥४॥ लोक लाज कुलकी मरजादा निपट भ्रमका जाल ॥ ने० ॥५॥ वृंदावनमें रास रचो है सहस्र गोपि एक लाल ॥ ने० ॥६॥ मोर मुकूट पितांबर सोभे गले वैजयंती माल ॥ ने० ॥७॥ शंख चक्र गदा पद्म बिराजे वांके नयन बिसाल ॥ ने० ॥८॥ सूरदास हरिको रूप निहारे चिरंजीव रहो नंद लाल ॥ ने० ॥९॥

१३. दरसन बिन। तरसत मोरी अखियां ॥ ध्रु० ॥ तुमी पिया मोही छांड सीधारे फरकन लागी छतियां ॥ द० ॥१॥ बस्ति छांड उज्जड किनी व्याकुल भई सब सखियां ॥ द० ॥२॥ सूरदास कहे प्रभु तुमारे मिलनकूं ज्युजलंती मुख बतिया ॥ द० ॥३॥

१४, सावरे मोकु रंगमें बोरी बोरी सांवरे मोकुं रंगमें बोरी बोरी ॥ ध्रु० ॥ बहीयां पकर कर शीरकी गागरिया। छिन गागर ढोरी। रंगमें रस बस मोकूं किनी। डारी गुलालनकी झोरी। गावत लागे मुखसे होरी ॥ सा० ॥ १ ॥ आयो अचानक मिले मंदिरमें। देखत नवल किशोरी। धरी भूजा मोकुं पकरी जीवनने बलजोरी। माला मोतियनकी तोरी ॥ सा० ॥२॥ तब मोरे जोर कछु न चालो। बात कठीन सुनाई। तबसे उनकु नेन दिखायो मत जानो मोकूं भोरी। जानु तोरे चितकी चोरी ॥ सा० ॥ ३ ॥ मरजादा हमेरी कछु न राखी कंचुवोकी कस तोरी। सूरदास प्रभु तुमारे मिलनकू मोकू रंगमें बोरी। गईती मैं नंदजीकी पोरी ॥ सा० ॥४॥

१५. हमसे छल कीनो काना नेनवा लगायके॥ध्रु०॥जमुनाजलमें जीपें गेंद डारी कालि नागनाथ लाये । इंद्रको गुमान हर्यो। गोवर-धन धारके ॥ ह० ॥१॥ मोर मुगुट बांधे काली कामरी खांदे । जमुनाजीपें ठाडो काना बासरी बजायके ॥ ह० ॥२॥ देवकीको जायो काना आधि रेन गोकुल आये । जशोदा रमायो काना माखन खिलायके ॥ ह० ॥३॥ गोपि सब त्याग दिनी कुबजा संग प्रीत कीनि । सूर कहे प्रभु दरुशन दीजे मोरी व्रजमें आयके ॥४॥

१६. हमारो चीर दीयो गिरधारी ॥ ध्रु० ॥ लेकर चिर कदंम चडी बैठो हम जल बिच उघारी ॥ ह० ॥१॥ तेरा चीर सखी जबही मिलेगा । जलसें हो जावो न्यारी ॥ ह० ॥२॥ जलसे न्यारी हम किस बिध होवे तुम पुरुख हम नारी ॥ ह० ॥३॥ एक सखि मन रिस भई है जलसे निकस गयी बारी ॥ ह० ॥४॥ सूर दास मथुराके बासी तुम जिते मैं हारी ॥ ह० ॥५॥

१७. जमुनाके तीर बन्सरी बजावे कानो ॥ ज० ॥ ध्रु० ॥ वंसीके नाद थंभ्यो जमुनाको नीर खग मृग धेनु मोहि कोकिला अनें किर ॥ बं० ॥१॥ सुरनर मुनि मोह्या रागसो गंभीर । धुन सुन मोहि गोपि भूली आंग चीर ॥ बं० ॥२॥ मारुत तो अचल भयो धरी रह्यो धीर । गौवनका बच्यां मोह्यां पीवत न खीर ॥बं०॥३॥ सूर कहे श्याम जादु कीन्ही हलधरके बीर। सबहीको मन मोह्या प्रभू सुख सरीर ॥ बं० ॥४॥

१८. मधुरीसी बेन बजायके । मेरो मन मोह्यो सांवरा ॥धृ०॥ मेरे आंगनमें बांसको वेडलो सिंचो मन चित्त लायके । अब तो वेरण भई बासरी मोहन मुखपर आयके ॥ सां० ॥१॥ मैं जल जमुना भरन जातरी मारग रोक्यो आयके । बनसीमें कछु अचरज गावे । राधेको नाम सुनायके ॥ सां० ॥२॥ घुंघटका पट ओडे आवे सब सखियां सरमायके । कहां कहेली सहेली सासु नणंदी घर जायके ॥ सां० ॥३॥ सूरदास गोकूलकी महिमा कबलग कहूं बनायके । एक बेर मोहे दरशन दीजो कुंज गलिनमें आयके ॥ सां॥४

१९. काहू जोगीकी नजर लागी है मेरो कुंवर कन्हिया रोवे

॥ धृ० ॥ घर घर हात दिखावे जशोदा । दूध पीवे नहि सोवे । चारो डांडी सरल सुंदर । पलनेमें जु झुलावे ॥ मे० ॥१॥ मेरी गली तुम छिन मति आवो । अलख अलख मुख बोले । राई लवण उतारे यशोदा सुरप्रभूको सुवावे ॥ मे० ॥२॥

२०. शाम नृपती मुरळी भई रानी ॥ध्रु०॥ बन ते ल्याय सुहागिनी किनी । और नारी उनको न सोहानी ॥१॥ कबहु अधर आलिंगन कबहु बचन सुनन तनु दसा भुलानी ॥२॥ सूरदास प्रभु तुमारे सरनकु । प्रेम नेमसे मिलजानी ॥३॥

२१. मुरली कुंजनीनी कुंजनी बाजती ॥धृ०॥ सुनीरी सखी श्रवण दै अब तुजेही बिधि हरिमुख राजती ॥१॥ करपल्लव जब धरत सबैलै सप्त सूर निकल साजती ॥२॥ सूरदास यह सौती साल भई सबहीनके शीर गाजती ॥३॥

२२. तुमको कमलनयन कबी गळत ॥धृ०॥ वदन कमल उपमा यह साची ता गुनको प्रगटावत ॥१॥ सुंदर कर कमलनकी शोभा चरन कमल कहवावत ॥२॥ और अंग कही कहा बखानै इतनेहीको गुन गवावत ॥३॥ शाम नम अडत यह बानी बढ श्रवण सुनत सुख पवावत । सूरदास प्रभु ग्वाल संघाती जानी जाती जन वावत ॥४॥

२३. रसिक सीर मोर हेरी लगावत गावत राधा राधा नाम ॥ध्रु ॥ कुंजभवन बैठे मनमोहन अली गोहन सोहन सुख तेरोई गुन ग्राम ॥१॥ श्रवण सुनत प्यारी पुलकित भई प्रफुल्लीत तनु मनु रोम रोम सुखराशी बाम ॥२॥ सूरदास प्रभु गिरीवर धरको चली मिलन गजराज गामिनी झनक रुनक बन धाम ॥३॥

२४. फुलनको महल फुलनकी सज्या फुले कुंजबिहारी । फुली राधा प्यारी ॥धृ०॥ फुलेवे दंपती नवल मनन फुले फुले करे केली न्यारी ॥१॥ फुली लता वेली विविधी सुमन गन फुले आवन दोऊ है सुखकारी ॥२॥ सूरदास प्रभु प्यारपर बारत फुले फलचंपक बेली नेवारी ॥३॥

२५. कायकूं बहार परी । मुरलीया ॥ कायकू ब० ॥ध्रु०॥

जेलो तेरी ज्यानी पग पछानी । आई बनकी लकरी मुरलिया ॥काय०॥१॥ घडी एक करपर घडी एक मुखपर । एक अधर धरी। मुरलिया ॥ काय० ॥२॥ कनक बासकी मंगावूं लकरीयां । छिलके गोल करी । मुरलिया ॥ काय ॥३॥ सूरदासकी बाकी मुरलिये । संतनसे सुधरी । मुरलिया ॥ काय० ॥४॥

२६. सुदामजीको देखत श्याम हसे सुदामजीको देखत० ॥ ॥ ध्रु० ॥ हम तुम मित्र है बालपनके अब तुम दूर बसे ॥ सुदामजी ॥१॥ फाटीरे धोती टुटी पगडीयां । चालत पाव घसे ॥ सुदा०॥२॥ भामिजीने कछु भेट पठाई । पोवे तीन पसे ॥ सुदा० ॥३॥ सूरदास प्रभु तुह्मारे मिलनसे कंचन मेल बसे ॥ सुदामजी०॥४॥

२७. महाराज भवानी । ब्रह्म भुवनकी रानी ॥ ध्रु० ॥ आगे शंकर तांडव करत है । भाव करत शुलपानी ॥ महा० ॥१॥ सुरनर गंधर्वकी भिड भई है । आगे खडा दंडपानी ॥ महा० ॥२॥ सुरदास प्रभु पल पल निरखत । भक्त वत्सल जगदानी ॥ महा०॥३॥

२८. हरि जनकू हरिनाम बडो धन हरि जनकु हरिनाम ॥ ॥ ध्रु०॥ बिन रखवाले चोर नहिं चोरत। सुवत है सुख धाम॥ब०॥ ॥१॥ दिन दीन होते सवाई दोढी । धरत नहीं कछु दाम ॥ ब० ॥ ॥२॥ सूरदास प्रभु सेवा जाकी । पारससु कहां काम ॥वडो०॥३॥

२९. ऐसे संतनकी सेवा कर मन ऐसे संतनकी सेवा ॥ ध्रु०॥ शील संतोख सदा उर जिनके नाम रामको लेवा ॥१॥ आन भरोसो हृदय नहि जिनके । भजन निरंजन देवा ॥ क० ॥२॥ जान मुक्त फिरे जगमाहीं । ज्यु नारद मुनी देवा ॥३॥ जिनके चरन कमलकुं इच्छत। प्रयाग जमुना रेवा ॥ कर० ॥४॥ सूरदास कर उनकी संग । मिले निरंजन देवा ॥ कर० ॥५॥

३०. जयजय नारायण ब्रह्मपरायण श्रीपती कमलाकांत ॥ध्रु० ॥ नाम अनंत कहां लगी बरनूं शेष न पावे अंत । शिव सनकादिक आदि ब्रह्मादिक सूर मुनिध्यान धरत ॥ जयजय० ॥१॥ मच्छ कच्छ वराह नारसिंह प्रभु वामन रूप धरत । परशराम श्रीरामचंद्र भये लीला कोटी करत॥ जयजय ० ॥२॥ जन्म लियो वसुदेव दे-

बकी घर जशुमती गोद खेलत । पेस पाताल काली नागनाथ्यो फणपें नृत्य करत ॥ जयजय० ॥३॥ बलदेव होयके असुर संहारे कंसके केश ग्रहत । जगन्नाथ जगमग चिंतामणी बैठ रहे निश्चत ॥ जयजय० ॥४॥ कलियुगमें अवतार कलंली चहुं दिशी चक्र फिरत । द्वादशस्कंध भागवत गाता गावे सूर अनंत ॥ जयजय० ॥५॥

३१. जनम सब बातनमें बित गयोरे ॥धृ०॥ बार बरस गये लडकाई । बसे जोबन भयो । त्रिश बरस मायाके कारन देश बिदेश गयो ॥१॥ चालीस अंदर राजकुं पायो बढे लोभ नित नयो । सुख संपत मायाके कारण ऐसे चलत गयो ॥ जन० ॥२॥ सुकी त्वचा कमर भई ढिली, ए सब ठाठ भयो । बेटा बहुवर कह्यो न माने वुड ना शठजीहू भयो ॥ जन० ॥३॥ ना हरी भजना ना गुरु सेवा ना कछु दान दियो । सूरदास मिथ्या तन खोवत जब ये जमही आन मिल्यो ॥ जन० ॥४॥

३२. देखो ऐसो हरी सुभाव देखो ऐसो हरी सुभाव । बिनु गंभीर उदार उदधि प्रभु जानी शिरोमणी राव ॥धृ०॥ बदन प्रसन्न कमलपद सनमुख देखत है जैसे । बिमुख भयेकी कृपावा मुखकी फिरी चितवो तो तैसे ॥ दे० ॥१॥ सरसो इतनी सेवाको फल मानत मेरु समान । मानत सबकुच सिंधु अपराधहि बुंद आपने जान ॥ देखो० ॥२॥ भक्तबिरह कातर करुणामय डोलत पाछे लाग । सूरदास ऐसे प्रभुको दये पाछे पिटी अभाग ॥ दे० ॥३

३३. सब दीन गये बिषयके हेत सब दिन गये० ॥ गंगा जल छांड कूप जल पिवत हरि तजी पूजत प्रेत ॥धु०॥ जानि बुजी अपनो तन खोयो केस भये सब स्वेत । श्रवण न सुनत नैनन देखत थके चरनके चेत ॥ सब० ॥१॥ रुंधे द्वार शब्द छष्ण नहि आवत चंद्र ग्रहे जेसे केत सूरदास कछु ग्रंथ नहीं लागत । अब कृष्ण नामको लेत ॥ सब० ॥२॥

३४. मन तोये भुले भक्ति बिसारी मन तो ये भुले भक्ति बिसारी शिरपर काल सदासर सांधत देखत बाजीहारी ॥ मन० ॥धृ०॥ कौन जनमतें सकृत कीनो मनुख देहधरी । तामे नीच करम रंग

रच्यो दुष्ट बासना धरी ॥ मन० ॥१॥ बालपनें खेलनमें खोयो जोबन गयो संग नारी । वृद्ध भयो जब आलस आयो सर्वस्व हार्यो जुवारी ॥ मन० ॥२॥ अजहुं जरा रोग नहीं व्यापो । तहांलो भजलो मुरारी । कहे सूर तूं चेत सबेरो अंतकाल भय भारी ॥ मन० ॥३॥

३५. बेर बेर नहीं आवे अवसर बेर बेर नहीं आवे । जो जान तो करले भलाई जन्मोजन्म सुख पावे ॥ बेर० ॥१॥ धन जोबन अंजलीको पाणी वखणतां बेर नहीं लागे । तन छुटे धन कोन कामको काहेकूं करनी कहावे ॥ बेर बेर०॥२॥ ज्याको मन बडो कृष्ण स्नेहकूं झूठ कबहुं नहीं आवे । सूरदासकी येही विनती हरखी निरखी गुन गावे ॥ बेर बेर० ॥३॥

३६. केत्ते गये जखमार भजनबिना ॥ केत्ते गये० ॥ धृ०॥ प्रभाते उठी नावत धोवत पालत है आचार ॥ भज० ॥१॥ दया धर्मको नाम न जाण्यो ऐसो प्रेत चंडाल ॥ भज० ॥२॥ आप डुबे औरनकूं डुबोवे चले लोभकी लार ॥ भज० ॥३॥ माला छापा तिलक बनायो ठग खायो संसार ॥ भज० ॥४॥ सूरदास भगवंत भजन बिना पडे नर्कके द्वार ॥ भज० ॥५॥

३७. क्योंरे निंदभर सोया मुसाफर क्योंरे निंदभर सोया ॥धृ०॥ मनुजा देहि देवनकु दुर्लभ जन्म अकारत खोया ॥मुसा० ॥१॥ घर दारा जोबन सुत तेरा वांमे मन तेरा मोह्या ॥ मु० ॥२॥ सूरदास प्रभु चलेही पंथकु पिछे नैनु भरभर रोया ॥मु०॥३

३८. जय जय श्री बालमुकुंदा । मैं हूं चरण रजबंदा ॥धृ०॥ देवकीके घर जन्म लियो जद । छुट परे सब बंदा ॥च०॥१॥मथुरा त्यजे हरि गोकुळ आये । नाम धरे जदुनंदा ॥ च० ॥२॥ जमुनातीरपर कूद परोहै । फनपर नृत्यकरंदा ॥ च० ॥३॥ सूरदास प्रभु तुमारे दरशनकू । तुमही आनंदकंदा ॥ च० ॥४॥

३९. निरधनको धनि राम ॥ हमारो० ॥धृ०॥ खान न खर्चेत चोर न लूटत । साथे आवत काम ॥ ह० ॥१॥ दिन दिन होत सवाई दीढी । खरचत को नहीं दाम ॥ हम० ॥२॥ सूरदास प्रभू मुखमों आवत । औरसको नहीं काम ॥ हमारो० ॥३॥

४०. अद्‌भुत एक अनुपम बाग ॥ध्रु० ॥ जुगल कमलपर गज-वर क्रीडत तापर सिंह करत अनुराग ॥१॥ हरिपर सरवर गिरी-वर गिरपर फुले कुंज पराग ॥२॥ रुचिर कपोत बसत ताउपर ताउपर अमृत फल ढाल ॥३॥ फलवर पुहूप पुहुपपर पलव तापर सुक पिक मृगमद काग ॥४॥ खंजन धनुक चंद्रमा राजत ताउपर एक मनीधर नाग ॥५॥ अंग अंग प्रती वोरे वोरे छबि उपमा ताको करत न त्याग ॥६॥ सूरदास प्रभु पिबहूं सुधारस मानो अधरानिके बड भाग ॥७॥

४१. तबमें जानकीनाथ कहो ॥ ध० ॥ सागर बांधु सेना उतारो । सोनेकी लंका जलाहो ॥१॥ तेतीस कोटकी बंद छुडावुं बिभिसन छत्तर धरावूं ॥२॥ सूरदास प्रभु लंका जिती । सो सीता घर ले आवो । तबमें जानकीनाथ०॥३॥

४२. कमलापती भगवान । मारो सांई कम० ॥ ध्रु० ॥ राम लछुमन भरत शत्रुघन । चवरी डुलावे हनुमान ॥१॥ मोर मुगुट पितांबर सोमे कुंडल झलकत कान ॥२॥ सूरदास प्रभु तुमारे मिलनकुं । दासाकु वांको ध्यान । मारू सांई कमलापती० ॥३॥

४३. उधो मनकी मनमें रही ॥ ध्रु० ॥ गोकुलते जब मथुरा पधारे । कुंजन आग देही ॥१॥ पतित अक्रूर कहांसे आये । दुख-में दाग देही ॥२॥ तन तोलाभर ना रही उधो । जल बल भस्म भई ॥३॥ हमरी आख्या भर भर आवे । उलटी गंगा बही ॥४॥ सूरदास प्रभु तुमारे मिलनकू । जो कछु भई सो भई ॥५॥

४४.नारी दूरत बयना रतनारे ॥ध्रु०॥ जानु बंधु कुसुमन बिसाल पर सुंदर शाम सीली मुख तारे । रहीजु अलक कुटील कुंडलपर मोतन चितवन चितै बिसारे । सिथील भोंह धनु गये मदन गुण रहे कोकनद बान बिखारे । मुंदेही आवत है ये लोचन पलक आतुर उधर तन उधारे । सूरदास प्रभु सोई धों कहो ऐसीको बानिता जासो रति रहनारे ॥१॥

४५. अति सुख सुरत किये ललना संग जात समद मन्मथ ॥रे । राती उनीदे अलसात मरालगती गोकल चपल रहत

कछु थोरे । मनहू कमलके को सते प्रीतम ढुंडन रहत छपी रीपु दल दोरे । सजल कोप प्रीतमै सुशोभियत संगम छबि तोरपर ढोरे। मनु भारते भवरमीन शिशु जात तरल चितवन चित चोरे । बरनति जाय कहांलो बरनो प्रेम जलद बेलावल ओरे । सूरदास सो कोन प्रिया जिनी हरीके सकल अंग बल तोरे ॥१॥

४६. रैन जागी पिया संग रंग भीनी ॥ध्रु०॥ प्रफुल्लित मुख कंज नेन खंजरीटमीन मेन मिथुरी । रहे चुरन कच वदन ओप किनी ॥१॥ आतुर आलस जंभात पुलकीत अतिपान खाद मद । माते तन मुधीन रही सीथल भई बेनी ॥२॥ मांगते टरी मुक्ता हल अलक संग अरुची रही ऊरग । नसत फनी मानो कंचुकी तजी दिनी ॥३॥ बिकसत ज्यौं चंपकली भोर भये भवन चली । लटपटात प्रेम घटा गजगती गती लिन्ही ॥४॥ आरतीको करत नाश गिरीधर सुठी सुखकी रासी । सूरदास स्वामीनी गुन गने न जात चिन्ही ॥५॥

४७. खेलिया आंगनमें छगन मगन किजिये कलेवा । छीके ते सारी दधी उपर तें कढी धरी पहीर । लेवूं झगुली फेंटा बांधी लेऊं मेवा ॥१॥ गवालनके संग खेलन जाऊं खेलनके मीस भूषण ल्याऊं । कौन परी प्यारे ललन नीसदीनकी ठेवा ॥ २ ॥ सूरदास मदनमोहन घरही खेलो प्यारे । ललन भंवरा चक डोर दे हो हंस चकोर परेवा ॥३॥

४८. काना कुबजा संग रिझोरे । काना मोरे कारि कामरियां ॥धृ०॥ मैं जमुना जल भरन जात रामा । मेरे सिरपर घागरियां ॥ का०॥१॥ मैं जी पेहरी चटक चुनरिया । नाक नथनियां बेसरियां ॥ का० ॥२॥ ब्रिंदाबनमें जो कुंज गलिनमो । घेरलियो सब ग्वालनिया ॥ का० ॥३॥ जमुनाके निरतीर धेनु चरावे । नाव नथनीके बेसरियां ॥ का० ॥४॥ सूरदास प्रभु तुमरे दरसनकु । चरन कमल चित्त धरिया ॥ ला० ॥५॥

४९. कोण गती ब्रिजनाथ । अब मोरी कोण गति ब्रिजनाथ ॥ धृ० ॥ भजनविमुख अरु स्मरत नहीं । फिरत विषया साथ॥१॥

हुं पतीत अपराधी पूरण । आचरु कर्म विकार ॥२॥ कामक्रोध अरु लोभ चितवत । नाथ तुमही बिकार ॥३॥ अब चरण सरण लपटाणो । राखीलो महाराज ॥४॥ सुरदास प्रभु पतीतपावन । सरनको ब्रीद संभारं ॥५॥

५०. चोरी मोरी गेंदया मैं कैशी जाऊं पाणीया ॥धृ०॥ ठाडे किसनजी जमुनाके थाडे । गवाल बाल सब संग लियो । न्यारे न्यारे खेल खेलके । बनसी बजावे पटमोहे ॥ चो० ॥१॥ सब गवालनके मनको लुभावे मूरली खूब ताल सुनावे । गोपि घरका धंदा छोडके । श्यामसे लिपट जावे ॥ चो० ॥२॥ सूरदास प्रभू तुमरे चरणपर । प्रेम नेमसे भजत है । दया करके देना दर्शन । अनाथ नाथ तुमारा है ॥ चो० ॥३॥

५१. मधुर धुनी बाजे हो सुन सजनी ॥ ध्रु० ॥ ब्रिंदाबनमें रास रचो है । नंदन सुख नंद सदनी ॥ म० ॥१॥ जहां तहां श्रवण परही मृगनयनी । चंद्र चलत गजगामिनी ॥ म० ॥२॥ सुत माति छोड भई बहु व्याकूळ । बिसर गई कूल रजनी ॥ म० ॥३॥ सूरदास आसा दरशनकी । सब भई नागरभजनी ॥ म० ॥४॥

५२. खेलने न जाऊं मैया ग्वालिनी खिजावे मोहे । पीत बसन गुंज माला लेती है छुडायके ॥ खे० ॥ ध्रु० ॥ कोई तेरा नाम लेके लागी गारी मोकु देण । मैंभी वाकुं गारी देके आयहुं पलायके खे० ॥१॥ कोई मेरा मुख चुंबे भवन बुलाय केरी । कांचली उतार लेती देती है नचायके ॥ खे० ॥२॥ सूरदास तो तलात नमयासु कहत बात । हांसे उठ मैया लेती कंठ लगायके । खेलनेन जाऊं ० ३॥

५३. बाला मैं जागी जस गाया । धन्य जशोदा तेरे तनकू । जीनी ऐसा सुत जाया ॥१॥ गुतबी बडा छोटा जिनी जानो । आलख पुरुख घर आया २ ज्याको ध्यान धरत सुरनर मुनी । निगम नीखोज पाया ॥३॥ जोहे सो लिजो रावली करो आपनी दया । देऊ आसीस कृपा करो सुतको बाटे । देउ सूरदास अविचल काया ४

५४ कमलनयन घनश्याम तनु । कमलनयन घनश्याम तनु ॥ ध्रु० ॥ चंद्रानन रघुराज बिराजे । हस्तकी कांचन बान धनु ॥१॥

सुंदर नाकी कार्विदु सुधारस । कुंदरदनु अति रम्य मनू ॥ २ ॥ सूरदास प्रभु रविकुल मंडन । मनमोहे वाके चरनघनू ॥३॥

५५. अंतरकी आखिया खोलो । कांचन नारीसो ना भूलो ।१॥ सब घटमों राम है कर देखो । प्रेम मगनमों डोलो ॥२॥ संगत बैठो साधु संतनकी । अमृत बानी बोलो ॥३॥ सूरदास प्रभु तीन लोकपर आपे आपहि डोलो ॥४॥

५६. शरन आयोकी लाज तुमकू । शरन आयोकी लाज तुमकू १ कामी क्रोधी पतीत उद्धार । कीनो सब काज तुमकू ॥२॥ दीना-नाथ अनाथकु सारा । भक्तवत्सल महाराज तुमकू ॥३॥ सूरदास प्रभु हरिगुन गांवत । साचा गरिबनवाज तुमकू ॥४॥

५७. क्या माल मस्तानी दुनयावे । मत करना जुग चैनावे ॥१॥ जो नर बैठे तकीया देखे । खावे नागर पान बे॥२॥जान ज्यावे अगाव पोहचे । पाछे रहे तोही ज्यावे बे ॥३॥ सूरदास प्रभु भया दिवाना । हरि नामका जप करनावे ॥४॥

५८. उद्धवजी भीजके लागे ठगारो सगारो प्रेमगारो ॥धृ०॥ हास हास बात करत मुख मिठी आनंद कपटी कारो । जमुनाको नीर तीर धेनु चरायो कारी कंबर वारो ॥१॥ उन नगरीया कोस बरस बरस मोठा गाठ गाठ रस न्यारो ॥२॥ हरगुनकी बादल भरल्यायो आप भयो बनज्यारो ॥ ३ ॥ सूरदास प्रभू तिहारे मिलनकू । ये ब्रिजके रखवारो ॥४॥

५९. पानीया भरन जहां जाऊं ननंदया । ताहां बसे ब्रिज-राज कन्हैया ॥धृ०॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावे । हात लकरी-या खांदा कमलीया ॥१॥ बनसी बजाकर हर लीनो । भूल परी करत मोरी भय्या ॥२॥ ग्वाल बाल संग बन बहे रतहै । सूरदासके नाथ गुसय्या ॥३॥

६०. वो हरई बाजे मधुर मुरलीया । कैसे धरुनियां धीर ॥१॥ कहुं कुंजन कंदु गीरीवर गौवन । कहूं जमनाके तीर ॥ २ ॥ सौ कालाद्री थकीत व्हये गयेली । उलट बहे सब नीर ॥३॥ उप-हासी करे ब्रीजके लोक सब । मन न रहत मोरो स्थीर ॥४॥ सूर-दास बलहारी मोहन । लीख नहीं जात आहीर ॥५॥

६१. भृगुको कुटेल छुटेल भीलणीको दासी बस भई यौ ताकू कहां करूं मैया ॥ध्रु०॥ गुजेरीके चोर चोरी करत है ठौर ठौर आदेनी को जाय छावक पविया ॥१॥ माजी को खवय्या कोरे चावलके चबय्या । राजरीतका जाने भीकको मंगय्या ॥ २ ॥ दीनको मजूर हुजूर संतनको । सूरदास कहे बल बल जय्या ॥३॥

६२. मैं बिरहानी बैठी जागु सब जग सोवे ॥ ध्रु० ॥ वहांबी रहत मैं एसी देखी । तरसबन मोती पोवे । यह तन मडा पुरजा-पुरजा व्याकुल बदन न होवे ॥ २ ॥ दिव नहीं भूक रेन नहीं निद्रा । तारागन तनसो खोवे । सूरदास प्रभु तुमरे मीलनकू बाग मन न होवे ॥३॥

६३. पीया आब तो आयो मोरे बलजाऊ मैं तोरे ॥ध्रु०॥ आवध बीधि ते आनंद बीत मरदे । उतियन सो मन जोरे ॥२॥ सूरदास प्रभू आरज करतहूं । ये दाऊ कर जोरे ॥३॥

६४. माई लाज गई उर आजहून छुव्यो । बिरहा मदन तन लुव्यो ॥ ध्रु० ॥ नैन बहकर नाकर प्रभुजी । मानु सिंधु सीर फुव्यो ॥२॥ साबरा कनैया गोकुलको बासी । रगड झगड दध लुव्यो । सूरदास मोहे जानपहे ॥ ब्रिजको बांस मोह छुव्यो ॥३॥

६५. तूं गरीबनवाज मैं गरीब तेरो । दिन जानी सरन आयो राखो मोहे न्यारो ॥ ध्रु० ॥ द्रोपदिकी लाज राखी गजको कायो केरो । आजामेल पतित तान्यो राम नाम उरयो ॥१॥ पतित पावन ब्रीद जान मन लीन हेरो । सुरदास आंधरो मे जनम जनम चेरो २

६६. पलक लखन दे मोरीरे । पपय्या पलक लखन दे मोरी रे ॥ ध्रु० ॥ सुन पावेगी कईयक बिरहानी । डारेगी पाख मरोरी ॥१॥ निस बासुर हुयी हुयी उठेरू । काहेकु निंद बहुरी ॥२॥ सूरदास तुमरे मिलनकु । हरी चरनापरवारीरे ॥ ३ ॥

६७. पीहूं पीहूं कर बोल ॥ पपय्या ॥ टे० ॥ हमारा पीहा पर-देश गवन किया तरसावत कीरे काल ॥१॥ येरी पियारीरे चाचही राजराऊ । मोतियन मुंगाजी मोल ॥२॥ जो कोई पिहुकू आन मिलावे । देऊंगी लाख करोर ॥३॥ सूरदास प्रभू कबहु मिलेगे । अंतर गांठ न खोल ॥४॥

६८. यरी पियारी तोरी पीयाकू बरज ॥ धृ० ॥ मैं सोतिथी आपने रंगमहेलमों । ओ आयो आपनी गरज ॥१॥ मोरिरी आगन काठे कुल जरत है । तोरे पियाकू मोरी काहेकी गरज ॥ २ ॥ सूरदास प्रभु माधुकी मूरत । हात जोरके करत आरज ॥३॥

६९. गिरिधर गोविंद गोपाल लाल ॥१॥ धेनु चरावत आवत कन्हया । कर मुरलीधर लाल ॥२॥ माता जसोदा लेत है बलय्या । मुखपर नंदहि लाल ॥३॥ सूरदास प्रभु तिहारे मिलनकू । मोर मुगुट गाहि लाल ॥४॥

७०. अंबर देवो मुरारी । आब मेरो अंबर देवो मुरारी ॥१॥ अंबर छांड पीतांबर देवो । जलसे हो जाऊं न्यारी ॥२॥ संगकी सयलीया दूर निकस गयी । हम शीर घागर भारी ॥३॥ सूरदास प्रभु तुमरे मिलनकु । तुमरे चरन हम बलहारी ॥४॥

७१. झगरनी ते बहु होत खिजाई । कंचन हार दिये न मोती तंतुही आन दिखाई ॥१॥ बेसी तु नार छेडी बालको जाती बैरी भराई । शत संजम तीरथ बरत कीने । तब ये संतती पाई ॥२॥ करो बीदाय जाउं हो घरको । काली सांझकी आई । सुरदास प्रभु गोकुल प्रकटे । भक्तनको सुखदाई ॥३॥

७२. मधुर धुनी बाजे है । मधुर धुनी बाजे है ॥ धृ० ॥ विंद्राबनमों रास रचे है । नंदन सुख नंद सदनी । सजनी जहां तहां श्रवन पदही मृग नयनी । चंद्र चलत गजगमनी॥२॥सुत पती छोड भयो तन व्याकुल । बिसर गई कुलरजनी ॥३॥ सूरदास प्रभु आशा दरशनकी । सब भई नागर भजनी ॥४॥

७३. चलो राधे तोहे शाम बुलावे ॥धृ०॥ कुंजबनमों ठाडे माधव । राधे तेरो जस गावे ॥१॥ रात अंधेरी होत है प्यारी । इतनी बेर राधे काहेकू लगावे ॥२॥ सोला सहस्र गोपीनकी दौर । वो सुन प्रेम अधिक लगावे ॥३॥ सूरदास प्रभु तीहारे मिलनकू । तोहे बुलावन मोहे पठावे ॥४॥

७४. भज मन साहेब मोहन लाल । भज मन साहेब मोहन लाल ॥धृ०॥ कानमें कुंडल मुकुट बिराजे । उपर वोढे शाल ॥१॥

मृगमद छाती तिलक लगायो । गले बीच मोहन माल ॥२॥ ब्रिंदा बनमों मुरली बजावे । कन्हयाजी नंदलाल ॥ ३ ॥ सूरदास प्रभु भक्तनको बत्छल । निरमल गावे ख्याल ॥४॥

७५. मिलने सुदामजी आये । जाके कहिये समाचार ॥ ध्रु०॥ फाटे तुटे कपडे हमारे । मैं तो दुर्बळ तेरो दास ॥१॥ मुष्टी एक तांदूळ लाइये । लाइये बगल छुपाय ॥२॥ हस बोली राणी रुक्मिणी कोण लगे तुझारो भ्रात ॥३॥ बालपणके मित्र हमारे । भणता एक निशाळ ॥४॥ सुरदास प्रभुचरण बलिहारी । मैं तो जनम जनम तेरो दास ॥५॥

७६. मधुबिन तुम कैसे रहत हैरे ॥ध्रु०॥ तुम तो मोहन बनसी बजावत । शाखा ठैर खडेरे । प्रीतबी लोकलाज नहीं तुमको फुलत फेर परे ॥१॥ ग्वाल बाल गोपियनके सुत बिरहा वियोगनरे । करत पुकार गोपिका बावा नयनमें नीर भरे ॥२॥ जमुना शाम भई शामाबिन जलके जीवन जरे । सूरदास प्रभू सूरशामबिन आ दुःख दूर करे ॥३॥

७७. जमुना तट बन्सी बाज रही । ब्रिजमोहन छेल छबिलेकी ॥ध्रु०॥ तन सुंदर काछे कछनीरे । सीर सोभे मुकुट छबिलेके ॥१॥ घुमी घुमी तान ठैर तननन । पग बाजत घुंगरु छननन । अधर चमके मानो । दामीनी दशन ॥२॥ पसु चरि न सके न उडे पंची बछु पीवत न छरे । थकीत खग मृग । चलि सकत न सिंधु-पवन रवीरथ । बनसी बाजी मुरहर तिलकी ॥३॥ पग ध्यावत सूरदास हृधय । पदकंज मधु पयुख मोहनके । गोपी घायाल घुमी घुमी घुम रही बनसी बाजी कहर कटेलेकी ॥४॥

७८. घुमडी आये बदरा शाम बिना ॥ध्रु०॥ सोवत सपनोमें मैं देखे शामको । भरी आयो मैं न उतर गयो कुजरा ॥ १ ॥ मथुरा नगरकी चतुर मालनिया । हामको हार शामको गजरा ॥२॥ मथुरा शेवती यहां लिख भेजो । बाजत बाजत हो गई फजरा ॥३॥ सूरदास प्रभु येहि कहत है । गोकुळ तजो फिर मीट गयो झगरा ॥४॥

७९. मुकट परवारी याजी नागर नंदा ॥ध्रु०॥ आप तो जाय

द्वारामती छायो । हामकू बतायो घरधंदा ॥१॥ आप तो जाय कु-बजा संग राधे । हामकू जोग ली संदा ॥२॥ सब सखियनमें ऐसो बिराज्यो । ज्युंतारनमें चंदा ॥३॥ पेठ पतालकाजी नाग नाथ्यो । फन पर निरतकरंदा ॥४॥ सूरदास प्रभू तुमरे दरसकु । चरण कमल रज बंदा ॥५॥

८०. करमगती टारे नाह टरे ॥ टे० ॥ गुरु बसे पठे ज्ञाता पंडीत । रच पच लगन धरे ॥१॥ सीताहारन मरन दशरथको । बन बन राम फिरे । पंडुसुतके आप सारथी उन हुवे बिपत परे ॥२॥ दुरवासाको शाप दिवायो । जदुकुल प्रलय करे ॥३॥ जीन आपना नही कियो आप बतको । जीनसे कछु चरे ॥४॥ सुरदास होनी सो हो गयी । कडकर साच करे॥५॥

८१. आब तुम देखो सखी बडो भागी मोर ॥धृ०॥ उड उड पंख हरीपे परत है । बोलत है घनघोर ॥१॥ इन पंखनको मुगुठ बन्यो है । सीर धरे नंद कीसोर॥२॥ सीतल जल जमुनाजीको पीवे। नित उठ करत कलोल ॥३॥ बडो भागी है नंद जसोदा । पुरन पुरन कीयो जोर ॥४॥ सुरदास प्रभु गोकुल सब वो । हरि भयो मा-खन चोर ॥ ५ ॥

८२. छांडोजी गल क्यौं शाम भोर भयो अंगने ॥ धृ० ॥ मुख-को तंबोल फिको नैन सके अंजने । दीपहाकी लाय फीकी चंद हाके चंदने ॥१॥ चिरिया चुंचा न लगि पछि चाले चुंगने । पनिहरि पन-घटकु चाली हमबी जावे जमुने ॥२॥ सूरदास मदन मोहन नैन दीसे ठेंगने । कृष्णजीके कुंडल उपर । राधाजीके कंगने ॥३॥

८३. मद भरे मत वारे नयन खोले क्यौं न पलके । देख प्यारी तो आपने घरसे आई लाही लारी भरके ॥१॥ मुख तो सो पुरान । चंद्र ऐसी आई बनके ॥२॥ आधरनकी लाली ल्याई लालन मोती ललके । चलती है गजेंद्र चाल शिसफुल उलके ॥३॥ हुं हूंतो तिहारी प्यारी लालज रोम रोम हरके । सुरदासके सलुमें शाम देखो नैन भरके ॥४॥

८४. देखो अदभुत अविगतकी गत कैसे रूप धरी होयसो ।

तीन लोक ज्याके उदरमों सो डनकी कोनपे रहायवो ॥धृ०॥ जिनके नाल रुद्र ब्रह्मादिक सकल जोग ब्रत साधेवो । ताके नाल पकर नंदरानी काटत गासे बांधतवो ॥१॥ जिनके मुख सनकादिक तपकीयो सकल चतुर येही टानीवो । सो मुख चुंबे मेरी जशोदा दुधकारन लपटानीवो ॥२॥ जीन भुजबल प्रहलाद उद्धारे हिरन्यकश्यपु मनु फारे हो । सो भुज पकर गोपिका गोप ठारे वो यदु दुलारेवो ॥३॥ जिन कानन गजकी आपदा सुन गरुडासन बिसरायवो । तिन काननसे निकट जशोदा इलरावे गुन गावेवो ॥४॥ विश्वंभर पोखन सब सुमरत माखन काज आ रहयावो । सो ठाकुर है सुरदासको गोकुल गोप बिहारीवो ॥५॥

८५. जनम सुतनको होतही आनंद । भयो नंदही राय । महोत्सव आजी कियो । भयो मन न रहाय ॥१॥ ब्रिप्र बैदिक बोलके ग्रह करे आश्नान बठाया । जानी मंगल पेहरी भुकन स्वाति बचन पढाया ॥२॥ जातक करम करा सो पितर देव पुजाया । करी आलंकृत द्विज टिको दोन लाख दीनो गाया ॥३॥ सात पर्वत तोळ निके कर रत्न बोध मिलाय । करी कनक अंबरनी आवृत दीये । सुरदास विप्र बुलाय ॥४॥

८६. जसोदा नारु न छेदन देहो । मनीमे जडीतहार । ग्रीवाको बहे आजहो लाहो ॥१॥ और निको है । आनिक गेहे मेरे एक गेहो तेरो । मीटी जोगयो । संताप जमनको । देख्यौ नंद दुलारो ॥२॥ बोहत दिननिकी आसा लागी । झगरनी झगरो कीनो । मनमेंबी हासत नंदरानी । तब हार हियेको दीनो । ज्याके नारु आदि ब्रह्मादिके । सकल बिश्व संसार । सूरदास प्रभु प्रगटे गोकुलमें हारनके भूभार ॥४॥

८७. ठाडे किसनजी जमुनाके तीर । गवाल बाल सब संग लींवे । न्यारे न्यारे खेल खिलावे । बनसी बजावे पट मोहे ॥१॥ चोरी मारी गेंदया कैसी जाऊं पानीया ॥ध्रु०॥ सब गवालनको मन भुलावे । मुरलीको खुब तान सुनावे । गोपी घरधंदा छांडहि देवे शामसे लीपट जावे ॥२॥ सूरदास प्रभु तुमारे चरनपर । प्रेम नेमसे भजता है । दया करके देना दर्शन । अनाथ दास तुमारा है ३

८८. गोविंद नामको अधार । लोभी मन भजले बारंबार ।।ध्रु० पीपा तारे सुदामा तारे आवर नरसींगके कारज सारे । स्तंभ फोड हारनाकुश मारे । नरसींग धरे अवतार ॥१॥ दुःशासनको मान घटायो । श्री द्रौपदीके चीर बडायो । जल बुडत गजराज । उभारे छिनमो लीयो अवतार ॥२॥ गोविंद नाम सदा सुखदायी । जिन-सो मरो प्राणी गत पाई। सुरदास प्रभु आद गद लीला लीला अपरम पार ॥३॥

८९. मनकी मनमें रही उधोजी मनकी मनमें रही ॥ध०॥ गो-कुल सुद्दारि मथुरा सुधारे । ब्रिजकु देन दिई । आल्लर छर काहांसे आये । दुःखकी डाग सही ॥१॥ बाप गठीको काहां करीये उधौ । बचन प्रमान नहीं । हामारा नेम ऐसे झूरत है । उलठी गंग बही ॥२॥ ईत गोकुल ईत मथुरा नगरी बीचमें जमुना बही ।आपही माधव पार उतार गये । मेघ धमयत रही ॥३॥ रंग तरति भरियो नाच रह्यो सजनी। जलवी मिलकसी । हामरे तो भनी बाहे पडेगी। जो होई कष्ट मही ॥४॥ आपन जाये दुवारकामें छाये । कुबजासे ते प्रीत करी । सुरदास प्रभु तुमरे मिलनकू । आब तो उधोजी आब-कही । ऐसी बिदुर न कही ॥५॥

९०. उधोजी आब कही ऐसी बहुर न कहियो । जो हामकू जिवा ऐसा होतो । बिन बोल्याही रहयो ॥ध्रु०॥ हारि पर बलो बेर बिचसो । जीख जीख जोग पढायो । हामतो जरब खाय भई हे । बहुर मसान जगाई यो ॥१॥ हमारो प्राण प्रभू घात होत है। तुम जानत हो उदासी । या जीवन सुमरन भला है । लेहे करवत कासी । एक समै ब्रिंदावन मोहन । करन फूल पहरावे । आब केसे । पहेरू काठकी मुद्रा । मधुकर हात पढाये ॥३॥ कहांरी हामकू । आन मिलायो के ले जावो साथ ॥४॥ सुरदास गोपी प्रान तजत। दोस तुमारे हात ॥५॥

९१. ऐसोरि छेल गुमानीय तेरो ॥ धृ० ॥ बार बार लडका संग आवे । बोलत आठी पठी बानी । काल करा कोई मानस मारे । बरज्योकू न जसोदा रानी ॥१॥ मैं जमुना जल भरन

जातही । मुखपर करत सनानी । पुछ देखोरी मोरी संगकी सहलीने । मैं तो कहां तल ज्यानीं ॥२॥ आवन देरी सखी ऊन लालकू । तुम घर जावो श्यानी । सुरदास कहे जसवंत राणी नेम बांधके वाकु तानी ॥३॥

९२. भृगीको कुठील झुटेल भीलनिको दासी वस भयो । वाको काहां करू मैं यारी ॥ध्रु॥ गुजरीको चोर चोरी करे ठौर ठौर यही रणीं को जायो । ओ तो छाछको पीवैय्यारी ॥१॥ भाजीको खवैय्या कोरे तांदुळको चेवैय्या । राजरीतका हा जाने भीकको मैंगय्यारी ॥२॥ आप तो जाय दुवार कामें छाये । मेरे मन ऐसी आवे पकडल्या वोबैरीयारी ॥३॥ जीनको मजुर हाजुर सब संतनको । सूरदास ऐसे कहे । बल बल जैय्यारी ॥४॥

९३. नंद राणी नेढो ठा जावो मंदर वेग चलोरी । चली चली जात हो धामसा मैं नव चितकी पोरी ॥ ध्रु० ॥ बंदर बालक दधी खाजे बीच आंबकी मोहरी ॥१॥ वृजकी सखी उमग चल आयी नाचत वोही बोहरी । ब्रह्मा शिव सनकादिक आये नारद नांव धन्योरी ॥२॥ सोर न सीख धरी सथीयन पर मोतियन चोक पुरोरी । नायन धायन फीरे चावमें आंगणा ढोल गुरयारी ॥३॥ पाय पदम पीतांबर सोहे कानें कुंडल हेरी । कंठ कंजन बैजंती शोभे सीरपर मुगुट धरयेरी ॥४॥ देवनके आनंद भये है आतुर न सोग परयोरी । सुरदास प्रभु औतर आये वृजको बडोरी ॥५॥

९४. मोसे न कोन कुटील खल कामी ॥ध्रु०॥ तुमसे कहां छीपी करू । ना मैं सबके अंतर जानी ॥ध्रु०॥ जीन तन दीयो ताहीं वीसरायो । ऐसो नैन हरामी । हरिकी भक्ति छांड वो मुखनकी निसिद्धि निरखत गुलामी ॥१॥ तज संत संग बचन मिथ्या सब सुनि सुनि भरत हे हामीं । भरभर उदर भिछेको धावत । जैसे सुकर ग्रामीं ॥२॥ कपटी कुर भरो दुरमतिसो । सब पतीतनमें नामी । सुरदास प्रभु आधम उधारन । सुनीयो श्रीपति स्वामी ॥३॥

९५. दृढ हीन चरण न केरो । भरुसो दृढ हीन चरण न केरो ॥ ध्रु० ॥ श्रीवल्लभनखचंद्रचकोरिबिना । सब जुगमें अंधेरो ॥ १ ॥ साधन और नहीं आ कलीमां । हरीनामसे होत निवेडो ॥२॥ सुर दास कहे दो दिन आंधळो । बिना मुलको चेरो ॥३॥

९६. कोई मेरे काम न आयो । श्रीहरीबिना कोई काम न आयो । आ जुठी मायाके लिने । रतनसे जनम गुमायो ॥ ध्रु० ॥ कंचन कलस चित्रविचित्र । रची रची भूवन बनायो । तामे तेंतक्षिण ग्रही काढयो । एक पलक रहने नहीं पायो ॥१॥ घरतरीया कहे मैं संग चलुंगी । धुत धुत धन खायो । अंतसमे छुपी घर भीतर । ठग एक न पोंचायो ॥२॥ सो सुकृतकर एक सुत जायो । बोतही लाड लडायो । काढ लियो कटिको धागो । आगनसु बदन जलायो ३अधम उद्धारण गनका तारण । सोई प्रभू क्यौं ते बिसरायो । ना लियो नाम रह्यो मन धोका । सुरदास पस्तायो ॥४॥

९७. क्यौं ते वहांसे वहाणूं । घेला प्राणी क्यौं ते वहासे वहाणूं ॥ धृ० लाडीने लावुं पुत्र परणावूं । कालनी वात न जाणूं ॥१॥ बाळिराजा कहे लेउ इंद्रासन । जगत कीधां नवाणूं ॥२॥ काया जुठी ने माया जुठी । जुठू ते घर केरुं नाणूं ॥३॥ सूरदास कहे तमे हरीकु भजील्यो । ओंचितु आवशे आणूं ॥४॥

९८. काळनो शो रे उधारो । घेला प्राणी काळने शोरे उधारो ॥ ध्रु० ॥ राज मुकी राम वन पधार्या । चौद लोकनो करनारो १॥ आपी उधारो ने वळती विचारे । एवा वेहेता मनने वारो ॥२॥ सो कईआ ते तो सुभट कहेवाया । तेनो साथे थयो संहारो ॥३॥ सुरदास कहे तमे हरीने भजील्यो । नहीं आवे एवो वारो ॥ ४ ॥

९९. नाथ केसो गजको बंध छुडायो । एही अचरत मोए आयो ॥ ध्रु० ॥ गज ओर ग्राह लडत जलभीतर । लडत लडत गज हार्यो । जब पुर सुंढ रही जलउपर । तब हरीनाम पोकार्यो ॥ नाथ० ॥१॥ शबरीके बोर सुदामाके तांदुळ । रुचि रुचि भोग लगायो । दुर्योधनको मेवोही त्याग्यो । भाजी विदुरघर पायो ॥ नाथ० ॥२॥ वेठ पाताळ कालिनाग नाथ्यो । फेणपर नरत

करायो । गिरी गोर्धन करपर धर्यो । नंद घेर लाल केह्वायो ॥ नाथ०॥३॥ अगासुर मार्यो बकासुर मार्यो । दावानल पान करायो । स्थंभ फोडी हिरणाक्ष मार्यो । नरसंग नाम धरायो ॥ नाथ० ॥४॥ आजामिल गजगनका तारी । द्रौपदीको चीर पुरायो । पयपान करतां पुतना मारी । कुबजाको रुप बनायो ॥ नाथ० ॥५॥ कौरव पांडवको जुध रचायो । कोरव कुमारको उठायो । दुर्योधनको मान घटायो । मोये भरुसो आयो ॥ नाथ० ॥६॥ सब सखियन मिलि कंगन बांध्यो । रेशम गांठ बंधायो । छुटे नहीं राधाजीको कंगन । केसे ए धनुष्य उठायो ॥ नाथ० ॥७॥ खोल कोटडी वादल धायो । गरुडकु नाज संतायो । छुटे नहीं राधाजीको कंगण । ए बल काहांरे छुपायो ॥ नाथ० ॥८॥ जोगी जाको ध्यान धरत है । ध्यान धरत नहीं आयो । सुरदास प्रभु तुम्हारे मिलनकू । जसोदाकी धेनु चरायो ॥ नाथ० ॥९॥

१००. राखो तैसें रहूं । जेसे हरी राखो तेसे रहूं॥धृ०॥कोई दिन भोजन दोरे कृपा करी ।कोई दिन भुख सहू१ कोई दिन चडत तुरंग गजभारी । कोई दिन भार बहू ॥२॥ कमलनयन घनश्याम मनोहर । अनुचर भयो मे रहू ॥३॥ सुरदास प्रभु भक्त कृपानिधि । तमारे चरण सहू ॥४॥

१०१. सुंदर भेख बन्यो गोपाला । सुंदर गाऊं सखा संग शुं ॥ धृ० ॥ सुंदर पंथ हरी अवनी । सुंदर मुरली शब्द रसाळा ॥१॥ सुंदर लोक सकळ व्रज सुंदर । सुंदर नंद जसोदाके लाला ॥२॥ सुंदर भोजन बचन गती सुंदर । सुंदर हलधर कृष्ण कृपाळ ॥३॥ सुंदर गोपी चितबन सुंदर । गुण माधवके रही बिचारा ॥४॥ सुरदास प्रभु सबबीध सुंदर । सुंदर शाम सुभग अवतारा ॥५॥

१०२. साचो कलजुग आयो अब तो साचो कलजुग आयो । पुत्र पिताको कह्या न मान्यो करे अपने मन भायो ॥धु०॥ स्त्री पातिव्रत्य धर्म ना पाळ्यो निरखत पुरुष परायो । संन्यासी धन सांचन लागे हरी सुमरन बिसरायो ॥१॥ राजा कपटी रयत दुःख पावे चह्मन बहोत भटकायो । वासु वरखा अलप होत है सब

जुग पापसे छायो ॥२॥ ब्रीज बिंद्राबन मथुरानगरी कालंद्री नीर सुकायो । सुरदास प्रभू तुमारे भजनविना मोहेकु क्यूं जीवायो ॥३॥

१०३. कृष्ण कहेतां शुं बेसे नाणुं मूर्ख तने कृष्ण कहेतां ॥ध्रु०॥ मिथ्या लेहेर मनगमती करे छे तेमां नहीं ठाम ठेकाणुं ॥१॥ खातो ना होय तो मांदो कहिये जोइए बशेरनुं भाणुं ॥२॥ दाम न बेसे ने हाड न भागे गातां गोविंदजीनुं गाणुं ॥३॥ कहे सुरदास तमे हरिने भाजिल्यो ओंचितु आवशे ओणुं ॥४॥

१०४. आवत कुंवर कन्हया वनथकी आवत कुंवर कन्हया ॥ध्रु०॥ मोर मुगुट मकराकृत कुंडल मधुरीसी वेणु बजैया ॥१॥ सभा मंडळमध्य बिराजत हरी हलदर दो भइया ॥२॥ सुरदास प्रभू गौ गोवाळ संग नाचत थ-थ-थ थैया ॥३॥

१०५मंदीर देख डरे सुदामजी मंदीर०॥ध्रु०॥पहेले द्वार गजराज बिराजत दुसरे अश्व खडेरे । तिसरे द्वार विश्वकर्मा बैठे रतन जडाव जडेरे ॥१॥ यहां तिमेरी राम मदैया इतके भुप उतरे रे । सुरदास प्रभू आपणे जनके दुःख दरिद्र हारेरे ॥२॥

१०६. नहीं कंसन घर जाये किसनजी ॥ध्रु०॥ उनके घरकी रसोई न लिये अपने हात पकाये ॥१॥ काज तिहारो दधी माखन सब हम इह भोग लगाये ॥२॥ तुमबिन हमकुं कोई नहीं पुछे हम गरीब समजैये ॥३॥ सुरदास प्रभु येही बखत है ब्रीजकी लाज निभैये ॥४॥

१०७. राधे तोरे नयन नहीं के बान ॥ध्रु०॥ शशीपर कदली कदलीपर कमल तापर रहे हार ठान ॥१॥ हारपर कनक कनकपर कलसी मुख शशी कीर भान ॥२॥ सुरदास प्रभू ऐसा छबिका हय मीलये शाम सुजान ॥३॥

१०८.उद्धव जी चलो विदुर घर जाये ॥ध्रु॥ शबीरीके बेर सुदामजीके चावल रुचि रुचि भोग लगावे ॥१॥ बडे बडे मंदिर कोन कामके भाव अदर नहीं पावे ॥२॥ सुरदास प्रभु तुम्हारे दर्शनकू । कायकूं बैर लगावे ॥३॥

१०९. बाजे बाजे रे शाम तोरे पैंजनया ॥ध्रु०॥ पित्त छगोल्या

लसत आंगोपर हाथ कुटील लसतनया ॥१॥ जसोमती सुतकू चलन शिकावे लावे आंगोलया दोजनया ॥२॥ ब्रीदाजीबनके कुंज-गलीनमो तोह नचावत ग्वालनया ॥३॥ सुरदास प्रभु तुमारे दर-शनकू नीशिदिनि धरत ध्यानया ॥४॥

११०. को पत राखे मेरी शामबिना को पत राखे मेरी ॥धृ०॥ अंधको अंध दुष्ट दुःशासन आणी सभा मध्य घेरी ॥१॥ महा मती हीन भया ए राजा पकर लाई जुवेरी ॥२॥ भीष्म द्रोण कर्ण दुर्योधन कीनहु न पाछी फेरी ॥३॥ जो बिश्वास आस मेरे मनमें कहूं करुणा मैं तेरी ॥४॥ आई साहाय करो करुणा तुटत राखे आबेरी ॥५॥ तजी खगराज आतुर उठ धाये जेसे गजकी बेरी ॥६॥ सुरदास प्रभु भक्तके काज करी अबरकी ढेरी ॥७॥

१११. राण भरोसा तेरा अब मोरे राम भरोसा तेरा ॥धृ०॥ सुन कर साखी शरण तदी आयो कर तजीय मन मेरा ॥१॥ वाघ अजामिळ गनका उधारी शरण आये बहु तेरा ॥२॥ सुआसु त-पसु नाम लेत है उनका किया निवेडा ॥३॥ ग्राह ग्रहो गज डुबन लाग्यो ग्रहो नामका भेरा ॥४॥ सुनत पोकार बार नहीं लागी चक्र सु किया निवेरा ॥५॥ जन प्रऱ्हाद बांधे हिरणाक्ष काढी खड्ग गयो तेरा ॥६॥ ऐसी साखी कहा लग कहीए ब्रीद बडा हरी तेरा ॥७॥ मनशा बांछा और करमका सुरदास चरणका चेरा ॥८॥

११२. बीगरी किने बनाई नाथ मोरे बीगरी कीने बनाई॥धृ०॥ रामही बिगरा लछमण बीगरा बीगरी सिता माई। अंजनीका सुत यंवकर बीगरा क्षणमों लंका जलाई ॥१॥ रावण मारा बीभि-खन थापा अहिल्येकू उद्धारीरे। इंद्रजीतका शीर उडाया। फीर गई राम दुहाईरे ॥२॥ बनी बनीका सब कोई साथी दीन बनीका कोई नहींरे। भरी सभामों लज्या राखे दीनानाथ सवाईरे ॥३॥ लाखा द्वारमों पांडव बैठे गुप्त आग लगाईरे। चक्र मारके धरणी फोडी अगमनकी राह बताई रे ॥४॥ मीरा बीगरी कर्मा बीगरी बीगरा सज्जन कसाईरे। सुरदास प्रभू यंव कर बीगरा हरीचरण धुम मचाईरे ॥५॥

११३. दीन बेदीनसो भाईरे बोलो राम ही राम ॥धृ०॥ कमलापत ले जायो तुजे वैकुंठ धाम । बहोर होयगा फेर कर रहो मुक्काम ॥१॥ धुरु प्रल्हाद वीभिषण नारद हनुमान । उनकी कीरत गावे सुन आपने कान ॥२॥ व्यास रुक्मांगद अंबर्री ओ तो हरीके प्राण । उनके उनके पाछे फिरत है भगवान ॥३॥ ये नरदेह पाक अपनेकु सुदार । मत कर औरतकी निंदा हित जान गव्हार ॥४॥ सुरदास शिकलावे तुजे बारोबार । कर सेवा सद्गुरुकी भव जल उतरेगा पार ॥५॥

मिराबाई.

१. कान्हा बनसरी बजाय गिरधारी । तोरि बनसरी लागी मोकों प्यारी ॥ ध्रु० ॥ दहीं दुध बेचने जाती जमुना । कानानें घागरी फोरी ॥ काना० ॥१॥ सिरपर घट घटपर झारी उसकूं उतार मुरारी ॥ काना० ॥२॥ सास बुरीरे ननंद हटेली । देवर देवे मोको गारी ॥ काना० ॥३॥ मीरा कहे प्रभू गिरिधर नागर । चरनकमल बलहारी ॥ काना० ॥४॥

२. हरि गुन गावत नाचूंगी ॥ धृ० ॥ आपनें मंदिरमों बैठ बैठकर । गीता भागवत बाचूंगी ॥१॥ ग्यान ध्यानकी गठडी बांधकर । हरीहर संग मैं लागूंगी ॥२॥ मीराके प्रभु गिरधर नागर । सदा प्रेमरस चाखूंगी ॥३॥

३. झूलत राधा संग । गिरिधर झूलत राधा संग ॥ धृ० ॥ अबिर गुलालकी धूम मचाई । भर पिचकारी रंग ॥ गिरि० ॥१॥ लाल भई बिंद्राबन जमुना । केशर चूवत रंग ॥ गिरि० ॥२॥ नाचत ताल अधार सुरभर । धिमी धिमी बाजे मृदंग ॥ गिरि० ३ मीराके प्रभू गिरिधर नागर । चरनकमलकू दंग ॥ गिरि० ॥४॥

४. कृष्ण करो जजमान ॥ प्रभु तुम ॥ ध्रु० ॥ जाकी कीरत बेद बखानत । सांखी देत पुरान ॥प्रभु० ॥१॥ मोर मुकुट पीतांबर सोभत । कुंडल झळकत कान ॥ प्र० ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । दे दरशनको दान ॥ प्र० ॥३॥

५. तुम बिन मेरी कौन खबर ले । गोवर्धन गिरिधारीरे ॥धृ०॥ मोर मुगुट पीतांबर सोभे । कुंडलकी छब न्यारीरे ॥ तुम० ॥१। भरीं सभामों द्रौपदी ठारी । राखो लाज हमारीरे ॥ तुम० ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । चरनकमल बलहारीरे ॥ तुम० ॥३॥

६. हातकी बिडिया लेव मोरे बालम । मोरे बालम साजनवा ॥ धृ० ॥ कत्था चूना लवंग सुपारी बिडी बनाऊं गाहिरी । केशरका तो रंग खुला है मारो भर पिचकारी ॥१॥ पक्के पानके बिडे बनाऊं लेव मोरे बालमजी । हांस हांसकर बाता बोलो पडदा

खोलोजी ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर बोलत है प्यारी। अंतर बालम यारो दासी हो तेरी ॥३॥

७. पग घुंगरूरे पग घुंगरू बांधकर नाचीरे ॥धृ॥ मैं अपने तो नारायकी । हो गयी आपही दासीरे ॥१॥ विषका प्याला राजाजीनें भेजा । पीवत निरा हासीरे ॥२॥ लोक कहे मीरा भईरे बावरी । बाप कहे कुलनासीरे ॥३॥ मीराके प्रभु गिरीधर नागर। हरिचरनकी दासीरे ॥४॥

८. किन्ने देखा कन्हया प्यारा की मुरलीवाला ॥धृ॥ जमुनाके नीर तीर गंवा चरावे । खांदे कंबरिया काला ॥१॥ मोर मुकुट पितांबर शोभे कुंडल झळकत हीरा ॥२॥ मीराके प्रभु गिरीधर नागर । चरन कमल बलहारा ॥३॥

९. शाम मुरली बजाई कुंजनमों ॥ध्रु०॥ रामकली गुजरी गांधारी । लाल बिलावल भयरोमों ॥१॥ मुरली सुनत मोरी सुदबुद खोई । भूल पडी घरदारोमों ॥१॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर। वारी जाऊं तोरो चरननमों ॥२॥

१०. माई मैनें गोविंद लीन्हो मोल ॥धृ०॥ कोई कहे हलका कोई कहे भारी । लियो है तराजू तोल ॥ मा० ॥१॥ कोई कहे ससता कोई कहे महेंगा । कोई कहे अनमोल ॥ मा० ॥२॥ ब्रिंदा-बनके जो कुंजगलीनमों । लीयो है बजाके ढोल ॥ मा० ॥३॥ मीराके प्रभु गिधिधर नागर । पुरब जनमके बोल ॥ मा० ॥४॥

११. राधा प्यारे दे डारोजी बनसी हमारी । ये बनसीमें मेरा प्रान बसत है वो बनसी गई चोरी ॥१॥ ना सोनेकी बन्सी ना रुपेकी । हरहर बांसकी पेरी ॥२॥ घडी एक मुखमें घडी एक करमें घडी एक अधर धरी ॥३॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । चरनकमलपर वारी । राधा प्यारे दे ॥४॥

१२. मोरी लय लगी गोपालसे मेरा काज कोन करेगा । मेरे चित्त नंद लालछे ॥धृ०॥१॥ ब्रिंदाजी बनके कुंजगलिनमों । मैं जप धर तुलसी मालछे ।२। मोर मुकुट पीतांबर सोभे । गला मोतनके माल छे ॥३॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । तुट गई जंजाल छे ॥४॥

१३. दीजो हो चुनरिया हमारी । किसनजी मैं कन्या कुंवारी॥धृ॥ गौलन सब मिल पानिया भरन जाती । वहांको करत बलजोरी॥१॥ परनारीका पल्लव पकडे । क्या करे मनवा बिचारी ॥२॥ बिंद्राबनके कुंजबनमों । मारे रंगकी पिचकारी ॥३॥ जाके कहती यशवदा मैया। होगी फजीती तुह्मारी ॥४॥ मीराके प्रभू गिरिधर नागर । भक्तनके है लहरी ॥५॥

१४. हरि तुम कायकूं प्रीत लगाई ॥धृ०॥ प्रीत लगाई पर दुःख दीनो । कैशी लाज न आई ॥ ह० ॥१॥ गोकुल छांड मथुराकु जावूं । वामें कौन बडाई ॥ ह० ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । तुमकूं नंद दुवाई ॥ हरि० ॥३॥

१५. पिहुकी बोलिन बोल ॥पपैय्या॥धु०॥ तै खोलना मेरा जी डरत है । तनमन डावा डोल ॥ पपैय्या० ॥१॥ तोरे बिना मोकूं पीर आवत है । जीवरा करुंगी मैं मोल ॥ पपैय्या० ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । कामनी करत कीलोल ॥ पपैय्या० ॥३॥

१६. चरन रज महिमा मैं जानी । याहि चरनसे गंगा प्रगटी । भगिरथ कुल तारी ॥ चरण० ॥१॥ याहि चरनसे बिप्र सुदामा । हरि कंचन धाम दिन्ही ॥ च० ॥२॥ याहि चरनसे अहिल्या उधारी । गौतम घरकी पट्टरानी ॥ च० ॥३॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । चरनकमलसे लटपटानी ॥ चरण० ॥४॥

१७. बन्सी तूं कवन गुमान भरी ॥धृ०॥ आपने तनपर छेदपरंये बालाते बिछरी ॥१॥ जात पात हूं तोरी मय जानूं तूं बनकी लकरी ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर राधासे झगरी बन्सी ॥३॥

१८. लाज रखो तुम मेरी प्रभूजी लाज रखो तुम मेरी ॥धृ०। जब बैरींनें कचरी पकरी । तबही मान मरोरी ॥प्रभूजी०॥१॥ मैं गरीब तुम करुनासागर । दुष्ट करत बलजोरी ॥ प्रभुजी० ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । तुम पिता मैं छोरी ॥ प्रभुजी० ॥३॥

१९. बागनमों नंदलाल चलोरी ॥ अहालिरी ॥ ध्रु० ॥ चंपा चमेली दवना मरवा । झूक आई टमडाल ॥ च० ॥ बागमों जाये

दरसन पाये । बिच ठाडे मदन गोपाल ॥ च० ॥२॥ मीराके प्रभू गिरिघर नागर । वांके नयन बिसाल ॥ च० ॥३॥

२०. मोरी आंगनमों मुरली बजावेरे । खिलावना देवूंगी ॥धृ० नाच नाच मोरे मन मोहन । मधुर गीत सुनावुंगी, ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर । हरिके चरन बल जाऊंगी ॥४॥

२१. मैतो तेरे भजन भरोसे अबिनासी ॥ मैतो० ॥ध्रु० ॥ तीरथ बरतते कछु नहीं कीनो । बन फिरे है उदासी ॥१॥ मै तेरे०॥ जंतर मंतर कछु नहीं जानूं । बेद पठो नहीं कासी ॥२॥ मैतो तेरे । मीराके प्रभु गिरिधर नागर । भई चरणकी दासी ॥३॥

२२. काना चालो मारा घेर कामछे । सुंदर तारूं नामछे ॥ध्रु०॥ मारा आंगनमों तुलसीनु झाड छे । राधा गौळण मारूं नामछे ॥१॥ आगला मंदिरमा ससरा सुवेलाछे । पाछला मंदिर सामसुमछे ॥२॥ मोर मुगुट पितांबर सोभे । गला मोतनकी मालछे ॥३॥ मिराके प्रभु गिरिधर नागर । चरन कमल चित जायछे ॥४॥

२३. जमुनाजीको तीर दधी बेचन जावूं ॥ध्रु०॥ येक तो घागर सिरपर भारी दुजा सागर दूर ॥१॥ कैसी दधी बेचन जावूं एक तो कन्हेया हाटेला दूजा माखन चोर ॥ कैसी०॥२॥ येक तो ननंद हटेली दुजा ससरा नादान ॥३॥ है मिरा दरसनकुं प्यासी । दरसन दिजोरे महाराज ॥४॥

२४. कुबजानें जादु डारा । मोहे लीयो शाम हमारारे कुबजा० ॥धृ०॥ दिन नही चैन रैन नहीं निद्रा । तलपतरे जीव हमारारे ॥१॥ कुबा० ॥ निरमल नीर जमुनाजीको छांड्यो । जाय पिवे जल खारारे ॥२॥ कु०॥ इत गोकुल उत मथुरा नगरी । छोड्यायो पिहू प्यारा ॥३॥ कुबजा०॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे । जीवन प्रान हमारा ॥४॥ कुबजा० ॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर। बिरह समुदर सारा ॥५॥ कुबजानें जादू डारारे ॥ कुब० ॥

२५. तोती मैना राधे कृष्ण बोल। तोती मैना राधे कृष्ण बोल । ॥ध्रु०॥ येकही तोती धुंडत आई । लकट किया अनी मोल ।

तोती मै० ॥१॥ दाना खावे तोती पानी पीवे । पिंजरमें करत कल्लोल ॥ तो० ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । हरिके चरण चित डोल ॥ तो० ॥३॥

२६. देखोरे देखो जसवदा मैय्या तेरी लालना । तेरा लालना मैय्यां झुले पालना ॥धृ०॥ बाहार देखे तो बारारे बरसकु भितर देखे मय्यां झुले पालना ॥१॥जमुना जल राधा भरनेकु निकली । पकरत जोबन मैय्यां तेरा लालना ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । हरिका भजन नीत करना ॥ मय्यां० ॥३॥

२७. जसवदा मैय्यां नित सतावे कनैय्यां । वाकु भुरकत क्या कहूं मैय्यां ॥ धृ० ॥ बैल लावे भीतर बांधे । छोर देवत सब गैय्यां । जसवदा मैय्यां० ॥१॥ सोते बालक आन जगावे । ऐसा धीट कनैय्यां ॥२॥ मिराके प्रभु गिरिधर नागर । हरी लागुं तोरे पैय्यां ॥ जसवदा० ॥३॥

२८. कालोकी रेन बिहारी । महाराज कोण बिलमायो॥ धृ० ॥ काल गया ज्यां जाहो बिहारी । अही तोही कौन बुलायो ॥१॥ कोनकी दासी काजल सार्यो । कोण तने रंग रमायो ॥२॥ कंसकी दासी काजल सार्यो । उन मोहि रंग रमायो ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गीरधर नागर । कपटी कपट चलायो ॥४॥

२९. सखी मेरा कानुडो कलिजेकी कोर है ॥ धु० ॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे । कुंडलकी झकझोल ॥ स० ॥१॥ सासु बुरी मेरी नणंद हटेली । छोटो देवर चोर ॥स०॥२॥ ब्रिंद्राबनकी कुंज गलिनमें । नाचत नंद किशोर ॥ स० ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गीरधर नागर । चरणकमल चितचोर ॥ स० ॥४॥

३०. सांवरो रंग मिनोरे । सांवरो रंग मिनोरे ॥ धु० ॥ चांदनीमें उभा बिहारी महाराज ॥ काथो चुनो लविंग सोपारी । पानपें कछु दिनो ॥ सां० ॥२॥ हमारो सुख अति दुःख लागे । कुबजाकूं सुख कीनो ॥सा०॥३॥ मेरे अंगन रुख कदमको । त्यांतल उभो अति चिनो ॥ सा० ॥४॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । नैननमें कछु लीनो ॥ सां० ॥५॥

३१. जल भरन कैशी जाऊंरे। जशोदा जल भरन ॥ ध्रु० ॥ वाटेने घाटे पाणी मागे मारग में कैशी पाऊं ॥ य० ॥१॥ आणिकोर गंगा पलीकोर जमुना। बिचमें सरस्वतीमें नहावूं ॥ य ॥२॥ ब्रिंद्राबनमें रास रच्चा है। नृत्य करत मन भावूं ॥ य० ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरघर नागर। हेते हरिगुण गाऊं ॥ य० ॥४॥

३२. कान्हो काहेकूं मारो मोकूं कांकरी कांकरी कांकरी कांकरीरे ॥ ध्रु० ॥ गायो भेसो तेरे अबि होई है। आगे रही घर बाकरीरे ॥ कानो० ॥१॥ पाट पितांबर काना अबही पेहरत है। आगे न रही कारी घाबरीरे ॥ का० ॥२॥ मेडी मेहेलात तेरे अब होई है। आगे न रही वर छापरीरे ॥ कान० ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। शरणे राखो तो करूं चाकरीरे ॥ कान० ॥४॥

३३. जान्यो मैं राजको बेहेवार उधवजी मैं जान्योही राजको बेहेवार। आंब कटावो लिंब लगावो बावलकी करो वाड ॥ ओ०॥ ॥१॥ चोर वसावो सावकार दंडावो नीती धरमरस बार ॥ ओ०॥ ॥२॥ मेरो कह्यो सत नहीं जाणयो कुबजाके किरतार ॥ ओ० ॥ ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरघर नागर अद्वंद दरबार ॥ ओ० ॥४॥

३४. मेरे तो आज साचे राखे हरी। साचे सुदामा अति सुख पायो द्रारिद्र दूर करी ॥ मे० ॥ साचे लोधि कहे हरी हाथ बंधाये मारखाधी ते खरी ॥ मे० ॥ २॥ साच बिना प्रभु स्वप्नामें न आवे मरो तप तपस्या करी ॥ मे० ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। बल जाऊं गडी गडीरे ॥ मे० ॥४॥

३५. कोईकी भोरी बोलो मइंडो मेरो लूंटे ॥ ध्रु० ॥ छोड कनैया ओढणी हमारी। माट महिकी काना मेरी फुटे ॥ को० ॥१॥ छोड कनैया मैयां हमारी। लड मानूकी काना मेरी तूटे ॥ को०॥२ छोडदे कनैया चीर हमारो। कोर जरीकी काना मेरी छुटे ॥ को०॥ ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। लागी लगन काना मेरी नव छूटे ॥ को० ॥४॥

३६. कायकूं देह धरी भजन बिन कायकु देह धरी। गर्भवासकी त्रास देखाई वाकी पीठ बुरी ॥ भ० ॥१॥ कोल बचन करी

बाहेर आयो अब तूम भूल परि ॥ भ० ॥२॥ नोबत नगारा बाजे। बघत बधाई कुटूंब सब देख ठरी ॥ भ० ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । जननी भार मरी ॥ भ० ॥४॥

३७. रडतां क्यौं नहींरे हरिनाम । तेरे कोडी लगे नहीं दाम ॥ नरदेहीं स्मरणकूं दिनी । बिन सुमरेवे काम ॥१॥ बालपणें हंस खेल गुमायो । तरुण भये बस काम ॥२॥ पाव दिया तोये तिरथ करने । हाथ दिया कर दान ॥३॥ नैन दिया तोये दरशन करने । श्रवण दिया सुन ज्ञान ॥४॥ दांत दिया तेरे मुखकी शोभा । जीभ दिई भज राम ॥५॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । है जीवनको काम ॥६॥

३८. कारे कारे सबसे बुरे ओधव प्यारे ॥धृ०॥ कारेको विश्वास न कीजे अतिसे भूल परे ॥१॥ काली जात कुजात कहीजे । ताके संग उजरे ॥२॥ शामरूप कीये भ्रमरो । फुलकी बास भरे ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरीधर नागर । कारे संग बगरे ॥४॥

३९. माई तेरो काना कोन गुनकारो । जबही देखूं तबही द्वारहि ठारो ॥धु०॥ गोरो बावो नंद गोरी जशु मैया । गोरो बलिभद्र बंधु तिहारे ॥ मा० ॥१॥ कारो कारो मतकर ग्वालनी । ये कारो सब व्रजको उज्जारो ॥ मा० ॥२॥ जमुनाके नीरे तीरे धेनु चरावे । मधुरी बन्सी बजावत वारो ॥ मा० ॥ ३॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर । चरणकमल मोहि लागत प्यारो ॥मा०॥४॥

४०. आज मेरो भाग जागो साधु आये पावना ॥धृ०॥ अंग अंग फूल गये तनकी तपत गये । सदगुरु लागे रामा शब्द सोहामणा ॥ आ० ॥१॥ नित्य प्रत्यय नेणा निरखु आज अति मनमें हरखू । बाजत है ताल मृदंग मधुरसे गावणा ॥ आ०॥२॥ मोर मुकुट पीतांबर शोभे छबी देखी मन मोहे । मीराबाई हरख निरख आनंद बधामणा ॥ आ० ॥३॥

४१. जो तुम तोडो पिया मैं नहीं तोडूं । तोरी प्रीत तोडी कृष्ण कोन संग जोडूं ॥धृ०॥ तुम भये तरुवर मैं भई पखिया । तुम भये सरोवर मैं तेरी मछिया ॥ जो० ॥१॥ तुम भये गिरि-

वर मैं भई चारा। तुम भये चंदा हम भये चकोरा ॥ जो तु० ॥२॥ तुम भये मोती प्रभु हमे भये धागा। तुम भये सोना हम भये स्वागा ॥ जो तु० ॥३॥ बाई मीरा कहे प्रभु ब्रजके बाशी। तुम मेरे ठाकोर मैं तेरी दासी ॥ जो०॥४॥

४२. मन अटकी मेरे दिल अटकी। हो मुकुटकी लटक मेरे मन अटकी ॥धृ०॥ माथे मुकुट कोर चंदनकी। शोभा है पीरे पटकी ॥ मम०॥१॥ शंख चक्र गदा पद्म बिराजे। गुंजमाल मेरे है अटकी ॥ मन० ॥२॥ अंतर ध्यान भये गोपीयनमें। सुध न रही जमुना तटकी ॥ मन० ३॥ पात पात ब्रिंदावन धुंडे। कुंज कुंज राधे भटकी ॥ मन० ॥४॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावे। सुरत रही बनशी बटकी ॥ मन० ॥५॥ फुलनके जामा कदमकी छैया। गोपीयनकी मटुकी पटकी ॥ मन० ॥६॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर। जानत हो सबके घटकी ॥ मन अटकी० ॥७॥

४३. भोलानाथ दिगंबर ये दुःख मेरा हरोरे ॥ ध्रु० ॥ शीतल चंदन बेल पतरवा मस्तक गंगा धरोरे ॥ १ ॥ अर्धांगी गौरी पुत्र गजानन चंद्रकी रेख धरोरे ॥ २ ॥ शिव शंकरके तीन नेत्र है अद्भुत रूप धरोरे ॥ ३ ॥ आसन मार सिंघासन बैठे शांत समाधी धरोरे ॥ ४ ॥ मीरा कहे प्रभुका जस गांवत शिवजीके पैयां परोरे ॥ ५ ॥

४४. चालो मन गंगा जमुना तीर गंगा जमुना तीर ॥ धृ० ॥ गंगा जमुना निरमल पानी शीतल होत सरीर ॥ १ ॥ बन्सी बजावत गावत काना संग लीये बलवीर ॥ २ ॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे कुंडल झलकत हीर ॥ ३ ॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर चरनकमलपर शीर ॥ ४ ॥

४५. नाथ तुम जानतहो सब घटकी। मिरा भक्ति करे प्रगटकी ॥ ध्रु० ॥ ध्यान धरी प्रभु मीरा संभारे पूजा करे अट पटकी। शालिग्रामकूं चंदन चढत है भाल तिलक बिच बिंदकी ॥ १ ॥ राम मंदिरमें मिराबाई नाचे ताल बजावे चपटी। पाऊमें नेपुर रुमझुम बाजे। लाज संभार गुंगटकी ॥ २ ॥ झेर कटोरा राणाजिये भेज्या

संत संगत मिरा अटकी । ले चरणामृत मिराये पिधुं होगई अमृत बटकी ॥ ३ ॥ सुरत डोरीपर मीरा नाचे शिरपें घडा उपर मटकी । मीराके प्रभु गिरधर नागर सुरति लगी जै श्रीनटकी ॥ ४ ॥

४६. **राम रतन धन पायो** मैया मैं तो राम० ॥ धृ० ॥ संत संगत सद्‌गुरु प्रतापसे भाग बडो बनी आयो । खरच न खूटे वांकू चोर न लूटे दीन दीन होत सवायो ॥ मैं० ॥ १ ॥ नीर न डुबे वांकू अग्नि न जाले धरणी धरयो न समायो ॥ मैं० ॥ २ ॥ नामको नाव भजनकी बातियां भवसागरसे तार्यो ॥ मैं० ॥ ३ ॥ मीराबाई प्रभु गिरिधर शरने । चरनकमल चित्त लायो ॥ मैं०॥४॥

४७. **हरिनाम बिना नर ऐसा है** । दीपकबीन मंदिर जैसा है ॥ धृ० ॥ जैसे बिना पुरुखकी नारी है। जैसे पुत्रबिना मातारी है । जलबिन सरोवर जैसा है। हरिनामबिना नर ऐसा है ॥ १ ॥ जैसे सशीबिन रजनी सोई है । जैसे बिना लौनकी रसोई है । घरधनी बिना घर जैसा है । हरिनामबिना नर ऐसा है ॥ २ ॥ ठुठर बिन वृक्ष बनाया है । जैसो सूम संचरी नाया है । गिनका घर पूतर जैसा है । हरिनाम बिना नर ऐसा है ॥ ३ ॥ मीराबाई कहे हरिसे मिलना । जहां जन्ममरणकी नहीं कलना ॥ बिन गुरूका चेला जैसा है । हरिनामबिना नर ऐसा है ॥ ४ ॥

४८. **क्यां करूं मैं बनमें गई** घर होती । तो शामकू मनाई लेती ॥ धु० ॥ गोरी गोरी बईया हरी हरी चुडियां । झाला देके बुलालेती ॥ १ ॥ अपने शाम संग चौपट रमती । पासा डालके जीता लेती ॥ २ ॥ बडी बडी अखिया झीणा झीणा सुरमा जोतसे जोत मिला लेती ॥३॥ मीराबाई कहे प्रभु गिरधर नागर चरनकमल लपटा लेती ॥ ४ ॥

४९. **अब तो मेरे रामनाम दुसरा न कोई** ॥ धृ० ॥ माता छोडी पिता छोडे छोडे सगा भाई । साधु संग बेठ बेठ लोकलाज खोई ॥ १ ॥ संत देखी दाडे आई जगत देखी रोई । प्रेमका आसु डाल डाल अमर वेल होई ॥ २ ॥ मारगमें दोई तारण मीले संतराम दोई । संत हमारे शिश उपर राम हृदय होई ॥ ३ ॥

अंतमेसे तंत काढयो पिछे रही सोई । राणे मैं लिया विषका प्याला पिईने मगन होई ॥ ४ ॥ अब तो बात फेल गई जाने सब कोई । दासी मीराबाई गिरधर नागर होनारी सो होई ॥ ५ ॥

५०. होरी खेलनकू आई राधा प्यारी हाथ लिये पिचकारी ॥ धृ० ॥ कितना बरसे कुंवर कन्हैया कितना बरस राधे प्यारी ॥ १॥ सात बरसके कुंवर कन्हैया बार बरसकी राधे प्यारी ॥हाथ० ॥ २ ॥ अंगली पकड मेरो पोचो पकड्यो बैयां पकड झक झारी ॥ हाथ० ॥ ३ ॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर तुम जीते हम हारी ॥ ४ ॥

५१. मोहन आवनकी कोई किजोरे । आवनकी मन भावनकी ॥ कोई० ॥ धृ० ॥ आप न आवे पतिया न भेजे ए बात ललचावनकी ॥ १ ॥ बिन दरशन व्याकुल भई सजनी जैशी बिजलीयां श्रावनकी ॥ को० ॥ २ ॥ क्या करू शक्ति जाऊं मोरी सजनी पांख होवे तो उडजावनकी ॥ को० ॥ ३ ॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर इच्छा लगी हरी बतलावनकी ॥ ४ ॥

५२. मत डारो पिचकारी । मैं सगरी भिजगई सारी ॥ ध्रु० ॥ जीन डारे सो सनमुख रहीयो । नहीं तो मैं देउंगी गारी ॥१॥ भर पिचकारी मेरे मुखपर डारी । भीजगई तन सारी ॥ मत० ॥२॥ लाल गुलाल उडावन लागे । मैं तो मनमें बिचारी ॥ मत० ॥३॥ मीरा कहे प्रभू गिरधर नागर । चरनकमल बलहारी ॥ मत०॥४॥

५३. राधाजीको लागे ब्रिंदाबन नीको ॥ धृ० ॥ ब्रिंदावनमें तुलसीको वडलो जाको पानचरीको ॥ रा० ॥१॥ ब्रिंदावनमें घेनु बहोत है भोजन दूध दहींको ॥ रा० ॥२॥ ब्रिंदावनमें रास रची है दरशन कृष्णजीको ॥३॥ मीरा कहे प्रभू गिरधर नागर । हरिबिना सब रंग फिको ॥४॥

५४. मेरी लाज तुम रख भैया । नंदजीके कुंवर कनैया ॥धृ०॥ बेस प्यारे काली नागनाथो । फेंणपर नृत्य करैया ॥ मे० ॥१॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावे । मुखपर मुरली बजैया ॥२॥ मोर मुगुट पीतांबर शोभे । कान कुंडल झलकैया ॥ मे० ॥३॥ ब्रिंदाव-

नके कूंज गलिनमें नाचत है दो भैया ॥ मे० ॥४॥ मीरा कहे प्रभू गिरधर नागर । चरनकमल लपटैया ॥५॥

५५. मन मोहन दिलका प्यारा ॥ध्रु०॥ माता जसोदा पालना हलावे । हातमें लेकर दोरा ॥१॥ कबसे अंगनमों खडी है राधा । देखे किसनका चेहरा ॥२॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे गळा मोतनका गजरा ॥३॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । चरन कमल बलहारा ॥४॥

५६. काना तोरी घोंगरीया पहरी । होरी खेले किसन गिरधारी ॥१॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावत खेलत राधा प्यारी॥२ आली कोरे गंगा वोली कोरे जमुना बीचमो राधा प्यारी ॥३॥ मोर मुगुट पीतांबर शोभे कुंडलकी छब न्यारी ॥४॥ मीराके प्रभु गिरीधर नागर चरन कमल बलहारी ॥५॥

५७. भीजो मोरी नवरंग चुनरी काना लागो तेरे पाव ॥ ध्रु०॥ गोरस लेकर चली मथुरा । शिरपर घडा झोले खाव ॥१॥ त्रिभंगी आसन गोवर्धन धर लीयो । छिनभर मुरली बजावे ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरीधर नागर । चरन कमल चित लागो तोरे पाव ॥३॥

५८. सुमन आयो बदरा । श्यामबिना सुमन आयो बदरा॥ध्रु.॥ सोवत सपनमों देखत शामकू । भरायो नयन निकल गयो कचरा ॥१॥ मथुरा नगरकी चतुरा मालन । शामकू हार हमकू गजरा ॥२ ॥ मीरा कहे प्रभु गिरीधर नागर । समय गयो पिछे मीट गया झगरा ॥३॥

५९. मैया माकू खिजावत बलजोर । मैया माकु खिजावत ॥ध्रु०॥ जशोदा माता मील ली जावे । लायो जमुनाको तीर ॥१॥ जशोदाही गोरी नंदही गोरा । तुमे क्यौं भयो शाम सरीर ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर । नयनमों बरखत नीर ॥३॥

६०. फिर बाजे बरनै हरीकी मुरलीया सुनोरे सखी मेरो मन हरलीनो ॥१॥ गोकुल बाजी बिंदावन बाजी । ज्याय बजी वो तो मथुरा नगरीया ॥२॥तूं तो बेटो नंद बाबाको । मैं ब्रिक भानकी

पुरानी गुजरीया ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । हरिके चरनकी मैं तो बलैया ॥४॥

६१. डर गयोरी मन मोहन पास । डर गयोरी मन मोहनपास ॥१॥ बीरहा दुवारी मैं तो बन बन दौरी । प्राण त्यजुंगी करवत लेवगी काशी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । हरिचरणकी दासी ॥ ३ ॥

६२. फूल मंगाऊं हार बनाऊ । मालीन बनकर आऊं ॥१॥ कैं गुन ले समजाऊं । राजधर कैं गुन ले समजाऊं ॥२॥ गला सैली हात सुमरनी । जपत जपत घर जाऊं ॥३॥ मीरा कहे प्रभू गिरधर नागर । बैठत हरीगुन गाऊं ॥४॥

६३. जाके मथुरा कान्हानें वागर फोरी । घागरीया फोरी दुलरी मोरी तोरी ॥ ध्रु० ॥ ऐसी रीत तुज कौन सिकावे किसन करत बलजोरी ॥१॥ सास हाठेली नंद चुगेली । दीर देवत मुजे गारी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर चरन कमल चितहारी ३

६४. शाम बतावरे मुरलीवाला ॥ ध्रु० ॥ मोर मुगुट पीतांबर शोभे । भाल तिलक गले मोहनमाला ॥१॥ एक बन धुंडे सब बन धुंडे । काहां न पायो नंदलाला ॥२॥ जोगन होऊंगी बैरागन होऊंगी । गले बीच वाऊंगी मृगछाला ॥३॥ मीराके प्रभु गिरीधर नागर । माग लीयो प्रीया प्रेमको माला ॥४॥

६५. आई ती ते भिस्ती जनी जगत देखके रोई । मातापिता भाईबंद सात नहीं कोई । मेरो मन रामनाम दुजा नहीं कोई ॥धृ० साधु संग बैठे लोक लाज खोई । अब तो बात फैलगई । जानत है सब कोई ॥१॥आवचन जल छींक छींक प्रेम बोल भई । आब तो मैफल भई । आमरुत फल भई ॥२॥ शंख चक्र गदा पद्म गला । बैजयंती माल सोई । मीरा कहे नीर लागो होनियेसो हो भई॥३॥

६६. मन माने जब तार प्रभुजी ॥ ध्रु० ॥ नदिया गहेरी नांव पुराणी । कैशी उतरु पार ॥१॥ पोथी पुरान सब कुच देखे अंत न लागे पार ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर नाम निरंतर सार॥३॥

६७. जमुनामों कैशी जाऊं मोरे सैंया । बीच खडा तेरो लाल

कन्हैया ॥धृ०॥ ब्रिंदाबनके मथुरा नगरी पाणी भरणा कैशी जाऊं मोरे सैंया ॥१॥ हातमों मोरे चूडा भरा है। कंगण लेहेरा देत मोरे सैंया ॥२॥ दधी मेरा खाया मटकी फोरी। अब कैशी बुरी बात बोलु मोरे सैया ॥३॥ मीरपर घडा घडेपर झारी। पतली कमर लचकया सैंया ॥४॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। चरणकमल बलजाऊ मोरे सैंया ॥५॥

६८. बासरी सुनूंगी मैं तो बा०। वो बन्सीवालेकू जाने न देउंगी ॥धृ०॥ वो बन्सीवाले मुजे एक कहेगा। एकके लाख सुनाउंगी ॥१॥ ब्रिंदाजीबनके कुंजगलीनमे। भरभर फुल चुनोंगी ॥२॥ ईत गोकुल उत मथुरानगरी बीचमें जाय आडावुंगी ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। चरणकमल बलजाऊंगी ॥४॥

६९. नामोकी बलहारी गजगणिका तारी ॥ धृ० ॥ गणिका तारी अजामेळ उद्धारी। तारी गौतमकी नारी ॥१॥ झुटे बेर भिल्लणीके खावे। कुबजा नार उद्धारी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। चरणकमल बलिहारी ॥३॥

७०. जोगी मेरा सांवळा कांहीं गवोरी ॥ ध्रु० ॥ न जानु हार गवो न जानु पार गवो। न जानुं जमुनामें डुब गवोरी ॥१॥ ईत गोकुल उत मथुरानगरी। बीच जमुनामो बही गवोरी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। चरनकमल चित्त हार गवोरी ॥३॥

७१. लक्ष्मण धीरे चलो मैं हारी ॥ धृ० ॥ रामलक्ष्मण दोनो भीतर। बीचमें सीता प्यारी ॥१॥ चलत चलत मोहे छाली पडगये। तुम जीते मैं हारी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर चरणकमल बलिहारी ॥३॥

७२. प्रभु तुम कैसे दीनदयाळ ॥ धृ० ॥ मथुरा नगरीमों राज करत है बैठे। नंदके लाल ॥१॥ भक्तनके दुःख जानत नहीं। खेले गोपीगवाल ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर। भक्तनके प्रतिपाल ॥३॥

७३. मोहन डार दीनो गले फांसी ॥ ध्रु० ॥ ऐसा जो होता में। करवत ले जाऊं कासी ॥१॥ आंबाके बनमें कोयल बोले

बोलत बचन उदासी ॥२॥ मीरा दासी प्रभु छबी नीरखत। तूं मेरा ठाकोर मैं हुं तोरी दासी ॥३॥

७४. कुंजबनमों गोपाल राधे ॥ ध्रु० ॥ मोर मुगुट पीतांबर शोभे। नीरखत शाम तमाल ॥१॥ ग्वालबाल रुची चारु मंडल। बाजत बनसी रसाळ ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। चरणपर मन चिरकाळ ॥३॥

७५. ज्या संग मेरा न्याहा लगाया। वाकू मैं धुंडने जाऊंगी ॥धृ०॥ जोगन होके बनबन धुंडु। आंग बभुत रमायोरे ॥१॥ गोकुल धुंडु मथुरा धुंडु। धुंड फीरूं कुच गलीयारे ॥२॥ मीरा दासी शरण जो आई। शाम मीले ताहां जाऊंरे ॥३॥

७६. शाम बन्सीवाला कन्हैया। मैं ना बोलूं तुजसेरे ॥ ध्रु० ॥ घर मेरा दूर घगरी मोरी भारी। पतली कमर लचकायरे ॥१॥ सास ननंदके लाजसे मरतहूं। हामसे करत बलजोरी ॥२॥ मीरा दासी तुमसो बिगरी। चरणकमलकी उपासीरे ॥३॥

७७. पतीया मैं कैशी लीखूं, लीखये न जातरे ॥ ध्रु० ॥ कमल मरत मेरा कर कांपत। नयनमा रड छायो ॥१॥ हमारी बीपत उद्धव देखी जात है, हरीसो कहूं वो जानत है ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। चरणकमल रहो छांये ॥३॥

७८. कीत गयो जादु करके वो पीया ॥ ध्रु० ॥ नंद नंदन पीया कपट जो कीनो। नीकल गयो छल करके ॥१॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे, कबु ना मीले आंग भरके ॥२॥ मीरा दासी शरण जो आई। चरणकमल चित्त धरके ॥३॥

७९. हरी तुम कायकू प्रीत लगाई ॥ ध्रु० ॥ प्रीत लगाई परम दुःख दीनो। कैशी लाज न आई ॥१॥ गोकुल छांड मथुरेकु जाय वामें कोन बराई ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। तुमकू नंद दुवाई ॥३॥

८०. ये ब्रिजराजकूं अर्ज मेरी। जैसी राम हमारी॥ ध्रु० ॥ मोर मुगुट श्रीछत्र बीराजे, कुंडलकी छब न्यारी ॥१॥ हारी हारी पगया केशरी जामा। उपर फूल हाजारी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। चरणकमल बलिहारी ॥३॥

८१. तैं मेरी गेंद चुराई । ग्वालनारे ॥ ध्रु० ॥ आबही आणपेरे तोरे आंगणा । आंगया बीच छुपाई ॥१॥ ग्वालबाल सब मिलकर जाये । जगरथ झोंका आई ॥२॥ साच कन्हैया झूट मत बोले । घट रही चतुराई॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरणकमल बलजाई ॥४॥

८२. कोई देखोरे भया । शामसुंदर मुरलीवाला ॥ धृ० ॥ जमुनाके तीर धेनु चरावत । दधी घट चोर चुरैया ॥१॥ ब्रिंदाजीबनके कुंजगलीनमों । हमकू देत झुकैया ॥२॥ ईत गोकुल उत मथुरा नगरी । पकरत मोरी भया ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरणकमल बजैया ॥४॥

८३. जल कैशी भरुं जमुना भयेरी ॥ ध्रु० ॥ खडी भरुं तो कृष्ण दिखत है । बैठ भरुं तो भीजे चुंनडी ॥१॥ मोर मुगुट पीतांबर शोभे । छुम छुम बाजत मुरली ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरण कमलकी मैं जेरी ॥३॥

८४. भज मन शंकर भोलानाथ भज मन ॥ध्रु०॥ अंग विभूत सबही शोभा । ऊपर फुलनको बास ॥१॥ एकहि लोटाभर जल चावल । चाहत ऊपर बेलकी पात ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । पूजा करले समजे आपही आप ॥३॥

८५. मदन गोपाल नंदजीको लल । प्रभुजी ॥धृ०॥ बालपनकी प्रीत बिखायो । नवनीत धरियो नंदलाल ॥१॥ कुब्जा हीनकी तुम पत राखी । हम ब्रीज नारी भई बेहाल ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । हम जपे यही जपमाल॥३॥

८६. मनुबा बावारे सुमरले मन सीताराम ॥ध्रु०॥ बडे बडे भूपति सुलतान उनके । डेरे भय मैदान ॥१॥ लंकाके रावण कालने खाया । तूं क्या है कंगाल ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर लाल । भज गोपाल त्यज जंजाल ॥३॥

८७. मन केरो जेवो चंद्र छे । रास रमे नंद लालो रे ॥धृ०॥ नटवर वेश धर्यो नंद लाले । सौ ओधानें चालोरे ॥१॥ गानतान वाजिंत्र बाजे । नाचे जशोदानो काळोरे ॥२॥ सोळ सहस्र अष्ट

पटराणी । बच्चे रह्यो मारो वहालोरे ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर । रणछोड दिसे छोगळोरे ॥४॥

८८. मथुराके कान मोही मोही मोही ॥ध्रु०॥ खांदे कामरीया हातमों लकरीया । सीर पाग लाला लोई लोई ॥१॥ पाऊंपें पैंजण आण वट बीचवे । चाल चलत ताता थै थै थै ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । हृदय बसत प्रभु तुही तुही तुही तुही ॥३

८९. मोरी लागी लटक गुरु चरणकी ॥ ध्रु० ॥ चरन बिना मज कछु नहीं भावे । झूंठ माया सब सपनकी ॥१॥ भवसागर सब सुख गयी है । फकीर नहीं मज तरुणोनकी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । उलट भयी मोरे नयननकी ॥३॥

९०. राधे तोरे नयनमों जदुबीर ॥ ध्रु० ॥ आदी आदी रातमों बाल चमके । झीरमीर बरसत नीर ॥१॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे । कुंडल झलकत हीर ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरणकमलपर शीर ॥३॥

९१. राधे देवो बांसरी मोरी । मुरली हमारी ॥ धृ० ॥ पान पात सब ब्रिंदाबन धुंडयो । कुंजगलीनमों सब हेरी ॥१॥ बांसरी बिन मोहे कल न परहे । पया लागत तोरी ॥२॥ काहेसूं गाऊं काहेसूं बजाऊं । काहेसू लाऊं गवा घहेरी ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरणकी मैं तो चित्त चोरी ॥४॥

९२. रंगेलो राणो कई करसो मारो राज्य । हुं तो छांडी छांडी कुलनी लाज ॥ ध्रु० ॥ पग बांधीने घुंगरा हातमों छीनी सतार । आपने ठाकुरजीके मंदीर नाचुं वो हरी जागे दिनानाथ ॥ रंगेलो० ॥१॥ बिखको प्यालो राणाजीने भेजो कैं दिजे मिराबाई हात । कर चरणामृत पीगई मीराबाई ठाकूरको प्रसाद ॥ रंगेलो० ॥२॥ सापरो पेटारो राणाजीने भेजो दासाजीनें हात । सापरो उपाडीनें गळामों डारयो हो गयो चंदन हार । मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर तूं मारो भरतार रंगेलो ॥३॥

९३. बारी होके जाने बंदना । पठीयो कछु नारी है ॥ ध्रु० ॥

बुटीसे बुडी भई साची तो बिचारी रही । तुम घर जावो बदना मेरो प्यारा भारीहो ॥१॥ नारी होके द्वारकामें बाजे बासुरी । बासु मुस वारी हो । वोही खुब लाला बपीर जोए। मारी सारी हो ॥२॥ पान जैसी पिरी भई पर गो पवर रही । मेरा गिरधर पिया प्रभुजी मीरा वारी डारी हो ॥३॥

९४. लेता लेता श्रीरामजीनुं नाम । लोकडिया तो लाजे मरे छे ॥ धृ० ॥ हरी मंदीर जाता पाव लिया दुखे । फरी आवे सारूं गाम ॥१॥ झगडो थाय त्यां दोडीने जाया । मुकीनें बरना काम ॥२॥ भांड भवैया गुणका नृत्य करतां । बेशी रहे चारे ठाम ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर गुण गाऊं । चरणकमल चित्त काम ॥४॥

९५. साधुकी संगत पाईवो । ज्याकी पुरन कमाई वो ॥धृ० ॥ पिपा नामदेव और कबिरा । चौथी मिराबाई वो ॥१॥ केवल कुवा नामक दासा । सेना जातका नाई वो ॥२॥ धनाभगत रोहिदास चह्मारा । सजना जात कसाईवो ॥३॥ त्रिलोचन घर रहत ब्रीतिया। कुर्मा खिचडी खाईवो ॥४॥ भिल्लणीके बोर सुदामाके चावल । रुची रुची भोग लगाईरे ॥५॥ वंका बंका सुरदास भाई । बिदुरकी भाजी खाईरे ॥६॥ ध्रुव प्रऱ्हाद और बिभीखण । उनकी क्या भलाईवो ॥७॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। ज्योतीमे ज्योती लगाईवो॥८॥

९६. हैडा मामूनें हरीवर पालारे । जाउछूं जमनी तेमनीरे। मुजे मारी कव्यारी । प्रेमनी प्रेमनी प्रेमनीरे ॥ ध्रु० ॥ जल भरवामु गरवा गमाया। माथा घागरडी हमनारे॥२॥बाजुबंद गोंडा बरखा बिराजे । हाथे विटी छे हेमनीरे ॥३॥ सांकडी शेरीमां वालोजी मी ज्याथी । खबर पुछुछुं खेमनीरे ॥४॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर भक्ती करुछुं नित नेमनीरे ॥५॥

९७. हारे मारे शाम काले मळजो । पेलां कह्या वचन पाळजो ॥ धृ० ॥ जळ जमुना जळ पाणी जातां । मार्ग बच्चे वेहेला वळजो ॥१॥ बाळपननी वाहिली दासी । प्रित करी परवर जो ॥२॥ वाटे आळ न करिये वाहला । वचन कहुं तें सुनजो ॥३॥ घणोज स्नेह थयाथी गिरधर । लोक लज्जाथी बळजो ॥४॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । प्रीत करी ते पाळजो ॥५॥

९८. हूं जाऊं रे जमुना पाणीडा । एक पंथ दो काज सरे ॥ धृ० ॥ जळ भरवुं बीजुं हरीनें मळवुं । दुनियां मोटी दंभेरे ॥१॥ अजाणपणमां कांईरे नव सुझ्यूं । जशोदाजी आगळ राड करे ॥२॥ मोरली बजाडे बालो मोह उपजावे । तल वल मारो जीव फफडे ॥३॥ वृंदावनमें मारगे जातां । जन्म जन्मनी प्रीत मळे ॥४॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । भवसागरनो फेरो टळे॥५॥

९९. हारे जावो जावोरे जीवन जुठडां । हारे वात करतां हमे दीठडां ॥ धृ० ॥ सौ देखतां वालो आळ करेछे । मारे मन छो मीठडारे ॥१॥ वृंदावननी कुंजगलीनमें । कुब्जा संगें दीठ डारे ॥२॥ चंदन पुष्पनें माथे पटको । वली माथे घाल्याता पछिडारे ॥४॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । मारे मनछो मीठडारे ॥४॥

१००. कृष्णमंदिरमों मिराबाई नाचे तो ताल मृदंग रंग चटकी। पावमों घुंगरू झुमझुम वागे । तो ताल राखो घुंगटकी ॥१॥ नाथ तुम जान है सब घटकी मीरा भक्ति करे पर घटकी ॥ ध्रु० ॥ ध्यान धरे मीरा फेर सरनकुं सेवा करे झटपटकी । सालीग्रामकू तीलक बनायो भाल तिलक बीच टबकी ॥२॥ बीख कटोरा राजाजीने भेजो तो संतसंग मीरा हटकी । ले चरणामृत पी गई मीरा जैसी शीशी अमृतकी ॥३॥ घरमेंसे एक दारा चली शीरपर घागर और मटकी । मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । जैसी डेरी तटवरकी४

१०१. कौन भरे जल जमुना । सखीको ॥ धृ० ॥ बन्सी बजावे मोहे लीनी । हरीसंग चली मन मोहना ॥१॥ शाम हटेले बडे कवटाले । हर लाई सब ग्वालना ॥२॥ कहे मीरा तुम रूप निहारो । तीन लोक प्रतिपालना ॥३॥

१०२. कैसी जादू डारी । अब तूने कैसी जादु ॥ ध्रु० ॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे । कुंडलकी छबि न्यारी ॥१॥ वृंदाबनके कुंजगलीनमो । लुटी गवालन सारी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर। चरणकमल बलहारी ॥३॥

१०३. कान्हा कामरीया पेहरीरे ॥धृ०॥ जमुबाके नीर तीर धेनु चरावे । खेल खेलकी गत न्यारीरे ॥१॥ खेल खेलते अकेले

रहता । भक्तनकी भीड भारीरे ॥२॥ बीखको प्यालो पीयो हमने । तुम्हारो वीख लहरीरे ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरिधर नागर । चरण कमल बलिहारीरे ॥४॥

१०४. कीसनजी नहीं कंसन घर जावो । राणाजी मारो नहीं० ॥ध्रु०॥ तुम नारी अहल्या तारी । कुंटण कीर उद्धारो ॥१॥ कुबेरके द्वार बालद लायो । नरसिंगको काज सुदारो ॥२॥ तुम आये पति मारो दहींको । तिनोपर तनमन वारो ॥३॥ जन मीरा शरण गिरधरकी । जीवन प्राण हमारो ॥४॥

१०५. गोपाल राधे कृष्ण गोविंद गोविंद ॥धृ०॥ बाजत झांजरी और मृदंग । और बाजे करताल ॥१॥ मोर मुगुट पीतांबर शोभे । गलां बैजयंती माल ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । भक्तनके प्रतिपाल ॥३॥

१०६. गांजा पीनेवाला जन्मकों लहरीरे ॥ध्रु०॥ स्मशाना वासी भूषणें भयंकर । पींगट जटा शीरींरे ॥१॥ व्याघ्रकडासन आसन जयाचें । भस्म दीगांबरधारीरे ॥२॥ त्रितिय नेत्रीं अग्नि दुर्धर । बिष हें प्राशन करीरे ॥३॥ मीरा कहे प्रभु ध्यानीं निरंतर । चरण कमलकी प्यारीरे ॥४॥

१०७. चालो ढाकोरमा जइ वसिये । मनेलेहे लगाडी रंग रसिये ॥ ध्रु० ॥ प्रभातना पोहोरमा नोबद बाजे । अमे दर्शन करवा जईये ॥१॥ अटपटी पाघ केशरीयो वाघो । काने कुंडल सोईये ॥२॥ पिळा पितांबर जर कशी जामो । मोतन माळाभी मोहिये ॥३॥ चंद्रवदन आणियाळी आंखो । मुखडुं सुंदर सोईये ॥४॥ रुमझुम रुमझुम नेपुर बाजे । मन मोह्यु मारूं मुरलिये ॥५॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । अंगो अंग जई मळियेरे ॥६॥

१०८. चालो सखी मारो शाम देखाडूं । बृंदावनमां फरतोरे ॥ धृ०॥ नखशीखसुधी हीराने मोती । नव नव शृंगार धरतोरे ॥१॥ पांपण पाघ कलंकी तोरे । शिरपर मुगुट धरतोरे ॥२॥ धेनु चरावे ने बेणु बजावे । मन माराने हरतोरे ॥३॥ रुपने संभारूं के गुणवे संभारूं । जीव राग छोडमां गमतोरे ॥४॥ मिरा कहे प्रभु गिरधर नागर । सामळियो कुब्जानें वरतोरे ॥५॥

१०९. आयी देखत मनमोहनकू । मोरे मनमों छबी छाय रही ॥ध्रु०॥ मुख परका आचला दूर कियो। तब ज्योतमों ज्योत समाय रही ॥ १ ॥ सोच करे अब होत कहां है । प्रेमके फुंदमों आय रही ॥२॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । बुंदमो बुंद समाय रही ॥ ३

११०. हृदय तुमकी करवायो । हूं आलबेली बेल रही कान्हा ॥१॥ मोर मुगुट पीतांबर शोभे । मुरली क्यौं बजावे कान्हा ॥२॥ बिंद्राबनमों कुंजगलनमों । गड उनकी चरन धुलाई ॥३॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । घर घर लेऊं बलाई ॥४॥

१११. मनमोहन गिरिवरधारी ॥धृ०॥ मोर मुगुट पीतांबरधारी ॥ मुरली बजावे कुंजबिहारी ॥१॥ हात लियो गोवर्धन धारी । लिला नाटकी वांकी गत है न्यारी ॥२॥ ग्वाल बाल सब देखन आयो । संग लिनी राधा प्यारी ॥३॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । आजी आईजी हमारी फेरी ॥४॥

११२. बालपनमों बैरागन करी गयोरे ॥ धृ० ॥ खांदा कमलीया तो हात लकरीया। जमुनाके पार उतारगयोरे ॥१॥ जमनाके नीर तीर धेनु चरावत । बनसीकी टेक सुनागयोरे ॥२॥ मीराबाईके प्रभू गिरीधर नागर । सावली सुरत दरशन दे गयोरे ॥३॥

११३. लटपटी पेचा बांधो राज ॥धु०॥ सास बुरी घर ननंद हाटेली । तुमसे आठे कियो काज ॥१॥ निसीदन मोहिके कलन परत है । बनसीनें सान्यो काज ॥२॥ मीराके प्रभु गिरीधर नागर । चरण कमल सिरताज ॥३॥

११४. राज थारे कुबजाही मन मानी । म्हांसु आ बोलना ॥धृ०॥ रसकोबी हरि छेला हारियो बनसीवाला जादु लाया । भुलगई सुद सारी ॥१॥ तुम उधो हरिसो जाय कैहीयो । कछु नहीं चूक हमारी ॥२॥ मिराके प्रभु गिरिधर नागर । चरण कमल उरधारी ३

११५. हमे कैशी घोर उतारो । द्रग आंजन सबही धोडावे । माथे तिलक बनावे पेहरो चोलावे ॥ १ ॥ हमारो कह्यो सुनो बिष लाग्यो । उनके जाय भवन रस चाख्यो उवासे हिलमिल रहना हास ना बोलना ॥ २ ॥ जमुनाके तट धेनु चरावे । बन्सीमें कछु आचरज

गावे । मीठी राग सुनावे बोले बोलना ॥ ३ ॥ हामारी प्रीत तुम संग लागी । लोकलाज कुलकी सब त्यागी । मीराके प्रभु गिरीधारी बन बन डोलना ॥ ४ ॥

११६. माई मेरो मोहननें मन हारूं ॥ ध्रु० ॥ कांह करुं कीत जाऊं सजनी । प्रान पुरससु बरयो ॥१॥ हूं जल भरने जात-थी सजनी । कलस माथे धरयो ॥२॥ सावरीसी कीसोर मूरत । मुरलीमें कछ टोनो करयो ॥३॥ लोकलाज बिसार डारी । तबही कारज सरयो॥४॥दास मीरा लाल गिरधर । छान ये बर बरयो ५॥

११७. हारि आवदे खोसरी । बुंद न भीजे मो सारी ॥ ध्रु० ॥ येक बरसत दुजी पवन चलत है । तिजी जमुना जहरी ॥१॥ एक जो बन दुजी महीकी मथीनया । तिजी हरि दे छे गारी २॥ व्रज जशोदा राणी आपने लालकू । इन सुबहूंमें हारी ॥ ३ ॥ मीराके प्रभु गिरधर नागर । प्रभू चरणा परवारी ॥ ४॥

११८. राम बिन निंद न आवे । बिरह सतावे प्रेमकी आच डुरावे ॥ ध्रु० ॥ पियाकी जोतबिन मो दर आंधारो दिव्य कदायन आवे । पियाजीबिना मो सेज न आलुनी जाननरे ए बिहावे । कबु घर घर आवे आवे ॥ १ ॥ दादर मोर पपीया बोले कोयल सबद सुनावे । उगम घठा ओल रहगई दमक चमक दुरावे । नैन जर लावे लावे ॥ २ ॥ काहां करूं कितना उसखेरू बदन कोई न बनवे । बिरह नाग मेरि काया डसी हो । लहर लहर जीव जावे जडी घस लावे ॥ ३ ॥ कहोरी सखी सहली स-जनी पियाजीनें आने मिलावे । मीराके प्रभु कबरी मिलेंगे मोहन मो मन भावे । कबहूं हस हस बतलावे ॥ ४ ॥

११९. दरज जाने कोय हेली । मैं दरद दिवानी ॥ धृ० ॥ घा-यलकी गत घायल ज्याने । जाके लागी हिये ॥१॥ सुली उपरसे जहां मारी । कीसबीद रहीये सोय ॥ २ ॥ मीराके प्रभु गिरधर नागर । वदे सामलीया होय ॥३॥

१२०. सखी आपनो दाम खोटो । दोस काहां कुबज्याकू ॥ध्रु॥ कुबजा दासी कंस रायकी । दराय कोठोडो ॥१॥ आपन जाय

दुवारका छाय । कागद हूं कोठोडो ॥२॥ मीराके प्रभू गिरधर नागर । कुबजा बडी हरी छोडो ॥३॥

१२१. खबर मोरी लेजारे बंदा । जावत हो तुम उनदेस ॥ध्रु०॥ हो नंदके नंदजीसु यूं । जाई कहीयो । एकबार दरसन दे जारे ॥१॥ आप बिहारे दरस तिहारे । कृपादृष्टि । करी जारे ॥२॥ नंदबन छांड सिंधु तब बसीयो । एक हाम पैन सहजोरे जो दिन ते सखी मधुबन छांडो । ले गयो काळ कलेजारे ॥३॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर । सबही बोल सजारे ॥४॥

१२२. आपनी गरज हो मिटी सावरे हाम देखी तुमरी प्रीत ॥ ध्रु० ॥ आपन जाय दुवारका छाय ऐसे बेहद भये हो नचिंत ॥ ठोर ॥ ठार सलेव कीरत हो कूलभवर कीसि रीत ॥ १ ॥ बीन दरसन कलना परत हे । आपनी कीसी प्रीत । मीराके प्रभू गिरिधर नागर प्रभूचरण न पराचित ॥२॥

१२३. मैं तो तेरे दावन लागीवे गोपाल ॥ ध्रु० ॥ कीया कीजो प्रसन्न दिजोवे । खबर लीजो आये ॥१॥ तुम साधनमे तुम संतनमे । तुम गउवनके रखवाल ॥२॥ आपन जाय दुबारकामें हामकू दई बिसार ॥३॥ मीराके प्रभू गिरिधर नागर । चरण कमल बलहार ॥४॥

१२४. हरी सखी देख्योरी नंद किशोर ॥धु०॥ मोर मुगुट मकराकृत कुंडल । पीतांबर झनक हरोल ॥१॥ ग्वाल बाल सब संग जुलीने । गोवर्धनकी और ॥२॥ मीराके प्रभू गिरिधर नागर । हरि भये माखन चोर ॥३॥

१२५. तुम लाल नंद सदाके कपटी ॥ध्रु०॥ सबकी नैया पार उतर गयी । हमारी नैया भवरबिच अटकी ॥ १ ॥ नैया भितर करत मस्करी । दे सख्यां अरदन पर पटकी ॥२॥ बिंद्राबनके कुंज गलनमों । सीरकी घगरीया जतनसे पटकी ॥३॥ मीराके प्रभु गिरीधर नागर । राधे तूं या बन बन भटकी ॥४॥

१२६. प्रगट भयो भगवान ॥धृ०॥ नंदाजीके घर नौबद बाजे । टाल मृदंग और तान ॥ १ ॥ सबही राजे मिलन आये ॥ छांड

दिये अभिमान ॥ २ ॥ मीराके प्रभू गिरधर नागर । निशीदिनीं धरिजे ध्यान ॥ ३ ॥

१२७. हमारो चीर दे बनवारी ॥धृ॥ लेकर चीर कलंब पर बैठे हम जलमां नंगी उघारी ॥१॥ तुमारो चीर तो तब नहीं देऊंगा। हो जा जलासे न्यारी ॥२॥ ऐसी प्रभूजी क्यों करनी। तुम पुरुख हम नारी ॥३॥ मीराके प्रभु गिरीधर नागर। तुम जीते हम हारी ॥४॥

१२८. फरका फरका जो बाजी हरीकी मुरलीया । सुनोरे सखी मारा मन हरलीया ॥ध्रु०॥ गोकुल बाजी ब्रिंदाबन बाजी। और बाजी जाहां मथुरा नगरीया ॥१॥ तुम तो बेटो नंदबावांके। हम ब्रीकभान पुराके गुजरीया ॥ २ ॥ यहां मधुवनके कटा डारूं बांस । उपजे न बांस मुरलीया ॥३॥ मीराके प्रभु गिरिधर नागर। चरण कमलकी लेऊंगी बलय्या ॥४॥

१२९. शरणागतकी लाज । तुमकू शरणागतकी लाज ॥ ध्रु० ॥ नाना पातके चीर मेलाये । पांचालीके काज ॥१॥ प्रतिज्ञा छांडी भीष्मके । आगे चक्रधरे जदुराज ॥२॥ मीराके प्रभु गिरीधर नागर। दीन बंधु महाराज ॥३॥

१३०. छोडो चुनरया छोडो मनमोहन मनमों बिच्यारो ॥ध्रु०॥ नंदाजीके लाल। संगचले गोपाल। धेनु चरत चपल। बीन बाजे रसल। बंद छोडो ॥ १ ॥ काना मागत है दान। गोपि भये रानोरान। सुनो उनका ग्यान। घबरगया उनका प्रान। चिर छोडो ॥२॥ मीरा मुरारी कहे । लाज रखो मेरी । पग लागो तोरी अब तुम बिहारी । चिर छोडो ॥३॥

१३१. हातीं घोडा महाल खजीना दे दवलतपर लातरे । करीयो प्रभूजीकी बात सबदीन करीयो प्रभूजीकी बात ॥धृ०॥ मा बाप और बेहेन भाई । कोई नहीं आयो सातरे ॥१॥ मीराके प्रभू गिरीधर नागर । भजन करो दिन रातरे ॥२॥

१३२. बासरी सुनूंगी । मैं तो बासरी सुनूंगी । बनसी बालेकूं जानन देऊंगी ॥धृ०॥ बनसीवाला एक कहेगा । एकेक लाख सुनाऊंगी ॥१॥ बिंद्राबनके कुंज गलनमों । भर भर फुल छिनाऊंगी

।२॥ उत गोकुल उत मथुरा नगरी । बीचमे जाय अडाऊंगी ॥३॥ ीराके प्रभु गिरिधर नागर । चरण कमल लपटाऊंगी ॥४॥

१३३. म्हारे घर चालोजी जशोमती लालनारे ॥धृ०॥ राधा कहती सुनोजी प्यारे । नाहक सतावत जननी मुरारे । अंगन खेलत के ब्रिजहारे । लुटु लुटु खेलनारे ॥१॥ पेन्हो पीत वसन और आंगीया । डोनो मोतरवाला कन्हैया । रोवे कायकू लोक बुझाया । हासती ग्वालनारे ॥ २ ॥ चंदन चौक उपर न्हालाऊं । मीश्री माखन दूध पिलावूं । मंदिर आपने हात हलाऊं । जडाऊं ालनारे ॥३॥ मीराके प्रभु दीन दयाला । वहां तुम सावध परम कृपाला । तन मन धन वारी जै गोपाला । मेरे मन बालनारे ॥४॥

१३४. सुंदर मारो सांवरो । मारा घेर आउंछे वनमाली ॥ ॥ ध्रु० ॥ नाना सुगंधी तेल मंगाडू । ऊनऊन पाणी तपाडू छे ॥ मारा मनमों येही वसेछे । आपने हात न्हवलाडू छे ॥१॥ खीर खांड पक्वान मिठाई । उपर घीना लडवा छे ॥ मारो मनमों येही वसेछे । आपने हातसे जमाडूं छे ॥२॥ सोना रुपानो पालनो बंधाऊं । रेशमना बंद बांधूं छे ॥ मारा मनमों येही वसेछे । आपने हात झुलाऊं छे ॥३॥ मीराके प्रभू गिरधर नागर । चरण कमल बलहारु छे ॥ मारा मनमों येही वसेछे । अपना ध्यान धराऊं छे ॥४॥

१३५. कागळ कोण लेई जायरे मथुरामां वसे रेवासी मेरा प्राण पियाजी ॥धृ०॥ ए कागळमां झाझुं शूं लखिये । थोडे थोडे हेत जणायरे ॥१॥ मित्र तमारा मळवाने इच्छे । जशोमती अन्न न खायरे ॥२ ॥ सेजलडी तो मुने सुनीरे लागे । रडतां तो रजनी न जायरे ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरनकमल तारूं त्यां जायरे ॥४॥

१३६. सांभळोजी मारी वात । बाई तमे सांभळोजी मारी वात ॥धृ॥० ॥ राधा सरखी सुंदर-घरमां । कुबजानें घर जात ॥१॥ नवलाख धेनु घरमां दुभाय । घर घर गोरस खात ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरणकमलपर हात ॥३॥

१३७. बन जाऊं चरनकी दासीरे । दासी मैं भई उदासी॥धृ॥

और देव कोई न जाणूं । हरिबिन भई उदासी ॥१॥ नहीं न्हावूं गंगा नहीं न्हावूं जमुना । नहीं न्हावूं प्रयाग कासी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधरनागर । चरणकमलकी प्यासी ॥३॥

१३८. मागत माखन रोटी । गोपाळ प्यारो मागत माखन रोटी ॥धृ०॥ मेरे गोपालकू रोटी बना देऊंगी । एक छोटी एक मोटी ॥१॥ मेरे गोपाकू बीहा करुंगी । ब्रीकभानकी बेटी ॥२॥ मेरे गोपालकू झबला शिवाऊंगी । मोतनकी लड छुडी ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरणकमलपर लोटी ॥४॥

१३९. मुखडानी माया लागीरे । मोहन तारा मुखडानी ॥धृ०॥ मुखडूं मैं जोयुं तारूं । सर्वे जुग थयुं खारूं । मन तारूं रहयूं न्यारूंरे ॥१॥ संसारीनुं सुख एवूं । झांझवाना नीर जेवूं । तेने तुच्छ करी फरीयेरे ॥२॥ संसारीनुं सुख काचुं । परणीनें रंडावूं पाछुं । तेने घेर शीद जईयेरे ॥३॥ भणू तो पीतम प्यारो । अखंड सौभाग्य मारो । रांडवानो भय टाळयोरे ॥४॥ मिरा बाई बलिहारी । आशा एक मने तारी । हवे हूं तो बडभागीरे ॥५॥

१४०. मेरो मन हरलियो राजा रणछोड । मेरो मन ॥धृ०॥ त्रिकम माधव और पुरुषोत्तम ने । कुबेर कल्याणनी जोड ॥१॥ राधा रुक्माणी और सतभामा । जांबुक करणी जोड ॥२॥ च्यार पास रत्नागर गाजे । गोमती करत कलोल ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधरनागर । हरी मारा दलडाना चोर ॥४॥

१४१. अजब सलुनी प्यारी मृगया नैनो । तें मोहन वश कीधोरे ॥ धृ० ॥ गोकुळमां सौ बात करेरे वाला कां न कुबजे वश लीधोरे ॥ १॥ मनको सो करि ते लाल अंबाडी अंकुशे वश कीधोरे ॥ २॥ लवींग सोपारी ने पानना बीडला राधासुं राख्यो कीनोरे ॥ ३ ॥ मीरा कहे प्रभु गिरधरनागर चरणकमल चित्त दीनोरे ॥ ४ ॥

१४२. आतुर थईछुं मुख जोवाने घेर आवो नंद लालारे ॥ धृ ॥ गौतणां मीस करी गयाछो गोकुळ आवो मारा बालारे ॥ १ ॥ मासीरे मारीने गुणका तारी टेव तमारी ऐसी छोगळारे ॥ २ ॥ कंस मारी मातपिता उगार्या घणा कपटी नथी भोळारे ॥ ३ ॥ मीरा कहे प्रभु गिरधरनागर गुण घणाज लागे प्यारारे ॥ ४ ॥

१४३. अरज करे छे मीरा रांकडी । उभो उभी अरज० ॥ धृ ॥ माणिगर स्वामी मारे मंदिर पधारो सेवा करूं दीन रातडी ॥ १ ॥ फूलनारे तुरा ने फूलनारे गजरा फूलना ते हार फूल पांखडी ॥ २ ॥ फूलनी ते गादी रे फूलना तकीया फूलनी ते पांथरी पीछोडी ॥ ३ ॥ पय पक्वान् मीठाई ने मेवा सेवैया ने सुंदर दहीडी ॥ ४ ॥ लवींग सोपारी ने एलची तजवाला काथा चूनानी पानबीडी ॥ ५ ॥ सेज बिछांवु ने पासा मंगावुं रमवा आवो तो जाय रातडी ॥ ५ ॥ मीरा कहे प्रभु गिरधरनागर तमने जोतमां ठरे आंखडी ॥ ६ ॥

१४४. आज मारे साधुजननो संगरे राणा । मारा भाग्ये मळ्यो ॥ धृ ॥ साधुजननो संग जो करीए पियाजी चढे ते चोगणो रंग रे ॥ १ ॥ सीकुटजननो संग न करीए पियाजी पाडे भजनमां भंगरे ॥ २ ॥ अडसट तीर्थ संतोनें चरणे पियाजी कोटी काशी ने कोटी गंगरे ॥ ३ ॥ निंदा करसे ते तो नर्ककुंडमा जासे पियाजी थशे आंधळा अपंगरे ॥ ४ ॥ मीरा कहे गिरधरना गुण गावे पियाजी संतोनी रजमां शीर संगरे ॥ ५ ॥

१४५ कहां गयोरे पेलो मुरलीवाळो । अमने रास रमाडीरे ॥धृ०॥रास रमाडवाने वनमां तेड्यां मोहनी मुरली सुनावीरे ॥१॥ माता जसोदा शाख पुरावे केशर छांट्या धोळीरे ॥ २ ॥ हमणां वेण समारी सुती पेहरी कसुंबळ चोळीरे ॥ ३ ॥ मीरा कहे प्रभु गिरधरनागर चरणकमल चित चोरीरे ॥ ४ ॥

१४६. चालने सखी मही वेंचवा जइए। ज्या सुंदर वर रमतोरे ॥ध्रु०॥ प्रेमतणां पक्वान् लई साथे । जोईए रसिकवर जमतोरे ॥१॥ मोहनजी तो हवे मोंघो थयो छे । गोपीने नथी दमतोरे ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधरनागर । रणछोड कुबजाने गमतोरे ॥४॥

१४७. कठण थयां रे माधव मथुरा जई।कागळ न लख्यो कटकोरे ॥धृ०॥ अहींयाथकी हरी हवडां पधार्या । औद्धव साचे अटक्यारे ॥१॥ अंगे सोवरणीया बावा पेर्या । शीर पीतांबर पटकोरे ॥२॥ गोकुळमां एक रास रच्यो छे। कहां न कुबजा संग आटक्योरे ३ कालीसी कुबजा ने आंगें छे कुबडी ए शूं करी जाणे लटकोरे ४

ए छे काळी ने ते छे कुबडी रंगें रंग बच्यो चटकोरे ॥५॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर खोळामां घुंघट खटकोरे ॥६॥

१४८. जशोदा मैया मैं नहीं दधी खायो ॥धृ०॥ प्रात समये गौ-बनके पीछे । मधुबन मोहे पठायो ॥१॥ सारे दिन बन्सी बनबन भटके । तोरे आगे आयो ॥२॥ ले ले अपनी लाकुटी कुटलिया । बहुतही नाच नचायो ॥३॥ तुम तो धोठा पावनको छोटा । ये बीज कैसो पायो ॥४॥ ग्वाल बाल सब द्वारे ठाढे है । माखन मुख लपटायो । ॥५॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । जशोमती कंठ लगायो ॥६॥

१४९. तुम कीं करो या हूं ज्यानी तुम ॥ धृ० ॥ बिंद्राजी बनके कुंजगलीनमों । गोधनकी चरैया हूं ज्यानी ॥१॥ मोर मुगुट पीतां-बर शोभे । मुरलीकी बजैया हुं ज्यानी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिर-धर नागर । दान दिन ले तब लै हूं ज्यानी ॥३॥

१५० तेरे सावेर मुखपरवारी । वारी वारी बलिहारी ॥ धृ० ॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे । कुंडलकी छबि न्यारी न्यारी ॥१॥ व्रिंद्रावनमों धेनु चरावे । मुरली बजावत प्यारी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरणकमल चित वारी ॥३॥

१५१. तोरी सावरी सुरत नंदलालाजी ॥धृ०॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावत । कारी कामलीवालाजी॥१॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे । कुंडल झलकत लालाजी॥२॥मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । भक्तनके प्रतिपालाजी ॥३॥

१५२ थारो बिरुद वेटे कैसो भाईरे ॥ धृ० ॥ सेना नायको साचो मीठो । आप भये हर नाईरे ॥१॥ नामा शिंपी देवळ फेरो । मृतीकी गाय जिवाईरे ॥२॥ राणाने भेजो बिखको प्यालो । पीवे मिराबाईरे ॥३॥

१५३. नहीं जाऊंरे जमुना पाणीडा । मार्गमां नंदलाल मळे ॥ध्रु०॥ नंदजीनो बाळो आन न माने । कामण-गारो जोई चितडूं चळे ॥१॥ अमे आहिउडां सघळां सुवाळां । कठण कठण कानुडो मळ्यो ॥२॥ मीरा कहे प्रभू गिरधरनागर । गोपीनें कानुडो लाग्यो नळ्यो ॥३॥

१५४. नहीं तोरी बळजोरी रावे ॥ध्रु०॥ जमुनाके नीर तीर धेनु चरावे । छीन लीई बांसरी ॥१॥ सब गोपन हस खेळत बैठे । तुम कहत करी चोरी ॥२॥ हम नहीं अब तुमारे घरनकू । तुम बहुत लबारीरे ॥३॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । चरणकमल बलिहारीरे ॥४॥

१५५. नांव किनारे लगाव प्रभुजी नांव किनारे० ॥ध्रु०॥ नदीया घहेरी नाव पुरानी । डुबत जहाज तराव ॥१॥ ग्यान ध्यानकी सांगड बांधी । दवरे दवरे आव ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । पकरो उनके पाव ॥३॥

१५६. पाणीमों मीन प्यासी । मोहे सुन सुन आवत हांसी ॥ध्रु०॥ आत्मज्ञानबिन नर भटकत है । कहां मथुरा काशी ॥१॥ भवसागर सब हार भरा है । धुंडत फिरत उदासी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । सहज मिळे अविनाशी ॥३॥

१५७. बात क्या कहूं नागर नटकी । नागर नटकी नागर० ॥ध्रु०॥ हूं दधीं बेचन जात ब्रिंद्राबन । छीन लीई मोरी दधीकी मटकी ॥१॥ मोर मुगुट पितांबर शोभे । अती शोभा उस कौस्तुभ मनकी ॥२॥ मीरा कहे प्रभु गिरधर नागर । प्रीत लगी उस मुरलीधरकी ॥३॥

कान्होपात्रा.

१. आलंकापुरी पुण्यठाव । तेथ समाधी ज्ञानदेव ॥१॥ पांडुरंगें दीधला वर । भेटी निर्धार कृष्णपक्षीं ॥२॥ नित्य स्नानालागीं जाणा । भागीरथी दिधली ज्ञाना ॥३॥ सरस्वती मणिकर्णिका । त्रिसंगमीं वाहती देखा ॥४॥ येथें स्नान करितां । वास वैकुंठीं तत्त्वतां ॥५॥ ऐसे देव सांगत । कान्होपात्रा आनंदत ॥ ६ ॥

२. शिव तो निवृत्ति विष्णु ज्ञानदेव पाही । सोपान तो ब्रह्मा मूळ माया मुक्ताई ॥१॥ धन्य धन्य धन्य धन्य निवृत्तीराया । धन्य ज्ञानदेव सोपान सखया ॥२॥ प्रत्यक्ष पैठणीं भटां दाविली प्रचिती । रेडियाचे मुखें वदविली वेदश्रुती ॥ ३ ॥ चौदाशें वरुषाचे तप्ती तीर

रहिवाशीं । गर्व हरविला चालविले भिंतीशी ॥ ४ ॥ धन्य कान्हु-पात्रा आजी झाली भाग्याची । भेटी झाली ज्ञानदेवाची ह्मणुनिया॥५॥

३. वर्म वैरीयाचे हातीं । देऊं नको श्रीपती ॥१॥ तूं तो अनाथांचा नाथ । दीन दयाळ कृपावंत ॥२॥ वेद पुराणें गर्जती । साही शास्त्रें विवादती ॥३॥ चरणीं ब्रीद वागविसी । तुझी कान्होपात्रा दासी ॥४॥

४. जीवींचे जीवलगे माझे कृष्णाई कान्हाई । सांवळे डोळसे करुणा येऊंदे कांहीं ॥१॥ आला अपवाद याती संबंध लौकीक पाही । सांवळे डोळसे करुणा येऊंदे कांहीं ॥२॥ दीनोद्धार ऐसे वेद शास्त्रें गर्जती पाही । सांवळे डोळसे करुणा येऊंदे कांहीं ॥३॥ शरण कान्होपात्रा तुजला वेळोवेळां पाही । सांवळे डोळसे करुणा येऊंदे कांहीं ॥४॥

५. सकळही सुरवर येथेंची लाधले । देवाचें देखिलें चरणांबुज ॥१॥ हरली ती भूक तहान निमाली । संतांचीं देखिलीं चरणांबुजें ॥२॥ कीर्तनाचे रंगीं आनंदें नाचतां । कान्होपात्रा चित्ता समाधान ॥३॥

६. अगा वैकुंठींच्या राया । अगा विठ्ठल सखया ॥१॥ अगा नारायणा । अगा वसुदेवनंदना ॥ २ ॥ अगा पुंडलीक वरदा । अगा विष्णु तूं गोविंदा ॥३॥ अगा रखुमाईच्या कांता । कान्होपात्रा राखी आतां ॥४॥

७. पतित तूं पावना । म्हणविसी नारायणा ॥१॥ तरी सांभाळीं वचन । ब्रीद बागविसी जाण ॥२॥ याती शुद्ध नाहीं भाव । दुष्ट आचरण स्वभाव ॥३॥ मुखीं नाम नाहीं । कान्होपात्रा शरण पायीं ॥४॥

८. माझें माहेर पंढरी । सुखें नांदु भीमातीरीं ॥१॥ येथें आहे माय बाप । हरे ताप दरुशनें ॥२॥ निवारिली तळमळ चिंता । गेली व्यथा अंतरींची ॥३॥ कैशी विटेवरी शोभली । पाहुनि कान्होपात्रा घाली ॥४॥

९. माझ्या जीवींचें जीवन । तो विठ्ठल निधान ॥ १ ॥ उभा असे विटेवरी । वांटी प्रेमाची सीदोरी ॥ २ ॥ आलीयाची धनी ।

निवारितो चक्रपाणी ॥ ३ ॥ भेटा दयेच्या सागरा । विनवितसे कान्होपात्रा ॥ ४ ॥

१०. दीन पतित अन्यायी । शरण आल्यें विठाबाई ॥ १ ॥ मी तों आहे यातीहीन । नकळे कांहीं आचरण ॥ २ ॥ मज अधिकार नाहीं । भेटी देईं विठाबाई ॥ ३ ॥ ठाव देईं चरणापाशीं । तुझी कान्होपात्रा दासी ॥ ४ ॥

११. अंबऋषीसाठीं । जन्म घेतलें जगजेठी ॥ १ ॥ वागवी भक्तांचा आभार । ऋणी झाला निरंतर ॥२॥ अर्जुनाचे रथीं बैसे । त्याचे घोडे धुतसे ॥ ३ ॥ लाज सांडी ऋषीकेषी । कान्होपात्रा तुझी दासी ॥ ४ ॥

१२. ज्याचें घेतां मुखीं नाम । धाकीं पडे काळ यम ॥ १ ॥ ऐशी नामाची थोरी । उद्धरिले दुराचारी ॥ २ ॥ नष्ट गणिका आजामेळ । वाल्मिकी झाला तो सोज्वळ ॥ ३ ॥ ऐशी नाम माळा । कान्होपात्रा त्याली गळा ॥ ४ ॥

१३. विठू दीनांचा दयाळ । वागवी दासाची कळकळ ॥ १ ॥ देव कृपावंत मोठा । उणें पडों नेदी तोटा ॥ २ ॥ देव भक्तांचा अभिमानी । वाहे चिंता सकळ मनीं ॥ ३ ॥ देव भावाचा भुकेला । कान्होपात्रे आनंद झाला ॥ ४ ॥

१४. घ्यारे घ्यारे मुखीं नाम । अंतरीं धरोनिया प्रेम ॥ १ ॥ माझा आहे भोळा बाप । घेतो ताप हरोनी ॥ २ ॥ आपुलिया नामासाठीं । धांवे संकटीं लवलाहे ॥३॥ घ्यारे घ्यारे अनुभव । कान्होपात्रेचा माधव ॥ ४ ॥

१५. योग याग तपें करितां भागली । तीच ही माऊली विटेवरी ॥ १ ॥ न येई ध्यानीं साधितां साधनी । भक्तांसी निर्वाणी धांवतसे ॥ २ ॥ चारी वेद साही शास्त्रें शिणलीं । कान्होपात्रा लाधली प्रेमसुखें ॥ ३ ॥

१६. कनवाळू कृपाळू तूं माय माऊली । धावुनियां भेटली विठाबाई ॥ १ ॥ निवारिलीं विघ्नें दुरी तें पळालीं । जोडुनियां कर विठाई विनविली ॥ २ ॥ शरण कान्होपात्रा चरणीं निमाली । धांवोनियां भेटली विठाबाई ॥ ३ ॥

१७. ज्ञान वैराग्य भजलीं न तुमतें । आमुतें पंढरीनाथें न विसरीजे ॥१॥ दंभ प्रपंच भजली न तुमतें । आमुतें पंढरीनाथें न विसरीजे ॥ २ ॥ विनवी कान्होपात्रा पंढरीरायातें । आमुतें पंढरीनाथें न विसरीजे ॥ ३ ॥

१८. हरीहर ब्रह्मादिक । जयालागीं करिती तप ॥ १ ॥ तो ह्रा पंढरीचा राणा । न ये अनुमाना श्रुतीसी ॥ २ ॥ शास्त्रें पुराणें भांबावली । चारीं मौन्यचीं राहिलीं ॥ ३ ॥ पुंडलीक वरदायिणी । कान्होपात्रेचा जो धनी ॥ ४ ॥

१९. विषयाचे संगतीं । नाश पावले निश्चिती ॥ १ ॥ भगें पडलीं इंद्राला । भस्मासूर भस्म झाला ॥ २ ॥ चंद्रा लागला कलंक गुरुपत्नीशी रतला देख ॥ ३ ॥ रावण मुकला प्राणासी । कान्होपात्रा ह्मणे दासी ॥ ४ ॥

२०. जन्मांतरीचें सुकृत आजीं फळासी आलें । ह्मणोनी देखिले विठ्ठलचरण ॥१॥ धन्यभाग आजी डोळिया लाधलें ॥ म्हणुनी देखिले विठ्ठलचरण ॥२॥ धन्य चरण माझे या पंथीं चालिले ॥ म्हणुनी देखिले विठ्ठलचरण ॥३॥ येऊनिया देहासी धन्य झालें ॥ म्हणुनी देखिले विठ्ठलचरण ४ घाली गर्भवासा कान्होपात्रा म्हणे । जन्मोजन्मीं देखेन विठ्ठलचरण ॥५॥

२१. सर्व सुखाचें जें निजसुखाचें सार गे माय । तो ह्रा पंढरिराय विटेवरी ॥१॥ सकळ साराचें सार गे माय ॥ तो ह्रा पंढरिराय विटेवरी ॥२॥ सर्व साधनाचें जें कां निजसाधन गे माय ॥ तो ह्रा पंढरिराय विटेवरी ॥३॥ जे कां जीवांचे जीवन कान्होपात्राचे निजधन गे माय ॥ तो ह्रा पंढरिराय विटेवरी ॥४॥

२२. पतित पावन ह्मणविसी आधीं । तरी कां उपाधि भक्तामागें ॥१॥ तुझें म्हणवितां दुजें अंगसंग । उणेपणा सांग कोणाकडे ॥२॥ सिंव्हाचें भातुकें जंबुक पै नेतां । थोराचिया माथां लाज वाटे ॥३॥ ह्मणे कान्होपात्रा देह समर्पणें । करावा जतन ब्रिदासाठीं ४

२३. नामें दोष जळती । नामें पापी उद्धरती ॥१॥ हें आलें अनुभवा । सत्यजीवा प्रत्यया ॥२॥ नामें अपार तारिलें ॥ नामें मुक्त केले ३ कान्होपात्रा नाम घेतां । पायीं जडली तत्वतां ४

गोरा कुंभार.

१. ब्रह्ममूर्ती संत जगीं अवतरले । उद्धरावया आले दीन जनां ॥ १ ॥ ब्रह्मादिक ज्याची वंदिती पायवणी । नाम घेतां वदनीं दोष जाती ॥ २ ॥ हो कां दुराचारी विषयीं आसक्त । संत कृपें त्वरित उद्धरती ॥ ३ ॥ अखंडित गोरा त्यांची वास पाहे । निशिदिनीं ध्याये संत संगा ॥ ४ ॥

२. केशवाचे ध्यान धरुनि अंतरीं । मृत्तिके माझारी नाचतसे ॥१॥ विठ्ठलाचें नाम स्मरे वेळोवेळ । नेत्रीं वाहे जळ सद्गदीत॥२॥ कुलालाचें वंशीं जन्मलें शरीर । तो गोरा कुंभार हरीभक्त ॥३॥

३. निर्गुण रूपडें सगुणाचे बुंथी । विठ्ठल निवृत्ति प्रवृत्ति दिसे ॥१॥ एक पुंडलीक जाणे तेथील पंथ । तुम्हां आह्मां चित्त भाग्य योगें ॥२॥ सभाग्य विरले नामा पाठीं गेले । अभागी ते ठेले मौ-न्यरूप ॥३॥ ह्मणे गोरा कुंभार नामया भोगितां । उरल्या उचिता सेवूं सुखें ॥४॥

सावता माळी.

१. ऐकावे विठ्ठल धुरे । विनंती माझी हो सत्वरें ॥१॥ करी संसाराची बोहरी । इतुकें मागतों श्रीहरी ॥२॥ कष्ट करितां जन्म गेला । तुझा विसर पडला ॥३॥ माळी सावता मागे संतान । देवा करीगा निःसंतान ॥४॥

२. कां गा रुसलासी कृपाळू बा हरी । तुजविण दुसरी भक्ती नेणे ॥१॥ दीन रंक पापी हीन माझी मती । सांभाळा श्रीपती अनाथनाथा ॥२॥ आशा मोह माया लागलीसे पाठीं । काळ क्रोध दृष्टी पाहतसे ॥३॥ सावता म्हणे देवा नका ठेऊं येथें । उचलोनी अनंते नेई वेगीं ॥४॥

३. कांदा मुळा भाजी । अवघी विठाबाई माझी ॥१॥ लसूण मिरची कोथिंबिरी । अवघा झाला माझा हरी ॥२॥ मोट नाडा विहीर दोरी । अवघी व्यापिली पंढरी ॥३॥ सावता ह्मणे केला मळा । विठ्ठल पायीं गोंविला गळा ॥४॥

४. नको तुझें ज्ञान नको तुझा मान । माझें आहे मन वेगळेंची ॥१॥ नको तुझी भुक्ती नको तुझी मुक्ती । मज आहे विश्रांती वेगळीच ॥२॥ चरणीं ठेउनि माथा विनवितो सावता । ऐका पंढरिनाथा विज्ञापना ॥३॥

५. पैल पहाहो परब्रह्म भुललें । जगदीश कांहो परतंत्र झालें ॥१॥ काय सुख केलें येणें नेणिजे । कोण भाग्य गौळीयाचें वर्णिजे ॥२॥ आदि अतू नाहीं जया व्यापका । माया उखळी बांधिला देखा ॥३॥ सर्व सुखाचें सुख निर्मळ । कैसें दिसताहे श्रीमुख कमळ ॥४॥ योगियां हृदयकमळींचें हें निधान । दृष्टी लागे लगे उतरा निंबलोण ॥५॥ सावत्या स्वामी परब्रम्ह पुतळा । तनुमनाची कुरवंडी ओंवाळा ॥६॥

६. मागणें तें आम्हा नाहीं हो कोणासी । आठवावें संतासी हेंचि खरें ॥१॥ पूर्ण भक्त आम्हां ते भक्ती दाविती । घडावी संगती तयाशींच ॥२॥ सावता ह्मणे कृपा करी नारायणा । देव तोचि जाण असे मग ॥३॥

७. भली केली हीन याति । नाहीं वाढली महंती ॥१॥ जरी असतां ब्राम्हण जन्म । तरी हें अंगीं लागतें कर्म ॥२॥ स्नान नाहीं संध्या नाहीं । याति कुळ संबंध नाहीं ॥३॥ सावता ह्मणे हीन याती । कृपा करावी श्रीपती ॥४॥

८. विकासिले नयन स्फुरण आलें बाहीं । दाटलें हृदयीं करुणाभरितें ॥१॥ जातां मार्गीं भक्त सावता तो माळी । आला तया जवळी पांडुरंग ॥२॥ नामा ज्ञानदेव राहिले बाहेरी । मळिया भीतरीं गेला देव ॥३॥ माथा ठेऊनि हात केला सावधान । दिलें आलिंगन चहूं भुजीं ॥४॥ चरणीं ठेउनि माथा विनवितो सावता । बैसा पंढरीनाथा करीन पूजा ॥५॥

९. समयासी सादर व्हावें । देव ठेविल तैसें रहावें ॥ध्रु०॥ कोणे दिवशीं बसून हत्तीवर । कोणे दिवशीं पालखी सुभेदार । कोणे दिवशीं पायांचा चाकर । चालून जावें ॥१॥ कोणें दिवशीं बसून याची मन । कोणें दिवशीं घरांत नाहीं धान्य । कोणे दिवशीं

द्रव्याचें सांठवण । कोठें सांठवावे ॥२॥ कोणे दिवशीं यम येती चालून । कोणे दिवशीं प्राण जाती घेऊन । कोणे दिवशीं स्मशानीं जाऊन । एकटें रहावें ॥३॥ कोणे दिवशीं होईल सद्‌गुरुची कृपा । कोणे दिवशीं चुकती जन्माच्या खेपा । कोणें दिवशीं सावत्याच्या बापा । दर्शन द्यावें ॥४॥

१०. नामाचिया बळें न भीऊं सर्वथा । कळिकाळाच्या माथा सोटे मारूं ?॥१॥ वैकुंठींचा देव आणूं या कीर्तनीं । विठ्ठल गाऊनी नाचो रंगीं ॥२॥ सुखाचा सोहळा करुनी दिवाळी । प्रेमें वनमाळी चित्तीं धरूं ॥३॥ सावता ह्मणे ऐसा भक्तिमार्ग धरा । तेणें भक्तिद्वारा वोळगती ॥४॥

चोखामेळा.

१. देहीं देखिली पंढरी । विठू अविनाश विटेवरी ॥१॥ रुक्मिणी अंगना । आत्मा पुंडलीक जाणा ॥२॥ आकार तितका नासे । निराकार विठ्ठल दिसे ॥३॥ ऐसें गुज ठायींचें ठायीं । चोखा ह्मणे लागा पायीं ॥ ४ ॥

२. टाळी वाजवावी गुढी उभारावी । वाट हे चालावी पंढरीची ॥१॥ हरिनाम गर्जतां नाहीं भय चिंता । ऐसें बोले गीता भागवत ॥२॥ पताकाचे भार मिळाले अपार । गर्जे भीमातीर जयजयकारी ॥३॥ पंढरीचा हाट कौलाची पेंठ । मिळाले चतुष्ट वारकरी ॥४॥ खटनट यावें शुद्ध होउनी जावें । दवंडी पिटी भावें चोखामेळा ॥ ५ ॥

३. कोणें देखियेलें जगा । पांडुरंगा मी नेणें ॥१॥ मौन्य पारुखली वाणी । शब्द खाणी विसरली ॥२॥ एका आधीं कैंचें दोन । मजपासुन मी नेणें ॥३॥ मुळींच चोखा मूळ नाहीं । कैंची विठ्ठल राही ॥ ४ ॥

४. पांडुरंगीं लागो मन । कोण चिंतन करी ऐसें ॥१॥ देहभाव विसरला । देव गेला बुडोनी ॥२॥ जीव उपाधि भक्ति वंद्य । तेथें भेद जन्मला ॥३॥ चोखामेळा संत । हेही मात उपाधी ॥४॥

५. ऊंस डोंगा परी रस नोव्हे डोंगा । काय भुललासी वरलि-या रंगा ॥१॥ कमान डोंगी परी तीर नोहे डोंगा । काय भुललासी वरलिया रंगा ॥२॥ नदी डोंगी परि जळ नोहें डोंगें । काय भुल-लासी वरलिया रंगें ॥ ३ ॥ चोखा डोंगा परी विठ्ठल नोहे डोंगा । काय भूललासी वरलिया रंगा ॥ ४ ॥

६. विठोबा पाहुणा आला आमुचे घरा । निंबलोण करा जीवे-भावें ॥ १ ॥ पंचप्राण ज्योती ओवाळूनी आरती । ओवाळिला पती रुकमाईचा ॥ २ ॥ षडरस पक्वान्न विस्तरिलें ताट । जेवूं एक-वट चोखा ह्मणे ॥ ३ ॥

७. भाव समुद्रीं भरियेलें केणें । आणियलें नाणें द्वारकेचें ॥ १ ॥ बाराही मार्गीची वणिकरी । पंढर हे पुरी नामदेव ॥ २ ॥ चोखा ह्मणे लोटांगणी जाऊं । नामदेव पाहूं केशवाचा ॥ ३ ॥

८ धांव घाली विठू आतां चालूं नको मंद। बडवे मज मारीती ऐसा कांहीं तरी अपराध ॥१॥ विठोबाचा हार तुझे कंठीं कैसा आला । शिव्या देती ह्मणती महारा देव बाटविला ॥२॥ अहोजी महा-राज तुमचे द्वारींचा कुतरा । नकाजी मोकलूं चक्रपाणी दुणेदारा ॥३॥ जोडूनिया कर चोखा विनवितो देवा । बोलिला उत्तरीं परी राग नसावा ॥४॥

९. जोहार मायबाप जोहार । तुमचे महाराचा मी महार ॥१॥ बहु भुकेला झालों । तुमच्या उष्टयासाठीं आलों ॥२॥ बहु केली आस । तुमच्या दासाचा मी दास ॥३॥ चोखा ह्मणे पाटी । आणली तुमच्या उष्टयासाठीं ॥४॥

१०. हीन याती माझी देवा । कैसी घडेल तुझी सेवा ॥१॥ मज दूर दूर हो ह्मणती । तुज भेटूं कवण्यारीती ॥२॥ माझा लाग-तांची कर सिंतोडा घेताती करार ॥३॥ माझ्या गोविंदा गोपाळा। करुणा भाकी चोखा मेळा ॥४॥

११. ऐसा पुत्र देगा देवा । जग ह्मणे त्याला बावा ॥१॥ कन्या ऐसी तरी देई । जैसी मिरा मुक्ताबाई ॥२ ऐसा भक्तराज गुंडा । त्याचा तिहीं लोकीं झेंडा ॥३॥ इतकें न देवें तुझ्यानें । माझें करी-गा निसंतान ४ दोही माजी एक लेखा । बोले केशव दास चोखा ५

१२. करीं सूत्र शोभे कटावरी । तोचि हा सोनार नरहरी ॥१॥ बरवे दिसती जानू । तेथें मिरवे पात्रा कान्हो ॥२॥ पायीं वाजती रुणझूण घंटा । तोचि नामयाचा नागर विठा ॥३॥ काम चरणींचा तोडरू । परिसा उठतसे डिंगरू ॥४॥ दक्षिण चरणींचा तोडरू । जयदेव पदाचा गजरू ॥५॥ विटेवरी चरणकमळा । तो हा जाणा चोखा मेळा ॥६॥

१३. वासुदेव दिंडी गान । प्रसाद मागूं आले दान । आणिक आले कोण कोण । त्यांचीं नांवें परिसावीं १ ब्राह्मण क्षत्रिय शूद्र वाणी । मागूं आल्या चारी खाणी । लिहिणार जोशी पंडित गणी । चाटे भाट आले ते ॥ २ ॥ गोंधळ डफगाण बहीरव जोगी । बाळसंतोषी आणि बैरागी । फकीर डाकुलता तो वेगी । कानफाड्या आला तो ॥ ३ ॥ सार मंडपी आलासे । राहा विनोदें बोलतसे । चोखा महार जोहार करीतसे । प्रसाद देईं ह्मणोनी ॥ ४ ॥

१४. येईं येईं गरुडध्वजा । विटेसहीत करीन पूजा ॥ १ ॥ धूपदीप पुष्पमाळा । तुज समर्पूं गोपाळा ॥ २ ॥ पुढें ठेवोनिया पान । वाढी कुटुंबीं तें अन्न ॥ ३ ॥ तुह्मां योग्य नव्हे देवा । गोड करूनिया जेवा ॥ ४ ॥ विदुरा घरच्या पातळ कण्या । खासी मायबापा धन्या ॥ ५ ॥ द्रौपदीच्या भाजीपाना । तृप्ति झाली नारायणा ॥६॥ तैसी झाली येथें परी । ह्मणे चोखयाची ह्मारी ॥७॥

नरहरी सोनार.

१. नव्हे ते सगुण नव्हे ते निर्गुण । जाणती हे खुण तत्वज्ञानी ॥१॥ आहे तें अंबर निःशब्द निराळ । अद्वय केवळ जैसें तैसें ॥२॥ म्हणे नरहरी सोनार तें क्षर ना अक्षर । परेहुनि परातपर ब्रह्म जैसें३

२. अनुहात ध्वनि करित निशिदिनीं । मन हें लुब्धुनी गेलें तया ॥१॥ अखंड हे मनीं स्मरा चिंतामणी । हृदयीं हो ध्यानीं सर्वकाळ ॥२॥ अखंड हे खेळे जपे सर्व काळीं । हृदयकमळीं आनंदला ॥३॥ प्रेम अखंडित निशिदिनीं ध्यात । नरहरीसी पंथ दाखविला ॥४॥

३. ऐरावती बहु थोर । त्याला अंकुशाचा मार ॥१॥ व्याघ्र बहु भयंकर । त्याला सांपळा हो थोर ॥२॥ सर्पविष हो विखार । मंत्रवल्ली केली थोर ॥३॥ देह जठराग्नी भारी । अन्नपाणी शांत करी ॥४॥ गुरु गैबीनाथ । नरहरी दास हा अंकित ॥५॥

४. काय तुझी थोरी वर्णू मी पामर । होसी दयाकर कृपानिधि ॥१॥ तुजसरशी दया नाहीं आणिकासी । असे ऋषीकेशी नवल एक ॥२॥ जन हो जोडा करा नाम कंठीं धरा । जाणे चुके फेरा गर्भवासी ॥३॥ नरदेहीं साधन समता भावभक्ती । निजध्यास नित्य संतसेवा ४ गुरुपदीं निश्चळ परब्रम्ह पाहे । नरहरी राहे एकचित्तें५॥

५. कांहीं करीना उपाय । दिवसेंदिवस व्यर्थ जाय ॥१॥ संसारीं नाहीं समाधान । न चुकती जन्ममरण ॥२॥ शेण लोणी सोनें कांसें । एक मोलें विके कैसें ॥३॥ दुर्जनसंग त्यागावा । संतसंग तो धरावा ॥४॥ नरहरी जोडोनियां कर । उभा सेवे निरंतर ॥५॥

६. कृपा करी पंढरीनाथा । दिनानाथा तूं समर्था ॥१॥ अपराध करीं क्षमा । तुझा न कळे महिमा ॥२॥ करीं भक्ताचा सांभाळु । अनाथाचा तूं कृपाळु ॥३॥ आह्मी बहुत अन्यायी । क्षमा करीं विठाबाई ॥४॥ आलों पतीत शरण । पावन करीं नारायण ॥५॥ पापी अमंगळ थोर । कृपा करीं दासावर ॥६॥ मी तरी अवगुणी बहुत । दया करीं पंढरिनाथ ॥७॥ दयासागरा अनंता । कृपा करीं पंढरिनाथा ॥८॥ तुझें नामामृत सार । नरहरी जपे निरंतर ॥९॥

७. कृपाळु समर्था सद्गुरु अनंता । गुरु कृपावंता दया करीं ॥१॥ अनाथ अपराधी तारी हा भवाब्धीं । मृगजळ नदी तारीं देखा ॥२॥ दीनाचा दयाळु भक्ताचा कनवाळू । करितां सांभाळु हरिभक्तांचा ॥३॥ हरिनाम उच्चारी देव कृपा करी । भक्तांचा कैवारी पांडुरंग ॥ ४ ॥ कृपाळु भगवंतें पुरविला हेत । मुखीं नामामृत नरहरी जपे ॥५॥

८. चंद्रभागा तीर्थ पुरविला हेत । मनींचा मनोरथ अंतरींचा ॥१॥ स्नान संध्या केली संध्यावळी झाली । गाई वळत्या केली गोपाळपुरीं ॥२॥ पांडुरंग न कळे आह्मां । नरहरी सप्रेमा सद्गदीत३

९. चितान्या चितरें काढी भिंतीवरी । तैसें जग सारें अवघें हें ॥१॥ पोरें हो खेळती शेवटीं मोडिती । टाकूनियां जाती आपुल्या घरा ॥२॥ तैसे जन सारे करिती संसार । मोहगुणें फार खरें म्हणती ॥३॥ कैसी जड माती चालविली युक्ती । नानापरी होती देह देवा ॥४॥ कांहीं साध्य करा साधुसंग धरा । नाम हें उच्चारा नरहरी म्हणे ॥५॥

१०. चरणीं ठेविले पद्मतीर्थ झालें । गरुडपारीं केलें रामतीर्थ ॥१॥ भागीरथीतीरीं राम धनुर्धारी । अहिल्या उद्धरी क्षणमात्रें ॥२॥ पताकांचा भार नामाचा गजर । प्रेमाचा पाझर साधुसंतां ॥३॥ संतांचा हा दास नरहरी सेवेस । राहो रात्रंदिवस नाम घेत ॥४॥

११ जग हें अवघें सारे ब्रह्मरूप । सर्वांभूतीं एक पांडुरंग ॥१॥ अणुरेणू पर्यंत ब्रह्म भरीयेलें । सर्वांघटीं राहिलें अखडित ॥२॥ विश्व हें व्यापिलें भरूनी उरलें । कवतुक दाविलें मायाजाळ ॥३॥ भ्रांति मायाजाळ काढतां तात्काळ । परब्रह्मीं खेळे अखंडित ॥४॥ अखंडित वस्तु हृदयीं बिंबली । गुरुकृपें पाहीं नरहरी ॥५॥

१२. देवा तुझा मी सोनार । तुझे नामाचा व्यवहार ॥१॥ देह बागेसरी जाण । अंतरात्मा नाम सोनें ॥२॥ त्रिगुणाची करुनी मूस । आंत ओतिला ब्रह्मरस ॥३॥ जीव शिव करुनी फुंकी । रात्रंदिवस ठोकाठोकी ॥४॥ विवेक हातवडा घेऊन । काम क्रोध केला चूर्ण ॥ ५ ॥ मनबुद्धीची कातरी । रामनाम सोनें चोरी ॥६॥ ज्ञान ताजवा घेउन हातीं । दोन्ही अक्षरें जोखितीं ॥७॥ खांद्या वाहोनी पोतडी । उतरला पैलथडी ॥८॥ नरहरी सोनार हरीचा दास । भजन करी रात्रंदिवस ॥९॥

१३. देह जन्मला व्यर्थ । झाले पापाचे पर्वत ॥१॥ कांहीं नाहीं तीर्थ केलें । जन्मुनीयां व्यर्थ झालें ॥२॥ दान धर्म नाहा केला । देह मसणवटीं गेला ॥३॥ नरहरी सेवक सदगुरुचा । दास हो साधु संतांचा ॥४॥

१४. देह जन्मला व्यर्थ । झाले पापाचे पर्वत ॥१॥ दान धर्म नाहीं केला । शेवटीं जन्म व्यर्थ गेला ॥२॥ देह अवघा क्षणभंगुर । दिसे स्वप्नवत सार॥३॥नरहरि म्हणे शेवटीं । सगें न यई लंगोटी ४

१५. धन्य पुंडलीक भक्त निवडला । अक्षयीं राहिला चंद्रभागीं ॥१॥ भक्त नामदेव अक्षयीं जडला । पायरी तो झाला महाद्वारीं ॥२॥ तुकोबा तो भला देहासुद्धां गेला । वैकुंठीं राहिला अक्षयी तो ॥३॥ ज्ञानोबा सोपान निघती हे भक्त । अक्षयी राहत परब्रह्मीं ॥४॥ बोधराज भला वचनीं गोविला । कीर्तनीं राहिला पांडुरंग ॥५॥ साधुसंत फार येती थोर थोर । उभा निरंतर चोखामेळा ॥६॥ संत साधुजन वंदिती चरण । नरहरी निशिदीन सेवेलागीं ॥७

१६. सिक्का जयाचा आहे थोर । हातीं पताकांचा भार ॥१॥ भजन होय स्थळोस्थळीं । अवघी संत हे मंडळी ॥२॥ वैकुंठींची खूण । रणखांब आहे जाण ॥३॥ खांबासी भेटती जन । शिळेवरी लोळे जाण॥४॥ पापतापही जळाले । संतचरणीं नरहरी लोळे ॥५॥

१७. नाशिवंत देह मनाचा निश्चय । सद्गुरूचे पाय हृदयीं असो ॥१॥ कलीमध्यें फार सद्गुरू हा थोर । नामाचा उच्चार मुखीं असो ॥२॥ भजनाचा गजर नामाचा उच्चार । हृदयीं निरंतर नरहरीचे ॥३॥

१८. नाम हे नगरी वैकूंठ पंढरी । नांदतो श्रीहरी पांडुरंग॥१॥ नरदेहीं जन्मले पंढरीस गेले । दृष्टिभरि पाहिले पांडुरंग ॥२॥ भींव-रेचें स्नान देवाचें दर्शन । पाप हें जळोन जाय तेथें ॥३॥ चरणा-वरी माथा नरहरी ठेविला । हृदयीं बिंबला पांडुरंग ॥४॥

१९. कांहीं उपाय चालेना । कांहीं स्वहित घडेना ॥१॥ कांहीं केलें नाहीं पुण्य । काय जन्मासी येऊन ॥२॥ केली नाहीं कांहीं भक्ती । देहीं नाहीं हो विरक्ती ॥३॥ कांहीं केलें नाहीं तीर्थ । जन्म गेला अवघा व्यर्थ ॥४॥ व्यर्थ प्रपंच हा केला । अवघा सेवटीं वायां गेला ॥५॥ गुरु कृपा होय जरी । नरहरी क्षणांत उद्धरी ॥६॥

२०. पापाचे पर्वत मोठे मोठे झाले । शरीर नासलें अधोगती ॥१॥ जन्मांतरीं केलें अवघें व्यर्थ गेलें । देह हो नासलें क्षणमाजी ॥२॥ जिर्ण अशाश्वत देह नाशिवंत । अवघें सारें व्यर्थ असे देखा ॥३॥ कांहीं नाहीं दान कांहीं नाहीं पुण्य । जन्मासी येऊन व्यर्थ जाय ॥४॥ परोकार कांहीं नाहीं केला देवा । सद्गुरु केशवा हृदयीं ध्यावा ॥५॥ सारामध्यें सार नाम असे थोर । हृदयीं निरंतर नरहरीच्या ॥६॥

२१. पहा दिसतो पदार्थ । अवघा नाशिवंत व्यर्थ ॥ १ ॥ माया बहुरूपी नटली । नवखंडीं प्रगटली ॥ २ ॥ प्रपंच हें माया जाळ । घातलें भ्रांतीचें पडळ ॥ ३ ॥ उमज पडेना हो कांहीं । मस्तक सद्गुरूचें पायीं ॥ ४ ॥ सत्गुरु नाम हें अमृत । नरहरी जपे हृदयांत ॥ ५ ॥

२२. पंढरी नगरीं नांदतो श्रीहरी । गाई वळित्या करी गोपाळपुरीं ॥ १ ॥ गोपाळ मिळाले गोपाळपुर झालें । अक्षयीं राहिले देव तेथें ॥ २ ॥ संध्या जेथें केली संध्यावळी झाली । प्रतिमा ठेविली स्थळोस्थळीं ॥ ३ ॥ चरण ठेविलें पद्मतीर्थ झालें । अक्षयीं राहिलें तेव्हां तेथें ॥ ४ ॥ वेणु वाजवीत चंद्रभागीं आले । वेणुनाथ झालें अखंडित ॥ ५ ॥ पंढरी हें स्थळ वैकुंठ सकळ । साधु हो निर्मळ आहे तेथें ॥ ६ ॥ कोटि लिंग आहे कोरटींत पाहें । पंचक्रोशीं राहे देव सर्व ॥ ७ ॥ व्रत एकादशी करिती नेमेसीं । पापी चंडाळांसी उद्धरती ॥ ८ ॥ पंढरी द्वारका भूमिका निर्मळ । साधु हो दयाळ आहे तेथें ॥ ९ ॥ राम लक्ष्मण सीता सती जाण । हवेलींत पूर्ण अक्षयीं तो ॥ १० ॥ अखंडित वाचा उच्चार नामाचा । सेवक संतांचा नरहरिदास ॥ ११ ॥

२३. पंढपुरचा जाणा विठ्ठल धणी । राणी रुक्मिणी सत्यभाम- ॥१॥ भूमीमध्यें गुप्त कानोपात्रा झाली । उजवे बाजू ठेली लक्ष्मी ते ॥२॥ पुढेंहो प्रतीमा नामदेव पायरी । उभा महाद्वारीं चोखामेळा ॥३॥ पुढें मल्लिकार्जुन महिमा असे फार । लिंग असे थोर महादेवाचें ॥४॥ पुढें भागीरथी मध्यें पुंडलीक । आणीकही तेथें वेणुनाद ॥५॥ आशाढी कार्तिकी साधुसंत येती । गोपाळकाला करिती आनंदानें ॥६॥ देवाचे समोर नरहरी सोनार हृदयीं निरंतर नांव घेतो ॥७॥

२४. पंढरी नगरी दैवत श्रीहरी । जाती वारकरी व्रतनेमें ॥१॥ आषाढी कार्तीकी महापर्वें थोर भजनाचा गजर करिती तेथें ॥२॥ साधुसंत थोर पताकांचा भार । मुखीं तो उच्चार नामामृत ॥३॥ आनंदाचा काला गोपाळकाला केला । हृदयीं बिंबला नरहरी ॥४॥

२५. प्रारब्धाची गति । कदाकाळीं न सोडिती ॥१॥ होणार सोडिना । आलें कपाळीं टळेना ॥२॥ दैवयोगाची गती । जी होणार ती होती ॥३॥ जें जें कर्माचें फळ । तें तें भोगावें सकळ ॥४॥ ज्याचें बीज पेरियेलें । त्याचें त्यास फळ आलें ॥५॥ ज्यानें जैसें आचरिलें । तैसें त्याच्या फळा आलें ॥६॥ मानवाचें कल्पना बळ । देव करीतो सकळ ॥७॥ किल्ली कैसी चालविली । घडमोडी कैसी केली ॥८॥ सत्य सार बुडविलें । अवघें असत्यची झालें ॥९॥ नरहरि ह्मण नाम थोर । नाम साराहूनि सार ॥१०॥

२६. प्रेम शांती दया शरण निर्धारेंसी । बसले उदासी सर्व काळ ॥१॥ काया वाचा मन निवडुनी प्राण । गुह्य ज्ञान पूर्ण सर्व साक्षी ॥२॥ सद्गुरूची कृपा होय जयावरी । तो हा श्रीहरीचा संत झाला ॥३॥ संत साधुजन वंदुनीयां पूर्ण । वाचे नारायण नाम घेतो ॥४॥ नरहरी सोनार ह्मणे हरिचा दास । भावें रात्रंदिवस नाम घेतो ॥५॥

२७ भोळा हा शंकर पुढें नंदीश्वर तेथें मी पामर काय वर्णं ॥१॥ भूषण जयाचें भुवना वेगळें । रुंडमाळा खेळे गळ्यामध्यें ॥२॥ कर्पुरगौर भोळा सांब सदाशिव । भूषण धवल विभूतीचें ॥३॥ माथां जटाभार हातीं तो त्रिशूळ । श्वेत शंख बळें फुंकीतसे ॥४॥ ॥४॥ भांग जो सेवुनी सदां नग्न बैसे । जटेंतूनि वाहे गंगाजळ ॥५॥ गोदडी घालूनी स्मशानीं जो राहे । पंच वक्त्र होय श्रेष्ठ भाग ॥६॥ नाम घेतां ज्याचे पाप ताप जाती । पापी उद्धरती क्षणमात्रें ॥७॥ नरहरी सोनार भक्ति प्रियकर । पार्वती शंकर हृदयीं ध्यातों ॥८॥

२८. शरीराची होय माती । कोणी न येती सांगाती ॥१॥ सारीं अवघीं कामें खोटीं । अंतीं जाणें मसणवटीं ॥२॥ गोत घरें टाकुन सारीं । शेवटीं गांवाचे बाहेरी ॥३॥ स्वजन आणि गनगोत । उपाय नाहीं हो चालत ॥४॥ ऐसें स्वप्नवत असार । नरहरी जोडितसे कर ॥५॥

२९. सकळ धर्माचें कारण । नास्मरण हरिकीर्तन ॥१॥ दया क्षमा समाधान । घ्यावें संतांचें दर्शन ॥२॥ संत संग धरा वेगीं ।

वृत्ति जडो पांडुरंगीं ॥३॥ नरतनु न येयाची बा कदां । भावें भजा संत पदा ॥४॥ भुलूं नका या संसारीं । हरी उच्चारीं उच्चारीं ॥५॥ सर्व जायाचें जायाचें । हरि नाम हेंचि साचें ॥६॥ विठोबा रक्षिल शेवटीं । उभा कर दोन्ही कटीं ॥७॥ नरहरी जाणूनि शेवटीं । संत चरणा घाली मिठी ॥८॥

३०. सूर्य असे गगनीं । परी दिसतो जीवनीं ॥१॥ मेघ असतो अंबरीं । पाणी पडे भूमीवरी ॥२॥ आकाशीं चंद्र तारांगण । बिंब दिसे पाण्यांतून ॥३॥ बिंब पाहातां दर्पणीं । बिंब दिसे हो त्यांतुनी ॥४॥ आत्मा अनुभवीं पाहतां । देह दिसे हो तत्वतां ॥५॥ गुरु कृपा होय पूर्ण । नरहरी लपट निसिदिन ॥६॥

३१. नाम फुकाचें फुकाचें । देवा पंढरिरायाचें ॥१॥ नाम अमृत हें सार । हृदयीं जपा निरंतर ॥२॥ नाम संतांचें माहेर । प्रेम सुखाचें आगर ॥३॥ नाम सर्वांमध्यें सार । नरहरी जपे निरंतर ॥४॥

३२. भस्म उटी रुंडमाळा । हातीं त्रिशुळ नेत्रीं ज्वाळा ॥१॥ गज चर्म व्याघ्रांबर । कंठीं शोभे वासुकी हार ॥२॥ भूतें वेताळ नाचती । हर्षयुक्त रमापती ॥३॥ सर्व सुखाचें आगर । ह्मणे नर-हरी सोनार ॥ ४ ॥

३३. ऊठ बा होय जागा पहा वासुदेवाला । सुदिन उगवला दान आपुले घाला ॥१॥ आणिक हिता गा आला अवाचित फेरा। हे घडी सांपडेना कांहीं दान पुण्य करा ॥२॥ ठेविल्या स्थिर नोहे घर सुकृते भर । भक्तासी भय नाहीं संत संगती घर ॥३॥ संसार सार नोहे माया मृगजळ भासे । क्षणांत भ्रांती याचा काय विश्वास ॥४॥ घे करी टाळ दिंडी होय विठ्ठलाचा दास । सावधान नरहरी झालो चरणीं निजध्यास ॥५॥

३४. सत्य ज्योतिर्लिंग बारा । प्रातःकाळीं स्मरण करा । कोटी कुळें उद्धारा। भव तरा बापहो ॥१॥वाराणशी विश्वनाथ।मोक्षदाता तो समर्थ । पुरवील अंतरीचें आर्त। सोमनाथ सोरटी ॥२॥ ॐकार ममलेश्वर। श्वेतबंध रामेश्वर ।भीमा उगमीं भीमाशंकर।घृष्णेश्वर वे-राळीं ॥३॥ नागनाथ अमृतोदकीं। विश्वजन केलें सुखी । परळी वैज-

नाथ सुखी । सुकृत साचें जन्माचें ॥४॥ त्र्यंबक हा तीर्थराज । पुरवील अंतरीचें काज । त्याही तेजामाजी तेज । महाकाळ उज्जनी ॥५॥ दुजे कैलास भुवन। श्रीशैल्य मल्लकार्जुन । वाचे स्मरतां धन्य धन्य। अनुपम्य क्षेत्र तें ॥६॥ बद्रिकेदार उत्तरें। ज्याचें स्मरणें भव हा तरे । ध्यान धरितां वृत्ति नुरे। निज निश्चळ दासाची॥७॥नरहरी म्हणे जन्मा यावे। शुद्धसत्व प्रेम भावें । वाचे हरी गुण गावें। मालो ळपे सर्वदा ॥८॥

सेना न्हावी.

१. हित व्हावें मानसीं । दवडा दंभ मानसीं ॥१॥ अलभ्य-लाभ येईल हातां । शरण जावें पंढरिनाथा ॥२॥ चित्त शुद्धि करा। न देई दुजियासी थारा ॥३॥ हेंचि शस्त्र निर्वाणीचें । सेनाचें ह्मणे घरा साचें ॥४॥

२. तुम्ही संत दयानिधी । तारी सांभाळा दुर्बुद्धि ॥१॥ तुम्हां आहे शरणागत । तरी ताराया पतित ॥२॥ अधिकार नाहीं । न कळे भक्तिभाव कांहीं ॥३॥ वागवा अभिमान । सेना आहे याती हीन ॥ ४ ॥

३. उदार तुह्मी संत । मायबाप कृपावंत ॥१॥ केवढा केला उपकार । काय वाणूं मी पामर ॥२॥ जडजीवा उद्धार केला । मार्ग सुपंथ दाविला ॥३॥ सेना म्हणे उतराई । होतां न दिसे कांहीं ।४।

४. आजि सोनियाचा दिवस । दृष्टीं देखिलें संतांस ॥१॥ जीवा सुख थोर झालें । माझें माहेर भेटलें ॥२॥ अवघा निरसला शीण । देखतां संतचरण ३ आजि दिवाळी दसरा। सेना ह्मणे आले घरा ४

५. ह्मणविलों विठोबाचा दास । शरण जाईन संतांस ॥ १ ॥ सदा सुकाळ प्रेमाचा । नासे दुष्ट मळ बुद्धीचा ॥२॥ ऐकतां हरीचें कीर्तन । अभक्ता भक्ति लागे जाण ॥३॥ उभा राहे कीर्तनांत । हर्षे डुले पंढरिनाथ ४ सेना ह्मणे हेंचि सुख । नाहीं ब्रह्मयासि देख५

६. सुखें घालीं जन्मासी । हेंचि बरें कीं मानसीं ॥१॥ वारी करीन पंढरीची । जोडी ही माझी साची ॥२॥ हरिदासाची करीन

सेवा । तेणें सुख थोर जीवा ॥ ३ ॥ सेना ह्मणे सर्व संग । केला त्याग यासाठीं ॥४॥

७. समचरण विटेवरी । पाहतां समाधान अंतरीं ॥१॥ चला जाऊं पंढरीसी । भेटूं रखुमाईवरासी ॥२ होती संताचिया भेटी । सांगूं सुखाचिया गोष्टी ॥ ३ ॥ जन्ममरणाची चिंता । सेना ह्मणे नाहीं आतां ॥४॥

८. आह्मां हेंचि अळंकार । कंठीं हार तुळशीचे ॥१॥ नाम घेऊं विठोबाचें । ह्मणवूं डिंगर तयाचे ॥२॥ चित्तीं चाड नाहीं । न धरूं आणिकाची कांहीं ॥३॥ सकळ सुख त्याचे पायीं । मिळे बैसालिया ठायीं ॥४॥ सेना ह्मणे याविण कांहीं । मोक्ष युक्ति चाड नाहीं ५॥

९. आह्मी विष्णूचे दास । न मानूं आणिक देवास ॥१॥ स्तुति आणिकांची करितां । ब्रह्महत्या पडे माथा ॥२॥ तुजविण देव म्हणतां । अवघीं पापें पडो माथां ॥३॥ न करीं पूजा आणि सेवन । सेना ह्मणे तुझी आण ॥४॥

१० प्रेमसुखें कीर्तन । आनंदें गाऊं हरीचे गुण ॥ १ ॥ धरिला वैष्णवाचा संग । नाहीं लाग कळीकाळा ॥ २ ॥ स्वल्प मंत्र ह्याचि जाण । रामकृष्ण नारायण ॥ ३ ॥ वाचे न उच्चारीं कांहीं । याविण आणिक नाहीं ॥ ४ ॥ सेना म्हणे रंगले ठायीं । माझें चित्त तुझे पायीं ॥ ५ ॥

११. जेथें वेदां न कळे पार । पुराणासी अगोचर ॥१॥ तो हा पंढरीराणा । बहू आवडतो मना ॥२॥ सहा शास्त्र शिणलीं । मग मौनाचि राहिलीं ॥ ३ ॥ सेना ह्मणे मायबाप । उभा कटी ठेउनि हात ॥ ४ ॥

१२. विटेवरी उभा । जैसा लावण्याचा गाभा ॥१॥ पायीं ठेउनियां माथा । अवघी वारली चिंता ॥२॥ समाधान चित्ता । डोळा श्रीमुख पाहतां ॥३॥ बहु जन्मीं केला लाग । सेना देखे पांडुरंग ४

१३. करसी खटपटी । पोटासाठीं आटाआटी ॥१॥ नाम घेतां विठोबाचें । काय तुझ्या बाचें वेंचे ॥२॥ धनाचिया आशा । वाउगा फिरसि दाही दिशा ॥३॥ जावें हरिकीर्तना । नावडे तुझ्या मना ॥४॥ सेना ह्मणे ऐशा नरा । जवळूनि दूर करा ॥५॥

१४. धन कोणा कामा आलें । पहा विचारूनि भलें ॥१॥ ऐसें सकळ जाणती । कळोनियां आंधळे होती ॥२॥ स्त्रिया पुत्र बंधु पाही। त्याचा तुझा संबंधु नाहीं ॥३॥ सखा पांडुरंगावीण । सेना ह्मणे दुजा कोण ॥ ४ ॥

१५. सांडोनि कीर्तन । न करीं आणिक साधन ॥१॥ पुरवा आवडीचें आर्त । तुम्हां आलों शरणागत ॥२॥ मुखीं नाम वाहीन टाळी । नाचेन निर्लज्ज राउळीं ॥३॥ सेना ह्मणे नुपेक्षावें । हेंचि मागें जिवें भावें ॥४॥

१६. चित्तीं पाय रूप डोळां । मुखीं नाम वेळोवेळां ॥१॥ हेंचि मागें तुजपाशीं । भाव खरा कीं जाणसी ॥२॥ हें उचित तुमचें । कोड पुरवा बाळकाचें ॥३॥ नको देऊं अंतर । सेना लोळे पायांवर ॥४॥

१७. रामें अहिल्या उद्धरिली । रामें गणिका तारिली ॥१॥ म्हणा राम श्रीराम । भवसिंधु तारक राम ॥२॥ रामें जटायु तारिलें । रामें वानरा उद्धरिलें ॥३॥ ऐसा अयोध्येचा राजा । सेना ह्मणे बाप माझा ॥४॥

१८. चित्त नाहीं हातीं । करूं जातां हरिभक्ति ॥१॥ मज इतुली वासना । भेटी द्यावी नारायणा ॥२॥ कोण जाणे दानधर्म । नव्हे स्वतंत्र केचें कर्म ॥३॥ सेना म्हणे सांगें मात । जेणें माझें होय हित ॥४॥

१९. संताचे पाय मस्तकीं । सरता झालों तिहीं लोकीं ॥१॥ लोळेन चरणावरी । इच्छा फिटेल तोंवरी ॥२॥ नाहीं सेवा केली मूर्ती डोळां म्यां देखिली ॥३॥ कृतकृत्य झाला सेना न्हावी ठेविली पायांवरी डोई ॥४॥

२०. कळेल तैसें गाईन तुज । नाहीं जनासवें काज ॥१॥ स्तुती करीन आवडी । जैसी जीवा वाटे गोडी ॥२॥ नाम गाईन आनंदें । नाचेन आपुलाले छंदें ॥३॥ सेना म्हणे नाहीं । जनासवें काज कांहीं ॥४॥

२१. मुखीं नाम नाहीं । त्याची संगती नको पाहीं ॥१॥ ऐसे

याचे मुखीं माउली । वार घालितां विसरली ॥२॥ जया नावडे संतसंगती । अधम जाणावा निश्चिती ॥३॥ नाम घेतां लाज वाटे । रंभे निर्लज भेटे ॥४॥ जातां हरिकीर्तना । नावडे ज्याच्या मना ॥५॥ सेना म्हणे त्यास । कुलासुद्धां नर्कवास ॥६॥

२२. स्वहित सांगावें भलें । जैसें आपणासि कळे ॥१॥ त्याच्या पुण्या नाहीं पार । होय अगणित उपकार ॥२॥ मोहपाशें बांधिला । होता तोही मुक्त केला ॥३॥ जेणें वाट दाखविली । सेना म्हणे कृपा केली ॥४॥

२३. रामकृष्ण नामें । ऐसीं उच्चारावीं प्रेमें ॥१॥ तेणें काळ दुरी पळे । जाती दोष ते सकळे ॥२॥ ऐसा नामाचा प्रताप । नामें निवारिला ताप ॥३॥ मुखीं रामनाम उच्चारी । सेना म्हणे निरंतरी ॥४।

२४. अन्यायी अन्यायी । किती म्हणोन सांगो काई ॥१॥ तूं तों उदाराचा राणा । क्षमा करी नारायणा ॥२॥ काम क्रोध लोभ मोहो । नाडिलों याचेनि पहाहो ॥ ३ ॥ नावडे संतसंगतीं । नाहीं केली हरिभक्ती ॥४॥ निंदा केली भाविकांची । चित्तीं आस धनाची ॥५॥ सेना पायाचा पुतळा । तुज शरण जी दयाळा ॥६॥

२५. ब्रह्मादिक पडती पायां । जें शरण पंढरीराया ॥१॥ मोक्ष मुक्ती लोटांगणीं । उभ्या तिष्ठति आंगणी ॥२॥ सूर्यसुत शरणागत । येउनि चरणीं लागत ॥३॥ काया मनें वाचा । सेना शरण विठोबाचा ॥४॥

२६. कंठीं ठेउनियां कर । रूप पाहिलें मनोहर ॥१॥ तेणें समाधान चित्ता । पायीं ठेविला माथा ॥ २ ॥ वाहो टाळी गातो गीत । सुखें नाचे राउळांत ॥३॥ सेना म्हणे नामा पुढें । तुच्छ सकळ बापुडें ॥४॥

२७. तूं जीवींचें जाणसी । सुखें बोलावें मानसीं ॥१॥ आतां भाकितो करुणा । नको मोकलूं नारायणा ॥२॥ आपुलें केलें न चले कांहीं । साधन वाउगें पाहीं ॥३॥ सेना म्हणे आशा कांहीं । नाहीं देहाची पाहीं ॥४॥

२८. बुडतो भवसागरीं । मज काढीं बा मुरारी ॥१॥ आतां न यावीं भार कांहीं । माझी पाही माऊली ॥२॥ करीं जतन क्रीडा-वळी । वामाविशी तें सांभाळीं ॥३॥ मी महादोषी चंडाळ । सेना म्हणे तूं दयाळ ॥४॥

२९. मायबाप कृपावंत । तुम्ही दयाळू संत ॥१॥ घातला भार तुमच्या माथा । आवडे तें करा आतां ॥२॥ चिंतुनि आलों पायांपाशीं । न धरी वेगळें मशी ॥३॥ सेना म्हणे पायीं मिठी । घातली न करा हिंपुटी ॥४॥

३०. आतां ऐसें करींगा देवा । तुझी घडो पाय सेवा ॥१॥ मनामाजीं दुर्बुद्धी । न यावी साउलिये कधीं ॥२॥ चित्तीं भाव जो धरिला । सिद्धी न्यावाजी विठ्ठला ॥३॥ सेना म्हणे याविण कांहीं । लाभ दुसरा नाहीं ॥४॥

३१. मोक्ष आणि मुक्ति । हे तों तुम्हासी आवडती ॥१॥ एका नामावांचून कांहीं । नसे आवडी आम्हां पाहीं ॥२॥ तुम्ही करावा जतन । तुमचा आहे ठेवा राखून ॥३॥ सेना म्हणे देईं भेटी कृपावंता जगजेठी ॥४॥

३२. शरण जाऊं कोणासी । तुजविण ऋषीकेशी ॥१॥ पाहतां नाहीं त्रिभुवनीं । दुजा तुज ऐसा कोणी २ पाहिली शोधुनी । वेदशास्त्र पुराणीं ॥३॥ सेना म्हणे पंढरिराया । शरण सांभाळी सखया ॥४॥

३३. मानिसी देहाचा भरंसा । केला जाईल नकळे कैसा ॥१॥ सार्थक करा हो कांहीं । जेणें हरी जोडे पायीं ॥२॥ धनसंपत्ति पाही। हीं तों राहील ठायीं ॥३॥ शरण रिघा पंढरिराया । सेना न्हावी लागे पायां ॥४॥

३४. वाट धरितां पंढरीची । चिंता हरे संसाराची ॥१॥ ऐसें कोठें नसे पायीं । धुंडितां ब्रम्हांड पाही ॥२॥ पाहिलीं शोधुनी । तीर्थें आणि देवस्थानीं ॥३॥ मोक्ष मुक्ती पाही । सेना म्हणे लागा पायीं ॥४॥

३५. येथें सुखाचिये राशी । पार नाहीं त्या भाग्यासी १ सुख

झालें आलिंगनें। कांती निवाली दर्शनें ॥२॥ उपकार उत्तीर्णता। सेना म्हणे नाहीं आतां ॥३॥

३६. करीतां योगयाग। न भेटेची पांडुरंग ॥१॥ एका भावा-वांचोनि कांहीं। देव जोडे ऐसा नाहीं ॥२॥ धुम्रपानादि साधन। करितां व्यर्थ होय शीण ॥३॥ करितां साधनें शिणलीं। सेना म्हणे वांया गेलीं ॥४॥

३७. तेचि एक संत जाणा। आवडती नारायणा ॥१॥ पांडु-रंगावांचोनि कांहीं। न जाणे दुसरें पाहीं ॥२॥ मुखीं नाम अमृत-वाणी। धाले मनीं डुलती ॥३॥ सेना म्हणे पायीं माथा। त्यांच्या ठेविला आतां ॥४॥

३८. वाचे म्हणतां निवृत्ति। अवघी निसरली भ्रांति ॥ १ ॥ हें तों माझ्या अनुभवा। प्रत्यया आलें जीवा ॥ २ ॥ गुंतलों होतो मोह आशा। स्मरतां पावलों नाशा ॥ ३ ॥ ऐसा अनुभव नामाचा। सेना न्हावी स्मरे वाचा ॥ ४ ॥

३९. अगा पंढरीनाथा। शरण आलों कृपावंता ॥ १ ॥ याचा धरीं अभिमान। सत्य करावें वचन ॥ २ ॥ गीता भागवतीं। स्वयें बोले रमापती ॥ ३ ॥ ह्मणती दिनानाथ। हेंचि सांभाळीं कीं व्रत ॥ ४ ॥ मोकलितां दुरी। सेना न ठेविची उरी ॥ ५ ॥

४० उतलों पार। संसारासिंधु हा दुस्तर ॥ १ ॥ कृपा केली पांडुरंगें। सर्व निवालीं अंगें ॥ २ ॥ सुख संतोषा पडे मिठी। आवडी पोटीं होती तें ॥ ३ ॥ उपाधी वेगळा। सेना राहिला निराळा ॥ ४ ॥

४१ माझा केला अंगिकार। काय जाणे मी पामर ॥ १ ॥ देंव दीनाचा दयाळा। शरणागता पाळी लळा ॥ २ ॥ प्रल्हादा कारण। प्रगटला नारायण ॥ ३ ॥ मिराबाई साठीं। केवढी केली आटाआटी ॥ ४ ॥ शरण रिघा पंढरिराया। सेना न्हावी लागे पाया ॥ ५ ॥

४२ बैसोनि कीर्तनांत। गोष्टी सांगतो निश्चित ॥ १ ॥ दुष्ट अधम तो खरा। येथुनियां दूर करा ॥ २ ॥ तमाखू ओढुनि

सोडी धूर । दुष्टबुद्धि दुराचार ॥ ३ ॥ पान खाय कीर्तनांत । रुधिर विटाळशीचें पीत ॥ ४ ॥ त्याची संगती जयास । सेना ह्मणे नर्कवास ॥ ५ ॥

४३ हाचि माझा शकून । हृदयीं देवाचें चिंतन ॥ १ ॥ होईल तैसें हो आतां । काय वाहूं याची चिंता ॥ २ ॥ पडियेली गांठी । याचा धाक वाहे पोटीं ॥ ३ ॥ सेना म्हणे हीनपणें । देवा काय माझें जिणें ॥ ४ ॥

४४ नलगे योग तप । करणें साटोप आम्हासी ॥ १ ॥ सोपें साधन आमुचें । नाम गाऊं विठोबाचें ॥ २ ॥ जो नातुडे धूम्रपानीं । राहे संपुष्टीं येऊनि ॥ ३ ॥ जया नाहीं रूप । आह्मां कीर्तनीं समीप ॥ ४ ॥ सेना म्हणे लाडिवाळें । जाणों हरीसी निर्मळ ॥ ५ ॥

४५ म्हणा हरी हरी । अवघे सकळ नरनारी ॥ १ ॥ येणें तुटेल बंधन । भाग निवारील शीण ॥ २ ॥ प्रेमें घ्यारे मुखीं नाम । हरे सकळही श्रम ॥ ३ ॥ सेना म्हणे चित्तीं धरा । बळकट रखुमाईच्या वरा ॥ ४ ॥

४६ लेकुराची आळी मायबापापुढें । पुरवी लाडें कोडें लळे त्याचे ॥ १ ॥ करावा सांभाळ सर्वस्वी गा आतां । कांहो अव्हेरितां जवळीचा ॥ २ ॥ आम्हांवरी चाले सत्ता आणिकांची । थोरीव तुमची काय मग ॥ ३ ॥ आला सेना न्हावी पायांपे जवळी । आतां टाळाटाळी नका करूं ॥ ४ ॥

४७ योगियाचा राजा कैलासवासी गे माये । गाती नारद तुंबर पुढें बसवा आहे ॥ १ ॥ गळां रुंडमाळा वासुकीचें भूषण । गजचर्म पांघुरला अंगीं भस्माचें लेपन ॥ २ ॥ वाम अंगीं गिरिजा देवी जटा गंगा वाहे । भोंवतें गण गंधर्व जोडोनि पाणि उभे राहे ॥ ३ ॥ सेना म्हणे जेणें भाळीं चंद्र धरियेला । नमस्कार माझा तया आदिनाथाला ॥ ४ ॥

४८ कशासाठीं करितां खटपट । तप तीर्थ व्रतें आचाट ॥ १ ॥ नलगे शोधावें गिरिकानन । भावें रिघा विठ्ठला शरण ॥ २ ॥

विभांडक शृंगी तपस्वी आगळा । क्षण न लागतां रंभेनें नागविला ॥ ३ ॥ जाणोनि सेना निवांत बैसला । केशवराजा शरण रिघाला ॥ ४ ॥

४९ जातां पंढरीसी सुख वाटे जीवा । आनंदें केशवा भेटतांचि ॥ १ ॥ या सुखाची उपमा नाहीं त्रिभुवनीं । पाहिलीं शोधोनी अवघीं तीर्थें ॥ २ ॥ ऐसा नामघोष ऐसे पताकाचे भार । ऐसे वैष्णव डिंगर दावा कोठें ॥ ३ ॥ ऐसी चंद्रभागा ऐसा पुंडलीक । ऐसा वेणुनादीं काला दावा ॥ ४ ॥ ऐसा विटेवरी उभा कटेवरी कर । ऐसें पाहतां निर्धार नाहीं कोठें ॥ ५ ॥ सेना म्हणे खूण सांगितली संतीं । यापरती विश्रांती न मिळे जीवा ॥ ६ ॥

५० विटेवरी उभा नीट देखिलागे माये। निवाली कांती हरपला देहभाव ॥ १ ॥ तें रूप पाहतां मन माझें वेधलें। नुठेचि कांहीं केलें तेथुनि गे माये ॥ २ ॥ अवघें अवघियाचा विसर पडियेला । पाहतां चरणाला श्रीविठोबाच्या ॥ ३ ॥ सेना ह्मणे चला जाऊं पंढरीसी । जिवलग विठ्ठलासी भेटावया ॥४ ॥

५१ विटेवरी उभा नीट कटावरी कर । वाट पाहे निरंतर भक्ताची गे माये ॥ १ ॥ श्रीमुगुट रत्नाचा ढाळ देती कुंडलांचा । तुरा खोंविला मोत्याचा तो गे माये ॥ २ ॥ कंठीं शोभे एकावळी तोडर गर्जे भूमंडळीं । भक्तजनाची माउली तो गे माये ॥३ ॥ सोनसळा पतांबर ब्रीद वागवी मनोहर । सेना वंदी निरंतर तो गे माये ॥ ४ ॥

५२. शिणसी भरोवरी । वार्या कासया येरझारी ॥१॥ वेद मंथोनियां । नाम काढिलें लवलाह्या ॥२॥ आणिक साधन । नाहीं नाहीं नामाविण ॥३॥ सेना ह्मणे केला नेम । वस्ती राहे पुरुषोत्तम ॥४

५३. देहुडे ठाण सकुमार गोजिरें । कल्पद्रुमातळीं उभा देखिलारे ॥१॥ मनीं वेध लागला त्या गोपाळाचा । जो जिवलग गोपगोपिकेचा ॥२॥ जी सावळी सगुण घनानंद मूर्ती । पाहतां वेधली माझी चित्तवृत्ती ॥३॥ जो उभाचि राहिला व्यापुनी सकळ । भेंटिलागीं सेना न्हावी उतावीळ ॥४॥

५४. जो हा दुर्लभ योगिया जनासी । उभाचि देखिला पुंडलीकापासी ॥१॥ हारपलें दुजेपण फिटला संदेह । निमाली वासना गेला देहभाव ॥२॥ विटेवरी उभा पंढरीचा राणा । सेना ह्मणे बहु आवतो मना ॥३॥

५५. तरी का माझा केला अंगिकार । आतां विचार करिसी वाया ॥१॥ तुज मी ठाऊक होतों अन्याई । हा खरा तेव्हां कां विचार केला नाहीं ॥२॥ आमुचें तें आम्ही केलेंसें जतन । अंतर तुम्हाकूण न पडावा ॥३॥ समर्थाचें असे वचन प्रमाण । शरणागता जाण जतन जीवीं ॥४॥ तुझा ह्मणविलों सांभाळीं जी आतां । न घे अपेश माथा सेना ह्मणे ॥५॥

५६. अन्यायी अपराधी लाडिवाळ संताचा । तेथें कळिकाचा रीघ नाहीं १ समार्थाचें बाळ समर्थचि जाण । वागवी अभिमान म्हणतां त्याचें ॥२॥ अन्यायाच्या राशी उदंड केल्या जरी । तरी क्षमा करीं मायबापा ॥३॥ कल्पतरू छाया बैसला सेना न्हावी । दया ते वागवी बहु पोटीं ॥४॥

५७. ठेविला पाय माथा संतजनीं । तिन्ही लोकीं जाण सरता केला ॥१॥ घालीन लोटांगण वंदीन पाय माथा । पुरेल माझी इच्छा धणीवरी ॥२॥ सेना म्हणे धन्य धन्य झालों देवा । न करितां सेवा भेटी दिली ॥३॥

५८. सिद्ध ब्रह्मज्ञान बोलतां नोहे वाचें । शांतवन क्रोधाचें झालें नाहीं ॥१॥ पाल्हाळ लटिका करणें तो काय । शरण पंढरीराया गेला नाहीं ॥२॥ जंव नाहीं गेली अज्ञानाची भ्रांती । जंव नाहीं विरक्ती बाणली आंगीं ॥३॥ जीवाची तळमळ राहिली सकळ । मग ब्रम्हज्ञान कळे सेना म्हणे ॥४॥

५९. घरासी आले संत देखोनियां । म्हणे यासी खावया कोठुनि घालूं ॥१॥ ऐसा हा निर्धारी दुष्ट दुराचारी । जन्मोनिया झाला भूमि भारी ॥२॥ दासीचें आर्जव करोनि भोजन । घाली समाधान करीं तीचें ॥३॥ आणि आवडीनें करी तिची सेवा । म्हणे सुख घर माझ्या ॥४॥ संतांनीं पाणी मागतां म्हणे काय । मों-

डले कीं पाय जाय आपणी ॥५॥ सेना ह्मणे खरें गाढवा वेण्यासी कुंभपाक वस्तीसी केला आहे ॥६॥

६०. येऊनि गर्भासी मेलों उपवासी । नाहीं सखी ऐसी भेटली कोणी ॥१॥ देह जाणे अनित्य करावें स्वहित । मोहा पासुनि निश्चित सोडविल ॥२॥ न होय अनारिसा पाळी तोंडीच्या घासा । सोडवी ना ऐसा परी देखों ॥३॥ वाटलों मीपणें धनमान कांहीं । सेना म्हणे नाहीं लाभ अलाभ ॥४॥

६१. तुज ऐसें वाटे देह व्यर्थ जावा । द्यूतकर्म खेळावा सारीपाट ॥ १ ॥ मग नाहीं नाम निजल्या जागा राम । जन्मोनि अधम दुःख पावे ॥ २ ॥ दासीगमनीं धीट विषयीं लंपट । जावया वाट अधोगती ॥ ३ ॥ नर्का जावयासी धरसील चाड । तरी निंदा गोड वैष्णवाची ॥ ४ ॥ सेना ह्मणे नामाचें लावीं कांरे पिसें । जन्मल्या सायासें व्यर्थ जासी ॥ ५ ॥

६३. ऐकिलें मागें तारिले बहुता । धांवसी कीं आतां नाम घेतां ॥ १ ॥ बरव्यापरी मज ऐसें कळों आलें । म्हणउनी विठ्ठले करीं धावा ॥ २ ॥ पडिला विसरू माझा तुजलागीं । आतां पांडुरंगीं करणें काय ॥ ३ ॥ तुजलागि माझी नयेचि करुणा । धरिलें कीं जाण दुरी मज ॥ ४ ॥ सेना ह्मणे आतां सांभाळी नारायणा । जाऊं पाहे प्राण तुजसाठीं ॥ ५ ॥

६४. पुत्राचिया ओढी बाप करी जोडी । वाळवुनि कुरवंडी आपणा करी ॥ १ ॥ मिरासीचा धनी करुनि ठेविला । भार तो वाहिला कडिये खांदीं ॥ २ ॥ घाली अलंकार कौतुक डोळा पाहे । ठेवा दावी काय आहे तोची ॥ ३ ॥ दुजियांनीं कोणी गांजिता तयासी । उदार जीवासी सेना ह्मणे ॥ ४ ॥

६५. आम्हां एकविध भाविकांची जाती । न जाणे निश्चिती दुजें कांहीं ॥ १ ॥ खुण जाणे चित्तीं क्षोभ उपजेना । कळवळुनि स्तना लावी पाळी ॥ २ ॥ अवघे होऊं येतें तुज वाटे चित्तें । उपासने परतें नावडे कांहीं ॥३ ॥ डोळा मूख पाहूं मुखीं नाम गाऊं । । सेना ह्मणे पाहूं जळीं स्थळीं ॥ ४

८६. असतां वैकुंठासी । काय सांगे ऋषीकेशी । जाऊनि मृत्युलोकासी । जन भक्तिसी लावीं कां ॥१॥ आज्ञा वंदुनीया शिरीं । जन्मलों न्हावीयाचे उदरीं । वाचे नाम निरंतरी । रामकृष्ण गोविंद ॥२॥ कलियुगामाजि जाण । सोपें हेंचि साधन । रामकृष्ण नारायण । ऐसें पुरुषोत्तम सांगत ॥३॥ सेना म्हणे देवाधिदेवा । आह्मीं करावी तुझी सेवा । हेंचि मागतों केशवा । नित्य रहावें मजपाशीं ॥४॥

१०. जे ह्मणविती न्हावियाचे वंशी । तेणें पाळावें स्वधर्मासी ॥१॥ येर अवघे चटकींचे । नव्हे न्हावियाचे वंशींचे ॥२॥ शास्त्रें नेम नेमियला । सांडोनि अनाचार केला ॥३॥ जन्मलों ज्या वंशांत । धंदा दोन प्रहर नेमस्त ॥४॥ सत्य पाळारे स्वधर्मासी । सेना ह्मणे आज्ञा ऐसी ॥५॥

८७ न्हावीयाचे वंशीं । जन्म दिला ऋषीकेशी । प्रतिपाळावें धर्मासी । व्यवहारासी न सांडीं ॥१॥ ऐका स्वधर्मविचार । धंदा करी दोन प्रहर । सांगितलें साचार । पुराणांतरीं ऐसें हें ॥२॥ करूनियां स्नान । मुखीं जपे नारायण । मागुती न जाण । शिवूं नये धोकटी ॥३॥ ऐसें जे कां न मानिती । ते जातील नरकाप्रती । सकळ पूर्वज बुडविती । शास्त्रसंमती ऐसी हे ॥४॥ शिरीं पाळावें आज्ञेसी । शरण जावें विठोबासी । सेना ह्मणे त्यासी । ऋषीकेशी सांभाळीं ॥५॥

८९. करितों विनवणी । हात जोडूनियां दोन्हीं ॥ १ ॥ हेंचि द्यावें मज दान । करा हरीचें चिंतन ॥ २ ॥ जातों सांगूनियां मात । पांडुरंग बोलावित ॥ ३ ॥ सोडा द्वादशी पारणें । सुखें करावें कीर्तन ॥ ४ ॥ दिवस मध्यान्हीं आला । सेना वैकुंठासी गेला ॥ ५ ॥

९०. आलिंगन भेटी । मग चरणीं घाली मिठी ॥१॥ ऐसा माझा भोळा भाव । पंढरिराव जाणता ॥२॥ घेतलें हिरोनी । सीणभाग चक्रपाणी ॥३॥ सेना म्हणे मायबापें । द्यावें भातें हें आतां ॥४॥

९१. नाहीं सुख त्रिभुवनीं । म्हणुनि मनीं धरिलें ॥१॥ पायीं ठेवियला भाळ । कंठीं माळ नामाची ॥२॥ पावलों विश्रांती । सेना म्हणे कमळापती ॥३॥

९२. ऐसी आवडी आहे जीवा । कैं पाहीन केशवा ॥१॥ माझी पुरवा वासना । सिद्धी न्यावी नारायणा ॥२॥ नलगे वित्त धन मुखीं नाम नारायण ॥३॥ सेना म्हणे कमळापती । हेंचि द्यावें पुढता पुढती ॥४॥

९३. संतीं सांगितलें । तेंचि तुम्हां निवेदिलें ॥१॥ मीतों सांगतसें निकें ॥२॥ येतील रागें येवों सुखें ॥३॥ निरोप सांगतां । कासया वागवावी चिंता ॥३॥ सेना आहे शरणागत । विठोबा रायाचा दूत ॥४॥

९४. करा हाचि विचार । तरा भवसिंधु पार ॥१॥ धरा संताची संगती । मुखीं नाम अहो रातीं ॥२॥ अजामीळ पापराशी । पार पावाविलें त्यासी ॥३॥ नका धुरें भरूं डोळा । सेना सांगे वेळोवेळां ॥४॥

९५. करितां परोपकार । त्याच्या पुण्या नाहीं पार ॥१॥ करिता परपीडा । त्याच्या पाया नाहीं जोडा ॥२॥ आपुलें परावें समान । दुजा वरफडे देखून ॥३॥ आवडे जगा जें कांहीं । तैसें पाहीं करावें ४ उघडा घात आणि हित । सेना ह्मणे आहे निश्चित ५

९६. शरणागता आहे वैभवाचीं धनी । सत्य भावें मानी अर्पिलें तें ॥१॥ आपणा वेगळें नेदी उरो कांहीं । भावेंचि दावी आपणामाजीं ॥ २ ॥ दशा आली आंगा नेणें जाणें कांहीं । आपणचि होय इच्छा त्याची ॥३॥ धाकुट्यासी माता करी स्तनपान । सेना म्हणे जिणें बरें हेंचि ॥ ४ ॥

९७. स्वभावें गाईन । आवडीनें तुझें नाम ॥१॥ हाचि माझा निर्धार । न करी आणिक विचार ॥२॥ लोळेन तुझिये आंगणीं । निर्लज्ज होउनि मनीं ॥३॥ रंगीं नाचेन मना ऐसें । पाहिन श्रीमुख सरिसें ॥४॥ सेना म्हणे संकल्प जीवा । हाचि निर्धार देवा ५

९८. मान करावा खंडण । दुर्जनाचा सुखें करून ॥१॥ लाथा हाणुनि घाला दुरी । निंदकासीं झडकरी ॥२॥ त्याचा जाणावा विटाळ । लोकां पिडीतो चांडाळ ॥३॥ त्याची संगती जयास । सेना ह्मणे नर्कवास ॥४॥

९९. हंबरोनि येती । वत्सा धेनु पान्हा देती ॥१॥ तुह्मी करा-वा सांभाळ । माझा अवघा सकळ ॥२॥ विसरली भूकतान । तुमचें देखिल्या चरण ॥३॥ सेना म्हणे प्रेम भातुकें । यावें आतां हें कौतुकें ॥४॥

१००. तुम्ही करा कृपादान । येइन धाऊन पायापें ॥१॥ घेइन संतांची भेटी । सांगेन सुखाचिये गोष्टी ॥२॥ जैसें मातेपाशीं बाळ । सांगे जीवींचें सकळ ॥३॥ सेना म्हणे हरे ताप । मायबाप देखुनी॥४

१०१. आजि फळा आलें पूण्य गेले भेदोनि गगन ॥१॥ संत झालेति कृपाळ । माझा केलाजी संभाळ ॥२॥ संचित वोळलें । तुमचीं देखिलीं पाउलें ॥३॥ सेना म्हणे नेणे । कृपा केली नारायणें॥४

१०२. उच्चारीत कोडे । नाम अबद्ध वांकुडें ॥१॥ मना आवडे त्यावेळीं । भलत्या काळीं उच्चारीं ॥२॥ कैसें नाम ठेवूं आतां । कोठें न मिळे पाहतां ॥३॥ सेना म्हणे आनंदें धालो । सुख लाधलों परिपूर्ण ॥४॥

१०३. असाल तेथें नामाचें चिंतन । याहुनि साधन आणिक नाहीं ॥ १ ॥ सोडवील माझा भक्ताचा कैवारी । प्रतिज्ञा निर्धारी केली आह्मी ॥ २ ॥ गुण दोष याती न विचारी कांहीं । धांवे लव-लाही भक्तकाजा ॥ ३ ॥ अवघे काळीं वाचें ह्मणा नारायण । सेना ह्मणे क्षण जाऊं न द्या ॥ ४ ॥

१०४. अंगिकार केला । भार चालवी विठ्ठला ॥ १ ॥ संतीं सां-गितलें । तें म्यां हृदईं धरिलें ॥ २ ॥ तारिला अजामिळ । महा पापी कीं चांडाळ ॥ ३ ॥ पतितपावन । करी नाम हें जतन ॥४ ॥ वाच्यवी अभिमान । सेना न्हावी यातिहीन ॥ ५ ॥

१०५. अंतरींचें पुरे काम । घेतां नाम विठोबाचें ॥ १ ॥ नाम साराचेंही सार । शरणागत यमकिंकर ॥ २ ॥ पहिले वेदांत । नि-श्चय केला निगमांत ॥ ३ ॥ सेना म्हणे न वेंचा कांहीं । लाभ नाहीं या ऐसा ॥ ४ ॥

१०६. ऐसी आवडी आहे माझ्या जीवा । तुजसि केशवा निवे-दिलें ॥ १ ॥ पांडुरंगा ऐसें वाटतसे जीवा । करिन संतसेवा अह-

निशीं ॥ २ ॥ नलगे वित्त गोत वैकुंठीं राहणें । सायुज्य सदनीं चाड नाहीं ॥ ३ ॥ करुणास्वरें सेना बहात विठ्ठला । हेतू पुरविला आवडीचा ॥ ४ ॥

१०७. करितां योगयाग । सिद्धी न पवेचि सांग ॥ १ ॥ देव एक भावाविण । नाहीं नाहीं व्यर्थ शीण ॥ २ ॥ केल्या तपाचिया राशी । तरि न मिळेचि त्यासी ॥ ३ ॥ करितां धूम्रपान । न भेटे नारायण ॥ ४ ॥ सेना म्हणे नको कांहीं । एका वीण दुजे नाहीं ॥५॥

१०८. करितां देवपूजा । नित्य नेम सारिला वोजा । मग आठविलें अधोक्षजा । ध्यानस्थ बैसलों ॥ १ ॥ दूत आले लवलाही । रायें बोलाविलें पाहीं । कोठें आहे मज दावी । उरी न ठेवी याची कांहीं ॥ २ ॥ जाणुनि संकट श्रीहरी । धोकटी घेतली खांद्यावरी । त्वरें आला राजदरबारीं । देखुनि हरी क्रोध निमाला ॥ ३ ॥ राया सन्मुख बैसून । हातीं दिधलें दर्पण । मुख पाहे विलोकून । मूर्ती दिसे चतुर्भुज ४ हात लाविला मस्तका । वृत्ती हरपली देखा । राव म्हणे प्राणसखा । नित्य भेटे मजलागी ॥ ५ ॥ मग केलें तेलमर्दन । वाटी बिंबला नारायण । विसरला कार्य आठवण । वेधलें मन रूपासी ॥ ६ ॥ भोंवतां पाहे विलोकून । अवघा बिंबला नारायण । तटस्थ पाहती सभाजन । नाहीं भान रायासी ॥ ७ ॥ राव म्हणे हरीसी । तुम्हीं रहावें मजपाशीं । तुजविण न गमे दिवसनिशीं । हरी म्हणे भाकेसि न गुंते मी ॥ ८ ॥ मग प्रधानें काय केलें । राया स्नानासी पाठविलें । रायें होन दिधले । हरीनें ठेविले धोकटींत॥९॥ शुद्ध नाहीं याती । नाहीं केली हरि भक्ति । शिणविला कमळापती । नाहीं विरक्ति बाणली अंगीं ॥ १० ॥ नाहीं अपराधा गणीत । देखोनि होन ब्राह्मणा देत । देवास घाली संकटांत । आण वाहत विठोबाची ॥ ११ ॥ सेना म्हणे ऋषीकेशी । मज कारणें शिणलासी म्हणुनि लागलों चरणासी । संसारासी त्यागिलें ॥ १२ ॥

१०९. करितां नित्य नेम । रायें बोलाविलें जाण ॥१॥ पांडुरंगें कृपा केली । राया उपरती झाली ॥२॥ मुख पाहतां दर्पणीं । आंत दिसे चक्रपाणी ॥३॥ कैसी झाली नवलपरी । वाटीमाजीं दिसे हरी ॥४॥ रखुमादेवीवर । सेना म्हणे मी पामर ॥५॥

११० म्हणवितो दास । तरी सांभाळी ब्रिदास ॥ १ ॥ शुद्ध नाहीं भाव । तूं जाणशी पंढरीराव ॥२॥ केलेंसे जतन । धोकटी आरसाची जाण ॥ ३ ॥ करितो व्यवसाव । माझ्या जातीचा स्वभाव ॥ ४ ॥ सेना करितो विनवणी । हात जोडूनिया दोन्ही ॥ ५ ॥

१११. चिंतन चित्ताला । लावी मनाच्या मनाला ॥ १ ॥ उन्मनी सुखांत । पांडुरंग भेटी देत ॥ २ ॥ ऐसा आहे श्रेष्ठाचार । वेद शास्त्राचा निर्धार ॥ ३ ॥ कवटाळूनि पोटीं । सेना ह्मणे सांगूं गोष्टी ॥ ४ ॥

११२. घेतां नाम विठोबाचें । पर्वत जळती पापाचे ॥ १ ॥ ऐसा नामाचा महिमा । वेद शिणला झाली सीमा ॥ २ ॥ नामें तारिले अपार । महा पापी दुराचार ॥ ३ ॥ वाल्हा कोळी ब्रह्महत्यारी । नामें तारिला निर्धारीं ॥ ४ ॥ सेना बैसला निवांत । विठ्ठल नाम उच्चारीत ॥ ५ ॥

११३ पांडुरंग दास । म्हणती सांभाळी ब्रिदास ॥ १ ॥ नाहीं भाव आंगीं । भूषण मिरावितो जगीं ॥ २ ॥ व्रत आचरण । नाहीं केलें तुझें ध्यान ॥ ३ ॥ स्थिर नाहीं मन । सदा विषयाचें ध्यान ॥ ४ ॥ सेना आहे अपराधी । सांभाळावें कृपानिधी ॥ ५ ॥

११४ स्तुति करूं ऐसा नाहीं अधिकार । शिणला फणिवर वर्णवेना ॥ १ ॥ तेथें मी सरता होईन कैशापरी । वर्णावया हरी कीर्ति तुझी ॥ २ ॥ अठराही भागले सहाही शीणले । चाऱ्हीही राहिले मौन्यची ॥ ३ ॥ रुक्मादेवीवरें अंगिकार केला । निवांत राहिला सेना न्हावी ॥ ४ ॥

११५ वेद वर्णिता शीणला । मग मौन्यची राहिला ॥ १ ॥ तेथें माझी वैखरी । कैसी पूर्ण पावे हरी ॥ २ ॥ नेणती गोरा कीं सांवळा । त्याचि न कळेचि लीळा ॥ ३ ॥ हा सगूण कीं निर्गुण । गुणातीत परिपूर्ण ॥ ४ ॥ माथा ठेऊनि चरणीं । सेना पाहे विलोकुनी ॥ ५ ॥

११६ संत संगतीनें थोर लाभ झाला । मोह निरसला माया-

दिक ॥ १ ॥ घातले बाहेरी काम क्रोध वैरी। बैसला अंतरीं पांडु-रंग ॥ २ ॥ दुजियाचा वारा लागूं नेदी अंगा। ऐसे पांडुरंगा कळों आलें ॥ ३ ॥ संतांनीं सरता केला सेना न्हावी । ब्रम्हादिकां पाहीं नातुडे जो ॥ ४ ॥

११७. नामाचें चिंतन श्रेष्ठ पैं साधन। जातील जळोनि महा-पापें ॥१॥ न लगे धूम्रपान पंचाग्निसाधन । करितां चिंतन हरी भेटे ॥२॥ बैसुनि निवांत करा एकचित्त । आवडी गावें गीत विठोबाचें ३ सकळाहुनि सोपें हेंचीं पैं साधन । सेना म्हणे आण विठोबाची ४

११८. धन्य धन्य दिन । तुमचे झालें दरुषण ॥१॥ आजि भाग्य उदया आलें। तुमचें पाउल देखिलें ॥२॥ पूर्व पुण्य फळा आलें । माझें माहेर भेटलें ॥३॥ सेना म्हणे झाला । धन्य दिवस आजि भला ॥४॥

११९. माझें अंतरींचें । जाणे पांडुरंग साचें ॥१॥ जीवभाव त्याच पायीं । ठेउनि कांहीं न मागों ॥२॥ सुख संत समागम । घेऊं नाम आवडी ॥३॥ सेना म्हणे चुकलों साचे । आणिक वाचे न सेवी ॥४॥

१२०. देई मज जन्म देवा । करीन सेवा आवडी ॥१॥ करीन संतांचें पूजन । मुखीं नाम नारायण ॥२॥ असो भलते ठायीं । सुख दुःखा चाड नाहीं ॥३॥ मोक्ष सायुज्यता । सेना म्हणे नये चित्ता ४

१२१. कांहीं न करी रे मना । चिंती या चरणा विठोबाच्या ॥१॥ ठाव नाहीं कल्पनेसी । राशी सुखाची अमूप ॥२॥ पाहिलें श्रीमुख । नासे दुःख महाताप ॥३॥ होईल विसावा । सेना म्हणे सुख जिवा ॥४॥

१२२. नाम साधनाचें सार । भवसिंधु उतरी पार ॥१॥ तिहीं लोकीं श्रेष्ट । नाम वरिष्ठ सेवी हें ॥२॥ शिवभगानीचा । गुप्त मंत्र आवडीचा ॥३॥ सेना म्हणे इतरांचा । पाड कैचा मग येथें ॥४॥

१२३. फळा आलें पुण्य । गेलें भेदुनी गगन ॥१॥ संत झाले ते कृपाळ । माझा केला जी सांभाळ ॥२॥ संचित ओळलें । तुमचीं देखिलीं पाउलें ॥३॥ सेना म्हणे नेणे । कृपा केली नारा-यणें ॥४॥

१२४ धन्य महाराज पुंडलीक मुनी । वैकुंठींचा सखा आणिला भूतळालागोनी ॥ १ ॥ केला उपकार जग तारिलें सकळ । निरसली भ्रांति माउली स्नेहाळ ॥ २ ॥ आली चंद्रभागा गर्जना करीत । तुझिया भेटीलागीं उतावीळ धांवत ॥ ३ ॥ जोडोनियां पाणी सेना करी विनवणी । ह्मणे धन्य पुंडलीका माथा ठेविला चरणीं ॥ ४ ॥

१२५ उदार तुह्मी संत । मायबाप कृपावंत ॥ १ ॥ केवढा केला उपकार । काय वाणूं मी पामर ॥ २ ॥ जड जीवा उद्धार केला । मार्ग दाखविला सुपंथ ॥ ३ ॥ सेना ह्मणे उतराई । होता कांहीं दिसेना ॥ ४ ॥

१२६. त्रैलोक्य पाळतां । नाहीं उबग तुमच्या चित्ता ॥ १ ॥ तया आमुची चिंता । नसे काय रुक्मिणी कांता ॥ २ ॥ दर्दुर राहे पाषाणांत । तया चारा कोण देत ॥ ३ ॥ पक्षी अजगर । तया पाळी सर्वेश्वर ॥ ४ ॥ सेना म्हणे पाळुनी भार । राहिलों निर्धार उगाची ॥ ५ ॥

१२७. म्हणवितों विठोबाचा दास । शरण जाईन संतास । ॥१॥ सदा सुकाळ प्रेमाचा । नासे मळ दुष्ट बुद्धीचा ॥२॥ ऐकतां हरिचें कीर्तन । अभक्ति भक्ति लागे ज्ञान ॥३॥ उभा राहे कीर्तनांत । हर्षें डोले पुंढरीनाथ ॥४॥ सेना म्हणे हें सुख । नाहीं ब्रह्मयासी देख ॥५॥

१२८. आम्ही वारीक वारीक । करूं हजामत बारीक ॥१॥ विवेक दर्पण आयना दाऊं । वैराग्य चिमटा हालऊं ॥२॥ उदक शांती डोई घोळूं । अहंकाराची शेंडी पिळूं ॥३॥ भावार्थाच्या बगला झाडूं । काम क्रोध नखें काढूं ॥४॥ चौ वर्णा देऊनी हात । सेना राहिला निवांत ॥५॥

१२९. स्वर्गींचे अमर मागताती देवा । संताची सेवा करावया ॥१॥ पंढरीचें सुख देखोनी नयनीं । करिती विनवणी जोडुनी हात ॥२॥ चारी मुक्ति तेथें हिंडती दीनरूप । येऊं नेदी समीप कोणी तया ॥३॥ धिक्कारूनी तया घालिती बाहेरी । मागुती पायावरी

लोळताती ॥४॥ वैष्णव शरण येती काकुळती । आमुची ती गती काय सांगा ॥५॥ या सुखाचा थेंबुटा नमी ब्रह्मादीकां । तेथें सेना देखा सरता झाला ॥६॥

१३०. सुखें घालीं जन्मासी । हेंचि बरें कीं मानसीं ॥१॥ वारी करीन पंढरीची । जोडी साची ही माझी ॥२॥ हरिदासाची करीन सेवा । तेणें सुख फार जिवा ॥३॥ सेना ह्मणे सर्व संग । केला त्याग यासाठीं ॥४॥

१३१. ही माझी मिरासी । पाडुरंग पायापासी ॥१॥ करीन आपुलें जतन । वागवितों अभिमान ॥२॥ जुनाट जुगादीचें । वडिलें साधियेलें साचें ॥३॥ सेना ह्मणे कमळपती । पुरातन हे माझी वृत्ती ॥४॥

१३२. स्वहिताकारणें सांगतसें तुज । अंतरींचें गुज होतें कांहीं ॥१॥ करा हरी भजन तराल भवसागर । उतरील पैलपार पांडुरंग ॥२॥ कृपा नारायणें केली मजवरी । तुम्हालागीं हरी विसंबेना॥३॥ सेना सांगूनिया जातो वैकुंठासी । तिथि ते द्वादशी श्रावण मास ४

१३३. माझें झालें स्वहित । तुह्मां सांगतों निश्चित ॥१॥ करा हरीचें चिंतन । गावें उत्तम हें गुण ॥२॥ श्रावण वद्य द्वादशी । सेना समाप्त त्या दिवशीं ॥३॥

त्रिंबकमाहात्म्य

१३४. पुण्यभूमी गंगातीरीं। धरी अवतार त्रिपुरारी । नाम त्रिंबक निर्धारी । मार्गे ब्रह्मगिरी शोभत ॥ १ ॥ पार्वतीसी सांगे कैलासराणा । येथें नांदेल निवृत्ती निधान । त्याचेनि ठाव हा पुण्यपावन । जीवा उद्धरण म्हणतां निवृत्ति ॥ २ ॥ जुनाट जुगादीचें गुप्त ठेविलें । तेंचि निवृत्तिनाथा दीधलें । ज्ञानदेवें प्रगट केलें । जगा दाविलें निधान ॥ ३ ॥ या भूमिकेचें वर्णन । करूं न शके चतुरानन । कैलासाहून पुण्य पावन । तुजला पूर्ण सांगितलें ॥४॥ तो हा निवृत्तीनाथ निर्धारी । स्मरतां तरती नरनारी । सेना म्हणे श्रीशंकरीं। ऐसें निर्धारीं सांगितलें ॥ ५ ॥

१३५ शिवाचा आवतार । स्वामी निवृत्ति दातार ॥१॥ तया माझा नमस्कार । वारंवार निरंतर ॥ २ ॥ धन्य नांदे कैलास

राणा । मागें गंगा ओघ जाणा ॥ ३ ॥ सेना घाली सोटांगण । वंदी निवृत्तीचे चरण ॥ ४ ॥

१३६. निवृत्ति निवृत्ति । ह्मणतां पाप नुरेची ॥१॥ जप करितां त्रिअक्षरीं । मुक्ती लोळे चरणावरी ॥२॥ ध्यान धरितां निवृत्ति । आनंदमय राहे वृत्ति ॥३॥ सेना ह्मणे चित्तीं धरा । स्मरता चुके येरझारा ॥४॥

१३७ सिद्धांमाजि अग्रगणी । तो हा भोळा शूळपाणी ॥ १ ॥ धन्य धन्य त्रिंबक राजा । तया नमस्कार माझा ॥ २ ॥ जटीं गंगा वाहे । तो हा त्रिगुणात्मक पाहे ॥ ३ ॥ भोंवता वेढा ब्रम्हगिरी । मध्यें शोभे त्रिपुरारी ॥ ४ ॥ सेना घाली लोटांगण उभा राहे कर जोडून ॥ ५ ॥

१३८. धन्य धन्य निवृत्तिराया । शरण आलों तुझिया पायां १ नको पाहूं दुसरें आतां । गुण दोषाची वारता ॥२॥ नाहीं माझा अधिकार । यातीहीन मी पामर ॥३॥ अपराधाचा केलों । सेना म्हणे काय बोलों ॥४॥

आळंदीमाहात्म्य

१३९. पुण्यभूमी आळंकावती । प्रत्यक्ष नांदे कैलासपती । आणि सिद्ध साधकां वस्ती । ब्रम्हा अमरपती आदिकरुनी ॥ १ ॥ ऐका अळंकापुरीची मात । स्वयें वर्णीत श्रीभगवंत । उपमेसि न पुरे निश्चित । वैकुंठ आदिकरोनी ॥ २ ॥ येथें तिन्ही मूर्ति अवतार । धरुनि करिती जगाचा उद्धार । मूळ आदि माया साचार । धरी अवतार मुक्ताबाई ॥ ३ ॥ या चौघाचे स्मरणीं । महापापा होय धुणी । येऊनि मुक्ती लागती चरणीं । ऐसें चक्रपाणी सांगत ॥ ४ ॥ नामया सांगे जगज्जीवन । या भूमीचें न करावें वर्णन । सेना घाली लोटांगण । वंदी चरण ज्ञानदेवाचें ॥ ५ ॥

१४० धन्य अलंकापूर धन्य सिद्धेश्वर । धन्य ते तरुवर पशु पक्षी ॥ १ ॥ धन्य इंद्रायणी धन्य भागीरथी । तेथें स्नान जे करिती धन्य जन्म ॥ २ ॥ धन्य तो प्रयाग धन्य ते त्रिवेणी । न्हाती येऊनि गुप्तरूपें ॥ ३ ॥ धन्य ते भूमी धन्य ते प्राणी ।

देखती नयनीं ज्ञानदेवा ॥ ४ ॥ धन्य ते भाग्याचे होती अळंकापूरीं । तयाचा निर्धारीं धन्य वंश ॥ ५ ॥ धन्य दासानुदास अळंकापुरींचा । सेना न्हावी त्याचा रजःकण ॥ ६ ॥

१४१ नामयाच्या नारायणें घेतली आळी । या भूमीचें माहिमान सांगे म्हणे वनमाळी ॥ १ ॥ धन्य धन्य अलंकपूर धन्य धन्य सिद्धेश्वर । धन्य इंद्रायणी तीरीं राज्य करी ज्ञानेश्वर ॥ २ ॥ या भूमीचें वर्णन करूं न शके चतुरानन । महा क्षेत्र पुरातन पातकें नासती स्मरणें ॥ ३ ॥ सेना म्हणे जगजीवन सांगतसे जीवींची खूण । महा दोषा होय दहन ज्ञानदेव दरुशनें ॥ ४ ॥

१४२ नाम हें अमृत भक्तासी दिधलें । ठेवणें ठेविलें होतें गुप्त ॥ १ ॥ प्रत्यक्ष अवतार धरिला अलंकापुरीं । मार्ग तो निर्धारीं दाखविला ॥ २ ॥ कृतयुगामाजी वशिष्ट जाणता । नाम तो घेतां नारदमुनी ॥ ३ ॥ कलियुगामाजीं न घडे साधन । जातील बुडोन महा डोहीं ॥ ४ ॥ रामकृष्ण हरी गोविंद गोपाळा । स्मरा वेळोवेळां सेना म्हणे ॥ ५ ॥

१४३ धन्य महाराज अलंकापुरवासी । साष्टांग तयासी नमन माझें ॥ १ ॥ या ज्ञानदेवाचें नित्य नाम घेती वाचें । उद्धरती त्याचीं सकळ कुळें ॥ २ ॥ इंद्रायणी स्नान करिती प्रदक्षिणा । तुटती यातना सकळ त्याच्या ॥ ३ ॥ सेना म्हणे त्याचें धन्य झालें जिणें । ज्ञानदेव दरुशनें मुक्त होती ॥ ४ ॥

१४४. वाचे उच्चारी जो ज्ञानदेवाशी । तयाच्या सुकृतासी नाहीं पार ॥ १ ॥ पूर्वीचें सुकृत फळासि आलें । वाचें उच्चारिलें ज्ञानदेवा ॥ २ ॥ या आलंकापुरीं आला जन्मासी । पूर्वज तयासी मानिती धन्य ॥ ३ ॥ सेना म्हणे त्यानें उद्धरिलें कुळ । पूर्वज सकळ अशिर्वाद देती ॥ ४ ॥

१४५. येउनी नरदेहासी वाचें उच्चारी ज्ञानेश्वर । तयाचा संसार सुफळ झालागे माये ॥ १ ॥ प्रत्यक्ष परब्रम्ह येऊनि अवतारासी । तारिलें जगासी नाममात्रें ॥ २ ॥ जयाचे आंगणीं पिंपळ सोनियाचा । सिद्ध साधकाचा मेळा तेथें ॥ ३ ॥ तयाचे स्मरणें जळतीं पातकें । सांगत पंढरीनाथ सेना म्हणे ॥ ४ ॥

१४६ विष्णूचा अवतार। सखा माझा ज्ञानेश्वर॥१॥चला जाऊं अळंकापुरा। संतजनाच्या माहेरा ॥२॥ स्नान करितां इंद्रायणी। मुक्ती लागती चरणीं ॥३॥ ज्ञानेश्वराच्या चरणीं। सेना आला लोटांगणीं ॥४॥

१४७. गिरजेप्रती शंकर उपदेशिले। तो गुह्य मंत्र सप्त समुद्रापलीकडे ॥ १ ॥ ऐसें निज गुज साराचेंही सार। उघडें दाविलें साचार ज्ञानदेवें ॥ २ ॥ हें सुखाचें सुख साधन। भक्तिज्ञानाचें अंजन। हेंचि परब्रम्ह जीवाचें जीवन ॥ ३ ॥ हेंचि मुख निज राम मंत्र सार। सुलभ साकार सेना ध्याये निरंतर ॥ ४ ॥

१४८. ज्ञानदेव गुरु ज्ञानदेव तारूं। उतरील पैल पारूं ज्ञानदेव ॥ १ ॥ ज्ञानदेव माता ज्ञानदेव पीता। तोडील भवव्यथा ज्ञानदेव ॥ २ ॥ ज्ञानदेव माझे सोयरे धायरे। जिवलग निर्धारे ज्ञानदेव ॥ ३ ॥ सेना म्हणे माझा ज्ञानदेव निधान। दाविली निजखूण ज्ञानदेव ॥ ४ ॥

१४९. अळंकापुरवासिनी। ज्ञानाबाई मायबहिणी॥१॥ लेकुराची चिंता। वागवावी कृपावंता ॥२॥ मी तो आहे यातीहीन। माझा राखा अभिमान ॥३॥ करूनि विनवणी। सेना लागतो चरणीं ॥४॥

१५०. श्रीज्ञानराजें केला उपकार। मार्ग हा निर्धार दाखविला ॥१॥ विटेवरी उभा वैकुंठनायक। आणि पुंडलिक चंद्रभागा ॥२॥ अविनाश पंढरी भूमीवरी पेंठ। प्रत्यक्ष वैकुंठ दाखाविलें ॥३॥ सेना ह्मणे चला जाऊं तया ठाया। पांडुरंग सखया भेटावया ॥४॥

सासवडमाहात्म्य

१५१. नामयाचा धरुनि हात। सांगे संवत्सराची मात। विठोजी ह्मणे देई चित्त। ऐक गुह्यार्थ सांगतो ॥१॥ ही पुण्यभूमी पवित्र देखा। याची मूळ आदि पीठिका। सिद्धेश्वर नागेंद्र देखा। पुरातन नांदती ॥२॥ या इंद्रनील पर्वतीं। तप तपिन्नलें अमरपती। आणि सूर्यमुखा वरुती। प्रत्यक्ष मूर्ति श्रीशंकराची ॥३॥ ही स्मशान भूमिका आधीं। येथें सोपान देवा समाधी। पुढें राहिला कैळास-

निधी । सन्मुख वाहे भागीरथी ॥४॥ इची करितां पंचक्रोशी । चुके जन्ममरण चौऱ्यांशी । चारी मुक्ती होती दासी । येउनि चरणासी लागती ॥५॥ तो हा सोपान निधान । याचे करितां नामस्मरण। सेना विनवी कर जोडून ।जाती जळून महादोष ॥६॥

१५२ वाचे सोपान म्हणतां । चुके जन्म मरण चिंता ॥ १ ॥ वस्ती केली कऱ्हे तीरीं । पुढें शोभे त्रिपुरारी ॥ २ ॥ सोपान-देव सोपानदेव । नाहीं भय काळाचें ॥ ३ ॥ सोपन चरणीं ठेउनि माथां । सेना होय विनाविता ॥४॥

१५३ ब्रह्मियाचा अवतार । तो हा सोपान निर्धार ॥ १ ॥ याचें घेतां मुखीं नाम । हरे सकळही श्रम ॥ २ ॥ समाधीपासुनी भा-गीरथी । स्नानालागी नित्य येती ॥ ३ ॥ अष्टोत्तर तीर्थांचा मेळा । नाम कऱ्हाबाई वेल्हाळा ॥ ४ ॥ वैष्णवांमाजी डिंगर । सेना तयाचा किंकर ॥ ५ ॥

१५४. वैकुंठवासिनी कृपावंत माउली । जगा तारावया अळंका-पुरा आली ॥ १ ॥ शिव तो निवृत्ति आदिमाया मुक्ताई । ब्रह्मा तो सोपान विष्णु ज्ञानदेव पाहीं ॥ २ ॥ येउनी प्रतिष्ठानीं पशुवेद बोल-विला । पंडित ब्रह्मज्ञानी यांचा गर्व हरिला ॥ ३ ॥ तप्तीतीरवासी चौदाशें वर्षांचा होता । तयाचा अभिमान गर्व हरी आदिमाता ॥ ४ ॥ वाळितां ब्राह्मणीं स्वर्गींचे पितर आणविले । सेना म्हणे जगीं पूर्ण-ब्रह्म अवतरलें ॥ ५ ॥

वासुदेव.

१५५. टळोनि गेले प्रहर तीन । काय निजतां झांकोन लोचन । आलें मागावया दान । नका विन्मुख होऊं जाणगा ॥१॥ राम-कृष्ण वासुदेवा । जाणवितों सकळ जिवा । द्या मज दान वासु-देवा । मागुता फेरा नाहीं या गांवा गा ॥२॥ आलों दुरुनी सायास । याल दान मागायास । नका करूं माझी निरास । धर्मसार फळ संसारास गा ॥३॥ एक भाव देवाकारणें । फारसें नलगे देणें घेणें । करा एकचित्त रिघा शरण । हेंचि मागणें तुह्मांकारणें गा ॥४॥ नका पाहू काळ वेळा । दान देई वासुदेवाला । व्हां सावध झोंपेला । सेना न्हावी चरणीं लागला गा ॥ ५ ॥

गौळणी.

१५६. गोपिका वेल्हाळा । अवघ्या मिळोनी सकळा । चालिल्या यमुना जळा । तंव सन्मुख देखिला सांवळा वो ॥१॥ राधा ह्मणे बहु चाळक होसी । नसतां आळ कां आह्मांवर घेसी । त्वां देखिलें येशोदेसी । हा लवाड लटका ऋषीकेशी वो ॥२॥ यशोदा ह्मणे कवटाळिणी । नसती खोडी कारितां देखुनी । सांगतां गाऱ्हाणें येऊनी । गुणातीत हा चक्रपाणी वो ॥३॥ राधा म्हणे यशोदा सुंदरी । चोरटा शिंदळ तुझा मुरारी । आह्मां ठाऊक अंतरीं । हा न करी तें करी काय सांगूं वो ॥४॥ हा ब्रह्मांडनायक । येणें मोहिले तिन्ही लोक । सेना म्हणे यदुनायक । कर्मातीत परिपूर्ण वो ॥५॥

१५७ दूती जाणवित स्वामिनी । काम दाटला हृदयभुवनीं । कोपा नयेचि सारंगपाणी । सेजे पाहतां न दिसे नयनीं ॥१॥ मज भेटवागे श्रीहरी । लागला वेध त्याचा अंतरीं । ध्यानीं बिंबलागे मुरारी । प्राण रिघो पाहे जरी ॥२॥ गोड न लगे काम धंदा कांहीं । नावरे चीर चोळी पाहीं । सुमनसेज रुपती बाई । चित्त वेधलें हरी पायीं हो ॥३॥ वृत्ति स्वानंदीं निमग्न । गेली देहभाव विसरून । रंगीं रंगली परिपूर्ण । धन्य धन्य सेना म्हणे ॥५॥

१५८. गाय चारी घननीळा । सवें गोपाळांचा मेळा । मोहिलें वेणुनादें सकळां । स्वानंदें गाई नाचती । गोपिका परमानंदें गाती । गोपाळ प्रेमें डुल्लती ॥ १ ॥ भला भला तूं श्रीहरी रे ॥ ध्रु० ॥ वेडे वांकुडे पांगुळे । बोबडे मुके आंधळे । धांवतां पडे अडखळे । हरी म्हणे गोपाळासी । तुम्ही बैसा मजपाशीं । मिळवितों गाईसी ॥ २ ॥ ॥ भला० ॥ नको संगती ऋषीकेशी । आम्हां गाई वळी म्हणसी । आम्हां दुरी दवडीसी । मज ठाऊक अंतरीं । तुज ओळखी खरीच ॥३॥ भला ०॥ गाय पाळुनी दुधाची । आपण सगळेंची खाशी । आह्मां धमकाउनी ठेविसी । काय सांगूं तुझी मात । भेद नाहीं तुह्मां आह्मांत । सेना ह्मणे गोपिनाथ । समाधान कर्तारे ॥४॥ भला०

... पोवा घोंगडी घेउनी पाहीं । संगें गोपाळ घेउनि गाई । ...ाले लवलाही । वेणू वाजविला सुस्वरें बाई हो ॥ १ ॥ ... ल्या गौळणी । वेणुनाद पडियेला कानीं । भोवत्या पाहती

अवलोकुनी । नयना न दिसे सारंगपाणी हो ॥ २ ॥ विसरल्या कामधंदा । सासु सासऱ्याची नाहीं मर्यादा । कोण जाणे त्या कोण जावा नणंदा । वृत्ति वेधली परमानंदा हो ॥ ३ ॥ अवघा हरपला देहभाव । पुसिला जन्ममरणाचा ठाव । वृत्ति स्वानंदें मुराली पहावो। सेना म्हणे भाग्य उदयो हो ॥ ४ ॥

१६०. जाती मिळोनि पांच सात गवळणी । गोरस विकूं मथुरे लागोनी । वाटे आडवोनी दान मागे चक्रपाणी ॥ धृ० ॥ १ ॥ सोडीं सोडी मज जाऊं दे हरी । नको वाटे आडवूं म्हणे मुरारी । घरीं जावा नणंदा जाचिती कीं भारी ॥ २ ॥ म्हणती गवळणी हरिसि हसुनी । देऊं तुज लागीं नवनीत चोरुनी । जाऊं पाहती ठकवूनी हरीसी गवळणी ॥ ३ ॥ ब्रह्मांडाचा नायक म्हणे गोपिकांसी । ब्रह्मज्ञानी महान चाळविले ऋषी । गाई गोपाळ चोरिलें नाडिलें ब्रम्ह्यासीं ॥ ४ ॥ भक्तिभावें गवळणी रिघाल्या शरण । वृत्तिसहित बिंबल्या अवघ्या परिपूर्ण । सेना म्हणे विसरल्या कार्य आठवण॥ ५ ॥

१६१. एक येश्वदे साजणी।या कृष्णाची करणी । दही दूध खातो चोरूनी । टाकी माजणें फोडोनी ॥ धृ० ॥ १ ॥ सांभाळ आपुला हरी गे । उगा न राहे क्षणभरी गे । येणें धमकाविल्या पोरिगे । काय सांगों भांडखोरी गे ॥ २ ॥ करी करणें कळेना गे । हृदयीं धरितो सुना गे । भोग भोगितो शहाणा गे । आंगीं लागूं देईना गे ॥ ३ ॥ हा दिसतो भोळा गे । येउनि घालितो डोळा गे । सावलं करितो गोळा गे । नाहीं काळ वेळा गे ॥ ४ ॥ सावळा जगजेठी गे। चित्त चोर कपटी गे । हा न कळे वेद श्रुती गे । येणें हरली काम वृत्ती गे ॥ ५ ॥ हें बाळक नंदाचें । भाग्य फळलें गवळ्यांचें । सेना म्हणे धन्य साचें । पुण्य त्या गोपींचें ॥ ६ ॥

१६२. राधा जाणवित दूती । कामें व्यापिलें न गमे राती । कां बा गोवळा नये निश्चिती । यानें वेधली चित्तवृत्ती ॥धृ०॥ मज दाखवागे हरिसी । ध्यान लागलें मानसीं । त्याविण न गमे दिवस निशीं । डोळा ऋषीकेशी दावा मज ॥२॥ मिळोनि गोपींनीं मोहिला। कीं सत्यभामेनें दान केला । नारद हरिसी घेउनि गेला । नेणो गुंतला सदैवा घरीं ॥३॥ धाडिलें गरुडासी । वेगीं आणावें हनुमंतासी।

अभिमान होता सत्यभामेसी । नेउनिया सभेसी विटंबिली ॥४॥ माया लाघवी सूत्रधारी । बोलतां बोल खुंटला वैखरी । धरिला गोपिकांनीं अंतरीं । सेना म्हणे धन्य त्या नारी हो ॥५॥

१६३. कृष्ण आला ऐकुनि गोपिका सुंदरी । विव्हळ झाल्या पहावया हरी । एकी त्या धांवल्या नगरा बाहेरी । कायावाचा मनें वेधल्या नारी ॥ ध्रु० ॥ १ ॥ आनंदल्या गवळणी हरी आला मथुरेसी । मोहियलें मन देखोनी रूपासी । झाली उतावीळ पहावया ऋषीकेशी । नेत्रिचें काजळ लाविलें मुखासी ॥ २ ॥ एक ती बैसली होती पति शेजारीं । नग्नाचि धांवत आली बाहेरी । विसरुनि चीर ठेवी माथियावरी । देहभाव हरपला देखोनि मुरारी ॥ ३ ॥ एकी त्या ताटक घातलें पायीं । विरुद्या जोडवीं कंठाचे ठाईं । घेउनी पोल्हार खोविलें डोईं । वाळ्या वाक्या बांधिल्या कानाचे ठाईं ॥ ४॥ एकीनें कडिये घेतली दह्याची माथण । बाळक ठेविलें शिंकीया जाण । नाहीं पुत्रलोभ देखोनि कृष्ण । निजसुखा मीनली नाहीं आठवण ॥ ५ ॥ करितां मंथन हरि आला ऐकुनि कानीं । तैशीच धांवली रवी दोर घेउनी । नाकींचें मुक्ताफळ खोविलें वेणीं । मोतियाची जाळी घाली गुडघ्या लागुनी ॥ ६ ॥ कृष्णसुखा मीनल्या अवघ्या सुंदरी । लाज भय मोह शंका दवडिल्या दुरी । सेना म्हणे वृत्ति झाली तदाकारी । परतुनि संसारा नुरेचि उरी ॥ ७ ॥

१६४. सोडिल्या शिदोरी । काला करी दही मात ॥ १ ॥ घ्यारे अवघे समस्त । हरी गोपाळांसि देत ॥ २ ॥ कांहीं न ठेवा उरी । आजी देतों पोटभरी ॥ ३ ॥ सेना बैसला द्वारीं । प्रसाद वाटितो श्रीहरी ॥ ४ ॥

१६५. श्रीगुरुनिवृत्तिराय सांप्रदाय दाविला । अलंकापुरवासिनी अधिकार तया दिधला ॥ १ ॥ आदिनाथें मुळ गुप्त होतें ठेविलें । निवृत्तिकृपेनें ज्ञानदेवें प्रगट केलें ॥ २ ॥ बुडतां भवसागरीं जगा काढिलें बाहेरी । दावियेला तारु विठ्ठल या तीं अक्षरीं ॥ ३ ॥ विटेवरी उभा नीट वैकुंठीचा राणा । दावियली खूण म्हणे न्हावीयाचा सेना ॥ ४ ॥

नरसी मेहेता.

१. माता आगळ मोहन नाचे । आंग लीये हरि वलग्यारे । वदन सकोमल नीरखे जननी । क्षण न मेले अळगारे ॥ माता० ॥ध्रु०॥ मंदिरमाथी मोदिक लावी । माता सुख मेलतीरे । नाशी जाये आघो आवे । वाही वात करतीरे ॥ माता० ॥१॥ एम करी जुवती जन आव्या । राव कुवरनी कर वारे । नरसीयानो स्वामी नथन नचावे । माननीना मन हरवारे ॥ माता० ॥२॥

२. जाग्यने जादवा कृष्ण गोवालिया । तुमविना ध्यानमा कुण जाशे । त्रणसेनेसाठ गोवाळ टोळे मळ्या । वडोरे गोवालियो कुण थाशे ॥ध्रु०॥दहितपणा दई थरां घीतणा घेवरा । कढीयल दूध ते कुण पशे । हरि तारयो हाथियो कालिनाग नाथीयो । भुमीनो भार ते कोण लेशे ॥ जा० ॥१॥ जमुनाने तीरे गौधण चरावतां । मधुरिसी मोरली कुण वासे । भणे नरसीयो तारागुण गाई रिझिये । बुडता बाहेडी कुण शाहसे ॥ जाग्यने० ॥२॥

३. हळवे हळवे हरजी । मारे मंदिर आव्यारे । मोटे मोटे मोतीडे। मेतो वधाव्यारे ॥ध्रु०॥ कीधुं कीधुं कीधुं मुजने कांईक कामण कीधुंरे । लिधुं लिधुं लिधुं मारूं चितडूं चोरी लिधुंरे ॥ हळवे०॥१॥ जागी जागी जागी हूं तो । हरीमुख जोवा जागीरे । भागी भागी भागी मारा । भवनी भांवठ भागीरे ॥ हळ० ॥२॥ फुली फुली फुली हुं तो । हरिमुख जोईने फुलीरे । भूली भूली भूली मारा । घरनो धंदो भूलीरे ॥३॥ पामी पामी पामी हुं तो । महापद्वीने पामीरे । मळीयो मळीयो मळीयो मेहता। नरसीयानो स्वामीरे ॥हळवे०॥३॥

४. एक घडी दिन उग्या पेहेला । जो जिव्हा मुख राम कहे। राम कहे मुख कृष्णज केहवुं । पाप बापडो त्यां न रहे ॥ध्रु०॥ केशरी गाजे जेम मृगलों नाशे, रवि उगतां तिमीर टळे । मेरू थकी मोहोटेरा पातक । लई लक्ष्मीवर दूर करे ॥ एक ॥१॥ रामनामनो महिमा मोहोटो । शिव सनकादिक ध्यान धरे । पुरण ब्रह्म अखंड अविनाशी । त्रिविधीना तापने दूर करे ॥ एक० ॥२॥ ए

पद तो सुख देवजोये सेव्यां । ध्रु अंबरिष तेनुं ध्यान धरे । अजामेल अपराधी पापी । नारायणके नाम तरे ॥ एक० ॥३॥ नाम निरमलने भक्ति अविचळ । ऋषि मुनि तेनुं ध्यान धरे । नरसांयाना स्वामीने भजी ले । कोटि जन्मना पाप टले ॥ एक० ॥४॥

५. यदुपति नाथ ते मित्र छे तमतणा । जावो वेगे करी श्रीकृष्ण पासे । प्रित पूरव तणीहेते धरशे हरि । मनना मनोरथ सफळ थाशे ॥ यदु० ॥ धृ० ॥ घेर बाळक सहुदुःख पामे बहु । अन्नने वस्त्रथी रहे छे उणा । निरधन सराजिया ते पुन्य किधाविना । कर्मना दोष ते आवी पुण्या । यदु० ॥१॥ यदुपति जादवो भक्तवस माधवो । करशे करुणा प्रभु दिन जाणी । गोमति स्नानथि कोटि अघ नाससे । निरखतां कृष्णने प्रेम आणी ॥ यदु० ॥२॥ कृष्णने हलि मलि सीघ्र आवो फरी । जाणसे दुःख अंतरयामी । विनती मनमां धरो आलस परहरी । साहाय थाशे नरसीयानो स्वामी ॥ यदु० ॥३॥

६. उठ उतावळो चाल्यने विठ्ठला । गोविंद गायने वच्छ धावे। जाग्यने जादवा जननी जसोदा वदे । कान कांधणी तने निद्रा आवे ॥ उठ० ॥ ध्रु० ॥ दंत धावन करो आळस परहरो । रजनी तिमर गयूं पहोर फाट्युं । कुरने करमलो शेन शिरावतो । दहिरे दामोदरा थाट खाट्टं ॥ उ० ॥१॥ बारणा बहार बळिभद्र उभा रह्या । जोरेवाला तारी वाट जुवे । नरसीयाना स्वामीनु मुखडूं दिठडे । मातनूं मनडूं अतिरे मोहे ॥ उठ० ॥२॥

७. श्रीकृष्ण कीर्तन विना नरसदा सूतकी विमल किधे न वपु सुहथाये । सकल जे तीर्थ ते कृष्ण । किर्तनकथा हरितण दासज्या हेते गाये ॥ ध्रु० ॥ पूर्ण पुरुषोत्तम नवल रंगी तजी अन्य देवें जेनूं मन मोह्युं । कोटी चिंतामणि कामधेनु तजी भेंसना पुत्रनुं दुघ दोह्युं ॥ श्री० ॥१॥ गर्ग जोशी ते जस गाय जेनो सदा । नारद नाम मुखथी नमूके । तेज श्रीकृष्ण आवीने उभा रह्या । गोपिका कृष्ण जोवा न चूके ॥ श्री० ॥२॥ जगद्गुरु कृष्ण जन विमुख पेसे नहीं । नेति नेति कही नीगम नामे । नरसीयो रंक जश गाई हरी रिझावे । शेष नहीं सहस्रमुख पार पामे ॥ श्री० ॥३॥

८. रात रहे जाहरे पाछली खट घडी । साधु जनने कदि सुई न रेहेवूं निद्राने परहरी । समरवा श्रीहरी । एक तूं एक तूं एम केहेवूं ॥ ध्रु० ॥ जोगीया होय तेने जोग संभाळवा । भोगिया होय तेने भोग तजवा । बेदिया होय तेने बेद विचारवा । वैष्णव होय तेने कृष्ण भजवा ॥१॥ सुकवि होय तेने ग्रंथ सदा बंधवा । दातार होय तेने दान करवूं । पतिव्रता नारिये कंथने पूछवूं । कंथ कहे तेज चित्तमांहि धरवूं ॥ रा० ॥२॥ आपणे आपणा धर्म संभाळवा । कर्मनो मर्म लेवो विचारी । नरसीना स्वामीने स्नेहथी समरतां । फरि नहीं अवतरे नखे नारी ॥ रा० ॥३॥

९. हरी रही रटण कर कठण कळी काळमां । दाम बेसे नहीं काम सरसे । भक्त आधिन छे स्यामसुंदर सदा । ते तारा कारज सिद्ध करशे ॥ हरी ॥ धृ० ॥ अल्प सुख सारूं मूढ शुं फुल्यो फरे । शिस पर काळ रहयो दंत करडे । पामर पलकनी खबर तुजने नहीं मूढ शूं जोइने मछ मरडे ॥ हरी० ॥१॥ परोढ पापे करी बुधी पाछी फरी । परहरी थड शुं डाले वलग्यो । ईशने ईर्शा छे नहीं जीवपर । आपणे अवगुण रहयो अळगो ॥ हरी० ॥२॥ प्रपंच परहरो सार हृदियें धरो । उच्चरो हरी मुखें अचलवाणी । नरसीया हरीतणी भक्ति भूलीशमां । भक्तिविना चिजु धुळधाणी ॥ हरी० ३॥

१०. नंदना नंदसु नेह जेहने नहीं तेरे मानव खर स्वान तोले । भूतल भार करवाने ये अवतरया । प्रेतनी पेरे संसार डोळे नंद ॥ ध्रु० ॥ दृष्टि थकी टळो भोग तेना बळो शैल्य पडो तेना मुख माथे । जिवता जन ते तो जम जेवा जाणवा । प्रिय नहि जेने कृष्ण साथे ॥१॥ किरती श्रीकृष्णनी जिभथी नव भणे । तेरे मुखे देवराव ताळू । भणे नरसीया जेणें हरिने जाण्या नहीं । तेहनु कूटूंब सदा काळूं ॥२॥

११. तारा दासना चरणनी रेण मस्तक धरूं । जेथकी कोटि कल्याण पामूं । निरखितां नेत्रसूं नेत्र अमृत ठरे । भवतणू पाप ते वलण वामूं ॥ तारा० ॥१॥ भक्तने भेटतां किलमिष न रहे । ज्ञान-दीपक थकी तिमीर नासे । धन्य धन्य भाग्य जे साधु संगत करे ।

कृष्ण कीरतन थकी कृष्ण भासे ॥ तारा० ॥२॥ एक क्षणवार जे संत संगत करे धन्य घडी जंतुनी तेज जाणे । भणे नरसींयो भव-सागर बुडतां । हरिजन नाव निश्चे प्रमाणे ॥ तारा० ॥३॥

१२. साधु साचे भजो चरण गोविंदना । मानवी देह ते तत्व कहिये । कृष्ण कहो वाळि वाळि कृष्ण कहो कृष्ण कहेता सऊ सुख लहिये ॥ साधु० ॥ध्रु० ॥ कृष्ण सेवा तणी अमर इच्छा करे । मूढ मति मानवी काई न जाणे । कृष्णनु नाम रखे हृदयथी विसरे। धन्य मा धन्य कृष्णज प्रमाणे ॥१॥साधु०॥ जेने जोवो महामुनि जनवन भमे विठ्ठलो वनमा गायो चारो । भणे नरसींयो जे चतुर नर ते खरो । अहर्निश कृष्ण श्रीकृष्ण धारे ॥ साधु० ॥२॥

१३. भोगल भागिये राय दामोदरा । उठ जदुनाथ देवाधि देवा। राय मंडलिक मद भरयो एम ओचरे । नरसींया नागरनी सांची सेवा ॥ भोग०॥१॥ भक्तपालक दयाल दामोदरा । दास नर सैने शरणे राखो । पतित छे मूजने पूरणता हरी । नागर साथे हरि नेह दाखो ॥भोग०॥२॥ निसदिन नरहरि नाम हृदयिं वसो । पतित-पावन तारूं बरद कहावे । ग्राह्या थकी तमे गज मुकावियो। तेम नर सीया नागरने मुकाव्यो ॥ भोग० ॥३॥

१४. श्रीकृष्ण कृपानिधी केशवा श्रीहरी । हूं अनाथ तूं नाथ कहिये । मंडालिक हारने पेरे पेरे परभवे । छबिला विणा शर्ण कोने जईये ॥ श्री०॥१॥ संसार परहरी नाम तारूं जपूं । तो प्रभु कांपेरे पेरे पीडे । अंतरगत अविलोकन शामला। तुजविना हृदियाशुं कोण भिडे ॥ श्रीकृष्ण० ॥ २ ॥ माहारा मनमां हरख पूरण छे । तो मारूं दुःख प्रभुसे न जाणे । भणे नरसींयो पूरण पतित माहरे । मंडालिक मूजने मारे वाणे ॥ श्रीकृष्ण० ॥३॥

१५. उठरे अटपटा नथी बोलतो चटपटा । लंपटा लाज तारी के जाशे । वज्रपति रंगमा केल घणा करे । तुजविना वारे ते कुण धाशे ॥ उठ० ॥१॥ उठ तू चरवडी सुं बेठो हरवडी वात गाढी पढी भूज साथे । भक्तवत्सल कहावे ते फोगट गयुं । लाज सेवकनी तूज हाथे ॥ उठ०॥२॥ जीव मारो जगमगे । अंग मारूं फगमगे ।

डगमगे नेत्र जोवाने रूप । नरसीयो लगमगे लोक सउ जगमगे । कोपियो मंडलिक दुष्ट भूप । उठरे आटपट० ॥२॥

१६. नवमेले सामला आवडाशा आंबला । मांमला मनमां केम राखे । कोटि ब्रम्हांडपति झाझु सुं कहूं कथी । वालां वीसारी मने केम नाखे ॥ नवमेले- ॥१॥ गजने उगारियो गिरिवर तारियो । मारियो रावण लंका भूप । रंक तूं द्वारयो कोण तुं तारियो । नारियो मोहि रह्यूं निजरूप ॥ नव० ॥२॥ मूकर मरकटा जोई तारी छटा । अडके अंग सुकाशेवाला । नरसीयो विनवी प्रिछवे शामला । निठोर न थइने नंदलाला ॥ नव० ॥३॥

१७. कोण आगल जई विनवुं विठ्ठला । श्रीपति लाज राखोना महारी । द्रुपदी लाजने काज आव्या हरी । दुःख पामी नहीं दासि तारी ॥ को० ॥१॥ प्रगट थावो प्रभु भुतव भूधरा । नरसीयना नाथ एवुं वरद कहावो । सेवकनुं संकट टालिये त्रिकमा । तोतमें कानजी भलारे भावो । कोण आ० ॥२॥ लोक देखे सहूं दुःख दे छे बहु । मंडलिक मद भरयो मूढ पापी । नरसीयाना स्वामी जेमतेम करो लाज राखी नाखो बंध कापी । कोण आ० ॥३॥

१८. श्रवणे सुनो थयो शामला श्रीहरी । लक्ष्मिनाथ शूं निद्रा आवी । ब्रिद मोठुं धरियूं पतितपावन तणुं । शरण आवे तेनी बहांयसावी ॥ श्र० ॥१॥ दुष्टना दुष्ठथी राख्य रमापति । तुमविना माहरे नहि और स्वामी । दुरीजन लोकने मन आनंद बहू । और कोने कहूं शिस नामी ॥ श्र० ॥२॥ फुलनी माळ ते अधिक तुजने वशी विसरयो नाथ हुं मन तारे । नरसीयाना स्वामी विलंब न किजिये । हार आरोपिये कंठ माहारे ॥ श्र० ॥ ३ ॥

१९. कर जोडीने दास विनवे । हूं संत कृपाये सुख पाम्योरे । भक्तना चरण रेणुये नरसैया । सकल वेदना वाम्योरे ॥ क० ॥१॥ अलपबुद्धि आज्ञानी हतो हूं । देखा देखी चाल्योरे । साधु समागम निशदिन करतां । हरजीये हाथज झाल्योरे ॥ कर० ॥२॥ प्रजाजन सउ चरणे नमिया । नगर तणा जे वासीरे । भणे नरसीयो श्रीहरी सेवो । टळसे भवदुःख फाशी ॥ ३ ॥

२०. पढोरे पोपट राजारामना । सती सीता पढावे । पासे बंधावी पांजरूं । मुख राम जपावे । पढोरे० ॥१॥ पोपट तारे कारणे लीला वांस वढावुं । तेनु घडावूं पोपट । पिंजरू हिरा रतने जढावूं प० ॥ २ ॥ पोपट तारे कारणे । शिशी रसोई बनावूं । साकरना करो चुरमां । उपर घी पीरसावूं ॥ पढो ० ॥३॥ पांख पिळीनो पग पांडुरा । कोंडे काठलो काळो । नरसीया स्वामीने भजो । रागताणी रुपाळो ॥ पढो० ॥ ४ ॥

२१. वालाना गुण शाशा कहुं रे । अवसर आवीं राखे लाज । पतितपावन हरि नाम तमारूं । प्रगट थाय छे भक्तने काज ॥ वा० ॥१॥ कृपा करी मुजे हार न आप्यो । मंडलीकराय थयो मनभंग । सभा सगळी आश्चर्य पामी । कृपा तमारी परमानंद ॥ वा० ॥२॥ साची करे जे हरिसुं । तेना मनना पुरे कोड । कृपा करी तमे नरसीयाने । भक्तवत्सल प्रभु श्रीरणछोड ॥ वा०॥३॥

२२. प्राणपे मुने वैष्णव वहाला । अहरनिश एने ध्यावुंरे । तप तीरथ वैकुंठ तजीनें । वैष्णव होय त्यां जाऊंरे ॥ प्रा० ॥१॥ अमरीष मुजने अतिशय वहालो । दुरवाशाये मन भंग किधोरे । जगत भक्तनी रक्षा करवा । अवतार दशवार लिधोरे ॥ प्राण० ॥२॥ बेठा गाय त्यां उभो सांभळुं । उभा गाय त्या नाचुंरे । वैष्णवथी क्षणुं नाहिं हुं अळगो । भणो नरसीयो साचुंरे ॥ प्रा० ॥३॥

२३. तमारी कृपा है मारावाला । मुने जे आपो ते थोडुंरे । दीनानाथ दामोदरने हुं दास । थई कर जोडुंरे ॥ तमा० ॥१॥ जयदेवने जे कृपा करी ते । सगळे लोके जाणीरे । तेह्मज मुजने हार आप्यो ते । तमारी कृपा गणाणीरे ॥ तमा० ॥२॥ धन्य सोरठने धन्य ये माळा । धन्य आशावरी रागरे । भणे नरसीयो भले अवतरीया । कृष्ण भज्यानो लागरे ॥ तमा०॥३॥

२४. सार कर श्रीहरी दीन जाणि करी । सन्मुख थैनेतु जोने आज । अमो नागर जाहेर हठ करी बोलशुं । नाहिं राखुं त्रिकमा तोरी लाज ॥१॥ गोकुलमाही तूं गालो खातो फरे । नवनीत आहीरना लेतो चोरी । मल्ल चोरशुं मुख नथी बेसरतो अमो लाज

राखुज तोरी ॥ सा० ॥२॥ अल्या बहुपेरे गोपिने लाडलडाविया । अन्न अहिरना लेतो चाखी । नटवापणे रंग भोग लीला करे । ते नागर नरसीयो रह्योछे सांखी ॥ सा० ॥३॥

२५. आलपने हार सुत नंद वसुदेवना । आद्यने अद्यापि तारे लाज थोडी । कंसना भय थकी नासी गोकुल गयो । रह्यो आहिरसुं प्रीत जोडी ॥१॥ तारी गरज माटे मावाप तेबें कन्या । सुरने असुरमुनि सर्व जोतां । कंसनो वध करयो कारज तारो सरयो मावाप मेहल्यां ते ब्रीज रोता ॥२॥ भक्ति करतां तूं अहिरनों नव थया । ते मुने हार तुं केम आपे । भणे नरसीया रजनीरे थोडी रही । आल्य तस्कर मुने शुं संतापे ॥३॥

२६. तने रोकी रहीं राधिका रंग जाम्यो घणो । रसीया रजनी रहिरे थोडी । नंदना नंदतु शाने आलस करे । नाग साथे तें प्रीत तोडी ॥१॥ देवने पालिने काम परजालिने इशपद पायियो उमय स्वामी । सामला तुजने लोक लंपट कहे । थयो व्यभिचारी कानूडो कामी ॥२॥ हठकरे तेमसूं हठकरो सामला। त्रुटसे स्नेह तिकम ताणे। भणे नरसीयो जो जामनी वहि गई । मंडलिक मारशे मुजणे वाणे ३

२७. उठरे सामला मुकी मन आंबला । बोल्य नहीं तुज अभिमान माटे । आल्यने हारका प्रगट हवडां करूं । तें काम किधुं वंशीवट घाटे ॥१॥ अणवरी नारते भोगवी भूधरा । परणता ग्रथ शुं बेसे तारे । हारने वार थई भार भागी गयो । शुं कहूं नाथजी वारे मारे ॥ २ ॥ कलिजुगमांहि प्रतित गई लाखेणी वैष्णवनी वारे कोण गाशे । भणे नरसीयो हूं आज हलवो पडयो । ताहारा गुण हवे कोण गाशे ॥३॥

२८. विविधविचारी प्रीतडी । जोने श्रीरंग रातो । हर नहीं आपो तो मारशे मंडलिक मद मातो ॥१॥ कामी थयो तुं केशवा । मुनेपर भवे पापी । लोभी थयो लक्ष्मीवरा पुतना ते संतापी ॥२॥ महारी वारे चडोने विठ्ठला । नाहिं तो ब्रीद तुज जाशे । नरसीयाने मंडलिक मारशे । तारा गुण कुण गाशे ॥३॥

२९. वार थई विठ्ठला वेगे वारे चडो । नागरी नातमां हांसी

थाये । भक्त उद्धारिया अनेक आगे हरी । तमविना कानजी कोने कहे वाये ॥१॥ द्रोपदी काज वेगे घशी आवीया । पूर्ग्या चीर अनेक भाते । राखिये लाज करो काज हरि अमतणू विलंब न किजे प्रभु एज वाते ॥२॥ जाग्य तूं जदुपति सदाय श्रवणे सुणी प्रगट थई पुत्रीने मान दिधुं । छाच छायलने चीर बहू नवनवां पुर्‍यां पितांबर काज सिद्धुं ॥३॥ जय हरि जय हरी द्वार आपो मुने । केशवा किरती रहे जगमां साची नरसीयो नमी नमी कहेवाला तुजने जनमों जनम तारी भक्ति जाची ॥ वा० ॥४॥

३०. बालाजी तोरी वाट जोय व्रिजनारी ॥ धृ० ॥ गेली थई ना गोकुलमां मती बिजा कोईनी । वातो नथी गमती ॥१॥ थेवोरे तने कोन मळी हती । जाणेरे तारो चित्त लीधो लुटी ॥ २ ॥ प्रभुजी तारा आशा मा रहेसुं । नरसो मेहेता पगचंपो करसूं ॥ ३ ॥

लतिबशा.

१. बजारगीर देख नहीं उपजता नहीं गावदी । आंखया होके दुनियां आंधी ॥ धु० ॥ आजब आजब हूं इस तनका । घडी पहेर खेल है नहीं गारुडका १ राजा और रंक एक रहा सबकी । मट्टी हो जाय घडी पलख तनकी ॥२॥ कहे लतीबशा गुरु मिला जद हमकू । संसार झूटा गारुड होगया तबकू ॥३॥

दादू पिंजारी.

१. पलख दम जावेगा बेदम होयगा । खाक सब तनकी नेमकी धमकीत जावेगा ॥ धृ० ॥ यारो हय ज्वानी जदलग भर दमकी । तदलग नबी भजन करो याद करो हर्दमकी ॥१॥ निदान काम आवे आदमके कदम । सात नहीं आया दमडी और बदम ॥२॥ ज्वानी दिवानी दो दिनका भ्रम । कहे दादू पिंजारी मौला राख मेरी शरम ॥३॥

२. दम कदमसो दम हारदम नहीं जागताबे । दर्द छांड

गर्द हुवा नहीं मानताबे ॥१॥ मन पवनकी गांठ नहीं झूट गाव-ताबे । पलख कुंजी खुली न कांहां जाफताबे २ बेदर्द न गर्द कांहा बेदका बिचार । न्हावे धोवे खावे पिवे मानत आचार ॥३॥ दंड मुंड खंड लंड भारथी । कहे दादु जोग जुगत नहीं विठ्ठल हमारा सारथी ॥४॥

३. बडा तखत् वैकुंठ किती खडे बुरुजमे रहेता । चांद सु-रज दोनो साहेब गस्ती काल बडो कोतवाल ॥१॥ नंदनंदन गोविं-दराज । तुम हमारो सीरताज ॥ धृ० ॥ ब्रिंद्र शेकदार शास्त्र सब-नीस । बंदा वजीरा अठरा पुराणें । कारखान छपन्न कोटी यादव सब शिलेदार ॥२॥ सोला हजार राम जिनोकी दौलत रानी रु-क्मिनी । बत्तीस कोट जिनोका तेतीस कोट नवासे। येक लक्ष साठ हजार जवांई । येते काल दौलत माने । साचा बोल सफाला ॥३॥ शंख चक्र गुरुकी बकीता । रुमाल बायदे लीता मेघवान छगालदार कालदूत भालदार । प्रल्हाद नारद पराशर पुंडरीक आंबरुख सब खवासदार ॥४॥ तीन मामले चौदा परगणे । महिने झडती दोबा-रा । दसमी तलवार एकादशी जेजे द्वादशी । बहुतेक दे ऐसे नि-सीधे तुमारे बंदे कालदूत कौन गंदे । धंदा किया श्रीविठ्ठल बंदगी । हाक कहे दादु पिंजारी विठ्ठल नाम कहो ॥५॥

सजन कसाई.

१. वसुदेव देवकी घर जन्म लीनो छुट गये सब बंद । भक्त-काज जशोदा घर आये नाम धरीयो नंदानंद ॥१॥ बारसी बरसी पुतना मारी पथके पान करंद । माटी खाते मुसे क्या तन रहे ले तीन लोक दीख दिखंद ॥२॥ गेंद उठाये कदमके हारे जमुनाके कूद परंद । बेणु बजाबे नागकू जगावे फनपर नुत्यकरंद ॥३॥ सुखके सागर दुःखको आयो पूरन परमानंद । कहे सजन कसाई बिंद्राबनको छंद ॥४॥

२. बेद और कुरान पुरान किताबकी बात । और बात सर पुरी

बडी औरतकी जात ॥१॥ दैत्य देव दस्त किया ऋषीकू दगा दिया । इंद्र चंद्रसे चपेटा पाया । हाल कीयो गर्क किया ॥२॥ सबी खलख बीख चढनेकू नही लगता पलख । पंडीत गुसाई डर पावे । डर के म्याने जंगल भाग जावे ॥३॥ गुरुका ले दुवा औरतकी नही बात । कहे सजन कसाई भजनमो नही जात ॥४॥

३. दो दिनकी जिनगानी तुजे नहीं खबर । अलमका महाल मौला सब खबर । संसार भूल पडी गर्दी मर्दोंकी गर्दी । हुवी साधु भीस्त ले जदी ॥१॥ हाक मनाई हाक उंबर तेरी गई । कंबरकी खबर मट्टी हो रही । निदानके बखत करता है कलमा । कहे सजन कसाई हो गई सीमा ॥२॥

४. जिकीर मौलाकी हार्दमन पाई । तूने फकीरी काहेकूं लीई भाई ॥ ध्रु० ॥ पेटके मारे फकीर भया । अलमकू तसदी दिया । साधु और सीधारो फंद किया ॥१॥ पुलाव कर खावे औरत ले सोवे । साहेबकी बंदगीमे कैसा भूल जावे ॥२॥ ऐसे फकीर बहूत भरे अलम । कहे सजन कसाई । यारो इसमे होवत होना सम ॥३॥

५. होट कंठ हले नहीं । सहज स्मरन होय । कबीरा बंदा नजरका । कोटी जगय होय ॥१॥ कनक पत्रका गज भयो । न भयो मानिक मोल । कलम भई कई लाखकी कैसो लीखे गयन दो बोल ॥२॥ कर कपै लिखनी डगे रोम रोम धराय । सुदी आवे छाती फटे । सो पाती लीख न जाय ॥३॥ पाती तो लीख भेजिया । जो कुई होत बिदेशा । तनमें मनमें प्रानमें । सो तीनको कोन संदेशा ॥४॥ सज्जन पतिया जद लीखूं । जब कुच्छ अंतर होय । तुम हम जीवडा एक है । देखनकू तन दोय ॥५॥ सजन सकारे ज्यात है नैन भरेंगे रोय । बिधना ऐसी रैन करो । भोर कबहू न होय ॥ ६ ॥

६. महाराज पांडव घरमों दासनके दास बिचारे । चारो भुजासो आयुध डारे । झुटे पात समेट सारे । हिरदे लीये उठाय । भारे लछमी कौतुकसे प्यारे । तापर दधी दुध घृत पलाय छुटे । राम तनुसे पीतांबर परे । भात भात तन्हेके बुटे । आजब चितारे पटपें

॥१॥ कबहू चोपदार है ठारे। कबहु छीर बगलमों दारे। लीये सद सोके सीदारे। रथकू गार्डीवान कोई सहा चरे। वादारी चारो धोरे। तब कोई तमाम करे। अलर धोये धाये पोछे पार्थ रथ ज्योते। बाग कर पाकर सदे सोदकु चुचुकारते। मुखसे करते होरे होरे ॥२॥ नाव्याचे करवीकर हात पसारे। ना पुसत जरासधकु मारे। कपट के रखके संहारे। निज जन भयसे पार उतारे। रणमें अर्जुनपर जब गांठ पडी तब भये सीपाई। जदुलाल रथके कुद परे। और चक्र धरके। आप अकेले पाव प्यादे। मनरथ गुजरसे कुंजललीत उग्र पितामहपर दौरे ॥३॥ तब ज्या जद्रोपके वेव्हारे। पट प्रल्हार न्यारे। छुपरहे मधुर यायारे। व्रज कटे कहे नंद दुलदार। कामीन पार्थ जानकी जसोदा जीस जोतन जग मागीत उजोर। पूर्ण ब्रह्म हो तब आगन गगतमो मगन यंत्र जल धरती। और हेही जग विधीसे विठ्ठल प्रभु आपरूप वीर उतारो। कहे कहे सजन कसाई कृपा आपहू दास तुमारे ॥४॥

जगमित्र.

महा प्रसाद ताटींचा। विडा आपुले हातींचा ॥१॥ इतुके झडकरी पाठवावे। नाहीं तरी बळिया होउनी राहावे ॥२॥ चुवा चंदन केशराचा। झगा आपुले अंगींचा ॥३॥ तीर्थ चरणींचें शीतळ। आणि कंठींची तुळशी माळ ॥४॥ विनवी जगमित्र नागा। जाउनी विठोबाला सांगा ॥५॥

ज्ञानदेव—तुकाराम

तुकाराम तुकाराम तुकाराम तुकाराम तुकाराम

पुंडरीक वरदे हरी विठ्ठल.

श्रीसंतगाथा.

अभंगांचा वर्णानुक्रम.

कबीर.

कमाल.

सूरदास.

मिराबाई.

कान्होपात्रा.

गोरा कुंभार.

सूचना—या गाथांत कबीर ३०१, कमाल ५६, सूरदास १११, मिराबाई १५६, कान्होपात्रा २३, गोरा कुंभार ३, सावता माळी १०, चोखामेळा १४, नरहरी सोनार ३४, सेना न्हावी १४४, नरसी मेहता ३०, लतिबशा १, दादूपिंजारी ३, सजन कसाई ६, व जगमित्र नागा १, याप्रमाणें १५ संतांचे ८९३ अभंग आहेत.

विशेष सूचनाः—या गाथांत नजरचुकीनें सूरदासाच्या अभंगांत ६१ व ५१हे अभंग दुबार असून १६वा अभंग मिराबाईचा पडला आहे.—मिराबाईच्या अभंगांत ६८ वा अभंग दुबार पडला आहे—सेना न्हावी याच्या अभंगांत ६६ अभंगाच्या ठिकाणीं ८६ आकडा पडला आहे, व ८७ च्या ठिकाणीं १० आकडा पडला आहे, पुढें ८९ असे आकडे पडले आहेत.